MC
158.306

RÉSZEG

Böszörményi Géza

RECSK

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

BÖSZÖRMÉNYI GÉZA

RECSK
1950–1953
Egy titkos kényszermunkatábor története

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

REJTETT KULTURÁLIS FORRÁSAINK

VIII.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

BÖSZÖRMÉNYI GÉZA

RECSK 1950-1953

Egy titkos kényszermunkatábor története

MÁSODIK, BŐVÍTETT KIADÁS

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Budapest

A könyv megjelenését

Magyar Könyv Alapítvány

a Magyar Könyv Alapítvány,

valamint a Természet- és Társadalombarát Fejlődésért Közalapítvány
támogatása tette lehetővé.

Szerkesztette:
Kiczenko Judit

A kötet képanyagát Gyarmathy Lívia válogatta.

© Böszörményi Géza jogutódja, Kiczenko Judit,
Gyarmathy Lívia.
© Széphalom Könyvműhely

HC 158 306

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

2006

ISBN 963 7486 21 6

Kiadja a Széphalom Könyvműhely,
1068 Budapest, Városligeti fasor 38. Tel./fax: 351-0593
e-mail: iroszak@t-online.hu
www.szephalom-konyvmuhely.hu
A kötet borítóját Gyarmathy Lívia tervezte.
Felelős kiadó: Mezey Katalin
Nyomdai előkészítés: Reuter Katalin
Készült a váci Nalors Nyomdában.

A szerkesztés szempontjai

Böszörményi Géza tervezte ezt a bővített kiadást. Az első kiadásból kimaradt számos olyan rész, amely, mint előszavában ő is hangsúlyozta, egyedi és megismételhetetlen. Sajnos, az emlékezők közül néhányan már a film bemutatóját sem érték meg, s e kiadás készítésekor már megrendítően kevesen élnek. De a celluloidszalagok és a riportszövegek számtalan olyan adatot, kisebb-nagyobb jelentőségű történeteket, anyagokat őriztek meg, amelyek a tudományos kutatás számára fontosak, egy-egy esetben nélkülözhetetlenek lehetnek. Bizonyos adatok már csak innen szerezhetők meg, hiszen az egyediséget éppen az adja, hogy húsz éve még sokan megszólaltak Recsk különféle tanúi közül. Az interjúk forrásértéke még ma – jóval az archívumok megnyílása után – is felbecsülhetetlen.

A kötet bővítésekor követtük Böszörményi Géza kompozícióját. Az interjúrészleteket összekötő narrátori szöveget ő írta. A gazdag kéziratos anyag még kiadatlan részeiből a kötetbe illesztettünk eddig felhasználatlan adatokat, történeteket. Böszörményi Géza érthetően saját személyét háttérbe szorította az 1990-es kötetben, akárcsak a filmben. Az ő emlékezetére a szövegbe illesztettük az interjúk vele kapcsolatos, különböző jellegű részeit, melyek körvonalazzák a Böszörményi-Nagy Géza nevű rab külsőleg rekonstruálható történetét.

Az elmúlt másfél évtized kutatásainak eredményeként a Függelék kiegészült néhány tematikus rovattal (pl. A recski tábor halottainak névsora), jelentősen bővült és pontosabb lett a recski rabok névsora. Ezek Bank Barbara tudományos kutató munkái.

Lényegesen gazdagabb és többrétűbb lett a kötet képanyaga is, amely Gyarmathy Lívia válogatása.

A kötetben változatlanul hagytuk a megszólalók bemutatásakor az 1986–1988 közötti állapotot (pl. X. Y. *jelenleg nyugdíjas Budapesten*). Ennek oka kettős, az első és fontosabb: így korhűek az emlékezések. Éppen az adja meg a kötet jelentőségét, hogy csaknem húsz évvel ezelőtt kik szólaltak meg, mit tartottak fontosnak elmondani, mit vállaltak a magyarországiak, mit az emigránsok akkor. A másik ok pusztán filológiai, nem volt módunkban utánajárni mind a hetven megszólaló mai

adatainak. Az interjúk szövegén csak olyan javítást eszközöltünk, amely a megszólaló nyelvi jellegzetességeit csorbítatlanul megőrzi, de kiküszöböli az élő beszéd – írásban fárasztó, nemegyszer érthetetlen – esetlegességeit.

A volt ávósokkal, Recsk lakóival, a szakértőkkel, valamint Böszörményi Géza „ügytársaival", dr. Sasvári Andorral és Mohay Károllyal az interjúkat Gyarmathy Lívia készítette.

Tisztelettel adózunk Kereskedő Jenő emlékének, aki a dokumentumfilm és kötet rendelkezésére bocsátotta az 1950-es években készített recski fotóit. Köszönetet mondunk jelentős segítségükért dr. Sasvári Andornénak, dr. Sztáray Zoltánnak, Bank Barbarának és Sághy Gyulának.

Budapest, 2005. október 31. Kiczenko Judit

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Recsk „előtörténete"

1945. április 4-től 1945. november 4-ig, az első szabad választás napjáig, a trianoni Magyarország teljes területén a hatalmat a Szövetséges Ellenőrző Bizottság – szűkebben és érdemben véve a Szovjetunió – által ellenőrzött és befolyásolt Ideiglenes Nemzeti Kormány gyakorolta (ez az állapot ebben a formában a választás napjával szűnt meg), amelynek érthető törekvése volt, hogy a fennhatósága alá tartozó területen a jogrendet helyreállítsa, megteremtse a számonkérés jogi feltételeit is, konkrétan azokat a rendeleteket, amelyek alapján az arra illetékes szervek a háborús bűnöket számon kérhetik. Megalkották a 81/1945-ös rendeletet a népbíróságok felállításáról, illetve bevezették az internálást és a rendőri felügyelet alá helyezést a 4.352/1920, a 30.035/1920 BM, továbbá a 8.130/1939 ME és a 760/1939 BM módosító-rendeletek alapján. Ide tartozott még az 1939:II t. c. 150. §-a is.

Internálhattak a népbíróságok is a már említett 81/1945-ös ME rendelet alapján, s ennek időtartama, akárcsak a rendőrhatóságok által elrendelt internálásé, minimum hat, maximum huszonnégy hónap volt.

A megtorló intézkedéseket kifejezetten a fasiszta maradványok felszámolása érdekében hozta meg a magyar állam. A jogi alapokat a Horthy-rendszer törvénykezésére építették – ezek megszövegezése elég általános és mindenre kiterjedő volt ahhoz, hogy továbbra is használható legyen –, az intézkedések irányultságát és eszmei tartalmát azonban a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front, s ezen belül az MKP (a kommunista párt) határozta meg.

Az internálások kérdésében tehát a kezdetekkor két „intézmény" dönthetett: egyrészt a népbíróság, másrészt a rendőrhatóság. A népbíróságok, mint köztudott, koalíciós alapon működtek, a rendőrség viszont a kommunisták kezében volt, s ez nemcsak abban nyilvánult meg, hogy az első időben a politikai rendőrség javaslata alapján a főkapitány, akkor a kommunista Sólyom László internált, hanem abban is, hogy a rendőrség aktív vezérkarát, Péter Gáborral az élen, a kommunisták jelentették.

A „fejlődés" következő szakaszában ez a főkapitányi jog gyakorlatilag megszűnt, de örököse a Magyar Államrendőrség 1946 közepén létrejövő Államvédelmi Osz-

tálya lett, amelynek vezetője Péter Gábor volt. Hogy képet kapjunk a rendőrség rendkívüli súlyáról, elég jeleznünk azt, hogy a Politikai Rendészeti Osztálynak már a kezdeti időszakban is megvolt az a joga, hogy eltekintsen a népbírósági ítélettől, ha azt enyhének találta, s a „jelöltet" az ítélet után, a népbíróságtól visszakérve, saját hatáskörén belül internálja.

Bárminő politikai változások is történtek az országban, a kezdetektől kommunista kézen lévő rendőrséget a változások lényegileg nem érintették. Ebből is kiviláglik, hogy a magyar rendőrség, mint a kommunista párt személyes tulajdona, mint a legütőképesebb erőszakszervezet, döntően fontos szerepet játszott a háború utáni Magyarországon.

Még szinte meg sem tisztították Pestet a szovjet csapatok a németektől, máris létrejött a rendőrségen belül a Magyar Államrendőrség Politikai Rendészeti Osztálya, a PRO. Kezdetben Péter Gábor csupán a pesti PRO főnöke volt a Budapesti Nemzeti Bizottság – elnöke Tildy Zoltán – megbízásából, míg a vidéki rendészeti osztályokat Tömpe András vezette. A kettő rövidesen egyesült, s az irányító Péter Gábor maradt. Ez az az időszak, amikor a Debrecenben székelő Ideiglenes Nemzeti Kormány közzétette a 81/1945. számú rendeletét a népbíróságok felállításáról, s amikor a PRO Budapesten elfoglalta új székházának a volt Hűség Házát, az Andrássy út 60-at.

Az elv az ország fasisztátlanítása volt. A gyakorlat azonban megmutatta, hogy az elvet lényegesen eltérő politikai célokra is felhasználták. *A magyar demokrácia válsága* című tanulmányában Bibó István erre már 1945-ben rámutatott. A rendőrségről szólva többek között a következőket írja: „*Az egész válságban* – mármint a demokrácia válságában (M.K.S.) – *a rendőrség ügye központi jelentőségű, mert a kommunistáktól és a proletárdiktatúrától való félelem konkrét okait – a megszállás nehézségeitől eltekintve – elsősorban a rendőrség szolgáltatja. A magyar rendészeti apparátus az 1945-ik esztendő nagyobb részében a kommunista párt számára jelentett »pozíciót« ... Nem kevésbé rövidlátó dolog a rendőrséget politikai pozícióként értékelni. Ennek csak egy hamarosan bekövetkező polgárháborúra való tekintettel volna politikai értelme. Egyébként az arra nem alkalmas emberek által betöltött posztok nem »pozíciók«, hanem tehertételek. A kommunista párt semmivel sem vesztett annyit éveleji magyarországi »pozíció«-jából, mint azzal, hogy a rendőrségben tartott »pozíció«-hoz ragaszkodott... A rendőrség egy szakigazgatási ág, amelynek eljárásmódjait – a demokratikusabb emberkezelés követelményétől eltekintve – nem a haladó szellemiség, hanem a jó szakigazgatás szükségletei és követelményei kell, hogy megszabják".*

Az internálásokról pedig a következőket tartja fontosnak Bibó tudatosítani: „*A rendőrségi túlkapások ügyében közkeletű az a replika, hogy történelmi, forra-*

dalmi időket élünk, és ilyenkor egyéni sérelmek nem olyan fontosak. Ez történelmi távlatban lehet igaz, de az eseményeken belül élő ember erre nem hivatkozhatik, aki benne él egy konkrét felelősségben, annak ha arról hall, hogy a maga felelőssége körében igazságtalanság és embertelen szenvedés történik, nincs joga a történelemre és a forradalmi időkre hivatkoznia, hanem az a dolga, hogy odarohanjon és segítsen... Az internálási apparátus természeténél fogva bizonytalan garanciák mellett működik, egyéni önkényeskedésektől meg nem óvható, az időtartam bizonytalansága miatt súlyosan demoralizáló hatású. Egyszóval: jogászi értékű igazságszolgáltatásnak pedig nagyon is rendőri. Ha valami, ez a lehető legnagyobb mértékben megérett a teljes felszámolásra. Ne felejtsük el, hogy tartósan internálva azok vannak, akikkel szemben a népbírósági eljárásra nincs ok. Ezt az üzemet tehát egyszer úgyis meg kell szüntetni, mert egyszer be fog állni a bűn és bűnhődés közötti arány teljes megbillenése. Ez az a pillanat viszont, amikor aztán teljes bizonyossággal számíthatunk arra, hogy akik az internálótáborból kijönnek, onnan mint a demokrácia halálos ellenségei jönnek ki. Ezt meg kell előznünk, mert ha kivárjuk, akkor aztán hiába tartunk az internáltaknak búcsúszónoklatokat a demokrácia engedékenységéről."

A fasizmus maradványai elleni harc jelszava hamarosan bővült a reakció elleni harc jelszavaival. A PRO, majd 1946 közepétől jogutódja, a BM ÁVO, a kommunisták kezében az MKP saját szervezeteként a párt politikai céljainak elérése érdekében működött, ellentétben eredeti funkciójával.

Ennek a fogalombővülésnek politikai konzekvenciái voltak az egész társadalom szempontjából. Mielőtt e gondolatmenetet tovább fűzzük, érdemes elidőzni annál a ténynél, hogy a PRO még akkor is az MKP saját erejeként működött, amikor a novemberi választásokat a Független Kisgazda Párt elsöprő fölénnyel nyerte meg. Zinner Tibor adatai szerint Budapesten az internáltak száma 1945 októberében 10 460 volt, s ez az 1945-ös év csúcsadata, míg 1946 februárjában ez a szám már 16 943.

A „reakciósok" száma tehát, a kommunisták szempontjából elvesztett választások után, három hónap alatt közel hat és félezer fővel emelkedett. Nem maga a számbeli növekedés itt a döntő, bár az sem elhanyagolható, hanem az, hogy elvileg a PRO, majd az ÁVO mindenkit reakciósnak tekintett, s így elvileg mindenki internálhatóvá vált, aki nem számított kommunistának. Elgondolkodtató, hogy mindez a koalíciós időszak egészére érvényes, amelyben a főhatalmat elvileg egy polgári párt gyakorolta, amely időszakot a magyar demokrácia időszakának nevezzük, melyben a belügy a kommunisták kezében volt.

Ékes példa a kialakult helyzetre Timár István emlékezése. Elégedetten érzékelteti, hogy a PRO-n belül milyen volt a többi párt képviselete: „*A kommunista párt tisztában van azzal, hogy a Magyarországon kialakult koalíciós politikai helyzetben*

rendkívül nagy jelentősége van annak, hogy az erőszakszervezetek – elsősorban a politikai rendőrség – szilárdan a párt kezében legyenek. Ez elejétől fogva így is volt, de még a politikai rendőrség személyi összetételére is hatott a koalíciós politika gyakorlata. A Független Kisgazda Párt és a Szociáldemokrata Párt egyaránt ragaszkodott ahhoz, hogy a Budapesti Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályának helyettes vezetői a két párt soraiból kerüljenek ki. Ez így is történt, de a kisgazdapárti és szociáldemokrata helyettes vezetőket Péter Gábor kezdettől fogva teljesen elszigetelte. Nem volt beleszólásuk az ügyek érdemi intézésébe, s az osztályokon lassan közismertté vált, hogy mindkettőjük szobájában lehallgatókészülék működik, s így nekem is nagyon kellett vigyáznom, hogy a velük való érintkezés során mit mondok."

1946 közepén, amikor a PRO jogutódjaként az 1946/535.079 számú belügyminiszteri rendelettel létrejött a Belügyminisztérium Államvédelmi Osztálya – közkeletűbb elnevezéssel az ÁVO –, már azt is megengedhette magának, hogy a felügyeletével megbízott belügyminiszterrel – akkor még Rajk László – alkalmanként ujjat húzzon.

1946 őszéig az ÁVO, ha internáltatott is, és célja a politikai ellenfelek, illetve a tömegek megfélemlítése volt is – az Andrássy út 60-tól éppúgy kezdtek rettegni az emberek, mint a nyilas időkben –, nagyszabású koncepciót a párt politikai ellenfelei ellen még nem dolgozott ki. 1946 késő őszén viszont már erre is sor került: a Magyar Közösség perében. Erről röviden a következőket szükséges elmondani. A Magyar Testvéri Közösség nevezetű titkos szervezet a Horthy-rendszerben jött létre, és 1946-ban aktivizálódott. Donáth György és néhány más társa vezetésével volt közösségi tagok egy köre különböző munkacsoportokat hozott létre annak érdekében, hogy kidolgozzák közös platformjukat néhány, az állam és a társadalom egészét érintő kérdésben. Ennek a társaságnak volt egy katonai csoportja is, amelynek élén Dálnoki Veress Lajos, Horthy egykori hadseregparancsnoka állt. Róla köztudott volt, hogy Horthy még 1944. október 15. előtt „homo regius"-nak nevezte ki, ami azt jelentette, hogy őt szemelte ki arra, hogy akadályoztatása esetén ellássa a kormányzói teendőket. A Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Osztálya (közkeletűbb nevén a Katpol), mely szintén az MKP területiuma volt Pálffy Györggyel az élen, a csoportosulás nyomára bukkant. Az ügy felgöngyölítését tőlük fokozatosan az ÁVO vette át. Péter Gábor és agytrösztje dolgozta ki – Rákosival konzultálva – azt a koncepciót, amelynek következményeként Nagy Ferenc miniszterelnök is lemondásra kényszerült, mint gyanúsított, s nem jött haza külföldi kiküldetéséről, és pártja, a kormányzó FKgP is rendkívül meggyengülve került ki e koncepciós perből.

A Közösség-per tárgyalásán született halálos ítélet is, valamint néhány súlyos és rendkívül sok „középsúlyos" börtönbüntetés, s voltak olyanok is, akik e per

kapcsán kerültek a Buda-déli internálótáborba (közismert nevén Budadél), majd onnan Kistarcsára, s végül Recskre.

A per koncepciós voltát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a nacionalistának, sőt fasisztának minősített Közösségi perbe kívánták bevonni Weisshauss Aladárt, vagy éppen az anglofil Békefy Lászlót, illetve a később, 1956-ban kivégzett Dudás Józsefet is.

A Magyar Közösség-per a hírhedt, s Rákosi Mátyás által büszkén bevallott szalámitaktika első jelentős megnyilvánulása volt. A Magyar Közösség-féle „szeletet" az idők folyamán követte a többi „szelet" is, s a különböző perekkel járó ítéletek következtében, az akasztófák során túl, teltek a börtönök, teltek az internálótáborok is.

Mindazonáltal a kor politikatörténetét tekintve is láthatunk bizonyos logikát a perek egymásraépülésében. Megkülönböztethetjük egymástól a különböző politikai pártok elleni pereket, az egyházak elleni pereket, és a különböző külpolitikai attitűdöket is hordozó gazdasági-politikai pereket, de a nagy perek mellett természetesen ott sorakoznak a „kis perek" is. Ezek vádlottainak többsége is az internálótáborokban kötött ki. Azokat a pereket, ahol a közvetlen politikai indíték nem mutatható ki, a magunk részéről legszívesebben a társadalmat félemlítő, terrorizáló pereknek neveznénk. Egy diktatúra akkor működik igazán „jól", ha vélt és valós ellenségei mellett a különböző akciókkal azt is eléri, hogy az ország összes állampolgára érezze: az adott vádak alapján – szabotázs, rendszerellenesség stb. – ő maga is potenciális börtöntöltelék. Magyarországon 1945–1956 között ez a folyamat játszódott le.

A háború után természetes folyamatként a magyar antifasiszta koalíció volt tagjai jutottak együttesen hatalomra, s mellettük azok a horthysta erők, amelyek a háború utolsó szakaszában a demokratikus szervezkedés oldalára álltak. Ez a koalíció tehát egyrészt az együttes háborús múltat jelentette, másrészt viszont azt is, hogy egyazon hatalmi csoportosuláson belül a különböző demokráciaképet valló erők kerültek közös táborba. Hozzájuk csatlakoztak a Nyugatról visszatért kommunisták, illetve a Vörös Hadsereggel együtt érkező, addig a Szovjetunióban, emigrációban élő, s a sztálini állam- és politikai modellt korlátlanul elfogadó magyar kommunisták, akikre itthon a közvetlen hatalmi funkciók betöltése várt.

A sztálini modell, mint az köztudott, nem tűri a politikai, de még a gondolkodásbeli sokszínűséget sem. Ha a sztálini koncepciót vallók csoportja kerül közvetlen hatalomra, evidens a következmény, csak az a kérdés, hogy az akkor még társutas, de már ellenségnek tekintett politikai partner kiiktatása mikor és milyen körülmények között megy végbe. Ezért volt 1945–48 között a rákosista hatalomnak olyan nagy szüksége a rendőrségre és a hadseregnek rendőri funkciót is ellátó

töredékére. A háborús bűnösök ellen készülő pereket figyelembe véve a PRO-nak elvileg a tömeges megtorlást szolgáló feladata – vagyis a tömeges internálás – 1945 végére, 1946 elejére lejárt. Kezdetét vette a sztálini „egyszínűsítési" politika. Ez azt jelenti, hogy a PRO funkciója immáron nem a valós vagy a valósnak vélt vétség megtorlása lett, hanem az akkor még szövetséges demokratikus erők totális felszámolása.

Ahhoz, hogy Rákosiék ezt a „szisztematizálást" végigvigyék, egyrészt a végrehajtó erőknek kellett mind nagyobb függetlenséget biztosítani, másrészt meg kellett teremteni a társadalmi ellenőrizhetetlenség lehetőségét. Ezért alakul át első lépésként a Magyar Államrendőrség Politikai Rendészeti Osztálya a Belügyminisztérium Államvédelmi Osztályává, majd az ÁVO 1948 augusztusában a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságává, s még később, 1949. december 31-én, mintegy szilveszteri ajándékként Péter Gábornak, a BM ÁVO független Államvédelmi Hatóságává. Ezt a folyamatot ismerhette fel a különben igencsak keménykezű kommunista Rajk László, s ezzel magyarázható, hogy megpróbált tiltakozni e hatósággá válás ellen. Az internálások történetében a döntő év 1948, a két munkáspárt egyesülésének, az MDP létrejöttének éve, mert az MKP és az SZDP egyesülését – pontosabban az SZDP elnyelését – nemcsak vezető szociáldemokraták ellenezték, hanem sokan a párt egyszerű tagjai közül is. Ezek megtörése a kommunisták alapvető érdeke volt.

Ez már a szociáldemokraták elleni második támadás volt. Az első támadást a kommunisták, a szociáldemokrata baloldallal karöltve, az ún. peyerista szárny ellen indították, míg az egyesülés utáni harmadik támadás a megmaradt szociáldemokrata baloldalt érte.

Az események közepette, 1948 nyarától kezdve megindult az ún. „justusisták" megfélemlítése, majd szétverése. Az időhatárokat tekintve a magyarországi szociáldemokrata mozgalom felszámolására tett kísérlet 1947-ben kezdődött, s 1950 közepén fejeződött be. Az internálótáborok folyamatosan kapták a szociáldemokratákat.

A szociáldemokraták elleni fellépés már a negyedik támadás volt a magyar társadalom ellen. Az első hadjárat célpontjai a háborús bűnösöknek minősítettek, illetve a német nemzetiségűek voltak. A második retorziós lépés azokat a volt horthysta katonákat és civil apparátust érintette, akik a háború utolsó szakaszában a demokrata erők mellé csatlakoztak. A harmadik hullámba kerültek a népiek – pártállásukat tekintve kisgazdák és parasztpártiak –, s a negyedik csapás a szociáldemokratákat érte.

A drámának azonban volt még egy ötödik felvonása is. Sorra kerültek a honi és a nyugati emigrációból visszatért kommunisták is. Ez az öt lépés együttesen azt

jelentette, hogy befejeződött a magyar progresszió elleni irtóhadjárat, illetve, hogy kialakult az internálótáborok törzsállománya. Ezt a munkát az 1948 késő nyarán a BM. ÁVO-ból BM ÁVH-vá előléptetett szervezet végezte el a legfelsőbb pártvezetés utasítása alapján.

Az '50-es évek elejére tudomásunk szerint Magyarországon több, mint harminc internálótábort működtettek. Több kutató kimutatta, hogy minden harmadik magyar családban volt a hatalmi visszaélésnek, atrocitásoknak áldozata. Egyes, akkor fontos pozícióban lévők visszaemlékezései szerint csupán az internáltak száma elérte vagy meg is haladta a 100 ezer főt.

A szovjet „gulág-szisztéma" mintájára, az internálás, az eredeti, majd a felemelt ötéves terv végrehajtása érdekében olcsó munkaerőt is jelentett az államnak. Az internáltak zöme – politikailag abszolút ártatlanul – e koncepciók jegyében került a táborokba.

A változás 1950 elején következett be, párhuzamosan a BM ÁVH új státuszának kialakulásával. Ekkor jött létre immáron a Belügyminisztérium felügyelete alól kivont teljesen önálló Államvédelmi Hatóság. Az ÁVH nemcsak szervezeti önállóságot kapott, hanem „ajándékba" néhány börtönt és néhány tábort, például Recsket is. Vagyis: egyrészt létrejöttek a speciális munkatáborok, s a már internáltakat egy-egy nagyberuházás építésére vitték, másrészt ezek beindítása érdekében, a munkaerő biztosítására új internálásokra került sor. Így alakultak meg a mezőgazdasági, illetve ipari munkára szervezett internálótáborok.

E munkatáborok mellett létrejöttek speciálisan politikai büntetőtáborok is, mint például Recsk.

M. Kiss Sándor

Országos Széchényi Könyvtár

Recsk
1950–1953

Egy titkos kényszermunkatábor története

Van a Mátra-hegység északi lejtőjén egy
Csákánykő nevű ötszáz méteres hegycsúcs.
Ezt 1950-ben még csaknem teljesen erdő borította,
csak a recski völgyre néző északi oldalán
látszottak ki itt-ott az andezitoszlopok.
Erről az oldalról nézve szabályos
koporsó formája van, mintha csak
szimbóluma lenne
szenvedéseinknek és sok társunk halálának.

Nyeste Zoltán

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

A szerző előszava

1948 májusában két nyomozó jelent meg albérleti szobámban azzal a megbízatással, hogy az Andrássy út 60-ba kísérjenek. Viccelődve mentem velük. Harmadéves egyetemi hallgató voltam, politikával nem foglalkoztam, időm se volt rá. Délelőtt fizikát, kémiát tanultam, délután zeneszerzést. Nem tudtam ugyanis eldönteni, hogy híres tudós, vagy inkább neves operaszerző legyek-e.

A kihallgatásom tíz percig tartott. Megkérdezték, ismerem-e Fejes Gézát. Igen, ismerem, osztálytársak voltunk – válaszoltam –, két éve találkoztam vele utoljára. Az utcán futottunk össze, néhány percet fecsegtünk, aztán elváltunk, és soha többé nem láttam. Ezt jegyzőkönyvbe vették, és én aláírtam. Többször nem hallgattak ki. Internáltak mint kémet és összeesküvőt. Közel öt és fél évet ültem, ebből kilenc hónapot – fegyelmi büntetésként – magánzárkában. Budadél és Kistarcsa után az utolsó három évet a recski kényszermunkatáborban töltöttem, két évet büntetőbrigádban. 1953 őszén szabadultam. Azóta sem tudtam meg, kivel esküdtem össze, melyik hatalom részére kémkedtem és hogyan.

Ha akkoriban valaki azt mondta volna nekem, hogy te egyszer még könyvet fogsz összeállítani, sőt filmet fogsz forgatni Recskről, komplett őrültnek tartottam volna. A táborról az első írások, rövidebb cikkek az ötvenes évek végén jelentek meg külföldön, volt rabok tollából. 1962-ben Kanadában angol nyelvű önéletrajzi regény született (magyar címe: *Pokolbéli víg napjaim*), amelynek befejező harmada Recskről szólt. Szerzője a Torontóban letelepedett Faludy György, a költő.

A nyolcvanas évek elején egész publikációs hullám indult. A Kaliforniában élő dr. Sztáray Zoltán 1981-ben tömör ismertetést írt *A recski kényszermunkatábor* címmel, és az Új Látóhatár folyóiratban – amelynek ő az amerikai szerkesztője – rendszeresen jelentetett meg beszámolókat.

Amerika másik oldalán – New Jersey-ben – Nyeste Zoltán írt monográfiát 1982-ben *RECSK – Emberek az embertelenségben* címmel, amelyben saját, korábbi előadásait foglalta össze.

A Kanadában élő Gábori György angol nyelvű önéletrajzi regényében a dachaui koncentrációs lágerben szerzett élményeit hasonlította össze Recskkel. Németországban Benkő Zoltán és mások publikációi mellett megjelent egy összefoglaló jellegű munka is 1984-ben. Erdey Sándor írta *A recski tábor rabjai* címmel.

És mi történt Magyarországon? Semmi. Több mint három évtizeden át Recsk tabu volt, még a nevét sem lehetett kiejteni. A változás 1985 táján kezdődött azzal, hogy a nyugati publikációk egy része szamizdat formában nálunk is olvasható lett. 1986-ban aztán repedezni kezdett a jég. Abban az időben már mi, filmesek és aktívak voltunk. Gyarmathy Líviának 1986 tavaszán sikerült először video-riportot készíteni volt recski ÁVH-s őrökkel, én pedig nyáron leforgattam a *LAURA* című játékfilmet, melyben recski vonatkozások és eredeti helyszínek szerepeltek, sőt két valódi recski őr is, mint statiszta.

1986 októberében jelent meg a sajtóban az első hazai híradás a munkatáborról. A Mozgó Világ interjút közölt Zimányi Tiborral – a Recski Szövetség főtitkárával – kényszermunka-táborbeli élményeiről. 1988 februárjában került közönség elé a Recsket járt Faludy György költőről Gyarmathy Líviával készített dokumentumfilmünk. Nem sokkal utána riportsorozatunk jelent meg az Alföld folyóiratban, amelyben nemcsak rabok, hanem volt ÁVH-s tisztek is megszólaltak. 1989 februárjában bemutatták a *RECSK 1950–1953. Egy titkos kényszermunkatábor története* című dokumentumfilmet is. Ezzel Recsk közismertté vált.

A dokumentumfilmbe azonban csak töredéke fért mindannak, amit négy éven keresztül összegyűjtöttünk. Úgy gondoltuk, vétek volna nem publikálni ilyen ritka és meg nem ismételhető anyagokat. Így született meg ez a könyv.

Írója maga a „kollektív emlékezet". Hetven ember számol be élményeiről, olyanok, akik részesei voltak a recski eseményeknek. Mint rabok, mint őrök, vagy mint a falu lakói. Szubjektív vallomásaik kiegészítik egymást, vagy éppen ütköznek egymással, de kirajzolják a tábor valós történetét és a negyvenes-ötvenes évek előítéletekkel teli gondolkodásmódját.

Megköszönöm Gyarmathy Lívia filmrendező segítségét. Köszönöm minden riportalany közreműködését, köszönöm, hogy vállalták az akkor még jelentékeny kockázatot, és nyíltan beszéltek a kamera előtt vagy a magnetofonba.

Ezt a munkát azért állítottam össze, mert bízom abban, hogy az ember képes tanulni saját történelméből.

Budapesten, 1989 júniusában

Böszörményi Géza

Prelúdium

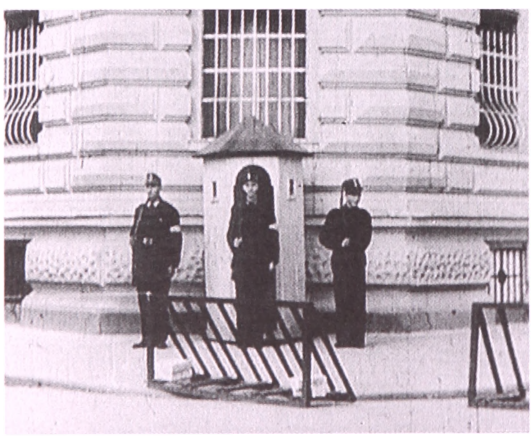
Andrássy út 60.
Budadél
Kistarcsa

Andrássy út 60.

Andrássy út 60.

DR. SZTÁRAY ZOLTÁN

1948 október első napjaiban tartóztattak le. Éjszaka, két óra tájban zörögtek a lakásom ajtaján, négy meglehetősen tagbaszakadt férfi állt ott, kettejüknél géppisztoly volt, a másik kettő pedig hirtelen betaszította az ajtót, mindjárt elkapták a karomat. Pizsamában voltam, rám ordítottak, hogy öltözzek föl. Nem értettem az egészből semmit. Fogalmam sem volt, mi történik velem. Akkor, 1948-ban az ilyesmik, a letartóztatások még nem voltak gyakoriak, gondolom épp ezért jobban is lehetett titkolni. Szóval, ott álltam teljesen értetlenül. Nadrágot húztam, a felső pizsamámra fölrántottam egy pulóvert, megengedték, hogy cipőt húzzak, de zokni nélkül. Az egyik az előszobában a falhoz állított, a többi az ég egy világon mindent fölhányt a lakásomban. Be is dobáltak a magukkal hozott kb. egy méter hosszú, harminc-negyven cm-es zsákba valamiket, ma sem tudom, hogy mit.

Az utcán meglehetősen durván feldobtak egy dzsip hátuljára, két géppisztolyos fogott közre. Így rohantunk keresztül a sötét Budapesten. Fogalmam sem volt, hova visznek, miért visznek. Nemsokára megérkeztünk egy elég nagy kapuhoz, előtte géppisztolyos ávós őr állt. Durván leráncigáltak a dzsipről, belerúgtak a bal bokámba, bevittek egy irodába, egy ingujjas rendőrfőhadnagy elé. Egy listáról kipipált valamit, feltehetően a nevemet, aztán szólt az őrnek, hogy kiviheti ezt a fasisztát. A várószobában már voltak emberek, ha jól emlékszem, négy férfi és egy nő, ültek, csak az egyik férfi állt a fal felé fordulva. Az őr rám ordított, hogy forduljak a fal felé, de úgy, hogy a cipőm kb. 25-30 cm-re legyen a faltól, a fejemet támasszam a falnak, és fogjam be a pofámat. Ugyanis kértem egy pohár vizet, erre volt a válasz, hogy fogja be a pofáját. Fogalmam sem volt, hogy mi történik velem. Ez lehetett úgy hajnali négy órakor. Reggel már kezdtem türelmetlenkedni, hogy miért hoztak ide, de senki nem szólt hozzám. Akkor még nálam volt a karórám, tudtam, mennyi idő van. Eljött a dél, megint kértem vizet, megint nem adtak persze, naivitásomat mutatja, hogy egyáltalán kértem. Persze, nem tudtam ilyen pózban a fejemet végig a falhoz nyomni, közelebb léptem a falhoz. Ezt az őr észrevette, és elrugdosta a faltól a lábamat. Elérkezett az este. Semmi. Már legalább 15-16 órája voltam a falhoz állítva.

DR. SOMSSICH JÓZSEF

Miután 1948 késő nyarán sikertelen emigrációs kísérletemkor az oroszok elfogtak Ausztriában, pár hétig ott tartottak, majd megjelent egy teherautó és visszaszállítottak bennünket Budapestre. Harmadmagammal elvittek a Vilma királynő útra egy orosz földalatti börtönbe. Ott voltam három napig. A bánásmód jó volt, a kihallgatás nagyon rövid. A harmadik nap végén az orosz hatóság átadott minket az Andrássy út 60-nak. Éjjel megjelent egy személygépkocsi, lehajtott fejjel be kellett ülni, adtak egy szemkötőt is. Elég durva bánásmód mellett elvittek az Andrássy út 60-ba. Kb. csak nyolc napot töltöttem ott.

DR. SZTÁRAY ZOLTÁN

Valamikor éjfél körül jött egy ávós, felvitt egy kihallgatószobába. Az íróasztalnál viszonylag fiatal, vékony arcú, sima hajú fiatalember ült, főhadnagyi rangjelzéssel. Megkérdezte, tudom-e, miért hoztak be. „Nem." „Hát majd megmondjuk magának!" Egy jegyzékről neveket kezdett sorolni, kérdezte, melyiket ismerem. Pár névre emlékeztem, Csendes Bélára, Majsay Emilre, Ráczkövi Bandira, Boldogh Gyulára, Okolicsányi Miklósra, Szálka Imrére. Velük együtt tevékenykedtem 1943–44-ben az ifjúsági ellenállási mozgalomban. A többi nevet sohasem hallottam. A kihallgató megint megkérdezte: „Most már tudja, miért hoztuk be?" „Nem." „Ezekkel maga összeesküdött." Nagyon meglepetten néztem rá és mondtam, hogy soha senkivel nem esküdtem össze. „Azt mi mondjuk meg" – mondta ő –, „azonkívül adatokat szolgáltatott ki svájci intézményeknek." Ezután elvitetett egy őrrel, elvették az órámat, noteszemet, kulcsaimat, nadrágszíjamat, télikabátomat. Még megkérdezte, miért nincs zoknim. A másik teremben egy meglehetősen rossz arcú nő feljegyezte a személyi adataimat, ujjlenyomatot vettek, majd bedobtak egy zárkába. Ott volt már Szarka Gábor, akit akkor még nem ismertem, később ő is Recskre került.

KLÉBL MÁRTON

Letartóztatásom, természetesen éjszaka történt, egy lefüggönyzött autóval elvittek egy épületbe, ami mint kiderült a Pártház volt. A szokásos meghurcoltatásban volt részem, össze-vissza vertek. Nem sokra mentek velem, így az Andrássy út 60-ba vittek. Mindenáron azt akarták, ismerjem be, hogy valamilyen amerikai ügynökkel állok kapcsolatban, az állam és a rendszer ellen dolgoztam és adatokat szolgáltattam ki. Nagyon kellemetlen kihallgatások sorozata következett. Nem hagytak békén, a kihallgatásokat kihallgatások követték megszakítás nélkül. Állandóan jegyzőkönyveztek. És persze, állandóan bántalmaztak. Vertek. Kínoztak. Mindenáron vallomást akartak. Hát kaptak, többféle vallomást is, de persze mind alaptalanok voltak.

DR. SZTÁRAY ZOLTÁN

Két nap múlva felvezettek ávós kihallgatómhoz. Később megtudtam, ő volt Busztin Gábor. Ő is elém tette a listát, kérdezett azokról, akiknek a nevét nem ismertem fel. Majd felolvasott egy listáról neveket, akikkel én állítólag kapcsolatot tartottam és akikkel összeesküdtem a Magyar Népköztársaság ellen. Elém tett egy jegyzőkönyvet, amelyben az állt, hogy a felismert személyekkel 1948 tavaszától kezdve összeesküdtem az államrend megdöntésére, valamint még adatokat is szolgáltattam ki a bázeli Ciba-Geigy cégnek. Kezembe nyomott egy tollat és felszólított, hogy írjam alá. És ettől a pillanattól kezdődött, hogy úgy mondjam, az én nagy párbajom, vagy mérkőzésem Busztin Gáborral, az ÁVO-val, az egész akkori rendszerrel, és a saját testemmel, a testem tűrőképességével. Mondtam, hogy nem írom alá. Senkivel nem esküdtem össze, semmilyen adatot nem szolgáltattam ki. Nem írom alá. Talán egy nap múlva – akkor én már nem tudtam, hogy mikor van nappal és mikor éjszaka – visszavittek Busztin Gábor főhadnagyhoz, aki anélkül, hogy bármit mondott volna, két őrrel átvitetett egy másik szobába, ahol négy tagbaszakadt ember állt, kettejük kezében gumibot. Alig léptem be, kettő elkapta a karomat, letepertek, lerángatták a nadrágomat, letépték a cipőmet, hasra fektettek és elkezdtek verni. Verték a fejemet, a nyakamat, a hátamat, a meztelen alsótestemet, a talpaimat.

– Gumibottal vertek?

– Ekkor még csak gumibottal. Amikor úgy érezték, eleget vertek, felhúztak a padlóról, be a Busztin szobájába, aki megint elém tette a jegyzőkönyvet és a tollat, és rám szólt: „Na, most már aláírja?" Tartottam a kezemben a tollat, nem szóltam egy szót sem, sem azt, hogy aláírom, sem azt, hogy nem írom alá. Nézett rám: „Aláírja?" Megint nem szóltam semmit. A szemével intett hátrafelé, ezek a fickók visszavittek, megkezdődött újból ugyanaz a jelenet, megint hasra fektettek, megint végigvertek, visszavittek a Busztin Gáborhoz. Ekkor már nem sok energiám volt, úgy húztak be hozzá, nem tudtam a talpamra állni, mert véresre verték. A széken ülve lenéztem, mind a két talpam alatt vérnyomok voltak, felszakították a bőrömet. És Busztin Gábor rám nézett, nem szedte elő újból a jegyzőkönyvet, csak intett a fickóknak, akik levittek a zárkába. Számításom szerint tíz napig senki nem szólt hozzám.

PALLAVICINI ALFRÉD

Az én letartóztatásom nagyon „elegáns" volt. Kijöttem este az angol követségről, ahol dolgoztam, szép kényelmesen elindultam hazafelé. Egy autóhoz támaszkodva állt egy fiatalember, bent ült egy másik. Amikor odaértem, a támaszkodó fiatalember udvariasan megszólított: „Bocsánatot kérek, egy pillanatra...", azt hittem, hogy tüzet akar kérni és megálltam. Erre azt mondja: „Mi az ÁVO vagyunk, beszélni akarnak magával a központban." Nem mondom, hogy nem számítottam ebben az

időben erre. „Kérem, üljön be az autóba, kérem, legyen szíves, dobja el a cigarettát, nem illik, hogy ilyen körülmények között maga dohányozzon." Ebből megértettem, hogy le vagyok tartóztatva. Irtó kedvesen ment. Amikor eljutottunk az ÁVO-hoz, nem voltak hajlandók megmondani, hogy az Andrássy út 60-ban vagyok, de ez mindegy is volt, úgyis tudtam, hol vagyok. Udvariasan leültettek, és elkezdődött a kihallgatásom.

DR. SOMSSICH JÓZSEF

Tulajdonképpen a többiekhez képest nem panaszkodhatom, de azért az Andrássy út 60-ban a bánásmód elég rossz volt. Nekem első nap az egyik őr megparancsolta, hogy egy lábon állva kukorékoljak három óra hosszat. Mivel látta, hogy ezt jókedvűen csinálom, már nem érdekelte a dolog, nem úgy ütött ki, ahogy várta, és kb. egy óra múlva szólt, hogy hagyjam abba.

DR. SZTÁRAY ZOLTÁN

– Emlékszel, kikből állt ez a verőcsoport, név szerint?

– Igen. Emlékszem. Azért emlékszem, mert a második verés alkalmával Busztin Gábor kiszólt az őrnek: „Küldjék a bikát!" És akkor azt hittem, hogy egy tagbaszakadt, óriási verőember jön be, aki holtra ver. De nem egy ember jött be, hanem négy, s innen tudom, később mástól is hallottam, hogy ez volt a „bika-csoport". Nagyrészt, ahogy később megtudtam, önként jelentkeztek.

– Tudnád néhány szóval jellemezni őket?

– Általában 25-30 évesek lehettek, az arcuk nem keltett jó benyomást, de lehet, hogy az akkori szenvedés miatt bennem élő előítélet láttatta őket így. Érdekes, hogy az egyikőjüket egy későbbi kihallgatáson felismertem. Nem is én ismertem fel, hanem ő mondta a Busztinnak: „Főhadnagy úr, ezt az embert én ismerem." Meglepődtem, ránéztem, próbáltam az emlékeimet felidézni. Busztin is meglepetten kérdezte: „Honnan ismeri ezt a fasisztát?" Ezzel, hogy fasisztának nevezett, meg kell vallanom, nagyon megsértett. És akkor azt válaszolta, hogy az „Ács utcai laktanyából, 1944-ből, ő ott volt katona, ahol mi egy másik alakulatnál munkaszolgálatosok. Amikor laktanyás volt, nagyon gyakran bejött hozzánk, sőt, több alkalommal még kimenőcédulát is adott nekünk." Néztem rá, kíváncsi voltam a nevére, de nem mondta meg. És ez azért nem akadályozta meg, hogy a következő alkalommal ugyanúgy vegyen részt a csépelésemben, mint a többiek.

– Indulattal vertek, vagy tulajdonképpen hidegen és hivatásszerűen?

– Ezek az emberek egy-két szón kívül, hogy például: „akkor én a lábát ütöm", az ég egy világon semmit sem szóltak, semmiféle drasztikus kifejezést nem hasz-

náltak, semmiféle indulatot nem mutattak, hanem úgy végezték az egészet, mint egy munkát, amit nekik kell elvégezni. Hideg arccal, szinte automatikusan végezve munkájukat csépeltek, ütöttek-vertek engem. Tíz nap múlva megint felvittek, Busztin megint elém tette a jegyzőkönyvet, megint megkérdezte, hajlandó vagyok-e aláírni. Mondtam, hogy nem. „Miért nem?" „Azért nem írom alá, mert semmiféle bűnt el nem követtem, és életemben semmiféle valótlansághoz nem adtam a nevemet." „Akkor most elmegyünk a Toldi századoshoz." Átmentünk, egy köpcös, tagbaszakadt ávós százados ült az íróasztalnál. Egy kicsit unott arccal végigolvasta a jegyzőkönyvemet, megkérdezte, miért nem írom alá. Megmondtam. Az volt az érzésem, hogy Toldit egyáltalán nem érdekli, hogy én aláírok-e, vagy sem. Másik alkalommal Busztin átvitt Princz Gyulához, akivel ez volt az első találkozásom. Kistarcsán később szerzett ismereteim szerint ő ekkor az ÁVH úgynevezett elhárító-osztályának volt a vezetője, az ő beosztottja volt Busztin és Toldi is. De Péter Gábor, Décsi és Princz voltak ott az igazi fejesek.

Szemével intett Busztinnak. Újra kezdődött minden. A lábfejemet is verték, annyira, hogy a két nagy lábujjamon azóta sem nő köröm. Két gumibottal palacsintává verték a kezemet, mikor visszavittek a zárkába nemhogy fogni nem tudtam, de még össze se tudtam tenni a kezemet, kétszeresére dagadt.

PALLAVICINI ALFRÉD

Történt a kihallgatásomkor egy különös dolog, ma is meg vagyok győződve, hogy nekem volt igazam. Tehát bekísértek, leültettek. Órákig hallgattak ki. Ketten voltak, akkor a főkihallgató azt mondja a segédjének: „Te, én már kezdek kifáradni, szeretnék egy kávét. Hoznál nekünk kettőt?" És erre a másik felém intve azt kérdi: „És neki?" Mármint nekem. És erre, anélkül, hogy tőlem megkérdezte volna, hogy kérek-e, mondta: „Igen, neki is." Rövidesen visszajött egy tálcával, rajta két csésze fekete, valamint egy üres csésze és egy kávéskanna. Az volt nekem szánva. Én abból, hogy az enyém külön van, arra következtettem, hogy ebben van valami szer, valami butító, vagy puhító, szóval valami akaratgyengítő-szerűség, a háború alatt annyifélét hallottunk ilyesmiről. Nos, rögtön köszönettel elfogadtam, és amíg ezek vacakoltak a cukorral, és nem néztek oda, egy virágba beleöntöttem az egészet, és utána élvezetteli arccal úgy tettem, mintha épp a végét innám. És azt hiszem, a továbbiak is mutatják, hogy gyanúm jogos volt, mert a kávézás után nem folytatták a kihallgatást, ami logikus lett volna, hanem szünetet rendeltek el. Levittek a pincébe, egy zárkába, volt ott ágy, az őr mondta, hogy lefekhetek. Úgy ahogy voltam végigdőltem az ágyon, tíz perc se múlt el, az őr benézett, és megrótt: „Hogy lehet cipővel ágyra feküdni?!" Úgy rémlett, hogy közben vizsgálgatott, hát tettem magam, mintha kótyagos lennék, és nemsokára jöttek is értem, folytatták

a kihallgatást. Eredménytelenül persze, mert semmi bajom nem volt, színjózan voltam. Így próbálkoztak egy ideig.

DR. SOMSSICH JÓZSEF

Mivel az ügyem egyértelmű volt, az ávéhán tulajdonképpen alig volt részem kihallgatásban. Inkább csak a személyi adataimat vették fel, de soha nem vádoltak olyasmivel, amit nem követtem el. Azért egy alkalommal, amikor beszóltak a cellámba, hogy szedjem rendbe magam, és vittek egy hosszú folyosón keresztül, az egyik fordulónál valaki hatalmas pofonokat adott, indokolatlanul és váratlanul. Végül egy nagy terembe vittek, ott magam előtt láttam Péter Gábort és kíséretét, akiket azért ismertem fel, mert képeken már láttam őket. Péter Gábor engem nem szólított meg, hanem azzal az emberrel beszélt, akinek az illetékébe tartoztunk, úgy látszik, attól kapta meg a kellő felvilágosítást. Az egész kihallgatás talán öt percig tartott.

DR. JÓNÁS PÁL

Engem kihallgatott Péter Gábor. Vele volt az ávós vezérkar. Mögötte ült Szűcs ezredes. Körülbelül hatan-heten lehettek. Csak azok nem voltak ott, akik engem addig vertek. Az átlag ávósok oda nem kerülhettek már föl, csak a kihallgatóim, közülük többen ott voltak. Volt egy olyan is közöttük, aki magyar volt, magyarul beszélt velem, de igen törve beszélte a nyelvet, a Szovjetunióból került vissza. Azt mondta nekem Péter Gábor: „Ne csodálkozzon, hogy itt van az Andrássy út 60-ban, magának minden lehetősége megvolt, hogy fontos politikai szerepet töltsön be a népi demokráciában, de ehelyett csatlakozott az ellenséghez. Na, beszéljen!"

Péter Gábor vallat

Persze, összeesküvés az államrend megdöntésére, szervezkedés imperialista hatalmakkal, kémkedés stb., szóval a szokásos szöveg volt, amiről „beszélnem" kellett volna. „Ösztönöztek" is, hogy beszéljek. Ennek az akcentusosan beszélőnek például az volt a trükkje velem – elnézést, hogy ebbe belemegyek –, hogy miközben erős akcentussal kiabált velem, hogy valljak, előhúzott egy kardot valahonnan, és azzal verte a tökömet.

PALLAVICINI ALFRÉD

– Megverettek téged?

– Nem. Abszolút udvariasan ment az egész. Az egyetlen brutalitás, amit ott tapasztaltam, hogy valahányszor az őr fel-levitt a kihallgatáskor, hátamba nyomott egy pisztolyt és azt mondta, hogy az az utasítás, hogy engem lőjön agyon.

– Végül is mit akarhattak tőled? Az angol követségről akartak információt?

– Nem. Nekem az volt a gyanúm, ami később be is igazolódott, hogy be akartak szervezni. Arra gondoltak, hogy az én nevemmel, a családi hátteremmel az angolok nem fogják azt föltételezni, hogy én, Pallavicini ellenük kémkedek. Ezek akármit elkövethettek és el is követtek. Ha engem nem bántalmaztak, nem vertek, az azért volt, mert céljuk volt velem, hogy megnyerjenek, a „pártjukra" állítsanak. Ha ütlegelnek, az ugye, a céljuk ellen lett volna. Amikor látták, hogy ez a kísérlet nálam sehogy se jön be, internáltak. Talán emlékszel, Géza, volt egyszer egy nagy botrány. Nem sokkal később, Kistarcsán. Behoztak több politikai nyomozót, nem ávóst, hanem rendőrt. Letartóztatták őket, mert valami főbenjáró ügyet csináltak, lelőtték valamelyik főnöküket, valami ilyesmi, és közénk kerültek. Az egyikük odajött hozzám, és megkérdezte: „Te tudod, hogy tulajdonképpen miért vagy itt?" Mondtam, hogy nem. „Hát, én meg tudom mondani. Beszélték, hogy téged be kéne szervezni. És mi vizsgálgattunk mindent veled kapcsolatban, háttértanulmány, környezettanulmány stb., és közöltük az ÁVO-val, hogy ez olyasvalaki, akit nem lehet beszervezni. Vagy ki kell nyírni, vagy békén hagyni, a beszervezés lehetetlen." „Majd mi megcsináljuk!" – mondták az ávósok erre. Hát, ez alátámasztja az én elképzelésemet arról a bizonyos szerről is. A kistarcsai internálótáborból még vittek néha pótkihallgatásra, és célozgattak, hogy úgyis vége a maga világának, jobb lehetne általunk az élete, sőt lehetne új élete.

KÁRPÁTI KAMIL

1949 májusában a menyasszonyommal együtt vittek be az Andrássy út 60-ba. Hoztak egy széket, engem leültettek. A menyasszonyom állt. Erre szóltam az ávós-

nak, hogy hozzon be neki legyen szíves, széket. Úgy látszik, hogy mivel nagyon udvariasan kértem, annyira meglepődött, hogy sem szólni, sem nyögni, sem ütni nem tudott, hanem kifordult a szobából, és behívott egy köpcös embert, aki engem átvitt a szobájába, és rettenetesen megpofozott.

– Nem tudod, ki volt?

– Sajnos nem, hiszen te is tudod, ezek nem mutatkoztak be. De azt tudom, hogy aki leinternált, az a Sásdi volt. Ő azért ismeretes, mert az Andrássy út 60-ban, legalábbis akikkel nekem „találkozásom" volt, az egy faragatlan, durva társaság volt. Hallottam Vágó, Farkas, Busztin meg Károlyi nevezetűekről, hát azokról csak rosszat, de a Sásdi az más volt. Ő volt a „jó ávós". Roppant udvarias, mosolygós. Ez volt az ő stílusa. Az én kihallgatóm, akivel a széktortúra volt, olyan tömzsi, nyúlt arcú, savó tekintetű, szederjes arcú, közelebb az ötvenhez. Képzelj el egy hentes-mészárost nyakkendősen, konfekcióöltönyben, aki úriembernek van álcázva.

Nem egyvalaki hallgatott ki, hanem az egyik egy-két órán át nyúzott, akkor átadott X.-nek, az meg Y.-nak. A lényeg, hogy két olyan nap következett, amikor a kihallgatások szünetében állni kellett a falhoz támasztott homlokkal, éjjel-nappal.

DR. SOMSSICH JÓZSEF

Még kétszer úgy Isten igazából megpofoztak. Viszont volt egy érdekes, szinte valószerűtlen esetem. Egy másik őr, nem a kukorékoltatós, nem is a pofozós, megkérdezte, van-e valami kívánságom, akarok-e enni? Jóindulatot tanúsított, és akkor azt mondtam, hogy én szeretném megnézni az Andrássy út 60-as börtön különböző részeit. Ő hajlandó volt, és megmutatta a többi cellát.

– Meg szeretted volna nézni?! Miért?

– Én egy kíváncsi természetű ember vagyok, és annyi rosszat hallottam az Andrássy út 60-ról, hogy a saját szememmel magam akartam meggyőződni.

– És mi volt az eredmény?

– Tulajdonképpen nem is volt olyan nagy a börtön. Én azt hittem, hogy ott több mint száz cella van, de azt mondta az őr – ha jól emlékszem –, hogy kevesebb van ötvennél. Azt hittem, hogy sokkal nagyobb kiterjedésű. És azt hittem, hogy sokkal emberibb, mert el sem tudtam a valóságot képzelni. Rettenetes állapotban voltak azok a cellák, nem volt ablakuk, volt, amelyikben egy-két cmes víz állt. Nem voltak fekhelyek, vagy a vízben álltak a szalmazsákszerűségek. Ahol én voltam, az is nagyon nehezen elviselhető volt, de amit láttam, a többi, elrettentő.

– Hogyhogy bemehettél a cellákba? Voltak ott rabok vagy üresek voltak?

– Amiket ő nekem megmutatott, azok üresek voltak. Nem tudom miért, de akkor az Andrássy út 60. nem volt megtöltve.

KÁRPÁTI KAMIL

Harmadik napon valamikor levágtak a pincébe. Vaslépcsőn vitt le az út, a vaslépcső egy kis előszobafélébe torkollott, amiből több irányba keskeny folyosók nyíltak, keskenyek, alacsonyak. Én, aki kis ember vagyok, azt éreztem, hogy nyom engem a mennyezet, le kellett néhol hajtanom a fejemet. Vasrácsos kopasz, gyönge fényű lámpák voltak oldalt a falba beépítve. Lehet, hogy csak a fantáziám súgja, de mintha a villanyvezeték is a falon kívül lett volna. Félhomály, egy félelmetes kafkai folyosó volt. Persze, nem nagyon lehetett körülnézni, meg az ember nem is volt abban a lelkiállapotban.

A legkegyetlenebb az ütlegelések zaja, a jajgatás, a sikoltozás, az, hogy úgy hallottam, hogy a közvetlen közelemben vernek agyon valakit. Később, amikor már én is hatalmas veréseken mentem keresztül, akkor állítom, hogy jött valami önvédelmi zárlat, ami beburkolta az embert, érzéketlenné tette az ütlegelésekkel szemben, csakis így lehetett, hogy azokat az iszonyatos vallatásokat kibírtuk, túléltük. Racionális magyarázat erre nincs.

DR. BENKŐ ZOLTÁN

Az Andrássy út 60-ban a legkegyetlenebbek, az úgynevezett harmadfokú vallatási módszerek voltak, ami talpalás, verés, pofozás, ütlegelés, de ezeken kívül még saját élményből elmondhatom, hogy nekem egyszer valami villanydróton lévő csipeszeket tettek a szememre. Először nem tudtam, mit jelent ez, de aztán elkezdtek a szoba sarkában egy aggregáton forgatni, amire természetesen ezer csillagot láttam, és hirtelen letéptem ezeket a csipeszeket magamról, persze borzalmas verést kaptam utána. De az egyik barátomnak, Majsay Emilnek a heréit verték, ő később aztán rabkórházba került, és meghalt rákban. Engem kihallgatott a Gestapo is. Én ezeket a módszereket ugyanúgy tekintettem, mint a Gestapo módszereit, ebben az esetben semmiféle baloldali politikai ürügyet nem ismerek el, ezek fasiszta, terrorista módszerek, teljesen mindegy, hogy milyen rendszer részéről csinálják.

DR. B. RÁCZ ISTVÁN

Valamivel később tartóztattak le engem, mint az ún. ügytársaimat. Az Andrássy út 60-ba kerültem. Ott voltam kb. egy hónapig. Alá akartak íratni mindenféle jegyzőkönyvet velem, hogy kém voltam, hogy orosz katonákat megöltem, hogy a barátaimmal összeesküdtem.

Letartóztatás

Állandóan jegyzőkönyvekkel jöttek elő, és állandóan vertek.

– És te aláírtad?

– Nem volt igaz, amit beleírtak. Nem írtam alá. Semmit. Pedig vertek. Alaposan. Szóval én azt határoztam el magamban, hogy nem írok alá semmit, ha nem igaz. Egyet írtam alá, az internálási végzést.

– Érdekelték egyáltalán a tények a nyomozókat?

– Nem, valamilyen szerepbe akartak belekényszeríteni. Nem is egybe. Változó eszközökkel akartak belőlem kikényszeríteni hosszú és részletes válaszokat különböző kérdésekre, amiket feltettek. De azok a dolgok nem léteztek. Egy részét nem is értettem meg annak, amit mondtak. Aztán egy ilyen kitalált vonalat abbahagytak, s előjöttek valami új, számomra megint csak érthetetlen kombinációval. De a lényege mindnek az volt, hogy valakikkel a népköztársaság ellen összeesküdtem stb.

– Az ellenállási múltad valamennyire előnyödre szolgált?

– Igen, mert tanultam belőle. Növelte a tűrőképességemet, amikor például verték a talpamat, nem estem kétségbe, nem törtek meg.

– Úgy értettem, hogy az ÁVH-sok részéről jelentett-e valami előnyt neked?

– Ezzel ők nem nagyon törődtek. Ha volt valami kínos helyzet, akkor mondtam nekik, hogy ezt a németek maguknál jobban csinálták, vagy valami hasonlót. Gondolhatod, ez aztán bosszantotta őket.

Én közismert szociáldemokrata, Justus Pál tanítványa és híve voltam, vagyok ma is. Hát, a két párt egyesülésekor nem is hallgattam! 1948-ban letartóztattak, ahogy bevágtak a kocsiba, rögtön kaptam egy óriási pofont, és a géppisztoly tusával mért ütést az oldalamba. Így érkeztünk meg az Andrássy út 60-ba. Ott töltöttem 90 napot, ami rosszabb volt, mint a Gestapón eltöltött egy hónapom. Több idejük volt, alaposabban vertek, mint a gestapósok. Lebuktattam ott egy ávós alezredest, akit annak idején ismertem mint gestapós besúgót. Erről majd később, de a lényeg, hogy ezután rettegtek tőlem, és gyűlöltek az ávósok. Nem voltam hajlandó aláírni a jegyzőkönyvet. Sok mindent vállaltam volna, amit ugyan soha nem csináltam, de azt nem, amiért akasztás jár, és ez a kémkedés vádja volt. Szóval, már harmadik napja nem írtam alá, ekkor a kihallgató megdühödött, hívta a smasszerokat, és levitetett a gumiszobába. Mi így neveztük. Elkezdődött a gumibotozás. De úgy gumibotoztak, ahogy még soha.

A talpamat verték, miközben az egyik smasszer fogta a lábamat, úgyhogy nem tudtam elkapni. Egyszer sikerült, de akkor az ütés a hátgerincemet érte. Olyan fájdalom volt, hogy elvesztettem az eszméletemet. Amikor kezdtem magamhoz térni, az előadóm fölém hajolt, és már éppen szólni akart valamit, amikor azt kérdeztem tőle: „Mondja előadó úr! Mégis, milyen érzés az, amikor zsidó veri a zsidót?" Meg kell őszintén mondanom, nem vártam ilyen óriási robbanásra. Üvöltött, hogy én nem vagyok zsidó, én kommunista vagyok, én bolsevik vagyok, nekem mindegy, hogy valaki keresztény vagy zsidó, az én hitem a kommunizmus hite. Elnevettem magam, és ezért úgy megvertek megint, hogy nem tudtak már tovább mit kezdeni velem. Elvezettek, de úgy, hogy a smasszer a hónom alá nyúlva a földön húzott, mert nem tudtam a saját lábamon menni. Nem az eredeti zárkámba, az 58-asba, hanem a 36-osba vittek. Ez volt Szálasi cellája.

– A Gestapó, Bergen-Belsen és Dachau túlélése után téged képesek voltak betenni Szálasi helyére?

– Semmi sem számított ezeknek. A táborban, már Recsken, Hoyos dr. mondta egyszer, hogy az ávósok az emberiség patkányai. Így igaz! Hát, azok voltak. Ez a cella borzalmas volt. Keresztülment rajta egy méteres átmérőjű szennycsatorna. Ha lefeküdtem a puszta fapriccsre – nem volt rajta semmi – , csöpögött rám a penész és a szennyvíz. De ezt talán még ki lehetett volna bírni. De mikor lefeküdtem, és a kimerültségtől elaludtam, akkor jöttek a patkányok. Először a cipőmet kezdték rágni, aztán a nadrágomat, és amíg csak ott voltam, két héten keresztül nem csináltam mást, mint a patkányok ellen harcoltam. Reggelire kaptam egy csajka fekete löttyöt és egy darab kenyeret. A kenyér felét, bár pokoli éhes voltam, a patkányoknak adtam, mert akkor volt egy kis nyugalmam tőlük.

Andrássy úti cella

KÁRPÁTI KAMIL

Mögöttem jött le ordítozva egy ávós. Ott lent, az előtérszerűségben mindig állt egy-két ávós, ha az ember a fejét felemelte, akkor látta, hogy 10-15 méterre újra ott áll egy. És ezek, mint régen Attila idejében a hírvivők kürtöltek egymásnak, hát ezek egymást felváltva, ahogy haladtál előre vették át az üvöltést, vagy csatlakoztak az üvöltözéshez. Amikor először kísért le az őr, szinte már humorosnak hatott az üvöltése, mert érzékelte az ember, hogy nem szívből üvölt. Ez képtelenség, egyetlen magas hangon végig! Aki végig akarja tartani ezt a magas szenvedélyt, zsinórban, az már hamis, az már játszik. Nos, hát én ezt átláttam, csak hát ugyanakkor, mivel már véreztem, tele voltam rúgásnyomokkal, tudtam, hogy hiába látom én józanul, mi folyik itt és hogyan, — ez az ember játékból, megjátszott indulatból engem mégiscsak félholtra, vagy egészen holtra tud rugdalni.

NYESTE ZOLTÁN

Barátaim és én (jómagam talán a legkevésbé) iszonyú kínzásokon mentünk át, miközben teljesen ártatlanok voltunk. Félreértés ne essék, nem akarom az egyik embertelen rendszert védeni a másik ellen. Hitler és Sztálin között,

Szálasi és Rákosi, valamint kiszolgálóik között nincs különbség az embertelenség, a kegyetlenség fokában, de a módszerben igen. Én '44-ben tulajdonképpen dezertáltam, mert nem vonultam be katonának, ellensége voltam az akkori államnak, de facto részt vettem az ellenállásban, azaz formálisan nézve, szigorúan véve a törvény betűjét, én az ellen az állam ellen tényleg „bűnöket" követtem el. Idézőjelben, persze. A Rákosi-időkben soha. Az ország érvényben lévő egyetlen törvényét, egyetlen rendeletét soha nem szegtem meg. Sem én, sem a barátaim, mégis agyonkínoztak, mégis évekre börtönökbe, internálótáborokba vágtak.

DR. SZTÁRAY ZOLTÁN

Egy hét múlva újra kezdődött. Nagyon nehezen jártam, mezítláb, mert a cipőmet nem tudtam felhúzni, zoknim meg nem volt. Máig érzem a folyosók téglából kirakott kövezetének hidegét. Busztin megint elővette a jegyzőkönyvet. Aláírja, nem írja?! Nem írom alá.

Akkor a bika, a verőcsoport megint kezelésbe vett, már nem négy verőember volt bent, hanem hat. Nem fektettek hátra vagy hasra, mint eddig, hanem körbeálltak, és egymásnak hajigálva ütöttek. Az államat, a tarkómat, a mellkasomat, hasba rúgtak. Valahogy, talán a makacs természetem miatt ki se nyitottam a számat, nem sírtam, nem jajgattam. Egyikük meg is jegyezte: „Mi van magával, valami sportot űz, maga egy sportember?!" Gondolom, azért kérdezte, mert nem tudtak leütni. De aztán sikerült nekik. Az egyik állkapcson vágott, és akkor, azt hiszem, elájultam. Felrángattak, és ez hihetetlen, fogalmam sincs honnan, de valahonnan elővették az én régi fehér selyemsálamat. Kétszer megtekerték a nyakamon, és felakasztottak egy falon függő fogasra. Amikor már közelálltam a fulladáshoz, leemeltek, lecsúsztam a fal mellé és elájultam. Vízzel föllocsoltak, támolyogtam, de megint kezdték a labdázást velem, ütés, rúgás, fejbevágás stb.

Egyszer csak megszólalt az ajtóból a Busztin Gábor hangja, hogy hagyják abba. Akkor két verőlegény visszavitt a szobájába, elővette a jegyzőkönyvet, megint megkérdezte, szokás szerint, hogy aláírom-e. Mondtam, hogy nem írom alá. És ekkor az arca valahogy megváltozott, elképesztő gyűlölet jelent meg rajta, mintha egy karvalyt láttam volna magam előtt, akinek az arcára kiült, hogy valamit el akart érni, és az neki nem sikerült. Míg a verőlegények arcán sohasem láttam semmiféle emóciót, addig a Busztin arca mindig beszélt. Az ún. kihallgatások elején, ha nem is mosolygott rám, de az arca sima volt, mintha néha jóindulatot is mutatott volna. De amikor látta, hogy nem ér célt, a vonásai elferdültek, összeszorította a száját, megváltozott a tekintete, és áradt belőle a fékezhetetlen gyűlölet.

NYESTE ZOLTÁN

Politikai fogoly voltam az Andrássy út 60-ban 1944 végén is, meg 1948-ban is. Szálasi meg Hitler és Rákosi meg Sztálin alatt is. És meg kell mondjam, a két társaság között nincs különbség. Az ávós nyomozók éppoly kegyetlenek voltak, mint a nácik és nyilasok, és fordítva. De: egy különbség mégis volt. A náci nyomozók azt akarták tudni, amit elkövettem, kínoztak, de tényeket akartak. Az ávósokat nem érdekelte a valóság, nem arra vallattak, amit elkövettél, hanem azért kínoztak, hogy vállald el, amit ők kitaláltak. Egy előre kitalált, megtervezett abszurd bűnt akartak a nyakadba varrni.

KÁRPÁTI KAMIL

Hét és fél évig voltam börtönben és internálótáborban, pontosan tudom, hogy akikkel együtt voltam, min mentek keresztül. Amin átestek az nem mendemonda, az tény, az a rideg, kegyetlen valóság.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Budadél

Rustyák Lajos

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

GYÖRGYEY F. ALADÁR

Az Andrássy út 60-ból elvittek Budadélre. Bevágtak a szűrőből a negyedik ezredbe, ott a 73-as szobába, amire az volt kiírva: „Demokráciaellenesek." Hát ez engem egy kicsit megütött, szóval megdöbbentett a gondolat, hogy én demokráciaellenes vagyok.

Ott aztán szép világ volt, nem, nem ez a helyes kifejezés: érdekes világ volt. A tábornak teljesen belterjes, saját élete volt, és ez teljesen egy ember, a táborparancsnok körül forgott.

– Ki volt a tábor parancsnoka?

– Dreifuss, lánynevén Rustyák Lajosnak hívták, de a neve, amit mi adtunk neki, az Dreifuss volt. Azért kapta ezt a nevet, mert három lába volt, de „előkelően" csenghetett neki, ha meghallotta, mert ő gondolhatott a legendás francia Dreyfus kapitányra.

DR. SASVÁRI ANDOR

Rendőr alezredes volt, de a fogolynyelv csak Dreifussnak hívta, mivel az egyik lába térdtől amputálva volt és mankóval járt.

GYÖRGYEY F. ALADÁR

Úgy volt három lába, hogy: két mankó és egy láb. Hogy hogy tudott bánni ezzel a három dologgal, a két mankóval és egy lábbal, az egészen megdöbbentő volt. Én jelen voltam, amikor úgy rúgott fenékbe valakit, aki a lépcső közepén állt, hogy feldobta a két mankót az alsó lépcsőre, a teste nyílegyenesen kinyúlt, és a pofát felrúgta az első pihenőig. Még olyat nem láttam. Akrobatának kellett volna mennie. Erős, nagyon erős felsőteste volt. Egy szadista volt, de nem az ÁVO-fajta hatalom és stílus. Ő egy oligarcha volt, csak a saját gondolatait követte, azt hiszem, köpött az ávós szisztémára, de másra is. Ha valakire megdühödött, azt fogdába vágta, de csak harminckilenc napra, mert a negyvenhez már belügyminisztériumi engedély kellett volna.

DR. SASVÁRI ANDOR

Budadéllel nekem rettenetes nagy szerencsém volt. A rabomobilban, amiben vittek, teljesen vegyes volt a társaság. Ott összeismerkedtem egy erdélyi emberrel, hogy, hogy nem, azonnal szimpatikusak lettünk egymásnak. Ahogy a táborba értünk, az úgynevezett szűrőbe vittek, ott döntötték el, hogy ki milyen ezredhez kerül. Én a legnagyobb meglepetésemre a negyedikhez kerültem, ez volt az értelmiségi ezred. Társaimat, Mohay Karcsit, Böszörményi Gézát nem láttam sehol. Hosszú ideig nem értettem a kivételezett helyzetemet, ami azt jelentette, hogy felvehettem a családommal a kapcsolatot, csomagot, könyvet kaptam stb. Egy séta során összetalálkoztam az átszállításkor megismert erdélyi bajtársammal, és ő árulta el, hogy a szűrőben segítséget kértek az adminisztratív munkára. Ő, mint tapasztalt rab, mert Romániában tizenöt évig volt lecsukva és halálra ítélve, azonnal jelentkezett. Ott szortírozták az aktáinkat. Meglátta az enyémet, és valami ráírt jelből megtudta, hogy az azt jelenti: fogdára vinni. A véletlen adta szimpátián múlt, hogy ő kivette az aktámat, és másik csomóba tette. Mohay Karcsi és Böszörményi Géza viszont fogdára került.

MOHAY KÁROLY

Budadélen Böszörményi Gézával együtt azonnal a fogdába osztottak be. Nem látogathattak, mint a többi táborbelit, nem kaphattunk élelmet, csak nagyon ritkán tisztasági csomagot. Persze, a hozzátartozók ezt megpróbálták kijátszani, anyám például cipőkrémes dobozt krémszerű csokoládéval töltött meg, amit persze az illatáról az átvételi átvizsgáláskor azonnal felismert a fogda parancsnoka, Zsombó

tizedes, és megtorolt. A hozzátartozóknak sem volt könnyű, volt, hogy locsolótömlővel tartották őket távol a bejárattól. Fél év után mi is felkerültünk Gézával a negyedik ezredbe, de nem sokáig, mert átköltöztettek Kistarcsára.

GYÖRGYEY F. ALADÁR

Dreifuss gonosz volt, de voltak emóciói. Volt egy rabtársam, Mermelstein Izidor nevű. Valamiért az őrök feljelentették, felvitték a törzsbe Rustyákhoz. Dreifuss már ott várta, hogy amikor megérkezik, a mankóival agyonverje. De Mermelstein bement, odahajolt hozzá az íróasztalánál, és azt mondta: „Én árva gyerek vagyok, úgy nézek az alezredes úrra, mintha az apám lenne..." És Dreifuss megette ezt a szöveget! Attól kezdve Mermelstein azt csinálhatott, amit akart, mert ő volt a Rustyáknak a „fia". Ezt mi néha ki is használtuk, Mermelstein önzetlenül segített és gátlástalanul élt vissza a helyzetével.

DR. SZTÁRAY ZOLTÁN

Amikor kiszállítottak a rabomobilból, ötöd-hatodmagammal elvezettek egy toronyhelyiségbe, ami az ÁVO elkülönítőfogdája volt. Azokat őrizték itt, akiket szándékoztak pótnyomozásra visszavinni az ÁVO-hoz. Nehéz körülmények között éltünk, az élelmezésünk végtelenül gyenge volt. Reggel adtak egy félliternyi édesítés nélküli barna löttyöt, kevés kenyérrel, és rendszerint öt-hat óra tájban egészen híg főzelékszerűséget. A toronyfogda a szokottnál kétszer magasabb volt. Fent, olyan magasságban, hogy nem láttunk ki, volt négy ablak. Mindből hiányzott az üveg, ami azt jelentette, hogy '48 novemberétől márciusig a fűtetlen, ablaktalan szobában a betonon aludtunk, minden takaró nélkül. Néhány hét múlva kaptunk egy-egy nagyon piszkos katonazubbonyt. Majsay Emillel azt találtuk ki, hogy szorosan egymás mellé, fejtől lábig feküdtünk, hogy a másik lába a hónunk alá kerüljön, mert a lábunk fázott a legjobban. Emil hamarabb betegedett meg, megfázott a veséje, állandóan vizelnie kellett. Vizelete véres volt. Többszöri kérésre elvitték az orvoshoz, aki az ÁVH híres embere volt, Bálint Istvánnak hívták, mint később megtudtuk. Emil előadta az orvos kérdésére, hogy milyen körülmények között fekszik a betonon. Visszajőve csaknem mosolyogva mesélte, hogy mit felelt dr. Bálint. Megnyugtatta, hogy semmi komoly, igyekezzék magát egyenletes melegben tartani, akkor rendbejön. De Majsay Emil állapota tovább romlott, már Kistarcsáról bevitték a váci rabkórházba, ahol hererákban meghalt.

DR. SASVÁRI ANDOR

Budadélen valahogy úgy észleltem a körülményekből, hogy elég soká fog tartani, mert a mi köreinkben nem voltak szabadulások. Igyekeztem minél több tanszert,

könyvet behozni, amit beengedtek, úgyhogy a műegyetemi kollokviumokra készülődtem, melyeket májusig még nem tudtam abszolválni. Hídépítéstanból, alapépítményből tulajdonképpen úgy mentem ki vizsgára a táborparancsnok engedélyével, hogy rendőrnyomozó kísért. A táborparancsnok szerencsémre rettentő rátarti ember volt olyan tekintetben, hogy nála milyen szabadság, milyen liberalizmus van, és tulajdonképpen roppant büszke volt arra, hogy a táborból valaki a Műegyetemre jár ki és vizsgázik.

MICHNAY GYULA

Fiatal ember voltam, voltak igényeim az élettel szemben, és azt csak úgy láttam megvalósíthatónak, ha elmegyek. Beláttam már Budadélen, hogy Magyarország nekem nem állapot. Számítottam arra, hogy átmegyek Franciaországba, és a nagynéném be fogja váltani az ígéretét, és gondoskodni fog a tanulmányaimról. Egy mozielőadás alatt akartam Budadélről szökni. Visszamaradtam az épületben, kinéztem, és mivel nem láttam őrt, kiugrottam a kerítés felőli oldalon. De sajnos, aztán kiderült, hogy az őr a bódéban aludt, és ahogy meghallotta a huppanást, kirohant, és rám fogta a puskát. Pechemre eltalált. Itt ment be a golyó és itt jött ki.

GYÖRGYEY F. ALADÁR

Dreifuss kedvenc nótája a *Deres már a határ* kezdetű volt. A születésnapjára a rabokból egy énekkar állt össze, elmentek a törzshöz, elénekelték. Kihajolt az ablakon, azt mondta: „Én gonosz ember vagyok, nem érdemeltem meg a ti jóságotokat. Anyjuk! – szólt a feleségének – adjál mindegyiknek egy pohár pálinkát! Adjál, adjál... kettőt! De aki hármat iszik, azt azonnal fogdába vágatom, és ott fog megfeketedni."

DR. SASVÁRI ANDOR

Az egyik vizsgám műegyetemi legenda lett. Kiszabadulásom után hallottam visszza. Egy Pálfi nevű rendőr kísért ki, akit senki sem állhatott, mert egy szadista volt, ami 1948-ban Budadélen még nem volt általános. Egy jó barátomat például, aki megszökött, kéz-láb járóláncban tartotta hetekig, s amikor több hét után kérte, hogy csak pár percre vegye le, hogy megmosakodhasson, akkor azt mondta neki: „Ugyan, ne legyen már olyan piperkőc!" Na, ez a Pálfi vitt vizsgázni. Jáky professzornak az volt a szokása, hogy hárman feleltek kint a táblánál, a többi vizsgára váró pedig ült. Ha valaki nem tudott valamit, akkor az ottülőket szólította fel sorban. Pálfi pont előttem ült, természetesen civilben, Jáky professzor meg fölszólította. Pálfi riadtan felállt, és mondta, hogy professzor úr kérem... én... én... én nem... én nem... Mire Jáky: „Ja, tudom, önök ketten vannak, üljön le!" Az esetet úgy

alakították át az évek folyamán, hogy Pálfi riadt hebegésére, hogy ő nem vizsgázó, hanem a rendőrségtől van, Jáky azt felelte: „Attól még tudhatná!"

ZICHY PÉTER

Október volt. Budadélre kerültem a negyedik ezredbe. A negyedikbe! Az aztán híres volt, vagy inkább hírhedt, nézőpont kérdése, ugye? A Háromlábú volt a parancsnok. Akkor már a Tabódy Pista fogdás volt, és már akkor legenda volt!

TABÓDY ISTVÁN

Amikor átértem Budadélre, ott persze magánzárkába raktak, és eleinte ez roppant furcsa volt számomra, mert hát soha életemben nem voltam egyedül. Mint katona, mindig közösségben éltem.

Tabódy István lovon

Éheztem és betűéhségem is volt. A társaim, ahogy mentek le az emeletről sétálni, azok bedobáltak a kis figyelőablakon kockasajtot, meg hasonlókat. Fogalmam sem volt, kik teszik.

De számomra, mint volt katonatisztnek, feladat volt, hogy megszökjek. Csak hát nagyon elrontottam az esélyemet azzal, hogy elszöktem idefele jövet. Emiatt rám külön vigyáztak. Körülbelül egy éve voltam már ott, amikor elhatároztam, hogy megszököm a sétáról. Egy erdélyi származású embert rám építettek, ezt én persze nem tudtam. Ő vállalta, hogy velem szökik, mert a szétlőtt béna bal karom miatt kellett valaki, aki engem fölsegít a magas kőkerítésre. És ő vállalta ezt. Csaknem

másfél méter magas szögesdrótnál fordult mindig a séta. Én az egészet kikalkuláltam, arra gondoltam, hogy mire az őr észbe kap, én már kiszaladtam a holttérbe, és nem tud lőni. Az őr még megkérdezte a sétán, hogy: „Tabódy, mikor szabadul?" Én visszaszóltam neki: „Rövidesen." Nem sejtettem persze, hogy ő tudja az én szökési tervemet.

Máig sem értem, hogy mi adott erőt. Nekirohantam – semmire sem emlékszem – nekirohantam a szögesdrótnak, és valami akrobatamutatvánnyal átmentem rajta, és talpra estem. Ha nem esem talpra, agyonlő az őr, mert abban a pillanatban hallottam a záródugattyú csattanását, tüzelt. A golyónak a szelét is éreztem, közvetlen a nyakam mellett ment el. A hátam mögött nagy kiáltozás támadt, az ablakban ordítoztak: „Ne ölje meg, ne ölje meg!" Teljes erővel szaladtam a kerítés felé. Akkor másik három oldalról szaladtak és lőttek az őrök. Hát én a fronton nagyon sokféle lövöldözést átéltem, de hogy csak rám lőnek, az azért nagyon rossz érzés. Mikor láttam, hogy az őr céloz, mert láttam, hogy céloz, akkor vártam a becsapódást a testembe, de előttem porzott a golyó. Rájöttem, hogy nem akar lelőni, csak meg akar állítani, és nyugodtan szaladtam tovább. De nem bírtam fölhúzni magam a kerítésen. Elfogtak, kéz-láb bilincset kaptam, ezt hordtam öt és fél hónapig fönt az egyik toronyfogdában. Az internálótábor parancsnoka azt mondta, ha becsületszavamat adom, hogy nem szökök meg, azonnal leveteti. Erre azt mondtam neki: „Nézze, én katonatiszt vagyok, énnekem ilyen helyről erkölcsi kötelességem megszökni, nem vagyok hajlandó a szavamat adni."

Történt ugyanis ezt megelőzően pár hónappal, hogy egy rendkívül rokonszenves őr – akkoriban, 1947-ben még más világ járta, az őrök például az embert százados úrnak szólították stb. – az első, a Váci utcai szökésem miatt még át kellett kísérjen Pestre, a rendőrségre. Kiderült, hogy a tárgyalásomat elnapolták. Erre megkértem, hogy vigyen engem haza ebédelni, ott laktam ugyanis a közelben. Azt mondta: „Ha százados úr a becsületszavát adja, hogy nem szökik meg, akkor hazaviszem." Leültünk ebédelni, de nem volt otthon bor, mondtam neki, leszaladok borért. Láttam, hogy megmerevedett, de végül hagyta, hogy menjek. Visszatértem a borral, teljesen őszintén mondom, eszembe sem jutott, hogy megszökjek azok után, hogy neki a becsületszavamat adtam. Hát, ezután a második, „nagy szökésem" után inkább öt és fél hónapig hordtam a vasat, de nem adtam a szavamat a parancsnoknak. Mert minket rendkívül szigorúan arra neveltek, hogy mindig azt mondjuk, ami valóban igaz. Mert hát abban a világban az ember annyit ért, amennyit a szava ért.

GYÖRGYEY F. ALADÁR

A budadéli tábor mitológiájához hozzátartozott dr. Zsögöd. Ügyvéd volt, ő maga is háromszor volt internálva, és az volt a híre, hogy ki tud vinni embereket. Amikor

még eleinte jöttek a beljebbezések, azaz az internálási meghosszabbítások, akkor keletkezett ez a rigmus: „Ha a belügy beljebb lökött, kiszabadít doktor Zsögöd." Később, amikor Zsögöd is internálásra bekerült, költöttek hozzá még egy rigmust: „Kit a belügy ide löködött, ki szabadítja ki doktor Zsögödöt?" Erről jutnak eszembe az internálási végzések! Az egy külön műfaj, az már irodalom, mondhatni költészet. Például egyik bajtársunké körülbelül ez volt. „Barátaival kocsmába ment, a barátai fasiszta dalokat énekeltek, habár ő ezalatt részegen az asztal alatt aludt, feltételezhető, ha ébren lett volna, ő is ezeket a dalokat énekelte volna."

DR. SASVÁRI ANDOR

Működött Budadélen egy rabokból álló tervezőiroda. Bekerültem oda, megrajzoltuk a kívánt terveket. Sokkal jobb körülmények közé kerültünk, szalmazsákos ágyba, szemben a korábbi földön fekvéssel, és több csomagot, több látogatót kaphattunk. Kellemesebb lett az élet. Hosszú hónapok múlva társaim, Böszörményi Géza és Mohay Károly is lekerültek a fogdából a táborba, iszonyúan le voltak soványodva, meg voltak viselve.

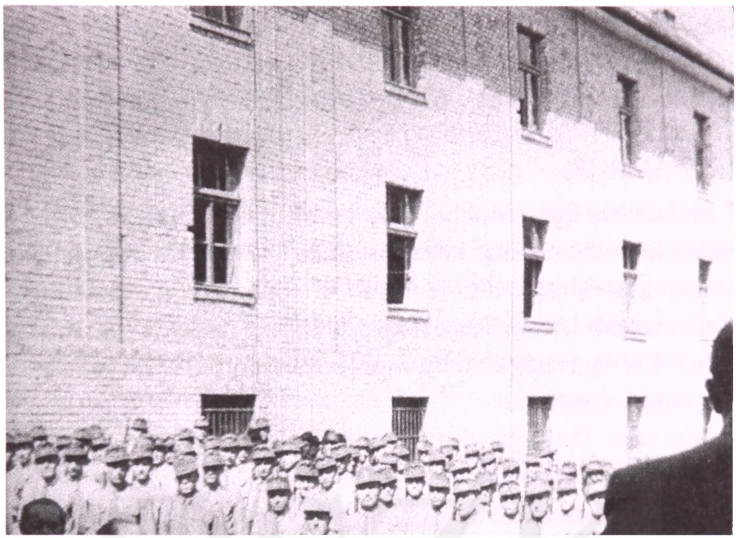
DR. SZTÁRAY ZOLTÁN

Úgy április elején kiszólítottak a fogdából, és elvittek egy másik épületbe, a negyedik ezredbe. Itt összezsúfolva volt legalább kétszáz vagy még több ember. Itt elsőként veled találkoztam, Géza és Györgyey F. Aladárral. A ti segítségetekkel kaptam egy rongyos szalmazsákot, takarót. Az internáltak vezetője, Kisházi János szerzett egy kis cukrozott kávét, és összeadtatok nekem egy zsebkendőnyi élelmet, és az annyira éhezett emberi hangon szóltatok hozzám. Alig három hetet töltöttem itt, jött Kistarcsa.

GYÖRGYEY F. ALADÁR

Tehát Budadélen kialakult az élet. Megvoltak a szabályok. Volt egy fürdő, ahová nagyon-nagyon ritkán jutottunk. Volt látogatás, ritkán engedély csomagra, voltak könyvek. Volt fogda, ahol az embereket megverték, éheztették, lerongyolódva, lefogyva jöttek ki onnan, igazán rohadtul néztek ki. De ez mégsem hasonlított az ávéhás recski gépiesített gonoszsághoz. Talán nem érthető, hogy mit akarok ezzel kifejezni, milyen különbséget. Azt, hogy itt a gonoszságnak még volt emberi tényezője. Itt néha még lehetett nevetni, itt még érezted, hogy élsz.

Kistarcsa

A kistarcsai fogolytábor épülete

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

DR. SASVÁRI ANDOR

Gyakorlatilag az én feladatom lett a kistarcsai tábor felmérése. Úgyhogy naponta kocsival vittek ki Budadélről Kistarcsára, és ott részben műszerrel, részben pedig egyszerű mérőszalaggal mértem fel az egész tábort, és megcsináltam az alaprajzát.

– Akkor még a kistarcsai tábor nem létezett?

– Az akkor rendőrlaktanya volt, de megszüntették, és annak a helyébe költöztették ki Budadélről az internáltakat.

– És mit kellett felmérni?

– Általában illene, hogy egy ilyen létesítményről minden hatóságnak birtokában legyen egy terv, de nem volt. Kész objektumba mentünk át, azonban minden épületet meg kellett növelni azáltal, hogy a tetőteret kibővítettük, illetve a lakható részt kiürítettük fent. Másrészt gondolom, azt is át kellett gondolni a vezetőségnek, hogy hol hány ember helyezkedik el, mert hát kellett egy tervet készíteni a telepítés szempontjából.

ZICHY PÉTER

Hát, mi nyitottuk a tábort, 1949. május elsejére mentünk át Kistarcsára.

DR. SASVÁRI ANDOR

Gyalogmenetben vittek a Kelenföldi pályaudvarra, úgy toltak át minket Kistarcsára és onnan a HÉV-től szintén gyalogmenetben a táborig.

Továbbra is Rustyák maradt a parancsnok. Én az ún. munkáltatói ezredbe kerültem, és a tábor anyagraktárosa lettem. Minden hozzám tartozott. Létezett vagy tizenöt műhely, volt egy több száz fős játéküzem, mindenféle műhelyek, bádogosok, lakatosok, villanyszerelők, kőművesek.

DR. SZTÁRAY ZOLTÁN

Kistarcsán kezdettől túlzsúfoltság volt, de előbb-utóbb elfogadhatóvá vált a helyzet. Egyesek csomagot is kaptak. Tulajdonképpen akkor tanultam meg az internáltéletet, akkor jöttem rá, hogy mi is az, miről is van szó, hogy hogyan lehet valamiféle kedvezményhez jutni, hogyan lehet levelet írni, és azt mondhatnám, hogy Kistarcsán 1950 májusáig elviselhető volt a sorsunk.

KÁRPÁTI KAMIL

Kistarcsán a negyedik ezredbe kerültem. Emeletes ágyak voltak. Volt olyan kistarcsai rab, akinek az ágya mögött három öltönye lógott. Koffer, hátizsák, mindenfajta holmija volt az embernek. Sakk-készlet, kártya, könyvek, tisztálkodási szerek. Voltak, akiknek még saját ágyneműjük is volt.

DR. SASVÁRI ANDOR

Volt a pincében egy raktárirodám, és egy igen jó barátom, Ráczkövi Andor dr. fogorvos rengeteg bajtársamnak a fogát körömpiszkálóval való tisztogatás után kívülről kapott tömőanyaggal ott tömte be az én irodámban. Miután az internálótábor területén csak egyfajta fogkezelés volt, az pedig a fogkihúzás.

GÖRGEY GUIDÓ

A Katonapolitikai Osztályról átvittek az Andrássy útra, ahol átadtak az ÁVO-nak. Átadták az internálási határozatot, Kopácsi Sándor írta alá. Amikor Kistarcsára megérkeztem, az olyan volt, mint a mennyország a Katpol után. Az emberek járkáltak, ettek, kaptak csomagokat, beszélgettek, egészen furcsa volt azok után, amin átmentem. És ez így tartott, amíg az ÁVH át nem vette a tábort.

A rendőrség budapesti I. ker. fő- kapitányisága.

Szám: 72086/2/949 fk.I.ft. Tárgy: Böszörményi Nagy Géza rendőrhatósági őrizetének, — fenntartása.

Véghatározat

Böszörményi Nagy Géza 1924. évben Debrecen születésű családi állapota egy.hallg. foglalkozása Budapest,IX. lakosnak (Ráday utca 31. sz. apja: Géza anyja: Rimanóczy Róza 19.. 48. július hó 27. sz. alatt hozott véghatározat ellen emelt rendőrhatósági őrizetét, — [illegible] — az 1939. évi 760/B. M. sz. rendelet 18. §-a alapján felülvizsgáltam (vizsgáltam) alá vettem és azt továbbra is fenntartom.

Megokolás:

A rendőrhatósági őrizet, — [illegible] — alapjául szolgáló okok megítélésem szerint változatlanul fennállanak.

Véghatározatom ellen annak kihirdetését követő naptól számított 15 napon belül a belügyminisztérium hoz fellebbezni.

Kelt, Budapest 19 48 augusztus hó 27 n.

Az előttem kihirdetett véghatározatban — jogaimra történt hivatkozás után — megnyugszom, ellene fellebbezéssel élek.

Kelt, 19

Kmft.

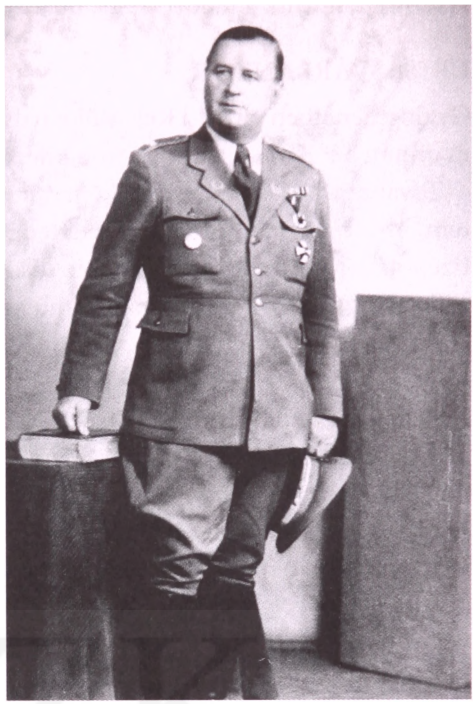
Kerületi főkapitány:

dr. Münnich Ferenc sk. r.alt.ezredes

a r. kapitányság vezetője.

Kiadmány hitelesítő:

Ház. L. Z. (Őrizet - internálás - fenntartás.)

Böszörményi-Nagy Géza véghatározata **Münnich Ferenc**

IV. Az állandó lakás bejelentését igazoló szelvény.

Az állandó lakás, amelybe bekerül: Kistarcsa város/község kerület/járás utca/tér Fő út. ház.sz. fsz. em. ajtó

családi és utóneve: (esetleges előbbi neve)	Böszörményi Nagy Géza		családi állapota: nőtlen
atyjának családi és utóneve:	Dr. Böszörményi Nagy Géza	anyjának leánykori családi és utóneve:	Rimanóczy Róza
születési helye:	Debrecen	éve: 1924.	állampolgársága: magyar
állása, foglalkozása:	egy. hallgató	milyen minőségben lakik a helyen:	internált

Kistarcsa 19 49. év Jun. hó 27. nap.

Böszörményi-Nagy Géza
bejelentésre kötelezett személy aláírása

a szállásadó

P. H.

A nyilvántartókönyvbe való bejegyzést igazolom:

a nyilvántartókönyv vezetőjének aláírása.

Böszörményi-Nagy Géza kistarcsai internált lakásbejentésének szelvénye

DR. SASVÁRI ANDOR

Meg kell mondjam, itt akkora szabadságom volt, hogy legalább tizenötször megszökhettem volna. Teljesen egyedül mentem például a víztoronyhoz, és hasonló helyekre, kíséret nélkül. De én még mindig olyan naiv voltam, hogy arra gondoltam, szabadon engednek, ilyen kis semmi gyanúsítással lehetetlenség, hogy ott tartsanak.

KÁRPÁTI KAMIL

A menyasszonyom, akit velem együtt tartóztattak le, a kistarcsai női ezredbe került. Már néhány nap múlva próbáltam felmenni olyan emeleti szobákba, ahol az ablak közelebb volt a női ezredhez. Ott az ablakból nagy nehezen tudtunk valahogy értekezni, esetleg néhány szót váltani.

– Ez volt a fibizés?

– Igen. Volt egy Zsigmondi nevű emberséges rendőr, aki vasárnaponként megengedte, hogy a férjek-feleségek, néha a vőlegények-menyasszonyok tíz perc-negyedórára találkozzanak. Egy ilyen alkalommal egy Bodor nevű törzsőrmester, ezredparancsnok kiparancsolt a sorból. Kétségbeestem, dacoskodtam, másnap fogdára tettek. Ott várt ez a Bodor és tajtékozva verni kezdett. Magából kikelve. És közben azt ordította, most meglakolsz, te piszkos szaharincsempész! Nyilván valakivel összetévesztett. Egy rongykupaccá váltam a keze között, aztán bevágtak a fogdába. Még kisebb volt, mint az Andrássy úti, salétromos falú, vizes, sötét lyuk. Ez volt a kistarcsai fogdacella.

MOHAY KÁROLY

Kistarcsán az ott kialakított építési irodán dolgoztam. Itt készült életem első mérnöki terve, a női ezred felett egy vasbeton víztornyot terveztünk Bíró Sanyival. Látogatókat és csomagokat is kaphattunk havonta. A viszonylag „luxus" élet hamarosan megszűnt, mert egy reggel a tábort átvették az ávósok. A munkák megszűntek, az ablakokat lemeszelték, a lehető legszigorúbb bánásmód kezdődött el.

DR. JÓNÁS PÁL

Kistarcsa, amint nagyon jól tudod, Géza, az is szörnyen megosztott társaság volt. Úgyhogy én nem tudom miért, mert nem vagyok olyan rendkívül veszélyes ember, de Kistarcsán bekerültem megint a negyedik ezredbe, ami a legrosszabb sorsú ezred volt már Budadélen is. Itt az ezreden belül volt szintén egy elkülönítőszoba, azonnal odakerültem. Körülnéztem, láttam itt vagyok a legszörnyűbb körülmények között. De hogy miért, igazán ma sem tudom.

– Akkor nem is érzékelted a különbséget az ÁVH-átvétel előtti és utáni Kistarcsa között?

– Dehogynem. Addig a tábor vezetője a Budadélről velünk átjött Dreifuss volt. Az egy igazán komplex ember volt, szóval nem volt egyszerű sem emberként, sem rendőrtisztként, de utána az ávéhás, hát az összehasonlíthatatlan! Minden megváltozott, az egész hangulat, egy új szakasz kezdődött, az ávéhás uralom ideje.

A történet ott kezdődik, hogy a gonosz szellem kiszabadult a palackból: 1949-1950 fordulóján.

Akkoriban született az a minisztertanácsi határozat, amely az Államvédelmi Hatóságot minden minisztériumtól függetlenítette, és kimondta, hogy az ÁVH a párt különleges szervezete, a „a párt ökle", „éles fegyvere". Tevékenységét tehát nem az ország törvényei szabják meg, hanem a pártvezetők utasításai.

ÁVH-s felvonulás

Ugyanakkor az ÁVH-hoz új szovjet tanácsadók érkeztek, és amikortól önálló karhatalommá vált, gyökeresen megváltoztatta a politikai ügyek kezelésének módját. Elvett néhány nagy börtönt az Igazságügy-minisztériumtól, és azontúl már nemcsak nyomozott és elítéltetett, hanem a büntetés-végrehajtást is maga intézte. De

még ezzel sem érte be. 1950. május 5-én szabályos hadi rohammal elfoglalta a BM Rendőrség kezelésében lévő Kistarcsai Központi Internálótábort, hogy az el nem ítélt, vagy el nem ítélhető őrizetesek sorsát is kézbe vegye.

DR. ZIMÁNYI TIBOR

Kezdetben a kistarcsai tábor a szürke rendőrök – a ruhájuk színéről hívtuk így – parancsnoksága alatt volt. Ezektől a rendőröktől vette át a hatalmat az Államvédelmi Hatóság.

NYESTE ZOLTÁN

Én a dátumra is emlékszem: 1950. május ötödike. Láttuk, hogy a kapu előtt gépfegyvereket állítanak fel, láttuk, ahogy a toronyban álló „szürke" őrt lehívja két ávós a toronyból, és ők állnak a helyére.

DR. SZTÁRAY ZOLTÁN

Mindkettejüknél géppisztoly volt. Nemsokára kinyílt a nagykapu, az államvédelmisek egy géppuskát hoztak, lehasaltak mellé, a csövét a tábor belseje felé irányították. Az őrtornyokban álló szürkerendőröket egyenként összeszedték, lefegyverezték és elvezették valahová. Nyilvánvaló volt, hogy az ÁVH rajtaütésszerűen vette át a tábort. Csupán a történelmi hitelesség miatt említem, hogy amikor ezt Nyugaton megírtam, kiváló Svájcban élő történészünk, Gosztonyi Péter hiteltelennek találta. A Torontóban élő Kopácsi Sándort, Budapest volt rendőrfőkapitányát kérdezte meg erről, aki – idézek a leveléből – így válaszolt: *„egy rendőr alezredes panaszolta el, hogy az átvétel úgy zajlott le, mint egy hadművelet. Erős államvédelmi egységek bekerítették a tábort, az őrszemekre géppuskát szegeztek, és úgy zavarták le a toronyból őket. Fegyvereiket elvették, hogy miért kellett ilyen megalázó módon végrehajtani az átvételt, miért nem lehetett egy miniszteri paranccsal szabályos átadás-átvétel formájában lebonyolítani"? [...] „az Államvédelmi Hatóság elhárítótisztjei azt terjesztették, hogy a rendőrségen sok volt a megbízhatatlan elem".*

Hajnali három-négy óra lehetett.

NYESTE ZOLTÁN

Reggel már az ávósok ébresztettek. Hat óra körül volt az ébresztő, kizavartak bennünket az udvarra, ott néhány embert rögtön agyba-főbe vertek, és kihirdették, hogy vége a fasiszták dőzsölésének. Hát valóban vége lett. Onnantól kezdve elég nehéz sorsunk volt.

DR. ZIMÁNYI TIBOR

Nagyon kevés élelmet kaptunk, a csomagküldést leállították, a levelezési kapcsolat megszűnt, még az ablakokat is bemeszelték, hogy ne lehessen kilátni.

NYESTE ZOLTÁN

Kinyitni még a nyári hőségben sem volt szabad. Egy 80 m^2-es teremben 60-70 ember élt összezsúfolva, a szobákat elhagyni nem lehetett. A verés, a fogda mindennapossá vált.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Első rész

A recski kényszermunkatábor létrejötte

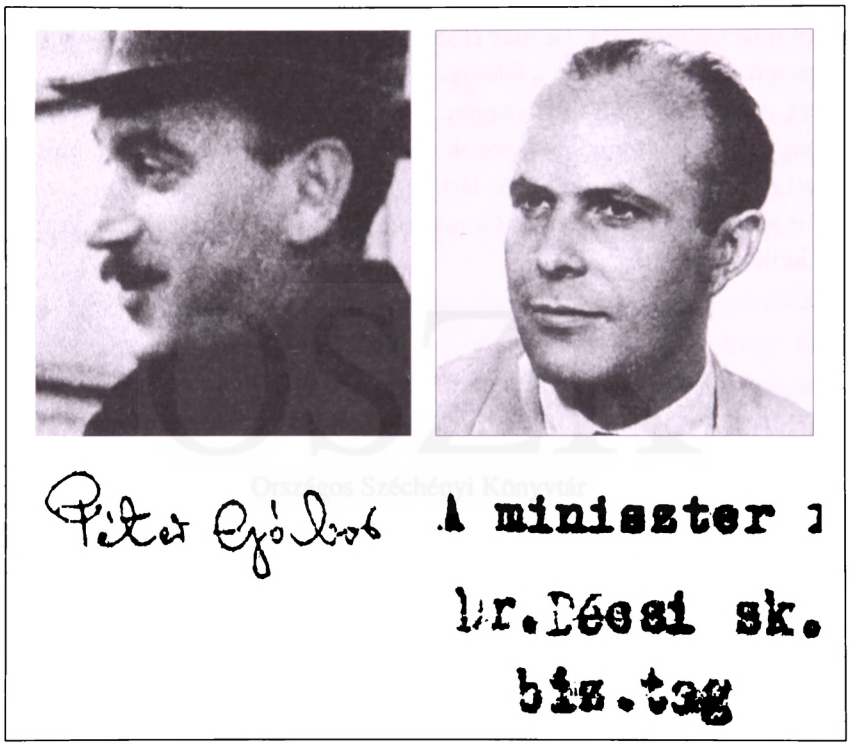

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

A szemtanúk

Hogy a recski kényszermunkatábor gondolata mikor és kinek a fejében született meg, nem tudjuk, mert az ÁVH vezetői – Péter Gábor és Décsi Gyula, akik ma is élnek – nem hajlandóak erről nyilatkozni. Péter Gábor az ÁVH vezére volt, Décsi Gyula az ÁVH ezredese, az internálási trojka – ő nevezte így a háromtagú bizottságot – főnöke. Aláírását csaknem minden recski őrzi: ő írta alá internálási határozatainkat.

VÁGÓ ERNŐ (volt rab, akkor Pfeiffer-párti aktivista, ma USA állampolgár, mérnök)

– Hallottál valamit arról, milyen célból hozták létre Recsket, hogyan fogant meg ez az ötlet?

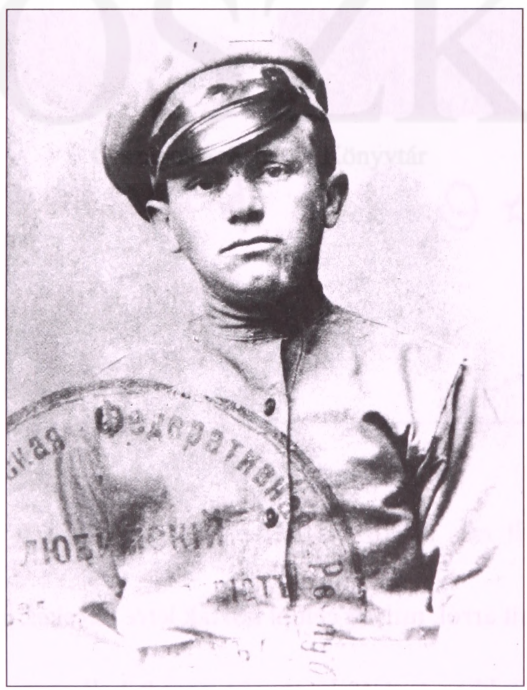
– Miután nagy titokban tartották, csupán annyit hallottam, hogy ez a Rákosi-klikk felajánlása volt a Szovjetnek, le akarták utánozni valamelyik szovjet lágert,

pontosan azzal a szisztémával is lett kiépítve és kezelve. Az biztos, hogy Recsk volt az első szovjet mintára felállított magyar láger.

– Hallottál esetleg olyasmit, hogy Rákosi kiküldött volna valakit a Szovjetunióba, hogy tanulja meg ezt a szisztémát?

– Ha jól emlékszem vagy a Princz Gyula, meg az a kis púpos ávós őrnagy, a börtönügyek későbbi főszakértője, igen, a Bánkúti volt az, aki ezt a helyszínen tanulmányozta.

Akinek a személye a legdöntőbb volt ez ügyben, az Garasin. Ezt biztosan merem állítani. Őt kifejezetten ezzel a feladattal bízták meg, hogy a Szovjetunióban tanulmányozza a lágereket, és tanulja meg, hozza haza a szisztémát. Garasin Rudolf egy nagy internacionalista, élt már előbb is kint a Szovjetunióban, a háború alatt magas rangú szovjet tiszt volt, a felesége is orosz volt. Ő jól ismerte a szovjet Gulag-rendszert, ő adaptálta Magyarországon. Nem is olyan rég hallottam, hogy ő volt az egész magyar Gulag főnöke, a táborok és a börtönök főparancsnoka. Időnként le is látogattak Recskre, Princzet én is láttam, a Garasin kíséretében mindig volt egy oroszul is jól tudó ávós tiszt, mert Garasin annyira rosszul beszélt magyarul, hogy néha ki kellett segíteni.

Garasin Rudolf

GÖRGEY GUIDÓ (volt rab, volt katonatiszt, akkor külügyi tisztviselő, ma az USA-ban él, nyugdíjas)

– Milyen érzésed volt, milyen céllal épült ez a tábor, mire vélted a nagy titkolódzást a léte körül?

– Én eleinte nem hittem azt, hogy ez egy haláltábor, sokan azt hitték, én nem. Én azt gondoltam, hogy ez egy orosz mintára épült tábor. Volt velünk egy ember, egy 19-es kommunista, aki a Szovjetunióba emigrált, és amikor ott a 30-as években kegyvesztett lett, akkor egy ilyen táborba került. Aztán a háború után, végre hazajutott. Nem sokáig lehetett szabad, Recsken kötött ki ő is. Ő mondta nekem, hogy ugyanúgy építették meg ezt a tábort, mint az orosz büntetőlágereket. Négy barakk így, négy barakk úgy, szemben a konyha, a konyhának tornáca van, négy oszlop tartja, szóval minden ugyanúgy. Arra fel, amit mondott, meg hát hogy ott volt velünk, tehát túlélte a szovjet lágert, azt hittem, hogy ez utánzása az orosz tábornak és rendszernek, és hogy minket itt dolgoztatni fognak. Dolgoztattak is, de hogy mi ezt túléljük-e vagy nem éljük túl – rá kellett jönnöm néhány hónap múlva –, az nekik egyáltalán nem volt probléma. Mondták is néha, „jópofán" viccelődve, hogy nem kell velünk elszámolni.

DR. SZTÁRAY ZOLTÁN (volt rab, közgazdász, ma USA állampolgár, lapszerkesztő, író)

Közgazdászhallgató koromban dolgoztam szociológiai kutatásoknál. Nemcsak Recsken, de már Kistarcsán is igyekeztem annyi emberrel beszélgetni, amennyivel csak lehetett, megismerni ki honnan származik, milyen típusú ember, milyen az intelligenciája stb. Recsken csakhamar felismertem, hogy a kényszermunkatábor lakói végeredményben képviselik az egész magyarországi társadalmat. A társadalom minden rétegének volt ott képviselője. A tudományos, szellemi világból a legmagasabb képzettségű emberek voltak ott, és voltak számosan szegények, elesettek, és olyanok is, akik nagyon közelálltak a bűnözéshez, csavargó típusok. Ezeket el lehet képzelni, hogy szovjet mintára tudatosan rakták be a táborba, mert nem akartak homogén jellegű tábort, ami egyívású emberekből áll. Azóta nagyon sok könyvet olvastam a szovjetoroszországi gulágtáborokról, és ezeknek a felépítése, emberanyaga feltűnően és rendkívül hasonlított a recskihez.

A helyszínen folyó előkészületi munkák arra mutatnak, hogy a tervek már 1949 tavaszán készen állottak.

KORONDI BÉLA (volt recski postamester, ma nyugdíjas)

1948. május 31-én helyeztek át Mezőkövesdről Recskre. Hivatalvezető lettem, és a feleségem lett a helyettesem. Akkor még semmi jel nem mutatott arra, hogy itt valami történni fog. A Mátra gyönyörű volt, sokat sétáltunk. 1948 augusztusában

indult az első furcsa mozgás, akkor láttuk az első ávós katonát is, de sok esetben nem jártak egyenruhában, és így csak a beszédjükből sejtettük, hogy az ÁVO-hoz tartoznak. Megnyitottak egy kis kőbányát, a Bojtos-féle kőbányát.

– Ez a Csákánykőben volt, ahol később a tábor létesült?

– Nem, hanem attól kissé oldalt. Recski lakosok dolgoztak benne, Vincze Sándor volt az első bányamester a KÖMI részéről.

– A KÖMI a Belügyminisztérium rabokat munkáltató intézménye?

– Nem tudom. A KÖMI részéről volt még egy Kálmán Károly nevű mérnök, aki utat épített, és később a kőbányai rakodáshoz egy nyolc sínpáras vasúti állomást, meg iparvágányt. Azt is mondták, hogy Kálmán Károly tulajdonképpen internált volt.

– Nem volt internált, de mint mérnök, civilben sokat járt a bányában 1951–53 között, amikor a KÖMI irányította a rabok munkáját. Az internáltak jól emlékeznek Kálmán Károlyra.

– És akkor jött ide még Tokajból egy Tóth András nevű, igen gyűlöletes bányamester, aki hamarosan a Bojtos-féle kőbánya vezetője lett, mert kiütötte a nyeregből Vincze Sándort. Később ő is bejárt a rabbányába.

– Nem őt hívták az internáltak Bányarémnek?

– De igen... Na, 1949 kora tavaszán három vagon telefonoszlop érkezett, bővíteni kezdték a hálózatot, a Csákánykőben is folyt a munka.

– Telefonvonalat építettek ki?

– Azt nem kellett, vonal volt a Csákánykőben, az ottani erdészházban. Oda került egy 25-ös távbeszélőközpont, és onnan kellett az alközponthoz csatlakozó telefonokat szerelni. A Posta Igazgatóságtól telefonon érkezett az utasítás: „Elrendelem a távbeszélő-szolgálat 24 órás folyamatos fenntartását!" Mondtam, hogy nincs létszám. „Nem számít, akkor is el kell látni!" És egész nap ment a telefonálás, de főleg éjjel, azon a 25-ös vonalon. 1949. május 1-jétől tehát állandó – éjjel-nappal – telefonszolgálatot kellett tartanunk. Úgy csináltuk, hogy én maradtam este, addig a feleségem a gyerekeket ellátta, lefeküdt és én – amikor már nem bírtam – úgy hajnali háromkor szóltam neki, hogy vegye át a szolgálatot. Csak 1950-től kaptunk létszámsegítséget, de az sem volt megfelelő, és az ávósok még figyeltettek is bennünket velük. Az egyik segítőnk, egy kislány, akit az öcsém tanított helyesírásra, most az NSZK-ban van, egyszer elsírta magát, és azt mondta: „Vezető kartárs, én itt nem maradok, el akarok menni, a férjemmel együtt, mert én nem figyelem magukat." Persze mi a feleségemmel ezt már láttuk és tudtuk, mert olyanokat kérdezett, hogy „Nem lesz baja a vezető szaktársnak, hogy templomba tetszik járni?"

– Mi az a 25-ös vonal?

– A 25-ös telefonvonal, ami az erdészházba vezetett. Oda lett kiépítve '48-ban. Az erdészházban Zagyva Pista volt a családjával, de nekik 1950. június 27-én 24

óra alatt ki kellett onnan költözni, és a 25-ös központ később ki lett cserélve egy 50 mellékállomású központra, volt rendes telefonkezelőjük, de a központot mi kapcsoltuk.

– Budapestet magukon keresztül kapcsolták?

– Rajtunk keresztül. A vonal úgy volt, hogy Budapest–Gyöngyös–Recsk. Állandóan fenyegettek minket a kapcsolásért, úgyhogy ha mondtuk, hogy a vonal az ÁVO-nak kell, Gyöngyös már kapcsolt is, mert ők is féltek. Gonda Gyuri azért hagyta ott a gyöngyösi hivatal vezetését, mert félt. Volt egy ávós százados, talán Várkonyinak hívták, annak postásrokonsága volt, és ha nem volt vonal, kocsiba vágta magát és egyenesen bement Gyöngyösre. Különben rendes ember volt, de féltek tőle.

– Megtudhatott a postás dolgokat a telefonálásokból?

– Várkonyi tisztában volt vele, hogy repülőzsinórunk van, ami azt jelenti, hogy összekapcsoltuk mondjuk a recski tábort és Budapestet, és akkor magunkat kikapcsoltuk. Ez a repülőzsinór vagy háromágú vagy négyágú volt, mert még egy állomást rá lehetett kapcsolni. Olyan is volt, hogy Várkonyi azt mondta, kérem, a repülőzsinórt kapcsolja nekem, a háromágú zsinórt, és akkor a nyilvános fülkéből lehallgatta a beszélgetést, vagy ő is beleszólt és hármasban beszélgettek. Úgy csináltuk, hogy nekem a padláson is volt egy ilyen zsinórom. Volt olyan, hogy felmentem oda, és megtudtam, hogy hozzák a vasutasokat a táborba 1952 körül, meg akkor itt volt a Mihail Szuszlov is.

– Rákosi volt itt?

Gerő Ernő

Mihail Szuszlov

Rákosi Mátyás

– Nem. Nem tudom. A szovjet követségről volt itt egy konvoj, Szuszlovval. Én olyankor felmentem a padlásra, ahol volt egy hallgatóm, meg egy padlásablakom. Amikor hallottam, hogy a tábor központja szól, azt mondtam, hogy WC-re megyek, és akkor felmentem. Egyszer az egyik szaktársnő, aki az egri postán volt, szintén belehallgatott, és utána azt mondta, hogy tessék engem hazakísérni, mert olyan hasmenésem lett a hallottaktól.

– Sűrűn volt telefonálás Budapest és Recsk között?

– Nagy forgalom volt… Éjszaka volt a nagyobb, mert ők maguk is rájöttek, hogy nappal soká kapnak vonalat, és rátértek az éjszakai telefonálásokra.

Valamikor 1950 tavaszán kaphatta meg az ÁVH a jóváhagyást, hogy felépítheti a recski munkatábort. De ki építse fel? Ilyen szakszerű rabmunkára csak kiváló iparosok képesek. Az ÁVH-nak kapóra jött a hadjárat, amelyet akkoriban Rákosiék a volt szociáldemokrata társulatok ellen folytattak, hogy megszabaduljanak a konkurenciától. Nemcsak Szakasits, Schiffer, Marosán kerültek a vádlottak padjára, hanem azok a szociáldemokrata gyári munkások is, akik nem lelkesedtek elég hangosan a pártegyesülésért. A korabeli sajtó „jobboldali" szociáldemokratáknak nevezte őket. Sokuk letartóztatásának elsődleges oka alighanem az volt, hogy mint kiváló szakmunkások alkalmasak voltak arra, hogy néhány hónap alatt – és ráadásul ingyen – felépítsék a semmiből a recski barakkvárost.

Rákosi Mátyás szmokingban

„Jobboldali" szociáldemokraták

KRIZSÁK JÁNOS (volt rab, szociáldemokrata, asztalosmester, ma nyugdíjas Dunaharasztiban)

1945-ben léptem be a Szociáldemokrata Pártba meg a szakszervezetbe. Dekorációs dolgokat intéztem. Ez volt a párt részére az én dolgom. A csepeli Rákosi Művek volt a munkahelyem, akkor is, amikor elvittek. Korábban ez volt a Weiss Manfréd Gyár. Bognárüzemben dolgoztam, mint asztalos. Egy olyan kisebb, 15-16 fős csoportnak voltam a vezetője. De nekem akkor az a pénz is kevés volt, mert 'egy ing, egy gatya', így kerültünk össze a feleségemmel '45-ben, és nekem sokat kellett dolgozni azért, hogy valamire jussak. Így hát megismerkedtem Nyéki Lászlóval, aki kint a községben, Csepelen volt annak idején pártvezető. Volt egy műhelye, az általa felvásárolt öreg bútorokat feljavítottuk. A bognárüzemből én voltam, és a varrógépüzemből a Jávorszki, az asztalos, akivel együtt jártunk oda dolgozni munkaidő után, és így pótoltam ki a keresetet. Odajöttek többször más munkások is, volt amikor megvitattuk a napi eseményeket, vagy az elmúlt idők eseményeit. De hát semmi különös más téma...

– Volt ennek valami következménye?

– Hát a következmény az lett, hogy a Nyékinél elég jól kerestem. Ezt nyugodtan merem állítani, és egy szép napon, amikor mentem a műhelybe, láttam, fel van dúlva a műhely, papírok szanaszét, minden, hát nem is tudtam vihar volt itt? Vagy mi a fene? Kérdeztem a háziakat, hogy hát mi történt itt, mi van itt? Hol van a Nyéki? „Jobb, ha nem tudja!" – mondták. Na, akkor én már sejtettem, hogy baj lesz, mert hát már nagyon sokan félre lettek állítva akkor, és hallottunk ilyen letartóztatásokról is. Gondoltam, ha Nyékit elvitték, akkor énrám is sor kerülhet. És nem is nagyon tévedtem, mert pár nap múlva hozzám is beköszöntöttek Soroksárra, a Nap utca 5-be, és onnan vittek el engem.

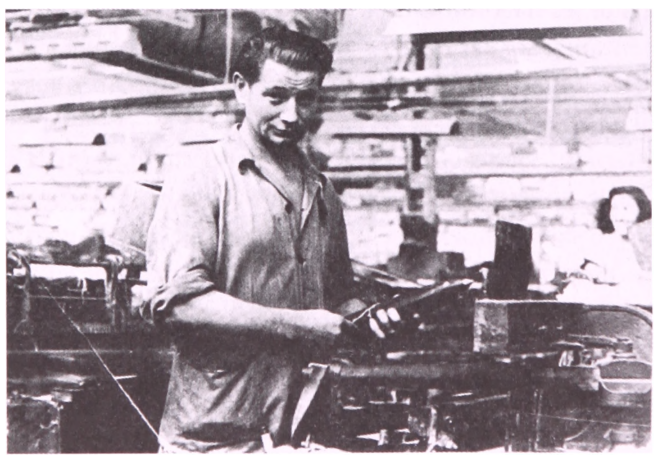
– Hogyan történt?

– Éjjel kopogtatnak, hát nézem: fél egy. Fölkeltem, kinyitottam az ajtót, belép két egyenruhás ávéhás, elnézést kérnek, hogy zavarnak, s kérdik: „Ön Krizsák János?" „Igen." „Hát legyen szíves öltözzön fel, és jöjjön velünk, mert a gyárban valami baj történt, a maga csoportjánál." No, az egyik alaposan körülnézett a lakásban, hát nem volt neki nagy dolga, mert egy szoba-konyhás lakásban laktunk, egy szappangyárnak a portáslakásában. Na, a másik meg engem figyelt, azt mondja: „Ebben a ruhában jön?" „Igen." „Na, hát akkor vegye le a gyűrűt, órát, azt ne hozza, nem kell. Az iratait, amit szokott hordani, azt adja ide." Hát jó. Elbúcsúztam a két gyerekemtől, meg is jegyezte az egyik, hogy „jaj, de aranyos két kisgyerek". Egy ágyban feküdtek mind a ketten. Szépen elbúcsúztam, és hát valóban azzal a bizalommal voltam,

hogy hát azért csak nem lesz olyan nagy dolog, ha ezek a gyárba akarnak vinni, hát ott nincs semmi probléma velem. Meg is nyugtattam a feleségemet: „Nyugodjál meg, ha holnap nem jövök, pár nap múlva biztos hazajövök." „Á, nem lesz abból pár nap" – mondja az egyik katona –, „holnap reggel maga hazajön." Jó. Kimentünk, olyan 100 méterre volt a gépkocsi, ahová kísértek. Na, kiértünk a kapunkon kívül, kétoldalt a derekamba nyomták a pisztolyt: „Te piszkos fasiszta, ha meg mersz mozdulni, vagy hangoskodni, kilyukasszuk a bőrödet." Kösz. Ott állt a teherautó, ponyvával, földobtak. Ott történt olyasmi, amit talán csak a mesében vagy hírből hallottam, hogy a térdemet össze kellett tenni, rá a kezemet, és akkor úgy kötötték át – ketten voltak már előttem –, hogy egymás mellé ültünk, és akkor a kötél ment tovább. Reggel kilencig a teherautót megpakolták ilyenekkel, mint én vagyok. Sokan voltunk. Ha jól számolok, talán harminc-negyven ember volt itt szalagba kötve. No, beértünk valahova, nem tudtuk, hogy hova. Kibontották a kötelet: „Falhoz állni! Kezet hátra, piszkos fasiszták!" Fasiszták?! Ez volt a legkedvesebb szavuk. Onnan tudtuk meg, hogy a Mosonyiban vagyunk, hogy a szellőző lyukán át láttuk az OTI-nak az épülettornyát. Ez ma is rendőrlaktanya, csak akkor az ÁVH tulajdona volt.

BALÁZS ISTVÁN (volt rab, szociáldemokrata, szövőmester, ma nyugdíjas Budapesten)

1912-ben születtem. Tizennyolc éves koromban kerültem a gyárba. Fölvettek 28 fillérért, mint labdarúgót. Futballoztam a Goldberger csapatában a megalakulásától kezdve. Ott eltört a kezem, abbahagytam, intézőjük lettem. Jelenleg is még a futballcsapat intézője vagyok. Aki örök életében sporttal foglalkozott, és nem politikával, az is kihúzhatja, látják, a gyufát.

Balázs István

1945-ben beléptem a Szociáldemokrata Pártba a sportolókkal együtt. 1948-ban pedig, az egyesüléskor a Magyar Dolgozók Pártjába kerültem, majd később a Balatonra mentem a sportolókkal. Ott két detektív „anyja neve" megkérdezése mellett elvitt az ottani rendőrségre, és akkor kocsival a Mosonyi utcába kerültem. A Mosonyiban mindenki már a falnál állt, hát engem is egy kis helyre odaszorítottak, és nem szabadott körülnézni, se jobbra, se balra, mert hátulról akkor az ávós megütötte a fejemet, és így beütöttem az orromat a falba. A zsebemből kiszedtek mindent, óra, gyűrű, ékszer, még a régi Goldberger-jelvényemet is, ami aranyból volt, még a régi Goldbergertől kaptam. Aznap semmiféle ennivalót nem kaptunk, másnap reggel aztán csajkát osztogattak, kezünkbe nyomtak egy szelet kenyeret, és akkor az ávós vezényletére azt kellett mondani, hogy „Köszönöm a dolgozó magyar népnek, hogy enni adott." Nem volt elég hangos a mondás, megismételtették velünk. Hát persze, már nagyon éhesek voltunk, és hát kiabáltunk inkább: „Köszönöm a dolgozó magyar népnek, hogy enni adott!"

– Milyen váddal internáltak?

– Jobboldali szociáldemokrata. Mint kiderült, vádat emeltek ellenünk a gyárban, hogy kérem szépen, mi hárman – mert hárman voltunk, három művezető –, hogy normacsalást követtünk el. Semmi ilyesmi nem volt, csak a hatgépes rendszert vezettük be az akkor kétgépes rendszer helyett, és ez a dolgozókra jó benyomást tett, és sokan kéredzkedtek arra, hogy szeretnének a Balázs partijába, vagy a Butankó partijába kerülni, úgyhogy mi elég népszerűek voltunk a selyemszövöde ezen részében, és egyesek nem bírták elviselni, hogy jó bánásmódban részesülünk, és azt mondták, hogy meg kell szabadulni az ilyen elemektől.

– Tehát a népszerűség volt a vádaskodás valódi oka.

– Igen. Hát likvidálni kellett ezeket az embereket, hogy a többieknél megfogják a gyeplőt. És volt ugye, a pártegyesülés kérdése '48-ban. Én olyan emberek között nevelkedtem, akik mind szociáldemokraták voltak: az én tanítómestereim, segédeim, a főnököm és az egész környezetem. Az édesapám lakatos volt, és ezek között nevelkedtem. Szóval meggyőződéssel voltam az utolsó pillanatig, egészen '48-ig. Igaz, hogy talán még ágáltam is, hogy ne legyen egyesülés.

– Úgy gondolod, hogy kényszeregyesülés volt?

– Az biztos! Hát akkor még, amikor a Szakasits elment Moszkvába, akkor még nem is volt róla szó, hogy egyesülünk, csak fejtegették egyesek, hogy az egyesülés lehetséges lesz, és mire visszajött Moszkvából, akkor kész volt az egyesülés. Marosán, meg mit tudom én ki csinálta... És később aztán, nem tudom hány hónap múlva őket is lecsukták. Úgyhogy ez tulajdonképpen csak szélmalomharc volt a két párt között.

TÁTRAI JÓZSEF (volt rab, szociáldemokrata, bádogos és vízvezeték-szerelő, ma nyugdíjas Budapesten)

Születtem 1914-ben Budafokon, szakmám bádogos és vízvezeték-szerelő. 1938-ban léptem be a Szociáldemokrata Pártba. 1948-ig voltam tagja, utána az MDP tagja lettem, és 1950. július 8-án koholt vádak alapján letartóztatott az ÁVH, és a Mosonyi utcába kerültem.

Négyen jöttek, hajnalban, virradatkor, és azt mondták, hogy öltözködjek föl, mert elvisznek. „A tanácsházára" – válaszolták a feleségemnek. Megnézték az éjjeliszekrényt, meg a toalettszekrényt, hogy mi van benne, de nem vittek el semmit. Beültettek az autóba, és hát engem meglepett, hogy nem a tanácsháza felé mentünk, hanem vissza Pest felé, Albertfalvára. Albertfalván volt egy tűzoltólaktanya, akkor már világosodott, és nekem vérbe ment a szemem, mert a ponyvás autót megláttam, akkor az a hír járta, hogy ponyvás autón szedegetik az embereket össze. Kegyetlenül kiráncigáltak, odavittek a leponyvázott autóhoz, és onnan kiugrott két ávós, majdhogy föl nem dobtak, és mindjárt megmotoztak engemet, nem vettek el semmit, kivéve a bal kezemen lévő széles ezüstgyűrűt, azt még az apósomtól kaptam, és arra az volt ráírva, hogy „Isten, verd meg Itáliát". Azt hittem, hogy kiszakítják a kezemet, úgy rántották le. Nem is láttam többet soha azt a gyűrűt.

KRIZSÁK JÁNOS

– Hogy zajlott le a Rákosi Mátyás Művekben a két párt egyesülése?

– Eleinte elég sok vita volt a két párt vezetősége között. Drahos volt a kommunista párttitkár, Ivanics pedig a szociáldemokrata párttitkár. A kommunisták állandóan azt mondták, hogy csak úgy lehet a szocializmust felépíteni, hogy a két párt egyesül, mert ennek van ereje, viszont a szociáldemokraták tiltakoztak ez ellen, egyesek kivételével.

– Kik voltak többségben?

– A szocdemek. És amit én tapasztaltam, az az, hogy a Szociáldemokrata Pártnak van egy sok évtizedes múltja, s hogy azon belül működtek kommunisták is, az nagyon szép és nagyon jó, de a szociáldemokraták voltak többen, mi voltunk többen. Hogy történhetett az – ezen még hosszú ideig spekuláltam és gondolkodtam –, hogy mégis azok győztek az üzemen belül is? Holott az üzemnek legalább 70 százaléka szocdemista volt, és a tíz vagy húsz százalék, ami hát kommunista volt, de azt merném mondani, hogy azok is csak azért voltak kommunisták, hogy jobban érvényesüljenek.

Emlékszem, egy alkalommal kint volt Rákosi meg Szakasits, és a tűzoltólaktanya emelvényéről tartottak egy nagy-nagy beszédet. Összecsődítették a gyárnak a legtöbbjét. A Szakasits Árpád beszélt először, és azt mondta, hogy a Szociáldemok-

rata Párt vezetősége már úgy döntött, hogy átlépnek vagy egyesülnek a Kommunista Párttal. Na, erre kitört a nagy hurrogás, meg a „Le vele! ki vele!", meg ehhez hasonlók. Ezután lépett föl a Rákosi, és az ő modorában megmondta a véleményét. Őt is lehurrogták, ordítoztak, hogy „Le vele! Nem ezt akartuk! Nem így akartuk!"

Rákosi és Szakasits Árpád

És akkor az történt, hogy akinek nagyobb volt a pofája – mondjuk így –, azt igencsak kiszipkázták ott a tömegből, elvitték és hová tették őket, mit tettek velük, nem tudom. Az egyesülés után a csoportvezetőket, így engem is, külön elhívtak. Na, én csináltam egy kis hülyeséget akkor. Nevetnivaló máma már. Azt mondtam, hogy ismerik-e a Kecskemétről jövő utat és a Baja felől jövő utat, ami Soroksáron egybeolvad? Én jövök Baja felől lóháton, te meg jössz Kecskemét felől lóháton, és Soroksáron átülök a te lovadra. Helyes ez így? Nem jobb, ha a két ló egymás mellett megy be Budapestre, nem könnyebb? Nem jobban érjük el a célunkat?

– És mi lett ennek a következménye?

– Önkritikát kellett gyakorolnom, többünknek is. Hát én önkritika-gyakorlás helyett rájukmondtam egy-két szót: hogy nem értek egyet velük, és azzal sem, ami

eddig történt. Volt két felszólaló. Az egyik azt mondta, hogy aki így beszél a két párt egyesüléséről, azt nem visszaminősíteni kell, hanem egyenesen ki kell rúgni a gyárból. A másik felszólaló, a Nyilas Károly bácsi azt mondta, hogy az olyan elvtársakat, mint Krizsák nem visszaminősíteni kell, hanem segíteni, hogy közénk tudjon illeszkedni. Mert az ilyen emberekből, akiknek ilyen szókincsük van, azokból lesznek nekünk a jó káderek.

– Mivel vádoltak?

– Hogy frakcióztam. Frakcióztam a Nyékinél. Mondtam, hogy én semmiféle frakcióban nem vettem részt, elvégeztem a munkámat, és utána örültem, hogy mehetek haza. „Mi, te még hazudsz is?" És elém tettek egy jegyzőkönyvet, hogy írjam alá. Hát olyanok voltak benne, hogy mondtam, nem írhatom alá, én nem vagyok kommunistaellenes, nem frakcióztam, nem akartam megdönteni a rendszert, én csak élni akartam és eltartani a családomat. „Mi, itt még pofázol is?" „Vigyék ki!" Hát ott aztán kivittek: ökölcsapás, pofon, miegymás, seggberúgás, összetörtem a szekrényajtót, és akkor még megjegyezték: „Nézd, a piszkos fasiszta, még itt is károsítja a nép vagyonát!"

Úgy megütöttek ugyanis, hogy beleestem a szekrénybe ajtóstul. Két olyan behemót legény volt ottan, hogy jobb lett volna azokat a marhavágóhídra vinni, hogy marhát vágjanak. Ők voltak, ahogy mondják, hát, a verőlegények. Egy pofon, két bukfenc. „Na, aláírod?" „Alá." Hát nem hagyom itt magam félholtra verni! Úgyis bíróság elé kerülök, és ott majd megmondom, hogy kényszer hatása alatt voltam, hogy azért írtam alá a jegyzőkönyvet, hogy ne üssenek tovább.

– És a bíróság előtt mi történt?

– Nem kerültünk bíróság elé. Soha. Úgy egy hét múlva jöttek, hogy „mindenki ki a cellából". Falhoz állítottak minket egy olyan félkörös teremben, és mondták a neveket: ezek jobbra, a többiek balra, és mehetnek vissza a cellába. Mi harmincnegyvenen lehettünk, akik fönt maradtunk. Jött egy aranygalléros rangjelzésű valaki, és azt mondta: „Nézzék emberek, maguk megtévedtek, és egy időre nevelőmunkára fognak menni. Az Államvédelmi Hatóság önöktől teszi függővé, hogy ez meddig tart, aszerint, hogy jó munkát, vagy rossz munkát végeznek." Hát nekem volt bátorságom megkérdezni, hogy tegyük fel, ha én személyesen nagyon jó munkát fogok végezni, jól fogok viselkedni, mi az a maximális idő, amit ott kell töltsek? „Hát – mosolygott –, lehet három hónap, de maximum hat hónap, annál több semmi esetre sem."

Üsse a part – mondtam magamban –, hát köszönöm szépen, és vártam, hogy mi lesz. Na, akkor elkísértek valahova: vetkőzzek le! Ott kaptunk: egy ing, egy gatya, egy bakancs, egy sapka, nyári ávósruha, a hátán míniumos csík, mint a tábornoki

rangjelzés. Na, utána gépkocsira, ki a Józsefvárosi pályaudvarra, be egy marhavagonba, még négy ávós a kocsiba, és elindult a vonat.

TÁTRAI JÓZSEF

A mi vagonunkban harmincöten voltunk és négy ávós. Mentünk Kápolnáig, ott mindenki izélt, hogy Oroszországba visznek, de nem arra mentünk, hanem Parádnak, és Recskre értünk. Az ávósok odaadták a saját személyes holmijukat, hogy vigyük. Énnekem egy gitár jutott, meg egy kis koffer, és elindultunk föl a hegynek. Reggel volt, nem az úton mentünk, hanem a tarlón. Kísért minket 2-3 ávós lóháton és 8-10 ávós gyalog. Egyszer hirtelen meg kellett állnunk, mert olyan 300 méterre kapáltak az almásban az emberek, azokat elzavarták. Egy kis platóra érkeztünk, ott volt egy juhhodály, a birkanyájnak az ólja, meg egy épület két szobakonyhás lakással, kamrával.

A terület korábban a Barkóczy család birtoka volt. A bárói családnak Recsk községben kastélya volt, a Csákánykő-hegy lejtőjén pedig juhtenyészetük. Kis tanyaépület állt az erdő alján, mellette egy terjedelmes hodály a juhok számára.

TÁTRAI JÓZSEF

Ez volt körülbelül július 20-án. Letettük minden holminkat, úgy köllött ülni, hogy mindenki a családjával legyen – így nevezték, nem brigádnak – mert öt család volt, minden családban heten, és minden családnak volt egy vezetője, és a hétnek mindig együtt köllött lenni, éjjel is, a munkában is, és ezért a brigádvezető felelt.

– Emlékszel még kik voltak a brigádvezetők?

– Koncz István, a Fekete Béla, hát az már meghalt, a Krizsák János, meg a Bíró Ferenc. Ők csepeli szocdemek voltak.

KRIZSÁK JÁNOS

Azt hiszem, a Stehlik Feri is velünk volt, meg a Kemecsei gyerekek... Lehet, hogy Pellach és Kerekes is ott volt már.

– Milyen beosztásuk volt?

– Semmi. Ugyanolyan ürgék voltak, mint mink. Akkor még nem volt senkinek semmilyen beosztása.

– És az őrök milyenek voltak?

– Egy árva durva szó nem volt, amíg csak harmincöten voltunk. Se az, hogy fasiszta, se más sértés. Az ávósok eleinte végtelen rendesek voltak. A táborparancsnok, amikor megérkeztünk, tartott egy rövid beszédet, hogy „Emberek, szó

szerint értsék, amit mondok önöknek. Most egy drótkerítést kell végighúzni a tábor körül, amit nem maguknak készítenek, hanem azoknak, akik majd ezután jönnek, és maguk annak idején, amikor ez mind kész lesz, akkor maguk elmennek innen." És mindjárt hozták az ebédet, ettünk, ittunk, mosakodtunk lavórban, mert hát más víz nem volt, és ugyanabban az épületben aludtunk, mint az ávósok, az egyik szobában mi voltunk, a másikban ők, és a konyha is közös volt, a koszt is.

Amikor a második turnust hozták, azt a százvalamennyi embert, úgy augusztusban, hát alapvetően megváltozott a helyzet. Abban a pillanatban megszűntünk létezni, mint harmincötös egység. A kerítés már készen volt, ugyanolyan fasiszták lettünk, mint azok, akik jöttek. Kilakoltattak az épületből, és belakoltattak a birkaistállóba. Hogy milyen helyünk volt? Hát először is ki kellett takarítani. Tele volt még trágyával, birkatrágyával, mindennel.

TÁTRAI JÓZSEF

80-100 centi mély ürülék volt, azt ki köllött nekünk estére rakni. Olyan 200 méterre volt egy óriási szalmakazal, onnan behordtuk a szalmát...

KRIZSÁK JÁNOS

Amikor ki lett takarítva, akkor kétoldalt fektettünk gerendákat, amit kivágtunk az erdőből, leterítettük a szalmát, és akkor az egyik fél az egyik felén, a másik a másik felén... Sorakozókor szólt nekem a táborparancsnok: „Krizsák! Aki a fához ért, azokat válassza ki magának." Én gyorsan választottam. Megmondtam, aki asztalos, ács, bognár, miegymás, álljon ki! Hát voltak jó páran benne, többek között a Lányi, meg a Szalai, nagyon sok olyan, aki szó szerint mintaasztalos, bútorasztalos volt. Egy Farkas nevezetű újpesti asztalos príma faszobrászati munkákat tudott végezni, a Riba János például – aki már nem él – az mintaasztalos volt.

BALÁZS ISTVÁN

Amikor megérkeztünk, augusztus vége lehetett.

– Tehát az első 35-ös júliusi csoport után ez volt a második szocdemcsoport, az augusztusi, amivel te is jöttél?

– Igen. Akkor a táborparancsnok felállt egy magasabb kőre, s mondta, hogy ő a táborparancsnok és elkezdett beszélni: „Emberek, maguk vétettek a népi demokrácia ellen, ezt maguknak csak a munkájukkal lehet jóvá tenni. Ha maguk úgy dolgoznak, hogy karácsonyig megcsinálják azokat a munkákat, amit mi kiszabunk, akkor kérem, a nem olyan jól dolgozók is írhatnak haza a családjukhoz, és majd mi megmondjuk, hogy ki a jól dolgozó, azok pedig szabadulni fognak, és

visszakerül mindenki a munkahelyére, vagy oda, ahol el tud helyezkedni. És én nagyon kérem magukat, hogy senki ne próbálkozzon szökéssel, mert a szökésnek az ára nagyon-nagyon magas, mert a hatalom a mienk, és mindenkinek mi parancsolunk. Aki megszökik, annak először a szüleit fogjuk ebbe a táborba elhelyezni, és megtaláljuk a testvért, a rokont is, és ha férfi ide, ha nő máshova visszük, de mind megfelelő büntetésben részesítjük, mert maguk nem tartják be az előírt kötelezettségeket. Jól gondolják meg tehát, mit tesznek! Megvan a feltétel: jó munkájukkal kivívhatják azt, hogy karácsonyra a családjukkal legyenek." Hát nem valami jó bőrben voltunk mindnyájan, már a Mosonyi utcában én vagy 15 kilót lefogytam, és itt a koszt olyan 50 százalék volt ahhoz képest, amit otthon eszik az ember, és ezzel elindult a mindennapi életünk: a munka és megint a munka. Hajnali pirkadatkor keltünk, három meg fél négy órakor, és este kilenckor, mikor már sötétedett, akkor volt a takarodó. Ezt egy vassín megverésével jelezték. Legelső munka volt a bekerítés.

– Amikor ez a csoport Recskre érkezett, már állt a kerítés, úgy tudom.

– Az nem volt tökéletes kerítés. Egy olyan egy szál drótkerítés volt, nem volt komoly kerítés, de száz ember borzasztó hamar megcsinálta a kétsoros, sűrű kerítést a póznákra, amiket szintén mi termeltünk ki favágással, és meg lett csinálva nagyon-nagyon rövid idő alatt a kerítés. Hát, mi olyan hiszékeny emberek voltunk, hát örök életünkben dolgoztunk kérem szépen, mi hittünk abban, hogy mi karácsonyra haza fogunk kerülni.

Recski táborrészlet

1950 augusztusában a recski parancsnokság újabb csoport munkást igényelt, hogy fokozza az építkezés tempóját. Mivel a Mosonyi utcai toloncházból már minden letartóztatott szociáldemokratát elhoztak, az ÁVH a Kistarcsai Központi Internálótáborból szállított át kb. 130 fős csoportot. Legtöbbjük tapasztalt, régóta őrizetbe vett rab volt. Ők már tudták, hogy egyhamar szabadulni nem fognak. Az ÁVH menten összeugrasztotta a két csoportot. A szociál demokratákat megtévedt embereknek nevezte, a kistarcsaiakat pedig fasisztáknak bélyegezte.

Az első kistarcsai internáltak

FARKAS PÁL (volt rab, akkor tisztviselő, ma USA állampolgár, mérnök)

Augusztus 20-án a kistarcsai táborparancsnok, azt hiszem Princz volt a neve – őrnagyi rangban volt –, kiszemelt körülbelül száz embert, mondván ezek ma a családjuknál lesznek, és átvittek bennünket a körletből a kerítésen túl levő épületbe, ahol abban a pillanatban, amikor átléptük a kis vasajtót, akkor az ávósok, mintha megőrültek volna, mindenkit rugdostak, ütöttek-vertek, hogy azonnal vetkőzzenek le, és meztelenül át kellett menni egy másik szobába, ahol bakancsot, különböző fehérneműket, meg piros míniumfestékkel festett honvédegyenruhát dobáltak az emberhez, hogy azonnal öltözzünk fel, de ezt mind ütések és verések, rugdosások közepette, és az ember nem is tudta, hogy mi lesz. Elvisznek bennünket Oroszországba, vagy mit akarnak ezek csinálni?! Ha agyon akarnak lőni, akkor minek az egész egyenruha, és az egész cirkusz?! Körülbelül egy órára vagy másfél órára rá csoportonként vitték ki, és teherautókra nyomták fel az embereket. A teherautó végén ült két ávós, a géppisztolyát, a „davaj gitárt" az emberekre fogva, és a sötétben nem lehetett semmit sem látni, még a ponyvát is leeresztették. Egy pályaudvarhoz vittek minket, mindenkit beraktak a vagonokba, és ránk zárták az ajtót. Persze nagy izgalom volt, hogy mi történik, hova visznek minket. Mindenki gyanakodott, gondolkodott, hogy mit hoz a sors. Másnap hajnalban valahol megálltunk. Kirántották az ajtót, ordítozások és puskatussal való ütlegelés közben zavartak ki bennünket, rohamlépésben kellett elindulni egy dűlőúton. Én még akkor sem tudtam, hol vagyunk. Volt, aki lemaradt, azt megrugdosták, különben azoknak a bakancsoknak, amiket adtak, némelyike felemás volt, nem volt benne fűző, leesett az ember lábáról, mert akkora volt. Na, fel kellett rohanni majdnem rohamlépésben egy hegyre, és hát aztán kiderült, hogy ez Recsk. Volt ott egy csomó ávós, és mondtak valami apró beszédet, hogy mostan itt lesznek 90

napig és ha jól fognak dolgozni, akkor hazamehetnek a családjukhoz, valami ilyesmit mondtak. Ez volt az indulás.

– Voltak ott már internáltak?

– Igen, szociáldemokraták.

– Hogyan fogadtak benneteket a szociáldemokraták?

– Piszkos fasisztáknak tituláltak bennünket. Ők különb embereknek tartották magukat, pedig ugyanolyan egyenruhában voltak, mint mi. Ott volt például a szakács. Ha nem tévedek, Lencsés Ferenc volt a neve. Az szocdem volt, és gyalázatosan viselkedett a kistarcsaiakkal szemben. Nem tudom, mi adta a szocdemeknek azt a kényszerképzetet, hogy különbek. Lehet, hogy az ÁVO mesélte be nekik, valószínűleg ez volt az eset, és talán azt a mézesmadzagot húzták el az orruk előtt, hogy ők hamarabb szabadulnak, mint ezek a büdös fasiszták, akiket most hoztak. Persze mindenki fasiszta volt bent, lényegtelen, hogy az illető üldözve volt a nácik alatt, vagy a nyilasok alatt, vagy a Horthy-rendszer alatt, ez őket nem érdekelte, aki oda bekerült, az mind fasiszta volt.

TÁTRAI JÓZSEF

– Hány internált érkezett Kistarcsáról 1950 augusztusában?

– Körülbelül 150. A nagy vasbarakkba érkeztek, az tulajdonképpen nem lakóhelynek készült, hanem autókat szereltek ott. Abba kerültek ők be. Rengeteg ruhájuk és nagyon jó holmijuk volt. És elkezdtek ottan seftölni velünk kosztért, mert nagyon éhesek voltak. Az egyik sorakozón mindenkinek ki köllött hozni a holmiját a barakkból, és magai elé köllött, hogy rakja. És amikor odarakta, akkor egy hátraarcot csináltattak velük, és be a barakkba. Az ávósok meg az összes holmit elvitték. És aztán az a holmi nem lett meg soha az életben, mert nem kapta vissza a saját holmiját senki sem.

– Az az összhang, amely az első időben megvolt a rabok közt, még tartott ekkor is, vagy már kialakultak bizonyos érdekellentétek?

– Amikor megjött az első kistarcsai csoport, nyolc nagy barakk lett csinálva, és indult a harc, hogy ki hova kerüljön. Ugye, akkor már jött építész is, meg mérnökök, mert Kistarcsán voltak mérnökök, itt nálunk csak egy építészmérnök volt, a Németh Emil, ő volt szocdemes. Akkor már mindenki helyezkedett, hogy ki hova, milyen munkára menjen, mert a bányába nem akart menni senki, mert az nagyon nehéz munka volt. Hát énnekem az volt a szerencsém, hogy szakmám volt, és mindig a kőművesbrigádban voltam, hol kőműves, hol ács, hol vízvezeték-szerelő. A másik meg az volt, hogy mindig minket vittek le élelemért, mert a faluban volt kastély, és abban volt a raktár. Hogy miért, azt nem tudom, de állandóan benne voltam ebben a szállításban, és ott néha kaptunk valami kosztot. De ennek is volt

ára, mert mindig munka után köllött menni, este, és a napi munka az kegyetlen dolog volt, ha esett akkor is kellett dolgozni, ott nem volt pardon, soha. Nagy sár volt, olyan bokáig érő víz volt a barakkokban, amikor készültek, és hát nem száradt meg az embernek a ruhája másnap reggelre. Olyan fülledt volt a levegő abban a barakkban, hogy borzalmas.

– Mi volt az oka a szocdemek és a kistarcsaiak közötti örökös ellentétnek?

– Volt ilyesmi, de nem tudom az okát. Személy szerint nekem nagyon jó barátaim voltak a kistarcsaiak között, jó pár barátom. Hát ellentétek voltak a szobaparancsnokság miatt, meg a munka miatt, mert mindenki közelebb akart kerülni a „tűzhöz". Ugye, olyan nehéz munka volt ott, nem mindenki bírta, nagyon kevés koszt volt, annyira lesoványodtak az emberek. És így állandóan azon ment a vita, ki hová menjen dolgozni. Ha jó beosztásban volt, azért csak mégis könnyebb volt, mint a bányában, mert az kegyetlen munka volt.

– Az az általános vélemény, hogy a jó munkahelyeket elsősorban a szocdemek kaparták ki maguknak.

– Hát ez nem igaz, mert a szocdemesek közül egyedül Pellach, meg a Fekete Béla lettek szobaparancsnokok. A Jeges az például kistarcsai volt, hát igaz, a szakács, a Lencsés Ferenc, az szocdemes volt és a raktáros is, nem tudom hogy hívták, ilyen raccsoló beszédű, aki a fejadagokat számolta ki, az is szocdemes volt, meg a Kerekes is. Hát az nagyon rosszindulatú volt... megmondom őszintén, ha valamelyik ilyen rosszindulatú jött, akkor általában félrehúzódott mindenki, már száz méterről is széjjelmentünk, hogy ne halljon semmit, hogy mit beszélünk.

CSAPLÁR PÉTER (volt rab, szociáldemokrata szakszervezeti vezető, ma nyugdíjas Budapesten)

– Mennyire tartottak össze a szociáldemokraták a táborban?

– Nemcsak a szociáldemokraták, hanem az internálótáborban lévő összesek összetartottak. Én például minden vasárnap kivittem a pokrócomat, a cérnámat, fonalamat a műhelyből, és akinél láttam, hogy hiányzik a gomb, ki van szakadva a nadrág, azt megfoltoztam, megjavítgattam, nem néztem azt, hogy szociáldemokrata az illető, vagy milyen pártállású. Összetartottunk állandóan.

– De Péter bácsi! Miért volt az, hogy annyi szociáldemokrata került bizalmi állásokba? Barakkparancsnok, konyhás...

– Ennek nem az az oka... Én másképp látom. Igyekeztek arra a munkahelyre olyan embert állítani, aki a legalkalmasabb. Például a Müller Karcsi bácsi, aki '45-ben a pártban komoly szerepet kapott és jól dolgozott, a konyhán volt. Testvériesen, igazságosan osztotta el a kenyeret. És én együtt voltam vele a pártban Kispesten, és mégsem mondta egyetlenegyszer sem, hogy „Péterkém, ha neked kevés a kenyér,

adok neked." És ha mondta volna, azt mondtam volna: „Adjad Karcsi bácsi annak, akinek nagyobb szüksége van arra a darab kenyérre."

– Kiből lett munkavezető?

– Például a Pellach Kornélból... Kornélt ismertem... Igyekezett az ő területén a munkának eleget tenni. Részt vett a beszélgetésekben... ő annak idején bevallotta, hogy nem szociáldemokrata, hogy ő kommunista. Ő már akkor azt mondta, hogy a Kommunista Párt tagja.

– Milyen érdem alapján lett belőle munkavezető?

– Ezt azért nem tudjuk, mert mi el voltunk azokba a különböző barakkokba zárva, nem tudtuk melyik milyen érdemeket szerzett. Én annak idején azt gondoltam, hogy mint jó szakmunkást igyekeztek igénybe venni. Például a villanyszerelést az Elektromos Művektől ott lévő szociáldemokraták hozták helyre, minden területen, aki legjobban értett a szakmájához, azok kerültek oda.

KRIZSÁK JÁNOS

– A táborban ellentét volt a szociáldemokraták és a Kistarcsáról jött emberek között.

– Igen. Ez mesterségesen lett csinálva, hogy meg legyen az ellentét. A szocdemek mind iparosok, szakmunkások, gyári munkások, prolik voltak. Na, most ez olyan brigád volt, hogyha én azt mondtam: „Gyerekek, nekünk ezt meg kell csinálni, ha törik, ha szakad", az meg lett csinálva. Nálam száz ember közül egyetlenegy, a Karácsonyi bácsi nem spejzolt. A többieknek mind kiharcoltam és kiloptam azt, amit lehetett. Ezért volt az, hogy minket külön dicsértek, azokat szidták. Hát nekünk az lett mondva, hogy ezek a kistarcsaiak tiszta fasiszták. Háborús bűnösök. Nekünk azt mondták: „Maguk nem bűnösök, maguk nem fasiszták, maguk megtévedt emberek", és ezt terjesztették a többi szocdem között is: „Maguk ezek miatt vannak itt."

TÁTRAI JÓZSEF

– Amikor többen lettek a táborban, akkor kezdődött az az ellentét-feszültség. Tulajdonképpen nem is a szocdemek között, hanem a kistarcsaiak és a szocdemesek között. De hát azok a szerencsétlenek, már harmincöt hónapja le voltak internálva, mi meg még talán pár hónapja. Mindig azt mondták, hogy nektek mozog a kalap odahaza, még meleg a ruhátok otthon.

VÁGÓ ERNŐ

– Amikor megérkeztél augusztusban, milyennek láttad a tábort?

– Már találtunk embereket, akiket előttünk vittek oda. Érdekes módon, nagyon idegenkedve fogadtak bennünket, el is szeparálódtak tőlünk mondván, hogy

fasisztákkal és nácikkal nem hajlandók együtt lenni. El is mentek a táborparancsnokhoz panaszra, hogy ne kényszerítse őket, hogy velünk közösen kelljen lakni és dolgozni. Halvány gőzünk sem volt, miért teszik ezt. Pár nap múlva kiderült, hogy ők az ún. elhajlott, jobboldali szociáldemokraták. Az egyik hangadójuk Lencsés Ferenc volt, azelőtt valamelyik budapesti gyár üzemi megbízottja. Jó néhányuk azt remélte, hogy mint jó baloldali emberek a kommunista párttól majd elismerést kapnak, ezért együttműködtek a táborparancsnoksággal is, mint megtérő kommunisták felajánlásokat tettek. Véletlenül a tudomásomra jutott az egyik bennfentesüktől, hogy Lencsés ún. „vörös segély" felajánlást tett – nem tudom pontosan mi az –, hogy Vágó Ernőt, azaz engem, Szepesi Gézát, Hajder Ferencet és egy mérnök barátunkat, aki ma Kanadában él, hogy ezeket kinyírja, kikészíti. Hát, persze, ez nem sikerült. Ilyen állapotok voltak ott a kezdet kezdetén! Ez az ellenségeskedés, éles elhatárolódás valahogy ellapult közöttünk, amikor megjött az októberi, majd az 1951. januári 500-500-as csoport. Akkor jöttek rá a szocdemesek is, hogy úgy vagyunk mi fasiszták meg nácik, mint ahogy ők, hogy ők is ugyanolyan foglyok, mint mi. Ekkortól a jóindulatú, nem kivételezett szocdemekkel, akik rendes emberek – emberek! – voltak, kisimult, rendeződött a viszony.

– Milyen volt az őrszemélyzet bánásmódja a kezdetben, októberig veletek?

– A kerítés akkor még nem volt meg.

Barakkok

És az elbánás akkor, a későbbiek ismeretében, hihetetlenül kellemes volt. Az ávósok velünk együtt ültek le vacsorázni, szalonnáztunk, és a fő baj az volt, hogy nagyon sokan hirtelen betegek lettek, főként az első kistarcsaiak közül. Kistarcsán tudniillik már az ÁVH volt az úr, és ott nagy-nagy éhezés volt, és itt Recsken rengeteg ember lett beteg, mert elrontotta a gyomrát a kistarcsai utáni túl jó koszttól, amit nekünk itt adtak az első hetekben. Hangsúlyozom, ez az élelmezés csak a kistarcsai éheztetéshez képest volt jobb.

– Akkor még vittek ki hozzátok orvost, ha jól emlékszem.

– Igen az első internált orvos János volt, a Hoyos János doktor.

– Mikor változott meg a bánásmód?

– Az első szökés után. A Dobó szökése után. Az még, ha jól tudom, augusztus utolsó napjaiban történt. A Dobó nevű kistarcsai internált közénk került. Ő hitt abban, hogy minden rabnak joga van megszökni, meg is szökött, később elfogták, de mielőtt elfogták, az apját és a sógorát behozták közénk. Mind a kettő ott maradt köztünk.

– Úgy hallottam, Dobó önmaga jelentkezett.

– Amikor tudomására jutott, hogy az apját és a sógorát behozták, állítólag ő maga jelentkezett, de azonnal felvitték a Fő utcába, Budapestre, nem találkoztunk vele az egész internálásunk alatt azután.

DR. HOYOS JÁNOS (volt rab, akkor sebész, ma USA állampolgár, belgyógyász)

– Te is augusztusban kerültél Kistarcsáról Recskre?

– Igen. Mégpedig dzsippen vittek fel szegény Dobó Jóska apjával és az ő lánytestvérének a vejével, Tóth Zoltánnal, akiket túszként elfogtak, mert a Jóska meglépett. A Tóth meg is halt ottan.

– Hogy érted, hogy túsznak vitték, mégis meghalt?

– Igen. Dobó megszökött, és hogy visszacsalogassák, elfogták az apját és ezt a mondjuk úgy, unokasógorát. Dobó jelentkezett is, mert megfenyegették, hogyha nem jelentkezik, az apja ott fog elpusztulni Recsken. Az apját ki is engedték, de a sógorát nem engedték ki, az meg is halt ott.

– Miben halt meg?

– Énszerintem.... Szóval rendszerint éhhalálban haltak meg az emberek, aránytalan volt a munkakövetelmény és a kalória, amit adtak.

– Tehát téged külön dzsippel vittek?

– Igen. Külön dzsippel vittek, mert nem volt orvosuk, és egy hasmenéses járvány volt, és nekem lett volna a feladatom a higiéniát visszaállítani a körülbelül százszázötven ember részére, aki már ott volt.

– Milyen állapotot találtál kinn?

– Hát egy régi istállóban laktak, latrina nem volt, ha éjszaka valaki kikéredzkedett, azt vagy nem engedték ki, vagy guggolva kellett kimennie a dombon. Abszolút istentelen állapotok voltak.

– Ki volt az ávéhás egészségügyi parancsnokod?

– Az egy patkolókovács volt, aki valamelyik huszárezrednél volt patkolókovács. Recsken törzsőrmesteri rangban volt, egészségügyi törzsőrmester. Ő volt a közvetlen főnököm.

– Milyen volt a viszonyotok?

– Az elején óvatosság mindkét oldalról, később, amikor látta, hogy én nem okozok neki bajt, tehát, hogy ő miattam nem bukik le, akkor tulajdonképpen hagyott engem működni.

– És az első táborparancsnokra, Fóris Bélára, hogy emlékszel?

– Ez a táborparancsnok aránylag még nem is volt olyan rossz. A spanyol polgárháborúban harcolt a kommunisták oldalán, ha jól tudom, Franciaországban internálva volt, és vele aránylag ki tudtam jönni, mert akkor még orvos voltam, ő még engem elfogadott annak. Rám bízta azt, hogy az egészségügyet megszervezzem a táborban.

– Valamiféle személyes kapcsolat volt köztetek, hogy így ismered Fóris múltját?

– Fokozatosan tudtam meg. Azt nem, hogy spanyolos volt, de azt megtudtam, hogy a francia emigrációban eltöltött néhány évet. Amikor én Recskre kerültem, bajban voltak, mert az a száz nem tudom mennyi ember, aki már ott volt, több időt töltött a latrinán, mint a munkában. És én voltam az, akinek helyre kellett volna állítani az egészségügyi dolgokat, úgyhogy adott nekem egy kis szabadságot is, és amikor én diétát kértem, főtt krumplit, hogy ne adjanak mást, akkor nekem úgy kezdett el érvelni, hogy rájöttem, volt már ő táborban.

A spanyol múltját meg a franciaországi internálását valószínűleg mástól tudtam meg, nem tőle, mert annyira nem nyílt meg soha. Kétségtelen, hogy neki az volt az érdeke, visszaállítani a foglyok egészségét és munkába vinni az embereket, utakat és barakkokat építtetni velük.

Ő nem is volt olyan komisz, és ezért is kapott azután két nyomozót a nyakára, hogy legyen ott valaki, aki komisz. Ők csinálták az első büntetőbrigádot is, ezek a nyomozók. Még az ő idejében volt a vesszőfuttatás például.

– Az mit jelentett?

– Vesszőfutás az, hogy két sorba állnak az emberek, mindegyiknek a kezében bot, és a szegény rabnak, például a Dobó Jóskának végig kellett futnia közöttük, és mindenki ütött rajta. Aki nem volt hajlandó, azt az ávósok ütötték.

– Ez vajon Fóris utasítása volt, vagy a nyomozóké?

– Mikor Dobó Jóska jelentkezett, hogy kiszabadítsa az apját, akkor Pestről jött ki valaki, és az csináltatta a vesszőfuttatást. Nem tudom ki volt az a tiszt. Fóris, a Dobó Jóska után, meg egy későbbi esetnél félrehívott, és azt mondta: „Doktor, adok magának egy őrt, menjen oda, csináljon valamit, amit tud érte, hogy legyen emberi képe megint." Úgyhogy ő nem volt ilyen értelemben szadista, csak ő nagyon jó pártember volt, de ez még nem jelenti azt, hogy szadista legyen.

TÁTRAI JÓZSEF

Egy rosszindulatú brigádvezető, a szökésnél olyan dolgot művelt, ami nem emberhez méltó. Ugye, megszökött az a főhadnagy, a Dobó, és visszahozták, de akkor már úgy nézett ki, mint egy űrhajós: össze volt verve, meg minden, és minket éjjel kivezényeltek, és volt békaügetés, meg fektetés és rajtunk tapostak az ávósok, és akkor vissza a barakkba. Másnap volt egy sorakozó, akkor már az első kistarcsaiak is itt voltak, hát azok közül szökött meg Dobó, és akkor azt mondta a táborparancsnok, hogy: „Maguk ezért az emberért megszenvedtek, hát milyen büntetést akarnak, adjanak valami büntetést." És ez a Kerekes kiállt, és azt mondta, hogy sorfal. Én életemben nem tudtam azt, hogy mi a sorfal. Most tessék elképzelni, kétszáz ember sorfalat állt egymás mellett, és ez a szerencsétlen ember köztünk eljött és ütni köllött. És ha valaki nem ütött, akkor hátulról ő kapott egy rúgást, vagy ütést. Hát ezt az embert úgy vitték el, lepedőben.

FARKAS PÁL

– Hány éves voltál, amikor letartóztattak?

– Húszéves. 1930-ban születtem Bécsben. Anyám orosz származású volt, apám magyar. 1939-ig, a hitleri megszállás idejéig Bécsben éltünk, és akkor el kellett onnan jönnünk. Pestre költöztünk, ott nevelkedtem, ott jártam iskolába, és 1950-ben letartóztattak az utcán, mint kémgyanúsat. Május elseje volt, elmentem sétálni a barátommal, és a fényképezőgépemmel egy rendőri beavatkozást lefényképeztem. A rendőrség elvitt egy részeg, garázda embert, és mint érdekességet – egy csomóban nem láttam még harminc rendőrt – lefényképeztem. Aztán az egyik rendőr odajött, és el akarta venni a fényképezőgépemet azzal, hogy nem szabad rendőröket fényképezni, és miután nem adtam oda, letartóztatott, és elvittek egy dzsippel a Rottenbiller utcai őrszobára, és onnan a délutáni órákban átvittek a Markóba. Ott voltam egy pár órát, és onnan átvittek az Andrássy út 60-ba.

– Ott mi történt?

– Őszinte vallomást akartak kicsikarni belőlem, hogy kém vagyok és az amerikaiaknak dolgozom.

– Tudták, hogy mi van a filmtekercsen?

– Persze, mert előhívták, de nem volt azon a filmen semmi, abszolúte semmi. Miután visszakozni nem akartak, vagy nem tudtak, hát elmentem ingyen munkaerőnek három évre Recskre. Ez volt az egész. Kilenc napig kalapáltak, vertek. Azért vertek, mert nem vallottam be semmit, de miután bevallottam, amit akartak, akkor meg azért vertek. Aztán elmentek és házkutatást tartottak, és körülbelül két bőröndnyire való holmit vittek el a lakásomról, fényképektől kezdve mindenféléig. Volt egy felvételem, amit a háború végén csináltam a bátyámról, ő ugyanis sorkatona volt, és az is kifogás volt természetesen, és még volt egy felvételem Rajkról, Kádárról és Farkas Mihályról, amit a Hősök terén csináltam. Szerettem fényképezni. Május 9-én aztán elvittek Kistarcsára, és egy sötétzárkába helyeztek.

– Miért vallottad azt, hogy az amerikaiaknak kémkedtél?

– Hát, mert megvertek. Én nem vagyok hozzászokva ahhoz, hogy engem megkalapáljanak. Na, akkor hoztak egy darab papírt, hogy fent jelzett állami érdekből, állami okból internálásra javaslom. Ez volt az egész. Erre én mondtam nekik, hogy menjünk el a bíróságra, mert ezt így nem lehet csinálni, de ez is teljesen hatástalan volt.

GORTVA GYULA (volt rab, kőműves, ma nyugdíjas Mátraverebélyen)

1920-ban születtem. Szüleim analfabéták voltak és napszámosok. Korán kellett elmennem dolgozni. Tízéves voltam, és marokszedőként kezdtem, utána kitanultam a kőművesszakmát. A felszabadulás után a bányaüzemben csillésként dolgoztam, bent a bányában.

1947-ben kerültem ki Jugoszláviába mint kőműves dolgozni. A két ország közötti egyezmény alapján, jóvátételként dolgoztunk kint. Én voltam ennek a 28 fős brigádnak a bizalmija. Később aztán úgy alakult, hogy politikai nézeteltérés volt a két állam között, erre a magyar szakszervezet engemet felhívott telefonon, hogy bírjam rá az embereket, jöjjünk haza. A jugoszláv elvtársak lehallgatták a telefont, és azt mondták, hogy nem mehetünk haza, és felszólítottak, hogy én ne tudassam az emberekkel, hogy hívnak bennünket haza, mert szerződésünk van, és így én az embereknek semmit nem szóltam. Csak dolgoztunk, míg a szerződés le nem járt.

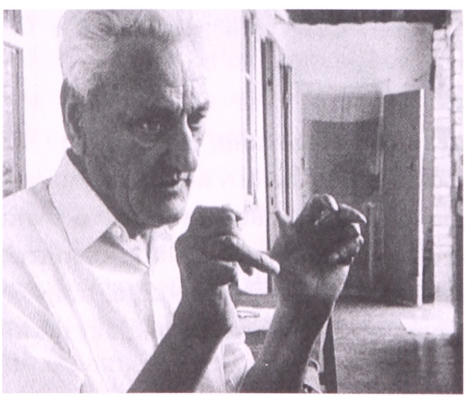
1950-ben, hazajövetkor Jugoszláviából, lekerültem Petőfi-bányára, csillésként dolgoztam, onnan elküldtek engem kéthetes szakszervezeti főiskolára, Budapestre. Az iskola elvégzése után megválasztottak párttitkárnak. De tekintettel arra, hogy

úgy éreztem, az iskolám kevés, kértem, hogy küldjenek engemet el kéthetes párttitkárképző iskolára. Egy hetet tanultam Egerben. Közben jött az ÁVO és letartóztatott. Elvittek az Andrássy út 60-ba. Ott felhívtak engemet mindig kihallgatásra.

– Mit kérdeztek?

– Azt kérdezték, hogy miért nem jöttünk mi haza, mikor bennünket hívtak haza Jugoszláviából. Én elmondtam. Az Andrássy út 60-ban nem is tudtam hirtelen mire válaszolni. Még azt se, hogy miért vagyok ott. Mert folyton az járt az eszemben, hogyan létezik az, hogy engemet, a munkást, idehoztak. Engemet nem agitált senki, hogy álljak be a pártba. Budapesten még folytak a háborús harcok, mikor én már párttag voltam. És én majd megőrültem. Egyszer azért, hogy létezik ilyesmi, hogy egy munkásembert egyszerűen fognak és elvisznek. Amikor semmi bűnöm! Még két pengőért sem voltam megbüntetve, sem a szüleim, sem én soha. Soha! Azt mondták, hogy nem folytattam kellő ellenőrzést. Ilyeneket hoztak össze, és ütöttek-vertek. Én mondtam, hogy ez hazugság, de akkor megint megvertek, és megint visszavittek, hogy mondjak valamit. Mit mondjak? Nem tudhatok semmit mondani. Kérem, én 1945. február 1-jétől párttag vagyok, és a mozgalmi életem a felszabadulás után végigkísér, bizalmiként is. És utána addig ütöttek-vertek, míg a határozatot, amit ők mondtak, alá nem írtam, amely azt tartalmazta, hogy demokráciaellenes tevékenységet fejtettem ki. És ha nekem azt mondták volna, hogy én öltem meg Napóleont, megmondom én úgy, ahogy van, el kellett volna vállalnom, mert addig ütöttek-vertek, míg én a jegyzőkönyvet alá nem írtam. Ez így volt.

Az Andrássy út 60-ból Kistarcsára vittek. Rövid idő alatt, kb. 2-3 hónap után kikerültem a recski táborba. Ottan egy régi, elhanyagolt, volt istállóba voltunk elszállásolva. Hideg volt… Ősz.

Gortva Gyula

Annyira átfáztak a csontjaim, a takaró vékony volt, olyan ízületes lettem, kezem, lábam, könyököm nem bírtam fölemelni. Később nagyon kényszerülve dolgoztam, vagyis megerőltetve folytattam a munkát.

– Télen is?

– Télen is. Nem volt se ünnep, se vasárnap az első táborparancsnok ideje alatt. De mégis az olyan rendes ember volt, hogy engemet, mint munkást, mikor úgy adódott, megkérdezett, hogy maga miért van itt? Mondom, nem tudom megmondani. Röviden vázoltam, hogy mi volt, erre egy doboz cigarettát ledobott a földre és rámutatott, hogy vegyem fel. Persze ezt szétosztottam a többi szenvedő társam között.

Fóris Béla, az első táborparancsnok

– Hogyan emlékszel vissza Recskre?

– Hát nagyon sokat dolgoztam, rettenetes sokat dolgoztam, és én nagyon bíztam abban, mivel jó munkás voltam. Később, mikor bejött, akkor spejzoltam annyit, hogy még a barátaimnak is, meg a jobb és bal oldalamon fekvő szomszédomnak is jutott. Mert olyan ember volt mellettem, aki a Duna-csatornát megnyitotta a Gerő-időben. Kezdetben félt is tőlem, aztán megtudta, hogy én nem vagyok árulkodó ember, vagyis hát nem olyan ember vagyok, aki bárkit elárul.

Az állapotok embertelenek voltak. Hát, például betettek egy pitlit éjjelre. Abba kellett vizelni. Na mostan, amikor megtellett, másikat nem adtak be, úgyhogy

folyt ki alul. Az emberek csináltak neki egy lyukat, és ezért az ávósok nagyon mérgesek voltak, és egy este bejöttek, és békaügetésben kellett ugrálnunk. Nem tudom azt így megmondani, de ott, ahogy kiabáltak az ávósok, és ahogy vezényeltek, úgy lökdöstek fel, meg volt, akit fel is pofoztak. Meg hát a fenekébe rugdostak. Az enyémbe is. Szóval nem engedtek ki vizelni, hiába. Éjszaka sem engedtek ki senkit. És amikor megtelt a pitli... hát, utána sajnos az ember mégis valahova, mert megszidják, kénytelen volt a csajkájába beleengedni, és aszerint kiönteni.

Sokat gondoltam a családomra. Mert gyermekeket hagytam otthon. Neveletlen gyermekeket, és nem tudtam róluk semmit, hogy hogyan élnek, hogy vannak? És tudtam magamról, hogy én megvagyok akármilyen nehéz körülmények között, de a családdal mi van? Olyan voltam, mint a messze honba elvándorolt, akinek már a honvágyát nehéz letörni. Nem volt nap, hogy haza ne gondoltam volna. Sokszor sírtam. Igen. Sírtam ott az istállóban, a régi urasági istállóban.

KRIZSÁK JÁNOS

– Ki vezette a famunkások csoportját?

– Én. A kerítéshez meg a barakképítéshez rengeteg fa kellett. A helyzetünk nagyon keserves volt, mert közben követ is kellett kitermelni, amiből utat kellett építeni, hogy a gépkocsik végig be tudjanak járni a faluba. Én követ nem törtem, én kimondottan famunkával és a famunkásokkal foglalkoztam. Az ávéhás vezető, egy vastag dioptriás szemüvegű alhadnagy megkérdezte tőlem, hogy milyen szerszámokra volna szükségünk. Hát, mondom, leginkább egy szalagfűrész kéne először. Nahát kaptunk két szalagfűrészt, és akkor az egyikbe Mille Kálmán állt be, a másikba meg Pártay Tivadar. Ezek ketten voltak a szalagfűrészesek, mert nem famunkás egyik se, de mindegyik úgy jelentkezett, hogy értenek a szalagfűrészhez. Hát, a Pártayt azt meg kellett tanítani, hogy kell fűrészelni. Később kiderült, hogy valami kisgazdapárti képviselő volt, és a Mille Kálmán az meg egy ezermesterféle volt, az sok mindenhez értett.

Na, ez a kettő volt a gépmunkás, ezek dolgoztak, mi pedig csináltuk azt, ami szükséges, fakitermeléssel foglalkoztunk. Legelső az volt, hogy barakkot építettünk. Nekünk kellett kitermelni a fát, amiből építettük. Az állomás mellett volt egy úgynevezett kastélyféle, amelyikben lakott a táborparancsnok, és nem tudom, még talán valaki mások is. Na most, ottan különböző polcokat, spejzpolcot, meg mit tudom én, ilyen dolgokat kelletett csinálni. A táborparancsnok engem vitt le oda dolgozni. Egyszerűen beültetett a kocsijába, levitt. Mérje fel ezt, mérje fel azt, csinálja ezt, csinálja azt. És akkor fönt megcsináltuk, levittük, és semminemű kísé-

retet nem kaptam, ő maga volt velem, ő volt ott, ő kísért ide-oda, sőt sokszor ott is hagyott.

1950 október közepére a lakóbarakkok egy része már állt. Padlásuk ugyan még nem volt, de az ÁVH szerint megfelelt arra, hogy rabokat helyezzenek el bennük. Megkezdték az őrizetesek átszállítását a Kistarcsai Központi Internálótáborból. Én is ezzel a transzporttal kerültem Recskre.

Újabb kistarcsaiak

DR. ZIMÁNYI TIBOR (volt rab, közgazdász, ma főkönyvelő Budapesten)

1950. május óta, mióta az ÁVH elfoglalta Kistarcsát, teljesen el voltunk zárva a külvilágtól. Levelezési kapcsolatunk sem volt. 1950 őszén azt az óriási kedvezményt kaptuk, hogy egy lapot írhattunk hozzátartozóinknak, hogy közeledik a tél, küldjenek be meleg holmit. Hát természetesen mindenki a meleg holmi kérése mellett megragadta az alkalmat arra, hogy egy pár szeretetteljes szót, életjelet tudjon adni magáról. Meg is érkeztek, gondolom a hozzátartozók utolsó áldozatvállalásaival a meleg holmik, a takarók, a meleg ruhák, és azt követően, talán vagy tíz nappal később parancsot kaptunk, hogy minden holminkat rendkívül gondosan csomagoljunk be, adtak is keménypapír cédulát, közölték, hogy mindenki írja rá az összes adatát, és kösse rá a csomagjára, nehogy a csomag elvesszen, vagy a csomagnak baja legyen.

Nem tudtuk pontosan, hogy miről van szó, de ez egyértelmű jel volt a továbbszállításra. Ezt egy századosi rangban lévő ávós közölte velünk. Felvettük a csomagunkat, lementünk egy terembe, ahol ránk ordítottak, hogy „Csomagot ledobni, átmenni a terem másik sarkába!", és meztelenre vetkőztettek. Elvesztettük a csomagjainkat, mert ott már rögtön kezdték egymás hátára dobálni. A rendkívül gondosan megírt cédulák sorra szakadtak le, a levetett civil ruhák helyébe az Államvédelmi Hatóság használt ruháját kaptuk, ami vastagon meg volt festve vörös míniumfestékkel. Ez biztosította, hogy ebben nem lehet megszökni. Aki próbált valamit elvenni a csomagjából, hát az azonnal a legsúlyosabb ütlegeket kapta. Tehát ott maradtunk minden csomag nélkül. Letéti tárgyak eltulajdonítása, azt hiszem a Btk.-ban van egy ilyen külön paragrafus, közönséges bűncselekmény, amit a legfelsőbb tisztikar vezetésével hajtottak végre.

NYESTE ZOLTÁN (volt rab, gépészmérnök, ma USA állampolgár, nyugdíjas)

Az átszállítás Kistarcsáról Recskre október 24-én vagy 25-én történt. Bejött a szobánkba a táborparancsnok, egy Potecz nevű százados, hogy: „Na emberek! Aki jól viselte magát, az most szabadul!" Felolvasta a neveket, köztük az enyémet is. Nekem nagyon sok csomagom volt, mert éveken keresztül a feleségem beküldözgetett például egy csomó könyvet, azt addig tőlem nem vették el. És azt hívén, hogy erre nekem szükségem van, nem mintha biztos lettem volna a szabadulásban, de azért nem hagyom ott, ezeket összecsomagoltam. Potecz visszaengedett értük, hogy „szüksége lesz arra magának otthon". Megrakodva a csomagjaimmal, szalmazsákom is volt, meg egyebek, lementünk az udvarra. Én a sok csomag miatt lemaradtam, és az utolsók között kerültem át.

Az a jelenet, ami ott volt, az leírhatatlan. Egy pillanatra megálltam, és néztem: nahát, ez nem igaz! Ilyen nincs! Az udvar közepén egy csomó egymásra hányt csomag, körülöttük félmeztelen vagy teljesen meztelen rabok futkosnak, utánuk az ávósok, akik a derékszíjjal verik őket. Azt hittem először, hogy megbolondultam, ez nem igaz! De miután engem is fejbevertek egy derékszíjjal, kijózanodtam, ledobtam a ruhámat, mert ordítottak, hogy meztelenre kell vetkőzni.

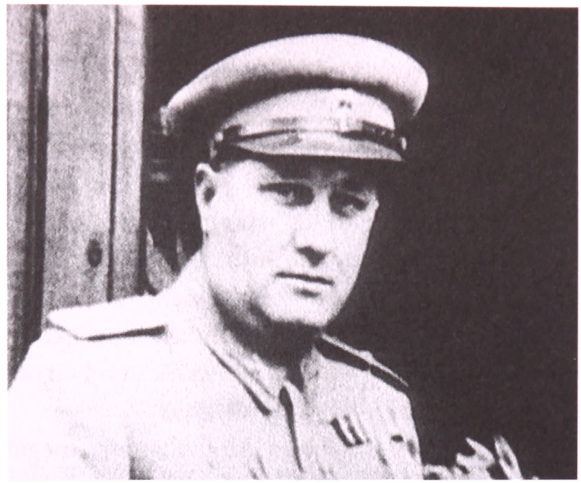
KÁRPÁTI KAMIL (volt rab, akkor egyetemi hallgató, költő)

Akkor már persze, suttogva – mert az ávósok egy pillanatra sem hagytak magunkra – kezdett terjedni a hír, hogy visznek ki bennünket a Szovjetunióba. Na, most aztán tényleg végünk van. Katasztrófahangulat lett.

NYESTE ZOLTÁN

Odalöktek mindenkinek egy csomagot, abban volt egy pár bakancs, egy pár kapca, egy ing, egy gatya, egy köpeny, egy nadrág, egy zubbony. Nekem két ballábas bakancs jutott, de az nem érdekelt senkit. Ezeket valahogy magamra szedtem, közben figyeltem jobbra, balra, láttam, hogy az emberek próbálnak menteni valamit, eldugni, de ha észrevették, rögtön agyba-főbe verték. Ha nem, akkor sikerült.

Nekem sikerült eldugnom egy fényképet a feleségemről, meg egy játék karórát, amit a játéküzemben faragtam (volt egy játéküzem az ávós hatalomátvétel előtt Kistarcsán) a kislányomnak. Mire úgy, ahogy készen lettünk, behajtottak bennünket egy nagyon hosszú, nagyon keskeny épületbe, a beszélőbe, ahol nem tudván, mit tegyünk, leültünk. Kis idő múlva jön egy ávós ordítva, hogy van pofánk leülni. Persze felálltunk, és akkor hát többé-kevésbé vigyázzállásban vártuk, míg megjött Princz őrnagy. Egy név, ami most, évtizedek múlva eszembe jutott: Princz Gyula.

Princz Gyula

Akkor őrnagy, később alezredes volt, úgy tudom, hogy ő volt az internálási ügyek intézője egy ideig az ÁVO-nál. Ő mondta azt a nevezetes beszédet, amelyre sokan emlékszünk, nyilván te is, Géza, hogy „Emberek, maguk most elmennek dolgozni, kilencven nap múlva mindenki otthon lesz a családjánál. Nem mennek a Szovjetunióba!" – ebben az utóbbi egyben igazat mondott. De minden más hazugság volt.

KÁRPÁTI KAMIL

Princz nagyon pökhendien bejelentette, hogy megszűnt a fasiszták paradicsoma, mától megismerjük az új rendszert, ami nekünk jár. Szó se volt szabadításról, meg ígéretekről. Ez egy megfélemlítő beszéd volt, kemény, goromba, velős, fenyegető szöveg. Emlékszel, Géza, ezt neveztük aztán a Princz hegyi beszédének.

Késő este, tök sötétben megtörtént a bevagonírozás. Felrugdaltak bennünket, úgy 40-50 embert a vagonba. Ott beszorítottak, beparancsoltak, ahogy lehetett ennyi embert a sarokba, állni kellett. Utána feljött egy kis ávós, az ment a másik sarokba. Ránk fogta a géppisztolyát. Az ávóson látszott, hogy fél, de rettenetesen, mi pedig az ávós félelmétől féltünk, mert ott volt a kezében a kibiztosított géppisztoly. Kívülről ránk zárták az ajtót. Elindultunk, mentünk, mentünk. Nagyon kora hajnalban megérkeztünk.

NYESTE ZOLTÁN

A minket kísérő ávósok lerugdostak a vagonból, volt annyi időm, hogy elolvassam a kicsit távolabbra, jobbra lévő állomásépületen a felírást: Recsk-Parádfürdő. Rögtön ötös sorokba állítottak, és elindítottak bennünket. Hallottam még, hogy egy lovon ülő ávós tiszt kiadta a parancsot: „Nincs mese! Ha valamelyik szökni akar, bele egy sorozatot!" Így indultunk el, eleinte sietve, később futásban, mert az ávósok egyre jobban hajtottak bennünket. Egyre több és több ávós vett bennünket körül, ma sem tudom pontosan, hogy ezt hogy csinálták, de nekem az az érzésem, hogy előre megbeszélt helyeken újabb és újabb ávós csoportok vártak ránk, mert egyre többen voltak, és szünet nélkül ütötték az embereket, főleg a szélen haladókat, meg a nyomorult szerencsétleneket, akik nem bírták és lemaradtak.

KÁRPÁTI KAMIL

Futólépésben mentünk fölfele, nem volt az igazán meredek hegyoldal. Csak hát a mi számunkra volt kegyetlen tortúra annak a megmászása, főként az tette szörnyűvé, hogy út sehol, alacsony bokrokon, törpefákon, mindenféle cserjén, bozóton kellett átvágni magunkat.

OSZK

ÁVH-s őrök

KÉRI KÁLMÁN (volt rab, volt vezérkari ezredes, ma nyugdíjas Budapesten)

Én akkor teljesen le voltam gyengülve, mert előtte Kistarcsán végig a fogdában voltam, és csak a Recskre vitelünk előtti utolsó napokat töltöttem kint a társaimmal. Úgyhogy én ezt a menetet nem tudtam végigcsinálni a vasútállomástól föl a hegyen levő táborig. Hogy hol, azt már nem tudom megmondani, összeestem. Először összerúgtak. Amikor látták, hogy nem tudok továbbmenni, akkor feldobtak a szekérre, és így érkeztem én föl a recski kőbányához.

BALÁZS ISTVÁN

Egy vasárnapi nap volt az, októberben, amikor láttunk egy borzasztó nagy csapatot feljönni a tábor felé. És akkor valaki elszólta magát, hogy jönnek a kistarcsaiak. Ötszáz ember jött körülbelül, ahogy saccolja az ember, egy csoportban jött ötszáz, és akkor január-február felé újból jött ötszáz. És ugyanúgy szaporodtak az ávósok is. És hát az új ismerősök, beszélgetések, hogy „Tudod, mióta vagyunk mi már Kistarcsán, meg hogy ti az hittétek, hogy hazakerültök?" Hát teljesen megtörte a bizalmunkat abban, hogy mi karácsonyra hazakerülünk a szüleinkhez. Teljesen megváltozott a légkör.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

A tábor bejárata

NYESTE ZOLTÁN

Egy barátságos, galambdúcos székelykapuhoz értünk. Megszámoltak ötszörhatszor, a kapun kívül és a kapun belül. Egy hosszú ávós hadnagy, akit később Makaróninak neveztünk el – valódi nevén Nagy László –, ő vett át bennünket. Kicsit magunkra hagytak, engedélyre se várva lerogytunk a földre a fáradtságtól. Ekkor kezdett esni az eső, emlékszem, eleinte milyen jólesett a hideg esővíz a rohanás-loholás után. Akkor még nem gondoltuk, hogy ez az eső karácsonyig nem fog elállni. Újabb számlálás, újabb motozás. Aztán elindultunk egy lejtőn, az egyik ávós ordított, hogy erre, a másik, hogy arra, közben az eső már nagyon esett, és a talaj agyagos volt, csúszkáltunk... Ebben az első órában az volt a legrosszabb, hogy nemcsak azt nem tudtuk, hogy hol vagyunk és miért, azt sem, hogy mit kellene csinálni, mert minden ávós ordított, és mindegyik mást. Még a fákról is jött hang. Először megint azt hittem, hogy kezdek megbolondulni, a fán igazán nem teremnek ávósok, de kiderült, hogy voltak ott is, néhány nagy fa lombjai közé faállásokat építettek, amint később kiderült, onnan is kiabáltak. Lassan lecsúszkáltunk a lejtőn az agyagos talajon, a barakkok közelébe. Ott a barakkok előtti téren a Makaróni, az a hosszú hadnagy még néhány száz embert megfektetett bele a sárba, és aki az arcát nem tette bele a sárba, annak a nyakára lépett. Aztán később számon kérte, hogy miért vagyunk piszkosak.

EGRI GYÖRGY (volt rab, a Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalom volt főtitkára, ma újságíró Kanadában)

Amikor október végén, 25-én felhajszoltak a hegytetőre, akkor levetkőztettek minket teljesen meztelenre. Megeredt a jó, mátrai eső (ami aztán hatvan napig megállás nélkül zuhogott), és mi álltunk meztelenül, és az ávósok minden ruhadarabunkat leellenőrizték.

Az öreg Módly Pista bácsinak a kupaca előtt ott volt egy katéter, ami életszükséglet volt a részére. Az ávós belerúgott, és azt mondja: „Hát ez mi?" Pista bácsi mondta, hogy „Ez kérem katéter, nekem a vizeléshez szükségem van rá." „Nem kell magának többé vizelni" – mondta az ávós, és belerúgott, és még vagy másfél órát álltunk az esőben, amikor egyszer csak felvonult egy szakasz ávós gépfegyverekkel, és olyan rémület vett erőt rajtunk, hogy Módly Pista bácsi elkezdett vizelni, folyt le a sárga lé a combján. Meglátta az ávós, és azt mondta: „Ugye hazudott, maga vén rabló! Tud maga vizelni katéter nélkül is."

A tábor távlati képe

DR. SZTÁRAY ZOLTÁN

Amikor végre körül tudtam nézni, világossá vált, hogy egy táborba kerültem, hiszen láttam a szögesdrót kerítést, láttam az őrtornyokat. Mégis, valahogy a korábbi igen mély félelmem eltűnt. Valószínűleg azért, mert a szögesdróton túl felismertem a Mátrát, amit én jól ismertem, amit nagyon szerettem. Valahogy a még zöldellő lombok is megnyugtattak. Az volt az érzésem, hogy jóllehet, itt őriznek engem, szögesdrót választ el a szabadságtól, de a lelkem itt a természetben szabadabb.

Persze, ez az érzés csakhamar megváltozott bennem, már a barakkba tereléskor újból éreztem az ÁVH beosztottjainak a terrorját, a hajszát a munkahelyen. De az első érzésem mégiscsak két év börtön után a természet inspirálta megkönnyebbülés és szabadságérzet volt.

KÁRPÁTI KAMIL

Amikor megérkeztünk, az első barakksor már állt, oda szállásoltak el minket. Méghozzá olyan barakkokba, amelyiknek a közepén már volt egy hatalmas téglakemence. Semmi meleget nem adott, de mellette lehetett szárítkozni.

NYESTE ZOLTÁN

A tényleges munka másnap kezdődött meg, lényegében először erdőirtással. Az erdő akkor még nagyon közel volt a barakkjainkhoz, csak később irtottuk ki. Cölöpöket kellett csinálni, meg a barakkok befejezéséhez is kellett anyag. A barakkoknak ugyanis nem volt még akkor padlásuk, a cseréptető úgy-ahogy megvolt, de beesett az eső, megengedték, hogy padlást építsünk munkaidő után. Úgyhogy lassan-lassan, minden nap munkaidő után a barakkban dolgozva megépítettük a padlást. Én akkor a 4-es barakkban laktam, karácsony előtt valamivel lettünk készen.

Táborrészlet

KÁRPÁTI KAMIL

Nagyon rövid ideig Faludy Györggyel laktam egy barakkban. És úgy a második hét felé, miközben ott próbáltunk szárítkozni a téglakemence mellett, Faludy azzal hívta fel magára a figyelmet, hogy csigákat sütögetett. Összeszedte, és késő este, zárás után (ugyanis bezártak minket a barakkokba) ott sütögette a csajkadeklin. Mindenki ámulva-bámulva nézte, hogy mi izeg-mozog ott a deklin. A csiga sötétzöld váladékot eresztett, ami barnává égett, és ezt Gyurka jó étvággyal megette.

Ezt az esti képet – Faludyval, a csigákkal, velünk, amint ámulunk – nem tudom elfelejteni.

KRIZSÁK JÁNOS

A barakkok már olyanok voltak, hogy be lehetett menni lakni, már tető alatt volt minden, de még a belseje nem volt kifalazva. Mert a barakkokat úgy építettük, hogy ilyen nagy hasábfákat ketté hasítottunk, és méteres szakaszokba fölfalaztuk, vagyis fölszegeltük az álló oszlopokra. Rá való tavasszal, élire rakott téglával be lett falazva az a rész, de csak rá való tavasszal. Abban az időben nem.

Táborrészlet

Nahát, akkor kezdődött a kutyavilág. Akkor, hogyha éjjel lehetett volna világítani, vagy mit tudom én mit csinálni, akkor is dolgoztattak volna velünk. Borzalmas volt... Én azt a részit csak úgy tudom, ahogy láttam, mert ki kell térnem egy részletre. Én brigádvezető voltam, ezt nem fogom letagadni soha. Azt se, hogy kit és hányat segítettem olyan helyzetből kijutni, hogy ott nem halt éhen, vagy nem pusztult el, vagy nem kapott olyan nyavalyát, hogy valamikor később abba haljon bele... Nagy esőzések, nagy, nehéz munkák. És ezeknek az embereknek, akik akkor jöttek, nem volt egyáltalán fizikai képességük ahhoz, hogy ők azokat a köveket a hátukon cipeljék, vagy a lovas kordélyokat nem tudták kezelni. De az

teljesen mindegy volt, hogy kicsoda, micsoda, gróf vagy báró vagy suszterlegény, az egy kaptafára ment mindaddig, amíg az út kész nem lett.

Akkor kezdődött a bányanyitás. Azt a hegyet úgy hívtuk, hogy Zerge, hát az volt a kistarcsai részlegnek a legnehezebb tevékenysége. De itt most azt merem mondani, hogy a szocikat, a szocdemeseket talán külön kezelték.

– Vajon miért?

– Talán érezték azt, hogy ezek munkások, dolgozók, ezek valóban nem azok, akikkel azonosítani lehet a bárót, a grófot, a herceget, a papot vagy mit tudom én kiket. Mert voltak ilyenek. Na most, hogy kinek milyen háborús bűne volt azok közül, azt nem tudom.

– De voltak köztük baloldali ellenállók is.

– Voltak, sőt egy nevet is tudok. Sándor Istvánnak hívták. Soroksári lakatos, ávós őrmester volt. Hogy az miért került oda, azt nem tudom. Él-e még? – nem tudom. Én azóta nem találkoztam vele. Nos, hát az az idő borzasztó volt, mert a barakkokat fűteni nem lehetett, és ha fűtötték is, az közvetlen csak a kályha közelében tudott melegedni. Egész nap abban az esőben! A havas eső, az hamar beállt. Térdig érő, bokáig érő. Bőrig ázva jöttek be, és úgy pihentek le, hogy talán az a kis ennivaló, amit kaptak, az arra se volt elég, hogy hát levegőt vegyenek.

KÁRPÁTI KAMIL

Ötfős családokba osztottak bennünket, egy családfő felelt értünk. Általában úgy kellett elhelyezkedni ezeken az emeletes, összefüggő, faháncsakból összerótt priccsrendszereken, hogy az öt fő mindig együtt legyen, a vezetőjével együtt. A vezetők, ha nem is voltak mind vamzerek, de bizalmi helyzetben voltak. Az én családfőm Vietorisz Géza, fémkeretes szemüvegű volt rendőr százados, vagy alezredes, jogász végzettségű. Egy nagyon intelligens ember. Ő soha egyikünknek sem ártott.

Csak pár napja voltunk a táborban, amikor felvittek minket dolgozni az ávósok barakkjába. Kályhát kellett építeni. Ez egy alacsonyabb épület volt, benne hálószobák vaságyakkal, és minden szobában a fejük fölött egy Sztálin-felirat volt: „Ne csak őrizd, hanem gyűlöld is a rabot!"

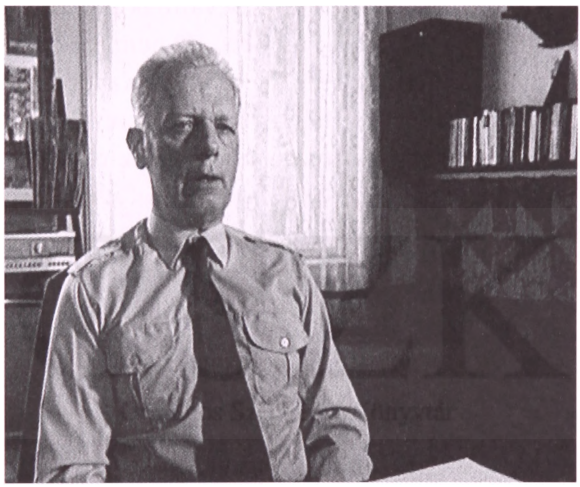
DR. BENKŐ ZOLTÁN (volt rab, akkor egyetemi hallgató, ma NSZK állampolgár, közgazdász)

Pár nappal később az első táborparancsnok végigment, nézte a munkát, és véletlenül pont az én helyemnél állt meg. A fákat háncsoltuk. Persze kísérettel volt, teljes csend uralkodott, én sem néztem fel, mondanom sem kell, és egyszer csak, legna-

gyobb meglepetésemre megszólalt, és szóról szóra azt mondta – senki sem kérdezte, tehát saját magának mondta – „Ne higgyék emberek, hogy ez egy haláltábor!" És erre fel megálltam és ránéztem, mert akkor döbbentem rá, hogy ez az ember a saját lelkiismeretének válaszolhatott.

DR. FELVINCZI TAMÁS (jogász, büntetés-végrehajtási szakértő)

1948-tól 1955 végéig az Igazságügy-minisztériumban dolgoztam a büntetés-végrehajtás területén. Századosi rendfokozattal szereltem le, de nem az igazságügytől, mert a büntetés-végrehajtást 1952-ben a Belügyminisztérium hatáskörébe utalták át.

Dr. Felvinczi Tamás

– Az internálás ideje meddig terjedt?

– Előre kell bocsátanom, hogy az internálás soha nem tartozott a büntetés-végrehajtáshoz, minthogy az internálás nem büntetés, hanem közigazgatási intézkedés, s mint ilyen, rendőrségi hatáskörbe tartozott. Az internálást hat hónapra lehetett elrendelni, majd újabb hat hónappal lehetett hosszabbítani addig, amíg a két évet nem érte el. Két év után az internáltat szabadon kellett bocsátani.

– Mi az oka akkor annak, hogy az internálások számos esetben tovább tartottak két évnél?

– Ennek ugyanaz volt az oka, mint a többi törvénytelenségnek. Az, hogy nem tartották be a jogszabályokat. A beljebbezés az internálással kapcsolatos szakkifejezés volt, magam is csak az internálótáborok feloszlatása után halottam róla, nálunk az igazságügyben ez a kifejezés teljesen ismeretlen volt. Beljebbezésnek az említett hathónaponkénti meghosszabbításokat nevezték, amíg még egyáltalán hosszabbították, mert később már minden hosszabbítás nélkül is ott tartották az illetőket.

– Mit neveztek ÁVH-visszakérésnek?

– Egyes foglyok esetében, akik büntetésüket igazságügyi börtönben töltötték, az ÁVH megkeresést küldött a börtön parancsnokságának, amelyben kérte, hogy az illetőt szabaduláskor kísérjék át az ÁVH-hoz. Ezt a megkeresést, amelyet a fogoly törzslapjára feltűnően fel kellett jegyezni, visszakérésnek nevezték, minthogy legtöbbször politikai elítéltről volt szó. Az ilyen elítéltet büntetése letöltése után a börtön a maga részéről szabályszerűen szabadította, majd egy fegyveres őrrel átkísértette az ÁVH-hoz, ahonnan legtöbbször internálótáborba szállították a büntetését már egyébként letöltött személyt. Az elítéltek érthető okokból rettegtek a visszakéréstől, amelyről egyébként csak szabadulásukkor értesültek, mert szigorúan tilos volt előbb közölni. De nagyon utálta a büntetés-végrehajtási őrszemélyzet is, ugyanis nehéz volt megérteni, miért nem lehet elengedni azt, aki letöltötte a büntetését, másrészt nagyon kellemetlen feladat volt egy szabadulását váró emberrel közölni, hogy tulajdonképpen mégsem szabadul. Gondolom, mindenki előtt világos, hogy a börtönnek nem volt választása, a visszakérésnek feltétlenül eleget kellett tenni.

– A recski büntető munkatáborról tudna valamit mondani?

– A recski tábor sohasem tartozott az Igazságügy-minisztérium vagy a Belügyminisztérium felügyelete alá, nem büntetés-végrehajtási munkahely, hanem internálótábor volt és az Államvédelmi Hatóság felügyelete alá tartozott. Ilyen ÁVH-s tábor volt még tudomásom szerint Kazincbarcikán, Kistarcsán és Tiszalökön is.

– Mit tudhatott egy igazságügyis szakember az ÁVH táborairól?

– Tulajdonképpen semmit. Mi ezeknek a táboroknak a tájékára sem mehettünk, semmiféle hatáskörünk nem volt ott, hivatalosan azt sem tudtuk, hogy egyáltalán léteznek, ha hébe-hóba valaki onnan valamilyen különös szerencse folytán igazságügyi börtönbe került, az rendszerint mélyen hallgatott.

Recski ávósok egy csoportja

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

BIHARI PÁL (az ÁVH tisztje, a külső őrség századparancsnoka Recsken, ma egy bányaüzem biztonsági osztályvezetője)

– Ön milyen beosztást látott el?

– Századparancsnok voltam. A külső őrségnek a századparancsnoka. A recski táborban kétféle alakulat működött. A tábor külső kerítésének az őrzés-védelmét a belső karhatalom egy nagy létszámú százada látta el. A belső őrséget a 6/2 alakulat adta, a táborparancsnok és helyettese közvetlen irányításával. A két szervezet nem tartozott egymás alárendeltségébe, mind a kettő mellérendeltségi viszonyban tevékenykedett, ugyanakkor mindkét területen működött egy-egy elhárítótiszt a táborparancsnok alárendeltségében.

– Milyen volt a társadalmi összetétele a külső őrség katonáinak?

– Hát kérem szépen, a sorozásnál már eleve főképpen munkásfiatalokat osztottak be az Államvédelmi Hatósághoz. Alapvető fontosságú volt a megbízhatóság, hogy a katonai titkok vagy az állami titkok ne kerüljenek ki a polgári életbe vagy az

ellenség kezébe. Az volt a tényleges helyzet abban az időben, hogy Magyarországon ugye, sok volt az ellenség.

Bihari Pál

IVÁN JÓZSEF (az ÁVH titkos ügykezelője Recsken, ma sütőipari művezető)

1930-ban születtem, tanult mesterségem: pék. 1950. április 27-én kerültem az Államvédelmi Hatósághoz. Kiképzés után 1950. augusztus 1-jén vagy július 31-én kerültem a recski táborba, ahol mint titkos ügykezelő teljesítettem szolgálatot 1953. november 1-jéig. 1954-ben családi problémára hivatkozva kértem a leszerelésemet, és utána a szakmámban, a sütőiparban helyezkedtem el.

– Önkéntes katonaként, vagy sorozással került az ÁVH-hoz?

– Toborozás útján, a pártszervezet javaslatára, mint fiatal párttag kerültem be. Abba a híres utcába, az Andrássy út, akkor Sztálin út 66-ba. Ott kaptuk meg az alaki kiképzést: jobbra át, balra át.

– Ott nemcsak alaki kiképzés volt, hanem egy csomó embert begyűjtöttek, és ott elég drámai dolgok is történtek. Ön, mint fiatalember találkozott ezzel a helyzettel. Mi volt az érzése, mire gondolt?

– Nem, én ott nem találkoztam ezzel. Nem megcáfolni akarom, de én tényleg ezzel nem találkoztam, és nem is azért mondom, hogy ez esetleg nem fordulhatott elő, mert lehet, hogy volt, de a mi esetünkben, az én esetemben ilyesmi ott nem volt. Mi ottan csak kiképzést kaptunk abban az időben, tehát alaki kiképzésről volt szó. Hallani én is hallottam, hogy volt, de én személyesen erről nem győződtem meg, nem láttam, mert ez a 66-os számú ház volt. Nem mindegy, hogy 60 vagy 66, mert a 60-ban, ott gondolom, volt valami más dolog, de.... mi a 66-ból kerültünk

ki Recskre. Egyszer kint voltunk alaki kiképzésen azt hiszem, a Hűvösvölgyben, és jött a parancs, hogy gépkocsira, bevonulni. Összeszedtük a holmit, 10 vagy 15 perc múlva gépkocsira ültettek bennünket, és elindultunk este az országúton. Nem tudtuk, hogy hova megyünk, senki nem tudta, legalábbis közülünk.

LÉTAI VIKTOR (BV szakaszvezető Recsken, ma nyugdíjas)

Még azt sem tudtam, hol van Recsk. Kerestük a térképen is, de nem volt feltüntetve. Fogalmunk se volt, hogy az ország melyik táján van ez a Recsk. Sőt a vasútállomáson nem tudtak jegyet adni, mert az egész menetlevelünkön Recsk szerepelt. Oszt amikor megláttuk, hova érkeztünk, én úgy gondolom, jobban el voltunk keseredve, mint a rabok. Hát ennyire titkolták ezt a helyet.

IVÁN JÓZSEF

Aztán tudtuk meg, hogy Recskre jövünk, amikor már a község határában a névtáblát elolvastuk, hogy Recsk, de még azt se tudtuk, hogy mi az. Este megpihentünk, másnap reggel tájékozódtam én is, hogy már előttünk odaérkeztek, valószínű egykét nappal. Voltak ott már internáltak is, és voltak ott az őrszemélyzetből is. És akkor másnap eligazítást kaptunk, hogy itt egy internálótábor létesül, ahol, hát, a haza ellenségeit fogják majd ugye lecsukni.

– Ön akkor 23 éves volt. Elhitte azt, hogy az ország ellenségei vannak Recsken?

– Bocsásson meg, hogy helyesbítek, nem 23, csak 20 éves voltam. Az ember akkori helyzetét csak az akkori politikai hangulatban lehet vizsgálni. Ott akkoriban mindig azt hallottuk, hogy belső ellenség, külső ellenség, és hát ezeket ki kell zárni a társadalomból, mert hát veszélyesek a demokráciára, és el kell őket rekeszteni, és hogy ez hazafias cselekedet, ez pártszerű... Egy 20 éves ember mit tud eldönteni, hadd kérdezzek vissza én is... szóval nem tudtuk eldönteni.

– Önnek mi volt a rendfokozata?

– Hát akkor én még nagyon kis katona voltam, őrvezető voltam, tehát a legalsó létrafokon álltam. Aznap meg is kaptam a beosztásomat. Beültünk egy szobába, írni kellett bizonyos mondatokat, és, hát az én írásom sikerült a legszebbikre (egyébként is elég jól írok, iskolában sem voltam rossz tanuló, írásom is jeles volt), így a parancsnok engem kijelölt maga mellé írnoknak. Ott írnokoskodtam, mint titkos ügykezelő.

– Ki volt a parancsnok?

– Hát, ha jól emlékszem, akkor a Fóris százados volt, egy idősebb... azt hiszem, 50-55 éves... Nagyon pedáns ember volt, szűkszavú, egy olyan... olyan nagyon intelligens ember benyomását keltette, mert én nem is hallottam még például kiabálni se, vagy hangosan beszélni se.

Iván József

– Azt mondta, hogy a táborparancsnok mellett volt titkos ügykezelő. Mik voltak azok a titkos ügyek, amiket kezelni kellett egy recski kőbányában?

– Nem is a kőbányával kapcsolatosan volt ez a titkos ügykezelés, hanem a személyi állománnyal, vagy a személyi anyagok, levelezések... ezekből tevődött ez ki, olyannyira, hogy még gépelni is megtanultam, és én voltam a gépírója is a parancsnoknak. Hát a személyi ügyek, aztán gazdasági ügyek, hogy épül a tábor, tervek mentek, tervek jöttek, iktatni kellett, elzárni páncélszekrénybe... szóval olyan egyszerű kis dolognak tűnik ez most már, de akkoriban nagy horderejű volt. Ott egy nagy tábort terveztek, ugye, több ezer főre...

– Milyen vezetőkre emlékszik még a táborban? Kik voltak az operatív tisztek?

– Kicsit gondolkodnom kell. Operatív tisztek? A Krizsán Gyuri, Kassai Laci...

– És az operatívok parancsnoka ki volt?

– Egy magas... azt hiszem Fórián... vagy Flórián...

FÓRIÁN ISTVÁN (az ÁVH főhadnagya, az operatív csoport vezetője Recsken, ma nyugdíjas gépkezelő)

1931-ben születtem. Szüleim szegényparasztok voltak, majd kisparasztokká váltak. Elhelyezkedési lehetőség a háború után nem volt, mert még nem alakultak meg a téeszek, állami gazdaságok, ipari üzemek. Akkor kezdtek lényegében épülni. Meghirdették abban az időben, 1948-ban az új hadsereg felállítását. Mivel itthon munkale-

hetőség nem volt, úgy döntöttem, hogy belépek a hadseregbe. De mivel nem voltam korengedélyes – nem volt szülői beleegyezésem – meghamisítottam a papírt, és 17 éves koromban beléptem a hadseregbe. A hadseregbe mint párttag mentem. Először Szekszárdon a lovasságnál, a hegyi ágyús tüzéreknél, majd Tolnán a lovas tüzéreknél voltam. Közben megindult a rendőrség szervezése. Miközülünk válogatta ki a rendőrség az embereket, tekintettel arra, hogy már katonaviseltek voltunk. Így kerültem át a rendőrségre. A rendőrségről átirányítottak az ÁVO-ra. Ekkor rövid ideig az Andrássy út 60-ban voltam, mint katona. Az ÁVO keretein belül működött az Operatív Tiszti Iskola Budán. Rövid időn belül oda kerültem, kiváló eredménnyel végeztem (minden iskolát kiváló eredménnyel végeztem) 1949-ben, majd közvetlenül a Belügyminisztérium elhárítására kerültem vissza, abba a – nem titkolom – hírhedt Andrássy út 60-ba.

– Milyen ranggal?

– Már főhadnagy voltam. Elhárítótiszt.

– Honvédből elég hamar lett tiszt.

– Mivel iskolaelsőnek végeztem, kiemeltek, és egyből főhadnagynak avattak, és mint főhadnagy kerültem vissza másodszor az Andrássy út 60-ba. Akkor nem volt, hogy ide akarok menni, vagy oda akarok menni. Én a rendőrségen akartam maradni továbbra is, de egyből az ÁVO-ra helyeztek.

– Megindokolták önnek, hogy miért?

– Nem indokolták meg, mert abban az időben az volt, hogy ahová a haza, a párt állítja az illetőt, oda kell menni... Ebben az időben a kormány elkövette azt a politikai hibát, amit most már tudunk, hogy a jobboldali szociáldemokratákat összeszedték. Ezek a szocdemek nem voltak mind kifejezetten a kormánynak és a pártnak az ellenségei. Itt komoly hiba történt, hogy a szociáldemokraták jobbszárnyát lefogták, és akkor kezdődött el az internálótáborok felállítása. Ezt mi tudtuk, mert hisz otthon az apámat is le akarták internálni, mint kulákot, pedig csak béres volt.

Fórián István – „Borzas"

Tehát a szociáldemokrata ügy kapcsán alakult meg Recsk. Odakerültem az Andrássy út 60-ból 1950-ben.

– Milyen volt az élet 1950-ben a recski táborban?

– Nagyon nehéz volt... Az volt az igazság, hogy minden előkészítés nélkül hoztak embereket Recskre, mert ekkor volt a nagy fölgöngyölítés. A pártnak az az irányelve, hogy hát félreállítani mindazokat, akik nem közvetlen tapsolnak és kiabálnak. Akkor voltak a nagy leinternálások, akkor hívták életre Tiszalököt, Recsket, Várpalotát, Kazincbarcikát, Komlót meg a satöbbieket. Jogtalanul internálták le őket, mert hiszen ezeknek az embereknek nagy része nevelhető lett volna, és nem ellensége a rendszernek. Hisz közben otthon apámat is letartóztatták, alig tudtam kimenteni.

KISS FERENC (az ÁVH törzsőrmestere, a tábor villanytelepének kezelője, gépésztechnikus, ma nyugdíjas osztályvezető)

A szociáldemokrata pártnak ugye, volt egy jobboldala. 1949-ben azok éltek, '50-ben azok éltek, és azok nem akarták, amit a kommunista párt. És ellenagitáltak, a párt ellen agitáltak, a rendszer ellen agitáltak.

– És úgy gondolja, ha valaki nem pontosan azt akarja, amit a központi hatalom, akkor azt le kell csukni?

– Hogyha... hogyha ma a tevékenysége, a viselkedése olyan, hogy az káros, szerintem félre kell állítani egy időre.

– És ki volt az, aki felelősen meg tudta állapítani, hogy ennek vagy annak káros a tevékenysége?

– Hát maga az ember. Hát mindenütt, hát az üzemekbe, vidéken is az üzemekbe, mindenütt ott voltak, hát mindenütt ott volt a párt, ugye. Alapszervezetek működtek. A szakszervezetek működtek. És azok a haladó emberek, akik nem voltak párttagok, de egyetértettek azzal, hogy Magyarországon ne maradjon tovább kapitalizmus, hát ezek az emberek ezeket fölfedték! Azt én nem vitatom, hogy volt olyan ember is, aki ártatlan volt. De mikor nincs ilyen? Annyira kiszűrni nem lehet!

DR. ZIMÁNYI TIBOR

Azok az ávósok, akik közvetlen kapcsolatban voltak velünk, tulajdonképpen kevesen voltak, a rangjuk: tizedes, szakaszvezető, őrmester. Felügyelő uraknak kellett őket szólítani, ők voltak a munkabrigádok parancsnokai. Utasításaikat internáltakon keresztül – barakkparancsnok, körletparancsnok, brigádvezetők – adták általában ki. Voltak még nyomozók, akik civilben jártak, ők magasabb rangúak voltak, alhadnagyok, hadnagyok, főhadnagyok, és operatív csoportot

alkottak. A bánásmód brutálisan kegyetlen volt. Amikor megkezdődött a rendszeres kőbányai élet, elég idegfeszült állapotba kerültünk, mert én magam fizikai munkát nem végeztem, de az ott lévő internáltak legnagyobb része szintén értelmiségi volt. Öt órakor volt az ébresztő, és kevés kalóriát adó táplálékkal napi 10-12 órát dolgoztattak nehéz fizikai munkán, akár esett, akár fújt, nem volt soha kegyelem.

BALÁZS ISTVÁN

Ezek az ávéhások sohase azt értékelték, hogy ki hogyan dolgozik, hanem csak arra figyeltek, hogy milyen csibészséget csinálhat szerintük az ember. Én az ácsmunkából, merem mondani, hogy nagyon kivettem a részemet, és hasznos tagja voltam az építkezésnek. Egy ilyen „csibészség" volt az, hogy mikor a fölső cserepeknek csináltam a léceket, alattam megreccsent a palló, és én ezt a megrepedt pallót fogtam (átléptem a másikra) és lelöktem, hogy ne lépjek rá legközelebb, mert akkor lezuhanok a pallóval együtt. Rögtön, mikor a palló leesett, a zuhanásra már szaladt is oda az ávós, aki miránk, nyolcunkra vigyázott. Elkezdett káromkodni, szidott: „Rohadt fasiszta csirkefogó, most is azt csinálod, mint kint az életbe, szabotálod a munkát! Ezért kerültél ide, ezért vagy itten!" Kérem szépen, mindenfélének lehordott, és azt mondja a végén, mikor már elfáradt a nagy kiabálásban: „Jöjjön le onnan!" Lementem. Azt mondja: „Hozza ide a szobaparancsnokát!" Elmentem a szobaparancsnokért, visszajöttünk, azt mondja az ávós: „Ez a fasiszta csirkefogó lelökte a pallót, most is szabotál, ugyanúgy, mint kint az életbe, és ezért vannak itten, tudja maga azt?" „Igen" – válaszolt a szobaparancsnok. „Hát akkor üsse pofon!" Erre pofonütött. Hát persze, ismerős, simogató pofon, mire az ávós azt mondta: „Ez semmi, maga üsse vissza!" Úgyhogy kérem szépen ilyen ütésváltás ment vagy 25 percig, persze mindig nagyobb volt, aztán tudja fene, az ávós 25 perc után abbahagyatta.

– Többen beszéltek a verembüntetésről, a veremről, amelyben víz volt.

– Ez még az első időkben volt, akkor csináltattak egy ilyen 4x4 méter mélységű vermet, ennek volt egy teteje, és az egész csak egy olyan felső lyuk volt, létrán kellett lemenni. Akiket büntettek, azokat éjjelre mindig oda levezényelték, a létrán lementek a pincébe, és ott voltak 4-5 napig. Naponta egyszer adtak le nekik enni. Aztán mikor a kistarcsaiak megjöttek, akkor nagyon-nagyon visszaesett a munkamorál, sok megtagadta a munkát, borzasztóan megváltozott a munkához való viszony, és újabb fogdákat kellett építeni, mert nagyon sok volt a büntetés.

Recski ávósok egy csoportja

KÉRI KÁLMÁN

Alig voltam ott két vagy három napja Recsken, legyengülve, és nem tudtam úgy dolgozni, mint ahogy azt az akkori brigádvezető megkövetelte, fogdára tettek. A fogda egy földbevájt üreg volt, és az eső szemerkélt. Ebben álltam két vagy két és fél napig. Elképesztőnek tartottam ezt. Nemhogy megalázónak, de hát hogy mondjam... minden emberi mivoltukból kivetkőzött embereknek az utasításait hajtottam végre. Ezek nem voltak emberek! Volt olyan köztük, aki, amikor arra ment, a fejem felé rúgott, de nem találta el, hiszen világos, hogy az ember ilyen esetben fedezi magát. Hát teljesen kivetkőzött emberek voltak ezek.

– A víz meddig ért?

– Úgy a bokámon felül.

DR. ZIMÁNYI TIBOR

Amikor az ávósok elmentek a bunker mellett, azt sem tudták ki van ott, vagy miért van ott, de leugrottak és egy kicsit elszórakoztak vele. Hasba rúgták vagy megpofozták, csak úgy, azt sem tudták, hogy miért.

KÁRPÁTI KAMIL

A kezdeti hónapokban a verembüntetés mellett volt másik is. Később lett kialakítva, mint a verem, de még a végleges fogdaépületek előtt. Ez a „szekrényfogda" volt.

– Igazi szekrények voltak?

– Nem. Nem. Dehogy. Csak annyira pici cellák, hogy szekrényszerűek voltak. Talán 70x80 cm-es odúk – nem-nem, inkább 70x70-es –, az oldalát az ajtónyílás képezte, a földtől kb. 60 cm-re fölszögeztek két deszkacsíkot, egyet az ajtóra, egyet szembe a falra. Minden másnap beadtak egy deszkát, ezekre a tartócsíkokra lehetett helyezni, azon lehetett ülni. Én alacsony vagyok, de ültömben épp elfért a térdem a falig. Az ülés is fárasztó lehet ebben a testhelyzetben, egy napon át, mert ez volt, egy nap ülés, egy nap állás. De azért persze, elaludt az ember. Jött az őr, kirántotta az ajtót, a falap azzal együtt kifordult és kiesett, az ember kizuhant, remek alkalom a cirkuszra, most lehet megint ütni, verni, rúgni.

TÓTH ANDRÁS (az ÁVH őrmestere, ma nyugdíjas bányász)

Én ilyet nem láttam. Hogy embereket vertek volna vagy aggattak volna felfelé.

– Maga Recsken nem látott verést?

– Nem.

– Semmit sem látott?

– Hát nézze, volt egy operatív osztály Recsken.

– Ki volt a vezetője?

– Ezt nem tudom, ez egy nyomozótársaság volt, én pedig az őrséghez tartoztam. Na, most ennek az operatív osztálynak én a munkájába nem nézhettem és nem szólhattam bele. Tehát nem tudhattam, hogy ők mit csinálnak. Tehát mi beosztottak voltunk. Nem tudtunk a másik munkájáról, mert ő nem mesélhette el nekem, énnekem meg semmi közöm nem volt hozzá.

– Ezt elfogadom, de egyet nem hiszek el, hogy maga ne tudott volna arról, hogy Recsken megrugdosták, megverték a rabokat, hogy beleállították abba a gödörbe, amelyben bokáig kellett napokig állni a vízben.

– Egyet szeretnék kihangsúlyozni, hogy én ebben a táborban egyszer voltam odafönn, a fizetésemet fölvenni, mert én az alsó munkahelyre tartoztam, ahol körülbelül két-három hónapig voltunk internáltakkal, utána kaptunk 500 darab köztörvényes rabot.

– De tegnap nekem mást mondott. Hogy fönn volt a felső táborban.

– Oda tartoztam. A parancsnokság ott volt. Voltam odafönn a fizetésem felvenni, de szolgálatot én ott nem teljesítettem.

FÓRIÁN ISTVÁN

– Az operatív csoportnak ki volt a vezetője?

– Én.

– Hány beosztottja volt?

– Öt-hat...

– Mit tud róluk?

– Hát, nem tudom, mi van velük. Egyet tudok: Várkonyi, most őrnagy vagy alezredes, Szegeden van, de nyugdíjban van már. A többiekkel nem tudom, mi van. Volt egy Kassai nevezetű. Aztán Krizsán György hadnagy, az tudomásom szerint Egerben van, az egri kapitányságra került. Aztán ketten meg lebuktak. Akik lebuktak, azoknak nem tudom, mi a neve, de nem politikai ügyből vagy lopásból kifolyólag, hanem magatartásból kifolyólag. Nagy Laci volt előttem az operatív csoportnak a vezetője, mint operatív tiszt, főhadnagy, aztán elkerült Tiszalökre. Én vettem át Nagy Lacitól a csoportvezetői beosztást.

– Ön milyen kapcsolatban volt a mindenkori táborparancsnokkal?

– Hát nálunk szoros kapcsolat volt, általános kérdésekben mindent megbeszéltünk, csak a szorosabb politikai kérdésekbe a táborparancsnok nem tekinthetett bele.

KISS DÁNIEL (volt rab, akkor egyetemista, ma üzletember Ausztriában)

Mielőtt a fogdát megépítettük magunknak, egy másik fogda volt üzemben, mégpedig egy két méter mély vizesgödör. Barátunkat, egy mérnököt beledobták. Vízben kellett állni neki egész éjjel. És akkor az ávósok odamentek szórakozni vele, dobáltak rá követ, mindent, és felszólították, hogy jöjjön ki. Kijönni szinte már nem lehetett, ha lent volt az ember. Azért nagy nehezen fölmászott félig, akkor visszacsúszott, akkor megint megkísérelte, a végén kezet is adtak neki és kihúzták, és akkor az egyik ávós felszólította, hogy: „Most letolom a gatyámat, és megcsókolod a seggem." Ő borzasztóan szabadkozott, de hirtelen nem tudott mit tenni, hát megcsókolta az ávós fenekét, és erre őt visszarúgták a gödörbe, mondván, hogy sáros volt a szája! Na, ez a barátom az egyik svájci kémiai konszern vezetője ma.

BÁLINT JÁNOS (az ÁVH őrsparancsnoka Recsken, ma nyugdíjas bányász)

– Milyen volt a verembüntetés?

– Arról nem tudok.

– Gumibotról sem tud?

– Nem. Arról sem, mert nem is volt gumibotja egyáltalán senkinek.

– Nem volt? Nem tud arról, hogy itt Recsken büntetőtábor volt?

– Hogyne tudnék. Tudok, tudok...

– Önök hogyan bántak az internáltakkal?

– Hát, amilyen előírások voltak és szabályok, hát... ha olyan előírások voltak kérem szépen, hogy mindenféle olyat, hogy összeesküvés ne történjen, tehát erre figyeljünk fel, levél ne jusson be, de mégis be-bejutott, újságok ne kerüljenek a kézbe, hát ehhez hasonlók. A rendet betartani.

– Milyen módszerrel tartották be a rendet?

– Mi kérem, utasításokkal, amilyen utasítást kaptunk, mink azt az utasítást hajtottuk végre.

– Gondolja, hogy parancsra, utasításra mindent meg kell tenni?

– Hát nézze, hogy így mondjam magának, lehet, hogy most nem, de akkor viszont meg kellett tenni. Most lehet, hogy nem teszik meg, de általában azért most is megteszik, mert azt ugye érzi az ember a saját bőrin, hogy be kell tartani az utasításokat. Amit felülről kapnak, azt le is adják. Ezt nem is vitatom egy percig sem.

– Ön az utasításokat mindig betartotta?

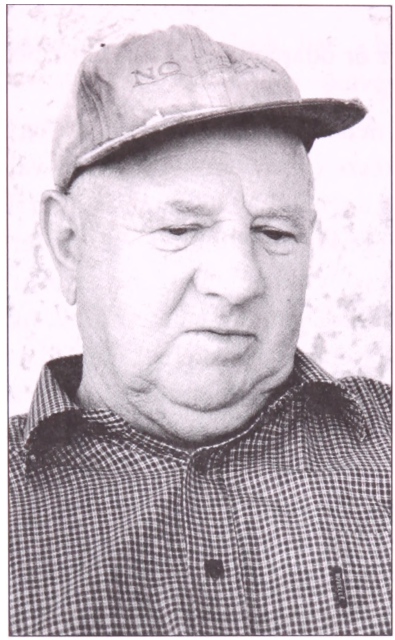
– Nemcsak én, mindenkinek be kellett tartani, nemcsak nekem. Mert amennyiben nem, akkor már hívták is a nyomozókat.

DR. SZTÁRAY ZOLTÁN

Abban az időben Kemecsei József, volt szociáldemokrata brigádvezető munkacsoportjában dolgoztam. Nem messzire az épülő barakkoktól hasogattuk azokat a fákat, amelyekkel a barakkoknak az oldalát borítottuk. Ekkor már talán jó hete esett ez eső, ami éppen akkor indult meg, amikor minket 1950. október 26-án felhajszoltak a táborba. És átázott a ruhánk, hűvös volt, hiszen október vége volt már, a Mátrában. És nem volt más megoldás, mint az, hogy valamilyen hevenyészett tüzet rakjunk azért, hogy a szekerce ne essék ki a kezünkből, ne merevedjen meg a hidegtől a kezünk. És valahogy ezt el is nézték az ávósok, de figyelmeztettek bennünket, hogy csak hulladék fát, forgácsot rakjunk a tűzre, és ne herdáljuk a nép vagyonát. Körülbelül dél tájban lehetett, amikor őrségváltás volt, és az új őr észrevette, hogy tüzet raktunk, odament és egy bottal elkezdte kotorászni a tüzet, és úgy találta, hogy az ő elképzelésénél nagyobb és vastagabb fadarabokat tettünk a tűzre, és megkérdezte, hogy ki rakott tüzet. Úgy emlékszem, hogy dolgozhattunk körülbelül ötven-hatvanan, senki sem jelentkezett. Valószínűleg azért nem, mert olyan hangon kérdezte az őr, hogy az embereket elfogta a félelem. Látszott, hogy megint valamiféle büntetés járhat érte. A nagy némaságban én – valahogyan a makacs természetemnél fogva, mert én is tettem a tűzre – felemeltem a kezemet, hogy én tettem arra a tűzre. Egy pár másodperc múlva Fehérváry Mihály, aki idősebb ember volt, ugyancsak feltette a kezét,

hogy ő is tett a tűzre. Az őr odaparancsolt magához bennünket, rögtön felvitt a parancsnokság épületébe.

És kint várakoztunk néhány percig, amikor jött egy másik őr, és levitt bennünket az akkor már készen levő bunkerbe, amit valószínű, hogy már talán augusztus folyamán még a szociáldemokraták és a korábbi kistarcsaiak számára építettek meg. Felemelt egy körülbelül méterszer méter nagyságú csapóajtót, és egy szalmakupac alatt lévő lyukba, helyiségbe bezavart bennünket. Földbevájt lépcső volt. A bunker magassága nem lehetett több, mint körülbelül egy méter harminc, egy méter negyven, tehát le kellett hajtani a fejünket alaposan, hogy elférjünk benne. Amikor leértünk, akkor láttuk, hogy majdnem térdig ér benne a víz, és a bunker két oldalán lévő, földből hányt padka is merő sár volt. Ránk parancsolt, üljünk le a padkára. Ráültem, az első percekben átnedvesedett a posztónadrágom, szegény, Fehérváry Miskáé is. Nem sokat láttam, hiszen sötét volt, csak egy egészen kis halvány fény szűrődött be, a parancsnokság felé lévő részen egy kis lyukon. Alig tölthettünk ott el tíz-tizenöt percet, amikor kívülről hallottuk, hogy valaki elordította magát: „Ürge, kifelé!" Azt már tudtuk, hogy mi vagyunk az ürgék, hiszen ez egy elfogadott elnevezés volt részünkre. Én indultam meg a sáros lépcsőn fölfelé, meg is csúsztam, de valahogy felvergődtem, nyomomban jött szegény Fehérváry Miska. Felnyomtam a kezemmel a csapóajtót, kijöttem, ránk kiabált egy őr – akit már korábban a szociáldemokraták Viplának neveztek el a fémfoga miatt, a valódi nevét csak kint tudtam meg: Sikala Ferencnek hívják –, hogy álljunk vigyázzban, és megkérdezte, miért vagyunk ott? Nem én válaszoltam, hanem Fehérváry Miska, aki úgy összegezte az esetünket, hogy rossz fát tettünk a tűzre. „Igen? Rossz fát tettek a tűzre?!" – mondta a Vipla, és mind a kettőnket abban a percben felpofozott. Legalább egy féltucatnyi pofont osztott ki mindkettőnknek, majd megint visszakergetett a bunkerbe. Körülbelül öt perc múlva megint megszólalt: „Ürgék! Kifelé!" Megint kimentünk, megint megkérdezte, hogy miért vagyunk a bunkerben, megint elmondta a Fehérváry Miska, hogy nem megfelelő méretű fát tettünk a tűzre, megint: „Hát, rossz fát tettek a tűzre?" Jól szórakozott ezen a neki remek szóviccen. „Tudnak-e énekelni?" Visszakergetett bennünket a bunkerbe, és ránk parancsolt, hogy énekeljünk. Egyikünk se énekelt. „Ürgék, jöjjenek ki!" Megint felpofozott bennünket, megint visszazavart, és akkor szegény Fehérváry Miska nagyon rekedt hangon elkezdte énekelni, hogy: „Erdő, erdő, erdő, marosszéki kerek erdő." Leszólt megint az őr, hogy az a másik nem tud énekelni? Nem válaszoltam semmit sem.

Sikala Ferenc – „Vipla"

„Na jöjjön ki!" Kijöttem megint, felpofozott megint, a felpofozás után belémrúgott, úgyhogy majdnem legurultam a sáros lépcsőn, de valahogy megakadtam a felső lépcsőfokon, és amikor már másztam lefele, akkor a fejemre ejtette a csapóajtót, ami nagyon nehéz nem lehetett, de elegendő volt ahhoz, hogy legurultam a pocsolyába. Három napot töltöttünk el ebben a bunkerben, mely idő alatt naponta kétszer kiengedtek bennünket a dolgunk végzésére. Nappal valamit tudtunk szundikálni, éjszaka sohasem, mert az éjszakai őrök nagyon unták magukat, és végig szórakoztak velünk. Én végig nem énekeltem. Szegény Fehérváry Miska legalább ötvenszer elénekelte az *Erdő, erdő* nótát, az az érzésem, sokkal többet nem is tudott. Én soha nem énekeltem. Ez azt jelentette, hogy talán engem vertek többet, de végül is szegény Fehérváry Miska pusztult bele ebbe a verésbe. Néhány hónap múlva elszállították Recskről, és az én ismeretem szerint ebbe halt bele. Ezek voltak az első benyomásaim Recskről.

Egy december esti létszámellenőrzésnél szokatlan esemény történt. Megjelent a táborparancsnok a kíséretével, és felolvasott vagy 120 nevet – köztük az enyé-

met is –, hogy szabotáljuk a munkát, mérgezzük a tábor szellemét, s ezért külön barakkban különítenek el bennünket. Mi lettünk a „büntetőbrigád". Beköltöztettek minket a félig kész 5-ös barakkba, az ablakait lemeszelték, bedrótozták, az épületet külön drótsövénnyel kerítették körül, s szigorúan megtiltottak minden kapcsolatfelvételt köztünk és a kinti rabtársaink között. Máig sem tudom, mi alapján kerültünk éppen mi a büntetőbe, de lehetetlen volt észre nem venni a kiválasztásnál működő előítéletet: elsősorban értelmiségiek jutottak erre a sorsra. Látványos brutalitással bántak velünk, nyilván azért, hogy megfélemlítsék kinti rabtársainkat: ti is így járhattok! Mi vonultunk ki a munkára először, és este mi vonultunk be utoljára, a bányában külön munkahelyünk volt, vasárnap, amikor a tábor rabjai takarítási és más könnyebb munkát végeztek, nekünk akkor is nehéz testi munkát kellett, rendszerint követ szállítottunk hordsaroglyán, vagy vállon a bányából a táborba. Ráadásul élelmezésünk kevesebb volt, mint a társainknak előírt – amúgy nevetségesen kevés – napi 1200 kalória. Nálunk csak 5 decis merőkanállal porciózták a kondérból a híg főzeléket vagy levest, míg kint erre 7 decis kanál szolgát. Minőségileg is rosszabbul jártunk. Állati fehérjét, húst, tejet, tojást a közel két évnyi idő alatt – amíg ez a „büntetőbrigád" fennállt, nem láttunk. Bennem akkor szilárdult meggyőződéssé a gyanú: ezek, a mi fizikai megsemmisítésünkre törekszenek.

GÁBORI GYÖRGY (volt rab, a SZIM volt nagybudapesti titkára, jelenleg kanadai állampolgár, vállalkozó)

Hatvan nappal az érkezésünk után megalakult a büntetőbrigád. Jön a táborparancsnok, mond egy újabb hegyi beszédet, hogy a 800 ember között vannak fasiszták, vannak mindenfajta emberek, akik meg akarják fertőzni a tábornak a szellemét, és bizony ez nevelőtábor, és ennek következtében ő szükségesnek tartja azt, hogy ezeket az embereket elkülönítse. „És most elkezdem a névsort, és aki a nevét hallja, az álljon külön." Az első név volt Pálffy-Muhoray Zoltán, az első páncéloshadsereg vezérkari főnöke. Csak jellemzésképpen mondom, hogy amikor a Bakyék ki akarták telepíteni a budapesti zsidókat, akkor a Horthy a Pálffy-Muhorayt kérte meg, hogy jöjjön fel a páncéloshadosztállyal, és a Pálffy-Muhoray volt az, aki Bakyt leszerelte. A második név volt Dálnoki Miklós Lajos, a miniszterelnök úrnak az unokaöccse. A harmadik név volt Gábori György. Összenéztünk a Dálnoki Miklós Lajossal. Azt mondja nekem: „Te nagyon tisztességes ember lehetsz, hogyha Dachau után ide kerülsz." Azt még meg kell mondanom, hogy ezt megelőzően a 23-as barakkban találkoztam össze a Dálnoki Miklós Lajossal.

– Hol volt ez a 23-as barakk?

– Dachauban.

KÁRPÁTI KAMIL

[Az alábbi történetet Gyarmathy Líviának mondták el.]

Az volt a mániájuk, hogy a táboron belül még kisebb táborokat létesítsenek, hogy drótkerítéses szigeteket, szögesdrótos szigetrendszert alkossanak. A szigetek között senki földje volt, ahol éjszakánként a kiengedett vérebek szabadon randalíroztak. Ilyen szögesdrótsziget volt a büntetőbarakk is.

A kutyák, hát azok az ávósok különös kegyetlenségét és szadizmusát testesítették meg. Akaratlanul, hiszen állatok voltak. Ezek vérebek voltak, ott tenyésztették, ellenünk képezték ki őket, voltak olyan esetek, hogy a rabokon tanították be nekik a különböző támadó-elfogó parancsokat. Azt hiszem, ha Géza ülne a mikrofon másik oldalán, erről igazán volna mit mondania.

KLÉBL MÁRTON (volt rab, akkor egyetemista, ma USA állampolgár, építési vállalkozó)

A büntetőbrigádot 1950 decemberében hozták létre. Felállítása mindenkit megdöbbentett. Sokunk akkor vesztette el teljesen a reményt, akkor vált meggyőződésünkké, hogy a tábort a megsemmisítésünkre szervezték, csak amíg lehet még hasznot húznak belőlünk a halálunk előtt. Nem sokkal a büntetőbrigád megalakítása után, talán 1951 januárjában történt, hogy az esti létszámellenőrzésnél, a többszöri számolás után egyértelművé vált, hogy egy rab nincs meg. Egy ideig a Számtantanár szokásos ökörségére gondoltunk, őt ugyanis azért neveztük így, mert nem volt rá példa, hogy össze tudott volna számolni minket. De kiderült, hogy Böszörményi-Nagy Géza valóban hiányzik. Társaimmal azonnal a szinte lehetetlennek tűnő szökésre gondoltunk. Az őrség idegesen, üvöltözve rohangált, ordítoztak, lökdösték az embereket, kutattak Géza után. Mi sem tudtuk, hol lehet, mikor tűnhetett el.

Egy idő múlva, az őrség, vagy a kutyák, észrevették a menekülő Géza rohanva távolodó alakját. A kerítés lejtő felőli, rejtettebb része felé futott iszonyú tempóban. Az ávósok utánauszították a vérebeket, és többen maguk is futni kezdtek. Egyre fogyott a távolság a kiéhezett, legyengült menekülő és a vérebek között. Géza ekkor a földre vetette magát, és egy nála lévő törött üvegdarabbal fölvagdosta az ereket a bal csuklóján. Mi persze ezt akkor nem tudtuk, bár a fényszórók világítottak, mégiscsak este és tőlünk távol történt. Csak az összerogyó alakját láttuk. Erősen vérzett, amikor az ávósok odaértek. Felráncigálták és jól megrugdosták, de nem verték meg.

DR. HOYOS JÁNOS

A vérző embert behozták a kórházba, kötözésre. Én azt hiszem, hogy Gézában, akit egy finom, az őt ért traumákat magába záró, egyenes embernek ismertem meg, ekkor valami megtört, ezért szánta rá magát az esélytelen menekülésre. De azt sem zárom ki, hogy adott magának némi esélyt is, hiszen a civil életben kiváló sportember, síző, tornász, öttusázó volt, talán ebben bízhatott, talán a lélek erejében.

Hihetetlen, de az örök szokásos brutalitása elmaradt. Másnap persze, kivezényelték munkára. Sebesült kezén kötéssel 10-20 kg-os köveket emelgettetett vele Kerekes György, kápó, az egyik legkegyetlenebb szocdemes rabtársunk. Nem munkát végeztetett vele, csak fel-le emelgettette a köveket. Csak úgy, szórakozásból kínozta, minden cél nélkül, abszolúte céltalanul.

KLÉBL MÁRTON

Tulajdonképpen ma sem tudom, mire gondolt akkor Géza. Hogy menekülni akart, az biztos. A körülményeket ismerve csak azt nem tudom, hogy az életbe menekült, vagy az őrtorony géppuskáitól várható halált is menekülésnek érezte a többévi rabság, kilátástalanság után.

FÓRIÁN ISTVÁN

– Mi volt az oka annak, hogy Recsken az őrszemélyzetnek vagy akár az operatív tiszti testületnek nem lehetett tudni az igazi nevét, hanem mindenkinek volt úgynevezett ragadványneve? Mint ahogy önt sem úgy hívták, hogy Fórián István, hanem önnek is volt egy neve. Mi volt a neve?

– Nem tudom.

– Önt Borzasnak hívták.

– Nem tudom. Lehet. Lehet ugye, bárkinek bármilyen nevet adni.

VARGA JÁNOS (az ÁVH őrmestere, a recski tábor párttitkára, jelenleg nyugdíjas bányász)

– Én például Vágottnyakú voltam.

– Tudtak ezekről a gúnynevekről?

– Hát persze, hogy tudtunk. Ha nem tudtunk volna, akkor nem ismernénk.

– Mit tud a Mongolról?

– Mongol? Várjál már, melyik volt a Mongol? Ja, igen az Öcsi volt a Mongol.

– Milyen Öcsi?

– Nem jut hirtelen az eszembe.

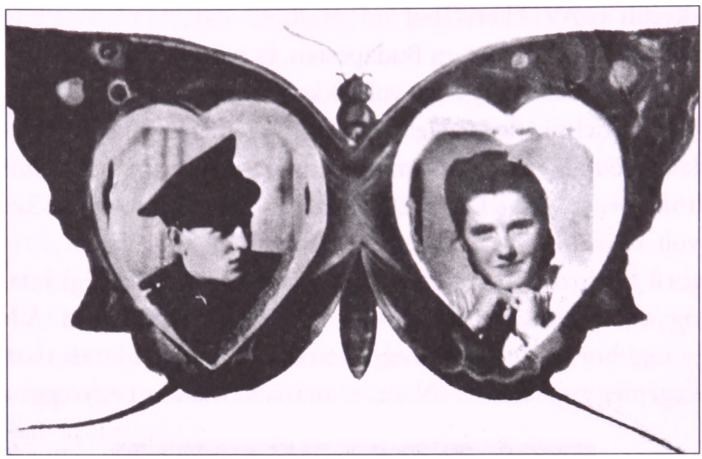
– Mit tud a Babaarcúról?

– Semmit.

– Mit tud a Csepeliről?
– Mondom, semmit.
– Mondjuk, mit tud a Zablásról?
– Arról sem.
– Mit tud a Csendes Billről?
– Arról sem tudok.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Hogyan lesz valakiből ávós?

BIHARI PÁL

Abban az időben sok fiatal jelentkezett tiszti iskolára, és így nekem is szólt a párttitkár, hogy volna-e kedvem jelentkezni? Így jelentkeztem. Egyébként a munkahelyemen ifjúsági titkár voltam a Komócsin elvtárs vezetése alatt. Szegeden abban az időben nem úgy mozogtak a párt és a szakszervezeti székház felé, mint manapság. Az adott objektív viszonyok között az volt a folyamat, mint objektív folyamat, hogy a világforradalom néhány évtizeden belül győzni fog, olyan nagy volt a forradalmi fellendülés. Mindenki bízott abban. Csak azután következett a megtorpanás.

– Milyen megtorpanás?

– Hát az ellenség, a kapitalizmus helyrevergődött a háború utáni vereségekből. Mert ugyanis súlyos vereségek érték, de valahogy azt kiheverte, és meg tudott újulni.

– És ez az országra milyen hatással volt? Hogy a kapitalizmus vagy az ellenség feléledt?

– Az országra olyan hatással volt, hogy alapjában véve mi nem tudtuk felfejleszteni olyan gyorsan a gazdaságot, mint a kapitalizmus, mert rettentő nagy tőkeerővel rendelkezett. Mi nem tudtuk felfejleszteni, ezért, hogy a lemaradást behozzuk, rendkívül sok kényszerintézkedést kellett hozni, ami ellen általában nemtetszését nyilvánította a lakosság.

VERECZKI JÁNOS (az ÁVH tizedese, a belső őrség tagja Recsken, ma nyugdíjas bányász)

Születtem 1928-ban. Államvédelmi tizedes voltam. 1950 júniusától 1953 februárjáig a recski internálóban teljesítettem szolgálatot.

– Hogyan került az ÁVH keretébe?

– Én a Cementműben dolgoztam Budapesten, és onnan a párton keresztül, a pártvonal javasolt... és a KISZ, vagy mi volt akkor a neve az ifjúsági szervezetnek, ez javasolt az Államvédelmi Hatóság felé. Beadványt tettek, egy kérelmet benyújtottak, és így hívtak be a budapesti Cementműtől, ami ott a Keletinél van. Az Andrássy út 60-ba vonultunk be, ott volt a kiképzés, a kiképzés után kerültem ide Recskre.

– Milyen volt a kiképzés az Andrássy út 60-ban?

– Hát szigorú kiképzés volt... Parancsnokaink mind ilyen régi jutasiak voltak. Hát hogy hogyan kerültek, mint kerültek oda, azt én nem tudom. A Nyiry százados az is egy régi horthysta, a tiszthelyettesek szintén ilyen jutasi tiszthelyettesek voltak. Nehézgépfegyver-század volt ez, és utána karhatalmi egységgé alakult át.

Vereczki János – „Vörös tizedes"

– Az, hogy ön államvédelmis katona lett, pénzben mit jelentett önnek? Miért volt ez jobb, mintha egy gyárban dolgozott volna?

– Hát azért volt jobb, hogy ugye, mikor a Cementműben dolgoztam, kerestem 300 forintot, meg 200 forintot egy hónapban, itt meg úgy mikor bevonultam is, utána már 400 forintot kaptam, utána, ahogy a szolgálati idő telt, a fizetésem úgy emelkedett, a rendfokozat után is kaptam a 60 forintot, és ebből tudtam... Ruhám is volt, élelmem is volt, szállásom is volt, nem kellett bérletet fizetnem, albérletet...

– Mi volt a véleménye a Rákosi-rendszer politikájáról?

– A véleményem az volt ugye, hogy ha múlt rendszert és ugye ezt a rendszert vesszük, hogy átalakult a helyzet. Én jobb sorsot vártam. Mert én ugye, a múlt rendszerben egy kidobott voltam, állami gondozott voltam, hol itt voltam, hol ott voltam, hol ide dobtak, hol oda dobtak, hol az egyik családhoz, hol az istállóban aludtam, hol a szénaboglyában aludtam, hol kaptam enni, hol nem kaptam enni. És itten vártam egy kis jobb életet.

TÓTH ANDRÁS

1928-ban születtem. Foglalkozásom bányász volt, vájár. 1952-től a recski kőbányai internálótábornál voltam. Államvédelmi őrmester beosztásban.

– Hogy került az ÁVH kötelékébe?

– Kérem szépen, szüleim meghaltak, egyedül éltem. 1949 tavaszán a rendőrségen toborzás volt. Ekkor én jelentkeztem. Mikor bevonultam, a jelenlegi Népköztársaság, akkor Andrássy út 66. volt. Akkor tudtam meg, hogy nem a rendőrséghez kerültem, hanem akkor alakult, 1949. március 10-én, az Államvédelmi Hatóság, és ott teljesítettem szolgálatot.

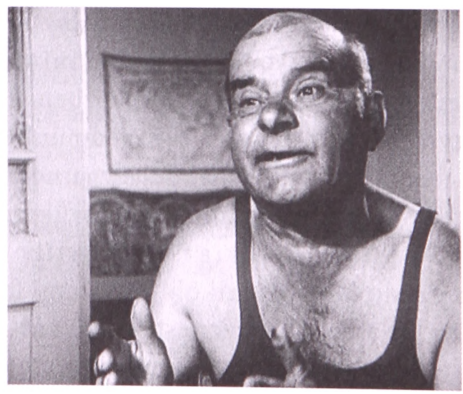
– Mi indította magát arra, hogy jelentkezzék?

– Hát az indítékai? Nem politikai öntudat, mert erről nem beszélhetünk, mivelhogy fiatal voltam, parasztgyerek. És a politikához nem is értettem semmit. Csak egyszerűen az, hogy mégis tartozzak valahova. Hát én úgy gondoltam, hogy én rendőr leszek.

– És hogyan került Recskre?

– Hát kérem szépen, szolgáltam a budapesti Hadbíróságon, a Fő utcában, és onnan helyeztek le Recskre. Mikor elindultam, azt se tudtam, hogy létezik ilyen falu az ország területén. Csak amikor Recskre megérkeztem, akkor tudtam meg, hogy itt egy internálótáborba jöttem.

Tóth András

– Kitüntetés vagy büntetés volt a maga számára hogy Recskre került?

– Hát részemről büntetés, mert hát csináltam egy kis ballépést, és ezért kerültem Recskre. Abban az időben még szigorúan büntettek bennünket, és harminc nap szigorított fogdát kaptam, mert szigorúan tilos volt a kocsmai italozás, és én belekerültem egy ilyen italozásba.

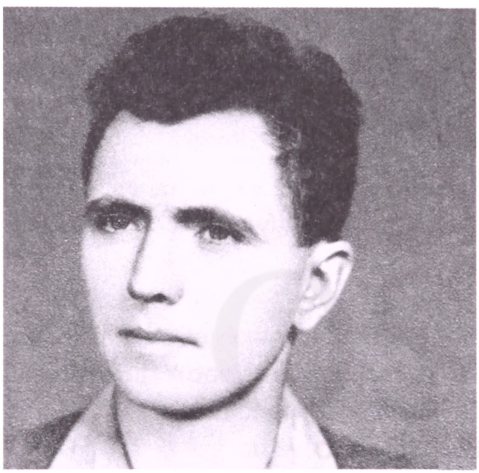
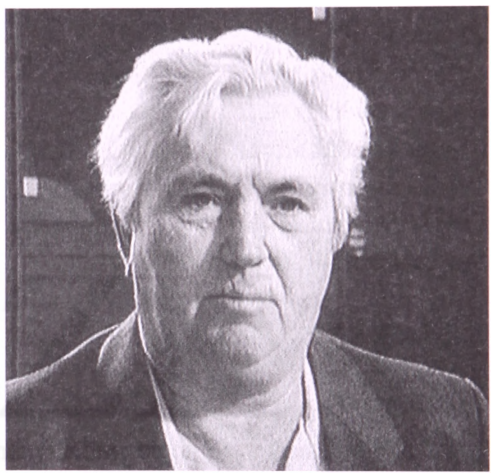
– Össze is verekedett valakivel?

– Nem verekedtem senkivel, csak részegen mentem haza. És a Hadbíróságon laktam, odabent, a Könnyűipari Minisztériummal szemben való oldalon. Tehát ott az őrség bejelentett, hogy erősen ittas állapotban tért haza éjszaka, ezért kaptam a büntetést. Azt letöltöttem, és utána kerültem ide Recskre.

SERES PÁL (az ÁVH volt hadnagya, gazdasági ügyintéző Recsken, ma nyugdíjas tsz-tag)

A legszegényebb sorból kerültem ki. Ez a szegénység olyan fokú volt, hogy a teljes nincstelenségből, mondjuk így, a család eljutott odáig, hogy saját putrink volt már később. Öten voltunk testvérek. Tizenkét éves voltam, amikor az anyánk meghalt, és akkor már a saját putrinkban laktunk. Ez 1943-ban volt, és utána ez az öt megmaradt gyerek – én voltam a legidősebb – hát, szétszóródott. Egy része ment a menhelybe, másik része nagyszülőknél, de én már olyan korú voltam, hogy képes voltam önállóan dolgozni, és így kerültem el a faluból, Szeléről. 1945-ben, a felszabadulás után közvetlenül a közelünkben volt egy orosz katonai tábor. Ezzel az orosz katonai táborral kapcsolatban azt kell mondanom, hogy én tulajdonképpen bekerültem abba a táborba mint tolmács, 15 évesen. Tulajdonképpen volt egy igazi jó barátom, aki idősebb volt nálam 4 évvel, és ő akkor belépett a Kommunista Pártba. Egyszerűen természetes volt, hogy a hatására én is beléptem a Kommunista Pártba. Némi csalással, mert 15 éves voltam, de hát én egyszerűen azt mondtam, hogy 16 éves vagyok, nem kérdezték, igazolvány nem kellett, beírtak. Aztán ezzel a barátommal mi nagyon nagy kommunisták lettünk egymás között. A falusi alapszervezethez tartoztunk, de közben élni is kellett. Pesten kerestünk munkát. Egyszerű volt, építőipari segédmunkás lettem. Olyan buzgón sikerült ott a Szabad Nép Székháznál dolgozgatnom, mint fiatal; akkor már ugye haladt az idő, 18. évemben voltam, hogy szükség volt a pártnak is alacsonyabb képzettségű segítő dolgozókra is, és felvettek bennünket a Munkásmozgalmi Intézetbe. Aztán időnként elküldtek valami fontos irattal, mondjuk a pártközpontba, vagy valamelyik budapesti pártbizottságra, és én ezekre megbízható ember voltam, ezeket csináltam. Egyszer csak a Belügyminisztériumból kaptam egy értesítést, hogy jelenjek meg egy sorozáson. Ez egy rendes katonai sorozás

volt, orvosi vizsgálat, magasságmérés, testsúly stb., személyi adatok, és akkor azt mondták, hogy az Államvédelmi Hatósághoz akarnak engem felvenni. Kérdezték, beleegyezem-e, hogy felvegyenek, ha megfelelek. Én ezt örömmel fogadtam. Örömmel, mert az nekem különlegesen nagy horderejű volt. Hát hogy mondjam? Már akkor a köztudatban volt az, vagyis hát énnekem azt mondták szó szerint, hogy az Államvédelmi Hatóság a párt ökle... Én nem mertem feltételezni magamról, hogy én alkalmas ember vagyok erre. És akkor na, nagyon meg voltam elégedve, amikor mégis alkalmasnak ítéltek meg. 1950. február 1-jén be is hívtak.

Seres Pál

– Hová?

– Az Andrássy út 60-ba. Ott kellett jelentkezni, és mindjárt eligazítottak, hogy a 66-ba kell menni, ott is szereltünk fel. Ott kaptuk meg az egyenruhát még azon a napon, és ott helyeztek el a körletben bennünket.

– Milyen színű volt a parolija?

– Kék. Februártól alapkiképzés volt, gyalogsági, karhatalmi kiképzés folyt az 1950. április 4-iki díszszemlére. Arra készültünk. Négyszáz főnyi személy, akik az Államvédelmi Hatóság részéről részt vettek az akkori díszszemlén. Aztán a díszszemle után különböző helyekre osztották az embereket. Én egy csoporttal, tízegynéhány emberrel, akkor kikerültem az Andrássy út 66-ból, mert elhelyeztek a 6/2 osztályra. Az már az Andrássy út 60-ban volt. Ez volt a köz-

ponti ügyelet. Civil ruhát kaptunk, és a szállásunkat a Dózsa György úton – a Kéményseprő Vendéglő mellett van egy teniszpálya, mellette egy villa, abban – rendezték be.

– Miért kapott civil ruhát?

– Mert olyan volt a beosztásunk, hogy nem egyenruhában végeztük.

– Mi volt az ön beosztása?

– Ezt a beosztást akkor úgy hívták, hogy felvezető.

– Nyomozó volt?

– Nyomozói beosztásnak minősítették. De a gyakorlati munkám abból állt, hogy az Andrássy út 60-ban, ez volt a központi ügyelet, ahova a legelső alkalommal bekerülő őrizeteseket vitték, azokat ott helyezték el, és aztán szortírozva vagy elengedték, vagy pedig mit tudom én, magánzárkába becsukták. Tehát ott kellett olyan személyzet, aki egy őrizetest egyik szobából a másikba kísér, vagy ide, vagy oda. Szóval ez volt a teendő.

– Mi lehetett annak az oka, hogy önök civil ruhát kaptak?

– Ez a konspirációhoz tartozott, mert nemcsak hogy civil ruhát, hanem úgynevezett tornaruhát kaptak ott az emberek. Ilyen mackónak hívtuk akkor, egyöntetű kék tornaruhát, és gumitalpú cipőt.

– Vajon miért kaptak gumitalpú cipőt?

– Hát, hogy csendben történjék a mozgás. Át kellett öltözni, és mindenki abban a ruhában volt. Nem voltak rangok, de viszont, amikor hazamentünk, mert ugye kint laktunk, amint említettem, akkor felvettük a saját ruhánkat.

– Kik voltak az ön felettesei?

– Hát ... Úr József..., akire emlékszem, a Princz Gyula, Csillag Sándor, arról tudok még név szerint, persze ezt könnyű volt megjegyezni. Kihallgatótiszt volt...

– Ön a kihallgatócsoporthoz tartozott?

– Minket telefonhívásra irányítottak ide, vagy oda. Megbízással. Négyen szolgáltunk ott, mikor ki következett, de egész napos beosztással, szóval éjjel-nappal.

– Kitüntetésnek vette-e, hogy az Andrássy út 60-ba hívták be?

– Azt hiszem, inkább nem kitüntetésnek, hanem olyasféle dolognak, hogy fontos dolgot csinálok... Szóval ez az érzés keletkezett bennem, hogy fontos, amit csinálok.

– A kihallgatásban is részt vett?

– Nem vehettünk mi ott abban részt. Csak a megjelölt személyt elkísértük a kihallgatószobába, ahová kellett, és ott mi tovább nem szerepeltünk. Úgy kellett végigvezetni a folyosón, hogy senki se lássa meg, senkivel se találkozzon. Jelzőlámpák voltak beépítve, és ahogy mentünk, kellett előre jelezni, hogy piros, akkor kigyulladt, mikor elhaladtunk, visszajeleztük a zöldet, és így haladtunk az emeletre.

– És kik voltak ezek a „megjelölt személyek"?

Ávósok

– Nem tudom... nem tudom a kisebb személyiségek nevét. Egyedül Szakasits Árpádról tudok és Kéthly Annáról. Ezt a kettőt tudom név szerint. Szakasits Árpádot megismertem személyesen, mert az ő számára vittem be egyszer egy köteg régi Népszavát. Ugyanis a cellájában dolgozott valamin. Arra szigorú utasítás volt, hogy szóba nem elegyedhetünk. Én csak egyszerűen felismertem, mert nagyon jellegzetes volt az arca. A két cella, a Kéthly Annáé és a Szakasits Árpádé viszonylag közel volt egymáshoz, és külön felhívták a figyelmünket, hogy azok véletlenül se tudják meg, hogy a másik is ott van.

– A közvélemény úgy tudja, hogy iszonyúan megverték az őrizeteseket.

– Egyetlen esetről sem tudok, hogy valakit megvertek volna az Andrássy út 60-ban, amíg én ott voltam. Egyetlenegyet sem, nem is volt szabad... nem is volt szabad. És semmiféle olyan eszközről sem tudok, amit kínzáshoz használtak volna fel, és külön helyiség erre nem volt. Mert a kihallgatószobák az emeleti részen voltak, az első vagy a második emeleten, és azok rendesen berendezett, börtönjelleg nélküli szobák voltak. Íróasztal, szekrény, kép és hát szőnyeg...

– Önnek mi érdeke fűződik ahhoz 1987-ben, hogy elhitesse, hogy az Andrássy út 60-ban nem történtek ember elleni...

– Érdekem nincs semmi, csak az a helyzet, hogy én nem tudok róla... Mert mondjuk én nem vettem részt semmi ilyenben, és nem is láttam ilyen eszközt.

– Senki nem mondta, hogy ön ebben részt vett. De nehezen hihető, hogy ön ott volt, és nem hallott semmit. Hogy kísérte a félig agyonvert rabokat, és ezt nem látta…

– Nem tudok róla! Nem láttam semmi ilyen helyet, ahol ütötték volna, vagy bántották volna az embereket. Egy durva dologra emlékszem, ami szemmel láthatóan a durvaságnak volt a következménye. Egy alkalommal – ugyanis az ügyeleti irodának a bejárata előtt egy teljesen zárt, mondjuk egy 10x20 m-es, betonudvar volt, és oda léptek be először, akiket behoztak az Andrássy út 60-ba, és hát egy alkalommal – betereltek körülbelül húsz őrizetest… És azokon világosan látható volt, hogy ronggyá volt tépve a fekete csuhájuk, és nagyon látszottak rajtuk az ütések, az összevertség. Összevert seregnek nézett ki az egész. Hát ez nem volt rám éppen jó hatással. Nem tudtam, hogy miről van szó, és azokat behozták oda, és szépen elszortírozták a föld alatti cellákba őket.

– Önnek akkor mi volt a rendfokozata?

– Akkor tisztjelöltek lettünk, mert ezzel párhuzamosan, egy időben beosztottak néhányunkat az úgynevezett Dzerzsinszkij-iskolába. Ez egy ilyen tisztképző iskola volt, amiből én aztán kiestem egy verekedés miatt. A társakkal egymás között összevesztünk, és így én ebből az iskolából kiestem, csak rövid ideig szerepeltem én az Andrássy út 60-ban.

– Ha jól emlékszem, azt mondta, hogy hadnagy beosztása volt.

– Igen, a beosztás az volt, a kinevezést az iskola elvégzése során már címzetesen megkaptuk, úgyhogy minket tiszteknek tekintettek.

– Végeredményben tehát az Államvédelmi Hatóság hadnagya volt az Andrássy út 60-ban.

– Igen.

– És mi volt az az ügy, amiért 20 évesen végül is büntetésből elhelyezték az Andrássy út 60-ból?

Recski csoportképek

– Hát az az ügy egyszerű volt. Említettem, hogy a szállásunk a Dózsa György úton volt, a Liget mellett. És hát mit tesz az ember, sétaképpen kimentünk este a Ligetbe, az Állatkert felé való irányba, és hát ismeretségeket próbáltunk keresni lányokkal. Arra nem emlékszem, hogy ittunk volna, mert nem ittunk, nem is volt szabad, ennek ellenére mi egyszer négyen összeverekedtünk, úgyhogy... hát ez a verekedés odáig fajult, hogy riasztólövések is elhangzottak. De nem, hogy egymást, hanem csak így, a levegőbe. Hát ennek az lett a következménye, hogy kihallgattak, elmondtam az esetet, hogy hogyan is történt, visszamentem, ugyanúgy folytattam még néhány napig a tevékenységemet mint azelőtt, majd egy napon szóltak, hogy Recskre kell menni géhásnak. Ezt csak úgy kijelentették. Ketten voltunk, akiket Recskre helyeztek. A másik Juhász József volt. Le is fokoztak, őrvezető lettem, de nem egyenruhában, hanem civilben voltam én akkor.

– Van egy fényképem, amelyen egy csoportképen szerepel katonaruhában.

– Később, sokkal később egyenruhát kaptunk, de az első évet civilben töltöttük. Legalábbis én. Meg ez a Juhász József is. Mi voltunk csak ketten civilek.

– Csalódást érzett, hogy Recskre helyezték?

– Őszintén szólva igen, de nem különösen, mert maga a mozgás ténye, meg más világ, természetesen okozott egy olyan kis utazásiláz-szerű dolgot, de akkor én mellékesen, teljesen magánszorgalomból és titokban gimnáziumba is jártam. Pesten jártam gimnáziumba és ez megszakadt. Ezt sajnáltam nagyon, hogy ez megszakadt, de hát muszáj volt, szóval fel sem merült, hogy én azt mondom, hogy én nem megyek Recskre. Arra nem volt lehetőség, sőt azt szigorúan tudtunkra adták, hogy innét kilépni nem lehet, innét csak a börtönbe lehet lépni.

– Önt ki nevezte ki géhásnak, azaz a gazdasági ügyek intézőjének?

– Egyszerűen napiparancsban volt, és kijelentették, hogy én géhás vagyok. Estére elvezényeltek Gödöllőre, kivitettek autóval oda bennünket, este, sötétedés után, és ott kaptunk oktatást röviden.

– A recski internáltaknak milyen volt az ellátásuk?

– Hát kérem szépen, 1200 volt a megállapított kalória.

– Ezt ki állapította meg?

– Ezt írásban az Államvédelmi Hatóságnak valamilyen vezetője, valamilyen parancsnoka.

– Ön akkor hogyan látta, hiszen 20 éves volt, hogy 1200 kalória ilyen kemény fizikai munka mellett, erdőirtáshoz, kőfejtéshez, útépítéshez elegendő-e?

– Ez nagyon kevés volt, ez nagyon kevés volt. De csak azért, mert nagyon nehezek voltak az embereknek a viszonyai. Sáros, esős idő volt, nagyon meleg nem volt ott,

szóval fázhattak is, ruha csak egy, egy ilyen kimustrált katonaruha, becsíkozva piros festékkel, meg alsónemű. És köztudomású volt, hogy nagyon gyenge az étkezés.

KISS FERENC

1923-ban születtem, szakképzettségem szilikát-gépésztechnikus. 1983-ban mentem nyugdíjba a Mátravidéki Kőbányától, mint osztályvezető. 1952-ben és 1953-ban a recski táborban voltam, mint villanytelep-kezelő, az Államvédelmi Hatóság tagja.

– Milyen indítékok alapján döntött úgy, hogy önként jelentkezik az ÁVH-ba?

– Hát az akkori pártszervezet titkára elmondta nekünk, hogy most alakult meg mint fegyveres testület az Államvédelmi Hatóság, és ennek az a feladata, hogy a munkások hatalmát, amelyet abban az időben már megteremtettek a párttal, ezt kell védeni a régi rendszer embereivel, a rendszer ellenségeivel szemben. Én mint egyszerű parasztgyerek, hát úgy éreztem és úgy láttam, hogy nekem ott kell lennem, mivel nekem ez a rendszer a jobb jövőmet, az életemet jelentette.

– Mennyi volt a havi zsoldja?

Kiss Ferenc

– Úgy emlékszem, hogy 600 forintot kaptunk havonta. Legelőször tizedesként dolgoztam, majd később szakaszvezető, őrmester lettem és törzsőrmesterként szereltem le.

– Önben egy pillanatig sem ébredt fel a kétely, hogy e testület munkája esetleg kifogásolható?

– Mint a testületnek a tagja, azt gondoltam és gondolom ma is, hogy amit csináltam, az nagyon helyes és fontos volt. És magának a testületnek a létrejötte is énszerintem szükséges volt. Hát, ha Leninnek a hármas jelszavát használjuk: az építés, a restauráció visszaszorítása, ami abban az időben még volt – hát azért még abban az időben elég sok ellensége volt Magyarországon a munkásosztálynak, a Kommunista Pártnak, a munkáshatalomnak –, és ezek az emberek abban az időben még tevékenykedtek, olyan értelemben, negatív értelemben, hogy valahogy meg ne erősödjön ez a rendszer. És elég sok ilyen ember volt még akkor, ezt én tapasztaltam, nemcsak itt Recsken, hanem Budapesten is. Azért láttam én akkor is Budapesten sok olyan plakátot, ami nem illett abba a helyzetbe, oda. Hát ott voltak még a régi rendszer mellett a régi rendszer kiszolgálói, az akkori művezetők, az akkori üzemvezetők, csoportvezetők, munkásból lett vezetők, akik jól éltek akkor, ugye, hát nyilván, hogy azt a rendszert támogatta és pártolta az ilyen, nem ezt, mert azért abban az időben, az 1940-es évek végén és közvetlen utána a gazdasági helyzet nem volt stabil, az embereknek nem voltak olyan javaik, hogy a jövőre tervezzenek, hanem egyik napról a másikra éltek.

– Tehát magának a személyes tapasztalata, hogy végül is az internáltak nagyjából...

– Kérem, nekem az a véleményem, hogy helyesen tette abban az időben a kormány, hogy azokat az embereket, akik kellemetlenkedtek (de nem úgy, tehát hogy rögtön ítélni kellett), kivonták a forgalomból, félreállították egy-két évre. Ez idő alatt természetesen erősödött a rendszer, és a párthoz való viszonya is változott az embereknek, de ezeket az embereket ki kellett vonni a forgalomból. Ezek nem akarták megérteni a változást, mert nekik régebben jobb volt, mint most. Hát nagyon sok probléma volt abban az időben, például 1949-ben a vasutasokkal. Ugye, a vasutasok már a múlt rendszerben nyugdíjas emberek voltak. Tudja maga, mekkora dolog volt a nyugdíjjal járó állás?! Azok már úgy vásároltak, hogy volt egy kiskönyvük, és egész hónapban ment a fűszereshez, a kiskönyvére vásárolt, és a hónap végén fizetett. De az átlagember ezt nem tehette meg. Hát nyilván, hogy ő – az átlagember – azt gondolta, hogy neki most nagyon jó lesz, illetve jó. Nagy volt a különbség az egyszerű ember között, meg egy vasúti dolgozó között. A felszabadulás után ez megváltozott. Egyenrangúak lettek, ők is csak annyit tudtak a fejadagból biztosítani maguknak, mint az a másik ember. Ez nem is nagyon tetszett nekik, sőt, itt nagyon sokan azt mondják, hogy itt ebben a táborban, itt mind ártatlan ember volt. Ezt remélem, nem hiszi el senki! Mert miért nem került oda ön, miért nem kerültem oda én, mint civil, és miért

nem került oda sok más száz és ezer ember? Miért éppen az a pár száz, vagy ötszáz, aki ott volt?

STEINER GYÖRGY (volt rab, volt ÁVH-s, jelenleg nyugdíjas tisztviselő Budapesten)

Steiner Györgynek hívnak. Származási okok miatt 1944. október végén deportáltak Buchenwaldba, onnan elvittek Bergen-Belsenbe. Amikor az amerikaiak kiszabadítottak, kórházba kerültem, és 1946-ig ott feküdtem, és utána hazajöttem Magyarországra, Szombathelyre, mert odavalósi vagyok. Családomból senkit nem találtam, sem rokonokat, az égvilágon egyedül maradtam, mindenkim elpusztult, nem volt hova mennem. Szívességből ismerősöknél laktam. Megismerkedtem Szombathelyen egy Kluger Endre nevű rendőr századossal, aki azt mondta, ő biztos forrásból tudja, hogy él az édesapám, kórházban fekszik München mellett, Kauferingben. Kimentem Németországba, megkerestem ezt a kórházat, ahol nem is hallottak apámról, és ott beköltöztem egy táborba, ahol magyar katonák voltak és volt deportáltak. Azok között éltem, és minden héten kaptam az akkori Németországban őrült nagy értékű csomagokat a Jointtól, és ebből ragyogóan meg tudtam élni. Később, 1948-ban hazajöttem Magyarországra, és akkor bekerültem a rendőrségre, a Mosonyi-laktanyába, mert valamiből hát meg kellett élnem. A hatheti kiképzés után a Mosonyi-laktanyába napiparancs jött, és már nem tudom hanyadmagammal, de ott áthelyeztek az Államvédelmi Osztályhoz az Andrássy út 60-ba, és az Andrássy út 68-ban kaptam szállást, egy nagy teremben többedmagammal laktam. Beosztottak őrszolgálatra különböző helyeken a rendőrségen. 1949 augusztusában koholt vádak alapján letartóztattak.

– Miért tartóztattak le?

– Először azzal kezdték, hogy írjak egy részletes önéletrajzot. Hát, én ott a rendőrségnél már nagyon sokat írtam, én azt most még egyszer leírtam. Hazaküldtek. Azt mondták, másnap jöjjek be. Mikor visszamentem másnap, kérdezték tőlem, hogy kikkel éltem én ott abban a magyar táborban? Kint Németországban. Hát... több nevet mondtam, de egyet biztosan, akivel én összejártam itt Pesten. Együtt is jöttünk haza. Megkérdezték, hogy „mivel bíztak meg engem az angolok?". Mondom: semmivel. Hát rábeszéltek, hogy mondjam azt, hogy engem megbíztak azzal, hogy kémkedjek.

– Hogyan beszéltek rá arra, hogy „kémkedjél"?

– Gumibottal beszéltek rá. Úgy, hogy a kezeimet és a talpaimat többször megverték... és akkor vállaltam. Megkérdeztem, hogy tessék már mondani, hogy mit mondjak, és akkor én azt fogom mondani. Kérdezték, hogy milyen angollal voltam jóban? Mondom: egy angollal sem voltam jóban, nekem nem voltak angol barátaim. Akkor egy alezredes...

– Nem emlékszel a nevére?

– Dehogynem: Hantos. Azt mondta, hogy „Van Lear". Ez be is került a jegyzőkönyvbe, mert én szó nélkül aláírtam utána, hogy ne verjenek tovább. Egy hosszú jegyzőkönyv készült erről, és akkor visszavittek a fogdába, majd két nap múlva felhoztak a fogdából, és azt mondták, hogy most azt mondjam el, hogy miből éltem én Németországban? Hát én elmondtam, hogy elég jól éltem, mert minden héten hivatalosan, mint volt deportált, kaptam a Jointtól csomagokat. A korabeli, háború utáni, teljesen elpusztult Németországban például egy doboz Chesterfield 100 márka volt feketén. Mert ott nem volt cigaretta sem, ennivaló sem, és őrült nagy pénz volt akkor 100 márka. Azt mondták, hogy ez nem igaz, mert én zsebtolvaj voltam. Mondom, azt se tudom, hogy mi az, hogy zsebtolvajlás, csak hallottam róla. Akkor azt mondta nekem az alezredes úr, mert félpertuba lépett velem, mármint olyan értelemben, hogy ő tegezett, én meg magáztam. Azt mondta: „Na, húzd le a cipődet és feküdj hasra!" És megint elkezdtek ütni, felváltva. Akkor elismertem, hogy igen, én zsebtolvaj voltam Németországban. Erről megint egy hosszú jegyzőkönyv készült: aranyakat loptam. Akkor visszavittek megint a fogdába. Két nap múlva megint hívtak. Azt mondták, rendben van, nem voltam zsebtolvaj, csak amit egy zsebtolvaj lopott, mivel én tudok németül, azt én segítettem neki eladni. Mondom: ahogy parancsolják. Akkor már nem ütöttek meg, azt is aláírtam. A Hantos alezredes „úr" azt mondta, hogy rendben van, elvetjük a kémkedést, a zsebtolvajlást, de azt nem, hogy én eladtam, amit a zsebtolvaj lopott. Mondtam, kérem, ahogy tetszik gondolni, alezredes úr. „És ezért lakolni fogsz – mondta –, te rohadt fasiszta! Mert te a nép ellensége vagy." És azt mondta, hogy hát internálva leszek hat hónapra. „És utána, ha kijöttél, hat hónap után, és tisztességes emberek közé kerülsz, becsüld meg magad nagyon, és dolgozz szorgalmasan ezért a népért." Mondom: „Igenis, értettem, alezredes úr." Amikor lekísértek abba a szobába, az Andrássy út 60-ban, ahol már többen voltak, és várták a kocsit, amelyik kivitt bennünket Kistarcsára, a lépcsőházban a főhadnagy azt mondta nekem: „Nézze, tudja maga miért kerül ki most Kistarcsára?" Mondtam, hogy fogalmam sincs róla. „Mert Lenin elvtárs azt mondta, hogy inkább száz ártatlan lakoljon, mint egy bűnös szabaduljon."

– Az Államvédelmi Hatóság dolgozói is féltek egymástól?

– Ők nagyon féltek egymástól. Ott mindenki félt mindenkitől. Voltak ilyen látszat jó barátságok, haverságok egymás között, de ottan mindenki tartott egymástól.

– Mennyi volt akkor a fizetésed?

– Lehetett olyan 500 forint. Politikai pótdíj volt, veszélyességi pótdíj volt... rengeteg kedvezmény volt, színházjegyek, ingyen fürdők, ingyen villamosjegy, ingyen buszjegy. Hát csak az igazolványt kellett felmutatni, akár civilben voltam is. Ha egyenruhában, akkor fel se kellett sehol mutatni... vonaton félárú jegy...

– Amikor az Andrássy út 60-ban szolgálatot teljesítettél, volt olyan pillanat, amikor úgy érezted, hogy visszaélések történnek a hatalommal?

– Nem volt soha olyan érzésem. Én azt szilárdan hittem, hogy akit oda behoznak, az mind bűnös, és a rendszer ellensége. Akkor omlott minden össze bennem, amikor engem kezdtek ottan ütni, mint a nép ellenségét.

BÁLINT JÁNOS

– Személyes véleménye szerint az internáltak bűnös emberek voltak?

– Hát nézze, nem tudok erre választ adni azért, mert ezt csak akkor tudnám megmondani... például maga szerint, már elnézést a visszakérdezésemért, Rajk például maga szerint hibás volt? Na lássa. Pedig annak nyílt tárgyalása volt Budapesten, és a budapesti tömeg zöme ott volt, és mindenki egyetértett. Utána pedig rehabilitálták. Hát ezt azért nem lehet meghatározni, hogy most végeredményben ki a hibás.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Recsk – a „tündérkert"

1951 januárjában újabb 500 internáltat hoztak át Recskre a Kistarcsai Központi Internálótáborból.

KAAS ERVIN (volt rab, akkor egyetemista, ma kereskedelmi osztályvezető Budapesten)

– A fűrészgépnél dolgoztam, és ez közel volt a barakkokat körülvevő szögesdrót kerítés kijáratához, vagyis az úthoz, ami a bányához vezetett. Egymás után jöttek a brigádok, pontos létszámellenőrzés volt, utána elmentek, jött a következő, megint létszámellenőrzés volt; megint elvonultak. Rájöttem, hogy így én meg tudom állapítani, hány rab van a táborban. Egy alkalommal igyekeztem a kijárathoz a lehető legközelebb elhelyezkedni, mint aki farönköket válogat, hosszú ideig bajmolódtam, és közben füleltem a létszámot és számoltam, és összeadtam, hogy hány ember vonul ki. Amikor kivonult az egész tábor, akkor utána a konyhán az egyik szakácsot, már elfelejtettem a nevét, megkértem, hogy mondja el, hányan vannak, akik bent maradnak a táborban, tehát műhelyben dolgoznak, kórházban vannak, aztán fogdában, barakkban vannak, maródiak stb., mennyi embernek oszt ki délben adagot... Összeadtam ezt a két számot, és kijött az, hogy 1265. Az 1265 azért biztos, mert miután én történelem szakos voltam, elkezdtem spekulálni, hogyha egyáltalán kikerülök innét, lehet, hogy 10 év múlva, ezt a számot meg kell jegyeznem. Próbáltam asszociálni valamihez, és nagy keservesen eszembe jutott, hogy 1265-ben volt valamilyen csata, és ott az egyik európai uralkodóház utolsó tagja meghalt. Na most, ez az 1265 nem leltárpontos, mert a szakács is tévedhetett, de mondjuk, eléggé jól belőtt szám, ami persze később változott – elmentek, meghaltak, újak jöttek –, ez akkor volt, amikor az első büntetőbarakkot létrehozták, 1950 telén vagy 1951 tavaszán.

ANTAL ISTVÁN (volt ÁVH-s szakaszvezető Recsken, ma nyugdíjas)

– Maga szerint hányan voltak rabok a táborban?

– Sokan-sokan. Hát télen a fürdőben fürödtek, de fölváltva ugye, mert az olyan kicsi volt, hogy csak 8-10 ember fért be egyszerre. Annyi embernek ez annyi időbe tellett, hogy megkezdték szombat délbe, az utolsó meg vasárnap este fürdött csak. Akkor került rája a sor. Annyian voltak ott.

– Mégis, ezren, kétezren?

– Amit tudok, hogy én kihordtam a bányába naponta 1600-at, 1800-at, mikor mennyit kellett. És egy csomóan bentmaradtak, mert ott foglalkoztatták őket, ott dolgoztatták, hogy hol, az engem nem izélt. Reggel kimentem, átvettem őket leszámolva, négykor bevittem, aztán jóccakát, már jöttem is lefele a faluba.

NYESTE ZOLTÁN

A tábor nagyjából tégla alakú volt, 1600 méter, vagy talán egy kicsit több hosszúsággal és talán 600 méternyi szélességgel. Az egészet körülvette a külső szögesdrót. A Csákánykő nevű hegyet is beleértve. Ezen a területen lassanként, az évek múlásával egész kis városka nőtt, utakkal, járdákkal, körülbelül 50 épülettel, mesterséges tavakkal.

A tavakat a táborélet vége felé kezdték építtetni velünk. Közülük egynek volt értelme, az víztároló lett. A többieket inkább azt hiszem, azért ásatták, hogy minél többet dolgoztassanak bennünket. A tavakat mi neveztük el, az egyiket a sorsunkról Nagy Rabszolga-tónak. Egy másiknak a mély fenekéről egymásnak adogatva lehetett csak kilapátolni a földet, az lett az Adoga-tó (egyesek ezt Ladoga-tóra módosították), egy másiknak egy vájatában el lehetett bújni az ávósok elől, az lett a Bujkál-tó, és hát a másik kettőnek a neve nem igen tűri a nyomdafestéket. De hát, ha már szóba jött elmondom. Hát az egyik volt a Csád-tó, mert a felügyelő „úr" mindig azt kiabálta, hogy „szétrúgom a ...csád!" Az ötödiknél a rabnak nem volt egy percnyi megállása se, ez lett a Baszoga-tó.

A régi tanyaépület körül alakult ki az ávósok birodalma, a törzs, és a Csákánykő, tehát a hegy közötti hajlatban voltak a rabok barakkjai, a rabok konyhája, a különböző műhelyek, mert ugye a tábor ellátására, az ávósok kiszolgálására szabó-, lakatos-, asztalosműhelyeket kellett fenntartani, és persze voltak a fogdák.

ANTAL ISTVÁN

– Mesélte, hogy az internáltak télen hol és hogyan fürödtek. És nyáron?

– Hát, nyáron a medencében. Az szabályos úszómedence volt, kibetonozva, meg minden.

– Igen, hallottam a tavakról, de hogy fürödtek volna benne?!

– Ez nem tó volt, egészen máshol is volt. Igazi úszómedence.

– Úszómedence? A raboknak?!

– Igen, az övéké volt. Hát abba ők pancsoltak.

– Pancsoltak. Nahát, én ezt nem hiszem el.

– Pedig nekik lehetett úszkálni, azért lett csinálva, ők csinálták maguknak. Hogyis mondjam aztat, mai kifejezéssel, társadalmi munkában csinálták, este. Mikor bementek a bányából este, vagy szombaton délután és vasárnap csinálták.

– Hogy ott úszkáljanak?!

– Nyáron, ott-ott, igen.

NYESTE ZOLTÁN

A lakóbarakkok csoportját körülvette egy második kerítés, egy belső kerítés, azzal a különbséggel, hogy a belső kerítés emlékezetem szerint egyszerű drótkerítés volt,

ellentétben a külsővel, ahol két drótkerítés között három méternyi szélességű, gyakran elgereblyézett sáv húzódott, hogyha ne adja Isten valaki megpróbál szökni, akkor a lábnyomok a frissen elgereblyézett földön könnyen meglátszódjanak.

A külső kerítés mentén körülbelül 50-60 méterenként álltak az őrtornyok, mindegyikben géppisztolyos ávós, ezeken és a belső kerítés őrtornyain kívül volt három magasfigyelő is, jó 20 méter magas, fából ácsolt tornyok. Ezek gépfegyverrel voltak felszerelve, és persze minden torony reflektorokkal.

VARGA JÁNOS (volt ávéhás)

A kezdeti időkben volt itt egy fa, amelyet úgy hívtak, hogy az Élet fája, amire mi egy golyószórófészket telepítettünk az őrség részéről, amely az egészet pásztázta, az egész vidéket, és biztosította a tábornak az őrzését.

ANTAL ISTVÁN

A tábor, az olyan volt, mint egy tündérkert.

– A tábor...???

– Igen, hát Budapestnek nincs olyan szép parkírozása, mint ott volt. Mert olyan betegebb, gyengébb emberek ott dolgoztak virágokkal.

– Ne haragudjon, hogy megkérdezem, de hogyan jut eszébe a táborról ez a szó, hogy tündérkert?

– Hát, valamelyik este a kezembe jött egy mesekönyv, a kisunokámnak meséltem belőle, oszt annak a címe a Tündérnek valami izéje. Erről jött...

– Szóval, a tábor úgy nézett ki, mint a tündérkert?

– Az gyönyörű volt, gyönyörű, a parkosítása, minden. Az gyönyörű volt. Hogy honnan szerezték a virágmagokat, meg a mindent...?

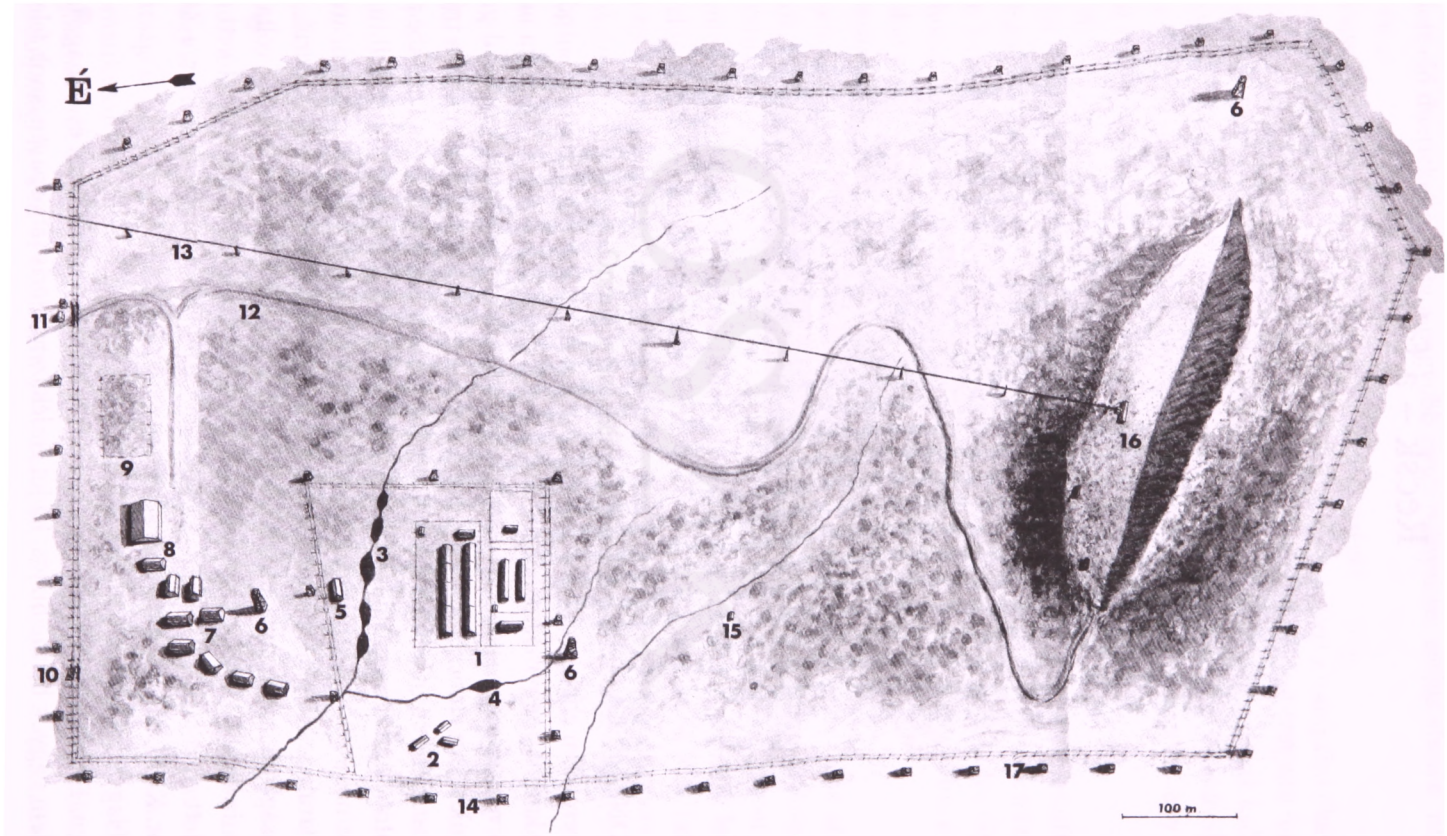
A recski kényszermunkatábor belső vázlatát sokan megrajzolták, de tudomásom szerint a sajtóban nyilvánosan először 1981-ben, illetve 1982-ben jelent meg, természetesen nem Magyarországon, hanem az USA-ban, dr. Sztáray Zoltán és Nyeste Zoltán – volt recski rabok – munkája nyomán. Én a második vázlatot vettem át a szerző szíves beleegyezésével.

NYESTE ZOLTÁN

A könyvemben lévő térkép egy festőművész barátom műve, aki soha nem járt Recsken. Szívességből rajzolta meg dr. Sztáray Zoltánnak egy nyers vázlata és az én szóbeli magyarázataim alapján.

MAGYARÁZAT ÉS MEGJEGYZÉSEK A RAJZHOZ:

1. A rabok lakóbarakkjai, konyha, műhelyek. 2. Tábori kórház, mosoda (később fürdők is) és a „bulibarakk". Ez utóbbi a „kivételezett" raboknak: brigádvezetőknek, normásoknak, műszakiaknak, orvosoknak stb. volt a miénknél sokkal kényelmesebb lakóhelye. A „kivételezett" szó nem szükségképpen pejoratív értelmű. A bulibarakkban sok derék ember is volt, aki szaktudása révén került oda. 3. A „Nagy tavak". Mesterséges, téglalap alakú víztárolók (szemben a rajzban ábrázolt ovális alakokkal). Céljuk tisztázatlan volt. A táboron átfolyó patak mentén épültek, elsősorban az első és a második „büntetőbrigád" vasárnapi kényszermunkájával. Nyomdafestéket rosszul tűrő gúnynéven neveztük őket: „Nagy Rabszolga-tó", „Csád-tó", „Bujkál-tó", „Adoga-tó vagy Ladoga-tó", „Baszoga-tó". 4. Víztároló. 5. Fogda. (Ez a végleges fogda. A kezdetben fogdának használt bunker a „Nagy tavak" közelében volt.) 6. Magasfigyelők. 7. Ávósok lakókörlete, a „törzs". 8. A Barkóczy-tanya épülete, amelyben a parancsnokság irodái kaptak helyet, és a juhhodály, amelyből később garázs lett. 9. Kertészet. Zöldséget, gyümölcsöt, sőt virágot termelt az ávósok számára. 10. Az eredeti kapu. 11. Az új kapu az őrházzal. 12. Az általunk épített új út. 13. Sodronykötélpálya. Ezt is mi építettük az összetört kő szállítására. A csillék a Recsk-alsó vasútállomásnál érték el a vasútvonalat. Itt volt az ún. alsó tábor, ahol osztályozó- és rakodóberendezés épült. Egy ideig itt recski rabok dolgoztak, de a kötélpálya elkészülte után ezeket visszavitték a felső táborba, és az alsó táborba köztörvényeseket hoztak, meg polgári alkalmazottakat. A két tábornak egymáshoz köze nem volt ezután. 14. Kerítés őrtornyokkal. 15. Szerszámkamra. 16. A bánya. Megérkezésünkkor a Csákánykő vulkanikus eredetű andezitkőzetét még vastag földréteg borította, csak a csúcs északi oldalán látszottak ki az andezitoszlopok. Az erdőirtást, a földréteg eltávolítását szállítóeszközök híján rossz talicskákkal és hordsaroglyákkal végeztük 1950–51 telén. A kőbánya akkor még többszintes volt. A kőfalat robbantással egy polgári alkalmazott lőmester meglazította, és a fejtők (rabok) – 10-20 méter magasban lógva egy biztosítókötélen – pajszerrel lefeszítették a kőfalról a laza sziklákat. Ezeket a tömböket, az ún. nagykőtörők szeletekre hasogatták, és a szeleteket az ún. kiskőtörők néhány centis méretűre aprították, majd csillékbe villázták, így került az apróra tört andezit a sodronykötélpálya feladóállomásához, és onnan le a recski rakodóállomásra. 17. „Félhivatalos kapu", a külső kettős drótkerítés itt kézzel nyitható volt, hogy rövid úton el lehessen érni a kerítésen belül levő robbanóanyag-raktárt. Később ezen a helyen történt egy szökés.

A tábor helyszínrajza

Recsk – a falu

Recsk község korabeli látképe

KORONDI BÉLA (volt recski postamester)

– Szeretném elfelejteni azt az időt… Ott, tetszik tudni, mindenki félt, mindenki gyanakodott… egymást feljelentgették, elvitték a másik levelét… Mondta nekem egy őrmester vagy szakaszvezető, már nem emlékszem a nevére: „Nézd pajtás! Nekünk olyan emberek kellenek, akik még le sem rázták a csizmájukról a trágyát, de most piros cipőt adunk nekik – tényleg piros volt a cipőjük –, a kezükbe adjuk a »lantot«, és aki megnézi, amikor kiadjuk a tűzparancsot, hogy mire kell tüzelni, az már nekünk nem jó. Nekünk olyan ember kell, aki abban a pillanatban, amikor a tűzparancsot kapja, már meg is húzza a ravaszt, ha meg véletlenül kiderül, hogy rokonság volt, apja, anyja, akkor megsiratja…" Általában türelmetlenek voltak, de nem mindegyik… Lejárt ide a Seres Pali, az rendes volt, szegény lányt vett el, és nem vett részt a tivornyákban, meg az Oláh Ambrus, a kutyás őrmester, a Zádori Sándor. Kiss Feriről sem rossz a vélemény…

– A Nagy László név mond magának valamit?

– Igen. Elegáns ember volt, aki irodalmi tudással rendelkezett, és ő maga is verselt. Nem vagyok benne biztos, ha jól emlékszem, Fóris táborparancsnok feleségé-

vel adott elő duetteket mindig a nagyobb rendezvényeken: május elsején, november 7-én...

– Hogyan nyilvánult meg az ávósok türelmetlensége?

– Csak úgy bejöttek, nem igazolták magukat, blindre kellett kiszolgálni őket. Például megérkezett az ávós kocsi a pénzért. Hol 300 000 forint, hol 600 000 forint... A főpénztár elkészítette hivatalosan, lelakatolta, bezárta kulccsal, a másik kulcs itt volt nálunk a hivatalban... Hát uramisten: azt a vászonzsákot egy bicskával is el lehet nyisszantani, amikor a Mátrán keresztül viszik. Mellette egyetlen fegyveres, a Mátrán át Hatvanba és vissza. Azt mondták, sok krimit olvasok.

– Volt olyan eset, hogy fegyverrel kényszerítették valamire?

– Hát volt... Azt akarta Fórián István, az operatív tiszt, hogy a parádfürdői nagyhatalmú főorvosról és barátairól – akik idejártak üdülni – szerezzek adatokat. Olyan hatalmasságok jártak Parádfürdőre üdülni, mint Illés Béla, Földes György, meg hozzá hasonló akkori potentátok az '50-es években. Róluk kellett volna nekem adatokat gyűjteni.

– Besúgónak akarták felhasználni?

– Igen. Én akkor tiltakoztam, hogy szó sem lehet ilyesmiről, állandóan hivatalban vagyok, el sem mozdulhatok onnan, én ott kirakatban vagyok, nem tudom vállalni. Úgy csinálták, hogy bejöttek a hivatalba, és a postamestert keresték. Nekem le kellett volna igazoltatni, fénykép szerint pontosan azonosítani őket, de nem lehetett ezt velük megtenni, mert a farzsebből elővették az igazolványt, mondták, hogy az ÁVO-tól vannak, és már el is tették. Eleinte bevittem a lakásba őket, mert négyszemközt akartak beszélni. Röviden el kellett mondanom az életrajzomat.

– Miért éppen a postamesterrel konspiráltak?

– Nem tudom. Én állandóan kifogásokat kerestem. Fórián István egyszer azt mondta, hogy mégis adatokat kell szereznem, és ezért nekem ki kell menni a Nagy Kő alá este fél tízkor. (Ez a községnek a végén van, ahogy megyen az út Mátraderecske felé). Ez a Nagy Kő a parádfürdői országút és a vasút között van. Azt mondta, ott várjak, és mikor ők fütyülik az Internacionálé dallamnak – ezt a Fórián mondta – első részletét, én fütyüljem a folytatást, és akkor ők odajönnek hozzám. Így is történt. Az egyik bokorból is kibújt egy géppisztolyos, meg a másikból is. Akkor öt lépést előreléptem, és kibújt ez a Fórián, a szemembe világított, és mondta, hogy most tessék regélni. Mondtam, hogy én nem tudok semmit, én semmilyen adatot nem tudok szolgáltatni. Fegyverrel fenyegettek. Akkor ott akartam hagyni a postát. Elmentem a Rákosi-titkárságra, hogy engedjenek el, mert beteg vagyok. A Rákosi-titkárságon az ajtók automatikusan nyíltak, azt mondták, hogy most itt álljak meg, és egyszer csak rám világítottak erős reflektorral, és megszólalt egy hang mögöttem. Azt mondta: „Most ne fordulj meg, hanem mondd el, hogy mit akarsz." És akkor, amit akartam, annak

lenyeltem a kilencven százalékát, és csak tíz százalékát mondtam el, hogy én beteg ember vagyok, és a családom miatt szeretnék olyan helyre kerülni, amelyik nem ennyire exponált, nem ilyen veszélyes hely. „Párttag vagy, káder vagy – mondták –, oda lettél helyezve. Ha nem tetszik ott fent, majd megtanulod a drót mögött. Ha majd kivittünk a drót mögé, ott majd elrohadsz." Ez volt a Rákosi-titkárságon.

FÓRIÁN ISTVÁN

– Milyen volt a kapcsolat az államvédelmi katonák és a falu között?

– Hát szóval ott abban az időben a legmaximálisabb, a legtökéletesebb volt a kapcsolat. A nagy többség között. Hát ezt az is bizonyítja, hogy sokan oda nősültek.

– Ott a faluban szerették magukat?

– Szerintem igen, legalábbis nem éreztük, hogy nem, mert együtt voltunk.

– Soha nem volt a kocsmában vagy a bányászotthonban verekedés?

– Nem.

– Soha?

– Nem, nem, egyszer volt, de akkor az izével, a verpeléti páncélosokkal volt a verekedés.

– Úgy hallottam, maga is a faluból szeretett volna elvenni valakit.

– Szabó Margitot, csak nem engedélyezték a házasságot.

– Azt is tudom, hogy amikor magával ezt közölték, maga még sírt is.

– Hát, szerettük egymást.

– Miért nem engedélyezték a házasságot?

– Hát azért nem engedték, mert Kanadában volt rokonuk... és attól függetlenül, hogy én operatív tiszt voltam, én nem kátézhattam, vagyis ezt úgy hívjuk, hogy környezettanulmány. Azt hiszem, ez ma már nem titok az emberek között sem, hogy kátét készítettek róluk, és megállapították, hogy... szóval volt nekik földjük is, olyan három vagy négy hold, vagy erdő, és részben kuláknak voltak még akkor nyilvánítva, meg részben Amerikában volt nekik kapcsolatuk. Ezért... az ottani párttitkár – utána kezembe került a hogyishívják, a papír – kuláknak nyilvánította, minősítette őket. Az egri kapitányságon csinálták a kátét, ott meg én bejártam az egri kapitányságra, oszt visszaadták nekem. Utána sem nősültem meg, hanem kértem a leszerelésemet, de nem szereltek le.

SERES PÁL

– Milyen volt a kapcsolatuk a falubéliekkel?

– Hát nézze, én kapcsolatba kerültem mindjárt az első napokban a recski lakosokkal, mert a még akkor meglévő saját lovas fogattal 15-20 ember részt vett az útépítésnél a kőszállításban. Ezeket a köveket a rabok rakták kocsira, ilyen nagyobb darab köveket, és akkor lovas kocsival elvitték arra a helyre, ahol folyt az útépítés. Ezeknek a kocsisoknak

volt egy megbízottféléjük, azt hiszem valami Gaál Jánosnak hívták, a templom közelében lakott, szóval ő és köztem volt a kapcsolat, tehát én fizettem ki a ledolgozott munkabért, és én írattam alá mindenkivel név szerint a papírt, és aztán ezt visszahoztam.

– Önnek nem volt soha összeütközése a falubéliekkel?

– Senkivel, soha.

FARKAS ISTVÁN (recski lakos, fúrómester)

Születtem 1927-ben, ősrégi recski lakos vagyok, az ércbányánál dolgozom, a fúrásnál, a Mélyfúró Vállalatnál.

– Maga eljutott a tábor bejáratáig?

– Olyan körülmények között, hogy az édesapám, félve a tábortól, engem küldött délutánonként, hogyha a fúrásnál nem voltam, hogy: „Eredj fiam, vidd ki azt a valamit, vagy töltsd le helyettem ezt a robotot", és hát a kenyérkivitelnél voltam, vagy krumplihordásnál. Több éjjel így a táborkapuig is eljutottam, de a táborkapun belül nem, mert ott átvette tőlem az ÁVH a kocsit, egy foglyot rátettek az én lovamra, vagy a kocsimra, és az hajtotta be. Majd az hajtotta vissza ki. És hát bizony szomorú látvány volt az, hogy azok az emberek ottan milyen munkát végeznek, kikötve télen-nyáron... Télen a hidegtől, nyáron a melegtől szenvedtek, lógtak a sziklafalon egy kötélen, és egész nap ott törték, vagy verték a követ. Kiskalapáccsal annyi követ összetörtek, hogy több autón is szállították a vagonokba a köveket eladásra.

– Mit jelentett az '50-es években az, hogy robot?

– Annyit jelentett, hogy azért nem fizettek pénzt. Tehát, hogy sorba mentek a kocsisok, volt akkor még száz pár ló Recsken, és akire rákerült a sor, az bizony azt az egy-két fordulót kivitte, ki kellett vigye ingyen. Ez ki volt tűzve, hogy mikor kire kerül a sor. Amit fizettek olykor-olykor, minimális összeg volt, amiért hát nem lett volna érdemes lóval se menni, nemhogy még oda kihajtani teherrel a lovakat. Eltartott fél napig az út oda. A foglyoknak a sokaságát onnan tudtuk megállapítani, hogy hány vagon kenyér jön, mennyi krumplit kell kihordanunk. Volt olyan, hogy három kocsi egész éjszaka csak krumplit hordott! Estétől reggelig, vagy reggeltől estig sokszor. Volt olyan esetem is, hogy bentről valaki egy kis levelet tett a pokrócba, tudom a nevét is, Oláh Mihálynak hívták, és abban az állt, hogy meleg ruhát vigyek a családjának Mátraballára... az ide csak hat kilométer.

Másnap a hatos vonattal mentem fel Mátraballára, hogy vigyem a meleg ruhát a családnak, de valaki besúghatta, megláthatta, mert engem ott vártak. Előjött az ÁVH, és elvette a cédulát. El lehet képzelni, mit kaptam én ott a tanácsházán bent, és ha nem ismerős a tanácselnök, akkor én is odakerülök a táborba közéjük. Ha nem lettem volna húszéves gyerek, nem is vállaltam volna ezt! Gondolom, az Oláh bácsi, aki a cédulát a pokrócomba tette, kapott érte eleget. A meleg ruha miatt. Talán még él valahol.

A sztálini Gulag lényegéhez tartozott a külvilágtól való tökéletes elszigeteltség. De a Mátra mégsem Szibéria. A recskiek, a parádiak és azok, akik este vagy éjjel vonaton arrafelé utaztak, látták a hegyoldalban a kivilágított kerítést. De hogy kik vannak ott, kinek a fia, férje, apja, testvére, arról az ÁVH-n kívül alig tudott valaki: ez a magyar Gulag titka volt. Az ÁVH szigorúan megakadályozott minden üzenetváltást a tábor és a külvilág között. Persze, ez nem mindig sikerült.

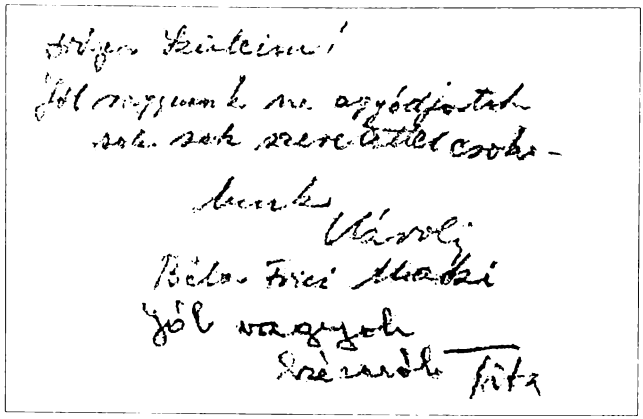
RUZSICS KÁROLY (volt rab, akkor ötödéves jogászhallgató, ma rokkantnyugdíjas villanyszerelő)

1950 őszén történt. Akkor még elég rendezetlenek voltak a recski körülmények. A táborban megkérdezték, hogy ki ért a lóhoz, mert lovas kocsit kell hajtani. Vagy ötünket a tábor bejáratához vittek. A faluból hoztak építőanyagtól élelmiszerig mindenfélét lovas kocsival, a falusi kocsisnak azonban le kellett a kapun kívül szállni, a lovak mentek tovább, és a kapun belül mi fölszálltunk a kocsira... Ez több napon keresztül ment, és én mindig ugyanarra a kocsira szálltam föl, és látta a gazda, hogy én mindig letakarom a lovakat. A harmadik napon a tarisznyáját, amiben egy darab kenyér meg szalonna volt, otthagyta a bakon, és amikor leszállt, a kezét úgy tette rá – a szemünk találkozott, és bólintott – mintha jelezné, hogy fogyasszam el. Elfogyasztottam és kifelé menet ugyanezzel a mozdulattal megköszöntem. A negyedik napon jött a gondolat, hogy egy levelet kellene ilyen módon kijuttatni, és erre felkészültem, megírtam egy kicsi vécépapírt, amin jeleztem, hogy élek, hol vagyok, és ezt aláírta Schwilgin Frici, a Maki – így neveztük Kaas Ervint, Paulinyi Béla meg én. A szokott módon, jelekkel, szemmel szót váltottam, mert beszélni nem volt szabad, és a lónak az izzasztója alá tettem be, az izzasztó és a szerszám közé, mert onnan nem tudott kicsúszni, viszont kellőképpen takarva volt. Meg kellett a kapunál várni, míg kinyitják, néztem a tulajdonost, és elkezdtem ütögetni a ló farát, mintha simogatnám, és láttam, hogy bólintott. A szemével is jelezte, hogy érti. Mikor leszállt másnap a kocsiról, ugyanott a hámnál paskolta meg a lovat, majdpedig bólintott, amit úgy értelmeztem, hogy megtalálta.

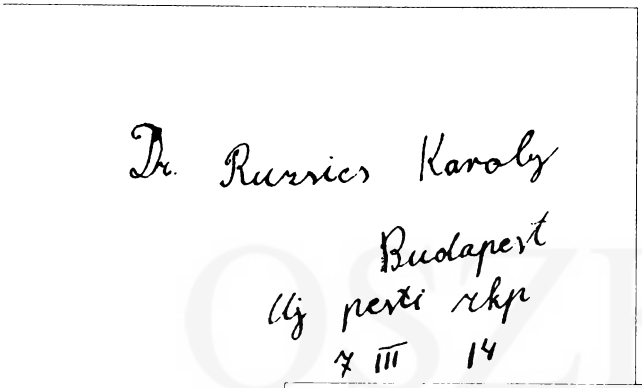
Szabadulásom után tudtam meg édesapámtól, hogy a levél megérkezett. Retorzió nem volt, nem hívtak a parancsnokságra, tehát a kocsi tulajdonosa nem jelentett fel, hogy levelet akartam kicsempészni, pedig ezzel ő is bajba kerülhetett volna, mert ha én jelentem, ha én provokátor vagyok, abban az esetben ő is bekerül a táborba. Tulajdonképpen az utolsó pillanatban juttattam ki a levelet, mert a következő nap még mehettem hajtónak, utána már másokat vittek. Mert arra is vigyáztak, nehogy kontaktus, vagy bármi barátság, összefonódás létrejöhessen.

– Sosem tudtad meg a nevét?

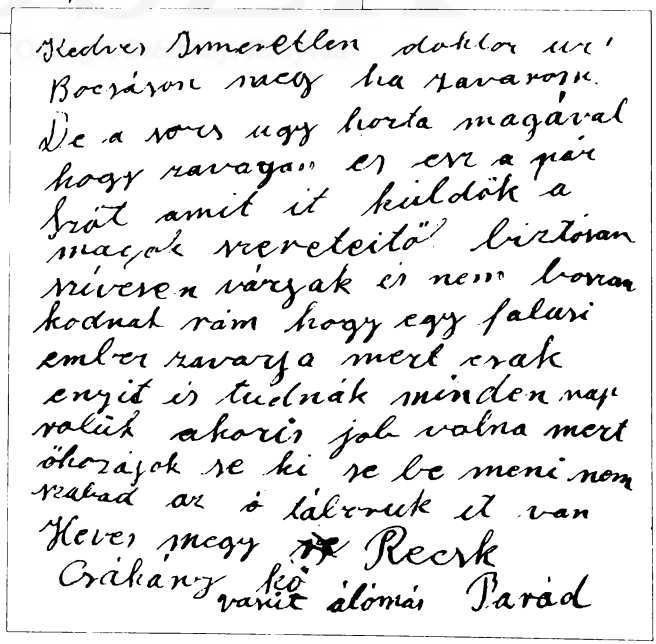
– Nem. A levélben is benne van, hogy fél, és ne keressék a szüleim, mert más községben, más néven adta fel a levelet.

A kicsempészett levél
(Karcsi: Ruzics Károly,
Maki: Kaas Ervin,
Frici: Schwilgin Frigyes,
Béla: Paulinyi Béla)

Az álnéven elküdött
levélboríték.
Postázva:
1950. november 30-án

A lovasgazda kísérőlevele

FAZEKAS LÁSZLÓ (recski lakos, volt vendéglős és kocsmáros, ma nyugdíjas)

– 1950 és 1953 között Recsken Ön volt a kocsmáros. Milyen volt akkor itt az élet?

– Hát, elég szomorú. Állandóan voltak atrocitások, meg kell mondjam, abban az időben voltak itt honvédségiek, ávósok. Ők uralták a kocsmát, a községet, és az igazság az: agresszívek voltak. Nemcsak hogy felsőbbrendűnek hitték magukat, hatalomnak, hanem hát valójában is ők voltak a hatalom! Egyedül nem jártak soha. Mikor bejöttek, főleg szombatonként, vasárnaponként, ugye, akkor többedmagukkal jöttek. Barátkozni nem lehetett velük, inkább egy félelemérzés volt az, ami a lakosságot eltöltötte. Mondjuk volt tíz-tizenöt nem ávós vendég, beszélgettek, szépen társalogtak, és ha két ávós bejött, mindenkinek el kellett hallgatni! Mert itt vannak az Á-VÓ-SOK!!! És akkor tizenöt vendégből tíz kiment. Nem volt más megszólításuk, mint hogy „ürge". Tehát az embereket ürgének nevezték.

– Magát is, a kocsmárost?

– Hát igen, nekem is mondták: „Ürge! Egy fél deci rum, egy üveg sör!" Hát mondom: „Ne tessék már így beszélni kérem! Mit idegeskedik?" Na, de nem lehetett ám sokáig csinálni, hogy mit idegeskedik, hanem igyekeztem odaadni az italt, hogy menjen az istenbe. Szóval félelmetes volt, félelemben tartottak bennünket.

ZELLER FERENC (recski bányász, ma nyugdíjas)

Hát, ha az ávósok bekerültek a kocsmába, azok mindjárt verekedtek. A népet sakkban tartották, mert az ő kezükben volt a hatalom, ugye?! A nép félt tőlük, én nem mondom azt, hogy nem félt, mert nagyon félt, de azért akadt olyan is, hogy az ávósok is kikaptak, megkapták néha a magukét.

– Tudna ilyet mesélni?

– Én csak a Varga Jancsit mondom magának, az az akkori időben kint a lágerben volt az ávós párttitkár.

– Őt hívták Vágottnyakúnak, igaz?

– Hát, hogy aztán Vágottnyakú-e, vagy nem, azt én nem tudom, de ezeknek egynek sem volt ismert a saját, igazi neve, mert ezeknek mind álneve volt.

– És mit csinált Magával Varga János?

– Énvelem semmit, csak elvette tőlem a pálinkát, én meg a karbidlámpával odavágtam neki. A bányászotthonban mérték a pálinkát. A kultúrházas, aki ott volt, a bányászoknak mindig eltett estére egy litert, másfél litert, mert abban az időben abból sem volt elég. Hazamentünk a műszakból és bementünk egy féldecit meginni. Kikértünk – nyolcan mentünk be – nyolc féldecit, én meg valamiért elfordultam a többitől, a Varga Jancsi meg megfogta az én pálinkámat, oszt megitta. Én meg a karbidlámpával odavágtam neki mindjárt. Összeverekedtünk. Utána nem

lett belőle semmi, mert én azt mondtam neki, hogyha elvitetsz, akkor biztos, ha én kiszabadulok egyszer, valahol megtalállak, és rögtön megöllek.

FAZEKAS LÁSZLÓ

Amikor az én üzletem, a vendéglő megszűnt, üresen állt, elvitték tőlem a pultot. Az ávósok. Nevezetesen Seres Pál, ő volt személyesen. Levitték a kőbányába, és ott kantint csináltak maguknak. De nemcsak a pultot vitték el, elvitték a poharaimat, elvitték a székeimet, az egész berendezést elvitték.

SERES PÁL

– Ezeket, akiknek ilyen nagyobb személyi tulajdonuk volt, például a Fazekasék kocsmárosok voltak, vagy nagyobb volt a meghatározott szobánál a lakásuk, ezeket akkor államosították, és elvették a tulajdonostól.

– De ő nem államosításról beszélt, hanem egyszerűen arról, hogy maga kisajátította a kocsmáját.

– Lehet, hogy az ÁVH járt el, hogy elvitték a pultot, de ezt a törvényt nem az ÁVH hozta, hanem a kormány hozta, hiszen államosították például a hentesnek is a lakását, aki ott élt, bizonyos Szakács Bálintét, azt hiszem. Azzal átellenben volt egy nagyobb ház, nem tudom kié, azt is államosították, az lett később a FÜSZÉRT raktára. És itt például államosították, illetve a Fazekasnak az italmérési jogosítványát megszüntették.

– Nem szüntették meg, hanem ebből a magánkocsmából egy állami üzletet csináltak, és nevezett Fazekas László továbbra is ennek az üzletnek a vezetője maradt. Erről úgy beszél, hogy az ávósok jogtalanul az egyik pultját fogták, felpakolták és elvitték.

– Nem fel, hanem lent már megindult az irodaház az alsó telepen, ott készült a kőbányának alsó raktára, és oda vitték le. Hát ez jelenleg is ott található.

FAZEKAS LÁSZLÓ

Jellemző volt a hatalmukra, az agresszivitásukra, hogy amikor bejöttek, ittas állapotban, asszonyokat erőszakoltak meg! Sajnos, nevet nem mondhatok, az itteniek érdekében.

– Fordulhattak ezek az asszonyok a rendőrséghez?

– Nem tudtak folyamodni, mert a rendőrségnek se volt olyan hatalma, hogy ávósokkal szembe tudjon helyezkedni.

ZELLER FERENC

– Féltek a recski asszonyok az ávósoktól?

– Féltek hát!

– Igaz, hogy még a lakásba is bementek?

– Olyan is volt sokszor. Én erről nem tudok sokat mesélni, csak Ruttkai Pirost tudom, amikor oda is bementek, a lányát keresték tán, és az öregasszonnyal is szórakoztak... a többit nem tudom.

– Mit csináltak az öregasszonnyal?

– Hát az öregasszonyt ütlegelték, de az sem él már, az öregasszony.

FARKAS ISTVÁN (recski lakos)

– Sok ávós udvarolt a faluban?

– Hát benősültek vagy húszan. Pénzes gyerekek voltak. Miből tudtam volna én ruhát venni a szeretőmnek, olyan ajándékokat, cipőt, ami akkor érték volt? Ők tudták pénzzel győzni, és mi kell egy lánynak: gyönyörű ruha, cipő, amit mi nem tudtunk volna megvenni. Pl. az én kezdő fúrómesteri fizetésem 830 Ft volt, aminek a fele még ráment arra, hogy a földet megtartsuk, megnyomorított a több ezer tojás beadása, egész disznó beadása, hát hol tudtuk mi azt a gyönyörű lányt esetleg magunknak meghódítani, amikor olyanok voltunk, mint a templom egere. Ott meg dagadt a pénztárca! Egy éjszakai krumplihordásnál a Seres azt mondta, hogy nem kétszázat írsz alá, hanem négyet, ötöt, de ebből csak kettőt kapsz, és megfogta a forgópisztolyt.

– Hogy volt ez?

– Krumplihordásnál volt. Az állomásról hordtuk az ávósoknak a krumplit a kastély pincéjébe. Négy vagon volt. Mind a négy kocsi erről a sorról volt kijelölve. Odaálltunk a vagonhoz, megrakták a kocsit a rabok, mentünk a kastélyhoz, odaálltunk az ablakhoz, behordták a krumplit ilyen almásládával, majd a végén két napszámos volt az ÁVH-nál, akik a krumplit rakták kifelé az utolsó vagonnal. Hallom, hogy: „Hozzanak zsákot, mert majd egy pár zsák krumplit eladunk a bortároló néninek. Hát én nem hozok zsákot, én nem akarok inni, mit gondoltok. Nahát, elment a két kolléga (ma is élnek, akik hoztak zsákot, én nem tudtam, hogy ez engedélyezett) a géhás ávéhás tisztért, aki lóháton járkált le-fel, lerakásnál is, felrakásnál is, a kastélytól a vasútállomásig. Ő a krumplihordás után azt mondta: „Akkor gyere vissza egy fél óra múlva a pénzért." Mondtam a többi fuvarosnak, öreg bácsiknak, pl. a Borsos Feri bácsinak, hogy menjen már vissza a pénzért, hát egyik sem akart visszamenni. Egy sem ment vissza, mondanom sem kell, én voltam az áldozat: „Menj te azért a pénzért, mégis fiatalabb vagy." Fél kettőkor éjszaka kimegyek a pénzért. Seres kidobott innen egy nagy csomó százast, onnan egy forgópisztolyt, amonnan egy másik pisztolyt: „Na mennyi lesz a fuvar?" – Hát mondom: „Azt mondták a bácsik, hogy 100-100 forint." „Micsoda? Négyszáz, és alá fogsz írni." Hát én akkor már sejtettem, hogy mit és miért kell aláírnom, de mondtam, nekem nem hiszik

el a bácsik, hogy annyit írtam alá és csak ennyit kaptam. „Hát, nem is fogsz innen semmilyen papírt elvinni! Mit gondolsz, hogy a papírt neked adom?" Én aláírtam a négy fuvaros nevét, Borsos Ferenc, Bódi B. János, apám, Farkas Lajos és Tóth Pál. „Na – azt mondja –, találkozunk egy óra múlva. Segíts egy kis bort inni." Mondom a nejemnek, hogy csukjál be ajtót, ablakot, mert ez jön értem, ez az ávós, hogy segítsek neki bort inni. Majd zörgették a kaput, átugrott rajta, az ablakot is majdnem beverte, hogy azonnal kelj fel, és gyere velem bort inni. Egy liter bort ott rögtön meg kellett innom. Hát, a másik litert már nem bírtam, és nem is akartam, mire elővette a pisztolyát és a plafonba lőtt, hogy ha nem iszol, az anyád!... Hát fogtam a másik litert, és megint iszogattam. Egy öreg néni volt a boros házinéni, és az is kérte: „Az istenért, ne itasd már annyira, fiam." Mire aztán nekem a lövés után újra kellett innom a borból, hogy mennyit, azt nem tudom, mert úgy berúgtam, hogy szegény néninél másnap reggel ébredtem fel a feleségem keresése után, akkor sem bírtam még felállni a részegségtől, és mondta, hogy az üveget a számra nyomta és itatott, itatott, míg csak nem jött az orromon ki a bor. Erőszakosan, szadista módra öntötte belém a bort.

Farkas István recski lakos

A továbbiakban én is féltem már krumplit vinni, mert féltem, hogy mikor leszek megint így ezzel az emberrel, aki mindent megtesz azért, hogy a másikat kínozhassa, vagy pénzhez jusson.

SERES PÁL (meghallgatta a fenti riport szövegét)

– Nem tudom, hogyan szedte így sorba. Nem tudom, hogy kiről van szó.

– Farkas Istvánról.

– Farkas István? Természetesen, hogy nem igaz. Én zsebből nem fizettem soha, hogy ő miből szűrte össze ezeket az elképzeléseket, azt nem tudom. Csak feltételezhetem, hogy én közismert voltam annál fogva, hogy Seres a nevem, és az első voltam, aki ott Recsken megnősült, és könnyű volt megjegyezni a nevemet, és azt is tudta mindenki, hogy géhás vagyok. De ilyen fenyegetésre nem emlékszem, hogy én ilyet elkövettem volna. Annak ellenére, hogy hosszú az idő, valami nyoma kellett volna, hogy maradjon bennem. Hát például, hogy plafonba lőni! Hat pisztolygolyónk volt kiadva. Egy tár. Hát azt nem lehetett kilőni.

– Ebben önnek teljesen igaza van, csak az az érdekes, hogy már az Andrássy út 60-ból is azért váltották le önt, mert kint a Városligetben is lövöldözött a levegőbe.

– Az lehet, az lehet...

FARKAS ISTVÁN

És még egy eset, aminek nagyon sokáig keresték a nyomát itt közel a kastélyhoz, a kastély kriptájában. Bűzt érzünk, hatalmas bűzt, és keresi mindenki, hogy mi ez. Kiderült, hogy az ősi családnak a sírboltját, a kriptáját a kápolna bejáratán át, két vasajtón keresztül feltörték, és ott felforgatták a hullákat, az arany ékszereket ellopták az ávósok. Ez akkor történt, amikor az egész kastélyt ők uralták. Be volt kerítve a kastély, oda idegen be nem léphetett, ott volt a raboknak a gyűjtőhelye, onnét vitték őket mit tudom, hova. A pincében ordítás és sírás-rívás. Kihallatszott az ordítás, kiabálás, döngették a vasajtókat. Tehát mondom, a kastélyba csak úgy lehetett bemenni, hogyha bekísérték az embert. Hogyha vittem anyagot, vagy vittük az anyagot.

HOLLÓ FERENC (recski lakos, volt kocsis, ma telepvezető)

1946-tól 1950. augusztus 1-jéig dolgoztam a recski apácáknál, az Irgalmas nővéreknél, mint kocsis. Augusztus 1-jén virradóra őket elvitték két teherkocsival Bakonybélbe az államvédelmisek, és akkor még a kastélynak a kápolnája és a kriptája teljesen ép állapotban volt. Ez így volt.

Utána történt az, hogy a kriptát feltörték az ávósok, de hogy név szerint kik bontották fel, hogy ki hozta őket ide, azt nem tudom megmondani, mert oda a köze-

libe nem engedtek senkit. Összetörték az épületet, az ajtaját, mindent. Gyönyörű kétszárnyas ajtó volt rajta, bronzkoporsók voltak üvegablakkal, be lehetett nézni rajta, volt kis koporsó is ott, olyan méteres, olyannak ugye, aki korán meghalt.

ZELLER FERENC

– Hova lettek a bronzkoporsók?

– Azt én nem tudom megmondani. Csak annyit tudok, mert jártam a kápolnában, hogy a fiatal bárónak, aki öngyilkos lett, ott volt az aranylánc a mellényén, meg gyűrűk voltak a kezükön. Hogy azt is ki vette le, azt én nem tudom megmondani. Nyakláncok, ékszerek voltak, de hogy ki vitte el? Az biztos, hogy az ávósok közül, mert azt másnak nem lehetett megközelíteni.

– Meg tudja mutatni a temetőben azt a helyet, ahová elhantolták a Barkóczy család csontjait?

– Megmutatni meg tudom, de nincs ott már sírhalom semmi, az már sima föld, mert azt ugye, nem ápolta senki. A Barkóczy családból akik megmaradtak, az egyik Franciaországban van, a másik nem is tudom hol, nem találunk itt már sírdombot.

MÜLLER ISTVÁN (a recski MÉH-telep volt vezetője)

A recski MÉH-telepnek 18 évig voltam a vezetője, most már nyugdíjas vagyok. A MÉH-telepen megjelent három ávós katona, és hozták a bronzkoporsót eladásra. A bronznak akkor kilója, ha jól emlékszem, 6 forint volt. Olcsóllották, mondták, hogy kevés pénzt kaptak, nem annyi az ára. Meg azt is mondták, hogy az arany után ez a legdrágább. Hát mondom: „Mi aranyat nem veszünk. Ha keveslik, vagy vitázni akarnak, menjenek a központba, ott pontosan tudják, nyilvántartják ezeket a dolgokat. Az árakat." A központunk Gyöngyösön, a Jókai út 42. szám alatt volt.

– És önök szóltak a központba, hogy átvették a bronzkoporsót?

– Szóltunk, aztán a fejüket csóválták ők is. Mondom, nem koporsó, csak roncs. Hát mit tudtunk csinálni? Erővel itthagyták, azt meg kellett venni.

Éhség, betegség, értéktelen „rabélet"

1951 tavaszára a recski kényszermunkatábor önálló kis országgá nőtte ki magát: jól védett, elegánsan kivilágított országhatárral, lakóteleppel, kormányzati negyeddel, sétautakkal, olcsón működő kőbányával, mindenfélét előállító és javító műhelyekkel és egyre gyarapodó szociális létesítményekkel, értve ezen nemcsak az új fogdát, a mosodát, a konyhát (étterem a kertben), hanem a tetvetlenítővel is ellátott kórházat, amelyben a legkitűnőbb orvosok dolgoztak, köztük például az a sebész, aki az első csecsemőszívműtétet végezte Magyarországon.

DR. HOYOS JÁNOS

– Te lettél a recski tábor első orvosa. Volt már akkor a táborban valami orvosi helyiség?

– Akkor még nem volt. Később, amikor a barakkokat kezdték építeni, felépítettünk egy kórházat, amiben volt egy elfekvő 12-14 szalmazsákkal, és volt két rendelő.

– Hogy alakult ki a személyzete a recski kórháznak?

– Ahogy jöttek újabb szállítmányok, ha volt orvos köztük, akkor én azokat kiemeltem. Így kiemeltem a Ráczkövi Bandit, kiemeltem az Ács Lászlót (sajnos, mert később kiderült, hogy gyávasága miatt kegyetlen, az orvosi etikát semmibe vevő lett), kiemeltem egy volt orvos ezredest, aki szegény azután tüdőrákban meghalt, aztán Kánya doktort, jött Bedő, Hunyadi. Ezekkel együtt dolgoztunk, és kellett is a munkaerő, mert el kellett menni a bányába is, ha sérülés volt. Nemcsak a kezelés meg a higiénia megteremtése és fenntartása volt a feladat.

– Voltak eszközeitek vagy gyógyszereitek?

– Én beadtam a listát, amiből azt kell mondanom, hogy elég sok mindent megkaptam. Sebkötöző pólyát kellett ugyan mosni, de akkor Magyarországon mindenütt kellett pólyát mosni. Az nem lett volna probléma, a probléma az alultápláltság volt. A tábor élelmezéséről, mint orvos, sokat tudtam. Meghatározó volt, hogy a konyha szocdemkézben volt, és a főnöke egy Lencsés Ferenc nevű szocdem volt, aki nagyon pártosan osztotta el az élelmet, nemcsak a mennyiséget, hanem a minőséget is.

Ha a nyersanyag bejött, azt már fönt megdézsmálták az ávósok, mindent, ami jó, vagy fontos volt, azt lefelezték a felére, harmadára, és az 1100 vagy 1200 embernek a befutott, már amúgy is nagyon csökkentett kalóriájú anyagnak csak, mit tudom én, az egyharmada jutott. Ez eljutott a konyhára. Akkor a két kondér, ami külön

főtt, abba belement az egész zsiradék, az egész hús, ha volt, és a többinek nem jutott semmi tápláló anyag.

– Külön kondérjuk volt?

– Hogyne, volt vagy 5-6 kondér a konyhán, ha nem több. Tehát, mondjuk elosztani az élelmet, nem volt probléma. És lehetett látni, amikor vitték a kondérokat a barakkokba, hogy azokon a kondérokon úszott a zsír, amelyik a szocdemekhez került, és amelyik a többi barakkba került, azon nem volt semmi. Úgyhogy a többiek kezdtek lerongyolódni annyira, hogy féltem, hogy ellenálló erő hiányában el fognak pusztulni, el fogunk pusztulni, mondjuk úgy, mert úgy hajtottak minket munkára, hogy az teljesen aránytalan volt ahhoz a kalóriaértékhez, amit adtak nekünk. Ráadásul az őrök szerették azt csinálni, hogy ahogy elkezdtük kanalazni a csajkát, máris sorba állítottak minket, hogy ne legyen időnk megenni az ennivalót. Ezt főleg a büntetőbrigádban csinálták. Összeállítottam, ha jól emlékszem a Ráczkövi Bandi segítségével egy táblázatot, amiben kimutattam, hogy a kalóriaérték, amit mi kapunk, és a kalóriakiadás, amit a bányában végzünk, olyan aránytalan, hogy ez csak teljes megsemmisüléshez vezet. Ezt én be is adtam, de hogy vajon volt-e ennek szerepe abban, hogy a büntetőbrigádba kerültem, vagy nem, azt én nem tudom. De valószínűleg ez „segített" hozzá.

DR. RÁCZKÖVI ANDOR (volt rab, akkor is, ma is fogorvos Budapesten)

Engem kérem szépen, összevertek azért, mert fölvilágosítást adtam a kalóriatáblázatra vonatkozóan. És ezért fölrendeltek a parancsnokságra, és megkérdezték, hogy igaz-e, hogy én lázítok azzal, hogy megmondom, az ételnek mennyi a kalóriája. Hát mondom: kérem, hát tudtommal Moszkvában, New Yorkban, Berlinben, Budapesten egyforma, evvel nem lázítok, csak legföljebb azt tudják meg az emberek, hogy milyen kevés kosztot kapnak. Ezért engemet a Vipla vert össze, és utána levittek fogdára és vízbe állítottak 24 órán keresztül.

1948. szeptember 21-én feljelentési kötelezettség elmulasztásának vádjával minden ok nélkül leinternáltak. Bírói eljárás nem volt ellenem. 1950-ben Recskre vittek, ahol a kórházban működtünk, ami kezdetben egy istálló volt, mert nem volt kórházépület. A betegeket a fekvőhelyükön kezeltük és ápoltuk, mert nem volt, ahol elhelyezzük, utána körülbelül egy fél év múlva építették meg a kórházat, amely nagyon gyengén fölszerelt, tulajdonképpen segélyhely volt. Ágyak ugyan voltak, ahol a betegek feküdtek, és őket próbáltuk a primitív felszerelésünkkel úgy gyógyítani, ahogy tudtuk. A műszereltség és a gyógyszerellátás minimális volt. Előfordult, hogy egyetlen fájdalomcsillapítónk sem volt. Általában rengeteg volt a hűléses megbetegedés, mert az emberek nagyon rosszul voltak ruházattal ellátva, hajnalban pedig, mikor jóformán olyan hideg volt, hogy mindenki meg volt

dermedve, zavarták az embereket munkára, ennek következtében nagyon sokan megfáztak, és így nagyon sok tüdőgyulladás volt.

– Ki volt a kórház internált vezetője?

– Először Hoyos János volt, egy kiváló sebész és nagyon jó orvos. Csak őt leváltották, a büntetőbe tették, és aztán el is vitték a táborból, mert nem volt hajlandó mindig mindent úgy csinálni, ahogy neki mondták. Mint ahogy engem is többször leváltottak, mert nem voltam hajlandó olyan dolgokat csinálni, ami az orvosi eskümmel ellentétbe került.

– Az orvosok számára kik adták az utasítást?

– Az egészségügyi alhadnagy. Nem tudom már a nevét, elfelejtettem. Nagyon morózus ember volt, és engemet egyáltalán nem szeretett, mert mindig szóltam a gyógyszerek miatt, meg különböző dolgok miatt, és ezért sokszor a bányába mentem büntetésből követ törni.

– Milyen utasításokat adott az alhadnagy, amiket ti orvosok nem hajtottatok végre?

– Hát például kaptam olyan utasítást tőle is és a nyomozó főhadnagytól is, hogy a bányából semmilyen sérült nem szállítható kórházba, csak az, aki már egészen kikészült, szóval életveszélyben van. Máskülönben a bányából nem küldhetek be senkit. Én voltam olyan bátor, ha már nem mentesítettek a munka alól, hogy azt csináltam, hogy az embereket, akik megsérültek, leültettem a bányasegélyhely körül, és pihenőt adtam nekik. De nem vittem őket kórházba, mert nem vihettem be, pedig rászorultak volna egyesek, mert olyan súlyos sérüléseik voltak. És ezért szintén leváltottak, mint orvost, és mentem büntetésből követ törni. Faludy György, a költő is velünk volt. Szerettük, mert igen jó bajtársunk volt. Fönt a bányában történt egyszer, hogy Faludy Györgyöt, akit az ávósok nagyon nem szerettek, az egyik ávós őrmester összeverte, sőt összerugdalta a földön, úgy, hogy orrán-száján folyt a vér. Utána a segélyhelyre került, hogy elsősegélyben részesítsem. Én el is láttam, majd mondtam, hogy mentesítem ezek után a munkából, de ő ezt nem volt hajlandó elfogadni. Azt mondta: „Az őrmester téged is össze fog hasonlóképpen verni és rugdosni, és én ezt nem fogadom el tőled." Én ezért a Faludy Gyurkát nagyon becsülöm, mert ő inkább vállalta a rosszat, hogy nekem nehogy bajom történjen.

– Említetted, hogy időnként orvos járt ki felügyeletet gyakorolni. Ki volt az?

– Úgy dereng, mintha Halásznak hívták volna, de nem emlékszem pontosan. Ő a váci fogházból jött át, mint ÁVH-s orvos főhadnagy. Nagyon-nagyon elfogult volt, nagyon szigorú volt. Akit csak lehetett kizavart a kórházból.

– Ács doktor, aki Hoyos után az internált vezető orvos lett, milyen ember volt?

– Jól képzett orvos volt, csak borzasztóan meg volt ijedve, és minden utasítást szorgalmasan végrehajtott. Csak a vége felé, amikor változott a hangulat, akkor már ő sem

volt olyan, hogy megtegyen mindent, és tényleg csinált dolgokat, ami úgy volt helyes, ahogy csinálta. Máskülönben az embereket, ha lehetett, kitessékelte a kőbányába, mert nagyon félt, hogy kizavarják a bányába, és tudta, hogy ő ezt fizikailag nem bírja. Ezért igyekezett mindig úgy cselekedni, ahogy a parancsnokságnak jó volt.

DR. HOYOS JÁNOS

A töréseket is röntgen nélkül, rutinból kellett kezelni. Itt volt például Ivády Sanyi esete. Ivády Sanyit ismerni kell, ugye, az úszó-vízipóló csapat tagja, amely kétszer vagy háromszor megnyerte a világbajnokságot Magyarországnak. Nagy darab, erős ember volt, és hát sportember nem ad sokat egy kis fájdalomra. Megbicsaklott a lába, fájt, megdagadt a bokája, fájt, harmadnap eljött hozzám. Addig valahogy kievickélt mindig a munkahelyére. Megnézem, hát érzem az ujjam alatt, hogy ropog a csont, ehhez nem kell semmi különleges tudás, láttam, hogy el van törve. Begipszeltem. Igen ám, de itt volt az a tény, hogy két-három napig még szaladt vele, s a besúgók rögtön jelentették, hogy szimulál, és én csak azért gipszeltem be, hogy lefektethessem a barátomat. Erre föl aztán, hogy lebuktassanak, kihozattak egy ávós orvost, a neve valószínűleg Csillag volt, aki mindig megkérdezte, hogy ennek a betegnek mi baja van, annak a betegnek mi baja van, és honnan tudja, hogy el van törve a csont, ha nincs röntgenje. Mondtam: „Kérem, ez a szakmám." „Na – azt mondja – meglátjuk," és bevitte Ivádyt Egerbe megröntgeneztetni. Levétette a gipszet, hát ott volt a törés. Egerbe vissza kellett tenni a gipszet, és persze dühös volt rám, mert nekem volt igazam.

Az éhezés olyan fokú lett Recsken, hogy mindenki mindenre hajlandó volt, hogy valamit egyen. Mindenféle füvet megettünk. Nagyon segített nekünk az akkori kocsis, aki állatorvos volt civilben, mert hagyta, hogy mi ellopjuk a zabot, amelyben melasz volt a lovak számára, és akkor melaszt ettünk, hogy pár kalóriára szert tegyünk. Lencsés, a főszakács és maga a szociáldemokrata tábor az mindig jól nézett ki, bár dolgozni kellett nekik is, de elsősorban nem hajtották őket annyira, mint minket, másodsorban, sokkal több kalóriát kaptak. Nem volt az, ami nálunk volt, nem is beszélek a büntetőbrigádról, hogy vasárnap is kirendeltek bennünket például havat lapátolni olyan helyre, ahol nem ártott a hó senkinek, csak azért, hogy fogyasszák az energiánkat, fogyasszák az ellenálló képességünket. Meg is mondták nekünk. Volt egy őr, aki azzal szólított meg minket, hogy: „Emberek, ha rendesen viselkednek, úgy bánok magukkal, mint emberekkel" – ez lehetett a legjellemzőbb talán az egész mentalitásukra.

A vezetőség mentalitása az volt, hogy akik ide beléptek, úgy mint Dante poklába, innen ki nem jönnek. És ha Rákosi le nem bukik, és ha Sztálin meg nem hal, igazuk is lett volna.

– Tehát gyakorlatilag megsemmisítőtábor volt?

– Igen, megsemmisültünk volna, mert olyan munkát végeztettek velünk gyakran, ami abszolút felesleges volt. Például lehozattak velünk rönköket futólépésben, és egy másik csoporttal visszavitették a rönköket ugyanarra a helyre. Hát ez tisztán arra ment ki, hogy kikészítsék az embereket.

DR. RÁCZKÖVI ANDOR

Máskülönben rengeteg koszt eltűnt. Én rájöttem erre, mert egy ideig én voltam a konyhaellenőr, és véletlenül eljutott hozzám a kimutatás, hogy a konyhának mennyit kell kapni naponta, és én ellenőriztem, és megállapítottam, hogy mennyi a hiány.

– Feltételezed, hogy a rab szakácsok eltüntették a kosztot?

– Egyesek a konyhán, meg a protekciósok persze jól éltek. Ott mindig volt maradék, de a kosztot nem a konyhából tüntették el, hanem már magába a konyhába sem jött be az a mennyiség, amit fel kellett volna dolgozni. Én erről kimutatást készítettem. Sajnos, ezt elmondtam orvoskollégáimnak, és valamelyik orvoskolléga, hogy jó fiú legyen, ezt fölfelé, a parancsokság felé besúgta, és a Makaróni nevezetű főhadnagy – ma már ismert a civil neve is, a Nagy László – elővett engem, és összepofozott, hogy mi bajom van nekem az élelmezéssel.

Nagy László – „Makaróni"

És kereste rajtam a feljegyzéseket, mert a feljelentőm bemondta, hogy feljegyzéseket vezettem. Napokon keresztül motoztak engemet, hogy hol van ez a kimutatás. Csak én ezt a hivatalos könyvben, a raktárkönyv utolsó előtti oldalán vezettem,

amire nem gondoltak, és különböző jeleket használtam. Például azt írtam, hogy F1, az sertéshús, F2 birkahús, F3 marhahús. Hüvelyesnél írtam, hogy B1, az a bab, B2 az a borsó, B3 a lencse, és pontosan írtam mindent, a liszttől kezdve végig, a kenyérig, hogy mennyit nem kaptunk meg, hogy majd alkalomadtán a gazdasági őrnagynak, aki azt mondta, hogy jön majd ellenőr, elmondhassam. Erre soha nem került sor, mert a géhás őrnagy soha nem jött ellenőrizni, azonkívül pedig engemet kivágtak követ törni a bányába, mert egy alkalommal megakadályoztam, hogy két hatalmas, többmázsás káposztáshordót, ami megromlott, bevigyenek a konyhába és földolgozzák. Ezért a géhás százados letolt a sárga földig, hogy hogy képzelem én ezt. De én megmondtam, hogy nem írom alá a jegyzőkönyvet, mert ez alkalmatlan étkezésre, és ezért a felelősséget nem vállalom. Két nap múlva a bányában voltam ismét, és aztán soha többet a konyhát nem ellenőriztem a táborban.

NYESTE ZOLTÁN

A legszörnyűbb nem a kínzás, nem a verés, nem a végkimerülésig hajtott munka, hanem az a rettenetes éhezés volt, amikor az ember már egy éve, már két éve nem lakott jól. Amikor füveket húzgálok ki, és próbálom, hogy a gyökerét meg tudom-e enni. Amikor makkot és minden egyéb ehetetlen termést a fákról próbálok megenni. Amikor már alig tudok menni. Akkor már minden sejt éhes az emberben. Az valami olyan borzalmas, megalázó szenvedés, hogy ennél rosszabbat nem tudok kitalálni.

LÉTAI VIKTOR (volt őr)

Nem volt ott ezeknek az embereknek rossz helyük. Hát nyáron, ha látta őket valaki levetkezve, mert meleg volt ottan, odavágott a nap a hegyoldalba, ahol dolgoztak, hát szóval szabályosan ki voltak hízva.

PUSKA LAJOS (volt rab, földműves, ma nyugdíjas tsz-tag)

Nagyon nehéz dolog embernek lenni, és embernek maradni, tetszik érteni. Nagyon sok ember kivetkőzött emberi mivoltából is. De nem is csoda, olyan körülmények között, ami ott lezajlott. Amikor éhes volt az ember, és nem volt mit enni. Amikor szögesbottal keresgélték az ávósok konyhájáról, amit kidobtak ennivalót, és azt piszkálgatták a trágyatelepen. Ilyen is megtörtént. Amikor 40 deka kenyeret kaptunk. Öten kaptunk kérem szépen egy kenyeret, és abból mindig egy, az első osztott, az maradt utoljára. Be volt osztva, egy, kettő, három, négy, öt és így dekázták a kenyereket, hogy nehogy valakié egy dekával is több legyen. Az osztó annyira vigyázott a kenyérre, hogy nehogy véletlenül 39 deka jusson őneki, és aki legelőször választott, mégis mindig csalva érezte magát. Ilyen nagy szeme volt a kenyérnek!

A penészes kenyereket azon a kocsin hozták, amelyiken a trágyát hordták. Volt egy kefélőbrigád, öregekből, akik a penészt kefélték le súroló-borosta kefével, és megettük, nem volt eldobnivaló, tetszik érteni? Nem volt eldobni való kenyér. Éheztünk. Hát ez nem volt vitás. És akkor voltak azok a hétdecis leveseskanalak, meg az ötdecis főzelékesek, és csak az volt a különbség, hogy a levesben volt öt szem bab, és a főzelékben hat vagy nyolc, tetszik érteni? Olyan soványak voltak az emberek, úgy lecsupaszodtak, de úgy...

DR. ZIMÁNYI TIBOR

A reggeli úgynevezett kincstári feketekávéból állt. Egy csajka félig volt híg fekete lötytyel, és megkaptuk az egész napra szóló kenyéradagot. Csodálatos módon ez is változott az idők folyamán. Volt úgy, hogy kaptunk egy teljes cipót, ami lehetett 40 deka, de volt úgy, hogy ennek csak a felét kaptuk. Hogy itt mi volt a magasabb szempont, azt a mai napig sem tudom. Aztán volt egy korszak, amikor kétkilós kenyereket kaptunk, ami azt jelentette, hogy öten kaptuk, és az öt embernek egymás közt el kellett osztani. Ebben a hihetetlen éhségérzettől szenvedő állapotban mindenki mérleget csinált. Csodálatos módon rögtön sikerült papundeklit szereznünk, és gallyakból mérleget készítettünk, mert minden grammot megmértünk. A kenyérnek hihetetlen jelentősége volt. Minden grammja esetleg az életünket menthette meg, ezért készültek ezek a mérlegek, amik különleges képet nyújtottak. Amikor kivonultunk a barakkból, felakasztottuk az emeletes ágyak végébe, és valami különleges, torz látványt nyújtott ez a sok libegő ágból és közönséges papundekliből készült mérleg.

TÓTH ANDRÁS (volt ávéhás)

– Milyen volt az őrök kosztja?

– Hát, ha a kosztról beszélünk, a mienk rosszabb volt, mint az internáltaké. Mert az internáltaknak kötelező előírt kaja volt. Hát bizony tudjuk, hogy az ötvenes években nagyon gyönge volt az élelmezés. Nekünk meg hát, szárított krumplitól kezdve minden, ami jutott.

– Miért volt a maguk kosztja rosszabb, mint az internáltaké?

– Mert azt mondták a parancsnokok, hogy nekik meg kell adni mindent, amit tudunk. Nekünk viszont meg kell érteni. Tehát nekem meg kell érteni, hogy nincs, szegények vagyunk. De őnekik nem szabad volt magyarázni, hogy szegény az állam, és nincs ennivaló. Nekik be kellett szerezni Sirokból, Detkből ökröket, teheneket, borjakat, amit össze tudtunk vásárolni. A gazdasági hivatal ezeket felvásárolta, ebből volt az élelmezésük. Az internáltaknak maga a minisztérium adott le egy heti étlapot, és azt nekünk abban az időben is, tehát a hadtápnak, be kellett szerezni, akárhonnan. Ezért volt az, hogy a kosztjuk, az övéké jobb volt, mint a mienk.

– Mondja el, mit ettek reggelire, délre, vacsorára az internáltak.

– Hát őnekik gyakran volt nokedli marhapörkölttel, általában marhahúst alkalmaztak. A reggelijük feketekávé volt, gyümölcsíz vagy szalonna, de kevés mennyiség, úgyhogy nem terhelte le a gyerek testit, mégis nagyon jól bírt lakni, mert a kenyér, a szalonna, a fél liter kávé megvolt nekik. Az ebéd az bab, borsó, krumpli, ilyen apróságok.

– Hús volt-e hozzá?

– Általában marhapörkölt, ez járta, marhapörkölt, vagy konzervpörkölt, vagy vágott marha, mert itt ők maguk vágták a jószágot. Őköztük volt hentes, szakács, orvos, mindenfajta foglalkozású ember volt köztük, és ők maguknak nyugodtan el tudtak mindent készíteni.

– Ha ez így lett volna, akkor hogy lehet az, hogy egy csomó ember csontsoványra lefogyott az éhségtől, ötven kilóra vagy ötven kiló alá, és erről dokumentumok vannak? Ha igaz lenne, amit maga mond, akkor hogyan lehet, hogy valaki negyvenöt kilóra lefogyott?

– Én legalábbis nem tudok negyvenkilós emberről. Dolgozni dolgoztak, úgy, ahogy egy másik ember dolgozik.

ANTAL ISTVÁN (volt ávéhás)

– Hogyan kosztoltak a rabok?

– Hát elejibe, mikor én ide lekerültem, nagyon gyenge volt a koszt. Hát, reggel volt nekik ilyen zupa, ilyen híg rántottlevesféle, néha egy kis sajt, bögre tea... akkor délbe sokszor volt olyan, hogy ehetetlen volt, az biztos, később azt a szakácsot ki is dobták.

– Ez a szakács főzött az őrszemélyzetre is?

– Nem. Nem. Nekünk egy asszony volt, egy idevalósi asszony volt a szakácsnőnk. De a külső őrségnek annak megintcsak volt egy saját szakácsa külön.

KÉRI KÁLMÁN

– Örök életemben kis étkű voltam, és mégis nagyon szenvedtem az éhségtől. Hát akkor el lehet képzelni, aki nagyobb étkű volt, akinek több kellett, az mit szenvedett.

– Mikor láttál húst?

– Húst? Néha volt egy-két cafat benne, vagy vasárnaponként. Vagy akkor láttunk húst, amikor zsizsikes borsót adtak.

– Beszéltem egy őrrel, aki azt mondta, hogy a rabok ellátása nagyon jó volt, szinte kigömbölyödtek a rabok.

– Az lehet. Hogyne. Volt, aki kigömbölyödött: vizenyős lett. Van ennek egy orvosi neve: ödéma. Ödémás lett persze nem is egy. Ha mentünk fürödni, akkor lehetett látni az ödémást, és lehetett látni a félig csontvázat. Emlékszem egy esetre. Amikor

egyszer a munkahelyünkre az ávósok disznóólai mellett vezetett az utunk, látom, hogy egy-két internált lemarad. Hát mit csinál? Az ujjával kaparja ki a disznók által visszahagyott korpát. Rájuk ordítottam. De be kell valljam, hogy nem volt szívem még egyszer rájuk ordítani, mert átéreztem, micsoda éhínsége lehet ennek az embernek, és most én megakadályozzam abban, hogy ezt enyhítse?

DR. B. RÁCZ ISTVÁN (volt rab, közgazdász, ma egyetemi tanár az USA-ban)

Az ellátás nagyon rossz volt, köztudomású, hogy sok ember éhen halt. Jómagam elég jó karban voltam a csont-bőr emberekhez képest, valahogy ilyen az alkatom. Én se ettem többet, mint a bajtársaim, illetve valamit mégis... Volt egy rabtársam, Incze Laci a nyolcas barakkban. Egy kőtörőbrigádban is dolgoztunk. Ő erdélyi ember volt, nagyon jól értett a gombákhoz, amiből akadt bőven az erdőben. Laci gyűjtögette őket, és ettük a gombát, főként nyersen, ha volt lehetőség, tűzön pirítva.

– Engem Gábori Gyuri – akivel egyszerre kerültem a büntetőbrigádba, és aki Recsket megelőzően megjárta a német koncentrációs táborokat is, tehát már volt tapasztalata – tanított ki a különféle ehető erdei-mezei „zöldségek" felismerésére. Madársóskára, csalánra, fűfélékre, pici cserjékre, különböző hajtásokra, például bükkhajtásra emlékszem, meg mindenféle vadgyümölcsökre, termésekre. Ő biztatott, hogy egyem ezeket, és így spájzoljak vitamint télire.

– Mond neked valamit az, hogy lednek? Valamilyen lednek, aminek a gumója is óriási tápérték volt. Igen, ez nagyon nagy tartalék volt, vitamintartalék, segített, hogy ne romoljunk le annyira, mint a nagy éhezéskor sokan a táborban. Én talán az életemet is ilyetén módon az adakozó természetnek és Incze Laci gombaszakértőségének köszönhetem, mert magamtól eszembe se jutott volna, meg fel se ismertem volna az ehetőt.

SERES PÁL

– Sok a vád az élelmezéssel kapcsolatban. Hogyan látja ennyi év távlatából?

– Hát, jogos a vádaskodás abban az értelemben, hogy a koszt nem is hogy rossz volt, hanem kevés volt. Mennyiségileg volt kevés az élelmiszer, amit kaptak. Tehát grammra kellett. De nem én végeztem állandóan ezt a munkát, mert nem volt meg hozzá a képzettségem. Viszont semmi másra sem volt meg, például a pénztárossághoz sem volt meg a képzettségem, de mégis csinálni kellett. Azután raktárosi képesítésem sem volt, és azt is kellett csinálnom, a raktári nyilvántartást vezetni, bevétel, kiadás, azután ugyanúgy az élelmiszerraktárra vonatkozóan, a ruharaktárt is. Hát vezettem ezeket a nyilvántartásokat, összegyűjtöttük a szennyes ruhát, a rossz csizmákat, mert a rabok csizmában jártak, ezeket el kellett küldeni Vácra. Fel kellett pakolni teherautóra, én kísértem, akkor szám szerint átadtam, ha kijavították, akkor átvettem. Egy ideig Vácról hordtuk a kenyeret is oda Recskre.

– Mint gazdasági embernek, voltak internált segítői?

– Igen, egy rab, aki rendszeresen segített, Déri Péternek hívták. Ő volt az, aki átvette az élelmiszeranyagot a rabkonyhában. A másik segítőm, akivel kapcsolatban voltam, Lencsés Ferenc, ő volt a főszakács, persze nem mestersége volt a szakácsság, csak ő volt kinevezve. A harmadik segítő az autójavító volt, Erdey Sándornak hívták, és ehhez csapódott még időnként, amikor több volt a munka, szintén két autószerelő, Pieringer Károly és Jánosa Sándor.

– Az Ön munkáját ki ellenőrizte?

– Időnként Pestről jöttek ki ellenőrök, és akkor végigszőrözték dokumentumszerűen, tételről tételre. Például a pénztárban nagyon pontosan, naponta kellett zárást csinálni, és annak stimmelnie kellett. Az anyag-nyilvántartási könyveket írta a Déri nevű rab, és vele együtt a segítők, akik vitték le az anyagot a konyhába. Nagyon gondosan, grammra, szinte mikroszkóppal adagolták az adagolnivaló ételeket. Az adagolást a fő szakácsmester, a Lencsés végezte. Mindenre, a gyümölcsíz, a szalonna, a kolbász adagolására kialakult egy precíz módszer az ottlévő rabok részvételével, akik ezt a munkát alaposan megtanulták. Azt csak feltételezhetem, hogy ők saját maguk részére abból többet juttattak, de ezt csak feltételezem.

– Arról tud-e, hogy a Lencsés hihetetlenül ellenszenves embere volt a tábornak?

– Tudok. Nagyon utálták a rabok. Nagyon utálták, de fel sem merült, hogy válogassak. Lencsésről azt tudtam meg későbbi időpontban, hogy ávós volt, és valamilyen okból internálták, és '53 után, amikor kiszabadult a táborból, visszakerült a Belügyminisztérium állományába.

KISS FERENC (volt ávéhás)

– Az internáltaknak milyen volt a kosztjuk?

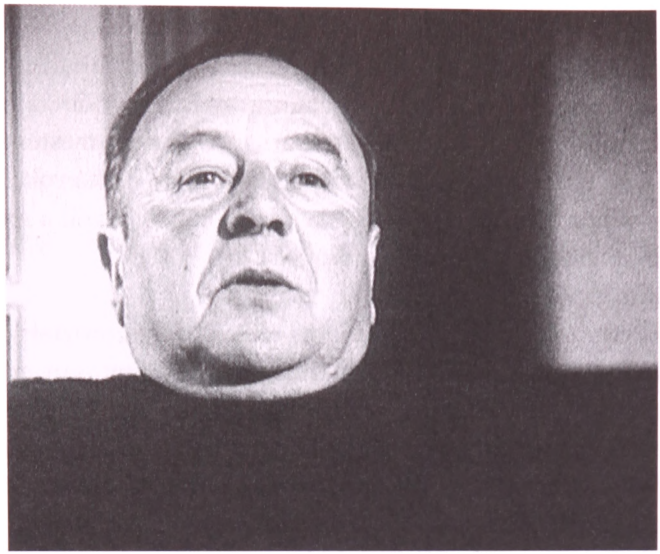
– Hát, én közvetlenül nem voltam kapcsolatban az internáltakkal, de azért láttam, hogy jó kosztjuk volt, bőségesen kaptak ebédet, vacsorát.

– El tudná mondani körülbelül, hogy mi lehetett az internáltak ebédje, reggelije és vacsorája?

– A reggelit, azt nem tudnám, de az ebédet azt többször láttam és hallottam. Hát, ha volt egy gulyásleves, akkor szintén tészta, krumplis tészta, túrós tészta. Ha főzeléket kaptak, akkor minden esetben volt rá nekik hús. Sőt, nagyon finom kolbászt is kaptak, mert az én feleségem meg is kívánta, úgyhogy még haza is hoztam és megkóstoltattam vele, hogy mit esznek az internáltak a táborban, milyen finom kolbászt.

– Milyen kolbász volt?

– Hasonlított a csabai vagy a gyulai kolbászhoz, gondolom, itt Magyarországon gyártották azt is.

Kiss Ferenc

– Csak úgy a hóna alá vágott egy kis csabai kolbászt…

– Nem, hanem kértem a géhástól, hogy légy szíves, adjál nekem 20 dkg kolbászt, mert a feleségem állapotos, és ezt kívánta meg, mert én azt mondtam, hogy nagyon finom ez a kolbász.

SERES PÁL

– Meghallgatta az előző riportot, mit szól hozzá?

– Kolbász a rabok konyháján?!

– Igen, azt mondja, onnan kérte.

– Talán az őrszemélyzeti konyhára gondol. Kolbászt csak az őrszemélyzeti konyhára vittek, nem a raboknak.

FALUDY GYÖRGY (volt rab, magyar költő, ma Kanadában él)

És eljött a nagy éhség ideje, amikor a nehéz testi munkához körülbelül 1200 kalóriát kaptunk, szóval kőtöréshez 1200 kalóriát, amit nehéz elképzelni, hogy bírni lehessen, de lehetett. Ebben az atmoszférában kezdtek az emberek éhen halni. Az éhenhalás azt jelentette – télen volt –, hogy előzőleg látni lehetett az emberen azt, hogy ki fog holnap éhen halni. A szemébe kellett nézni, és lehetett tudni 24 órával előre. Segíteni nem lehetett természetesen.

Persze meg voltunk esküdve a Domival és az Egri Gyurkával, hogy megmondjuk egymásnak azt, hogy te vagy soron. De azért hazudtak. A biztonság kedvéért mindig mind a kettőt megkérdeztem, mert kíváncsi voltam, és... bár az ember nem félt nagyon, de van egy bizonyos stádium, amikor az éhhalálnak ez a fázisa nem a test éhsége, nem a gyomoré, szóval nem a gyomor fáj többé, nem az üres, hanem az egész test éhezik, gyengül el, és az embernek a szemsarkai fájnak. Emlékszem, egy reggelen megkérdeztem őket, és mondták mind a ketten, hogy teljesen rendben vagy, és akkor kimegyek a vécére, és látom, hogy ott bőgnek mind a ketten, hogy én aznap meg fogok halni. Mondom nekik, siratóasszonyok, korai még. Hát persze, a siratóasszonyok azt csinálták, hogy amikor a kabátomat fölhúztam, az tele volt kenyérrel, amit összeadtak. Kérlek, szóval, ha valaki a halál közelében volt, az azt jelentette, hogy dolgoztunk kint, és hirtelen az ember, aki az éhhalálhoz közeledett, a hóban elkezdett rohanni, mert már bizonyos mértékig az eszét vesztette, és roppant gyorsasággal rohant húsz vagy harminc métert, amire utánakiáltott az ávós vagy a kápó, hogy álljon meg, de az nem állt meg, futott tovább és aztán összeesett a hóban. Akkor bevitték a gyengélkedőre, de öntudathoz nem ébredt többé, két-három nap múlva meghalt.

Főzőasszonyok az ÁVH-s konyhán

A szökés

A nagy éhezés időszaka 1950 őszén vette kezdetét és 1951–52 telén érte el azt az állapotot, amelyről Faludy György beszél. A növekvő veszélyérzet váratlan következményekkel járt 1951 tavaszán: nyolc rab megszökött a szigorúan őrzött és titokban tartott táborból.

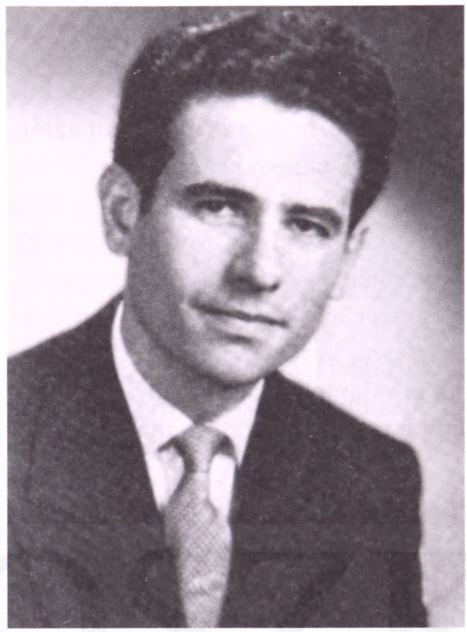
MÓZES MIHÁLY (volt rab, lakatosmester, ma nyugdíjas)

Nyolcan voltunk: Michnay Gyula, Lőcsey Géza, Stern Mendel, Stern Pali, Kihut Jóska, Kertész Géza, Haraszti József és jómagam. Megtárgyaltuk, és elhatároztuk, hogy innét, mivel kilátástalan a helyzet – nagyon rossz az élelmezés, megecetesedett tarlórépát kaptunk, olyan sokat, hogy a szaga fölérzett a Zergére (Zergének hívtuk a Csákánykő-hegyet), a hegytetőre, ahol a meddőt hordtuk el az eleven kőről – megszökünk. Első volt az a terv, hogy egy erőszakos szökést fogunk megkísérelni, de aztán ezt elvetették, mivel a külső őrség nagyon erős volt, géppuskákkal, géppisztollyal volt fölszerelve. Meg előttünk volt szökés is, meg szökési kísérlet is, láttuk, ez így reménytelen. Végül elhatároztuk, hogy cselvetéssel fogunk innét megszabadulni. És nagyon jól kapóra jött, hogy a táboron kívül építettek robbanóanyag-raktárt, és a két őrtorony között a drótkerítés ki volt bontva, hogy ki lehessen járni a munkára.

MICHNAY GYULA (volt rab, akkor a francia hadifoglyokat hazatelepítő bizottság tagja, ma NSZK állampolgár, üzemvezető)

A szökésnek a gondolata énnálam már nagyon régi volt. Akik ősinternáltak voltak, azok tudják, hogy én már a budai internálótáborból is megkíséreltem. Akkor nem sikerült, keresztüllőttek, itt ment be a golyó, itt jött ki. Tehát, amikor betettem ide a lábamat, minden gondolatom és a szemem csak azon járt, hogy hogyan lehet innét megszökni? Egy nap odajött hozzám a Lőcsey Géza, s azt mondta: „Te, én máma megszökhettem volna." Mondom: „Te őrült, hülye, hogyhogy te még itt vagy?" Azt mondja: „Hát én azt gondoltam, hogy talán erre még többeknek is nyílna lehetősége." És elmondta, hogy itt kinn az erdőben épül valami, nem tudta megmondani, hogy micsoda, de erre a helyre, ahol mi most állunk, mindennap hét internált egy ávós kíséretében kijön a drótkerítésen keresztül, és itt építenek. Őt is kihozták egyszer ide, de ő visszament. Mondom: „Nagy marha voltál." Nahát most jöttek a gondolatok, mit lehetne csinálni? Hát semmit. Vagy bebulizza magát az ember a kőművesekhez, de az lehetetlen dolog. Nem lehetett bulizni. S akkor, ahogy mi a

Lőcseyvel beszélgetünk, eljön mellettünk Stern Pali, és azt mondja: „Micsoda marhaság bebulizni; hát be kell öltözni." Ez volt a szikra, ami meggyújtotta a tüzet…

Michnay Gyula

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

MÓZES MIHÁLY

Lőcsey vállalta, hogy ő fog beöltözni ávósnak. Összeválogatták neki a ruhát, mert mindenkin piros míniummal megfestett katonaruha volt, de előfordult az, hogy a festés, a függőleges csík vagy jobb oldalra került, tehát nem biztos, hogy középre vagy a bal oldalra. Tehát ilyen zubbonyokból lett összepárosítva a jobb és a bal oldal, ami már festék nélküli volt. És összevarrtak egy tökéletes ávós öltönyt; gatyamadzagból csináltak rangjelzést a váll-lapra, csizmaszárból csináltak sapkaellenzőt, az asztalosműhelyben pedig kifaragták a géppisztoly tökéletes mását, amit befestettek feketére, dobtárat bádogdobozból csináltak, még karórát is, hogy mégis élethű legyen az őr.

– A szabó, aki ezt a ruhát varrta, tudta, hogy milyen célra készül?

– Tudta, mert ő is jött velünk. Úgyhogy tudta, hogy milyen célt fog szolgálni, mert ugye, anélkül nem is lehetett volna keresztülvinni, tehát tudta az asztalos, aki csinálta a fa géppisztolyt, és a szabó, aki megcsinálta a ruhát, és azt többször rápróbálták Lőcseyre, mert annak egy snájdig állású ruhának kellett lennie.

MICHNAY GYULA

Halogattuk mindig az indulás időpontját, de hát a habozásnak nyögés a vége, és a veszély is fennállt, hogyha nem indulunk, csak besúg valaki, bár nagyon gondosan választottuk ki a társakat.

– Hogyan mentetek át a kerítésen?

– Volt egy nyílás a drótkerítésen át, ahol a kőművesek kijártak dolgozni, de az ávósok elkövették azt a műhibát, hogy a drótot, amit aztán félre lehetett hajtani, nem az őrtorony alatt vágták el, hanem két őrtorony között, tehát távolabb... Mi csak vasárnap mehettünk, mert akkor a normálisan dolgozó kőművesek nem mentek ki, és ezt lehetett kihasználni. Nagyon pontosan ki lett figyelve, hogy az hogy ment. Gyönyörű, verőfényes nap volt 1951. május 20-án, vasárnap reggel nyolc órakor, amikor egyszerűen kisétáltunk a kerítésen. Lőcsey halálos nyugalommal kilépett a tisztásra, kezében a cigarettával, mi meg kifigyeltük a fa mögött, hogy mikor néz el valamelyik őr a toronyból. A jobb felé levő elnézett, és akkor ő a jobb kezében tartva egy cigarettát, mély szippantást véve leakasztotta a drótot.

Százszor elpróbáltuk: kilenc métert tudott menni, és akkor eldobta a cigarettacsikket. Kihut kiugrott – meg volt beszélve – és elkezdte keresni a csikket. Tény az, hogy a szem a mozgást követi. Az őr a toronyból, aki felénk nézett – mit is keres az az ürge ott? – automatikusan őt nézte. Ezalatt Lőcsey meg tudta tenni a következő kilenc métert, és akkor már csak hátulról lehetett látni.

MÓZES MIHÁLY

Mindenkinek megvolt a szerepe. Volt kőhordótrógli, malterosvödör, ami a munkához kellett, minthogyha ott dolgoznánk... És két váltás között mentünk ki, hogyha esetleg az őr átadja a másiknak, hogy itt kiment egy munkacsoport... És hát mondjuk úgy viselkedtünk, mint ahogy ilyenkor szokott a rab: fegyelmezetten, és Lőcsey volt, aki bezárta a sort, mint ávós kísérő a dolgozó rabokat. Fegyelmezetten haladtunk egész az erdőig. De az őr ránk se hederített, mert elég jó meleg volt, és gondolta, hogy hát minden a legnagyobb rendben van, holott vasárnap külső munkára nem vittek ki senkit sem.

MICHNAY GYULA

Kiértünk az erdőbe, és akkor történt ugye, a nagy baj. Már hát a többieknek baj, indirekte persze nekem is baj, hogy ők elvesztették a fejüket, és az eredeti megbeszélés ellenére – mert mi úgy terveztük, hogy Szlovákiának megyünk, mert hát ide 35 km a határ – elkezdtek szaladni, egy másik irányba dél felé. Csak Mózes Miska, Lőcsey meg én, mi hárman maradtunk, és akkor elindultunk toronyiránt,

isten nevében. Őszintén szólva nem is tudtuk merre, csak minél jobban eltávolodni a tábortól. Ott, ahol kezdődik már az emelkedés, ott volt egy magas fa. Én arra fölmásztam és visszanéztem. Jól be lehetett látni a táborba. Nem a bányarészt, hanem éppen a barakkokat nagyszerűen lehetett látni, az ott nyüzsgő embereket, mint a hangyákat. Lehetett látni, hogy semmi neszét nem vette senki, hogy kijöttünk.

MÓZES MIHÁLY

Michnayval, meg Lőcseyvel együtt maradva olyan jó 30 kilométert futottunk, erőltetett iramban mentünk, aztán újra futottunk. Tervünk az volt, hogy Csehszlovákiába megyünk, mert ott nem csinálnak akkora üldözési problémát a mi kézre kerítésünkre, mint itthon. Meg többeknek volt ott ismeretsége, úgy emlékszem, Stern Mendel mondta, hogy a füleki rabbi neki rokona.

– Az volt az elképzelésetek, hogy ez a nyolctagú csoport együtt marad, vagy már eleve megbeszéltétek, hogy kettéváltok? Vagy a pánik miatt váltatok ketté?

– Én azt hiszem, hogy a hirtelen nyakunkba szakadt szabadság bizonyos fokú hatással volt, és ez volt a pánik oka. Mi hárman jobban összetartottunk, mivelhogy a magját képeztük az egész szökés lebonyolításának, úgyhogy mi együtt maradtunk, és mivel Michnaynak volt a legnagyobb terepismerete, őbenne bíztunk ilyen tekintetben. A patakban mentünk egy jó néhány száz métert, hogy az üldöző kutyák a nyomunkat elveszítsék, és azután délre fordultunk, Kisterenye irányába.

FÓRIÁN ISTVÁN (volt ávéhás)

Nem voltam akkor bent a táborban, később értesültem erről. Nagyon nem is izgatott a dolog, megmondom őszintén, mert az már a külső szerveknek volt a feladatuk, hogy mozgósítsák a karhatalmi erőket. A táborparancsnoknak, a helyettesének, meg a külső őrparancsnoknak volt a feladata, hogy értesítse az országos szerveket, miszerint a körözés induljon meg, vagyis az elfogásra való intézkedés.

BÁLINT JÁNOS (volt ávéhás)

– Hát itt kérem olyan felhajtás volt, hogy mikor innen mentünk lefelé (mert keresték őket mindenfelé a bekerített részben is, és hát a végén: nincsenek sehol), már két órakor délután tele volt erre minden harckocsikkal meg ágyúkkal. Az összes környék tele volt harckocsikkal, és tízméterenként katonák mindenfelé. Olyan felhajtást csináltak végette.

Bálint János

– Mennyien keresték őket?
– Minden 10-15 méteren katona volt.

MICHNAY GYULA

Hatalmas tempót diktálva sikerült elérnünk a kisterenyei országutat, azon átlépve a túloldali dombról vettük észre, hogy micsoda nagy autósor jön, ugrálnak le a katonák és más fegyveres személyek kutyákkal, zárják le itt a környéket, de mi már két kilométerrel vagy hárommal túl voltunk az első zárógyűrűn. Ez volt a nagy szerencsénk. A táborból hozott klórmésszel jól bedörzsöltük a csizmánk talpát, hogy a kutyák ne fogjanak nyomot.

MÓZES MIHÁLY

Még internáltruha volt rajtunk, Lőcsey hozta az álgéppisztolyt továbbra is, mert nem lehetett tudni, hogy hol lesz esetleg arra szükség. Kisterenyénél délre fordultunk. Majd mindenütt az erdőben mentünk, és sohase mentünk ki szabad területre. Ha szabad terület volt, nappal pihentünk, figyeltünk és mindig éjszaka vettük az irányt, részben a csillagokról, a Göncölszekér, meg mondjuk a Sarkcsillag irányából, haladtunk délre, Budapest felé. Közben egy cigánytól csizmáért, egy-két ruhadarabért egy vacak félcipőhöz meg ennivalóhoz jutottunk. Ötödik-hatodik napon egy erdésszel futottunk össze, halálra rémültünk, de megnyugtatott minket.

Kiderült egy rokona pont velem volt egy barakkban. Adott enni-, meg tisztálkodnivalókat, még pengét is.

– Mikor váltottál ruhát?

– Buják környékén egy madárijesztőről levettem egy kabátot, és azt vettem magamra. Nagyon föltörte a csizma a lábamat, egész véres volt, és be is lázasodtam, mert a sok sár meg víz meg piszok, amin átmentünk, megfertőzött. Elgennyesedett, úgyhogy eléggé nehezen haladtunk ilyen tekintetben, és fogytán volt az erőnk, mert hát mindössze 47 kg voltam, mikor az elfogásom után lemértek, úgyhogy: csont-bőr. Nemcsak én, hanem mind a hárman.

– Útközben mit ettetek?

– Útközben kigyomláltuk egy szerencsétlen parasztnak a hagymavetését, zöldhagymát és nyerskáposztát, úgy földesen. Mondjuk ezzel tartottuk magunkat egész út alatt. Meg volt, amikor találtunk zöld cseresznyét, félig zöldet. Hát ilyen mezei termésekkel. Megrágtuk a búzakalászt is. Meg hát, a cigánytól „vett" élelmet, meg az erdész adományát.

– A szökés alatt Lőcsey Géza, Michnay Gyula és te tökéletesen egyetértettetek a szökés útvonalában és a szökés módszerében?

– Volt némi nézeteltérés... Kosd környékén volt egy ismerősöm, ami mondjuk a legközelebb esett volna. Úgy gondoltam, hogy ott meg tudjuk magunkat húzni, és fölerősödünk, és úgy tudunk továbbmenni a végső célra. Michnay mindenáron Pestre akart menni, mert őneki meg ott voltak ismerősei, akiktől segítséget remélt, és kapott volna. Így, ebben mondjuk, nem tudtunk megegyezni, és szétváltunk.

– Hol történt ez?

– A szétválás Buják után, Szirák környékén történt, és én Vác irányába vettem az utat.

– Leszakadtál a többiektől, és egyedül indultál el?

– Egyedül. Ők maradtak ketten, és ők Budapest felé vették az irányt, majd ők is szétváltak. Én lázas voltam, gennyes volt a lábam, úgyhogy így, ezzel a sebbel nemigen tudtam volna továbbmenni velük, főleg a bizonytalanba, Budapestre, ahol már mondjuk hármunknak sokkal nehezebb lett volna elrejtőzni, mint kettőnek, vagy egynek. Viszont az én biztos támpontom, ahol reméltem segítséget és kaptam is, az itt Kosdon volt.

Így szétváltunk. Az elválás nem történt haraggal, de mindenkinek jobb volt ez így. Egy régi ismerősöm lakott ott, és annak üzentem be. Majd kijött a rejtekhelyemre, egy agyagbarlangba, és megmondta, hogy estére értem jönnek, mert most tele van rendőrökkel és katonával a környék, úgyhogy most veszélyes lenne a faluba bemenni. Várjak itt estig. Időközben ott futballoztak a gyerekek a réten,

és a labda begurult az agyagbarlangba, és a labda után futó gyerekek fölfedeztek. Nagy kiabálás volt, amire fölfigyeltek a falu szélén állomásozó rendőrök, és így az ő fogságukba kerültem.

– Ez mikor történt?

– Körülbelül június elején volt, olyan 21-22 napra a szökésem után.

– Amikor betegen és lázasan feküdtél a barlangban, és bejött az a kislány, mit éreztél?

– Tudtam, hogy megbuktam. Tisztában voltam vele. Nagyon erőtlen voltam, nagyon gyenge voltam, úgyhogy menekülésről szó sem lehetett, mert nem is tudtam volna elérni az erdőt, és nem is volt tanácsos, mert lőhettek volna utánam, és úgy, legyengült állapotban nem tudtam volna kimenekülni ebből a szorult helyzetből.

– Mennyi idő múlva jelentek meg a rendőrök?

– Tíz perc múlva riasztólövést adtak a levegőbe, és ingben, puskával (meglátszott, hogy pihenőjükben voltak) szaladtak föl a lejtőre. Azt lehet mondani, meglepően örültek nekem, mint ahogy utólag kiderült, minden elfogott szökevényért jutalom járt. Ők tudták, hogy én Recskről szöktem, jobban mondva, úgy tudták, hogy egy veszélyes bűnözővel van dolguk. És akkor elmondtam, hogy Recsken kik vannak. Az egyik rendőrnek, egy szakaszvezetőnek Recsken volt az iskolaparancsnoka is, Egervári János, akinek a nevét megemlítettem neki, és hát az eléggé elszörnyülködött, mert persze, azt terjesztették Egerváriról, hogy nyugatra disszidált.

Mindjárt megváltozott nekik a véleményük, mikor elmondtam, hogy több ismert rendőrtiszt is van a kényszermunkatáborban, és elmeséltem, hogy tulajdonképpen ott nem rablógyilkosok, nem bűnözők vannak, hanem az a rendszer állítólagos érdekében eltávolított embereknek a gyűjtőhelye.

– Hogyan alakult a sorsod, miután elfogtak?

– Mikor elkaptak, bevittek a rendőrségre, telefonáltak Pestre, bevittek a váci rendőrkapitányságra, kezelésbe vettek. Nagyon megvertek, ugye a többi társaimnak a holtartózkodása után érdeklődtek, még őket nem fogták meg, Michnayt és Lőcseyt, de hát erre nem tudtam semmi választ adni, úgyhogy nagyon kiadós verést kaptam. Elterültem az előtérben a szőnyegen, vizet öntöttek a fülembe, hogy magamhoz térjek, de nem tértem, mert ha fölkel az ember, akkor tovább verik. Hát kihúztak az előtérbe, egy őrt állítottak mellém, aztán jöttek Pestről értem. Riasztva lett Pest is, hogy ugye, győzelem!, megvan az egyik szökevény.

– Hová kerültél Vác után?

– Vác után a Fő utcába hoztak, ahol megint kiadós verést kaptam, hogy valljam be, hol van Michnay és hol van Lőcsey. Hát én nem tudtam.

Lőcseyvel kettesben elértük Dunakeszi Műhelytelepnél a Dunát. Én nagyon le voltam már gyöngülve, és mondtam a Lőcseynek, menjünk be Újpestre, nekem ott biztos helyem van. És akkor ő ezzel a németes kifejezéssel mondta: „Én egy olyan pechvogel vagyok, olyan balszerencsés madár, hogy én nem megyek be, inkább átúszom a Dunán." Hát mit csináljak, megöleltem, szervusz és ég áldjon. Én bementem az ismerősökhöz Újpestre, akik máma már kint vannak Ausztráliában, úgyhogy mondhatom a nevüket: Pogányék. Azoknál kaptam civil ruhát, megborotválkoztam, ettem. Kipihentem magam, aludtam. Még borbélynál! a hajamat is lenyírattam. Énrám utána már nem lehetett volna rám ismerni. Lőcsey Géza, mint utóbb kiderült, valóban átúszta a Dunát, állítólag le is jutott egészen az osztrák határig, de valahogy nem tudott átmenni, visszajött és elfogták. A többi hetet mind elkapták, nekem sikerült Nagycenknél, ismerve a terepet, átlépni az országhatárt és elérni Bécset.

– Hogyan sikerült eljutni a határig és túljutni az aknazáron?

– Ez úgy történt, hogy én már Budapesten tájékozódtam alaposan, és értesültem arról, hogy milyen nagy felhajtás van a kézre kerítésünkre. A múlt tapasztalatai alapján, értem alatta a háború alatt illegalitásban töltött időt, az ott szerzett tapasztalataimat, rendelkeztem azzal a képességgel, hogy bele tudtam élni magamat az üldözők elképzelésébe, és az volt a logikus, úgy cselekedni, hogy az abszolút logikaellenes legyen. Tudtam, hogy ők tudják, hogy én Malomsok községből származom, ahol légvonalban a Hanság 25 kilométerre van, és a logikus az lett volna számukra, hogy itt ismeri az ürge a terepet, itt próbál kiszökni a határon. Viszont arról is értesültem, hogy a soproni és a győri rendőrséget kivezényelték a határra, úgyhogy ottan nem lehet átmenni. Barátoktól kaptam pénzt, egy este kimentem a Déli pályaudvarra, fölszálltam az úgynevezett bikavonatra (ez az a vonat, amellyel a Pesten maradt férjek a Balatonon nyaraló feleségeikhez utaznak le), a Balaton déli partján eljutottam Balatonszentgyörgyig, innét Keszthely, Türje, Ukk, Celldömölk. Celldömölkről jegyet váltottam Csapodra. Répcelaknál kerüli egymást a két vonat, mert az egyvágányú vonal.

Volt még húsz forintom, és ahogy kinézek az ablakon – nagyon szeretem az édességet –, az IBUSZ-pavilonban megláttam valami sztaniolba csomagolt cukorkát. Gondoltam, leszállok, megveszem. Ahogy kiszálltam, és megvettem, visszanézek. Hát nem határőrök igazoltatnak a vonatban?

Egy határvadász épp néz ki az ablakon. Odaszólok neki: „Bajtárs, legyen szíves, adja le a csomagomat, itt a vonatom." Azt kérdi: „Hova megy?"

Mondom: „Beledre." Hát odavaló vagyok, arra a környékre, persze, hogy tudtam a helyi viszonyokat. Ha már ott voltam Répcelakon, eszembe jutott, hogy van

nekem egy régi internált barátom, orvos, dr. Nemere, aki ott lakik. Bementem hozzá. Nem volt odahaza, csak a felesége, de mondta, hogy már vártak. „Meg is lettünk volna sértődve, hogyha nem jössz be hozzánk." Ott aludtam. Másnap az apósa, hátára véve egy zsákot, ment előttem az erdőben, én mögötte egy kapával, így leértünk Nagylózsig. Nagylózsnál már kiismertem magamat. Sopronban jártam katonaiskolába, ott gyakorlatoztunk, én ott minden métert ismertem. S akkor az Ikva-patak mentén, Újtagmajor mellett jutottam le a határra. Ott állt a drótkerítés. Két vagy három botlódrótos aknát föl kellett emelni és már át is értem.

– Volt nálad fegyver?

– Volt egy csomagban egy pár darab kézigránát, régebbi, ellenálló-összeköttetések révén kaptam most, olyan barátaimtól, akik, mondhatom, az életükkel tartoztak nekem. Lehetett olyan háromtól hatig, nem bontottam ki, mert nem volt szándékom, hogy bárki ellen is felhasználjam. Annak ellenére, hogy én a szívemet nem a nadrágzsebemben hordom, de ilyet nem csinál rendes ember. Inkább azt a célt szolgálta volna, hogy én élve nem adtam volna meg magamat. Szóval a megfelelő helyen átmentem a határon, a botlódrótos aknákat kikerülve, és megérkeztem Deutschkreutzba. Ott még a háború előttről voltak nekem ismerőseim, akikhez bementem, megszárítkoztam. Tudtam, hogy akkor még Burgenland megszállt terület volt, és a szovjet övezethez tartozott, és hát mondták itt nekem az ismerősök, hogy bizony úton-útfélen igazoltatnak a vonatokon, az országutakon, tehát föltételeztem, hogy bekapcsolódtak a körözésünkbe. Ez nagyon hegyes vidék, és nagyon nehéz keresztüljutni. Gondoltam egy merészet és nagyot. Dél-Burgenlandból jött egy osztrák vonat, amelyik Kópházánál belép magyar területre, Sopronnál megáll, ott kettéválik és visszamegy Ausztriába. Az egyik rész megy Wienerneustadtnak, a másik Bécsbe. Ez a Győr–Sopron–Ebenfurti vasút. Erre szépen fölkapaszkodtam. A határnál lelassított a vonat, a határvadászok fölszálltak a lépcsőkre, szépen bekísérték Sopronba, ott körülfogták a vonatot. Én kérem, közben tettetett nyugalommal olvastam a Wiener Kuriert. Az osztrák vonat osztrák felségterület. Na ja, elméletileg. De azért féltem. Az oroszoktól, az ÁVH-tól minden kitelt. Egy kis felségterület-sértés nekik nem ügy. És jött a mozdony, bekapcsolt, elindultunk, néztem ki az ablakon, a határvadász a lépcsőn barátságosan mosolygott rám, én visszamosolyogtam, és így elérkeztünk Sopronkertvárosnál a határhoz. A vonat lelassított, a határvadászok leléptek, utána irány Bécsbe. Megkönnyebbülhettem. Azt tudtam, hogy a Meidlinger-Süd Bahnhof, az már angol zóna. Ott kiszálltam, és másnap reggel elmentem az amerikaiakhoz, mert hova menjen az ember, kihez menjen. Mikor beléptem az ajtón, mondom a nevemet. Egy asztal mögül fölugrik egy muki, megkapott, kirántott, be egy dzsipbe, és elrobogott velem. Bevittek egy villába, mutassam a tenyeremet, hogy hívnak, minden. Én vagyok-e én? Mivel iga-

zolom? Mondom, hogy kérem, nekem a Madame Clemenceau a nagynénim, hát hívják föl telefonon, majd az igazol. Valahogy úgy is történt. Megállapították a személyazonosságot, hogy én én vagyok. Az első napokban nem is szóltak, mert nagyon álmos voltam, meg ettem, ittam, nem bánkódtam, aztán föltűnt, hogy engem ottan őriznek, és a Military Police, az MP-s azt mondta, hogy ez védőőrizet, saját érdekemben. Nahát, akkor kezdtek kihallgatni. Legyünk őszinték, nem fájt azoknak, hogy ott Recsken hányan sínylődnek. Mind azt szerették volna tudni, hogy mit láttam, mit nem. Hát, mondtam, én először is hazaárulással nem foglalkozom. Énnekem annak idején, mikor még fegyvertársak voltak, az oroszok éppen olyan jó barátaim voltak, mint az amerikaiak, én ezekbe az ügyekbe nem folyok bele, ez nem énrám tartozik... Kik segítettek? Hát arról szó sem lehet, hogy megmondjam. Én nem szoktam a barátaimat elárulni, hogy aztán megkeressék őket, hogy megzsarolják és beépítsék őket. Úgyhogy a jegyzőkönyvfelvevők nem tudtak rajtam keresztül produkálni. Úgy mondták, nem vagyok kooperatív. Hát igen, rossz alany voltam, mert hát a Michnayak nem tartoznak az árulók csoportjába. Szóval a személyem nem illett bele a koncepciójukba. Végül is nagy mogorván elengedtek, de még azt sem tették meg, hogy átsegítsenek a zónahatáron, saját erőmből mentem át. Recsk egyáltalán nem érdekelte őket!

Az Enns folyón átmentem Linzbe. Itt, ugye, kötelező volt megint jelentkezni. Megint ugyanaz a történet, úgyhogy végül is kaptam 10 schillinget, és egy vasúti jegyet Salzburgba. Hát mit mondjak, hatalmas összeg, és hatalmas segítség! Utána magamra hagyatva, Salzburgban bevettek az úgynevezett Caritas-lágerbe, ahol zuhogtak a poloskák a tetőről és szörnyű állapotok voltak. Véletlen folytán egy kihallgatáskor az egyik kihallgató mondta nekem, hogy nem ismerek-e egy Bauer Róbert nevezetű illetőt, aki Kistarcsán volt internálva. Mondom, hogyne ismerném, a kutyás Bauernek az unokaöccse, egy teremben voltam vele Kistarcsán. Azt mondja, az itt van a zsidó lágerben. Még volt pénzem, kiutaztam hozzá. El volt éppen futballozni, de megismert. Nagyon kedves volt, kinevezett unokatestvérének, és kivívta, hogy evangélikus létemre engedélyt kaptam a zsidó lágerben lakni. Még be voltam jelentve ott akkor is, mikor már volt lakásom. Ott azért aránylag emberi körülmények uralkodtak. Aztán később a nyelvtudásom révén kaptam állást, a magyar irodában lettem titkár, meg tolmácsolni jártam az amerikaiakhoz, szóval anyagi gondjaim nem voltak, és éltem az életet.

– Milyen erőfeszítéseket tettél, hogy tudasd és elhitesd nyugaton a recski kényszermunkatábor létezését?

– Őszinte legyek? Nagyon sok erőfeszítést tettem, sok ideig eredménytelenül, mert – ezt hangsúlyoznom kell – énnekem a szocializmussal és az új rendszerrel semmiféle ideológiai ellentétem Magyarországon nem volt. Sehol nem volt.

Én nem rendszerekkel, mindig csak emberekkel álltam szemben. De ugyanolyan bajtársaimnak tekintettem azokat az embereket, akik ott maradtak Recsken, mert számosakról tudtam, hogy abszolúte minden indok, bírói ítélet és vád nélkül, alaptalanul sínylődtek abban a táborban, és kötelességemnek tartottam, hacsak lehet, hogy ezeknek a sorsát is megkönnyítsem, vagy egyáltalán megoldjam azáltal, hogy közhírré tegyék, hogy ez a tábor létezik, ami az akkoriban fennálló magyar törvények értelmében is illegitim volt. Mert úgy tudom, a második törvénycikk az új alkotmányban világosan megmondta, hogy magyar állampolgárt bírói ítélet nélkül fogva tartani nem lehet. Ez törvényszegés volt.

– Bécs és Salzburg után melyek voltak a következő állomások, ahol megpróbáltál Recskről beszélni?

– Megpróbáltam a Szabad Európánál, akik hivatalból érdeklődtek. Ott Lázár Ödön, a volt igazságügy-miniszter fia, aki, igazán azt mondhatom, úriember, mindent megtett, de megbukott a személyemen. Nem illettem bele a koncepcióba. Hogy jön ahhoz valaki, aki elvben nem ellensége az oroszoknak, hogy megszökjék?

– A müncheni sikertelenség után, hogy sikerült mégis...

– Egy véletlen folyamán. Találkoztam az utcán egy barátommal, dr. Földes-Pap Károllyal, aki egyetemi tanár és református lelkész volt Magyarországon, megbecsült tudós, ismert név. Összefutottunk, és mondta, hogy neki találkozója van báró Weiss Edittel, a Weiss Manfréd lányával, aki kint Amerikában is milliomos, és mint ilyen, egyike a Szabad Európa finanszírozóinak. Azt mondta: menjek vele. Elmentünk, és egy étteremben találkoztunk. Weiss Edit méla undorral nézett rám. „Mondja, maga Recsken volt? Igaz, hogy ott volt?" Hát, mondom: „Igen, igen." „Nem ismer maga egy Györgyey nevezetűt?"

„Hogyne ismerném, Györgyey F. Aladár a Perczel Mór utca sarkán volt a szüleinek déligyümölcs-nagykereskedése." Látom, hogy meghökken. „És Létay Istvánt?" Mondom: „Magas, erősen szeplős, göndör férfi." És akkor megdöbbent. „Hát maga mégis igazat mond? Akkor most fölmegyek Münchenbe, és hogyha azonnal nem hozzák le a maga történetét, megvonom tőlük a támogatást." Hát így történt, hogy három hónap késéssel a rádió lehozta.

– Vagy hatszáz nevet olvastak be a rádióban.

– Igen, igen. De hogy ez honnan származik? Kitől? Mintha ők valami privát, hírszerző alapon szerezték volna meg a neveket. De célt értem, itthonról később '56-osok megerősítették, hogy még később is, többször is beolvasták a recski névsoromat. Svájcban is megpróbáltam a SIE und ER szerkesztőségében, ahol elolvasták a történetemet, amit leírtam, és azt mondták, hogy nagyon érdekes történet, izgalmas történet, a szabadságjogok eltiprását bizonyító történet, de sajnos nem hozhatjuk le, mert ez sértené Svájc gazdasági érdekeit és semlegességét.

– Nem hitték el neked nyugaton Recsk létezését?

– Nem kellett elhinni, tudták. A hivatalos szervek elismerték, tudtak róla, de nem publikálták, mert az én személyemet nem tudták propagandisztikus célokra felhasználni, és a nevem nélkül ugye, meg nem lett volna hiteles. Én ma is meggyőződéses szocialista vagyok, de énnálam csak az ember számít, nem pedig a rendszer. Nekem az volt a benyomásom, hogy Recskről tudomása volt a nyugati világnak, csak ezt nem áll érdekükben propagálni. És én igen rossz időben jöttem nekik: zavartam a gazdasági, meg a nagypolitikai érdekeiket. Különben is, államoknak nincsen becsületük, csak érdekeik vannak, és ezt az érdeket mindenütt, a világnak minden táján tűzzel-vassal keresztülviszik. Az egyén nem számít. Egyedül a bécsi Arbeiter Zeitung közölte részletes recski beszámolómat, amit néhány nagy nyugati világlap átvett, ami ott megjelent, azt már nem lehetett kiradírozni. Ennyi sikerült.

A szökés nem késztette önvizsgálatra az ÁVH-t. Csak egy dologgal törődtek: félelemkeltéssel és megtorlással. Emlékszem, milyen dermedten figyeltem a környék felett kutató katonai repülőgépeket, az erdei utakon csörtető páncéloskonvojokat, a táborra irányított ágyúkat, a teherautóról leugráló rengeteg katonát, a nyomozó farkaskutyák ideges vinnyogását. Akkor vált bizonyossá bennem, hogy ez nem kényszermunkatábor. Meg akarnak ölni bennünket, csak még nem jött el a pillanat, hogy ez nyíltan kimondassék.

DR. ZIMÁNYI TIBOR

Minthogy nyolc fő megszökött, az ottmaradtakat megbüntették. Hogyan történt a büntetés? Egyrészt azokat, akik éppen ágyszomszédjai voltak a szökevényeknek, akiknek megítélésük szerint hivatalból tudniuk kellett volna a szökési előkészületekről, azokat külön kiemelték, és megverték, kézzel és gumibottal. Én szerencsére nem voltam ágyszomszéd, de az én barakkomból is volt szökevény. Berohantak az ávósok, és azt mondták, hogy aki a felső ágyon van, az menjen a barakk bal végébe, aki az alsó ágyon tartózkodik, az menjen a jobb végébe. El se tudtuk képzelni, hogy ez milyen megkülönböztetés lesz, de utána nagyon hamar kiderült. Egyenként kellett a középen álló ávósokhoz menni, akik végigpofozták a társaságot. Függetlenül attól, hogy felső ágyon volt vagy alsó ágyon.

BÁLINT JÁNOS (volt ávéhás)

Amikor a szökés volt, akkor eléggé meg voltak fegyelmezve azok a személyek, akiknek tudniuk kellett volna, hogy esetleg készülnek a szökésre.

– Mi volt ez a megfegyelmezés?

– Amíg a kihallgatás tartott, addig így álltak ott a fal mellett. Ez volt a fegyelmezés.

– Tehát csak állniuk kellett…

– Igen, de az elég volt nekik éppen. Elég volt az nekik.

– Aztán még milyen fegyelmezési módszerek voltak?

– Az nekünk nem volt egyébként az orrunkra kötve, mert a Pestről kiszállott nyomozók meg az itt lévő nyomozócsoport rendezték ezeket a dolgokat.

– Nekem volt internáltak azt mondták, hogy gumibottal a veséjükre vertek…

– Nem is láttam gumibotot, higgye el nekem, legalábbis én nem láttam. Hogy oszt a nyomozóknál volt-e, a parancsnoknál volt-e?… De én azoknál se láttam.

MÓZES MIHÁLY

Szegény Steiner Gyuri az én szökésem miatt büntetőszázadba került, előtte borzasztóan megverték, pedig nem tudott a szökésről. Csak azt mindenki tudta a barakkban, hogy mi ketten jóban voltunk. Még ma is jó viszonyban vagyunk, fel szoktam keresni. A felesége mondta, hogy az éjszakái rettentő nyugtalanok, ma is kiabál, rángatódzik álmában. Pedig semmiről sem tudott. Michnay megtiltotta, hogy szóljak neki.

STEINER GYÖRGY

Én a Mózes Miska miatt kerültem bajba, mert jó barátom volt, és ő is megszökött. Én nem tudtam róla, hogy megszökik. Ezért bekerültem aztán az úgynevezett büntetőbrigádba, amit teljesen izoláltak a többiektől. Külön munkahelyen dolgozott a büntetőbrigád. Különben a szökéshez tényleg semmi közöm nem volt. Egyszer, egy vasárnap megszólaltak a kolompok, mert vasárnap is dolgozni kellett, csak nem a bányamunkán.

Mindenki a barakkba, és mindenkinek vigyázzba kellett, hogy álljon. És délben hozták a kondérokat, és kiöntötték a borsófőzeléket, mert az volt az ünnepi ebéd.

– A földre öntötték ki?

– Igen. A földre öntötték. Nem tudom, hány kondérral. És estefelé jöttek be a barakkba, és egy alhadnagy „úr", az volt a táborparancsnok-helyettes, a nevét nem tudom, de úgy hívtuk, a Makaróni alhadnagy úr, fölolvasta a nevemet, hogy jöjjek vele. Egy ávós tizedes – Csepelnek hívták, kegyetlen egy ember volt, meg is lett a jutalma, azt hallottam, hogy a párizsi követségen katonai attasé lett belőle – már menet közben elkezdett ütni. Bevittek egy szobába, ott ült a Potecz nevű ávós százados, és azt kérdezte tőlem, hogy „Mikor beszéltél utoljára a Mózes Miskával?" Mondtam: „Tegnapelőtt." Azt mondja: „Talán azt hitted a Nagykörúton vagy? Hogy csevegtetek? Na, húzd le a csizmáidat!" Elkezdték ütni a talpaimat. Annyira, hogy üvöltöttem már kínjaimban, és a végén a Potecz százados úr azt mond-

ta: „Állj föl, te disznó fasiszta!" Felálltam, támogattak, és akkor elvittek egy szín alá, ahol húszan vagy huszonöten már álltak, akiket gyanúsítottak, hogy tudtak a szökésről. Egész éjjel ott ácsorogtunk. Másnap reggel megint behívtak, és akkor a táborparancsnok-helyettes, a Makaróni alhadnagy „úr" azt mondta nekem, hogy „Na, elfogtuk a barátaidat." Azt mondja: „És tudod, hogy hol? Egy határvárosban. Sz-el kezdődik a neve. Na, találd ki!" Mondom: „Szombathely." „Miért pont Szombathely?" – kérdezi ő. Mondom, mert én szombathelyi vagyok, és az határváros. Azt mondja: „Hát nem ottan: Szobon. Megmondták, hogy te segítettél nekik, hogy tudjanak szökni." Kézzel az arcomat verték, a Csepel nevű tizedes és egy másik ávós, akinek a nevét nem tudom, még a gúnynevét se.

KLÉBL MÁRTON

Mindenkit, aki a szököttekkel kapcsolatban volt, együtt dolgozott vagy mellettük feküdt a barakkban balra vagy jobbra, vagy akik közeli barátságban voltak, azokat külön tették egy másik barakkba. Voltunk vagy 30-40-en. Onnan vitték kihallgatásra az embereket. Leginkább éjszaka. Persze, mondanom sem kell, hogy aki visszajött, az borzalmas állapotban volt. Azokat, akik aztán olyan állapotban voltak, azokat nem is hozták vissza, azokat fennhagyták a bunkerban, mert nem is tudták lehozni emberek közé. Rám került a sor ismét és ismét, mert engem többször kihallgattak, de simán ment mindig, mert elfogadható volt minden alibim, és annak ellenére, hogy én tudtam a szökésről, meg voltam nyugodva, hogy nem lesz belőle semmi.

– Te tudtál a szökésről?!

– Persze, hát benne voltam. Eredetileg én voltam az egyik. Én Haraszti mellett feküdtem, és miután nagyon közelálltam Lőcseyhez és a többiekhez, így megosztottak minden tervet velem, mert rám is számítottak. Én is segítettem, én a nadrágomat adtam át Lőcseynek a készülő ávósruhájához. Én tisztítottam ki és vigyáztam rá, hogyha alkalom lesz, akkor tudja használni. A nadrágból kidörzsöltem a már úgyis megkopott míniumfestéket, és őrizgettem, mert Lőcsey szerzett nekem egy másik nadrágot helyette, amit hordtam. Kilátástalannak éreztük a helyzetet. Nem hittük, hogy innen valaha is szabadulás lesz. A szökésre felkészültünk pontosan, az összes előkészületben, a kidolgozásban részt vettem, és én voltam megbízva, hogy szedjem össze az embereket. Mindenki összeállt, még egy emberért kellett mennem, a Bárdoli Jenőért, de közben lezárták a tábort, mert volt egy olyan rész, ahol bizonyos időpontokban nem lehetett közlekedni. Én beleestem ebbe a zárásba, és ők kénytelenek voltak nélkülünk elmenni, miután én Bárdolival ott álltam, és nem tudtunk továbbmenni. A szemünk láttára mentek ki.

– Hogyan fedezték fel a szökést?

– A létszámellenőrzésnél. Kiderült, hogy nyolcan kimentek dolgozni, de nem jöttek be. Az ávósok nem hittek a szökésben, nem tudták elképzelni, hogy meg lehet szökni a táborból, de hát lehetett.

– Veled utána mi történt?

– Elkülönítettek. Mindenkit megvertek nagyon, borzalmasan, de én szentül meg voltam győződve, hogy én nem kerülök leleplezésre, hacsak a szökősöket el nem fogják, s azok meg nem mondják. Úgy-ahogy meg voltam nyugodva. Egyik alkalommal aztán egy éjszaka lejöttek értem. Rohanva vittek fel, és mielőtt még kérdeztek volna valamit, ütöttek, vertek, és mondták, hogy mondjam el azt, amit én tudok. Hát persze, tartottam magam, hogy nem tudtam semmit. Odáig ment már a dolog, hogy a földön feküdtem, és nem tudtam mozogni sem. Akkor azt mondja egy hosszú, magas ávós, egy hadnagy, a Makaróni: „Már nem bírjuk tovább, most már mondd meg, mert különben agyonverünk. A Bárdoli mindent elmondott, ne húzzad tovább." „Hát, ha a Bárdoli mindent elmondott, mit akarnak tőlem?" És ezzel az egész ügynek vége is volt. Persze én is olyan állapotban voltam, hogy nem tudtak visszavinni a barakkba, hanem levittek a bunkerba, a pincébe, amit ottan mi ástunk még régebben, és ott voltam két hétig egy szekrénybe bezárva. Éjszaka vittek ki gyakorlatozni, mert hát álltam két hétig, úgyhogy nem bírtam volna, ha nem vittek volna ki gyakorlatozni. Az állástól a lábam fel volt dagadva, és a víz folyt ki belőle. De hát túléltem.

MÓZES MIHÁLY

Amikor hetünket már begyűjtötték, mert ugye, csak egynek sikerült, akkor a Fő utcáról kivittek, visszavittek Recskre. Mindenkinek külön fülkéje volt a páncélautóban, megbilincselve és láncra fűzve vittek. Recsken összehívták az egész személyzetet és az összes rabokat, és önkéntességi alapon jelentkező volt besúgók meg az ő embereik sorfala között kellett futni, szóval vesszőfutást rendeztek nekünk. Mindegyikünket ütöttek, rúgtak, vertek, úgyhogy nemigen ért semelyikünk a sor végire. Azoknak már nem jutott, mert a legtöbbünk már összeesett a sor közepén. Ebben elöl járt egy volt bokszoló, idegenlégiós, Ignácz István, egy miskolci illetőségű, aki jeleskedett ezeknek a szerencsétleneknek, akik már csont-bőr voltak, épphogy vánszorogni tudtak, az ütlegelésében.

– Hányan lehettek, akik önként vállalkoztak arra, hogy a hét megszökött embert ütlegeljék?

– A két sorban állt úgy 35-40 ember. Részben brigádvezetők, konyhamunkások, ugye jobb beosztásban lévő emberek voltak, akik mindig kaptak egy csajkával többet, és ezért eladták a lelküket, eladták a sorstársukat, mindenkit, csak hogy

jóllakhassanak, mert az éhség az nagyon nagy úr. Ugye, ezzel magukhoz tudták édesgetni őket. Ígértek levélírást is nekik, énnekem is ígértek a jó munkámért, de sose kapta meg édesanyám azt a levelet, amit azért írhattam, mert 120 talicska meddőhányót kitoltam egy úgynevezett műszak alatt. Ez nemcsak énvelem fordult elő, előfordult a Dénes Pistával, meg a többivel is. Vállveregetést kaptunk, csak így tovább, hamarabb szabadul, ugye, és rájött az ember, hogy csak etetik. Ez kilátástalan, és ugye akkor szántuk rá magunkat a szökésre.

– Amikor a leszámolás megtörtént, mennyi ideig maradtál még Recsken?

– Csak addig, míg félholtra vertek. Akkor föllocsoltak bennünket, beraktak az autóba, újra összeláncoltak mindenkit, és akkor fölhoztak újra a Fő utcába. A Fő utcán két évig voltam, a hatodik emeleten, a „Hűtlen" osztályon.

KLÉBL MÁRTON

Amikor a szökötteket elvitték Recskről, utána minket is elvittek, elszállítottak a Markó utcába. Ott magánzárkán voltam fél évig. Senki nem szólt hozzánk, és fél év után egyszer csak mindenkit kiszedtek a zárkából, és a Katonapolitikai Osztályra vittek, a Margit körútra. És ott találkoztam az összes recskiekkel, akik benne voltak a szökésben.

– És utána?

– Volt tárgyalásunk. Sokáig nem tudtuk, hogy mi fog velünk történni, és a tárgyaláson azon az alapon ítéltek el bennünket, hogyha külföldre kerültünk volna, akkor adatokat vittünk volna ki az országból. Onnan szabadultam, amikor Sztálin halála után amnesztiát kaptunk.

MÓZES MIHÁLY

A Fő utcán két évig nem volt tárgyalás. Majd amikor 1953-ban jött Nagy Imrének ez az enyhítettebb korszaka, akkor megtartották a tárgyalást, és fogolyszökésért ítéltek el bennünket, hetünket.

– Mennyi volt az ítélet?

– Öt év, nyolc év, aszerint, hogy ki mennyire vett részt a szökés előkészítésében. A tárgyalás után elvittek minket Vácra. Vácon a megérkezésünkkor, úgynevezett fegyelemsértés miatt, büntetésből egy pincehelyiségben gúzsba kötöttek, megfürdötten, vizesen, és mikor elvesztettem az eszméletemet, a bal oldalamra eshettem, fölfáztam, és így kaptam egy izzadmányos szívburokgyulladást, aminek következtében egy évig feküdtem a váci rabkórházban mozdulatlanul. Az volt a nagy szerencsém, hogy egy volt recski fogolytársam, Hoyos János (aki nagyon híres orvos és sebész, jelenleg az USA-ban) gondos ápolása lehetővé tette azt, hogy életben maradtam.

– Mikor szabadultál?

– 1954 júniusában a rabkórházban egy éjszakai orvosi ellenőrzés eredményeképpen szabadlábra helyeztek oly módon, hogy reggel kitettek a börtön elé egy cementeszsákra, és értesítették az édesanyámat, aki értem jött kocsival, és úgy vitt haza, ahol még egy fél évig lábadoztam. Erősítettek különböző dolgokkal, úgyhogy így tudtam átvészelni a recski tábor következményeit és az utána jövő dolgokat.

– Rehabilitáltak téged?

– Nem, nem. Egyszer kértem, még a '60-as években, de akkor a katonai ügyész megvétózta. Úgyhogy nem kértem azóta sem, elfásultam, nem érdekel, hogy rehabilitálnak-e vagy sem. Ettől függetlenül úgy látom, hogy én túléltem az ellenségeimet, nem fizikailag gondolom, erkölcsileg, emberileg. Rábízta az ember a sorsra. És azért, hogy ma nyíltabban lehet beszélni a törvénysértésekről, kiderülnek dolgok, nekik, akik tudják, hogy mit követtek el, gondolom elég kellemetlen, nehéz idejük lehet.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Kápók, bulizók, vamzerek

A szökés az első táborparancsnok – Fóris Béla – karrierjének a végét jelentette. Helyébe egy kemény ÁVH-s tisztet – Csete Józsefet – nevezték ki parancsnoknak. Az operatív csoport vezetőjét – Fórián István főhadnagyot – meghagyták beosztásában, de a belső elhárítás aktivitását, amely addig is erős volt, elsősorban az információs hálózat bővítésével tovább növelték.

DR. RÁCZKÖVI ANDOR

– Sok besúgó volt a táborban?

– Rengeteg, akik ezért különböző előnyöket élveztek.

– Mik voltak ezek az előnyök?

– Ezek több kosztot kaptak, vagy könnyebb munkára osztották be őket, kérem szépen, és ezért képesek voltak mindenre. Engemet összesen tizenegyszer váltottak le mint orvost, mert valaki besúgott, és akkor mentem követ törni. Utána mindig visszahelyeztek, mert szükség volt orvosra.

DR. JÓNÁS PÁL (volt rab, közgazdász, ma egyetemi tanár az USA-ban)

Nekem az az érzésem, hogy a besúgásnak többféle típusa volt és különböző célokat szolgált. Eszerint oszlottak meg a besúgók is, meg hogy kinek súgtak be. A tábor rendjének a fenntartásához kellettek besúgók, ez volt az egyik típus. Tőlük értesültek, hogy ki végzi rosszabbul a munkát, ki miért morog, kiknek van hatása a társaira, kik vannak jóban, ki nem pucolta ki a bakancsát stb. Tehát a tábor hangulata érdekelte a nyomozókat.

Volt egy Tóth nevezetű főhadnagy, aki nem a táborban lakott, csak bejárt időnként ellenőrizni. Az ő besúgói voltak a tábor arisztokratái, mind különleges beosztást kaptak, műhelyvezetés, műhelymunka stb. Ezek nem a táboréletről kellett vamzoljanak, hanem hogy felderítsenek valamit az ember múltjából, például arról, amivel vádolva voltak, de nem vallották be, vagy bármi terhelő dologról az előző életükből, amit reméltek, hogy itteni bizalmas barátaiknak elmesélnek.

KAAS ERVIN

Az egyik nagy vamzer Beöthy Ottó volt. Persze a fűrészgépnél dolgozott, ami kivételezett helynek számított. De a civil életben is ez volt a „szakmája".

A Magyarok Világszövetségének az elnöke is fedőfoglalkozása volt csak, mert ennek révén a külföldi magyar emigráció megfigyelése volt a feladata, a szerve-

zeteik feltérképezése, egymáshoz való viszonyuk, erről kellett jelentenie, meg ha lehet, szétzilálni a kintiek szervezeteit, egyesületeit. A kintiek mesélték ezt róla.

DR. JÓNÁS PÁL

Néha jöttek ki nyomozók a központból és nem a tábori dolgokról kérdeztek. Például engem egyszer felhívattak a törzsbe, és egy szabad emberről faggattak. Ma már megmondhatom a nevét. Medve Zsigmond jogászprofesszor. Még ifjúsági vezető koromban voltam vele egyszer Prágában. Az érdekelte őket, kikkel lépett ott kapcsolatba Medve. Le akarhatták buktatni, valamiféle ilyen dolog lehetett mögötte, hogy még engem Recsken is előrángattak. Innen tudom, hogy ilyen táboron túli perspektívában is dolgoztak az operatívok, sőt a központiak.

VÁRKONYI IMRE (az ÁVH operatív tisztje, ma nyugdíjas rendőrtiszt)

Én a szökés után kerültem Recskre, mert akkor megerősítették az operatív csoportot. Fórián Pista volt a csoportvezető, én voltam a helyettese.

– A tábornak hány százaléka lehetett besúgó?

– Hát így ezt nehéz megmondani, mert pontosan nem tudom. Mi felelősek voltunk az objektumért, hogy felderítsük, hogy szökés ne forduljon elő. Persze ez csak az egyik dolgunk volt, de ez nem megy adatok nélkül, ehhez kellenek személyek, akik ott vannak. Minden egyes objektumban, a hálórészben is volt. Akkor voltak a közülük kiválasztott parancsnokok, akik hivatalból beszámoltak, ha lehet így mondani. Voltak olyan hálózati személyek, akik nekünk segítséget adtak, hogyha esetleg olyan rendellenesség volt, amely minket érdekelt, ami a biztonsággal függött össze, vagy olyan dologgal, ami a rendszerellenes tevékenységgel állt összefüggésben, akkor azt mi megtudtuk. Szóval ilyen helyzetekben rendet tartani nem is lehetett volna úgy, hogy: „Kérem, legyen szíves." Hát ott olyan kemény brigádvezetők voltak az internáltak között, hogy volt olyan, hogy azt mondta az ember, hogy álljon meg a menet, ez a Jeges is egy ilyen típusú volt például.

KRIZSÁK JÁNOS

Rosszabbak voltak néha, mint az ávósok. Szó szerint jelentették az ávósoknak, hogy ez nem dolgozik rendesen, ez visszapofázott, ez ilyen, az olyan. Szóval találtak embert, vagy gyakran nem is kellett nekik találni, mert hát le volt gyengülve az illető, hát nem tudott annyit termelni, nem tudott akkora követ felvenni, mint amilyet Kerekes, vagy mit tudom én ki. Mert hát ez nem dolgozott, csak állt, és hajtotta a többit. Sőt rugdalta. Éppen úgy, mint az ávós.

ANTAL ISTVÁN (volt ávéhás)

Volt olyan közöttük, hogy a felső emberekkel összepaktált. Voltak ám itt olyanok, hogy még a cipőjét sem volt hajlandó kipucolni. Hát ilyen volt az is, akit leváltottak...

– Kit váltottak le?

– Hát a szakácsot, azt a Lencsést, az volt aztán egy kivagyi ember, még itt is, még egy-két ávós is sokallta, mit csinál.

PAP LÁSZLÓ (volt ávéhás alhadnagy, ma nyugdíjas)

– Hallott arról, hogy a rabok és a szolgálatot teljesítő katonák között voltak összeütközések?

– Hát lehettek, mert abba az időbe ugye vót olyan, hogy egymást is figyelték, egymástól is féltek.

– Az ávósok féltek a raboktól?

– Ez az igazság. Mert az illetékesek közöttük is ott mászkáltak, és nem lehetett tudni, hogy ki kire van ráállítva, melyikük van ráállítva melyik őrre.

– Szóval, azt mondja, hogy voltak a rabok között olyanok, akik az őrséget figyelték...

– Igen, igen. Ráállították. Besúgták. Még a tisztekre is állítottak rá, hogy... szóval, gondolkodni kellett, hogy az ember mondjon valamit, vagy cselekedjen valamit. Mert nagyon veszélyes volt. Az ember itt fél lábbal mindig a börtönbe vót.

KÁRPÁTI KAMIL

– Mit jelentett a „bulibarakk"?

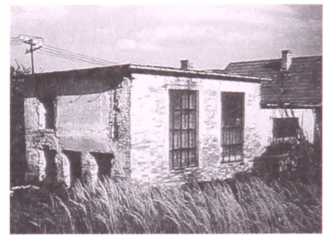
– Itt a hajcsárok voltak, a brigádvezetők, a mi kápóink. A Tamás, a Vajda, a Pellach, a Jeges, a kegyetlen Kerekes György, Bagarus Pál, Tallián László, Fekete Pál és társaik. Sajnos, voltak elegen. Egy domb lejtőjére épült, az eleje kétszintes volt, a többi része meg egyszintes. Folyosó volt, a szobák onnan nyíltak, legfeljebb négyen laktak egyben. Vakolatlan téglakályhák voltak ott, s ami őrületesen nagy szó, kenyérsütőplatni is volt beépítve.

GÁBORI GYÖRGY

Én a recski időszak kétharmad részét az első és a második büntetőbrigádban éltem át, ennek következtében én nem tudok az ávósok között jólelkű, vagy toleráns ávósokról megemlékezni, de még az internált brigádvezetőkről, fogolyparancsnokokról is alig, mert legtöbbjük, akit ismertem, még kegyetlenebb volt, mint az őreink. Azt tudni kell, hogy ezek az emberek voltak lényegében az informátorai, a besúgói a parancsnokságnak. Na most, természetes, hogy miután brigádparacsnokai, táborvezetői voltak a raboknak, kialakítottak maguknak egy klikket, a besúgók klikkjét, akiket megvesztegettek, hol egy csajka kajával, hol egy darab kenyérrel,

hol könnyebb beosztással, és ezeken az embereken keresztül adták az emberekről az információt. Ez volt az egyik kötelességük, a másik kötelességük az volt, hogy a maximálisat hozzák ki az emberek munkaerejéből. Olyan normákat állítottak föl, hogy tulajdonképpen, ha nem csaltunk volna itt-ott, akkor abszolút lehetetlen lett volna megtartani, vagy megcsinálni.

Táboron belüli kőépületek

– Ezek az emberek veletek egy barakkban laktak, vagy kivételezett helyzetben voltak?

– Pellachnak, Tamás Dezsőnek voltak külön lakosztályai, és a lakosztály olyan volt, hogy míg mi földes, piszkos, néha már szalma nélküli szalmazsákban, gerendákon vagy faágon aludtunk, addig nekik asztalos által készített ágyuk, szalmazsákos, kályhás, jól berendezett szobájuk volt. Pellachnak a büntetőbarakk mögött volt kis palotája. Arról nem is beszélve, hogy ők fölözték le az ennivalót. Ha szabad azt mondanom, olyanok voltak, mint a koncentrációs táborban a kápók. El szeretnék mondani egy történetet, amely nagyon érdekes.

A büntető első brigádvezetője Golubovits István volt. Jártuk az erdőt, irtottuk, hordtuk a fát és így tovább, s Golubovitsnak az volt a szokása, hogy tüzet rakatott, valamelyik fogolytársunkat odahívta a tűzhöz, és meséltetni kezdte. De hát neki olyan mesélőre volt szüksége, aki pikáns történeteket, disznó történeteket mesél. Végül is rám került a sor, és azt mondja, hogy Piros, gyere, ma te fogsz nekem mesélni. (A vörös hajam miatt lett ez a nevem.) Megraktam a tüzet, meleg volt, leültünk. Mondom: „Ide hallgass, Golubovits, elmondok neked egy történetet, de jól figyelj ide, ebben nincs pikantéria, ebben nincs disznóság. Volt nekem egy kápóm Burgóban, aki úgy vágott fejbe a lapát végével a kivonuláskor, hogy betört a fejem. Ha akarod, meg tudom mutatni, még ma is itt van a helye. És ez nagyon jól az emlékezetemben maradt, és emlékezetében maradt a két görög barátomnak is, akikkel végül is fölszabadultunk. És amikor jött a fölszabadulás, akkor ez a kápó eljött Burgóba, és nagy barátsággal és nagy lelkesedéssel próbált bennünket üdvözölni. Ford autóval jött, amely majdnem

vadonatúj volt. Amikor kiszállt a kocsiból, és a két görög barátom meglátta, akkor összehívták a csoportjukat és közeledtek felé. Nem akarom hosszúra nyújtani a történetet, Golubovits. Akár hiszed, akár nem, de a kápót fölakasztották. Most én tudom, hogy te nem tudod, mi a kápó. Most elmondom neked. A kápó – te vagy. Te is ugyanilyen kápó vagy a recski táborban. Na most, ha te egy pillanatig is azt hiszed, hogy ez örökké fog tartani, akkor mélységesen tévedsz, és meglátod, ha egyszer kikerülünk, akkor te is úgy fogsz járni, mint a burgói kápóm: föl fognak akasztani." A Golubovits hallgatott. Ettől kezdve Golubovits 180 fokos szögben változott meg. Kezdett rendes lenni, nem kellett annyit dolgoznunk, bárki odamehetett a tűzhöz. És ezt a változást – mondanom se kell – a parancsnokság is észrevette. Be is súgták, és nem telt bele két hét, Golubovitsot leváltották a büntetőbrigád-vezető pozíciójából.

DR. JÓNÁS PÁL

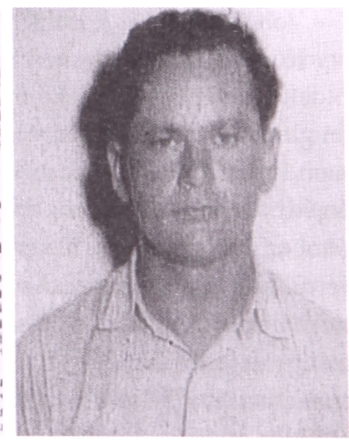
Próbáltak vigyázni, hogy ne tudódjon ki, hogy ki a vamzer. „Családokban" voltunk, s ha akartak valamit a vamzertől, akkor azt az ötös csoportot, amiben benne volt, valamilyen ürüggyel együtt fogdára vitték, és egyenként hallgatták ki. Így igyekeztek fedezni a vamzerüket. Mikor kiderült valakiről, hogy besúgó, azt már az ávósok eldobták, amíg lehetett kifacsarták, aztán eldobták, mint a kicsavart citromot. Igazi emberi drámák is ezek, mert mi tudtuk, hogy ő besúgó, és így kellett éljen közöttünk.

GÁBORI GYÖRGY

A probléma ott van, hogy Magyarországon a tábor feloszlása után egyetlen kápót sem vontak felelősségre. Legalábbis énnekem ilyen híreim nincsenek, hogy lett volna olyan kápó, akit a magyar jogügy felelősségre vont volna.

Pellach Kornél

Jeges Sándor

Egyébként nekem is tettek egyszer ajánlatot. A Makaróni, egy sajószentpéteri zsidó fiú. Nem volt nagyon rendes ember. Irtjuk az erdőt, nagyon keményen dolgozunk, a hajcsárok hajtottak, és Makaróni hadnagy vagy alhadnagy járkál közöttünk. Egyszer rám néz, és azt mondja nekem: „Gábori, tegye le a fatönköt, akarok magával beszélni." Letettem. „Tessék, parancsnok úr." Azt mondja: „Ide hallgasson, Gábori. Nagyon csodálkozom magán. Maga zsidó, maga szociáldemokrata, maga volt Dachauban. Hogyan lehetséges az, hogy maga ezekkel a rohadt fasisztákkal szűri össze a levet?" Ránéztem. „Ide hallgasson parancsnok úr, el tudja maga azt képzelni, hogy Dachauban vagy Augsburgban az SS odajött volna hozzám, és azt mondja, hogy spicliskedjek a rabtársaimra? Még az elgondolás is tébolyító. Az, hogy én zsidó vagyok, nem jelenti azt, hogy én a rabtársaimra, akik nagyon tisztességes emberek, azokra vamzolni fogok."

– Mit szólt?

– Hátat fordított. Nem telt bele tíz perc és kaptam négy hét sötétzárkát és két óra gúzsbakötést.

FARKAS PÁL

A Jeges, meg a Pellach magasabb beosztásban voltak, mint a brigádvezetők. Külön csoportot alkottak, külön is laktak, a bulibarakkban. A brigádvezetők és a műszaki vezetők helye volt ez, és volt külön egy szobaszerűség, ahol Jeges Sándor, különösen szadista alak, és a nem különb Pellach lakott. Egyszer Pellach Kornél félrevont, s próbált engem megagitálni, hogy én is munkásfiú vagyok stb., és a párt tette őt ebbe a pozícióba, a pártot kell szolgálnia. Én persze kinevettem, még hogy ő itt is a pártot szolgálja? Mondta, hogy a párt állította erre a posztra, és hogy amit a párt kíván, ő azt megteszi a pártnak, mert ő csak a pártnak él és hal.

– Volt valami más konfliktusod is vele?

– Jó, hogy kérdezed, mert egyszer a bányában az egyik szinten, a nagy térségen oldalt fejtettünk, és egy kő ment le a felszínre, és valakit majdnem megütött. Nem én gurítottam le, hanem valaki más, de a Pellach elkezdett ordítozni, és anyámat nem éppenséggel kedves módon emlegette. Én mondtam neki, hogy az övét, ne az én édesanyámat, és akkor ordítozott, hogy azonnal menjek le. Ott volt az a házikó, ahol az ávósok voltak, nekemesett, és elkezdett ordítozni, hogy agyon fog engem verni, hogy én az emberek előtt így beszélek vele. Mondtam, hogy te kezdted így, mire nekemesett, de én visszaütöttem, és akkor püföltük egymást. Akkor bejött az ügyeletes, a Repetya, megállította a verekedést és az első dolga az volt, hogy természetesen bekerültem a fogdába, és két hétig ott voltam. Napi egyszeri étkezéssel.

DR. B. RÁCZ ISTVÁN

Miután kikerültünk Recskről, eljött hozzám a Jeges. Elvett feleségül egy törökbálinti tanítónőt, gondolom szegény asszony ma is úgy tudja, hogy a férje ártatlan recski áldozat. Szóval felkeresett a Jeges Sándor, volt recski brigádvezetőm, és kért tőlem valami papírt arról, hogy ő jól viselkedett, megértő volt, nem bántotta a rabokat. Mivel ez nem volt igaz, természetesen nem adtam semmiféle igazolást.

DR. JÓNÁS PÁL

Volt egy tragikumában komikus eset. Majdnemhogy abszurd. Rám esett a csille, a lábam eltörött, bekerültem a kórházba. Ráczkövi Bandi, aki fogorvos volt, össze tudta valahogyan állítani a szilánkosra tört lábamat. Amikor már mankóval járni tudtam, kineveztek a kórházbarakk parancsnokává, amíg vissza nem visznek a bányába. Adminisztrálnom kellett. Ez azt is jelentette, ha valaki bejött és meghalt, akkor nekem kellett a holmijait leltározni. Valakit behoztak, láttam, hogy a süket kovács. Ő egy ismert kisbesúgó volt. Egy-két óra múlva szerencsétlen meghalt. Elkezdtem leltározni, zubbony, bakancs, nadrág, és amikor benyúlok a zsebébe, ott volt egy besúgói jelentés az egyik nyomozónak. Megdöbbentő, milyen kis apró, jelentéktelen dolgok voltak benne. És úgy kezdődött, hogy főhadnagy úr, annyiszor próbáltam kihallgatást kérni, de főhadnagy úr nem fogadott, pedig ezt és ezt szeretném jelenti. És itt jöttek azok a kis nevetséges dolgok. Persze, róla mindenki tudta, hogy vamzer, ezért nem fogadta ezt a szerencsétlen, legyöngült embert már a nyomozó. Na, én rögtön megcsináltam a leltárt: 1 zubbony, 1 nadrág, 1 bakancs, 1 vamzerjelentés. A leltárhoz mellékelve beadtam a parancsnokságnak. Na, gondoltam utána, te hülye, most mit fognak veled csinálni. De semmi nem történt.

DR. HOYOS JÁNOS

– Hét évig voltál internálótáborokban és börtönben. Szerinted min múlik, hogy valaki vállal-e besúgószerepet vagy nem?

– Azt hiszem, ehhez az kell, hogy az ember már megérjen bizonyos életkort, legyen kikristályosodva a jelleme. A másik, hogy mit hozott hazulról, mert fiatalon is belénevelhették már az erkölcsi normákat. A harmadik tényező, hogy kikkel vagy együtt. Mennyire hatnak rád azok jó irányban. Mert a társaid sokat ronthatnak, de sokat nevelhetnek és erősíthetnek. Nekem például a kistarcsai magánzárkában volt egy társam, egy húsz évvel idősebb ember, aki harcolt az I. világháborúban. Rengeteget tanultam tőle. Csak egyet mondok el, mert ez olyan dolog, ami miatt többen éhen haltak Recsken, vagy vamzerok lettek, a cigaretta ez. Azt mondta ez a cellatársam: tanuld meg, a cigarettának vége. Ezzel kiszolgáltatott vagy, zsarolható leszel. Én nem várom meg, hogy ők ne adjanak. Te se várd meg. Most hagyd abba,

amíg még kaphatnál. Legyen erőd, legyen jellemed leszokni. Amit kapott, elküldte a rabtársainak. Ezt megjegyeztem, le tudtam mondani a cigarettáról. Talán az életemet mentette meg, mert addig erős dohányos voltam. A táborban volt, aki a napi élelmét elcserélte cigarettára, legyengült, éhen halt. Vagy vamzolt a cigarettáért. Zichy Péter mesélte később, hogy a szegény bajtársunk, egy jellemes fiú, de erős dohányos ezért halt éhen. Tehát visszatérve a kérdésedre, a jellemed megacélozása menthetett meg.

FELVINCZI TAMÁS (jogász)

– Egyes vélemények szerint egy-egy ÁVH-táborban a rabok egyötöde besúgó volt, vagy ahogy az ottaniak nevezték, vamzer. Elképzelhetőnek tartja ezt?

– Az ÁVH-táborok viszonyait nem ismertem, ezért ezt az adatot számszerűen megítélni nem tudom. Ha így volt, akkor ez bizonyára azzal magyarázható, hogy a fogva tartás körülményei a táborokban, tehát a rossz élelmezés, a rossz bánásmód arra ösztönözhetett egyes gyengébb jellemű embereket, hogy erre vállalkozva könnyítsenek valamit a sorsukon.

– Feltételezhető, hogy az ÁVH táboraiban a besúgók nem önként jelentkeztek?

– Hát annyiban bizonyára, hogy a körülmények eléggé rákényszerítették őket, például az éhezés.

– A recski internálótáborban sokan tudták, hogy kik a besúgók, a vamzerek.

– Ezen csodálkozom, tudniillik a besúgó addig ér valamit, amíg nem tudják róla, hogy az. Abban a pillanatban, ahogy ez kiderül róla, értéktelenné válik, sőt életveszélybe is kerülhet, mert előfordulhat, hogy a társai alkalmas pillanatban agyonütik.

KÁRPÁTI KAMIL

Mindig éjjel voltak a kihallgatások. Egy alacsony épületben, amihez kőlépcső vezetett, ez azért emlékezetes, mert csak ott volt kőlépcső, máshol fából volt, eleinte még az út is félbehasított rönkökből volt kirakva a nagy sár ellen. Szóval, itt hallgatott ki éjjelente a Makaróni. Akkoriban itt még minden épülőfélben volt. Többek között volt itt egy hatalmas meszesgödör. Sohasem felejtem el. Ez az ember, a Makaróni, kivitt a meszesgödör szélére éjjel, egyik kezével belelökött, a másikkal pedig visszarántott, elkapott. Megismételte egy párszor. Így szórakozott. Tehát, megmutatta a meszesgödröt, mondván „Itt foglak eltüntetni. Itt fogsz megsemmisülni." Belelökött az egyik kezével, és a másik kezével utánam nyúlt, estemben visszafogott, kihúzott. Így, hát így...

KOÓS IMRE (volt rab, volt bányász, akkor vasúti pályamunkás, ma méhész)

Szaknyelven szólva: őrségváltás történt, a szökés miatt Fórist eltávolították, egy másik táborparancsnokot kaptunk, és az ő ideje volt a legkegyetlenebb. A legtöbb visszaélés az ő ideje alatt történt.

FÓRIÁN ISTVÁN (volt ávéhás)

Csete lett az új parancsnok. Csete, hogy úgy mondjam, nagyon jól képzett ember volt. Jó fejű, jó katona. Jó szervezőképessége volt. Különösebb durvaságok vagy különösebb beavatkozások nélkül is rendet tudott tartani.

Csete József, a második táborparancsnok

VARGA JÁNOS (volt ávéhás)

– Visszaélések? Mit nevezünk visszaélésnek?

– Például, hogy ütötték a rabokat.

– Nem ütöttük a rabokat. Szigorúan tiltva volt, nem ütöttük.

– Éheztették a rabokat.

– Nem éheztettük, nem éheztettük, egyetlenegy dologban éheztettük őket, hogy dolgozni kell, hogy dolgozni kell. Most mindegy az, hogy mit csinál, mindegy az, hogy fát vág, fát fűrészel, vagy a követ töri. Mindegy az, de mozogjon, dolgozzon. Tudniillik hát a kicsi kezei némelyiknek egy kicsit tönkrementek, orvosoknak, professzoroknak, egyéb dolgoknak, úgyhogy... na, hadd ne mondjak mást... De az, hogy mi ütjük? Hát mit üssek én egy emberen? Elég baja van annak...

MÓZES MIHÁLY

Az őrszemélyzet goromba volt, tettleg bántalmaztak, ütöttek, rúgtak. Megaláztak. Egyszer mentünk visszafele a táborba egy László nevű optikai mérnökkel, szembejött velünk három belső őr. Egyikük, a Vágottnyakú megállt, és maga mellé mutatott egy ürülékkupacra: „Szedjétek föl, markoljátok föl a szarotokat, és temessétek el, piszkos fasiszták!" Kézzel kellett kikaparni a földet, és a tenyerünkben, több részletben átvinni a szart. Hát ilyen az életben sem velem, sem a Lászlóval nem történt, megalázó volt. És közben a Vágottnyakú látva, hogy próbálom egy fához dörzsölni a kezemet, hogy letisztuljon, azt mondta, hogy ne piszkoljam be a fát, mert az még szerszámnyél lehet, és megérzik a szagom rajta. Mondta, hogy a szaros kezünket ne a fához kenjük, hanem a pofánkhoz, úgyis szar emberek vagyunk. Nem szoktam nagy szavakat használni, de minket ottan emberi méltóságunkban aláztak meg. Arról nem is beszélve, hogy az mondta a Vágottnyakú: „Nemcsak szar emberek vagytok, hanem szarrá is fogtok válni, itt fogjátok megzsírozni az anyaföldet, mert itt nektek út – és fölfelé mutatott – csak a fellegekbe van." Ha ezt nem nekem mondja, lehet, hogy nem is szökök meg. De ez egyértelmű beszéd volt arról, hogy mink mik vagyunk itt és mit várhatunk.

Varga János – „Vágottnyakú"

DR. JÓNÁS PÁL

Talán a legszörnyűbb dolog, ami Mezőfy Karcsival, a kitűnő mérnökkel történt, akivel együtt dolgoztam. Fent volt a sziklán, és fejtés közben a szikla kettévált, ő beesett a két szikla közé, ami hirtelen újra összecsapódott. Kétségbeesetten elkezdtük fejteni, feszíteni, próbáltuk kiszedni... Mindenki kétségbeesetten erőlködött, próbálkozott, küzdött Karcsi életéért. Az ávósok pedig ott álltak mozdulatlanul és hangosan nevettek!

KISS DÁNIEL

A fogda kb. húsz négyzetméter volt, a cellák két-három négyzetméteresek, és ott állt, kuporgott, várt a büntetésére vagy a gúzsban vergődött kb. tizenöt ember minden éjszaka, mert nappal, bármi történt éjjel, dolgozni kellett a kőbányában. Aki nem volt gúzsba kötve, ott kuporgott, s mivel meglehetősen melegük volt, az ávósok két-három jéghideg vödör vizet öntöttek az emberekre. Azok le voltak gyengülve, az egyik barátunk Boross-Tóby József ott kapott tüdőgyulladást, amibe bele is halt.

Horváth bácsinak hívták azt a hatvanöt éves bajtársunkat, aki az ózdi kohóból került közénk, mint szociáldemokrata vezető. Az ő felfogásuk szerint Horváth bácsi egy renitens ember volt, szerintem egyenes, így elég sokat ült fogdán. Őt is természetesen gúzsba kötötték. Az éjszakai ávós őrjárat a fogdába is benézett, s az volt a szokásuk ezeknek az ávós fiúknak, hogy szórakozásból még külön kínozták a büntetésben lévőket. Egy éjjel Horváth bácsira került a sor, mégpedig úgy, hogy szembeállítottak két széktámlát, és erre felfüggesztették az öregurat úgy, hogy a gúzsbakötő bot volt a két támla két végén. És a két ávós gyerek elkezdte az öreget forgatni, mintha nyárson forgatnák. Az öreg tűrte-tűrte a rettenetes fájdalmat. Azok folyamatosan káromkodtak, szidták az öreg felmenőit, aztán a fáradtságtól kivörösödve abbahagyták. És akkor az öreg, akiről ömlött a verejték a fájdalomtól, fejjel lefelé rájuk nézett és – sohasem felejtem el – azt mondta: „Fiam, ha látna, mit szólna most az édesanyád?"

FÓRIÁN ISTVÁN

– Azt hallottam, hogy Csete József alatt jött szokásba az úgynevezett gúzsbakötés. Mit tud maga erről?

– Erre egyértelműleg nemet mondok, mert nem volt ilyen.

– Nem volt gúzsbakötés?

– Nem volt. Erre parancs nem volt, ilyen nem volt. Lehet, hogy másutt volt, de nálunk nem.

DR. BENKŐ ZOLTÁN

A gúzsbakötést 1951 nyarán vezették be a recski táborban. Lényege az volt, hogy az embernek a kezét csuklóban és bokában összekötik.

– Meg tudnád mutatni?

– Hát hogyne. Én óriási szakember vagyok ebben: Recsken összesen száztizenegy órát ültem gúzsban.

– Mennyi ideig tartott egy gúzsbakötés?

– Általában két órára volt megszabva. Egyszer, ez a második büntetőbrigádban volt, kaptam napi öt órai gúzsbakötést, egyszeri megszakítással. A gúzsbakötésnek az a legfájdalmasabb része, hogy megdöntik az embert és úgy fekszik. És ezt két órán vagy öt órán keresztül.

– Miért kaptál többórás gúzsbakötést?

– Egy barátom becsempészett a büntetőbrigádba egy levelet, amelyben külső hírek voltak, és üzenetek a büntetőbrigád tagjainak. Én ezt a vécén olvastam, amikor a brigádparancsnok betoppant, és észrevette. Kihívta a nyomozókat, és az internált brigádparancsnokunkat... és akkor elég nagy verést kaptam. A levelet közben elégettem, sikerült, mielőtt lejött volna a táborparancsnok-helyettes, és persze ezért még jobban megvertek, mert nem tudták, hogy mi volt a levélben. És ekkor kaptam két héten keresztül napi ötórás gúzsbakötést egy óra megszakítással. És ekkor történt velem életem egyik legcsúnyább élménye: éppen egy olyan ávóssal, akit a barátságos, emberi viselkedése miatt Gentleman-nek neveztünk. Ő volt a fogda parancsnoka. Bejött és gúzsba bekötött, és hirtelen két pokrócot tett a mellem és a térdem közé, amivel úgy kifeszített, hogy majdnem elaléltam tőle. Szerencsére közben lezajlott egy párbeszéd kettőnk között: Ő a kezét összefonva megkérdezte tőlem: „Na, ha bejönnének az amerikaiak, akkor ugye kiírnád ennek a falára, hogy itt szenvedtél?" Mondtam, hogy ki. Erre meglepődött, és egy kicsit fölindultabban kérdezte: „Talán engem is kiírnál?" Erre is mondtam, hogy igen. És ez volt a szerencsém, mert nekemjött, és elkezdett rugdalni, a pokróc meg kiesett, és a bot is kiesett, és utána már nem tudott bekötni. Nem is akart. Elrohant.

STEINER GYÖRGY

Mikor a büntetőbrigádban voltam ötödmagammal, többször loptam a lovak tápeledéből, olyan volt, mint az édeskés fűrészpor, de teletömtem magam, mert borzasztó volt az éhség. És mikor másodszor csináltuk, lebuktunk. Az volt a fenyítés, hogy egy hétig minden éjjel négy óra hosszat gúzsba lettem kötve. A mellettem levő gúzsban egy Benkő Zoltán nevű rabtársam volt. Iszonyú a gúzsra visszaemlékezni, amikor a kéz, minden el volt zsibbadva, azt nem lehet leírni, milyen érzés volt. Én a Horthy-hadseregben munkaszolgálatos voltam, Nagykáta mellett, ott volt egy hadi repülőtér, mi gyeptégláztunk ott. A repülősök csempészték ki feketén a leveleinket, mert nekünk tilos volt a levelezés. Egyszer egy repülős kiskatona lebukott. Nem tudom vele mi lett, de öt munkaszolgálatos borzasztó ítéletet kapott: két óra gúzst. Két óra hosszat voltak gúzsba kötve, és állandó orvosi felügyelet alatt, mert az orvos végig

ott volt velük. A horthysta hadseregben, amit én nem védek, mert nagyon is távol állt tőlem, mert én csak munkaszolgálatos páriája lehettem, de a gúzsbakötöttek mellett, akkor is ott volt az orvos. Itt Recsken, a fogdafolyosón csak egy ávéhás szakaszvezető, az is élcelődött meg gúnyolódott velünk, gúzsbakötöttekkel.

FÓRIÁN ISTVÁN

Nem volt gúzsbakötés! Ilyenről én nem tudok, és nem láttam. A gúzst tudom, hogy micsoda, mert gyerekkoromban a teheneket kötöttük gúzsba, de embert gúzsba kötni, nem is tudom hogy köll, vagy milyen az.

VÁRKONYI IMRE (volt ávéhás)

– Emlékszik Benkő Zoltánra? Hosszú, magas ember. Ő volt a gúzsbakötések világbajnoka, vagy százhússzor kötötték gúzsba.

– Nem szakács volt az?

– Nem.

– Mert egyszer egy szakácsot, azt hiszem, hogy azt gúzsba kötötték, de én nem láttam. Tudniillik... hát köllött volna látnom esetleg, de hát én fogdába egyszer, ha lementem körülnézni... Na most, ez olyan furcsán hangzik, de hát ha egyszer nem láttam, most mondjam azt, hogy láttam? Biztosan úgy volt..., de én konkrétan ilyenről nem tudok, de nem lepne meg, ha így volna. Kérem szépen az egész helyzet, amíg ott voltam, tulajdonképpen az egész dolog nem tetszett, de hát ki mert akkor szólni? Na most, én ezt úgy oldottam meg 22 évesen, hogy én minden este lent vacsoráztam Parádfürdőn a SZOT-üdülőben, és ha lehet, nem voltam fent az objektumban. De fölmentem aludni minden esetben. Nem túl messze van oda Parádfürdő, kerékpárral, gyalog, autóval, mikor hogy mentünk, hát jellemző, onnan is nősültem, mert én mindig ott voltam. Szombat-vasárnap is, ha szerét tehettem, mert megvallom őszintén, szerettem távol lenni az objektumtól.

– Milyen volt a személyes kapcsolata Fórián Istvánnal, a főnökével?

– Nekem... hogy mondjam?... Szóval nem úgy nézett ki, hogy ő a parancsnok, én vagyok a helyettes. A Pista, az egy más típusú ember volt, a Fórián. Az nem járt Parádfürdőre, egyetlenegyszer tudtam elvinni kicsit rendesebb környezetbe. Egy kicsikét... szóval el volt keményedve. Maximum Recskre lement, ott is a kocsmába. Hát én a kocsmába akkor sem jártam, mondjuk, én inkább azt szerettem, a szép környezetet, meg ott az emberekkel beszélgetni. Hát én megpróbáltam levezetni, ami bennem volt olyan probléma, ami tudat alatt is volt, mert azért arról volt szó, hogy azt mondották nekünk, hogy ezek az emberek a rendszer ellen vannak, azért kerültek ide, és fokozatosan kiderült, hogy nem így van. De hát akkor, tetszik tudni, mindenki tartott mindenkitől ugye, mert akkor a párton belül is keresték az ellenséget egy időben, ugye...

– Maga Fórián Istvántól félt?

– Hát nézze, én nem féltem tőle, mert nem volt miért félnem. De viszont én azt nem vállalhatom azért, mondjuk úgy, magam előtt, a magam lelkiismerete szerint, hogy... mert mi se voltunk egyformák. Megmondom őszintén, egyik keményebb, drasztikusabb volt, a másik kevésbé... Egyiknek az érdeklődési köre ilyen volt, a másiknak olyan. Hát szóval nem voltunk egyformák.

– Miket csinált Fórián, hogy ilyen keménynek tartja?

– Hát egy olyan konkrét esetről tudok, amikor... amikor lementem a fogdába, a Pista bent volt, én is lementem a fogdába, és ott valakivel... azt hiszem, hogy... azt hiszem, hogy azt meg is verte. De ki volt szolgáltatva pedig az az ember. Ilyen... nem tudom a nevét neki, egy középkorú, jó fizikumú ember volt, és... és erre konkrétan emlékszek.

– Fóriánnal mikor találkozott utoljára?

– Hát kérem szépen, körülbelül 10-12 éve Szegeden. Vásárhelyen lakik valahol, de nagyon le van robbanva. Hogy mondjam... szóval egyrészt kulturálatlan öltözködése volt, ittas volt..., igaz, hogy Recsken is sokat ivott, és általában akkor verekedett, mikor ivott. Ez az igazság, mondjuk.

DR. RÁCZKÖVI ANDOR

Én voltam gúzsba kötve azért, mert az internált brigádvezetőmet kioktattam arra, hogy nem lehet olyan munkát végeztetni az emberekkel, amiben azok megszakadnak, hanem csak emberséges körülmények között lehet dolgoztatni embereket. És ezért az Ujlaki Tibor barátommal együtt mentünk fogdára, és hét napon keresztül, naponta két órán át gúzsba voltunk kötve.

– Ki volt a brigádparancsnokod, akit kioktattál?

– A Kreibich. Egy internált. Máskülönben egy Kossuth-díjas vasöntő.

VERECZKI JÁNOS (volt ávéhás)

Az ilyen büntetéseket, fogdát, kosztelvonást nem a parancsnokság hozta, nem tőlük indult ki... hanem ők, a rabok, maguktól javasolták.

– Én ezt nehezen hiszem el, hogy az internáltak maguk javasolták volna társaiknak a fogdát.

– De ez pedig így volt. Ez így volt.

– Azok a besúgok voltak, a vamzerek.

– Hát őköztük volt tulajdonképpen, őköztük, akik voltak a brigádvezetők meg mit tudom én, ezek az izék, akik vártak valamit azért, hogy ők azt az embert fogdába küldték, vagy valami.

– De az ítéletet mégsem az internált brigádvezető hozta.

– Hát ez nem tudom hogy volt. Parancsot kapott a katona, aki ott volt, és a büntetést az ott végrehajtotta. De egymás közt erről nem beszéltünk mink sem.

– Arról se tudott, hogy az internáltakat gúzsba kötötték?

– De arról tudtam. Arról tudtam, de egymás közt, hogy na mit tudom én, én ezt csináltam, vagy azt csináltam evvel az internálttal, vagy avval az internálttal, azt nem mondta el egyik a másikának sose.

– Arról tud-e, hogy több esetben gumibottal megverték, megütötték őket?

– Ezt se tudom, mert a kihallgatásra, ha elvitték valamelyik rabot, vagyis az internáltat, akkor a kihallgatáson ott miközülünk nem volt senki, csak a kihallgatótiszt. Hogy ő mit csinált odabent a szobában az illetővel, mit nem csinált, erről én nem tudok. Mert mikor át lett adva a kihallgatónak, onnan nekünk előbb el kellett menni.

– Mennyi ideig lehetett valakit gúzsba kötni?

– Öt-hat perc.

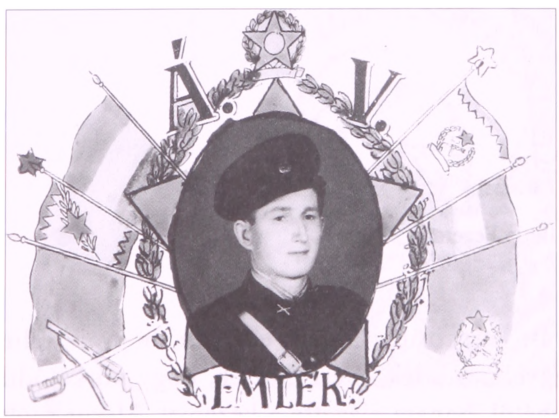
– Én viszont úgy hallottam, hogy két óráig.

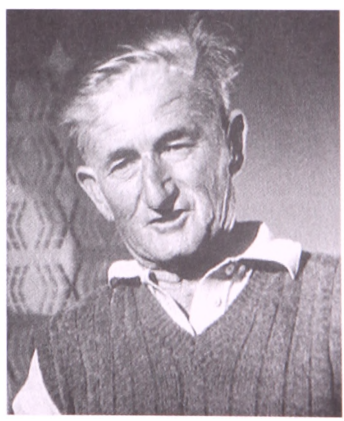
– Nem. Nem tudok róla. Ezt nem tudom.

DR. RÁCZKÖVI ANDOR

– Ki volt az, aki gúzsba kötött?

– Különböző, mikor ki volt szolgálatban. Minden nap más volt. Este kelletett... Emlékszem a Vörös tizedesre például. Vörös hajú volt az az ávós, nem tudom, hogy hívták rendesen, ellenben az engem úgy bekötött, hogy tovább tartott, mint két óra. Négy óráig kötött be, ami jogtalan volt, mert csak kettő órára voltam elrendelve. Úgyhogy a jobb lábam teljesen elhalt jóformán, és nem tudtam lábra állni egy napig, mert a jobb lábamra nem tudtam rálépni, és azután is állandóan masszíroztam, mert jóformán teljesen megkékült.

Vereczki János – „Vörös tizedes"

VERECZKI JÁNOS

– Önnek mi volt a neve a táborban?

– Vörös tizedes. Ezt nem az internáltaktól hallottam, igazság szerint onnan tudom, hogy a Szabad Európa hangját is egyszer hallottam, a saját nevemet is, hogy engemet Vörös tizedesnek, meg Piroskának, Piros tizedesnek neveznek.

KISS DÁNIEL

Én a négyes számú barakkban laktam, ahol körülbelül 150-en voltunk együtt, egy úgynevezett munkabrigád. Szomszédom Ónodi Mihály volt, aki a szegedi tanyavilágból került hozzánk, egy középkorú parasztember. Szűkszavú, nagyon jellemes, aki mindent eltűrt szó nélkül, és az egyik őszi reggelen hiába szóltam hozzá, nem válaszolt. Éhen halt. A másik szomszédom Csík Mátyás volt, akihez csak ennyit szóltam: „Úgy látszik, innen soha nem fogunk elkerülni" – mert annyira elkeserített Ónodi halála. Csík Mátyás engem beárult a parancsnokságnál, és ennek következtében kétheti éjszakai fogdát kaptam, minden éjszaka kétórás gúzsbakötéssel.

És a hetedik éjszakán, 1951. október 21-én a fogdán a dobkályhához kerültem, ahol egy általunk Viplának nevezett ávós tizedes a kályhához fordított.

Sikala Ferenc – „Vipla"

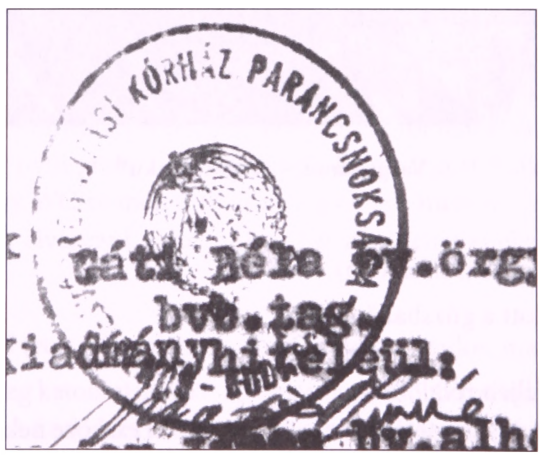
A kályhát megrakta, és két órán keresztül – annak ellenére, hogy figyelmeztettem, kértem, a társaim is figyelmeztették, mert érezték, hogy pörkölődik a kezem – de nem vett el a kályhától, hanem elégette a kezemet. Mikor szóltak, hogy vegyen el a kályhától, szokása szerint káromkodással válaszolt, és az ajtó-

ban állva nézte a csillagos eget, míg a kezem pörkölődött. Két óra után levette a szíjakat a csuklóimról. Miután a vér visszament a kezembe, rettenetes fájdalmat éreztem. Negyedóra múlva már nem is éreztem a kezem, de ekkor iszonyú fájdalom vágott belém. A kezem akkorára feldagadt, mint egy bokszkesztyű, de akkor még ki kellett mennem bukfencezni a szabad ég alá, hogy a vérkeringésem egy kicsit rendbe jöjjön.

Akkor jelentkeztem a kórházba, és a saját bajtársam, akit Ács Lászlónak hívtak, aki orvos volt és a kórházat vezette, nem vett fel a kórházba, mert azt mondta, hogy fogdásokat nem vehet fel. Így a barakkba kerültem, és estére már körülbelül 40 fokos lázam volt. Akkor a táborparancsnok utasítására felvett a kórházba, és akkor a kezeimet csak úgy tudtam használni, hogy felkötötték mind a kettőt. Későbbiekben erre nem volt kezelés, hanem várni kellett, amíg a kezem elrohad. A Batthyány téri rabkórházban találkoztam először Gáti Béla nevű ávós sebésszel, őrnagyi rangban volt, aki megdöbbenten hallgatta, hogy mi történt velem, és közölte, hogy nem tudja megmenteni a kézközépcsontokat mert teljesen el vannak rohadva. Így azt javasolta, hogy levágja az ujjaimat, természetesen a kézközépcsontokat is kifejti, és miután az egész kézfejem el van égve; a hüvelykujjam felől áthúzza a bőrt, úgyhogy most aránylag rendben van.

– És mivel biztattak téged?

– Miután a Gáti a kezemet levágta, ami egy borzasztó lelki érzés, már úgy értem, hogy egy döbbenetes érzés, és a kezemet a vödörbe dobta, akkor azt mondta, hogy maga sem fog többé zongorázni.

Gáti Béla aláírása

VÁRKONYI IMRE

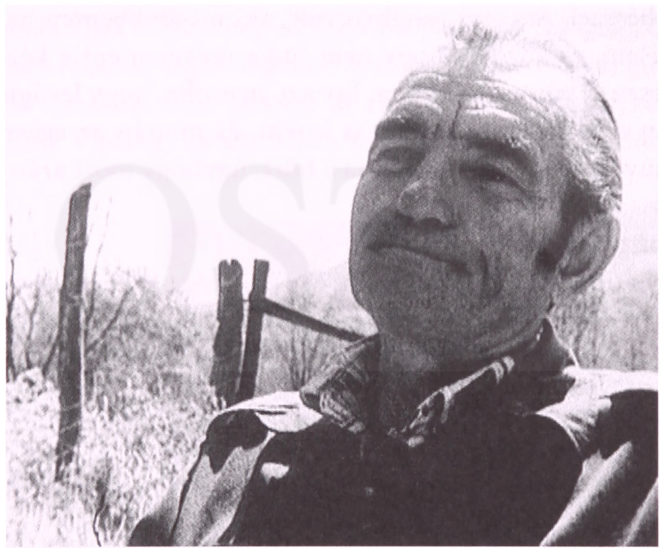
Azt nem mondom, hogy nem volt visszaélés, mondjuk én gúzsbakötést nem láttam, de hogy volt, azt el kell ismerni.

VARGA JÁNOS

Nem volt! Nem volt! Nem volt! Ez rágalom, mert nem volt. Mert nem volt! Az, hogy büntetés volt minden fogolytáborban (ahol foglyok vannak, ott mindenhol van büntetés), ami azt jelenti, hogy magánzárka, tehát úgynevezett fogda, az volt, különböző kedvezményeknek az elvonása volt, de más semmi.

– Egy gúzsbakötés alkalmával Kiss Dánielt hozzálökték a forró kályhához, és leégett a keze. Erről mi a véleménye?

– Nem tudok róla... Nem tudok róla...

Varga János – „Vágottnyakú"

VARGA JÁNOS (valamivel később)

– Maga nem hallott a gúzsbakötésről?

– Dehogynem.

– Hát akkor meséljen róla.

– Miért? Hát az is egy büntetés... az is egy büntetési eszköze neki, az, hogy a fegyelmezésnek az eszköze neki a gúzsbakötés is. Nem? Hát világos, ha már nem megy a rábeszélés, ha már nem megy a magánzárka, akkor világos, hogy elő kell venni a

testi fenyítést. És máma is ezt csinálják és holnap is, és holnapután is ezt fogják csinálni. Mert ha valakinek nem lehet megmagyarázni szépszerével azt, hogy na mi a helyzet, vedd tudomásul, márpedig ez van, ezt kell csinálnod, akkor valahogy másképp köll rábírni, nem? És én ezt a büntetés-végrehajtásban, a büntetés-végrehajtásnak az izéjében én nagyon is izének tartom azt, hogy igenis, ha nem megy másként, akkor a testi fenyítést kell elővenni! Főleg a zárt rendszeren belül, mert ha valaki a zárt rendszeren belül még mindig azt gondolja, hogy még ő valamit tud csinálni, akkor világos dolog az, hogy a testi fenyítést kell alkalmazni. Magyarul mondva: gúzsba kötni, vagy megbilincselni, vagy gumiszobába tenni, vagy mit tudom én... Lehet válogatni. Abban az időben mi csak ezt ismertük. Azt, hogy gúzsba kötöttük a faszikámat, aki nem úgy csinálta, ahogy elő van írva a nagykönyvben. Mert volt egy nagykönyv, amiben meg volt szabva magának a rabtartásnak, magának a viselkedésnek és mindennek a formája. Ha ezt valaki nem csinálta meg, világos dolog, hogy különböző fenyítési eszközökhöz kellett nyúlni. Nem tagadom egy pillanatig sem. Egy pillanatig sem tagadom és az buta ember, aki ezt tagadja.

KÁRPÁTI KAMIL

Ugyanő, a Makaróni (Nagy László), aki engem a meszesgödörbe lógatott, csinált egy gaztettet. Pászthy János barátunkat, aki reklámgrafikus volt, tajtékozva, üvöltözve verte. Egy kábeldarabbal cafatosra, hólyagosra, hurkásra verte szét a kezét, közben azt ordította, hogy „te büdös fasiszta, hazaáruló, ingyenélő, nem fogsz többé rajzolni". Tudni kell, hogy a mi „családunkban", a mi kis ötös csoportunkban Pászthy volt *a* férfi. A kemény, aki nem mond egy panaszszót sem, nem nyitja ki a száját, nem ír alá semmit, éppen ezért a következő büntetésben részesült. A fogda első helyisége a latrina volt. Nem egy szabályos WC-t kell elképzelni, hanem egy kb. kétméteres helyiséget, benne végig egy nyitott pöcegödör, fölötte a rúd. Ennyi. A rúdon billegve, nehogy beleessünk saját ürülékünkbe, kellett végezni a dolgunkat. Hát ennek az ülőrúdnak a tetejére akasztották föl hátracsavart kezénél fogva Pászthyt. Alatta a nyílt gödör, tele fekáliával. És ott lógott órákig. És nekünk, ha megengedték, hogy WC-re menjünk, ott... ugye, ott, mellette, ahogy lógott befelé a latrinába, kellett elvégezni a dolgunkat. Ezt nem lehet elfelejteni, ezt az ember magával viszi...

TABÓDY ISTVÁN (volt rab, volt huszártiszt, akkor százados, ma plébános Bicskén)

Édesapám eredetileg katonatiszt volt, így kerültem később tízéves koromban a kőszegi katonaiskolába. A Ludovika Akadémián végeztem, tényleges huszártiszt voltam, a fronton kint harcoltam, és súlyosan meg is sebesültem. Sebesültként kerültem Budapestre, ahol megismerkedtem olyan emberekkel, akik az ellenállási mozgalomban

részt vettek. Az ő kérésükre a Csepelen harcoló ezredemhez kimentem látogatóba, és igyekeztem őket rábeszélni, hogy a céltalan harcot ne folytassák. Ezt később ellenállási érdemnek tudták be, és felajánlották, hogy átvesznek az új hadseregbe. Valahogy úgy éreztem magam, mint a partra vetett hal, és vonzódtam a katonasághoz is. Egyszerűen nem is volt más képzettségem, semmihez nem értettem máshoz, és mivel a barátaim már bent voltak a Honvédelmi Minisztériumban, beléptem én is. A Honvédelmi Minisztériumban 1947 márciusában soron kívül századossá léptettek elő. Aztán pár hét múlva letartóztattak. Hat és fél évig voltam letartóztatásban. Recskről szabadultam, ahol elhatároztam, hogy szabadulásom után papnak jelentkezem.

1945 számomra lényegében azt jelentette, hogy az a világ, amelybe addig tartoztam, teljesen összeomlott. Rokonaimnak birtokai voltak. Majdnem minden valamirevaló kastélyban ebben az országban megfordultam, úgy is mint huszártiszt, társaságban. Ez egyik napról a másikra megszűnt. Ugyanakkor vonzódtam a katonai pályához, és egyszerűen nem is volt más képzettségem, mert hiszen kilenc- vagy tízéves koromtól lényegében, nem akarok súlyos kifejezést használni, de egy janicsárképzőben képeztek ki engem az abszolút engedelmességre, és én soha nem is gondoltam arra, hogy én a parancsnokom intézkedéseit megbíráljam, vagy hogy nekem más elgondolásom legyen, mint amit nekem elrendelnek. Egyszerűen nem volt semmiféle elgondolásom, hogy mi következhet még utána. Az ország romokban volt, el sem tudtam képzelni azt a világot, amiben ma élek. Hiszen nagyon kevés ember gondolhatta volna akkor, hogy ez a világ végeredményben jóra fog fejlődni, és hogy jólétet hoz egy olyan rétegnek, amiben én éltem. Végeredményben falusi parasztgyerekek közt nőttem fel, a katonáim is azok voltak, hát elvitathatatlanul lényegesen nagyobb életnívón élnek ma, mint az akkori világban, de ehhez nagyon hosszú utat kellett megtenni, hogy ezt belássam. Mert hiszen nyilvánvalóan fájdalmasan érintett, hogy megszűnt az a világ, amiben éltem.

1944 novemberében volt lehetőség arra, hogy emigráljak. Zalaszentgróton összejött az egész kiterjedt család gróf Károlyi György kastélyában. Én, mint sebesült, éppen szabadságon voltam a seregtől, így részt vehettem a család „utolsó vacsoráján", ahol még mindenki együtt volt, még mindenki szmokingban volt, és inasok szolgáltak fel. Másnap reggel pakoltak és elmentek, engem is vinni akartak. De mint említettem, én nem értettem a katonaságon kívül semmihez, becsületbelileg számomra keresztülvihetetlen lett volna, hogy a család terhére legyek. Emellett volt bennem, és ez ma is megvan, tizenkilenc letöltött rabév után, valami irtózat az emigránssorssal kapcsolatban. Itt, ha utcaseprő vagyok is – itthon vagyok, akkor is tudja mindenki, hogy ki vagyok, de odakint, külföldön – ki vagyok? Hol a hazám, ki vagyok?

– Hogyan történt a letartóztatásod 1947-ben?

– A Honvédelmi Minisztériumnak volt egy lovasalakulata a régi Műszaki Akadémia területén, Budán. Bent voltam az irodában, és éppen egy levelet gépeltem, amikor bejött két nyomozó, kérdezték a nevemet, és közölték velem, hogy le vagyok tartóztatva. Lekísértek és beültettek egy gépkocsiba. Én azt mondtam a nyomozónak, aki engem elfogott, az egyiknek, hogy megkérem őt, álljon meg a Ferences templomnál, hogy meggyónhassak, és utána csinálhat velem, amit akar. Erre elmosolyodott, és azt mondta nekem, hogy uram, elég a tökéletes bánat... Tehát egy teológiailag képzett ember kellett hogy legyen, és az Andrássy út 60-ba vittek.

– Mi volt a vád ellened?

– Az, hogy kapcsolatot tartottam a Horthy-családdal külföldön, ugyanis leveleztem Horthy Zsófiával, az ifjabb Horthy Miklós nagyobbik lányával. Jelenleg is Svájcban él, de már nagyon hosszú idő óta nem tudok róla semmit. Abszolút udvariasan és kedvesen vették fel a jegyzőkönyvet, sőt ha én valami túl keményet mondtam, az illető, aki gépelt, egy tiszt, kihagyta és rám szólt, hogy nem hagyom, hogy elvágja magát – szó szerint ezt mondta. Akkor úgy négy-öt nap múlva jött egy internálási végzés, és május 1-jén kísértek át a Mosonyi utcai rendőrségi fogdába. Nagyon meglepődtem, amikor kísért a rendőr át. Ketten mentünk, és hallottam, hogy a rikkancs kiabálja a nevemet, hogy: „Letartóztatták Tabódy István századost, a Horthyak kémjét!" Ez nagy, a lehető legnagyobb betűkkel szedett címoldalas cikk volt. Akkor átkerültem egy számomra teljesen idegen világba, a Mosonyi utcába, az úgynevezett „Egeres"-be, így hívták az alvilági emberek azt a szobát, ahova az ember bekerült hétfőn, és ott szombaton intézték a dolgokat, úgyhogy végül már százhúszan voltunk. Én még soha ilyen alvilági emberekkel életemben nem voltam együtt, és nagyon lesújtó volt számomra, hogy a kitelepítésre váró fiatal és kedves kis sváb lányokat együtt tartják kifejezetten utcai nőkkel...

Körülbelül két hét múlva átkísértek a budadéli internálótáborba. Tulajdonképpen a rabszállító kocsit énmiattam vezették be, mert gyalogmenetben mentünk a Mosonyi utcából a jelenlegi Petőfi laktanyába, ami akkor a budadéli tábor volt, és miközben kísértek, elhatároztam, hogy megszökök az átkísérés alatt, bár meg voltam bilincselve. Előttem két nyilas volt összebilincselve, én pedig a rendőr mellett külön mentem, és arra gondoltam, hogy kettőt biztosan nem hagy ott egyért. Ez volt az elgondolásom, és amikor a Piarista közön átértünk, én a rendőrt a falhoz vágtam, az egész csomagomat odadobtam a lába közé, és arra gondoltam, hogy a régi tiszti kaszinónál lévő átjáróházhoz szaladok, és ott eltűnök. De ott egy orosz őr állt, egy orosz katona. Erre visszakanyarodtam a Váci utcába.

A rendőr otthagyta a két nyilast állva, és szaladt utánam. A Kígyó utcában, mikor középtájt voltam, felkiáltott a rendőr, hogy „Fogják meg!" Természetesen, elgáncsoltak, egy jól szituált külsejű ember az aktatáskáját a képembe vágta, és én ott végigvá-

gódtam a földön. A tömeg körülállt, szóltak még hozzám, hogy „Nahát, a munkakerülés jobban tetszett", meg hasonlók, azt hitték, hogy egy alvilági ember vagyok.

– Akkor milyen ruhában voltál?

– Civilben, de hát már nagyon kopottban, mert hetek óta bent voltam a börtönben. Mikor fölálltam az utcán, az őr odakötözött engem az előttem lévő két kisnyilashoz, akikről később tudtam meg, hogy önként jelentkeztek, és azért maradtak ott helyben állva, ezért bukott meg a rájuk épített szökési stratégiám, az őr ugyanis nyugodtan utánam szaladhatott. Átmentünk a pontonhídon, mert akkor az volt, és a Hegyalja úton mentünk fölfelé. De én teljesen ki voltam merülve, és végigvágódtam az aszfalton. Az őr a földön fekve húzatott engem a két nyilassal.

Ez később, amikor már a papságon gondolkoztam, nagyon fontos mozzanata lett életemnek, mert hát a Hegyalja út, ott és akkor, ahogy véresen, a földön húzkodtak engem, a Golgota volt lényegében számomra. Most is így gondolok erre, és nálam is állt, hogy „jövének szembe asszonyok". Tényleg, szemben asszonyok jöttek, és kérdezték az őrt, hogy mit tett ez a nyomorult, hogy így bánnak vele? Erre az őr azt mondta: „Nem tudom, valamilyen politikai." Erre az asszonyok nekirontottak az őrnek, és majdnem megverték, kényszerítették rá, hogy vegye le rólam a bilincset. Leültettek engem egy árnyékos helyre, és ahogy volt az Úrjézusnál egy Veronika, aki a kendőjével megtörölte, nekem is akadt ott egy Veronikám, egy lány, aki elszaladt vízért és megitatott. Ez a jelenet később rendkívül jelentős hatással volt – mondjuk így – a lelkiállapotomra. Már Budadélen is.

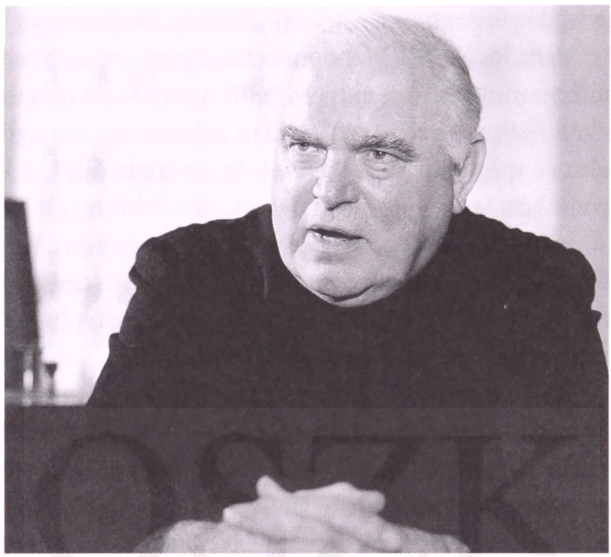
– Budadél után hogyan alakult a sorsod?

– Budadél után Kistarcsára kerültem. Ott viszonylag jó dolgom volt. Kistarcsáról pedig átszállítottak a többiekkel együtt Recskre. Recsken döbbenetes világ volt... Nem hittem, hogy ember ilyen helyzetbe kerülhet. Embertelen világ volt, és számomra az volt a megdöbbentő, hogy az őrök tulajdonképpen egészséges, falusi magyar parasztgyerekek voltak. Mint katonatisztnek döbbenetes volt a felismerés is, hogy egy embert a parancsnoka milyen helyzetbe tud hozni. Mert ezek az emberek lényegében pontosan azt mondhatják, ha megkérdezik őket, hogy „kérem, én parancsot teljesítettem".

– Miért döntöttél úgy Recsken, hogy pap leszel, hogy katonatiszti pályádat felcseréled egy életen keresztül a lelkipásztori hivatással?

– Nekem soha eszembe nem jutott volna, hogy pap legyek. Soha nem is terveztem, legalább ötször akartam megnősülni, sőt egy lány miatt, akibe szerelmes voltam, majdnem még agyon is lőttem magam. A papságra soha nem gondoltam. De bármennyire materialista világban is élünk, mégis elmondom: úgy érzem, hogy akivel Isten akar, azzal érintkezésbe lép. S azt kell mondjam, az Úristen engem kifejezetten a fülemnél fogva rángatott bele ebbe a szent testületbe. Mint a gyerek, aki megveti

a lábát és nem engedi becsukni az ajtót, én is úgy vetettem meg a lábam és semmilyen módon nem akartam pap lenni. De aztán az Úristen végül is legyőzött, és... hogy teológiailag fejezzem ki magam, annyiféle kegyelmet pazarolt rám, amitől egy kolostornyi apácából lebegő szent lett volna, elmentem papnak és hálát adok ezért neki, mert ennél szebb hivatást és jobb érzést nem is tudok elképzelni.

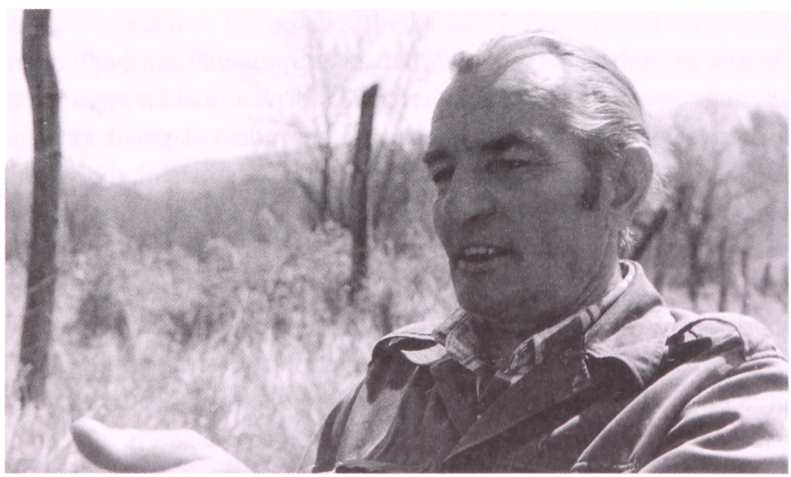

Tabódy István, kislángi plébános, 1988

Mélyen hiszek az emberi szeretetben. Bár az a tapasztalatom, hogy az az ember, aki szeret, nagyon sebezhető és sok szenvedés forrása. Ritkán kapunk szeretetet, hálát attól, akivel jót teszünk, de az Isten mindig mindent visszaad, az esetek szinte százszázalékában, ha nem is attól, akivel jót tettünk, de mástól visszakapjuk a jót, a szeretetet. Sokszor tűnődtem azon, hogy engem személy szerint miért szeretnek, mert Istennek hála, szerettek a katonáim, a rabtársaim, a barátaim, s a híveim is. Egész egyszerűen azt hiszem, megérzik, hogy én szeretem a velem szemben álló embert, bárki legyen az, s igyekszem minden módon segíteni. S az emberekben van egy titkos felvevőkészülék, amivel rögtön megérzik a másikban rejlő vagy kiáradó szeretetet. S ez az élet értelme, a szeretet. A szeretetet mindig terjeszteni kell. Én ezért bármilyen áldozatot meghoztam. Börtönben is, máshol is. És bármennyire büntettek, mert hiszen ezért sokszor büntettek, az nekem meg sem fordult a fejemben, hogy kár volt megtenni.

– Emlékszel-e néhány emberre, akik őrök vagy tisztek voltak?

– Két-három őrrel emlékezetes találkozásom volt. Már akkor tűnődtem, hogy pap leszek, és töprengtem azon a problémán, hogy ebben a világban tulajdonképpen melyik a nagyobb erő: a rossz vagy a jó? Hogy a szeretet egyáltalán győzhet-e a rosszal szemben. Az őrségnek volt egy párttitkára – mindenki úgy hívta, hogy Vágottnyakú, mert itt elöl volt egy forradás a nyakán –, aki kegyetlen ember volt. Egy alkalommal a fogdában voltam. Kinyitotta a fogdát, és azt mondja nekem: „Tabódy, ha én a maga kezébe kerülnék, maga hány bőrt nyúzna le rólam?" Mondom neki: „Egyet sem... Nézze, én keresztény ember vagyok, nekem mindenkit szeretnem kell." Azt mondta nekem: „Maga engem is szeret?" Mondtam: „Szeretem magát." – Erre nekemesett, iszonyúan megvert, és berúgott a zárkába, és még utánam kiabált: „Még pimaszkodik?" A következő őrségváltásban – négyóránként volt – megint jött, megkérdezte tőlem: „Tabódy, még mindig szeret engem?" Mondom: „Szeretem magát." Megint jól összevert, berúgott a zárkába. Az éjféli őrségváltáskor is jött, és megparancsolta, hogy hajoljak előre, és fogjam meg a bokámat. Nála volt a gúzsbakötésnél használt seprűnyél. Megkérdezte: „Szeret engem?" Mondtam, hogy szeretem magát. Teljes erővel végigvágott a fenekemen. Kérdezte tőlem: „Még mindig szeret engem?" Akkor arra gondoltam, ha még egyet ütsz, megöllek, itt helyben, de volt még erőm azt mondani neki: „Szeretem magát." Erre leeresztette a botot, és láttam rajta, hogy borzasztóan elszégyellte magát. Másnap reggel kiszólított a zárkából, és egy számomra elképzelhetetlen szabálysértést követett el, mert megkért, hogy mossam fel az irodáját, és ott volt a vajas kenyér és zöldpaprika – az ember emlékszik ilyesmikre –, és csendesen azt mondta nekem: „Menjen, egye meg!" És attól kezdve az az ember mindenütt megvédett, és soha nem engedett hozzám nyúlni senkit.

Varga János – „Vágottnyakú"

Volt egy másik híres pofozólegény, a Vipla. Én már akkor ilyen bibliai dolgokon gondolkoztam, hogyha megütik jobb feled, tartsd oda a bal arcodat is, és ez a Vipla egyszer egy rettenetes pofont lekent nekem, és erre megfordítottam az arcomat, és mondtam neki: „Na, ide is üssön egyet!" Hát a Vipla ütött is egyet, mint egy lórúgás, egy akkorát, de soha többet egy újjal nem nyúlt hozzám. És egy év után senki többet nem bántott engem, csak ha az embert fölvitték a nyomozókhoz. Mindenkinek megvannak a maga módszerei. Én arra gondoltam, hogy ezek a nyomozók szadista, beteg emberek, tehát az ember óriási műeséseket produkált, ugye, a nyomozó ütött egy pofont, erre az ember dobta magát, átrepült az asztalon, székek dűltek, minden, és akkor ez úgy tetszett nekik. Név szerint egyiket sem ismertem. Volt dolgom egy Borzas nevűvel, akit mi Borzasnak hívtunk, egy tömzsi, vastag ember. Borzasztó pofonokat tudott adni, és volt dolgom a Sísapkással. A Sísapkás később, 1956-ban egyszer közvetlenül előttem állt, csak egyet kellett volna kiáltani, és az akkori hangulatban rögtön megfogták volna, de nem szóltam egy szót se. A bosszú nem célravezető valami.

– Voltál gúzsba kötve Recsken?

– Sokszor... sokszor... Körülöttem a legtöbb ember elájult. Iszonyú sikoltozások... szörnyű volt. Én akkoriban próbáltam a rózsafüzért mondani közben, és hát egy rózsafüzér, amit az ember elmond itt kint húsz perc alatt, hát az ott végig kitartott, két-három órán keresztül. Maga a gúzsbakötés... azért volt embertelen, mert az embernek elállította a vérkeringést a kezében, és rendkívül hasító fájdalmat okozott.

– Amikor a papi hivatást vállaltad, ez menekülés volt vagy belső kényszer?

– Mindenképpen belső kényszer, és egy hosszú folyamatnak a vége. Az Isten, akit valamire kiválaszt, belenyúl az életébe. De apró dolgokon kezdődik. Egy igen művelt internált társam, Rainprecht Antal, még Budadélen csomó jó könyvvel látott el engem. Többek között volt Kempis Tamásnak a *Krisztus követése*. Egy alkalommal, amikor földühítettek, és teljesen szétrúgtam a zárkaajtót, mindent, amikor megnyugtattak, visszaültettek, fogtam ezt a kis könyvet, találomra kinyitottam, és ott nyílt ki: *„A jó békességes emberről. Fiam, tanuld meg magadat fegyelmezni."*

Én összesen négy és fél évig voltam egyedül, magánzárkán. Recsken is sokat voltam. Recsken öt deka volt a napi kenyéradag, legalábbis ott, a fegyelmi fogdán, és én megszoktam azt, hogy térden állva, a tenyerembe tettem azt a kis kenyeret, és úgy ettem meg, hogy nehogy egy morzsa is elvesszen. Számomra ez olyan volt, mint egy mise. És egy alkalommal reggel az őr osztotta a kenyéradagot, ezeket az ötdekásakat, és az én zárkám ajtaja kimaradt. Egy normális életet élő ember el se tudja képzelni, hogy ez milyen sokat jelent, de nem zörögtem ki. Úgy éreztem, az Úristen nekem megtiltotta, hogy kérjek ezektől bármit. És akkor egy idő múlva

az őr visszajött, megkérdezte: „Adtam kenyeret?" Mondtam: „Nem." És erre öt adagot beadott nekem. Szóval... ilyen vonatkozásban nagyon sok mindent tudnék mondani... Mielőtt az Isten az embernek valami nagyot ad, akkor mindig a legvégsőkig kipróbálja, és életem legnagyobb győzelmét úgy arattam, hogy előtte dühöngve káromoltam az Istent, tudatosan és nem úgy, mint egy kocsis, akinek eltörik a kereke, hanem tudatosan szitkozódtam vele, és a következő pillanatban győzelemre segített, és én pedig sírva fakadtam a szégyentől.

Ott Recsken volt, már a becenevére se emlékszem, egy nagyon kegyetlen ember, aki szerette az öreg ezredeseket és másokat úgy megpofozni, hogy hanyatt legguruljanak a lépcsőn. És az Úristen rám parancsolt, hogy menj oda, mondd meg ennek az embernek, hogy ezt ne csinálja. Én azt gondoltam nem, ezt nem teszem meg. És truccoltam, nem teszem meg. Mondtam magamban, hogy én eleget szenvedtem, nem teszem meg. Akkor körülbelül négy emelet magasban, tizenhét méter magasan, 70 fokos lejtőn feszítettük ki a nagyobb köveket a bányában. Egy alkalommal a csákányomnak az éle kicsúszott, és én hanyatt lezuhantam ebből a magasságból úgy, hogy az egész bánya leállt, nézték, és a középtájon valahogy a fenekemre estem, aztán megint tovább, és pont talpra estem, a hajszálam se görbült meg. Újabb két-három nap múlva eső után dobáltuk a köveket be a csillébe, egy kő magától elindult oldalt a lejtőről, leütötte az egyik körmömet. Iszonyatos fájdalom volt. A Ráczkövi doktor volt akkor a raborvos, ott kint bekötözte, és kiírtak két napra a munkából.

A kőfal

A százméteres barakkban föl-alá járkáltam, és közben állandóan hallottam az őrnek a hangját, akihez be kellett volna mennem szólni, akinek ott volt az irodája a barakk végén. Végül azt gondoltam, úgyis hiába ellenkezek az Istennel, bementem hozzá és elmondtam neki, hogy nézze, ezt nem volna szabad tenni, hát öreg emberek, így-úgy. Nagyon barátságos volt, de följelentett a nyomozóknak azzal, hogy én őt be akartam szervezni. Hát a nyomozók engem jó alaposan megvertek, leverték még egy körmömet is gumibottal...

– Fórián István, azaz Borzas emlékszik rád. Azt mondta, hogy a Tabódy az egy kezelhetetlen, renitens ember volt. Te viszont szeretetről és a megértésről beszélsz. Vajon miért alakult ki Borzasban rólad ez a vélemény?

– Mert mindig küszködtem a saját társaimért. Éhségsztrájkoltam többször is, követeltem, hogy a kosztot javítsák meg, tiltakoztam a gúzsbakötések ellen, amiben nemcsak az volt az embertelen, hogy az embert gúzsba kötötték, hanem egész éjjelre gúzsba kötötték, aztán kihajszolták munkára, és miután nem tudta az elképesztő magasan megállapított normát teljesíteni, erre büntetésből újra gúzsba kötötték, szóval egy teljesen abszurd dolog volt. Amit én még mondani akarok, azt csak egy hívő ember tudja megérteni. Ha én nem kerülök ilyen körülmények közé, akkor soha, semmilyen körülmények közt papnak nem mentem volna el. Minden cselekvés legvégső pontja az Isten, és amikor az embert kínozzák, az egy szörnyű érzés, úgy érezni, hogy az Isten tartja rajta a kezét. Én ezeket az embereket soha nem is hibáztattam, soha nem is gyűlöltem őket, mert tudtam, hogy engem az Isten valamire esztergál, mint ahogy valami keménnyel esztergálják a fát vagy a fémet. Ezekkel a kemény legényekkel esztergált engem az Úristen arra a lelki feladatra, amit akart. Éppen ezért én mindig szeretettel gondolok most is ezekre. Soha, semmiféle gyűlöletet ténylegesen nem éreztem, és sajnálom őket, mert hiszen egészséges emberek, és a lelkiismeretük biztosan időnként felébred, és ez alól csak én tudnék nekik felmentést adni, de ezek paphoz aligha fognak elmenni, és ezt a terhet valószínűleg egész életükben kénytelenek viselni.

BÁLINT JÁNOS

Nézze, nekünk akkor azt mondták, hogy ők a dolgozó nép legádázabb ellenségei, és mi azért vagyunk fontosak, hogy ezekre az ellenségekre vigyázzunk. Az összepaktációról nem lehet szó, mert aki úgy érzi, annak gondja lesz. Szóval... nekünk nagyon vigyázni kellett arra a fogásokra, hogy... hogy, mint... menjen a dolog.

TÓTH ANDRÁS

Emberekkel foglalkozni, főleg ilyen helyeken, borzasztó nehéz dolog. Szóval azt egy kívülálló el sem tudja hinni, hogy nem lehet két oldalra dolgozni, hogy most ahhoz az internálthoz jó vagyok, akkor én bajban vagyok, mert engem becsuknak. Ha az internálthoz vagyok rossz, akkor azt mondja, hogyha kiszabadulok, akkor agyonütlek.

VERECZKI JÁNOS

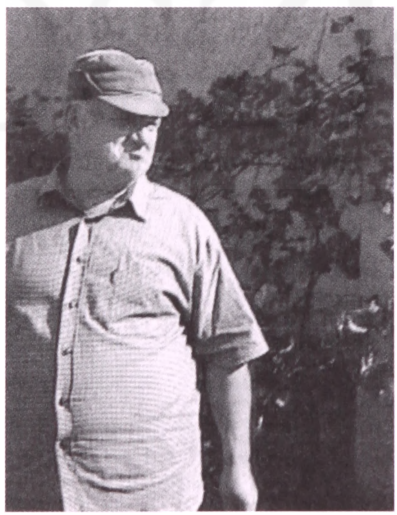
– A recski táborban kitől félt legjobban a szolgálatot teljesítő katona?

– Hát félt egymástól is, de félt ugyanakkor az internáltaktól is. Félt, mert ha úgy bánt vele, hogy na... nem szigorú volt hozzá, hanem valami kedvezményt adott neki, akkor könnyen feljelenthette egy másik internált, ha pedig egy katona észrevette, hogy valamit csinált az a másik, akkor a parancsnokság felé jelentette. És akkor azért büntetést kapott, vagy pedig elhelyezték.

Gyűlölet a rabokkal szemben, bizalmatlanság mindenkivel szemben Ezt várta minden ÁVH-s katonától a felsőbbség. Emberségesen viselkedni annyit jelentett, mint összepaktálni az ellenséggel, kegyetlenkedni viszont dicséretesnek számított, mert a rendíthetetlen elvhűséget bizonyította. A szadista hajlamúak érezték, hogy karriert csinálhatnak.

NYESTE ZOLTÁN

A Vipla, a Mester, a Csepeli voltak a legembertelenebbek. A Csepeliről személyes emlékeim is vannak, mert az engem többször leütött.

Sikala Ferenc – „Vipla"

– Miért?

– Úri passzióból. Érdemes egy esetet elmondani. A nagy éhezés korszakában történt a Csepelivel, abban a legnehezebb recski korszakban, amikor a legjobban éheztünk, és amikor a betegek száma erősen megszaporodott, mert a legyengült

szervezet nem bírt már semmit. Például én tele voltam kelésekkel, és orvos barátaim azt mondták, hogy nyilván vitaminhiány miatt van ez. Olyan rossz állapotban voltam, hogy a kórházban lévő orvosok, mert ugye, közülünk nem minden raborvost engedtek a kórházban dolgozni, amint ez ismeretes, a hivatalos megbízott orvosok bent hagytak engem, és még másokat. Százan lehettünk a gyengélkedőn. Nos, a Csepeli volt aznap a körletparancsnok. Az 5-ös barakk végében volt egy kicsi iroda leválasztva az ávós körletparancsnoknak, ott töltötte a szolgálati idejét. Közel volt a konyha. A konyha mellett lógott egy síndarab, ha azt megverték, futni kellett a helyszínre. Ezt a napot megelőzte a táborparancsnok esti napiparancsa. Ebben az volt, hogy a betegek száma megszaporodott, elrendelem az egészségügyi viszonyok megjavítását. Másnap reggel szól a csengő a betegeknek, aki tud, fut, aki nem tud, megy, van, aki négykézláb. Megyünk oda, ahová a Csepeli rendelt. A konyha előtt volt vagy hat lépcsőfok. Oda fel kellett menni. Én csak négykézláb tudtam felmászni, és ahogy felegyenesedtem, a Csepeli rögtön leütött egy ökölcsapással. Legurultam a lépcsőn. Természetesen vissza kellett másznom, de a fájdalom embertelen volt a keléseim miatt. A társaim úgy, ahogy tudtak, segítettek. Vártam, hogy megint leüt, de nem, csak nagyon elégedetten röhögött. Akkor jutott eszembe, hogy ő volt az, aki egy másik ávóssal fogadott egy üveg italban, hogy ki tud egy ürgét, egy rabot egy ütéssel úgy leütni, hogy fel kelljen locsolni. Persze erre a célra nem engem választottak ki, mert engem bal kézzel is le tudott volna ütni, de voltak ott még aránylag erős rabok. Egy Farkas Pali nevű rabtársam volt az egyik áldozat, akit erre a célra kiszemeltek. Úgy emlékszem, Csepeli nyerte meg a versenyt. Még csak annyit, úgy hallottam, hogy Kádár a párizsi magyar nagykövetségre katonai attasénak ezt a Csepelit, ha igaz Petrovics az igazi neve, nevezte ki. Hát, ha ez tényleg így volt, „méltó" ember került oda, Kádárhoz és garnitúrájához mindenesetre méltó.

FARKAS PÁL

A Csepeli az engem pofozógépnek használt. Emlékszel a Szőke szakira? A Szőke szakinak és a Csepelinek volt egyszer egy fogadása. Valahol az erdőben fát vágtunk, vagy rönköt cipeltünk, és egy délután engem odahívtak. Nem tudtam, hogy mi az oka, volt ott még vagy három-négy másik ávós. Akkor kérték, hogy álljak vigyázzba, nézzek erre, nézzek jobbra, nézzek balra, miért nem állok tisztességesen, pihenjek, utána vigyázzba megint, és ott csinálták velem körülbelül tíz percig a cirkuszt. Nézek jobbra, nézek balra, és akkor a Szőke szaki azt mondta, hogy nem így kell nézni, hanem úgy kell nézni, beállította a fejemet, és csak azt láttam, hogy a keze lendült, és többre nem emlékszem. Csak egy fa alatt tértem magamhoz, és a Piros volt ottan (ő a Gábori György), és még pár bajtársam, és magamhoz térítettek, én nem is emlékeztem az

ájulástól, hogy mi történt velem. Utána derült csak ki, hogy a Szőke Szaki és a Csepeli fogadtak egy liter császárkörtében, hogy le tud-e ütni egy ütéssel. Sikerült neki.

Voltak persze emberséges ávósok is. Ilyen volt a Kutyás szakinak nevezett ávós őr. Soha internálttól nem hallottam rá terhelő emléket, annál több olyan történetet, amely jóindulatát, tisztességes segítőkészségét dicséri. Szerettünk volna interjút készíteni vele. Gyarmathy Lívia hónapokig tartó munkával derítette ki valódi nevét és címét. Sajnos, nem állt a kamera elé, azt sem akarta, hogy mások elmondják a magatartását dicsérő történeteket. Érzékeny, sebzett ember benyomását keltette. Alighanem ifjú korában is ilyen volt. Elmesélte, hogy a táborban azért járt mindig kutyákkal – innen kapta a ragadványnevét is –, mert azok szeretetre méltóbbak voltak, mint az emberek. A kutyákban meg lehetett bízni. Oláh Ambrusnak hívták.

FÓRIÁN ISTVÁN

Súlyos konfliktusok voltak a katonák között is, mert nem érezték jól magukat.

PAP LÁSZLÓ

Én úgy voltam vele, hogy itt nagyon vigyázni kell. Sőt az irodában a legjobban, néztem körül és vigyáztam nem-e valami rosszul jön ki. Erre is gondolni lehetett. Könnyen. Bizalmatlanság volt ott is. Például olyan esetet tudok mondani, hogy ott voltak a rabok, oszt hallgatták őket kifele, nekem meg azt mondták, hogy „Ki innen, gyerünk!" Ki kelletett menni. Nahát, akkor a megbízhatóság, hol volt. Én sem voltam megbízható, hiába voltam politikai alhadnagy.

– Mitől kapott idegösszeroppanást?

– Hát a benti dolgoktól, nem bírtam már, megmondom őszintén, tizenhat napig bent voltam az idegosztályon. Hát mondtam már, fél lábbal mindig a börtönbe...

FÓRIÁN ISTVÁN

Hát például kettő is öngyilkos lett. Egy leugrott a hegytetőről. Egy meg felakasztotta magát.

HORVÁTH ANDRÁS (recski lakos, iparos)

Egy öreg bácsi ment fát szedni, és amikor ment az erdőn, hát látta, hogy egy ember ott áll, vagyis ott van a fán, ott csüng, oszt odaszól neki, hogy aszongya: „Van-e még rajta száraz gally?" Hát ugye persze az nem szólt. Ez odament, és akkor aztán látja, hogy hát föl van akasztva az ember. Avval ő visszagyütt, szólt a faluban a rendőrségnek. Vasárnap délben gyütt a kisbíró értünk, hogy hát nem mennék-e ki leakasztani. Na mink azt mondtuk, hogy hát jó. Apósommal kimentünk, és hát

ugye leakasztottuk, akkor Bakos József, annak volt két lova, az gyütt ki kocsival. Én ott átöleltem, levettem a nyakáról a szíjat, és a lánccal együtt szépen leengedtük a koporsóba. Lezártuk, és úgy vittük ki a temetőbe.

– Ki volt az, aki a fán lógott?

– Ávós katona. Kék ávós katona.

BÁLINT JÁNOS

– Harsányinak hívták, tán Jánosnak, ha jól emlékszem.

– Nem tudja, miért akasztotta fel magát?

– Kérem szépen, azt írta meg a levelében, hogy nem bírja ezt az állapotot, ami itt van... Nem tudom a további szövegét neki, de az benne volt, hogy nem bírja ezt az állapotot, ami itt van, és ő ezt nem csinálja. Ez volt a papírján.

KOVÁCS JÁNOS (az ÁVH alhadnagya, politikai tiszt, ma erdei munkás)

Bodony, Kossuth u. 36. szám alatt lakom. Most lassan nyugdíj előtt állok. A téesznek a dolgozója vagyok, erdei munkás. 1949 tavaszán vonultam be az Államvédelmi Hatósághoz, különben nem is a Hatósághoz, hanem a rendőrséghöz, de akkor alakult meg az Államvédelmi Osztály a Belügyön belül, és '52 tavaszán kerültem Csákánykőbe, oda Recskre, az internálótáborba. Egy jó évig voltam ott, mint alhadnagy. Aztán leszereltek...

– A leszerelési papírján mi volt?

– Bemutatom. Kéznél van. Fegyelmileg szereltek le.

– Miért?

– Hát volt az akkori büntetés-végrehajtó hatóság közt és az államvédelmisek közt egy verekedés, s közben volt egy asszonyügy is. Abban az időben nagyon... nagyon komolyan vették az ilyesmit. Ami máma fel sem tűnik.

– Ki írta alá a leszerelési papírt?

– Garasin Rudolf.

– Milyen iskolát kellett elvégeznie ahhoz, hogy alhadnagy legyen?

– Mikor bevonultam, mindjárt a Hungária körúton a Szamuely Tibor tanosztályt végeztem hat hónapig. Aztán pedig Székesfehérváron politikai tisztképző tanfolyam következett. Az nem volt csak három hónapos. Akkor lettem mint politikai vezető, törzsőrmester.

– Kiknek volt a politikai vezetője?

– Itt Recsken a belső őrségnek voltam a politikai tisztje.

– Mit mondtak, amikor az iskolát elvégezték, hogy milyen jövő áll ön előtt?

– Milyen jövő? Fényes jövő. Mindenesetre azt mondták, hogy önök kiválasztott emberek, káderek. És mi bíztunk, és itt volt a baj, hogy bíztunk. És csalatkoztunk.

Mindenesetre abban az időben kádereket tettek oda. Én is EPISZ-titkár voltam, az Egyesült Paraszt Ifjúsági Szövetségnek a titkára voltam a falunkban... Értelmes ember voltam, hát persze, hogy oda vittek. És telemaszlagoltak, hogy így lesz, úgy lesz, mi lesz, hogy lesz... És aztán jött a pofon vissza. Mert nem lett belőle semmi. A ranglétrán szegény bajtársaim, akiket nagyon szerettem, nehezen másztak. Hát én köszönhetem annak a gyorsabb előmenetelt, hogy fogékony voltam. Gyorsan felfogtam a dolgokat. No persze, amennyire gyorsan mentem fölfelé, olyan nagyot estem lefelé... Úgy volt, hogy ide Recskre egyáltalán nem akartam jönni. Már az csalódás volt. De engem megfogtak Pesten azzal a Fő utcában, hogy maga idevalósi. Hazamegy. Hát maga haza se akar menni? Mert ide senki se akart gyönni, mert ennek volt a legrosszabb híre. Ennek a Recsknek. Mert Kazincbarcikán is voltak rabok, oda a Szovjetunióból jöttek haza foglyok, akik nem voltak megbízhatóak, meg Tiszalökön is. De Recsk politikai tábor volt valójában. Hát aztán végre mégiscsak engem nyomtak ide.

– Itt a táborban miket tapasztalt?

– Semmit. Csak a legnagyobbat. Még jobban elment a kedvem mindentől, mert én Pesten ugye, nem láttam olyan dolgokat, amik itt voltak. Pesten elmentem moziba például, néztem a Zója című szovjet partizánfilmet. Vagy a koncentrációs táborokról szóló filmeket. Akkoriban ezek nagyon divatosak voltak. És néztem azokat a dolgokat, hogy hogy bántak ott a lágerekben az emberekkel, meg mit csinált a Gestapo az elfogott szovjet partizánokkal, és mikor idejöttem, látom, itt vagyok Magyarországon, és látom, hogy itt is milyen sorsban vannak. Belégondoltam a másik ember szegénységébe, a nyomorultságába, meg mink sem voltunk rózsásabb helyzetben. Nem nagyon nevelt minket ez a rendszer olyan gyönyörűen. De nézni a szenvedésüket... Egyszer láttam, ahogy Csete táborparancsnok pofonvágással leütött egy rabot. Meg a Váradi kiállított valakit a szélre a bányánál, aztán pofonverte, az meg belezuhant az árokba, aztán onnat húzták ki a többiek.

– Igaz-e, hogy Recsken az őrök, a politikai tisztek féltek egymástól?

– Igaz, igaz. Sajnos egymástól is féltünk. Sőt! Én féltem a beosztottól, a beosztott meg éntőlem. Pedig én még jobban féltem a beosztottól. Különben nem volt a feladatom, hogy a rabok közt járjak. Politikai tiszt voltam, nekem az volt a feladatom, hogy politikai szemináriumot, iskolát tartsak, és jellemzést készítsek az emberekről, a beosztottaimról. De ott is csalatkoztam. Volt az a „Mester", a János, az besúgó volt. Destruktív módon engem mindig be akart húzni valamibe. Na, én a jellemzést megadtam róla Pest felé. Nem történt vele semmi... És amikor leszereltem, azután láttam őt, és nem szürke smasszeregyenruhában volt, hanem államvédelmista egyenruhában. És most is valahol van. Jó helyen van. Tehát: beépített emberek voltak köztünk, és a foglyoknál is így volt. Ott is voltak. Mert azt tapasztaltam, hogy a parancsnokhoz egy pár ember magánkihallgatásra följárt. Arra épített az a rendszer. Hogy ez a mai rendszer mire

épít, azt még nem tudtam kitapasztalni. De... most is van. Nem akarok lelkizni, de érzékeny ember vagyok. Hiába, hogy úgy gondolom, kemény vagyok. Tartom magam, mert nem akarok meghunyászkodni, hogy kinevessenek. Benjámin László abban az időben írt egy monológot és én megkönnyeztem... Én humánus természetű vagyok. Életemben még soha nem mondták rám a faluban se, hogy én valahol veszekedtem volna, vagy verekedtem volna, vagy mondjuk rossz lettem volna valakivel szemben. Recsken egyszer voltam a fogdában lent és láttam, hogy gúzsba van ott kötve két ember. Én azt mondtam volna – szívemből azt mondtam volna –, hogy oldozzák el, de akkor az a világ volt, hogy összejátszok velük. És másnap könnyen vágták volna az embert a többi közé. Egyszer voltam odalent. Nem is vágytam le, meg nem is lehetett.

– Milyen volt a maguk élete?

– Hát nekünk azt ígérték az ÁVH-n, hogy maguk mindnyájan káderek. Ennek a rendszernek a katonái és káderei. Magukból mindnyájukból tiszt lesz. És vezető állásúak lesznek valamennyien. Azt mondták, hogy különbek vagyunk, mint a fasizmus... és... és Recsken megdöbbentett az, hogy lehet Magyarországon ilyen tábor, mikor mi olyan jó színt vetünk, hogy mi különbek vagyunk a... a... a Gestapótól, az SS-től, a nyilasoktól – és rájöttem, hogy nem vagyunk. És nem vagyunk! Nehéz volt átvészelni ilyesmit. Azt, amikor ilyesmire jött rá az ember. És hova vitt? Az ital felé. Boldog voltam, ha ittam, ha bemehettem Recskre. Hát az volt nekünk a város. A Hangya Szövetkezet. Meg a cigányzenekar. És más semmi. Tehát a foglyok után mink is nyomorultak voltunk. A káderek. A foglyok után mink voltunk a másodikok. Ők voltak a fogoly egy, mink meg a fogoly kettők voltunk.

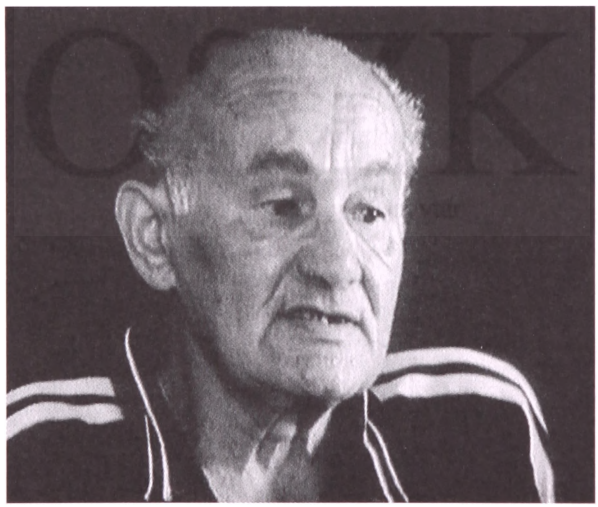
Kovács János

Enyhítés és szigorítás csapdái

1951 őszétől kezdve Recsk neve bel- és külföldön egyaránt ismertté válik. A kényszermunkatábor körüli titkolódzás valójában akkor kapott léket, amikor Michnay Gyula 1951 májusában sikeresen megszökött Recskről, és kijutott Nyugatra. Három hónappal később a Szabad Európa Rádióban beolvastak egy névsort a recski rabokról és őrökről.

KÖVESDI (KRIZSÁN) GYÖRGY (az ÁVH operatív tisztje, ma nyugdíjas rendőrőrnagy, a volt rabok „Sísapkás"-nak nevezték)

A Szabad Európa Rádió mondta, hogy kínozzák ott az embereket, akkor megverik őket, gúzsba kötik, igen, szóval ilyen dolgokat. És hogy állítólag ezt az egyik onnan Recskről kiszökött ember mondta el külföldön. Hát nézze, én nem tudom, hogy ez igaz-e. Lényegében az az igazság, hogy neki érdeke volt, hogy ilyesmit mondjon. Kint. Érdeke. De hogy történtek-e ilyen dolgok, nem tudok róla.

Kövesdi (Krizsán) György – „Sísapkás"

Apám is a rádióból tudta meg, hogy élek, és hogy hol vagyok. Rögtön levelet küldött és élelmiszercsomagot adott fel, amit természetesen sosem kaptam meg. Nyilvánvalóvá vált egy idő múlva, hogy a tábor titkosságát tovább fenntartani nem lehet. S ha már így van, jó lenne, ha Recskről szebb és jobb hírek keringenének az országban

és külhonban. Mindenekelőtt lecserélték a szökés után kinevezett szigorú táborparancsnokot: Csete Józsefet egy szelídebb természetűre: Fazekas Péterre.

IVÁN JÓZSEF

Fazekas Péter egy olyan jól megtermett ember volt. Őt bántotta az, hogy odakerült, mint parancsnok, szóval nem volt megelégedve a sorsával. Olyan nyúlszívű ember volt... ilyen kedveszegett. Nem is nagyon lehetett vele tárgyalni, beszélgetni, mert annyira zárkózott volt.

NYESTE ZOLTÁN

Ez a harmadik táborparancsnok egy szatócsképű, kövérkés őrnagy volt, nagyon buta ember. Hallottam őt beszélni egyszer-kétszer. Kb. ezt mondta: „Aki fentmaradt tudhassa, aki itt van láthassa, aki itt sem dolgozik, baszhassa." Szóval ez volt a legértelmesebb mondat, amit lehetett tőle hallani. De kétségtelen, hogy a Csete-féle kegyetlen, kriminális állapotok valamit szelídültek Fazekas alatt, főként eleinte.

IVÁN JÓZSEF

– Az ő ideje alatt milyen volt a tábor élete?

– Hát milyen egy táborélet? Ha el lehet mondani, hogy ott tényleg élet volt, akkor azt kell hogy mondjam, hogy a Fazekasnál tényleg sokat fejlődött az egész körlet, környék. Parkosítottak, meg fürdőt csináltak. Szóval ilyen elfogadható szociális dolgok is jobban megjelentek már akkor. A konyha felépült, tehát főtt étel, meg hús... szóval tényleg, az ellátás is azért emberibb volt, ahogy én kezdtem ezt tapasztalni. Na most lehet, hogy azért, mert mentek a jelzések is, hogy nem emberi körülmények vannak ott.

NYESTE ZOLTÁN

A kosztjavítás az utolsó pillanatban jött. Már másfél éve éheztünk, és amit hangsúlyozni akarok: ha a kosztjavítás pár hetet késik, több százan pusztultak volna el. Én tudom, hogy nem bírtam volna tovább néhány hétnél, és tudom, hogy voltak sokan nálam is rosszabb állapotban. Ugye, ennek az eredménye az volt, hogy a halálesetek megszaporodtak. Egyre több ember pusztult el. A halálos betegeket, ha lehetett, elvitték Recskről, hogy ne ott haljanak meg. Ha lehetett, és ha nem hirtelen jött a halál. Emlékszem ilyen esetre, hogy valakit reggel kizavartak dolgozni, délben holtan találták, hozták vissza hordágyon. Az asztalosműhelyben dolgozó asztalosok valamelyike egy barakkban lakott velem, és valahányszor este azzal jött be, hogy csináltattak velük egy két méter hosszú szerszámosládát, akkor tudtuk, hogy valaki meghalt.

KISS DÁNIEL

Én éppen abban az időben érkeztem vissza Recskre a Batthyány utcai rabkórházból, ahol a kezemet csonkolták, és akkor volt egy általános kivizsgálás, egy olyan természetű, ami a hadifogolytáborokban szokott lenni. Tudomásom szerint egy orvos előtt meztelenül elvonult a társaság, és úgynevezett fenékpróbával állapították meg, hogy ki az, aki jóformán halálraítélt már.

– Mi volt a fenékpróba ?

– Az orvos a fenéknek a húspárnáját – ha ezt így szabad mondanom– összecsippenti, és ha a bőr összeragadt, az már annyit jelentett, hogy nincs izom, tehát az illető el van intézve. Én például addigra 20 kilót fogytam, akkor tudtam meg pontosan, mert mindenkit mázsán lemértek.

TÁTRAI JÓZSEF

Akkor már mi rettenetesen éheztünk. Vasárnap nem ettünk vacsorát soha, mert a kenyér addigra kifogyott. A vasárnapok kegyetlen dolgok voltak, a vasárnap esték. Az állandó éhség ugye... hát voltak emberek, akiket nem is engedtek dolgozni, mert le voltak soványodva. És akkor jött egy ilyen rendelet, hogy adtak akkor úgy két hónapig vagy három hónapig tejeskávét, mákos tésztát, meg feljavult a koszt, meg hoztak ilyen gyümölcsízt, meg ilyesmit. Ez csak három hónapig volt, és akkor kezdtek adni reggelire... zufusznak mondták, de nem mindenki kapta azt se. Kelkáposztát, vagy hagymát, meg három deka szalonnát, meg minden héten kétszer adtak élesztőt, ott előttük köllött bevenni, az ávósok előtt ugye, az orvos hozta.

A kosztjavítást sokan a felebaráti szeretet megnyilvánulásának hitték, mások inkább külső nyomás hatásának tekintették, annak, hogy a sikeres szökés nyomán fény derült a szigorúan titkos koncentrációs láger létére, s ez retorziókkal járt. Tény az, hogy 1952 márciusa határkő volt a rabok életében: mindnyájan éreztük, hogy a tábor megsemmisítő jellege megszűnt. Hamarosan kiderült, hogy a koszt feljavítása csupán része a felső vezetés átfogóbb koncepciójának: legalizálni a külvilág előtt a kőbányai rabszolgamunkát, mintha az csupán szokványos börtönmunka lenne. Vagyis a recski kőbánya ezentúl gazdaságilag nem az ÁVH-hoz fog tartozni, hanem a Belügyminisztérium megfelelő főosztályához, amely még munkabért is fog fizetni a raboknak, ha normájukat teljesítik. Így a pártvezetők egy csapásra két legyet ütnek: cáfolják a nyugati rágalmat, hogy Recsk koncentrációs tábor lenne, másrészt segítik a népgazdaságot az első ötéves terv teljesítésében.

HEGEDŰS ANDRÁS (volt kommunista politikus, volt miniszterelnök, ma szociológus)

Hegedűs András

– Ön személy szerint mit tudott a recski büntetőtáborról?

– Hallottam a recski büntetőtáborról, de közvetlenül semmiféle kapcsolatom Recskkel nem volt. Hallottam arról, hogy bányafeltáró munkálatokat végeznek igen nehéz körülmények között. Most sem tudom, hogy ezeknek a bányafeltáró munkálatoknak, felszíni kőfejtésnek mi volt a racionális célja.

A munkaerőhiány az ipar egyes területein 1949–50-ben aggasztóan nagy volt, és így alakult ki az a gondolat, hogy fel kell használni szervezettebben azt a munkaerőt, ami különböző internálótáborokban és börtönökben a hatalom rendelkezésére áll. Gerő fejleszti ki tulajdonképpen koncepcióvá ezt a gondolatot, és az ő irányítása alatt alakul meg az úgynevezett Közérdekű Munkák Igazgatósága. Ez igen nagy változást hoz tulajdonképpen a börtönmunkában.

Ebben az időben szerveztük például Nagybereken a gazdaságot. Szakembereink nagy része is támogatta ezt a megoldást. Úgy gondoltuk, hogy igen jelentős gazda-

sági haszonnal jár a szűzföldek feltörése, holott ez nem volt más, mint igen durva beavatkozás a Balaton vidékének ökológiai rendszerébe. Itt például szerveződött egy ilyen börtöngazdaság... A mezőgazdaságban ilyen félbörtöngazdaságok voltak. Hortobágyon is a kitelepítettek, főleg a délvidékről kitelepítettek számára...

– Hozzávetőlegesen hány embert érinthetett az internálás Magyarországon?

– Az internálótáborokban és börtönökben összesen – most még ötvenben tartunk – körülbelül 80-100 ezren voltak, de itt különbséget kell tennünk aközött, hogy egy időben hányan voltak börtönben, internálótáborokban és hogy hányan mentek keresztül börtönökön, illetve internálótáborokon az ötvenes évek elején...

– Ön ebben az időben magas szintű pártfunkciót töltött be. Koncepciós perek voltak... barátainak egy része internálótáborba került. Érzett-e felelősséget?

– Már korábban sem éreztem jól magam. Engem különösen közelről nem érintenek – őszintén megmondom – az úgynevezett katolikus reakció elleni különböző koncepciós perek, nem érint a földművelésügyi per közvetlenül, viszont igen közvetlenül érint a Magyar Közösségi per, az olyan internálások, amelyek általam ismert személyeket, részben jó barátokat érintettek. Ilyen Jónás Pál, Zimányi Tibor, ilyen Varga József és természetesen Faludy internálása, akinek a Villon-fordításai talán a legszebb irodalmi emlékeimet idézik.

Negyvennyolc végén, a párttisztogatás idején én már a hatalom csúcsán voltam. Ez az éberségi kampány nagyon sok embert érintett. Ez vezetett el lényegében a párttagok elleni koncepciós perekhez. Én is végiggondoltam, hogy egy ügyész milyen alapon indíthatna ellenem koncepciós pert. Látszólag a külvilág előtt úgy szerepeltem, mint egy magabiztos, fiatal titán, aki huszonnyolc-huszonkilenc éves korában már miniszter, a Politikai Bizottság tagja, és közben féltem attól, hogy letartóztatnak. Féltettem a családomat. Akkor már négy gyerekem volt... Tudtam, mi a sorsa a Rajk családnak, mi a sorsa a Kádár családnak és az olyan szociáldemokrata barátaimnak, mint Schiffer Pál volt. Ez a kettősség jellemezte akkor az én életemet. Ötvenegy-ötvenkettőről beszélek elsősorban, de negyvenkilenctől kezdődött már ez a kettősség.

DR. FELVINCZI TAMÁS

A KÖMI a büntetés-végrehajtásból alakult ki. A büntetés-végrehajtás eredetileg az Igazságügy-minisztérium Büntetőjogi Főosztályának egyik osztálya volt. 1952-ben, röviddel a Belügyminisztériumhoz való átkerülése előtt önálló főosztállyá szervezték át, és két nagy részre osztották: az egyik volt az újonnan megszervezett Közérdekű Munkálatok Igazgatósága, rövidítve és közismertebb nevén a KÖMI. A KÖMI egyetlen feladata az elítéltek munkáltatása volt, ebben a tekintetben vállalatként működött. A büntetés-végrehajtás a Belügyminisztériumnak is egyik

főosztályát alkotta, elnevezése azonban Büntetés-végrehajtási Parancsnokság (BV Parancsnokság) lett.

– A KÖMI-nél politikai foglyok dolgoztak?

– Döntő többségében köztörvényes elítélteket foglalkoztatott a KÖMI, volt azonban egy-két munkahely, ahol politikai elítéltek dolgoztak, többségükben olyanok, akiket még a felszabadulás előtt elkövetett bűncselekményekért ítéltek el a népbíróságok. Ezek egyébként ugyanolyan kedvezményekben részesültek, mint a köztörvényesek, tehát levelezhettek, látogatót fogadhattak, csomagot kaphattak és természetesen a munkájukért munkabért is kaptak. Szeretném nyomatékosan hangsúlyozni, mert ebben a kérdésben sok a félreértés, hogy a BV Parancsnokság munkahelyein kizárólag bíróság által elítélt személyek dolgoztak, ezek a munkahelyek tehát nem tévesztendők össze az ÁVH táboraival.

– Milyen típusú rabmunkahelyek álltak a BV Parancsnokság felügyelete alatt?

– Különbözők. Bányák, mint például Szuhakálló, Ormosbánya, Farkaslyuk, Csolnok, Tatabánya XIV., Komló, Várpalota. Mezőgazdasági munkahelyek, mint Baracska, Bernátkút, Mezőhegyes, Pálhalma, építkezések, mint például Miskolc Egyetemváros, Hejőcsaba Cementgyár, Sajóbábony, Inota, Kalocsa; de dolgoztak elítéltek üzemekben is, például Diósgyőrben, Budapesten az Andor utcai épületgyárban, a Drasche Téglagyárban és egyéb helyeken.

DR. VIRÁG MIKLÓS (volt BM alezredes, jogász)

1915-ben születtem, tehát a felszabaduláskor 30 éves voltam. Budapestre februárban jöttem vissza, és két hónap múlva felvettek párttagnak. Nem voltam az illegális Kommunista Párt tagja. Kapcsolatom volt Ságvári Endrével, aki az egyetemen szervezett úgynevezett Diákpártot, annak voltam az alelnöke. Ez volt minden kapcsolatom, és egy két szemináriumon a részvétel.

1945 közepén megkérdezték, hogy nem akarok-e dolgozni a Pártközpont jogügyi osztályán, ahol Fery Sándor mellé keresnek jogászt. Ehhez kedvem volt, hiszen párttag voltam, és az volt a meggyőződésem, hogy 1945 után a Kommunista Párt az, amely ezt az országot új útra tudja vezetni. Meg kell mondani, hogy akkori meggyőződésem szerint, új, demokratikus útra is tudja vezetni. Mikor bent dolgoztam, hallatlanul tiszteltem a régi párttagokat, azokat, akik vállaltak börtönt, vállaltak halált. Nagyon kevesen voltak, de dolgoztak itt is. Az én szememben mindenki, aki illegális párttag volt, az már egy bizonyos tekintéllyel rendelkezett, annak volt egy nimbusza, azt is lehet mondani ma már, hogy eleve csak jót tudtam róluk feltételezni. Évek során ez a felfogásom kissé megváltozott. Eltöltöttem a Pártközpontban öt évet, utána elküldtek pártiskolára. Ennek az egésznek az volt az alapja, hogy Vas Zoltán, aki akkor a párt vezető köreiből a párt gazdasági osztályáért volt felelős, azt

a nézetet vallotta, hogy akik már bent eltöltöttek öt évet, mégpedig '45-től kezdődő öt évet, azok voltaképpen elszakadtak a valós élettől. Menjenek olyan állásba, ahol – akár a minisztériumban, akármilyen másfajta állásban – megismerik azt, hogy mi van az országban.

Vas Zoltán

Így kerültem én az Országos Tervhivatalba, amelynek akkor Vas Zoltán volt az elnöke. Egy-két hónap után Vas Zoltán hívott, és azt mondta, hogy meg fog alakulni a Büntetés-végrehajtási Parancsnokság, és azon belül egy KÖMI-nek nevezett intézmény, amelynek a feladata az elítéltek foglalkoztatása lesz, de ő ezt vállalati formában képzeli el. Ennek a szervezetét dolgozzam ki, ezen gondolkozzam. Ez nem tartott sokáig. Amikor a büntetés-végrehajtás átkerült a Belügyminisztérium hatáskörébe, én is belügyi állományba kerültem, kineveztek alezredesnek. A főnököm, Garasin Rudolf volt, aki akkor jött vissza a Szovjetunióból, ahol az I. számú moszkvai nyomdának volt az igazgatója.

– Hogyan illeszkedett be a KÖMI a népgazdasági tervbe?

– Azt kell mondanom, hogy sehogy sem, mert a népgazdasági tervet egyrészt nem ismertük, másrészt nem hiszem, hogy bárhol megjelentek volna ezek a viszonylag

kis számok, ami a foglalkoztatást jellemezte. Az elv az volt, hogy az elítéltek közül lehetőleg mindenkit úgy próbáljunk beosztani, hogy a szakmájához közel eső területen dolgozzék. Akkor én ezt úgy tekintettem, és azt hiszem, hogy ez a megítélés talán még most is megáll, hogy ez nagymértékben segített az '50-es évek beruházásainak megvalósításánál, még akkor is, ha ma úgy ítéljük meg, hogy ez az ütem erőltetett volt, hogy ez a terv erőltetett volt. De kétségtelen, hogy a végrehajtásban volt szerepe az elítélteknek; és ha jól emlékszem a számra, akkor körülbelül 40 000 ember dolgozhatott mindezeken a munkahelyeken, amelyeket az előbb felsoroltam.

HEGEDŰS ANDRÁS

Ha az összproduktumot nézzük, akkor, pontos adatra nem emlékszem, de nem hiszem, hogy egy-két százalék közöttinél nagyobb értéket hoztak létre. Nem is a profitról beszélek, hanem csak a megtermelt új értékről. Ezek nyilvánvalóan veszteséges üzemek voltak. Mindenki tudja, a rabmunkának ugyanúgy kevés az értéke, mint a rabszolgamunkának, így a KÖMI által végeztetett munkák csak látszólagosan hoztak létre új értéket.

DR. FELVINCZI TAMÁS

– Az internálótáborokon kívül tartozott-e büntetési intézmény az ÁVH-hoz?

– Igen, az Államvédelmi Hatóság 1950-ben átvette, vagy elvette az Igazságügyminisztériumtól a váci büntetőintézetet, népszerű nevén a Váci Fegyházat. Ezt követően a Pestvidéki Törvényszéki Fogházat vette el, ezen a honvédséggel osztozott meg. A fogház egyik fele az ÁVH-é lett, a másik fele katonai börtön lett. Végül a Budapesti Országos Börtönt, népszerű nevén Gyűjtőfogházat vette át az ÁVH, és ezekben az intézményekben saját rendszerét vezette be, oda tovább az Igazságügynek belépése és beleszólása nem volt.

– Abban az időben, amikor az ÁVH táboraiban, börtöneiben törvénytelenségek történtek, milyen állapotok uralkodtak az Igazságügy-minisztérium börtöneiben?

– Bármilyen hihetetlen is, de az Igazságügy-minisztérium, illetve később a Belügyminisztérium által kezelt és felügyelt börtönökben a legsúlyosabb törvénytelenségek idején is igyekeztek fenntartani a törvényességet. Tehát például, ha egy ügyészi vizsgálat, vagy akár minisztériumi vizsgálat során egy elítélt arra panaszkodott, hogy egy őr megütötte, akkor ezt szigorúan ki kellett vizsgálni, jegyzőkönyvezni, és amennyiben kiderült, hogy ez tényleg igaz, az őrt fegyelmileg megbüntették. Tehát nem tűrte el a minisztérium, vagy a Büntetés-végrehajtási Parancsnokság, hogy ilyen önkényeskedések elharapódzanak a börtönökben. Nem véletlen, hogy azok az elítéltek, akik valamilyen ügyből kifolyólag ÁVH-s intézményből kerültek át annak idején igazságügyi börtönökbe, ezt óriási szerencsének tartották, mert

ha nem is volt rózsás a helyzet, mivelhogy a börtönben sosem az, de ott biztonságban voltak, a büntetés-végrehajtási őrség nem bántalmazta az elítélteket, minthogy ahhoz semmi érdeke nem fűződött. Határozott időre volt elítélve, tudta, mikor jár le a büntetése, és azt is tudta, hogy akkor biztosan kiszabadul. Leveleket írhatott, csomagokat kaphatott, látogatókat fogadhatott, úgy ahogy azt a börtönügyi szabályzat akkor is minden elítéltnek lehetővé tette.

– Járt-e Ön ezekben az időkben Recsken?

– Recsken soha életemben nem jártam. Az egyetlen internálótábor, amit láttam, az Kazincbarcika volt, ahol akkor voltam kint, amikor átvettük az internálótábort az ÁVH-tól. Akkor még az ÁVH-s személyi állomány ott volt, és volt alkalmam némi bepillantást nyerni az ottani rendszerbe, ami nekem, mint büntetés-végrehajtási szakembernek teljesen elfogadhatatlan volt.

DR. VIRÁG MIKLÓS

– Az Ön által felsorolt kőbányák közül emeljük ki Recsket. Ott vajon elítéltek dolgoztak, vagy internáltak?

– Ahhoz gyenge már az emlékezőtehetségem, hogy Recsket különválasszam. Elvileg az volt a helyzet, hogy a büntetés-végrehajtás elítéltekkel foglalkozott. Tehát minden büntetés-végrehajtási intézményben, magyarul börtönben, vagy táborban, elítéltek voltak. Nem tartom kizártnak, hogy miután a recski munkahely az korábban egy koncentrációs tábor volt, ott még vagy egy ideig, vagy tovább is voltak internáltak is. Dunabogdányban és Szobon biztos nem.

Egyébként az Államvédelmi Hatósággal a kapcsolat az volt, hogy kerítésen belül bárhol voltak elítéltek, mindenütt a büntetés-végrehajtás volt az, amely felelős volt biztonságért, őrizetért, munkáért, fegyelemért, bármiért. Amire egy példát tudok mondani konkrétan: Tiszapalkonyán, amit említettem, mint munkahelyet, ott nem elítéltek voltak. A Szovjetunióból ideszállított volt hadifoglyok, akiknek legnagyobb része eljárásra várt még, bírósági eljárásra. Most ott egy ízben volt egy nyugtalanság, majdnem lázadás, amikor én lementem oda, mert a büntetés-végrehajtási parancsnok, Garasin, és annak karhatalmi helyettese nem voltak elérhetők. Akkor az Államvédelmi Hatóság képviselői ott azt mondták, hogy kerítésen belül csak én beszéljek az elítéltekkel, ők a kerítésen kívül a biztonságról gondoskodnak, de kerítésen belül, a barakkokban és így tovább, ez a mi területünk, mármint a büntetés-végrehajtásé. Tehát volt egy ilyen erős kettéválasztás.

– Emlékei szerint milyen kapcsolat állott fenn a Büntetés-végrehajtási Parancsnokság és az Államvédelmi Hatóság között az '50-es években?

– Elvileg a kapcsolat kiváló volt. De az nem volt vitás, hogy az elit testületnek az Államvédelmi Hatóság számított. A büntetés-végrehajtás helyzete ehhez képest, azt

lehet mondani, alárendelt volt, nem az Államvédelmi Hatóság alá rendelt, hanem, azt mondhatnám, rangsorolásban.

– Mi volt az oka ennek az elsőbbségnek?

– Én azt hiszem, hogy ők hajtották végre a párt egyes irányítóembereinek az akaratát akkor, amikor szolgáltatták a vádakat, szolgáltatták azokat az embereket, akiket később elítéltek. A büntetés-végrehajtásnak egy bírósági ítélet végrehajtása volt csak a feladata. Na mostan, ettől még a személyi kapcsolatok helyenként jók lehettek, de kétségtelen, hogy aki például átkerült az Államvédelmi Hatóságtól a büntetés-végrehajtáshoz, azt ez többé-kevésbé egy degradálásnak érezte, mert előkelő testület volt az Államvédelmi Hatóság.

Most akár Recsk vonatkozásában, akár más internálótáborok vonatkozásában, ha Recsket egyáltalán mint internálótábort fogadjuk el, ahol csak internáltak voltak – ezt nem tudom most megmondani, én inkább arrafelé hajlok emlékezetben, hogy elítéltek –, de ott a dolog mindenképpen kettéválik. Elítélt: büntetés-végrehajtás, internált: Államvédelmi Hatóság.

DR. SZTÁRAY ZOLTÁN

Elítéltek nem voltak Recsken. Elképzelhető, hogy az 1300 ember között volt olyan, akit korábban valamilyen köztörvénybe ütköző cselekedet miatt elítéltek, de ezt az ítéletet Recsken senki nem töltötte. Recsken senki nem volt olyan, aki recski tartózkodása alatt bírói ítélet alatt állott volna. Ezt biztonsággal állíthatom. A mendemonda, hogy a recski táborban köztörvényes elítéltek is voltak, egy pontatlanságon alapszik. A tábor kőbányájából drótkötélpályán szállították le a tört követ a recski vasúti telepre. Az itteni osztályozót, rakodót is internáltak építették fel, és itt is laktak az ún. Alsó Táborban. Amikor a munkával elkészültek, visszavitték őket a csákánykői kényszermunkatáborba, és helyükbe 500 köztörvényes elítélt került, akik a drótkötélpályán érkező kő vasúti vagonba rakását végezték viszonylag szabadabb körülmények között. Semmi közük nem volt hozzánk, internáltakhoz.

DR. VIRÁG MIKLÓS

Jártam Recsken, amikor még Csete őrnagy volt, majd akkor is, amikor Tóth Gyula volt a parancsnok. Kemény munkakörülmények voltak, önmagában a kőhasítás ez nagyon nehéz, kemény munka, és biztos, hogy nem volt aszerint válogatás, hogy ki bírja ezt a munkát és ki nem.

– Eljutott-e önökig olyan információ, hogy az őrök részéről bizonyos visszaélések vagy törvénytelenségek történtek?

– Én erre nem emlékszem, de az én emlékezőtehetségem már csak azért is korlátozott, mert ha voltak is kilengések, vagy voltak esetleg őrök közötti ellentétek,

azok mindenképpen a karhatalmiparancsnok-helyetteshez tartoztak. Egy parancsnokságon dolgoztunk, de én nem emlékszem arra, hogy ilyenféle panaszok felmerültek, ami nem jelenti azt, hogy ilyen panaszok nem voltak.

HEGEDŰS ANDRÁS

– A Recsken történt dolgokról milyen politikai vezető vagy vezetőtestület tudhatott?

– Nyilvánvalóan tudott róla az Államvédelmi Hatóság, tudott róla az Igazságügyminisztériumnak egy-két osztálya, de ezek az adatok, amiket Recskről kaptak, nyilvánvalóan szépített adatok voltak, hiszen a Recsk felügyeleti hatóságát ellátó Államvédelmi Hatóságnak minden módja megvolt arra, hogy eltussolja például a betegeket, amelyeknek aránya Recsken, a borzalmas állapotok következtében igen nagy volt.

– Az elit politikai vezetést nem is informálták a Recsken, vagy a többi büntetőtáborban történt dolgokról?

– Időnként voltak felülvizsgálatok börtönökben, és ezekről az igazságügy-miniszter, az Államvédelmi Hatóság vezetője és a belügyminiszter jelentést adott a Politikai Bizottságnak és a Titkárságnak, de ezek nem voltak reális jelentések. Valószínű, hogy maga az igazságügy-miniszter sem kapott már reális jelentéseket, és nyilvánvaló volt, hogy amit továbbítottak a Titkárság, vagy Politikai Bizottság számára, az tovább szépített jelentés volt. Semmiféle igazi – hogy így mondjam: civil kontroll –, önálló kontroll a börtönök és az internálótáborok állapotáról nem volt.

DR. VIRÁG MIKLÓS

– A KÖMI-ről, tehát a Közérdekű Munkák Igazgatósága alatt működő objektumokról önnek, jelen pillanatban mi a véleménye?

– Az a véleményem, hogy a KÖMI működése hasznos volt. Egyrészt termelőtevékenység folyt, mégpedig egyes helyeken nagyon jó eredményű termelőtevékenység, másrészt – bár nagyon nehéz nekem beleélni magam az elítéltek helyzetébe – általában a munkában eltöltött idő (és nem is volt ellenkező panasz) kellemesebb volt az elítélt részére, mint a börtöncella, különösen a mezőgazdaságban, ahol végül is szabadon, tehát legalábbis az épületen kívül is éltek. Biztos, hogy lehettek, és biztos, hogy nem is kevesen, olyanok, akik a munkát terhesnek találták, nem szívesen végezték, de rá voltak kényszerítve arra, hogy végezzék. Én azt hiszem, hogy ez elsősorban bányákban, és természetesen a már említett és legnehezebb munkát jelentő kőbányákban fordulhatott elő, nem tudom megmondani, hogy milyen számban, milyen arányban.

KRIZSÁK JÁNOS

Amikor a KÖMI vette át az egész kőbányát, akkor állapították meg az országos normára való munkát. Addig bármennyi követ törtünk, nem volt elég, de akkor-

tól kaptunk fizetést. Aki a normáját teljesítette, az spejzolhatott havonta 70 Ft-ot 100% után, 110% után 90-et, 100 vagy 110 forintért vásárolhatott havonta magának kenyeret, cigarettát, lekvárt, szalonnát, zsírt, kinek mennyire jutott. Hát bizony, a bányában kevésnek jutott és alig, mert nem szakemberek voltak, sok volt az értelmiségi, és akik kint dolgoztak, fáradtak, ázottak, nyúzottak voltak, tehát nem bírtak követ törni úgy, ahogy nekik kellett volna, és ahogy a brigádvezetők kívánták.

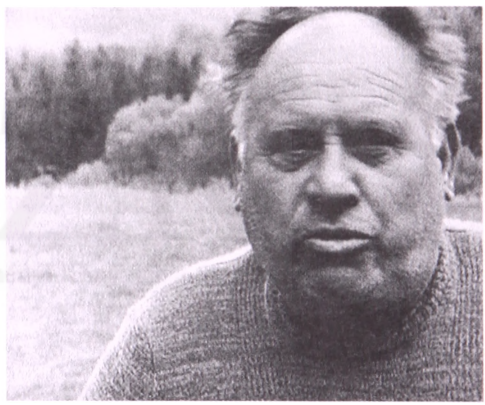
BÁLINT JÁNOS (volt ÁVH-s)

Spejzolhattak, bármennyit, itt autószámra hozták a szőlőt, cigarettát, sajtot, hát ki mit kért. Kinek mi volt az igénye.

– Hát akkor jobban éltek, mint a...

– No, majdnem rá tetszett koppintani a dolgokra, igen. Na, de ezt ők megkeresték. Mert amit dolgoztak, azért ők pénzt is kaptak. Volt olyan, amék... mit tudom én, 25-30 ezer forinttal is szabadulhatott.

Bálint János

BODNÁR ISTVÁN (volt rab, író, újságíró)

Amikor szabaduláskor elhagytam a tábort, ezerötszáz vagy ezerhatszáz forint volt a zsebemben. Három és fél év alatt ennyit kerestem a kőbányában... Aki ilyen helyen dolgozott, kőtörésnél, kőfejtésnél, fairtásnál, állítólag ugyanolyan norma szerint dolgozott, mint a külső, szabad világban levő emberek, de hogy mennyit keresünk, azt sose hozták a tudomásunkra. Én Koch Hugótól, a főnormástól tudtam azt, amikor normás voltam néhány hétig, hogy hát tulajdonképpen mennyit keresünk, mennyit vonnak le tőlünk. Aki a normát teljesítette, attól levontak 20%

őrzési díjat, 40% kosztot, azután 15 vagy 20%-ot hogyhívjákra, ruhakoptatás és cipő, ágynemű- stb. mosás, egyéb.

Emlékezetem szerint az ezerötszáz forintos kereset három és fél évi kényszermunka után a magasabbak közé számított. Egy fizikai munkában jártas rabtársam – Puska Lajos parasztember – 1200 forinttal szabadult. Én – ha jól emlékszem – olyan kétszázvalamennyivel, és ez még nem is volt olyan kevés, mert például Zimányi Tibor barátom 127 forinttal a zsebében lépett ki a nagyvilágba, hogy megalapozza új életét. A KÖMI tehát nem fizetett túl minket, de körülményeink tagadhatatlanul javultak. Javult a koszt, szabályozottabb lett a munka, és maga a munkaidő is. Ebben az időszakban a rabok nagy többsége már kőbányában dolgozott. Az első munkafázis a bányaterület előkészítése volt, ami annyit jelentett, hogy fel kellett lazítani csákánnyal az andezitsziklát borító meddőtalajt, és elszállítani tróglival, talicskával – a meddőhányóra. Ha ez megtörtént, a munkabrigád arrébb vonult új területre, a megtisztított területen pedig elkezdődött a kőbányászat. Egy civil lőmester irányítása szerint a rabok kézi erővel lyukakat fúrtak a sziklába, azt a lőmester megtöltötte robbanóanyaggal, és felrobbantotta. Az így meglazított sziklafalon „stangások" ereszkedtek le kötélen, és 10-20 méter magasban vasrúddal – stangával – lefeszítették a falról a meglazult, de le nem omlott szikladarabokat. A bánya munkaszintjére gurult hatalmas andezittömböket a „nagykőtörők" nagykalapáccsal szeletekre hasították (ma ezt robbantják, vagy vésőkkel vonalban elővésik és lepattintják), az andezitszeleteket pedig a „kiskőtörők" kiskalapáccsal felaprították (ma ezt is gép végzi). A jó minőségű andezittömbökből a „riccelők" vésővel kocka alakú darabokat véstek-pattintottak, ebből készültek az utak kockakőburkolatai és az útszegélyek.

Minden munkamenetnek megvolt a normája, amelyet teljesíteni – a gyenge élelmezés mellett – gyakorlatilag csak csalással lehetett. Csalni elsősorban azok a rabműszakiak tudtak, akik azzal voltak megbízva, hogy tíznaponként a hegy „fogyását" és a kitermelt kőmennyiséget, meddőanyag-mennyiséget lemérjék. Ez a csalás nagy személyi kockázattal járt, és a rabműszakiak becsületére legyen mondva, hogy ezt a rizikót hosszú időn keresztül vállalták, és folyamatosan nagyobb teljesítményt mutattak ki a ténylegesnél.

DR. KŐRÖSMEZEY LÁSZLÓ (volt recski rab, mérnök)

A felmérők feladata az volt, hogy megállapítsák, mennyit teljesítettek a brigádok, s ezen belül az egyes csoportok. Cövek jelölte meg, hogy hol tartott a fejtés egy dekáddal korábban, és ettől mértünk. Hogy a cöveket ne tehessék arrébb az élelmes ürgék, volt biztosítócövek is. De különben is, a felmérést igen komolyan és a

körülményekhez képest szertartásosan végeztük. Bajtársaink jó része nem is sejtette, hogy ez a mérnöki felmérés mit takar.

A hegy tetején a büntetőbrigád dolgozott, ahol a felszínt közelítő sziklát letakaró humuszt kellett elhordani, és ahol a terep szabálytalansága a felmérést még annyira sem tette lehetővé, mint a bányaudvarban. Élelmes bajtársaink itt a harminckét ellenőrzőcöveket is mozgatták, hogy ne legyen hiány az elszámolásnál. Az én felmérési területem legtöbbször ez volt. Láttam is, meg észre is vettem ezt a cövekáthelyezést, de a felmérés titokzatos precizitású folytatásával és a feljegyzések komoly elkészítésével, amelyek kiterjedtek a rabtársak által előadott, és mivel már elhordott, ezért már nem látható kidomborodásokra is – ezekről nem ejtettem szót. Jó szót lehetett szólni, biztatást a fáradt kőfejtőnek, de a mérések komolyságának nimbuszát meg kellett tartani, hiszen csemege lett volna a besúgóknak, ha megsejtik, hogy mi négyen – és velünk Koch Hugó bácsi, rabtárs főnökünk – mit is csinálunk tulajdonképpen a mérések kiértékelése során. Szívesen végeztem ezt a felmérést a hegytetőn. A brigádok általában kelet felől, a lankásabb oldalon közelítették meg a hegy tetején levő munkahelyet. Én nem velük együtt, hanem később, a meredek oldalon másztam meg a hegyet. Közben egyedül voltam: se őrzők, se rabtársak. Emellett csodálatos kilátás: a szabad világ látványa messze, a minden kerítés feletti távolban. Néhány percre leültem itt. Ezek a percek teljesen és csak az enyémek voltak. Egy csepp valami egy egészen más világból. Ez az élmény többet jelentett minden vigasztalásnál. A bánya, a tábor, az emberek, a kerítés, minden kicsinek és lényegtelennek látszott. Egyedül a természetben, és érezve, hogy az őrtornyokon és sok-sok szögesdróton, kerítésrétegen is túl Valaki más, sokkal hatalmasabb is őrködik felettünk, aki mellett a percemberkék annyira eltörpülnek. A felmérés szerepjátszás volt. A munka akkor kezdődött, amikor vacsora után nekifogtunk a felmérés kiértékeléséhez. Nem volt ez veszélytelen játék.

Meglátogattak időnként legfőbb uraink, az ÁVH-s nyomozók is, bár ez nem sok veszélyt jelentett, hiszen a műszaki dolgokhoz semmit sem konyítottak. Egyszer – emlékszem – bejött a Sísapkás. Maga sem tudta, hogyan viselkedjen. A „nép ellenségei" iránti megvetés és a műszaki tudományok iránti babonás tisztelet harcolt benne, ez határozta meg viselkedését. A mi „jól" felszerelt irodánkban egy rajzszegvilla keltette fel az érdeklődését, de közben vigyázott arra, hogy a kötelező durvaság ne oldja barátságossá érdeklődését. – Mi a fene ez? – kérdi. Mondjuk, hogy az a rajzszegek kihúzására használatos. Erre ő – benyomott rajzszeget nem találva – egy szeg kihúzásával próbálkozott, amely valahol az ablakfélfából állt ki. A rajzszegvilla erre nem alkalmas eszköz, amiről hamarosan ő is meggyőződött. Ebbeli véleményét röviden, de velősen, viselkedéskultúrájához méltó módon, egy

szóval fejezte ki: „Szar!" Egy másik alkalommal ugyanez volt a véleménye a szintezőműszerről, amelynek távcsövébe belenézve az ablakokat megfordítva látta.

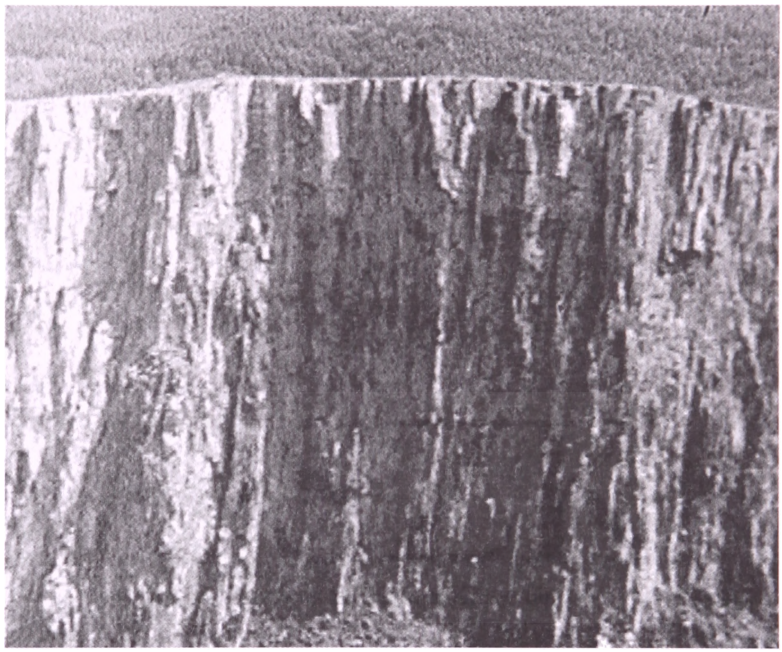
Sokkal veszélyesebb volt számunkra Tamás Dezső meg Körmöczy Gyula jelenléte. Az előbbi valamilyen technikus volt, bár sokat a mi felmérési munkánkból nem értett, de ő volt a műszaki dolgokért felelős egyik internált táborvezető, aki hatalmát mindig és mindenkivel szemben kinyilvánította. Jobban féltek tőle, mint sok egyenruhás őrzőnktől, ő pedig valami gyanakvó ellenszenvet érzett mind munkánk iránt, mind szemmel láthatóan jól összebarátkozott kis csoportunk iránt. Körmöczy pedig, akit mi Zsuzsinak becéztünk, egy jobb sorsra érdemes, három évet végzett gépészmérnök-hallgató volt, de betegsége – cukorbaja vagy pajzsmirigytúltengése – következtében kóros hatalomvágyban szenvedett, és bár nem volt érdemleges hatásköre, betegsége miatt privilegizált helyzetében kötelességének érezte a mi ellenőrzésünket. Szerencsére műszakilag tőle is távol állt a földmunkák kérdése.

Szép színesceruzás ábrákat készítettünk milliméterpapírra – a hegy különböző szelvényekben készült metszeteit. Ezeket dekádonként egymás után rajzoltuk, és így plasztikusan elénkrajzolódott a hegy fogyása egyenes arányban a rabok erejének fogyásával. A dekádonként kirajzolt szelvények területe, szorozva a szelvények távolságával adta az ottdolgozók által kitermelt és elszállított kő- és földkubatúrát. Azt hiszem, nem nehéz elképzelni, milyen korrekciókra volt szükség az először halványan felhordott szelvények ábrázolásában, hogy az éppen kívánatos, de reális mennyiséget sikerüljön kihozni minden csoport számára, hogy ne legyen kevés, de túl sok se a kimutatott teljesítmény.

A hegy tetején folyó felmérés értékelése – ha tényleges eredményt akartunk volna kapni – még nehezebb lett volna, hiszen ott a fejtés, bár jobb ebben az esetben a meddő lekapirgálásáról beszélni – szabályos alakzathoz nem hasonlítható idomokban folyt. Az itt elérhető teljesítmény nyilvánvalóan lényegesebben kevesebb lehetett, mint amit a bányaudvarban megköveteltek. De ezt nem vették figyelembe őrzőink: ezt a nehezebb munkát a bűnözők közt is bűnösebbnek számító büntetőbrigádok végezték. Az elszámolás itt viszont könnyebb volt, mert az elhordott hegy alakját a rajzpapíron úgy vehettük fel, ahogy akartuk: az elhordott alakzatot a valóságban senki nem rekonstruálhatta.

Még egy valaki, a mi jóságos Pimpók papánk, Rozsnyai Nándi bácsi, a tábor egyik internált főépítésze tudott a mi tíznaponként ismétlődő éjszakai kalandunkról, de ő még csak hallani se szeretett róla, annyira izgatta a kaland lehetséges kockázata. Volt úgy, hogy már világosodott, amikor elkészült a számítás, és az ötök nyugovóra térhettek. Aztán másnap kezdődött minden elölről, kezdett gyűlni az újabb dekádra való anyag.

Ezeknek a méréseknek a tróglik, majd a talicskák után rendszeresített csillék vetettek véget. Ezek megjelenésétől kezdve a kihordott követ-földet a csillék számával ellenőrizték, nem volt többé szükség a felmérésekre. Eleinte féltünk, nehogy jelentős eltérés adódjon a mért és számított, valamint a csillékkel számolt teljesítmények között. De az összehasonlítás nem jutott eszébe senkinek, így baj se lett belőle. Befejeződött a felmérés hősi kora, és nem beszélt róla többé senki.

A kőfal

DR. JÓNÁS PÁL

Elképesztő normákat állapítottak meg, amit gyakorlott bányászok a legjobb kondícióban sem tudtak volna teljesíteni. Hát persze, ott csaltunk, ahol tudtunk. Egy időben Kéri Kálmán bácsi volt a büntetőszázad brigádvezetője. Ő olyan pattogós, katonás stílusú volt. Egy-kettő, egy-kettő – diktálta a ritmust egy kis dombtetőről. Az ávósok félájultan nézték, ez aztán a katona, ez tud fegyelmet tartani! Közben mi takarásban álltunk, és nem emelgettük a csákányt vagy a lapátot, hanem mintha simogatnánk, Kálmán bácsi tempójára ide-oda húzkodtuk a kezünket. Persze, a lógás lehetősége ritka volt, de életmentő. Született is egy rigmus, egy csipetnyi recski folklór:

A percek múlnak, mint az évek,
Én nem tudom még meddig élek,
De amíg csak meg nem halok,
Addig mindig normát csalok.

NYESTE ZOLTÁN

Lazsálni egyébként életveszélyes volt, verembüntetés, fogda, gúzsbakötés járt érte, ha észrevették. Éppen ezért jól meg kellett gondolni, megéri-e, biztonságos-e. Egyszer hatalmas farönköket cipeltünk, az ávósok kiszámolták hány kiló cipelés jut egy főre, valami eszement nagyságút szabtak ki, és egy fához eszerint osztották be a megfelelő számú embert. Az egyik társunk, Kukucs Lajos kétségbeesett hangon mondta, hogy vizelnie kell. Próbáltuk rábírni, hogy tartsa még vissza, erőlködött is, de nem ment. Hárman nem bírtuk el a fát, hát letettük, ő meg beiramodott a fák mögé. Abban a pillanatban feltűnt két ávós. Ahogy megláttuk őket, próbáltuk menteni, ami menthető, elkezdtünk mindhárman társunk után kiabálni: – Kukucs! Kukucs! Lajos! Kukucs! Lajos! Odaérnek az ávósok és azt mondja az egyik: „Az anyjuk istenit a piszkos fasisztáknak, ezeknek még mindig van kedvük játszani!"

GYÖRGYEY F. ALADÁR

Kétségtelen volt Recsken humor. Nem is éltük volna túl. Emlékszem Somogyi Béla bácsi és Ferdinándy Laci bácsi esete alapsztori lett. Somogyi volt az egyetlen ember, ha jól tudom, aki a hadüzenet ellen szavazott, ő volt az egyik első, aki tudatta Horthyval, hogy a zsidókat Németországban elpusztítják, igazán egy csodálatos ember volt. A két idősebb úr vitte a tróglit, ami tele volt szarral, a latrinát pucolták éppen. Meglátta az egyik fiatalabb bajtársunk, odament hozzájuk, és szánakozva mondta, milyen megalázó és szomorú ez, hogy veletek trógeroltatják a szart. Mire az egyik öreg, nem emlékszem melyikük: „Hát bizony az, bizony az..., de lehetne rosszabb is." Erre a társunk: „Ennél rosszabb?! Miket beszélsz?" Az öreg felmutatott – fölöttük állt egy kihízott fiatal ávós az őrtoronyban, aki este valószínűleg ment le a faluba inni meg randevúzni –, és azt mondta: „Hát, ott is állhatnánk!"

A bérekről és a recski rabok névsoráról is megtudhatunk valamit egy másik volt internálttól, akit néha felhívtak segíteni a bérszámfejtőbe mint szakértőt, ugyanis korábban az Árhivatal egyik vezetője volt.

Időszakonként behívtak segíteni. Ez azt jelentette, hogy egy bizonyos időszakban legfeljebb egy napot tölthettem a bérelszámoló-irodában, nem többet, a hét másik hat napján én is ugyanúgy dolgoztam, mint akárki más. De ha nagyon megerőltetem magamat, akkor sem tudok visszaemlékezni arra, hogy egy köbméter megtört kis, vagy nagy kőért, vagy bármiféle más munkáért milyen norma volt megállapítva, és ezekért milyen bért kellett elszámolnunk. Hogy mennyi lehetett mégis egy akkori internáltnak, aki mondjuk közepes munkaeredménnyel dolgozott, a heti bére? Azt hiszem, mindenféleképpen száz forint alatt volt...

Ahogy visszaemlékszem rá, a leghosszabb heti bérlistán, illetőleg dekádlistán egyszer 900 embernek a nevét tudtam megszámolni.

– Mi mégis úgy tudjuk, hogy Recsken 1200-1300 internált volt.

– Az 1300-as létszámban benne vannak többek között azok a vasutasok is, akik soha, semmiféle fizikai munkát nem végeztek. Emlékeim szerint ezeket a vasutasokat külön barakkban tartották fogva, nem is drótkerítéssel, hanem deszkakerítéssel kerítették be, amely körülbelül 3-3,5 méter magas lehetett. Azért emlékszem erre a barakkra, mert amikor felszámolták Recsket, akkor engem nem szabadítottak, hanem elvittek bíróság elé, és a bíróság előtti héten, vagy hetekben minket ebben a – korábban vasutasok számára fenntartott – barakkban tartottak. A vasutasokat akkor már elengedték.

– Talán az első voltál, aki névsort állított össze a rabokról.

– Mint már említettem, érdekelt a szociológia, egyetemi éveimben részt is vettem ilyen kutatásban. Tehát itt Recsken is, tudatosan figyeltem a tábor lakóit, de a véletlen hozta számomra, hogy hozzájutottam a lehetőséghez, hogy a tábor lakóit ne csak így ismerjem meg, hanem próbáljak valamilyen dokumentumot is szerkeszteni. Úgy adódott, hogy Balla Ferenc (aki emlékeim szerint egy kisebb kommunista párti funkcionárius volt, fogalmam sincs, hogy miért internálták) volt Recsken az úgynevezett főnormás, akinek a kezében a normásoknak a feljegyzései összefutottak, ő összesítette ezeket, és ezekből készült a bérlista. Ezt a bérlistát a KÖMI-nek, a Közmunkák Igazgatóságának küldték meg, és valószínűleg valamilyen gazdasági hivatalnak is, mert hiszen Recsken az elvégzett munka mennyiségéért járó bért számfejtették.

Valaki, ha jól emlékszem, Szilágyi Bandi (szintén szociáldemokrata, akivel annak idején a Salgótarjáni Kőszénbányáknál dolgoztam) ajánlotta Balla Ferinek, hogy én használható ember volnék az ő számára. Szilágyi Bandi, aki akkor normás volt, akart rajtam segíteni, és ez a Balla Feri, egyszer, amikor valaki hiányzott az ő normásai közül, vagy pedig sürgős munka volt, lehívatott a

bányából, ahol követ törtem, és beállított a bérlista másolására, amely körülbelül 50x60 cm nagyságú, vonalazott, rovátkázott papírlap volt, és négy példányban készült. Ábécé sorrendben soroltuk fel az egyes brigádok beosztottjait, az elvégzett munkát, az érte járó bért.

El kell mondanom, amit talán kevesen tudnak, hogy Recsken, valószínűleg szovjet mintára, minden egyes kényszermunkás kapott egy betűjelet és egy számot a neve elé. A betűjelet az határozta meg, hogy ki milyen brigádban dolgozott. Volt A, B, C brigád, egészen S-ig, nem tudnám pontosan megmondani, hogy hány, mert némely betűt nem használtak fel. Ezekhez a betűkhöz hozzátoldottak egy számot, éspedig azt a sorszámot, ahogy a brigádban ABC rendben a brigád tagjait felsorolták. Én például H 49-es jelet kaptam. Nagyon kevesen emlékeznek erre, mert valószínűleg csak azokhoz jutott el ez az ismeret, akik valamilyen formában a bérelszámolás közelébe juthattak. Érdekesség volt, hogy a nevek a másolatokon nem szerepeltek, mert az indigót nem tettük be odáig. Az eredeti példány megmaradt a recski parancsnokságon, a három másolat kiment. Az első példányt tintaceruzával írtuk, és ezen megmaradt az egyes brigádba tartozók betű- és számjele, meg a neve is.

Egy alkalommal, amikor nagyon kevesen voltak a teremben, ahol a bérjegyzék készült, Balla Ferenc sem volt kéznél, és a másik két bérelszámoló el volt foglalva, én hirtelen kiszakítottam legalább négy vagy öt másolat bérjegyzéklapot, és ezeket egy negyedik indigóval betettem az alá a bérjegyzék alá, amelyet én írtam. Én írtam abban az időben a végső bérjegyzékeket. Ez azt jelenti, hogyha kilencszáz ember dolgozott kint olyan munkán, ami után a recski kényszermunkatábor bért kívánt a Közérdekű Munkák Igazgatóságától, azok mind szerepeltek a bérjegyzékben, tehát ez alkalommal én körülbelül 900 embernek a nevét és a számjelzését is megszereztem egy ötödik lapon, amelyet a munka végeztével összehajtogattam, ingem alá dugtam, és sikeresen be tudtam vinni a tábor területére.

Ebben az időben volt az, hogy a konzervgyáraktól az Államvédelmi Hatóság, valószínűleg igen olcsón, olyan konzerveket tudott vásárolni, amelyeket a közforgalomba már nem lehetett kivinni a lejártságuk miatt, s ezeket a rabok számára adták ki. Bizonyos mértékig meg is javult éppen ezért az élelmezésünk. Akkor szereztem egy ilyen konzervesüveget, amelyiknek az űrtartalma kb. hét deci, vagy talán egy liter is lehetett, ezt kimostam, kiszárítottam, hengerré göngyölítettem az öt-hat lapból álló lemásolt bérjegyzéket, és egy éjszaka, Nyerges Pali segítségével egy adag bitumennel, amelyet a bányában az egyik kovácstól kértem, leszigeteltem az üveget. Másnap sikerült kivinni, és a tábor területén – körülbelül a közepe táján –, ahol egy kisebb patak szelte át a kis erdőséget, egy nagy szikla tövében elástam.

Miért cselekedtem ezt? Valószínűleg azért, mert erre módom volt, és élt bennem a gondolat, hogy ebből a táborból soha senki ki nem szabadul. Hadd maradjon valamiféle emlék. Vagy lehet, hogy kiszabadulunk, és nem fogjuk tudni, hogy kik voltak a táborban. Időnként eljártam arra a vidékre, megnéztem, hogy vajon a föld, amit kikapartam, ép-e. Még az utolsó alkalommal, talán 1953 augusztusában is úgy tűnt, hogy ott van változatlanul, háborítatlanul elásva a kis üveg. Később, amikor néhány barátomnak elárultam, hogy hol ástam el ezt a névjegyzéket, már nem sikerült megtalálni, de nem találták meg azt a néhány hatalmas sziklát sem, információm szerint azért, mert amikor rendezték a tábornak, illetőleg most már az új kőbányának a területét, akkor azokat a nagy köveket összetörték, vagy felrobbantották, és felhasználták valamilyen célra. Hogy mi lett aztán végül is a sorsa ennek a névsornak, azt nem tudom, jó lenne, ha előkerülne.

– Te az elő nem került papírok ellenére is összeállítottál egy hatalmas névsort.

– Igen. Ennek az a magyarázata, hogy amikor ezeket a névjegyzékeket írtam, én sokkal több nevet ismertem, mint azok, akik nem jutottak ilyen lehetőséghez, benne maradt az agyamban az emberek neve. Amikor a forradalom után Párizsba kerültem, majdnem azt mondhatnám, hogy az első munkám az volt, hogy leültem, és próbáltam papírra vetni recski emlékeimet. Ugyanakkor elindítottam egy akciót annak érdekében, hogy a volt recski rabok névsorát megszerezzük. Azzal kezdődött, hogy leültem, sokszorosítottam vagy húsz példányban azoknak a nevét, akiket ismertem, és elküldtem azoknak a barátaimnak, akiket valahol szerte a világban – persze Nyugaton – tudtam. Ezek legtöbbje szintén tudott olyanokról, akik nem szerepeltek ebben a névsorban, és körülbelül egy olyan jó fél esztendő alatt az én első 250-300 nevem majdnem 400-ra nőtt.

Valamikor 1957 nyarán megkeresett engem Michnay Gyula Párizsban Németországból, és segítséget kért, hogy francia rokonait, a Clemenceau családot megtaláljuk, és felvegye velük a kapcsolatot. Gyula pár napig velem volt és elmesélte a szökése történetét. Elmondta, hogy akkor, amikor kijött, valószínűleg amerikai hírszerző tisztek érdeklődtek az iránt, hogy kik is voltak a recski kényszermunkatáborban, és ő akkor körülbelül 600 volt rab nevét tudta lediktálni. Ezt a névsort vagy a Szabad Európa Rádió vagy pedig az Amerika Hangja beolvasta. Leültettem Gyulát, megmutattam neki a 400 nevet tartalmazó névsort, és ő az egyes nevek közé rögtön beírta azokat, akiknek a nevére még mindig emlékezett. Így jutottam el majdnem 600 névhez. Akkor elindítottam egy akciót, hogy a Szabad Európa Rádiótól és az Amerika Hangjától megszerezzem a Michnay-

névsort. Rendkívül meglepett, hogy hiába kutattak utána, a névsornak nem jutottak a nyomára. Ezután magyarországi barátaimmal is igyekeztem kapcsolatot keresni, akik főként a szociáldemokraták nevét küldték meg nekem, és így körülbelül egy jó két esztendő alatt, mintegy 750 nevet tudtam összeszedni. Ma már körülbelül 900 volt társunk nevét őrzöm, bár némelyiknek nem ismerem a keresztnevét. Ez a névsor megjelent az általam szerkesztett Recski Tanúban két alkalommal is, majd pedig az Erdey Sándor könyvének a végére került.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Erős várunk: a szellem

A szabályozottabb munkaidő naponta rendszeres, rövid szabadidőt tett lehetővé a rabok számára. Esténként, a takarodó után, vagy vasárnap délután beszélgetések indultak, hírek és gondolatok cserélődtek, valaki szórakoztató történetet mesélt, egy Dickens-regényt, egy filmsztorit, mások előadásokat tartottak a művészetről, tudományról, egyszóval, szellemi élet indult meg.

NYESTE ZOLTÁN

Szellemi élet mindig volt a táborban. A legsötétebb korszakban is. Persze meghatározás kérdése, hogy mit nevezünk szellemi életnek. Soha papírt, könyvet, újságot nem láttunk. Soha! De mindig akadt két-három ember, akik egymással irodalomról, történelemről, filozófiáról, vallásról beszéltek. Mindig akadt valaki, aki szomszédjának verseket mondott.

Az egyik legemberibb recski történet a „tíz ló". Egy óriási parasztszekérbe befogtak tíz rabot. Ennek a tíz rabnak tizennégy diplomája volt. Köztük volt Rainprecht Antal, aki Isten nyugosztalja, nemrégen halt meg, Rainprecht Antal, aki Shakespeare-t egyforma könnyedén tudta idézni magyarul és angolul, és szívderítő jelenet, amikor zuhog az eső, sárban, agyagban csúszkál lefelé a hegyoldalban egy szekér, tíz mocskos rab húzza, vagy tartja vissza, aszerint, hogy lefelé, vagy fölfelé mennek, és közben valaki mondja Shakespeare szövegét, hol angolul, hol magyarul. A komolyabb, a szélesebb körű szellemi élet akkor kezdődött, amikor 1952 tavaszától javult a helyzet. A kosztjavítás után, amikor valamit csökkent a munkaidő, legalább olyan értelemben, hogy mondjuk vasárnap délután vagy vasárnap egyáltalán nem dolgoztunk. Picit lerövidítették a nyáron 12 órás, télen rövidebb munkaidőt. A munkaidő általában nem órához, hanem a nap járásához igazodott. Rabokat sötétben érthető okokból nem dolgoztattak. Na most, amikor a kosztjavítás után megszabadultunk a legembertelenebb szenvedéstől, az állandó éhségtől, akkor az emberi élet általában és a szellemi élet is fellendült, ekkor születtek Recsken a „könyvek", szétvagdalt papírra, a műszaki irodából ellopott ceruzával. Csináltunk például mintegy 150 versből álló antológiát, ebben én voltam az egyik főbűnös. Czebe Valér barátunk – sajnos ő is meghalt nemrég –, akinek egészen kivételes zenei műveltsége volt, és aki egy Mozart-operát végigfütyült úgy, mint ahogy Rainprecht Tóni elmondta a Shakespeare-drámát, zenei lexikont szerkesztett. Boldogh Gyula megírta a Császárság történetét, én tanulmányt írtam a modern fizika világképéről és így tovább. Ezeket a könyve-

ket a rabok egymás kezéből tépték ki, és volt olyan, aki éjjel a barakkhoz csatolt latrinán, ahol mindig égett a villany, ott másolta a könyveket, mint a középkori szerzetesek.

ZICHY PÉTER

Segített átvészelni, pszichikai tartást adott, lelki erőt a tábori szellemi élet. Én abba a társaságba tartoztam, amibe Jónás Pali, Sztáray Zoli, Nyeste Zoli, Boldogh Gyuszi, Czebe Valér, Hertelendy Andi, Erdei Aurél, Szarka Gabi, Rusznyák Pali. Czebe Valér megjárta a szovjet hadifogságot, jól ismerte a fogolyélet buktatóit, lelki kríziseit, ő szervezett egy – most mondjam azt – hogy fogolyakadémiát. Alkalmanként összejöttünk, természetesen este, sötétben, főként amikor már jobb korszakok voltak, mert bizony volt, amikor csak mindenki hullaként feküdt a helyén, amikor minden kibírhatatlan volt. Aztán voltak a téli időszakok, amikor rövidebb volt a munkaidő, vagy máskor kicsit jobb volt a koszt, mert kevesebbet tudtak valamiért kilopni belőle, vagy mert új volt a géhás, szóval ilyenkor összeültünk valakinek a priccsén. És ott, amikor az ember mást sem hallott, csak a mindennapi veszekedéseket vagy állandó témákat, hogy két grammal több volt a kenyér vagy kevesebb, vagy hogy jobban megrázta a szakács a kanalat a tésztaosztásnál – nem mondom, ezek tényleg létkérdések voltak –, akkor ezek helyett Czebe Valér operakoncertet fütyült, Nyeste fizikáról beszélt, Görgey elmesélt egy remek filmet vagy színdarabot... Ez éltető volt, figyelmeztetett, hogy még ember vagy.

EGRI GYÖRGY

A túlélésnek a szellemi élet egy olyan döntő része volt, hogy idővel kialakult bennünk egy kép: az, aki nem vesz részt a nagy éjszakai beszélgetésekben, akinek fontosabb egy félórai alvás, mint egy félórai beszélgetés, annak csökken a túlélési esélye. Ez volt az első érdekes megfigyelés. Természetesen nevetséges lenne ebből tudományos következtetést levonni, és azt mondani, hogy a szellemi élet pótolja az elvont kalóriákat, de mindenesetre olyan lelki tartást ad, amelyik a krízisen nagymértékben átsegít. Azok között, akik ezt hamar felismerték, kialakult egy bizonyos fokú munkamegosztás, hiszen mindenki tudott valamit jobban, mint a másik, és kialakultak az esti beszélgetőcsoportok. És most hirtelen eszembe jut egy érdekes név, Földi Jóska, 19 éves falusi gyerek, aki itt volt velünk, aki mindig azzal mászott le a priccsről, hogy istenem, milyen boldog vagyok én, hogy ide kerülhettem. Most ülhetnék az iskolában, ahol semmit sem lehet tanulni. Itt pedig az ország legjobb szakemberei a legkiválóbb nevelést adják nekünk.

– Kik voltak ezek a szakemberek?

Országos Széchényi Könyvtár

– Hát természetesen a legnagyobb mesélő Faludy György, a költő volt, aki nemcsak példátlan tudású és legalább öt tudományágban messze egyetemi előadói szint fölött álló, hanem csodálatos meséket tudott mondani utazásairól a világ minden részében. Ez nemcsak tanulságos volt részünkre, ez adta meg nekünk azt a tudatot, hogy van külső világ, hogy létezik egy másik nem is, nemcsak férfiak, hanem nők is vannak a világban. Ami a szakmai részt illeti, például nagy élmény volt az akkor még igazán kezdetleges lábon álló atomfizikáról hallgatni előadásokat Nyeste Zoltántól, akinek óriási tudása volt abban a tudományágban. Közgazdasági előadásokat hallgatni Jónás Páltól és dr. Sztáray Zoltántól, vagy ha éppen arra volt az embernek kedve, akkor megrendelt estére magának egy operát, amit Czebe Valér, különben vezérkari százados, az első taktustól az utolsóig elfütyült. Én magam a magyar költészetnek voltam a specialistája, talán még ma is el tudok 1500 magyar verset mondani fejből, akkor sokkal többet tudtam, én tartottam az irodalmi esteket. Görgey Guidó, aki késői leszármazottja Görgey Artúr, a szabadságharc tábornoka testvérének, különben foglalkozására nézve huszártiszt, tartotta a világirodalmi előadásokat.

GÖRGEY GUIDÓ

Nekem jó memóriám van, nem mindig csak hasznos dolgot tárol, de ott Recsken nagyon jól jött, mert felidéztem könyveket, színdarabokat. Ezekről könnyen tudtam mesélni, mert a fejemben voltak a mondatok, néha oldalakat tudtam szinte szó szerint rekonstruálni. Fél-, háromnegyed óráig meséltem, másnap folytattam.

– Miket meséltél?

– Elsősorban regényeket, Mikszáthokat, ő az egyik kedvencem volt, Dosztojevszkijt, Flaubert-t, Dickenst, persze a Monte Cristót, meg jó filmeket, színdarabokat. Emlékszel, ilyeneken vitáztunk, ott!, hogy Ibsen vagy Csehov! Mindenféle dolgokról beszélgettünk. Emlékszel? Egyesült Európa, ez volt az álmunk, hogy ezt a fiatalságnak kell megcsinálni, és terveket szőttünk, hogyan. Meg hogyan lehetne Budapestet szépíteni, meg hogy lehetne ezt meg azt megcsinálni...

DR. SZTÁRAY ZOLTÁN

Szellemi élet még a fogdában is volt, a nehéz helyzetekben is tartotta bennünk a lelket. Emlékszel Géza, amikor – mindketten reformátusok lévén – zsoltárokkal vigasztaltuk, erősítettük egymást vagy verseket mondtunk. Te, bihari születésű, földidtől, Arany Jánostól a Toldit, én, a szilágysági kedves Ady-verseimet.

EGRI GYÖRGY

Egyébként a tábor egyik legérdekesebb figurája szintén egy jelentős tudós, Tóth bácsi, a meteorológus volt, aki közvetlen cuccszomszédom, a mellettem levő fél-szalmazsákon aludt, és a második nap az ideérkezésünk után azt mondta nekem: „Kedves Gyurka barátom, soha életemben ilyen boldog nem voltam, tudod te, hogy egész Magyarországon a Mátra-hegységnek vannak a legkülönlegesebb meteorológiai viszonyai?" Ezt a Tóth bácsit különben azért tartóztatták le, mert egy meteorológiai jelentésben azt mondotta, hogy északkelet felől súlyos viharfelhők közelednek hazánk felé. Arról fogalma sem volt, itt tudta meg az illetékes szakembertől, hogy azon a napon, mikor ő ezt az időjárás-jelentést kiadta, egy szovjet páncéloshadosztály érkezett be vonattal Magyarország területére, és ő egy ilyen borzalmas baklövést követett el, hogy korrekt időjárás-előrejelzést adott.

– Tudott az őrség ezekről az esti-éjszakai beszélgetésekről, előadásokról?

– Nem hiszem, hogy az őrségnek ilyen pontos formában lett volna tudomása róla, de természetesen azt tudták, hogy éjszakánként nagy beszélgetések folynak a priccseken, de aligha tudtak primitivitásukban mást elképzelni, minthogy újabb rendszerellenes összeesküvéseket szövünk, és hiába próbáltuk volna magyarázni, hogy irodalomról beszélünk.

BÁLINT JÁNOS

– Emlékszik Faludy György költőre? Hallott róla?

– Faluvégi?

– Faludy György költőre emlékszik?

– Nem. Déry János, azt hiszem, Déry János volt, akire emlékszem. Ha János volt... Tibor? Nem tudnám megmondani.

– Déry Tibor az író, de ő nem volt itt.

– Ilyen vöröses haja volt ennek?

– Déry Tibor nem volt Recsken.

– Déri.

– Ő nem volt itt.

– Akkor János volt!... Most Tibor vagy János?

– Déry Tibor az egy író, és nem volt Recsken.

– Más Déri is lehet, nem? Vagy itt volt Lencsés Ferenc.

– A szakács?

– Úgy van! Ő volt a szakács, azt hiszem Ferenc, ugye? Akkor Bagaros Pál.

– Ő ki volt?

– Színházista volt. Akkor Bulinszky... Nándor?

– Ő ki volt?
– Ki? Hát például ő a fehérneműket vasalgatta, meg egyebeket.

FALUDY GYÖRGY

És már kezdtünk elállatiasodni, amikor aztán lassan rájöttünk arra, hogy összeüljünk. Holtfáradtak voltunk ugyan munka után, de amikor a barakkban leoltották a villanyt, kis csoportok alakultak, akiket eleinte a többiek lehurrogtak, és aztán mindenki irigyelte őket, és csatlakozott hozzájuk. Az én szalmazsákomon, cuccomon, ahogy mondtuk, tizenketten szoktunk összeülni. Egri, Gábori, Garamvölgyi, Berzsenyi – ezek feküdtek közvetlenül mellettem, aztán Domokos, a vágóhídi mészárosgyerek, szóval... minden osztályból, minden társadalmi rétegből voltak ott: szegényparaszt, vagyonosabb paraszt, munkás, rossz proli, jó proli, rossz úr, jó úr, rossz dzsentri, jó dzsentri, jó polgár, rossz polgár... szóval ez mind együtt volt, de a jó több volt, mint a rossz...

RECSKI EST

Leoltották a villanyt. A többség alszik. Gyertek a
szalmazsákra, Dosztál, Vér, Nyeste, Berzsenyi,
Sipos, Györgyey, Egri, B. Rácz, Földváry, Csendes,
Gábori, Garamvölgyi! Lehet-e kezdeni?

Magas kémények mellett ül így egy raj kísértet.
Jó, hogy szellemet nem mi idézünk egyedül:
Görgey a Monte Cristót mondja ott éjről-éjre,
és Czebe húsz árnyéknak a Toscából fütyül.

Mit kívántok? Plátóról, Erasmusról beszéljek?
Einsteinről szóljon Nyeste? Plótinosz istenét
mutassam be, az Egyet? Melyik tudja betéve
Jónás könyvét? a Toldit? Mindegy, hogy ki beszél.

Mindegy! S nem baj, hogy ülve is majdnem összeestek:
kezdjük, s mindjárt erőre kapunk az esteli
agytornától. A szellem megmozdítja a testet:
Európa hány ezerév óta keresi

a titkot! Plátót mondjam? Csuklóm, térdem elvásott,
üres léggömb a gyomrom; oly jó, hogy veletek
vagyok, akik segíttek, védtek s jobban vigyáztok
reám, mint magatokra. Egy egész keveset

tudok most én is adni. S szerelmemet, mely nappal
– csepp csepp után, éreztem – kicsordult s összegyűlt bennem.
Estére tartály vagyok, amely megpattan,
ha tartalmát nem osztom most észrevétlenül

szét köztetek. S mit mondjak néktek a Lakomáról?
Könnyű a dolgom, mert hány rejtett forrás fakad
ilyenkor az emberben! Kedvem fáklyája lángol;
levetkezett kígyóbőr mélyen gégém alatt

a testem. Ez volnék én? Eldobtam minden terhet,
s nehezebb lettem. Milyen reális és tömör
az immateriális! A világ transzcendensebb,
semhogy képzeltem volna. S az érzéki gyönyör

itt vibrál a fejemben. Ki nem érti a leckét?
Boldogság, hogy így élek vagy halok köztetek.
Egyszerre lett itt kínzóbb s gyönyörűbb a mindenség.
Megérte a tanulság? Avagy nem érte meg?

Akkor, ott Recsken lett világos először előttem, hogy a szellemi élet, ha testi kalóriát nem is ad, de lelki kalóriát ad nekünk, valahogyan megerősíti a magatartásunkat az élettel szemben, tehát – éltet. Mert azok közül, akik ilyen előadásokra jártak, senki nem halt meg. A szellemi élet folytonosságának fenntartó és erősítő ereje van.

DR. SZTÁRAY ZOLTÁN

– Te már Recsken is szerkesztettél újságot.

– Ez való igaz. Hozzátartozott a természetemhez, hogy nemcsak ismereteket próbáltam szerezni, hanem ezeket tovább is akartam adni a társaimnak. Ennek az volt az oka, hogy rendkívül sok rémhír terjedt el a táboron belül, s hosszú időn keresztül próbáltam ezeket a rémhíreket kiértékelni, lehetségesek-e, vagy nem lehetségesek, s az ismereteim birtokában néha volt bátorságom azt mondani, hogy igen, ez lehetséges, ez pedig nem. A természetemhez tartozik az is, hogy éreztem, hogy

valamilyen úton-módon szélesebb körben kellene a birtokomba jutott tájékoztató jellegű ismereteket terjeszteni. És a gondolatot egy, az erdőben talált Szabad Nép lap adta, amelyik lapot valószínűleg valamelyik ávós veszített el, mert abba csomagolta az ennivalóját, jóllehet úgy tudom, hogy ez tilos volt a legénység számára.

Az erdőben elolvastam ezt a kis szöveget, és akkor hirtelen egy gondolatom támadt: mi történne, hogyha cigarettapapír lapocskákat szereznék, és azokat a híreket, amelyeket érdemesnek tartok, apró betűkkel leírnám, és körözném a megbízható társaink körében. Én ezt jó fél esztendeig folytattam, összesen hét ilyen kis, úgynevezett recski újságot szerkesztettem össze, rendszerint úgy, hogy a cigarettapapírból készült, cérnával összefűzött és cementeszsák papírral borított kis könyvecskébe – éjszaka, Nyerges Pali hálótársam segítségével, az emeleti priccsen – bemásoltam emlékezetből a híreket, mert magukat ezeket a Szabad Nép lapokat nem mertem bevinni a tábor területére.

Sztáry Zoltán recski újságja

Rendszerint valahol megbújtam, egyszer, vagy kétszer elolvastam, megjegyeztem a lényeget, és az éjszaka folyamán a mérnöki irodából lopott tustollal és kevés tussal leírtam. Az egyik példánya, a legutolsó meg is maradt. Méghozzá Földváry-Boér Elemér révén, aki különben a forradalom alatt hősi halált halt. Szóval Elemér juttatta be ezt a kis recski újságot a büntetőbrigádba a következő módon: Ráczkövi Bandi, aki nekem régi barátom volt, vállalkozott arra, hogy ő a kis újságot, miután már legalább 40-50 ember kezén forgott, leviszi a kórházba. Ő ott fogorvos volt, és kezelte Földváry-Boér Elemér fogát, és amikor Elemér visszajött a kórházból, akkor vattába csomagolva, tamponként betette a szájába. Így vitte be ő a büntetőbrigádba, ahol nem tudom hányan, de sokan elolvasták, majd valahogy Földváry-Boér Elemér elrejtette, és szabadulása után sikerült kihoznia, hogy miként, azt nem tudom.

Valamikor 1955-ben többször találkoztam vele. Eljött a lakásomra, és így mutogatta nekem ezt a kis füzetecskét, hogy „Látod, én megőriztem! Most visszahoztam neked." Így néz ki a recski újság.

– Olvasnál valamit belőle?

– Nagyon szívesen. Ez a 7. szám, tehát az utolsó. Érdekes azért, mert a mi számunkra annak idején ez a szöveg valamiféle vigasztalást hozott. Idézem, hogy honnan való: „Szabad Nép, 1953. április 24. Eisenhower április 16-án az amerikai lapszerkesztők társaságában a következő beszédet mondta el: Az 1953-as esztendő tavaszán a szabad világ különösen nagy jelentőséget tulajdonít annak a kérdésnek, hogy van-e lehetősége egy igazságos béke megteremtésének." Talán nem is folytatom tovább, hiszen ebből a szövegből is érthető, hogy a mi számunkra ez egy rendkívül jelentős üzenet lehetett, amikor Amerika elnöke egy igazságos béke megteremtéséről beszél 1953 tavaszán. Úgy tudom, hogy amikor ez az újság megjelent, akkor már értesültünk Sztálin haláláról, mindenesetre akkor már az előzőekben is voltak olyan cikkek, amelyek bizonyos vigasztalást, reményt keltettek bennünk, hogy elképzelhető, hogy nincs nagyon messze a szabadulásunk.

Még érdekes talán az is, hogy sajnos bajba kerültem a recski újsággal. Nem ezzel a számmal, mert ezt ugye megmentették, de ennek előzőjét, a hatodikat valakinél megtalálták. Nem a büntetőbrigádban, mert azt hiszem, az nem is került oda be, hanem valaki másnál, magam sem tudom, hogy kinél, mert hiszen csak a táborparancsnokságon találkoztam vele, amikor felhívattak, és Borzas, aki nyomozó főhadnagy minőségben szerepelt, elém tette a recski újság hatodik számát, és kérdezte:

– „Ezt maga csinálta?"

Nemigen tudtam tagadni, mondtam, hogy igen... Nem bántott akkor, de azt kérdezte tőlem:

– „Nézze, azt tudja, hogy ezt nem lehet csinálni, maga nagyon komoly fegyelmi vétséget követett el, nagyon súlyosan meg fogjuk büntetni. Egy a lényeg, hogy mondja meg nekünk, hogy honnan vette az információit?"

És én mondtam neki, hogy rendkívül könnyű volt hozzájutnom, mert az erdőben találtam Szabad Nép lapokat.

– „Honnan vette a cigarettapapírt?"

– „Mindenkinek volt cigarettapapírja."

– „Honnan vette a tintát és a tollat?"

– „Loptam."

– „Honnan lopta?"

– „Akkor, amikor jártam a mérnöki irodában, akkor elloptam egyetlenegy kis rajztollat és az egyik kis tintásüveget."

– „Nem kapta ávóstól? Nem ávósok adták magának?"

Rendkívül érdekes, hogy arra gyanakodott, hogy én valamelyik ávóstól szereztem ezeket a Szabad Nép lapokat, és úgy sikerült hozzájutnom a hírekhez. Tagadtam végig, viszont a valóság az, hogy egy csomó információt kaptam az úgynevezett Kutyás szakitól, aki valamiért szimpatizált velem, és sejtem is, hogy miért. Azért, mert én világéletemben szerettem a kutyákat, és egyszer, amikor kint a tábor területén a kutyákat gyakoroltatta, akkor az egyik farkaskutya odaszaladt hozzám, s lefeküdt a lábamhoz. Megsimogattam a hasát, és odajött a Kutyás szaki, és azt kérdezte: „Maga szereti a kutyát?" – Mondom, semmit sem szeretek annyira, mint a kutyát. És ettől kezdve a Kutyás szaki, ha a közelemben volt, mindig megszólított. Egy alkalommal, vagy talán kétszer is felhívott, éppen Nyeste Zolival, hogy a megrongált kutyaólakat javítsuk meg. Azt hiszem, Nyeste Zoltán le is írja valahol a könyvében, hogy a Kutyás szaki egy hatalmas nagy grízestésztaadaggal meg is vendégelt bennünket. Ő volt az, akitől legalább három alkalommal Szabad Nép lapot kaptam.

Tehát visszatérve a hatodik recski újság sorsára, vagy inkább a magaméra: miután nem voltam hajlandó elárulni többet, mint amit elmondtam, rettenetesen megvert Borzas. Megvert a Vipla is. Akkor verték ki az egyik fogamat, és nem is engedtek le akkor a barakkba, hanem egy vagy két óra hosszáig vártam, mert a parancsnok, aki akkor már Tóth Gyula volt, később érkezett be. Bevittek a táborparancsnokhoz, akinek a Borzas elmondta, hogy mit követtem el, neki is odaadta a kis újságot. Nagyon érdekes volt, ahogy Tóth Gyula nem különösebb rossz arccal, vagy bosszankodva lapozta végig ezt a kis újságot, bele is olvasott, és megcsóválta a fejét. Mintha egy icipici kis mosoly jelent volna meg a szája szélén. S akkor éreztem, hogy ebből most már nagy baj nem lesz. S végül aztán a Tóth Gyula semmiféle büntetést nem szabott ki nekem, úgy, ahogy voltam, visszaengedtek a barakkba.

A szellemi élet felvirágzása, ami 1952 tavaszán kezdődött, és amit az ávósok nagyjából ismerhettek, nem tartott sokáig. Egy idő után az ávósok „türelme" véget ért, nem bírták elviselni a rabok önálló véleményét, gorombábbak lettek, aztán csináltak egy nagy „hippist", ami rabnyelven motozást jelent, elszedték az összes „könyvet", írásokat, írószerszámokat, és a konyha háta mögött egy máglyán elégették. Attól fogva a helyzet megint romlott, csökkent a fejadag, szaporodtak a verések, kínzások, büntetések, noha a borzalomnak azt a mélyét, amit az 1951-es szökéstől kezdődően átéltünk, soha többé nem értük el. Helyzetünk egy embertelen, de nem életveszélyes állapotban merevült meg.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Második rész

Magyarország Recsken

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Kisemberek, kémek, katonatisztek – költők, tudósok, arisztokraták – szocdemek, kommunisták, ellenzékiek

A recski rabok többsége egyszerű ember volt: földműves, iparos, alkalmazott. Politikai súlyuk nem volt, a társadalom rendjét nem veszélyeztették, lefogásuk és hosszú fogva tartásuk törvényesen nem indokolható.

IVÁN JÓZSEF (volt ávéhás, titkos ügykezelő)

Az internáltak anyagaival, amikor kapcsolatba kerültem, ugye, megjött később az anyag, hogy X. Y., és a név után a szöveg, annyira bennem van még most is, hogy szóval fantasztikus: „Internálása államvédelmi okból szükségessé vált." De semmi indok, hogy ez az ember mit követett el. Akkor kezdtünk gondolkozni, legalábbis én, hogy ez valami nagyon-nagyon kellemetlen dolog, valami nem helyes dolog, amit ott csináltak.

BINDER GÉZA (volt rab, vasúti váltókezelő, ma nyugdíjas vasutas)

1914-ben születtem Hatvanban. Az édesapám ilyen piaci árus volt, az édesanyámnak nem volt munkája, mert abban az időben még nem dolgoztak a nők. Én 1933-ban elmentem a vasúthoz, de minden évben elküldtek, mert akkor nem maradhattak meg, csak az urak fiai, ilyen selyemfiúknak mondták ezeket. A proletárokat, a kisembereket mindig elküldték, hogy ne legyen állandó munkájuk. Akkor 1937-ben protekcióval, mivel nagyon szegények voltunk – tizenegyen voltunk testvérek –, az édesapámnak volt egy nagyon jó ismerőse, egy művezető, az betett engem a fűtőházhoz. 1938-ban bevonultam katonának, 1939 decemberében szereltem le. Voltam Gyöngyösön, voltam Rimaszombaton, és voltam Egerben, mint rádiós távbeszélő. Mikor hazajöttem, a fűtőházhoz kerültem. Fűtőt akartak belőlem csinálni, de én nem vállaltam.

– Miért nem?

– Azért, mert nem szerettem a gázt, a füstöt... Akkor még nem volt villanyvonat. A sok pernyétől úgy köhögtem, mint a fene. A pályafenntartásra mentem, ahol alávertem a talpfákat, síneket raktunk le, meg váltókat, meg ilyesmiket. Pályamunkás voltam. Akkor átkerültem Budapest-Ferencvárosba kocsirendezőnek. 1945-ben ide Hatvanba hazajöttem, majd levizsgáztam váltókezelőnek, és akkor kaptunk lakást

a MÁV-kolónián. Akkor itt dolgoztam, mint váltókezelő. Megkezdtem 1945 végén, és egészen 1950-ig, míg el nem internáltak, addig itt voltam Hatvanban. Közben 1948-ban engem kizártak a pártból.

– Mikor léptél be a pártba?

– Amikor megkezdődött, mindjárt 1946-ban. A szocdembe. Na, a dalkörben ott volt egy gyűlés, egyszer csak azt mondják, hogy javasolja a párt Binder Gézát kizárni a pártból, mert az a bűne, hogy újságot nem olvas, politikailag fejletlen, bankártípus és kalmárleszármazott.

– Mi az, hogy bankártípus?

– Hát én nem tudom... Nekem volt négy gyerekem. Agitálni nem jártam, mert a gyerekeket abban az inflációs világban el kellett tartani. Akkor, amikor megkaptam a fizetést, és nem mentem el csak egy óra múlva elkölteni, akkor egy kiló helyett már csak fél kiló kenyeret kaptam ugyanannyi pénzért. Tehát muszáj volt menni feketézni – így mondták abban az időben –, hogy a négy gyereket el tudjam tartani... Ruhával, élelemmel.

– Akkor tehát kizártak?

– Ki. És mindenki megtapsolta. Mindenki megtapsolta, pedig én becsületesen dolgoztam a magyar államnak, úgy mint kocsivezető, mint váltókezelő, sőt, mint vonatvezető is később.

– Ki javasolta a kizárást?

– A kommunisták.

– Hogyan szólhattak bele, hiszen te szocdem voltál?

– Azért, mert egy párt alakult. Ez már az egyesülés után volt. A szocdemeket majd mindet kiszórták.

Most elmondom, hogy hogyan keveredtem bajba és miért vittek el... Ferenc-rendi barátok voltak itt, és 1950. június 19-én híre jött annak, hogy elviszik a barátokat, a Ferenc-rendi papokat. Hát sok nép odajött 19-én a templomhoz. Nem csináltak semmit, csak ott ácsorogtak és sírtak az asszonyok, hogy ne vigyék el a papokat. Akkor már megjöttek az ávósok vagy hat teherautóval. Fedett autók is voltak, hogy azon viszik a három ferences papot. Volt még egy „laikus testvér" is... Ezt az alkalmat tüntetésnek nevezték el a kommunisták. Csak arra volt jó, hogy a kiválasztottakat, akiket a pártemberek már előbb feljegyeztek – mert nem azokat vitték el, akik a tüntetésen ott voltak, hanem azokat, akikre haragudtak a pártemberek –, elvihessék. Engem már 3-4 hónappal feljegyeztek előtte. Tiszta rettegés volt az életünk, nem mertünk visszaszólni egy pártembernek sem, mert úgy elvitték, hogy a családját egy-egy sosem látta meg többé. Én két haragos pártembert szereztem magamnak, sajnos jóval ezelőtt a ferences ügy előtt.

– Hogyan?

– Jött egy vagon krumpli a Nyírségből... Hát, azt mondták, hogy a nagycsaládosok kapnak, a rászorultak. A feleségem már öt órakor kiment a vagonhoz, hogy majd kap krumplit a családnak. Hát, ott állt a feleségem reggel öttől. A feje fölött dobálták a pártembereknek a zsák krumplikat, és neki meg másoknak nem. Gál Ignác osztotta a krumplit. Gál Ignác rokon volt, úgy messziről. Mondta a feleségem: „Ignác bácsi, hát nekem miért nem ad krumplit? Hát itt állok már mióta... a család meg otthon van... Az uram menne szolgálatba." Gál Ignác ráordított, hogy várjon a sorára. A feje fölött tovább dobálták a zsákokat. „Itt nyújtom a zsákot, és nekem nem ad?" – mondta a feleségem. Gál Ignác azt mondta, hogy most már azért sem fog kapni. A feleségem hazajött krumpli nélkül. Indultam szolgálatba, és akkor egyszer csak jön az a pártember, aki osztotta a krumplit, meg jött Gál Ignác is. Kihívatott engem és azt mondja: „Nagy pofája volt a feleségednek, de majd én befogom egyszer." Nekem nem tetszett ez. Akármilyen párttitkár volt... ez nem példa egy pártembertől. Mondom neki: „Náci bácsi, a feleségemnek nincs pofája, van magának, meg a lónak, ha így beszél. Mert mi dolgozunk, maguk meg ott sütkéreznek a párthelyiségben." Erre azt mondta: „Lesz gondom rád!" Aztán elment. Így a „tüntetésre" már két veszélyes pártember ellenségünk lett. Ez elég volt ahhoz, hogy bennünket akár ki is nyírjanak.

Ezen a tüntetésen egyébként nem ártott senki senkinek. Vagy ötszáz ember volt ott... Én egész éjjel szolgálatban voltam, s csak onnan tudtam róla, hogy láttam az embereket hazafelé menet. Másnap jövök a munkából, és egy gyerek mondja, hogy Géza bácsi siessen, mert Teri nénit, a feleségét elvitték az ávósok. A gyerekek meg be vannak zárva és sírnak. Elmegyek oda a katolikus körnek nevezett helyiségbe, ahol össze voltak fogva a népek, akiket el bírtak, helyesebben akiket el akartak fogni... Hát engem nem engedtek be oda. Ahogy utólag a feleségem mondta, voltak vagy 150-en abban a helyiségben.

Na, elmegyek oda, és ott van az egyik mozdonyvezető, jó barátom. A szülei meg a Rózsafüzér Társulatban voltak. Az apja a fáklyát tartotta az oltár előtt... Hát ott áll a kapuban ez a mozdonyvezető, aki nagy pártember volt. Együtt jártunk iskolába, mondom neki: „Te, Karcsi, a feleségemet elhozták az ávósok, a lakáskulcs nála van, nem bírok bemenni, most jöttem meg a szolgálatból. Kérd már el tőle!" „Na gyere be! Majd te elkéred tőle" – mondta. Bemegyek. Már vagy négy ávós ott áll az ajtóban belülről. Mindjárt azt mondja az egyik: „Na vigyétek! Vigyétek ezt a csavargót!"

Belöktek az udvarra. Ott volt vagy 40 ember abban a nagy melegben. Volt abban tanító, orvosnövendék, kulák vagy minek nevezzem, meg csendőrparancsnok. Ki tudja, még kik voltak. Volt vagy három vasutas is. Hát ott állunk a forró napon délután négy óráig. Egyszer csak a mozdonyvezető barátom, az Antal Károly kiabál,

hogy Binder Géza jöjjön be kihallgatásra. Akkor bemegyek. Azt kérdi tőlem: „Hogy szerveztétek meg a tüntetést? Mondjad csak, kik voltak benne a tüntetésben, és hogyan szerveztétek meg? Milyen haverjaid voltak neked a papok?!" Mondom neki: „Karcsi..." Mire ő: „Nem vagyok Karcsi neked." Mondom: „Hát már nem vagyunk barátok? Azért, mert benne vagy a pártban? Én nem szerveztem semmit és senkit sem. Én nem tüntettem, hanem szolgálatban voltam. Becsülettel szolgáltam a magyar államot. Ha tudni akarod, akkor kérdezd meg anyádat, apádat, akik nagyobb katolikusok voltak, mint én, és ők is a ferences barátokkal milyen jóban voltak. Én csak azt mondtam, hogy dicsértessék a Jézus, annyi volt az egész. Meggyóntam, ha úgy jött a sor. Én nem szerveztem semmit, és én nem tudok semmit. És én nem voltam a tüntetésen sem... Mondom, apádat meg anyádat, azokat kérdezheted."

Nem kellett neki több, nekemjött és úgy összevert, hogy orromon-szájamon jött a vér. Az ávósok nem nyúltak hozzám, csak nézték. Akkoriban egy politikai tiszt, egy pártember azt csinált, amit akart. Ha esetleg nekimentem volna, akkor azok meg is tapostak volna, és agyonvertek volna. Ez az Antal Károly most Miskolcon lakik. Aztán azt mondta Antal Károly az ávósoknak: „Na, vigyétek ki és mosdassátok meg!" Megmosdattak. Aztán megint beálltam a sorba a férfitömegben. Este nyolc óra lett. (Közben a nőket, akiket elfogtak a tüntetésen, azokat mind hazaküldték. Csak amikor Recskről szabadultam, akkor tudtam meg, hogy a feleségemet mikor küldték haza.) Bevittek a Katolikus Körbe és sorba állítottak. Fürjes Józsefnek hívták a volt csendőrparancsnokot, tornacipőben, rövidnadrágban volt, mert így húzták ki az ágyból. Az ávósok, hogy nekik kedvük kerekedjen, azt mondták neki: „Na te csendőrpribék, gyere csak ide előre! Vezényelj csak ennek a sok aljas csendőr alantasodnak!" Egy ávós alhadnagy mondta ezt. „Na vezényelj csak nekik! Na!" És mikor nem vezényelt, akkor puskatussal hátba vágták. Kénytelen volt nekünk „Feküdj! Fekvőtámasz!", ezeket vezényelni. Negyvenöten lehettünk ott vagy ötvenen, de legalább huszonöt ávós volt a helyiségben. Antal Károly nézte és röhögött. Én agyon voltam fáradva a szolgálat után. „Fekvőtámasz, meg térdre!" Ilyen hajlítás, olyan hajlítás!

Az ávósok röhögtek. Ahogy én néztem, ezek az ávósok még az apjukat is megölték volna. Nem tudom, hogy milyen katonai esküjük volt, de azokban semmi irgalom, semmi szánalom nem volt irántunk. Este kilenckor teherautókba raktak bennünket. Elhozták a templomból a barátok fehér kötelét, amivel a csuhát kötik össze, és azzal kötöttek össze bennünket. Nem bírtunk volna megszökni, mert ott volt két ávós is, géppisztollyal. Beértünk Pestre, az Andrássy út 60-ba. Ott voltunk vagy három napig. Ez 1950. június 20-án volt. Letettek bennünket az alagsorba. Ott nem hallgattak ki, hanem onnan átvittek bennünket csukott autóval három nap után a Markó utcába. Ott aztán volt „foglalkozás"! Ott voltak a szerzetes barát-

tok is. Ott voltunk tizenhét napig. Puszta kézzel vertek bennünket. Felváltva vittek kihallgatásra. Busztin Gábor, erre emlékszem, ő volt a legkegyetlenebb. Tudom, hogy főhadnagy volt. A papokat is jól összeverték. Egyszer egy ávós szakaszvezető szólt, hogy Binder Géza jöjjön be kihallgatásra. Bemegyek a szobába és mondják, hogy: „Binder úr, foglaljon helyet! Mondja csak el, hogy hogyan történt a hatvani tüntetés?! Kit szervezett maga be, és kivel volt együtt? A papokkal milyen viszonyban volt? Beszéljen csak! Mert a feleségét kihallgatjuk, aki itt van a másik szobában. Ő megmondott mindent már. Maga is mondja el, hogy történt! Nem lesz semmi bántódása, mindjárt mehet haza."

Persze tudtam, hogy a feleségem nem lehet itt, és már azt is tudtam, hogy engem sem fognak hazaengedni. Mondtam neki: „Főhadnagy úr, én nem szerveztem semmit, ahogy már odahaza is mondtam. Én a papokkal csak köszönő viszonyban voltam. Dicsértessék a Jézus Krisztus!, ennyi volt az egész. Én szolgáltam becsületesen 1938-tól 1950-ig, míg el nem hoztak. Nem tudok szervezkedésről és papokkal való cimborálásról."

Busztin azt mondta: „Akkor végeztünk és mars ki!" Hát, kivittek a másik szobába, ahol négy ávós már várt. Ütöttek, vertek. Egyiktől szálltam a másikhoz. Puszta kézzel és két gumibottal vertek. Összeestem. Hoztak egy vödör vizet, fellocsoltak, és úgy vizesen, maszatosan kilöktek és kísértek vissza... És így ment vagy tíz napig. A végén abbahagyták, mert látták, hogy nem tudok mondani semmit a világon.

Magam voltam egy cellában, hogy ne tudjunk egymással beszélni... Innen aztán elvittek bennünket a Csokonai utcába. Ott volt egy államvédelmi fogház. Ott már nem bántottak bennünket. Ott még azt is megkérdezték, hogy mondjam meg, ki bántott. Meg hogy milyen bűnös vagyok. Itt csak három napig voltunk. Ezek tisztek voltak, műveltebbek voltak. Ott már nem figyeltek bennünket a kukucskálón. Aztán elvittek bennünket Kistarcsára, az internálótáborba. 1950 augusztusa volt.

– Kik voltak ott a hatvaniak közül?

– Ludvig Károly kalauz, Jávori Szilárd kalauz, Vass István szertárban dolgozott. Zsákai László szertárban dolgozott. Meghalt már. Csabli Lajos mozdonyvezető. Ő megnyomorult Recsken. Vörös István mozdonyvezető, Nagy József kalauz stb... Kistarcsán szerencsés voltam, mert kondéros lettem. Nem tudom, hogy pecáztak ki engem ételhordónak. Mondom, szobába vittem a kosztot, jobban éltem, mint a többi. Kistarcsán volt egy női ezred is. Ott voltunk kb. egy hónapig. Mikor odamentünk, akkor ott már ávósok voltak. Aztán elvittek minket Recskre. Fogadott bennünket a táborparancsnok. Fóris Béla volt a neve. Olyan ötvenéves lehetett. Jó derék ember volt. Sötét hajú. Azt mondta: „Na szépfiúk, megjöttetek?! Itt fogtok elpusztulni mindannyian. Egy sem fog hazamenni. Itt a kőbányában megbontjátok a hegyet. Látjátok azt a hegyet?! Na azt fogjátok megbontani, és míg azt el nem

hordjátok, addig nem mehettek haza. És visszabeszéd nincsen. Minden államvédelmi katonának engedelmeskedni kell, mert aki nem engedelmeskedik, azt bezárjuk a pincébe. Ott ordíthat, míg él." Voltak ott ilyen földbunkerek... Közénk be volt építve egy csomó vamzer, besúgó, spicli.

Azt is mondta a táborparancsnok, hogy nem fogtok se írni, se olvasni és látogató sem lesz. Erre számítsatok, és itt fogtok elpusztulni névtelenül.

Csete József

Mi azt hittük, hogy sohasem megyünk haza innen. Meghaltak sokan közülünk. Hatvanból egy 40 éves mozdonyvezető meghalt, a Vörös István, azt egy kő ütötte agyon. Nekem csak karikagyűrűm volt, soha többet az életben nem kaptam vissza. Egy öltöny ruhában mentem el, és minden ott maradt. Minden. 1952-ben egyszer lesodort engem egy kő, elestem és fölöttem gurultak le a kövek. Kisebb agyrázkódást kaptam. Megúsztam. Volt egy olyan eset télen, mikor az ávósoknak kedve kerekedett, hogy a két barakksor közé kivezényeljenek bennünket a legnagyobb hidegben és fagyban, és csuklógyakorlatot tartattak velünk reggel öt órakor. Röhögtek rajta, hogy majdnem megfagytunk. És esik ránk a hó, mi meg félmeztelenül ott vagyunk kint.

Ávós volt a konyhaparancsnok. 1952-ben volt olyan, hogy bab volt hetekig, de tele kaviccsal. Be sem volt rántva. Volt olyan, hogy kenyeret nem kaptunk vagy két

hétig. Lencsés is szakács volt, meg volt egy hatvani szakács is, a Vass Pista. Most két éve halt meg. Aztán volt még egy hatvani szakács. Mikor osztották a kosztot, az ávós konyhaparancsnok ott állt mellettük. Ha ránézett arra, akinek adta a kaját, azt hitték, azért néz rá, mert annak többet akar adni. Voltak azért olyan fineszesek a hatvani szakácsok, hogy azért suttyomban ránk néztek, és jobban belemerítették a kanalat, de úgy, hogy ne vegye észre az ávós. Mi aránylag nem éheztünk annyira, ha a hatvani szakács osztott nekünk... Ha a másikhoz kerültünk, az bizony nem merítette meg a kanalát.

Volt négy ávós, akik a hátunkon tapostak, és addig nem lehetett felkelni, míg nem mondták, hogy kelj fel. Ezeket az ávósokat a németekhez lehet hasonlítani, olyan kegyetlenek voltak, mint a németek, mint az SS-esek. A fronton sokszor az SS-esek nem voltak olyan kegyetlenek, mint az ávósok. Az ávósok elvetemült nép volt. Arra esküdött, hogy még az apját is megöli, ha vét a rendszer ellen... Kegyetlen és büszke, rátarti emberek voltak. Volt a Kutyás őrmester, az senkit nem bántott. Mindig két kutyával ment... Volt ott vagy hat-nyolc véreb is, és ha szökött valaki, akkor azokkal keresték. 1951-ben jött a Fóris helyett egy kis ember, a Csete. Azután jöttünk rá, hogy tulajdonképpen mégis az első táborparancsnok, a Fóris volt a legjobb, mert sok mindent elnézett. Mindent rábízott a beosztottjaira. Ez a kis alacsony ember, a Csete volt a legkegyetlenebb. Hogy őszinte legyek, a táborparancsnokok nem nagyon jöttek közénk. A beosztottjai jöttek, és úgy megfélemlítettek bennünket, de úgy, nem is tudok erről beszélni... Aki feljárt takarítani a táborparancsnokhoz, az besúgó volt. Nagyon sok besúgó volt. Az internált brigádvezetők kiemelt kosztot kaptak, és ezek voltak a besúgók nagyobbrészt. A Jeges is internált volt. Egy magas, büszke ember. Hajagos is besúgó volt. Ezek súgtak be az ávósoknak, aztán jól megvertek bennünket. A vamzerek kedvesek voltak mindenkivel. Az ember nem is gondolta azt, hogy ő vamzer, olyan kedvesek voltak, mert ki akartak venni mindent az emberből. „Igaz, hogy rossz a koszt, ugye?" – kérdezgették, aztán beárulták az embert. Meg „ez az ávós ugye, nem jó?" És akkor bejött este az az ávós, és agyonverte az internáltat, aki mondta.

A kezem meg van erőltetve, nem hajlanak az ujjaim. Ez Recskről van. Télennyáron kint a bányában. Akárhová léptünk, minden tele volt bolhával. Állandóan kaparóztam. Éjjel bekötöttem az alsónadrágot, hogy ne bírjon a bolha bemenni. Leszórtunk diólevelet, de nem ért semmit. Azt a nevet adtuk a tábornak, hogy Mátrabolhás. A végén én aztán jól bekerestem magamnak! Három év alatt kerestem 600 forintot! Az utolsó évben az ávósok közül volt, aki jobb lett. Ledobott nekünk cigarettát vagy szóba állt velünk. Mikor szembejött egy ávós, akkor nekünk meg kellett állni, míg el nem ment. Mi voltunk ürgék, meg himpellérek, meg gazemberek, csak emberek nem. Recsken annyit dolgoztunk, mint az állat.

A feleségemet meg elvitték ez idő alatt Hortobágyra. Négy gyerekkel együtt vitték az ávósok. Rájuk rendőrök is vigyáztak. Nem volt szabad még énekelniük sem.

– Kik voltak még ott, a táborban vasutasok?

– Megmaradt a távirat, amit a budapesti igazgatóságtól küldtek a hatvani vevőállomásra 1950. június 23-án, hogy az abban felsoroltak jelenjenek meg fegyelmi tárgyalásra Budapesten június 26-án. Mi akkor már le voltunk fogva. Itt a névsor: Ignatovits Sándor, Jávori János, Jávori Szilárd, Ludvig Károly, Fehér József IV., Palkó János főkalauz, Balogh László kalauz, Széles György kalauz, Farkas Mihály kalauz, Balázs János MÁV raktári munkás, Nagy József kalauz, Binder Géza váltókezelő, Kovalóczky Károly, Aradi István kocsifelíró, Ballai Sándor állomásfelvigyázó, Barecz György főfelügyelő, raktárfőnök, Vásárhelyi János állomáselöljáró, Bodonyi Tibor, a magasépítkezésnél munkás, Kardos István bádogos és vízvezetékszerelő.

KERESKEDŐ JENŐ (volt rab, akkor szabósegéd, ma nyugdíjas szabómester Budapesten)

1929. január 22-én születtem. Zuglóban történt a letartóztatásom. 1950. április elején a Szőnyi út sarkán, a velünk szemben levő házba mentünk volna át az egyik barátunkhoz. Nem találtuk otthon, és ahogy kijöttünk a Kozma Sanyi barátommal együtt, megláttunk ennek a háznak az oldalán egy nagy plakátot, Sztálint és Rákosi Mátyást ábrázolta. Szemben álltunk a plakáttal, körülnéztünk, az utcában egy lelket sem láttunk, illetve jobbra tőlem öt méternyire egy öt-hat éves kisgyerek játszott a homokban, őtőle nem tartottunk, tehát megnéztük a plakátot és elkövettük azt a butaságot, hogy ráköpködtünk, tudatosan, ötször-hatszor vagy még többször a Sztálin és Rákosi arcképére. Utána, mint aki jól végezte dolgát, hazamentünk, harminc méternyire édesanyámhoz, és készültünk az ebédhez. Alighogy hazaérek, anyám tálalja az ebédet, jön az egyik szomszéd néni és mondja: „Jenő, mit csináltatok? Rohanjatok vissza, mert a gyerek jelentette az apjának, hogy Sanyi és Jenő ráköpött a Sztálin és a Rákosi plakátjára! Rohanjatok vissza, mert a gyerek jön az apjával a ház elé és megnézi, hogy tényleg rá van-e köpve." Hát nem ebédeltünk, rohantunk vissza a Sanyival, és papírral kezdtük törölgetni a plakátot. Ebben a pillanatban jelent meg a kisgyerek az apjával, Tiszaverrel, így hívták. Ismertük jól, mert a velünk szemben levő házban házmester volt. Törölgettük a plakátot. Ránk nézett és azt mondta: „Ti voltatok azok? Ti köptétek le a plakátot?" Hát úgy gondoltuk, hogy ebből nagy baj nem lehet, és elvállaltuk, pláne, ott volt a szemtanú, a kis ötéves gyerek, nem tagadhattuk le. „Igen, mi köptük le, de már le is töröljük, tetszik látni? Már töröljük is..." „Hát nem úgy van az, mert aki a Sztálin elvtársat leköpi, meg Rákosi elvtársat, annak a továbbiakban kell számolni a büntetéssel... bemegyünk a rendőrségre."

Rákosi a „néppel"

Úgy gondoltuk, hogy ebből nagy baj nem lehet, elindultunk a rendőrségre hárman. Az Erzsébet királyné úton mentünk be, ott átvettek mindjárt a rendőrök, papírt is csináltak, és továbbítottak minket a Bosnyák téri kapitányságra. Tiszaver azt mondta, hogy kapunk 50-100 forint pénzbírságot, de ennyivel megússzuk, és legalább megtanuljuk, hogy többé a Sztálin elvtársat nem köpjük le...

Hát sajnos ott maradtunk egészen reggelig, és aztán jöttek az Andrássy út 60-ból, belöktek bennünket egy személygépkocsiba, és bevittek bennünket az Andrássy út 60-ba. Állítólagosan a félelmetes 200-as cellában voltunk egy-két óra hosszat, ott megebédeltettek bennünket, és mivel telt ház volt, egy másik kocsival átvittek bennünket a Markó utcába, az ÁVO-kirendeltségre, a félemeletre. Ott az első nap csak beszélgettek velünk, legyünk nyugodtak, nem lesz semmi bántódásunk. Ki volt a felbiztatónk, ki mondta, hogy köpjek rá a Rákosi és a Sztálin elvtársra? Hát ilyen nevet nem tudtam mondani, mivelhogy magunktól köpködtük az elvtársakat, a népek vezéreit.

Akkor fogytán volt a türelmük, és kezdték azzal, hogy bizony gumibottal ütöttek-vertek. Előre tartott két kézzel kellett állnunk. Megmondták, hogy ne csukjam be az ujjaimat, mert eltöri az ujjamat, és ez valóban úgy is van, nyitott kézzel kellett állnunk. Tartottam a kezemet, és huszonötöt, ötvenet, az Isten tudja, vagy talán százat is belecsaptak. Az egyik ávós, amilyen erővel csak tudta, suhintotta a gumibotot a két tenyerembe, és amikor az megvolt, hasra kellett feküdnöm, levenni a cipőt, az egyik rám tette a lábát, a térdemet fel kellett így hajtanom, mezítláb voltam, és ütötték ugyanígy, az Isten tudja miért. Olyan dagadtra verték a kezemet és a lábamat, mintha egy kilós kenyér lett volna minden darab testrészem, olyan volt.

Akkor egy-két napot pihenni hagytak. Az volt benne a jó, hogy nem nyúltak hozzánk, a Sanyihoz és hozzám sem, csak álltunk a falnál, a cipő orra és az én orrom ott kellett legyen a falnál, mert ha nem, akkor a fejemet odavágta az ávós a falhoz. Tehát igyekeztünk odatenni az orrunkat a falhoz, és békességben hagytak. Inni kaptunk csak, és este felmehettünk a cellába vacsorázni. Egy nap egyszer kaptunk enni.

Amikor olyan második-harmadik alkalommal vert össze az én nyomozóm, és nem tudott belőlem neveket kicsikarni, akkor büntetésből három napig nem engedtek fel a cellába, étlen-szomjan voltam lenn, 72 órát álltam éjjel-nappal, délben és éjfélkor csak vizet kaptam. Az volt a megszokott rend minden kihallgatottnál, hogy esténként felmehetett vacsorázni. Akkor lefeküdt 1-2 óra hosszát, és akkor éjfélkor döngött a vaskapu, jött a foglár, és vitte le őket reggelig vagy másnap estig állni. Most ez kétszer elmaradt nálam, borzasztó éhes voltam, csak inni kaptam vizet, és ennivaló semmi, szédelegtem az éhségtől...

És most jön a sajnálatos eset, amire undorral tudok csak gondolni, arra az ávósra, akinek nem is voltam kihallgatottja: Óvári főhadnagy (másokat kínzott, nem engemet, énhozzám nem nyúlt egy ujjal sem) este készült haza. Mi öten-hatan álltunk ott reggelig, vagy talán többen is, és egy ávós vigyázott ránk, de ezen az ominózus estén csak egyedül álltam, és az Óvári főhadnagy szedte össze a cókmókját, és ment volna haza. Én bátorkodtam odafordulni a főhadnagyhoz, és azt mondtam: „Volna egy kérdésem..." „Tessék! Mi a probléma?" Mondom: „Minden este felengedtek eddig vacsorázni, most két napja már nem vacsoráztam, tessék felengedni, hogy megegyem a vacsorámat fenn a cellában." Jóságos hangon mondta: „Éhes?" Mondom: „Igen, nagyon éhes vagyok, három napja nem ettem..." „Na jöjjön" – azt mondja, és kivezetett ebből a szobából, be az ő szobájába, de nem fogadta el az udvariasságomat, én mentem előre a szobájába. Becsukta maga mögött az ajtót. Olyan 165 cm magas, borzasztó erős felsőtestű, széles vállú volt, azt mondták róla, birkózó sportember lehetett valamikor. Becsukja maga mögött az ajtót, és megfogja jobb kézzel vagy bal kézzel, nem tudom biztosan, a grabancomat, a mellkasomat, megmarkolja, és nem tudom, hogy hányat, ameddig ő el nem fáradt, ököllel ütött arcba, szembe. Ömlött a vérem, a gennyem, a szemem majd

kifolyt, az orromból patakokban ömlött a vér, a számból is, ami alul-felül felrepedt, és ő csak ütött, ütött. Utána, hát annyira folyt már a vérem, fel kellett törölnöm először a szőnyeget vizes zsebkendővel, és utána magamat kellett rendbehoznom.

Ez olyan öt percig tartott, ez az ütés-verés, aztán le kellett feküdnöm a földre, és amíg el nem állt az orrom vérzése (a szám teljesen szétrepedt, az alsó ajkam) és nem látta, hogy rendben vagyok, addig mikor elment mellettem, mindig belém-belém rúgott, a derekamba, a lábamba vagy a vállamba. Nem ment el úgy mellettem, hogy belém ne rúgjon, amíg el nem állt a vérzés. És amikor elállt a vérzés, akkor felöltöztetett, megfésülködtem, és visszamentünk oda, ahol a kis ávóst otthagytuk egyedül. Azt mondja fennhangon az ávósnak, valahogy így: „Itt van ez az ember, vigyázzon rá reggelig! Ez egy közveszélyes ember, vacsorát kért, hát megkapta a vacsorát, nézzen csak rá!"

Odaálltam a falhoz, és ő elment haza. Az ávós, kis tizedes, egy-két perc elteltével odajön hozzám, megfogja a vállamat, maga felé fordít, és azt mondja: „Éhes?" Hát persze, az előbb kaptam a nagy verést az Óvári főhadnagy úrtól, hát már csak nem mondom, hogy éhes vagyok... Azt mondtam, hogy nem! nem! nem vagyok éhes! Azt mondja, hogy maga éhes. Mondom nem vagyok éhes, és visszafordultam a falhoz. „Ne forduljon a falhoz! Forduljon felém! Hogy néz ki? Hát maga éhes!!!" Azt mondtam megint, hogy nem vagyok éhes.

Bement a szekrényéhez, kivette az íróasztalából az uzsonnáját vagy a vacsoráját, amit az édesanyja vagy a felesége csomagolhatott neki, és odahozta nekem. Két karéj vajas kenyér volt, szendvics, és azt mondta: „Egye meg!" Félve nyúltam a kenyérért. „Fogja meg, nyugodtan!" Szinte rám ripakodott: „Fogja meg és egye meg!" És megettem állva, illetve nem is állva, hanem odahozta nekem a széket, leültem, a falnak háttal, és ő addig figyelt a kémlelőnyíláson ki a folyosóra, hogy nem jön-e vissza az Óvári főhadnagy. Megettem. Hozott nekem vizet, megkínált két pohár vízzel. „Elég volt?" „Elég." Otthagyta a széket, odafordította a falhoz, azt mondta: „Most pedig aludjon reggelig, ne féljen, nem fogom bántani!" És ahogy tudtam, félrefordított fejjel nekidőltem a falnak, és egy fél percen, de lehet, hogy már tíz másodpercen belül aludtam. Nem tudtam magamról semmit, hát három napja már nem aludtam, és a negyedik napról már csak azt tudom, hogy reggel úgy öt óra lehetett, és mint ahogy egy anya a gyerekét ébreszti, olyan gyengéden, ez az ávós fiatalember fogta a vállamat és gyengéden mozgatta: „Ébredjen... ébredjen, na gyerünk, ébredjen... megyünk ki mosakodni."

Felébredtem, és szinte nem tudtam egy pillanatig, hogy hol vagyok. A csodálattól, hogy ilyen létezik. Kimentünk a mosdóba, megmosakodtam alaposan, megfésülködtem, és arra kért, amikor visszamentünk, hogy álljak vissza a falhoz és ígérjem meg, hogy soha-soha senkinek én ezt el nem mondom. Hát én most har-

mincnyolc év távlatából ezt elmondom, hogy ilyen is volt, ilyen ávós, bár az ilyenből csak nagyon-nagyon kevés lehetett, sajnos.

– Honnan ismerted Óvári főhadnagyot?

– Ott a Busztin Gábor volt a főnök, azt tudom, százados volt, akkor egy ávós főhadnagy, aki az Óvári volt, volt egy Sásdi nevű főhadnagy, aki engem hallgatott ki és még egy magas, sovány fiatalember volt, de az ő nevét nem tudom.

– Ez mikor történt?

– 1950. április elején. Húsvét után. Onnan a Kozma Sanyi barátommal együtt április 21-én leinternáltak bennünket Kistarcsára, és a következő év január 3-án elvittek bennünket Recskre.

PUSKA LAJOS

1918-ban születtem. Földműves vagyok. 1949-ben letartóztattak az Államvédelmi Hatóságok, és Kistarcsára, majd onnét a recski táborba internáltak. 1953 szeptemberében szabadultam.

1938-ban ide nősültem a faluba. Tizennyolc hold földem volt, az volt az én vagyonom. 1945-ben a Hangya Szövetkezetben megválasztottak engem ügyvezető elnöknek. 1948-ban megalakult a Földműves Szövetkezet, és kimondták a két szövetkezet egyesítését. A két tagságnak ki kellett mondani külön-külön, hogy mindenki akarja az egyesülést. A Földműves Szövetkezet ezt ki is mondta, de a Hangya Szövetkezetnél csak este 9 óra tájban sikerült kimondatni a tagsággal az egyesülést, de az volt az óhaj, hogy továbbra is én legyek az egyesült szövetkezetnek az elnöke. Ez egy tiszteletbeli állás volt, társadalmi állás, ezért pénzt nem kaptam. Elvállaltam, és ezt vittem 1949 tavaszáig. Akkor Igalba hívtak engem, a járási pártbizottságra, és ott megkérdezték, hogy a földjeimet akarom-e művelni tovább vagy a szövetkezet vezetését vállalom-e inkább. Mondtam, hogy én továbbra is a földjeimet akarom művelni. Erre azt mondták, hogy nem vagyok a továbbiakban kívánatos és mondjak le. Másnap le is mondtam, mert éreztem, hogy én nem kívánatos személy vagyok. Nem, a falu előtt nem, hanem pártvonalon, politikai vonalon. Megéreztem én, hogy jobb lesz minél előbb szabadulni, mert nekem nem ez a kenyerem. Nem ebből éltem. Hát ugye, olyan szegény volt a Hangya Szövetkezet akkor, '45-ben, mikor megalakult, semmije nem volt. Infláció volt, minden volt, hát semmi nem volt. El kellett indítani valakinek ezt a szövetkezetet, és el is indult annak rendje-módja szerint. Cserevilág volt, cseréltünk sóért, kukoricáért, ezért-azért... Volt egy ügyes boltosunk, aki a hátán hordozta haza Kaposvárról a holmit, amit el tudtunk adni. Tetszik érteni? A boltosnak volt fizetése, de nekem nem volt. Mégis, '45-ben éreztem a nép bizalmát, és úgy éreztem, hogy el tudjuk indítani ezt a szövetkezetet. És el is indítottuk. Szövetkezeti működésem alatt egy

szeszfőzdét is vásároltunk Budapesten. Kukoricáért vettük. Hát így volt... És még ma is működik az a szeszfőzde, amit akkor mi vettünk.

Abban az időben a Földműves Szövetkezetnél volt egy boltos, aki nem tudott elszámolni. Láttuk, hogy nem jól mennek a dolgok, és kértünk egy központi leltárt, kimutattak 14 000 forint hiányt. A szövetkezet kötelessége volt felszólítani őt, hogy a hiányt fizesse be. Ő azonban nem fizette be. Akkor már nem én voltam az ügyvezető. Az új ügyvezető elnök, aki az utódom lett, az csinálta meg a feljelentést ellene, és az ő feljelentése alapján, mivel nem fizette ki a 14 000 forintot, akkor tartóztatták le. Na most, kérem szépen, őneki, az ő boltjának is voltak hívei, akik nem jó szemmel nézték, hogy letartóztatták. Nem tudták, a nép nem tudta, hogy miért tartóztatták le. Gyűlést hívtak össze este és követelték, hogy bocsássák szabadon.

Én nem voltam azon a gyűlésen. Egész héten arattam, akkor volt a legnagyobb munkaidő, júliusban, kérem szépen. Este itthon feküdtem az ágyamban, és semmit se tudtam erről a gyűlésről. Másnap reggel elindultam a templomba, mint mindig vasárnap, és a templomajtóból vittek engem el. Onnan hívattak a rendőrségre, és én onnan többet nem jöttem haza. Én már csak később tudtam meg, akkor, amikor hazajöttem Recskről, hogy akkor este a gyűlésen az akkori párttitkártól kérték számon, hogy miért tartóztatták le azt az embert. Olyan forró volt a hangulat, hogy a párttitkár nagyon megijedt, a rendőrséghez fordult, és egy rendőr lőtt egyet a levegőbe. A párttitkár kihívatta a pécsi ÁVO-t. Mikor engem odavittek a rendőrségre, ott már sok ember volt, akit kihallgattak, és bár én a gyűlésen nem vettem részt, mégis az lett a vád ellenem, hogy én voltam a szellemi elindítója ennek a gyűlésnek.

Először itt, Göllében hallgattak ki, a helyszínen, innét elvittek Igalba, utána Pécsre, utána az Andrássy út 60-ba, utána Kistarcsára... Pécsett a Gábor főhadnagy volt. Mondtam neki, hogy állítsanak bíróság elé. Azt mondták: „Nem, magát nem lehet bíróság elé állítani, magát a bíróság nem ítéli el. Majd magát mi elvisszük, és majd amikor nekünk tetszik, akkor hazaengedjük. Ha mi jónak látjuk, hogy hazamehet." És így lett ebből öt év.

A vád az volt, hogy a nevezett személy részt vett azon a gyűlésen, aminek az volt a célja, hogy a boltos letartóztatását megakadályozza. Ez volt a vád, hiába bizonygatták – mert bizonyította a feleségem, aláírtak egy csomó kérvényt, a falu népe is aláírta –, hogy én nem voltam ott, de hát nem volt foganatja, kérem szépen. Voltak pedig tanúk, majdnem az egész falu bizonyította az ártatlanságomat. Hiába tiltakoztam, semmi foganatja az én szavamnak, meg az övékének sem volt.

– Hányszor hallgattak ki?

– Kérem szépen, egyszer sem... nem kihallgatás volt. Hát Pécsett ott voltam tíz napig, nem is kérdeztek meg. Egyenesen elvittek az Andrássy út 60-ba. Egy nap voltam ott is, semmit mást. Kaptam egy vacsorát, kérem, ott se hallgattak ki...

Másnap reggel jött a szállítmány, és akkor avval a szállítmánnyal Kistarcsára kivittek. Onnét meg a recski táborba. Ott voltam 1953 decemberéig. Hol ácsoknál dolgoztam, hol kőbányában. Nehéz dolog volt ott. Nem ment az ember emberszámba, tetszik érteni? Nem volt ott emberszám... Nem is úgy hívtak, hogy ember... „Ürge, zárd el a csapot!"... meg ilyenek. Ember akkor lettem, amikor szabadultam, már előtte egy héttel. Akkor úgy jöttek be: „Jó reggelt, emberek!" Addig sose voltunk emberek.

– Megvertek?

– Kit nem vertek meg?! Nem hiszem, hogy akadt olyan ember, aki a három vagy négy év alatt ne kapott volna valamit. Ezt nem szégyellem mondani, ez az igazság.

– Emlékszel egy-két őrnek a nevére?

– Kérem szépen, a nevére nem, mert a nevüket nem tudtuk. Hát valami alapján elneveztük őket. Volt az Ami, a Zablás, a Repetya. Repetya rendes volt, onnan jött a neve, hogy néha adatott valakinek repetát. Hiába mondta a Lencsés, hogy nincs repeta, volt, hogy Repetya azt mondta – ezt én hallottam, kérem szépen, ez így volt – „akkor adja oda a magáét!" Hát volt például még a Borzas. Hát most mondjam, hogy az nem embernek számított? Már hogy szadista volt. Mert ezeknek a nagy része az volt. Ott volt például a Dücskő, akit azért neveztünk így, mert ő tuskóztatott a néppel, de nem tudta kimondani, hogy tuskó, hanem helyette azt mondta: dücskő. Így maradt rajta a név. Az nem engedett fölnézni, amikor tuskót szedtünk reggeltől estig. Nem lehetett megállni és egy pillanatra kinyújtózni, kérem szépen, mert azonnal fogdára vágott.

– Milyenek voltak az internáltak egymáshoz?

– Kérem szépen, mit is mondjak? Hát az is vegyes volt. A nyolcvan százaléka, merem mondani, nagyon rendes, nagyon megértő, becsülettel cipelte, amit Isten rámért. De, nehezen mondom... Hát voltak ott beépítettek is, tetszik érteni? Nehéz szívvel mondom, de voltak, voltak...

Hát kérem szépen, egy szerencsém volt: harmincéves voltam. Könnyebben átéltem ezeket, mint az ötven- és a hatvanévesek. Én láttam ötvenéves embereket sírni! Meglett embereket sírni láttam. Én nemigen sírtam, megmondom őszintén, mert ha én kaptam, akkor összeszorítottam a fogam és kész. Így jártam meg öt évig az én kálváriámat.

Mi lehetett a valódi oka, hogy büntetlen kétkezi munkásokat Recskre száműztek?

Úgy érzem az, hogy ezek az egyszerű emberek olyan etikus értékrend szerint éltek, amely a hagyományos európai kultúrában gyökerezik és homlokegyenest ellenkezik a sztálini ember magatartásával, amelyet nem a humánum vezérel, hanem az osztályharc célszerűsége, a párt iránti tökéletes hűség és alávetettség.

Volt egy Eöri Lajos nevű szegényparaszt származású rabtársunk, aki korábban – mint ÁVH-s őrmester – az Andrássy út 60-ban teljesített szolgálatot. Az egyetlen volt – ezért is emlékszem rá jól másokkal együtt –, aki emberként bánt velünk. Ezen bukott le, és így került közénk. A táborban a múltja miatt kinevezték brigádparancsnoknak, de ott sem volt képes könyörtelenül elbánni velünk. Részvétet érzett irántunk, és hogy segítsen rajtunk, betegre dolgozta magát. Persze hamarosan leváltották. Az igazi kápónak, az igazi ávéhásnak nem lehetett szíve, nem hihetett a felebaráti szeretetben: csak a kapott parancsot teljesítette. De azt mindenáron.

BÁLINT JÁNOS

– Mit csinált volna, ha az ön unokája, mint húszéves fiatalember, itt a recski táborban lett volna lefogva?

– Most ezt ne tessék kérdezni, hanem azt, hogy valaki megérdemli vagy nem érdemli meg. Ha megérdemli, nem csinálhatnék semmit. Épp úgy, mint ma sem csinálhat senki semmit.

– És ha tudná, hogy nem érdemli meg?

– Hát akkor nézze, megpróbálnék olyan helyeken kopogtatni, ahol esetleg le bírnám rendezni a helyzetét.

– Maga szerint az ötvenes években be lehetett ilyen helyekre kopogtatni?

– Mindenhova be lehetett. Az megint más, ha nem fogadták, azt én nem tudhatom. Nézze, az a véleményem, kérem szépen, hogy ezt azoktul köllene megkérdezni, aki őket elítélte... Hogy egyáltalán hibásak voltak vagy sem. Mi azt nem tudjuk, mert mi csak katonák voltunk... ugye, nem parancsnokok, nem nyomozók, nem őrnagyok, akik foglalkoznak a kihallgatási ügyekkel. Mi ezt nem is tudhattuk.

– Amikor itt, Recsken esténként lefekszik, tiszta lelkiismerettel alszik el?

– Mindig tiszta lelkiismerettel alszom el, erről a részről. Mert a kötelesség ide küldött, itt kellett lennem... .

– Tehát ön utasítást hajtott végre?

– Igen.

– És ha önnek azt mondták volna, hogy lőjön le tíz embert, akkor lelőtte volna?

– Nézze, lehet. Azt nem lehet mondani, hogy nem, mert ha nem, akkor esetleg magát lövik le... Most hogy mondjam magának? Ha most olyan utasítást kap, hogy kérem, menjen ki ide és vegyen fel egy riportot, és maga nem azt csinálja, akkor maga mit fog kapni – csak egy példát mondtam – a feletteseitől? Vagy ha az én vezetőm nem azt hajtja végre, amit felülről kap. Akkor mi lenne?

Pesterzsébeten születtem. A család a XIX. században jobb napokat látott, a XX. század elején proletár nyomorban élt. A házra, amelyben gyerekként éltem, egy lelőtt Liberátor zuhant rá a háborúban, az volt a szerencse, hogy üres volt már a hasa, így csak a házunk pusztult el, de hogyha bombaterhével zuhan oda, az egész környék megsemmisül. 1929-ben születtem, májusban, és május volt 1949-ben is, amikor 20 éves koromban letartóztattak.

– Mivel foglalkoztál akkoriban?

– Sok mindennel. Ismered azokat a zavaros háború utáni éveket, ugye? Tizenöt éves múltam, de a tizenhatot még nem töltöttem be, amikor újságot csináltam, annak voltam a szerkesztője. Valódi nyomdában nyomták, és tízezer példányban jelent meg. Ez volt a Holnap. Nem a Sulyok Dezső-féle Holnap, amely két évvel később, '47-ben jelent meg, ha jól emlékszem. Ez '45-ben jelent meg, azután egy-két szám után gyorsan megsemmisült az infláció miatt. Ifjúsági lap volt, de nem diáklap.

– Hová jártál iskolába?

– Részben a pesterzsébeti Kossuth Lajos Gimnáziumba, részben pedig a Berzsenyi Gimnáziumba. Aztán bejártam több helyre egyetemre, főiskolára anélkül, hogy elvégeztem volna. Engem mélységesen érdekelt mindig a képzőművészet. Éppen ezért oda jelentkeztem a barátaim révén, a Képzőművészeti Főiskolára, ahol még úgy szabad bejárásom is volt, mondjuk. Abban az időben az Esztétikai Intézetbe is be-bejárogattam, de ott sem voltam nyilvántartott egyetemista.

Na most, közben volt egy bejegyzett szövetkezet, az Írók és Művészek Szövetkezete, és ebben a szövetkezetben ügyködtem. 1948-tól már egyre inkább csak azért, mert megismerkedtem egy félig olasz, félig magyar származású karikaturistával, és nem utolsósorban benne látván a lehetőséget, szerettem volna eljutni Olaszországba, mert érdekelt a képzőművészet. De hivatalos kérelmemet a kimenetelre 1948 végén elutasították, és 1949 májusában itt, Budapesten letartóztattak határátlépési kísérletért. Hát ugye ez nem volt egyedülálló dolog. A szándék kétségtelenül megvolt bennem, gőzös, ifjú fejjel tudakozódtam, kerestem a kiutazás lehetőségeit, és közben boldoggal, boldogtalannal is szót váltottam. Nem születtem azzal a gyanakvással, ami később aztán mégiscsak kifejlődött bennem a történtek és élmények hatására.

Csatlakozott hozzám ugyanis – illetve bejelentette, hogy ő is ki akar menni – egy ékszerész. Ez a nagyon megnyerő modorú, kedves úriember ávós tiszt volt, ahogy később kiderült, tehát egy szabályos „azsanprovokáció" vette kezdetét, és így tartóztattak aztán le. Az utcán, tehát nem lakásban. Hozzám lépett egy köpcös férfiú kalapban felöltőben, és azt kérdezte:

– Szőke úrhoz van szerencsém?

Mondtam, szőkének ugyan szőke a hajam, de Kárpátinak hívnak.

– Nahát akkor ez csak félreértés, menjünk a fal mellé, tisztázzuk!"

És már jött is az autó, és azt mondta, hogy letartóztat, üljek be az autóba. Bevittek az Andrássy út 60-ba. Ez 1949 májusában volt... Ott voltam néhány napig. Emlékezetes néhány nap volt, de erről már beszéltem. A kihallgatásokról, helyesebben a verésekről, kínzásokról és egyéb megaláztatásokról. Ha az ember például WC-re akart menni, akkor kopogni kellett, és vagy kiengedték vagy nem. Általában azért kiengedték, de a vécézés az egy külön nevetséges-kínos dolog volt, mert ott állt az ember háta mögött az ávós, és nézte, üvöltött rá, ordított vele. És a WC-k nem fülkék voltak, hanem szabadon álltak, s akkor ott kellett elvégezni az ávós előtt az abszolút intim funkciókat is. És a nőknél ugyanez volt a helyzet, szabadulásunk után a menyasszonyom ugyanezt mondta. Rövidre zárva a dolgot: néhány nap múlva közölték velem, hogy internálnak. Autóra tettek és kivittek Kistarcsára. Beosztottak a IV. ezredbe, a menyasszonyomat pedig a női ezredbe.

– Milyen indokkal internáltak?

– Határátlépési kísérlet.

– Amit el is ismertél.

– Elismertem. Azzal érveltem, ami most már – én tudom a legjobban – roppant mulatságosan hangzik, de hát akkor én ezt szívvel-lélekkel vallottam, hogy én végeredményben tanulni akartam, gyarapodni akartam, nem a hazámat elhagyni. Nem akartam kivándorolni, valóban csak szükségem volt arra, hogy lássam Olaszországot. Nem a mai Olaszországra voltam kíváncsi, hanem a reneszánszra, tehát végeredményben érdeklődési köröm szabta meg, hogy én hova akartam elmenni, és mit akartam tenni.

– Ma ismert költő vagy, és alkotói törekvéseid már kora ifjúságodban jelentkeztek. Tudtál írni a letartóztatás után?

– Kistarcsán, amíg el nem égették az ávósok a verseimet, addig igen, írtam. De akkor azt éreztem, hogy talán soha többet nem tudok írni, hogy bennem meghal a költő, hogy kiirtják belőlem. Mikor az ÁVO elfoglalta a kistarcsai internálótábort 1950 májusában, én már egy éve internált voltam, és rendszeresen írtam, rengeteget írtam. Ez a rengeteg azt jelenti, hogy körülbelül húsz verset írtam az alatt az egy év alatt. Nem különösebben rejtegettem, mert abban az időben, amikor engem odavittek, ilyesmit még engedélyeztek Kistarcsán. Ha az embernek volt valami jegyzettömbje, hát jegyezhetett, írhatott. A kutya sem tiltotta. És így gyűlt-gyűlt az én verspaksamétám-kupacom.

Amikor az ÁVO bejött, akkor a WC mögé rejtettem. Hívatnak, jön két kis nyomozó, bevisznek a WC-re, egyenesen oda, menjek fel és vegyem csak le, ami mögöt-

te van. Felálltam a WC-re és elővettem. Na gyerünk! Levittek a pincébe. Minden ezred alatt volt egy pince, és abban a pincében egy nagy kazán. Nem volt begyújtva. Kinyitották a kazánajtót, az egyik, a sunyi képű fogta ezt a paksamétát, a másik, a boltozatos homlokú elővette egyenként. Nem olvasta el, nem olvasott bele, egyenként bedobta a kazánajtón. Mindet bedobta, meggyújtotta, elégette ott a szemem előtt. Abból az évből nem is maradt egyetlenegy versem sem... Hát én akkor nem tudtam megszólalni, mert nyilvánvaló, hogy én egy kicsit túl is értékeltem akkor magamat, mint költőt, meg ezt a helyzetet is, de ténylegesen úgy éreztem, hogy vége, és nincs tovább. Nem hittem, hogy végül én még 60 éves fejjel is fogok írni. Akkor úgy gondoltam, hogy itt a világ vége, hogy megsemmisülök. Engem ott darabonként, papírlaponként megsemmisítettek. Látom, ahogy én ott magam elégek... Nem ütöttek meg, de a módja az egésznek, ahogy ezt kigondolták, és ahogy ezt végigcsinálták... Ahogy ehhez volt idejük, semmi mással nem törődtek, százegynéhány papírlapot egyenként bedobogatni, aztán végignézni, ahogy hamvad a tűz... Ők csupán a kínzást élvezték, hogy én hogy kínlódom. Ezért szakítottak rá annyi időt. Másfél órán keresztül nem a költészet pusztulását nézték végig, hanem az én szenvedésemet, mert szadista disznók, gengszterek voltak. Az ember szenvedése nagyon látványos dolog lehet. Sírtam is, reszkettem is, remegtem is, félholt voltam. Ütést, verést könnyebben viseltem el előtte is, utána is. Utána volt is sok mindenben részem, gúzsbakötésben is, nem Recsken, hanem később a börtönben, de azt sokkal, de sokkal jobban elviseltem. Meg kell hogy mondjam, ez az egyik legiszonyatosabb emlékem. Nem a húsomat tépték ki, hanem valamivel nemesebb anyagomat. A lélekdarabkák semmisültek ott meg.

Én akkor már a hátralevő időben Kistarcsán egy sort nem tudtam írni, és azt hiszem, hogy az első időkben Recsken sem született egy sorom sem. Aztán kezdődtek az álmatlan éjszakák, amikor a kínszenvedés elől az ember nappal is, éjszaka is kénytelen volt valahogy befelé fordulni, oda menekülni, ahol még valami fény volt. És akkor kezdődtek a versforgácsok, és ismét végül is megindult a folyamat. Azt hiszem, hogy magamban próbáltam így a világot megteremteni, a magam világát. És ha valaki kézbe veszi ezt a verstermést, akkor lépten-nyomon a rabság motívumaira bukkan. Anélkül, hogy én valaha is olyan értelemben vett börtönverseket írtam volna, mint mondjuk Faludy. Ilyen szabályos börtönverseket én nem írtam, és nem is akartam soha írni, de hát ez a költészetnek, már az én versvilágomnak szerves része.

Például a *Sosemhalottak éneke*, amely meglehetősen nagy pályát futott be, mit tudom én, hány nyelvre lefordították a némettől kezdve oroszra, olaszra, angolra, japánra is. De ez a recski vers is például úgy recski vers, hogy aki elment Recskre és szétnézett ott, a vers egyes motívumaiból ráismer talán a tájra, de nincs odaírva, hogy ez Recsk.

SOSEMHALOTTAK ÉNEKE

Oldott hajjal két halott, szegény,
Lágyan simulunk mi a porhoz.
Véres fejünk süt a hold helyén.
A balta zúg, a sas rikoltoz,
de szánk gödréből zúg a remény
mély kürtjén a haldoklóhoz.

Oldott hajjal heverünk este…
A fénynek csak kósza fodra ért.
Hűs dalt a forrás hangja csengve
síkos part kövén csak lopva mért.
Már közelnek tűnt mind a messze.
S csillagok hajoltak ajkamért.

Égő csípővel nyiladoztak,
epedő szirmuk hullt a fáknak,
míg testünk körül kiragyogtak,
gyöngyház-kelyhét nézd a virágnak!
– Forró páránkban ringadozz csak!
Mi tavaszt hozunk a világnak!

Oldott hajjal ért még a végzet.
Lecsaptak. Vittek a halálba.
Azóta ott a forrás kékebb
s nyomunk a vándor megtalálja.
Talán az Isten kőbe vésett…
Csókunk fészkén ring s ég a mályva.

– Két szerelemre oldott gyermek! –
szólt a halál –, de rossz fogás van!
S mint akit balga tette kerget,
sápadtnak tűnt a ragyogásban.
– Hát szálljatok, ti Egybetettek!
S villámmá váltunk, mint az áram.

Így szálltunk a hegy homlokára,
hol balta zúg és sas rikoltoz,
hol csókunk ért a kínhalálra,
az embereknek szíve hordoz,
és szétmállt testünk zöld sarára
fátylat örök szél könnye fodroz.

S mint vihar hozta sebes gályák,
hol a bányák lámpái lengnek,
mi feltéptük az est homályát,
tajtékos, boldog dalunk csengett.
Dalunk felverte mind a bányát,
szomjaz – s szépül, aki szenved!

– Szeressetek minket tavasszal,
ha sziromhajtó szél kiáltoz!
Véres tetemünk? Sorsunk? Azzal
lettünk hasonlók a virághoz!
S hogy megtörtek izzó vasakkal?
Hiszen száll szívünk a világhoz!

A balta zúg, a sas rikolthat.
Virága hull a körtefának...
Kik szerettek, sosem halottak,
kötöm csokrát a legendának.
(Látod, Kedves, így kidalollak.
Mi tavaszt hoztunk a világnak!)

Fejben írtam. De tulajdonképpen ezek a csírák mindig duzzadtak, mindig tapadt rájuk valami, strófáról strófára, sorról sorra alakulgattak, csiszolódtak, és végül már egész verssé alakultak. Éppen a lebukásom utáni, tehát a fogdában töltött időszakra tehető, amikor éjjel-nappal egyedül voltam, és abból éltem, az volt az én igazi táplálékom, hogy mondtam magamban a verseimet.

1951 augusztusában el is vittek Recskről, és 1952 márciusában katonai bíróság elé kerültem a népköztársaság megdöntésére irányuló fegyveres összeesküvésben való vezető részvétel vádjával. Hetünket emeltek ki, a többség maradt Recsken. Hetünket emeltek ki, társaim: Detre Tamás, Kiss Ferenc, Kozma Gábor, Pászthy János, Szabó József, Vízi Sándor.

Katonai bíróság

– De hát nem is voltál katona! Mi közöd volt a katonai bírósághoz?

– Mást mondok: hetünk közül senki nem volt katona. És tudod mi volt a vád? Az, hogy mi át akartuk venni a hatalmat Recsken. Le akartuk fegyverezni az őrséget, utána azzal az ürüggyel, hogy fegyenclázadás tört ki, oda akartunk csalni más államvédelmis, illetve katonai alakulatokat. Ezeket az odacsalt alakulatokat is ugye, le akartuk fegyverezni, aztán be akartuk öltöztetni a recski tábor lakóit, aztán elindulni a teherautóikon, irány Budapest, elfoglalni a főváros katonai szempontból legfontosabb pontjait, rádiót, minisztériumokat és így tovább és így tovább. Abszurd, nem?!

– Hát nekünk, legtöbbünknek már szinte semmi sem tűnt abszurdnak, miután a kitalált semmi után oda kerültünk, de ennek ellenére, elképesztő ez az egész sztori, hogy tudhattak ilyet kitalálni?

– Pihent aggyal, meg sztálini modellel, meg az alaptalan félelmeik valósággá színezésével. Nyilván „Makaróni" Nagy Lászlónak teljesíteni kellett egy leleplezett összeesküvést a Michnay-szökés után. Én mint zendülő! Mint annak a vezetője. Nagy lehetett a baj, ha ehhez már Kárpáti Kamilra is szükségük volt.

– Milyenek voltak a társaid?

– Ugyanolyan jelentéktelen kis fickók, mint én magam. Például Pászthy János, aki jelenleg Thaiföldön él. Eléggé érdekes, kalandos pályát futott be. Reklámgrafikus volt Magyarországon, aztán a thaiföldi király udvari festőjévé lépett elő. Detre Tamás, aki

szabadulása után a veszprémi kórházban volt fül-orr-gégész szakorvos. Meghalt már. Ez a társaság úgy verbuválódott össze, hogy egymás mellett feküdtünk a priccsen, és volt egy Szörényi Tibor nevű kis gnóm, egy szörnyeteg, egy csapott vállú kis fekete, elfuserált alak, és ez feladott minket. Mert a Kiss Feri és a Detre Tomi a képébe vágta, hogy besúgókkal nekünk semmi dolgunk. Képzeld el a Michnay-féle szökés utáni légkört, bezártságot. Fórist, a táborparancsnokot elcsapták, úgyhogy volt egy intervallum, amikor nem volt parancsnok, azt hiszem, a Makaróninak volt ez a fő ideje, az ő tündöklésének ez volt a csúcspontja, a Nagy Lászlóé... Senki új, magas rendfokozatú tiszttel nem volt dolgunk. Akkor ő mindenáron produkálni akart. Hány éves lehetett? Talán harminc. Akkor voltak csapatos kihallgatások, a fal mellé állítások, a kiemelések... Engem és nyolc-tíz embert este a népszámláláskor kiemeltek a barakkból, és felvittek a fogdába. Az első órákat egy nagy közös szobában töltöttük mindannyian és rettenetes verésekben részesültünk, részben a szobában, részben egy külső helyiségben, ahová egy kőlépcsőn át lehetett feljutni. Ez azért nevezetes, mert mindig éjjel voltak a kihallgatások, és ezen a kőlépcsőn keresztül vezetett az út ide föl, az erdészház mögötti területre, ahol az odaérkezésem és a fogdába kerülésem közötti időszakban egy egész kis barakknegyed épült fel, amiről nekem addig semmiféle tudomásom nem volt. Nos egy ilyen alacsony, műanyag borítású épületben hallgatott ki engem rendszeresen Makaróni. Volt köztünk egy nagyon erőteljes, bivaly erejű parasztfiú, meg nem mondanám a nevét, aki visszaütött! Visszaütött, és ezzel nagyon nagy kavarodást váltott ki. Jöttek tucatjával az ávósok és nekiestek, meg nekünk is. Sajnos, nem tudom már a nevét ennek a parasztgyereknek, Jancsi vagy Pista, őt ugyanakkor emelték ki, amikor engem, tehát néhány óránkat közösen töltöttük el itt.

Zárt tárgyaláson elítéltek. Semmi védelem, semmi tény. Én elmondtam a bírónak, hogy a mi kutyáktól cafatosra tépett nadrágunk, lábunk, az tény. De ez és a más kínzások nekik nem számítottak. Semmi bizonyíték ellenünk nem volt, nem is lehetett, nem esküdtünk össze. A végén azt mondtam az Andó nevű bírónak, hogy ennyi erővel az édesanyám meggyilkolásáért is elítélhetnek anélkül, hogy a holttestét látták volna. Az ügyész, egy rezgő tokájú, pirospozsgás, rettenetesen ostoba ember, aki az egész tárgyalást végigüvöltözte, a legsúlyosabb ítéletet kérte. Kiderült, erre a tárgyalásra volt kijelölt védő. Az egyik a társaimat védte, csak annyit mondott, hogy enyhébb ítéletet kér. A másik, az enyém egy negyedórás, dühös-mérges beszédet rögtönzött ott, hogy egyetlen bizonyíték sincs, hogy én egy fiatal, ártatlan irodalmár vagyok, szóval szívvel-lélekkel védett. A katonai bíróságon – azt mondták – emberemlékezet óta senki nem hallott ilyet, hogy egy ügyvéd a vádlottját megvédje.

– Volt-e valami valóságcsírája annak, amivel Szörényi benneteket beköpött?

– Ezeknek a besúgásoknak? Hát nézd, Géza, nagyon jól tudod, hogy fiatalemberek voltunk valamennyien, ott rohadtunk. Azt nem lehet állítani, hogy soha nem

beszéltünk szökésről. Te is jól tudod, persze, hogy beszéltünk, fantáziáltunk, mint ahogy éhesen a konyhaművészet legjobb remekeit, fogásait adtuk elő élvezettel egymásnak. Így álmodoztunk a szökésről is, sokszor. Te ezt nagyon jól tudod, ez egy börtönbetegség, illetve nem is betegség, mert az volna a betegség, ha az ember nem vágyna a szabadulásra. Inkább börtönjelenség a helyes kifejezés. De hogy konkrétan szökünk, ugyan! Michnayék után?! Amikor láttuk őket elfogva, láttuk a vesszőfutásukat, ütlegelésüket, ugyan. És letartóztatott emberek voltunk, már évek óta a szabadságunkban a legteljesebb mértékben korlátozottak, és akkor jönnek ilyen nonszensszel, hogy népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedés...

– Már maga az is nonszensz, hogy téged, akit az egyik legszelídebb embernek ismertelek, pont téged szúrtak ki erre.

EZERKILENCSZÁZÖTVENEGY

Fönt, fönt dörög a lobogó lepedője,
Nem, nem lehet más az: társam lenyúzott bőre.
Szél, szél csikorog akasztócsiga hangon.
Nem, nem lehet más az: társam csikorog, hallom.
Csont, csont nyüszítve, s a fog, e malomkősor.
Fogaim nem, nem méz-íz, húsrost: temetőpor.

– Ha most szembe találkoznál Makarónival, mit csinálnál?

– Nagy Lászlóval? Semmit, azt hiszem.

– Minden elfelejtődött? A kikötött ember a latrina fölött? A meszes gödör, amibe belógatott?

– Minden megmaradt bennem, de számukra egy mondatom se lenne. Azt hiszem, hogy ez az egyetlen helyes magatartás. Tudniillik ezeken az embereken nem lehet változtatni, nem lehet megtorolni, mert mi értelme lenne? Akinek szüksége van arra, az magában raktározza el és tartsa lángon a gyűlöletet. Én ugyanúgy vagyok ezzel, mint te, Géza, én nem akarok gyűlöletet. Engem is hullává tesz a visszaemlékezés, én meg akarok szabadulni ettől. Nem akarom, hogy az egész életemet ők irányítsák. Ki akartam és most is ki akarom alakítani a magam szabad, független, belső látásmódját, le akarom választani magamról őket, és azt, amit velem műveltek. És kin keressem az eddig eltöltött három évet, hiszen 1949 májusában tartóztattak le, és 1952 márciusában ítéltek el ártatlanul és alaptalanul, és amikor megkaptam az ítéletemet, abba nem számították bele azt a majdnem három évet, amit addig már letöltöttem. Kin keressem az elpusztított verseimet, vagy amelyeket nem tudtam memorizálni Recsken?

A váci börtönben egy kis fadarabkába beleeszkábált törött tűvel WC-papírra róttam a verseimet, és szerencsémre egy Mókus nevű fegyőr végül is kicsempészte. És így börtönverseim jelentékeny része kikerült édesanyámhoz.

– Hogyan lehetett a Mókus nevű őrt rábírni erre?

– Magánzárkában voltam, és borzasztóan fájt a fogam. Ott az volt a szokás, hogy szombat délben – mert a szombati meg a vasárnap esti vacsora hideg étel volt, amit egyszerre osztottak ki, tehát magának a rabnak kellett beosztania két estére – bezárták az embert, és hétfőn reggel nyitották csak ki a cella ajtaját. Addig nem nyitották ki, nem volt sem orvos, semmi. És hát rettenetesen fájt a fogam, sziszegtem, jajongtam, a fejemet szorítottam az ajtóhoz, meg ide-oda, és az őr, aki ott sétált a trepnin, meghallotta ezt. Hallgatózott, kinyitotta először a kukucskát, aztán kinyitotta az ajtót és beszélgetni kezdett velem, hogy mit csinálok, mi bajom van? Szánakozva, együttérzőn kérdezte, mi bajom. Meg is mondta, hogy ő is fogfájós, neki is sokszor szokott fájni a foga, és hogy ez milyen kegyetlen dolog. És hogy van nála Demalgon vagy valamifajta fájdalomcsillapító, azt vegyem be. És ettől fogva, ha ő volt szolgálatban éjszaka, olykor-olykor odajött, kinyitotta ezt a kis ételbeadó ajtót a nagyajtón, és azon keresztül beszélgettünk.

Emberséges fickó volt, nem ávós. Elmondta, hogy családos, egy vagy két kisgyermeke van, ott lakik Vácott, megkérdezte, hogy én kint mit csináltam, és akkor szó szót követtett, és hosszú hetek alatt fejlődött aztán odáig, hogy egyszer csak elhatároztam, hogy megkérdezem, felvenné-e az édesanyámmal a kapcsolatot, megtenné-e, hogy elvisz neki egy néhány soros levelet. És amikor erre ráállt, akkor már ez nem egy levél volt, hanem a levélbe be volt csomagolva egy WC-papír. Először nem értette meg, hogy miről van szó, aztán elmagyaráztam neki, hogy ennek a WC-papírnak minden oldala tele van vésve ezzel a tűvel.

– Nem maradt ebből valami?

– Sajnos nem maradt mára meg. A Mókus őrvezető, aztán tizedes, talán szakaszvezető, mit tudom én, ez a Mókus nevű ember hozta ki nekem ezt az egész WC-papírt. Nem is egy, hanem két WC-papír paksamétát. Édesanyám pedig megőrizte a számomra.

– Még egy kérdés. Én például nem tudtam Recsken, hogy te költő vagy. Csak én voltam figyelmetlen, vagy más sem tudta?

– Kevesen tudták. Mert kétféle költő van. Az egyik kinyílik, szüksége van a hallgatóságra, ez élteti és inspirálja. A másik a visszahúzódó, aki nem tárulkozik ki. Meg hát nem szabad elfelejteni, hogy én egy tejfelesképű suhanc voltam, amikor oda bekerültem, már a korom miatt sem állhattam az érdeklődés középpontjába. De azért volt egy-két ember, aki tudta. Például Csendes Béla, ő volt az én kritikusom, meg Csillag Tibor, irodalomtörténész.

– Csendes Bélát én is jól ismertem. Már 1948 kora őszén megismerkedtem vele, még a budadéli internálótáborban. Én az első három hónapot magánzárkában töl-

töttem és csak októberben kerültem ki a normális internáltak közé, abba a szobába, ahol Csendes Béla és „bűntársai" éltek: Nyeste Zoltán, dr. Sztáray Zoltán, Majsay Emil, Ughy Jenő, Benkő Zoltán, Zimányi Tibor, Jónás Pál, Fiam István és még vagy tízen. „Bűnük" a tehetségük, a tanultságuk volt. És főként az, hogy nem voltak kommunisták, holott alkalmasnak látszottak az akkori ifjúság eszmei befolyásolására, vezetésére. A baráti kör filozófusa Csendes Béla volt. Műveltsége igen széles körű. Volt benne valami professzoros, nem vitázott, inkább magyarázott. Korunk kártékony eszmerendszereit világos és nyílt elemzésekkel utasította el. Azt, hogy verseket is írt, nem tudtam, fel sem tételeztem. Csak néhány éve találkoztam egy folyóiratban verseivel, véletlennek éreztem jó minőségét. Aztán megküldte nekem *Bárány Péter Tamás* című kötetét. Megrendülve olvastam, éppúgy, mint a többi köteteit. Zavarba hozóan érett versek voltak. Béla szemléletét mindig rokonnak éreztem a magaméval, de ilyen gondolati mélységig eljutnom sosem sikerült. Kimondta azt, amit mi is szerettünk volna kimondani, de nem volt elegendő erőnk hozzá.

RECSKRŐL, SZELÍDEN

Végülis megszabadultam és maradott még számos
esztendőm: adatokkal tölteni zártra a rendszert.
Nem tettem meg. — Mondhatnám, hogy a hatalom
konfiskálta okos sok könyveim, nem is egyszer;
mondhatnám, így igaz volna, hogy bár nem ezért, de
háromszor állottam az ávón arccal a falnak
fordítva és feltett karral, már szabad ember.
Nem szültem epopeiát, bölcseletem megíratlan.
Emberek, tenger a mentségem, de bocsánat nincsen.

Ám ti megértitek, kikkel közösen sanyarogtunk:
loptunk moslékot (de nagy ünnep volt, ha sikerrel)
az ávósok disznaitól, faltunk szalamandrát,
ettünk főtt verebet, és ittunk néha tehénvért,
rágtunk csermakkot, csollánt, kihalásztuk az őrség
latrinájából a szalonnaszemet, mikoron a
kondért abba boríttatták mivelünk, hogy az ürgék
nyála csorogjon, — így neveztettünk, agyonázott
ürgék, majdani csontvázak, mert azokká válunk
majd, ha a férgek is elfogynak; nem lesz szalamandra

sem csermakk, se tehénvér, és még árvacsalán sem;
lesznek hajnali elkínzott menetek fel a bánya-
udvarba, két oldalról fene hajcsárok közt
rugdaltatva s állati ordítással okítva:
hogy beruházások vagytok az ötéves tervre;
senki sem tudja, hogy itt voltunk és kik; neveinket
nem tartják számon, eleve fogyatékba helyeztek.
Csollánlébe feloldódott lelkünk belelöttyen
nap-napi biztonsággal a latrinába ürülve.

Honnan a hit, az erő, hogy a szikláról le a mélybe
mégse vesse magát az elsanyarult agyú pária,
és ne rohanjon hunyt szemmel neki géppuskákkal
megrakott őrtornyoknak és szögesdrótoknak?

Nem fingunk ki, s nem provokálnak veszni, azért sem!
Nem lesz lázadás, nem lőnek hullahegyekké,
mert az lenne az állam, az ávó érdeke, célja.
És csakazértis megmaradunk, mireánk szüksége
lesz a jövőnek még, és addig is, netalán ha
néha nyugodt és biztos percek jutnak a sorstól,
(s felhízlalt besúgóink ébersége ha lankad)
megkíséreljük a priccs mélyén óvatosan
felfrissíteni-elrendezni fogyó tudományunk
tényeit, és tisztázni sarkalatos-maradandó
elvei rendszerében a bármely korban leendő
változatok alakításának programi rendjét.

Egymásért éltünk azonos, bár leggyakrabban
távoli ólakban és itt nevesítették meg
Bárányságomat is, jó okkal: feltehetőleg
két oldalról kosszarvakként kunkori sörtém
felfeküdött dísze láttán; birkarohammal amint szét-
szarvaltam sunyi ellenséget és barátot.

Megköszönöm e nevet, s maradandóbb célra beoltom,
s engesztelve önmagam oltárára tűzöm fel.

(Csendes Béla)

Pozsonyi, német anyanyelvű, ősi evangélikus család sarja vagyok. Dédapám Michnay András Halléban, Németországban tanult teológiát, és visszatérve az egyik alapítója lett a pozsonyi egyetemnek. Névtáblája még ma is látható az egyetem falán. Nagyapám jogász, bíró, aki Bécsben végezte el az egyetemet. Háromnyelvű területen volt járásbíró, hét gyermeke volt, kiket intellektuális pályákra adott, és a mai Magyarország területére telepedett át. Édesapám a Monarchia idején hivatásos katonatiszt volt. A 15-ös szlovák honvéd gyalogezrednél szolgált. Az érdekesség kedvéért meg lehet jegyezni, hogy Kun Béla édesapám századában volt hadapród-őrmester. Nagyon jó baráti viszony volt közöttük, olyannyira, hogy amikor hadifogságba kerültek az I. világháború alatt, és Kun Béla politikai működése alapján magas szintre került, nem feledkezett meg apámról, kihozta a hadifogolytáborból, és édesapám hadtörténelmet tanított a moszkvai Vörös Katonai Akadémián. Moszkvában a Hotel Európában egy szobában lakott Münnich Ferenc későbbi magyar rendőrkapitánnyal. Miközben az édesapám hadifogságban volt, fölbomlott a Monarchia, és a trianoni békeszerződés 23. paragrafusa alapján, a hivatásos tisztek közül azok, akik az utódállam területén születtek, így apám is, csehszlovák állampolgár lettek, és beosztották a cseh hadsereghez. Így amikor jött hazafelé, a csehek Ungvárnál leszedték a vonatról és úgy kezelték, mint katonaszökevényt. Sikerült azonban Magyarországra szöknie, ahol egy idő után megkapta a magyar állampolgárságot, elvégezte a törzstiszti tanfolyamot, és mint katonai közigazgatósági parancsnok a háborúból való kiugrásban együttműködött Lakatos Gézával, Veres Lajossal, Dálnokival. Érdekesség még, hogy édesapám nővérét a „Tigris", Clemenceau fia vette feleségül, vagyis Clemenceau unokái az én vér szerinti első unokatestvéreim.

Anyám ősei Svájcból jöttek be Magyarországra. Dédapám halászati felügyelő volt a Tisza mentén, és magyar nőt vett el feleségül. Nagyapám 1872-ben kivándorolt Amerikába, anyám 1893-ban született, de a család a világháború után visszajött Magyarországra. Anyám itt, Budapesten végezte el az orvostudományi egyetemet, és távházasságot kötött apámmal, aki akkor orosz hadifogságban volt. Szüleim nem voltak gazdagok, egy Győr megyei kis faluban laktunk, Malomsokon, ahol anyám orvos volt. Szoros baráti kapcsolatban voltunk a Teleki grófokkal Ponyvádpusztán, akik Teleki Pál révén szerepet játszottak az ellenállási mozgalomban. Édesanyám, hogy elkerülje a Gestapo letartóztatását, 1943. június 24-én öngyilkosságot követett el.

– Miért akarta a Gestapo letartóztatni édesanyádat?

– A történelemből ismeretes, hogy 1943-ban, mikor már Horthy igyekezett a háborúból kilépni, ejtőernyővel nyugati megbízottak ugrottak le Ponyvádpuszta

fölött, és bementek a Teleki-kastélyba. Édesanyám, mint uradalmi orvos, egy mentőkocsit hozatott le Budapestről, és így kerültek a megbízottak föl Budapestre. Természetesen ez a Gestapónak valahogy a fülébe jutott, és a főbíró telefonált anyámnak: „Nagyságos asszony, meneküljön, a Gestapo útban van!" Anyámnak még annyi ideje sem volt, hogy mint egy orvos megmérgezze magát; leakasztotta apám vadászfegyverét és agyonlőtte magát. Újmalomsok községben még ma is százak vannak, akik nagyon jól emlékeznek erre. Tizennégy éves koromban, miután Pápán, a református kollégiumban négy évet elvégeztem, fölvettek a katonaiskolába Pécsre, majd onnan áthelyeztek Sopronba. Amikor jöttek a származási nyomozások, valaki kikaparta, hogy az anyai ősök közül valahol zsidók voltak, és ezért nekem 1941-ben el kellett hagynom a katonaiskolát. Tulajdonképpen nem kellett volna elhagynom, mert hiszen a törvény alapján nem minősültem zsidónak, de édesapámra nyomást akartak gyakorolni és az volt a feltétel, hogy váljon el édesanyámtól. Családi tanács ült össze, és akkor az én német nagyanyám felállt és azt mondta: „Gyulácskám, ha maga ezt megteszi, maga ennek a háznak a küszöbét többé nem lépheti át." Ezzel ez a probléma lekerült a családi napirendről.

Természetesen ennek következményei lettek. Engem, mikor elérkezett a katonaköteles időm, szépen behívtak az ötös tábor tüzérosztályához egy behívóval. Na hát azért az ember tudta ennek a következményeit. Előbb-utóbb kiderült volna, hogy én katonaiskolába jártam, hogy jó katona, jó sportoló voltam, satöbbi, és amikor előléptetésre került volna sor, a származásom miatt viszont visszamaradtam volna, és nekem nem kellett volna más, csak egy nyilas beállítottságú őrvezető, és máris pucolhattam volna a klozettokat vagy kivittek volna a frontra, hogy minél előbb megszabaduljanak tőlem. Több esetben fordult ilyen elő, ezt parírozni kellett, és akkor nagy okosan – apám abban az időben Győrszentmártonban volt a katonai behívóközpont parancsnoka – egy behívó várt engem. Behívtak munkaszolgálatosnak Vácra, majd onnan pedig áthelyeztek Záhonyba, a Kropsich Rauschel fatelepre, ahol munkaszolgálatos szakasz dolgozott, a német TOT-nak gyártottak motorcsónakokat és hídalkatrészeket. Nekem jó hasznomat vették, mert tudtam németül, sok volt a ruszin a munkaszolgálatosok között, eléggé jól tudtam oroszul, ilyen körülmények között bántalmam nem esett ott. Érdekesség, hogy utána apám Szobráncon lett katonai közigazgatási parancsnok, én meg munkaszolgálatos voltam tőle pár kilométerre. Ungváron pedig a nagybátyám, Michnay Géza őrnagy volt a tüzérosztály vezénylő parancsnoka.

– Hogy alakult a sorsod azután?

– Amikor eljött 1944. október 30-a, én Budapestről Veres Lajos aláírásával nyílt parancsot kaptam, hogy mentsük meg a záhonyi hidat. Sőt, direkt kapcsolatunk is

volt a szovjet hadsereggel, már nálunk volt az orosz összekötőtiszt, mikor a nehézpáncéltörő utóvéd elkapott minket. Már kivégzés előtt álltunk, de akkor bennem volt annyi lélekjelenlét, hogy egy Jakab nevű főhadnagynak szóltam: „Főhadnagy úr, alázatosan jelentem, mondanivalóm van." „Ki bántott?" Mondtam neki katonásan, mivel megtanítottak a katonaiskolában vigyázzban állni stb., hogy „Alázatosan jelentem, hivatásos tiszt vagyok, különleges megbízatással, kérem, hozzon össze egy hivatásos tiszttel!" Látta a föllépésemen, hogy itt valóban egy katonával van dolga, megzavarodott, levitt az útra. Kisvárda felől jött három páncélos és ki hajolt ki az egyik páncélosból? A Hecsey Pali, aki előttem ült Sopronban a honvéd főreálban. Mondom: „Hecsey?" „Persze" – azt mondja –, „mit keresel itt?" Mondom: „Van nálad géppisztoly?" „Van öt is." „Dobj le egyet!" Ledobott egyet. Abban a pillanatban, hogy nálam volt a géppisztoly, mondom: „Főhadnagy úr! Látja, ugye! Tiszt vagyok, titkos megbízatással."

De már nem lehetett ott maradnom, szerencsére, hogy az oroszt a fritzek nem kapták el, az kinn volt a faluban, nem kockáztathattam még egyszer az életemet, ha már ilyen szerencsém volt. Vissza kellett vonulni Budapestre, ahol fölvettem a kapcsolatot az ellenállókkal, köztük apám barátaival is. Megint csak egy érdekesség. Az Operaházzal szemben levő házban a Művész Espresso mellett van az emléktábla, hogy ott halt hősi halált Nagy Jenő ezredes és Széchenyi Pál zászlós... Nos, fél órával azelőtt, mielőtt őket megrohanták és legyilkolták volna, egy Kelemen nevű századossal én is abban az épületben tartózkodtam.

– Tehát lényegében részt vettél az ellenállási mozgalomban?

– Igen, úgy van. Sőt utána, mikor vége volt mindennek, Budán, a Margit körúton egy Jeney nevű zászlóssal átmentünk a szovjet hadsereghez, és én azonnal, mikor kérdezték, hogy mit akarok, haza akarok-e menni vagy sem, akkor azt mondtam, hogy fegyvert kérek, és a Széll Kálmán téren három napig be voltam vetve katonai egyenruhában.

– És azután?

– Életben maradtam. Baráti összeköttetéseim révén szoros kapcsolatom volt a Szövetséges Ellenőrző Bizottsággal, személyesen ismertem Vorosilov marsallt, és alkalmazottja voltam a francia hazatelepítési bizottságnak, amely az Angyal utca 14-ben székelt annak idején. Balatonbogláron és szanaszéjjel voltak francia hadifoglyok, akik Magyarországon dekkoltak. Azok lettek a kíséretemben a Fő utcai Francia Követségnek átadva.

Nekem nagyon jó papírjaim voltak. Jogosult voltam az orosz katonai vonatokat használni. Nulla órától 24 óráig szabad járásom volt, és a papíron rajta volt, hogy kérünk mindennemű alakulatot és hatóságot, hogy munkámban támogasson. Számtalanszor voltam kinn Bécsben orosz katonai vonattal. Mindent be tudtam

szerezni barátaim révén, sőt ahol én dolgoztam, ott ennivaló, innivaló bőven volt, és el tudtam tartani a családot.

A Bethlen téren volt egy kis lakásom. Egy este feljött hozzám egy zsidó barátom egy emberrel, akit dr. Lukács Imrének hívtak, és azt mondták, hogy Lukács holnap indul a Keleti pályaudvarról, de Budán lakik, nem hagyhatná-e itt a kofferét, majd reggel jön érte. Hát jó, miért ne. Még meg is mutatták, női fehérneműből volt a csomagban. Reggel Lukács nem jött. Én odaát voltam a borbélynál. Jött a házmester: „Michnay úr, az ÁVO-ról keresik." Engem az ÁVO? Hát mi a fenét akarnak? Kérdem: „Miről van szó?" „Ismer maga egy Lukácsot?" „Én nem ismerem, de itt van a csomagja." „Jöjjön be!" Az istennek nem hitték el, hogy én ezt az embert nem ismerem. A barátom meglógott nagy ijedtében, mert ő romániai volt Nagyváradról. Én tele voltam orosz papírokkal, átadtak hát hat hét után az oroszoknak Lukáccsal együtt...

Az oroszok – mert mondtam nekik, hogy el sem tudom képzelni, hogy ezt a Lukácsot mivel vádolhatják, én nem is ismerem –, Nagyváradról előkerítették a barátomat, aki igazolta, hogy nem ismerem Lukácsot. Úgyhogy tiszta lett a helyzet. Azt mondták, kiderült az ártatlanság, mész haza. Én akkor azt mondom: „Továris major, én három hónapja el vagyok tűnve, hát valami papírt adjanak." Azt mondja: „Ilyennel nem foglalkozunk, hanem visszaadunk az Andrássy út 60-ba, ott majd adnak." És visszavittek. Ebben az időben maradt kinn Nagy Ferenc miniszterelnök Svájcban. Személyi titkárának, dr. Kapócs Ferencnek elfelejtette megmondani, hogy ő kinnmarad. Persze Kapócsot fülönfogták, és hát a személyi titkár mindenről tud. Őt is a Vilma királynő úton hallgatták ki, és velem volt egy teremben, mert ott nem cellák voltak. És unalmában, mert engem ugyan ez nem érdekelt, elbeszélte a dolgokat, hogy mit kérdeztek tőle satöbbi, satöbbi. Én akarva-akaratlanul államtitok birtokába kerültem, mert Tildy még államelnök volt, a Ries még miniszter volt, de Kapócs valahogy kibökte, hogy nekem elmesélte a dolgait, és engem – ahelyett, hogy adtak volna egy szabadulópapírt – leinternáltak Budadélre azzal, hogy „szabadon hagyása államvédelmi okokból aggályos", szóval úgy kerültem bele az internálási dologba, mint Pilátus a Credóba. Úgyhogy én az első pillanattól kezdve azon törtem a fejemet, hogy hogyan lehet innen megszökni.

– És aztán Recskről meg is szöktél.

– Igen, de már sokkal korábban megpróbáltam, mint elmeséltem, már Budadélről is. Hogyan mondjam? Én már a háború alatt is annyiszor álltam a megsemmisülés küszöbén, hogy gondoltam, most már elég, és különben is nálunk családi hagyomány a szellem és az egyén szabadságának tisztelete.

KÖVESDI (KRIZSÁN) GYÖRGY

Engem érdekeltek a hírszerzők, szerettem ezzel a témával foglalkozni, különben is hozzá tartozott a feladatunkhoz – mivel voltak ott kémgyanús emberek –, hogy ezeket kihallgassuk. Volt, hogy egész nap, sőt egész héten csak kihallgattam. Összegyűjtöttem azokat az embereket, akik kémgyanúsak, például a francia hírszerzőket, ahová az MHBK is tartozott, a Magyar Harcosok Bajtársi Szövetsége, aztán a CIC amerikai hírszerzőket, a német hírszerzőket s a többieket, akik ezzel a gyanúval voltak benn, de nem lehetett rájuk bizonyítani. Én szívesen elbeszélgettem ezekkel az emberekkel, és tulajdonképpen ezeket a hírszerző szerveket nem könyvből ismertem meg, hanem ezeken az embereken keresztül, hiszen mint nyomozó, kezdő voltam, és azt hiszem, sokat tanultam is tőlük. Levontam azt, ami hasznos, félretettem azt, ami nem hasznos. Közvetlen beszélgetések voltak.

GYÖRGYEY FERENC ALADÁR (volt rab, akkor végzett művészettörténész, ma az amerikai Yale Egyetem orvostörténeti könyvtárának igazgatója)

Budapesten születtem 1925-ben. 1948-ban elvégeztem a művészettörténet szakot a Pázmány Péter Tudományegyetemen. Készültem, hogy Gerevich professzorhoz írok doktori disszertációt a XX. századi olasz festészetről, amit nagyon szerettem. De 1948 őszén úgy döntött az Államvédelmi Hatóság, hogy de Gaulle kémje vagyok. Ezt a megtiszteltetést elfogadtam. Budadélen voltam, Kistarcsán, aztán Recskre kerültem.

– Mikor fogtak el?

– 1948. október 13-án. Mentem az utcán reggel, és egy kéz nehezedett a vállamra: „Görgey úr?" Mondtam, nem, hanem Györgyey, de azért gondoltam, hogy rólam van szó. „Én önt a Népköztársaság nevében letartóztatom." „Miért?" „Mint tanút." Mondom, nekem nagyon fontos dolgaim vannak. „Fél óránál tovább nem tarthat" – mondta ő. „Jöjjön, Görgey úr!" Azzal odaintett egy taxit. Sose lehetett taxit kapni, de neki sikerült. Beültünk, kihúzott egy hatalmas revolvert, azt belenyomta az oldalamba, odaszólt a sofőrnek, hogy Csengery utca nem tudom mennyi, mire én azt mondtam stílusosan: „Legalább nem az Andrássy út 60-ba megyünk." „Hát persze, hogy nem" – mondta ő mosolyogva. Eltette a revolvert, jó volt a hangulat, kivéve, hogy én közben rájöttem, hogy az Andrássy út 60. a Csengery utca sarkán van. De azért a három percért képes volt hazudni nekem. Megérkeztünk, bevittek. Már a folyosón, ahogy mentünk felfelé a lépcsőn, aki szembe jött, az mind megkérdezte: „Elfogtátok?" „Elkaptátok?" És ez az ember, aki állandóan Görgeynek szólított, azt mondta, hogy igen. Bevittek egy szobába, néztem a falat, és amíg ott álltam, százötven ember jött be, és megkérdezte a fegyveres őrtől, aki ott állt az ajtóban, hogy „Ez a Györgyey? Tényleg ez a Györgyey?" Szóval éreztem, itt komoly

ember vagyok. Még féltem is volna, ha minden ötödik ember nem azt mondta volna, hogy Görgey.

– Nem kérdeztek semmit?

– Akkor nem kérdeztek semmit. Kb. két-három óra múlva bevittek egy másik szobába, mégpedig a szomszéd szobába, és akkor kezdődött a kihallgatás. A fő kihallgató hozzám fordult, és azt kérdezte: „Mi az Ön véleménye Rooseveltről?" Elmondtam. „Mi a véleménye Churchillről?" Elmondtam. „Mi a véleménye Sztálinról?" Hát elmondtam, habár nem értek egyet azzal, amit elmondtam. „Mi a véleménye de Gaulle-ról? És abban a pillanatban leesett a krajcár. Akkor már tudtam, hogy én de Gaulle kémje leszek, mégpedig azért, mert egy diáktársam, aki Párizsba ment, megadta a nevemet egy francia diáknak, aki meglátogatott. Én nem tudtam franciául, ő nem tudott németül, én nem tudtam angolul, ő nem tudott magyarul, szóval nem tudtunk egymással értekezni, csak annyit tudtam meg, hogy ő de Gaulle ellenállásában, de Gaulle hadseregében volt tiszt. Ennyit megértettem. Végül találtam egy szótárt, ő megtalálta a szótárban azt, hogy vasút. Gondoltam, menetrendet akar. Magyaráztam neki, hogy erre itt nincs szükség, mert a vasutak össze-vissza mennek. „Nem, nem, nem." Információt. Ez '47-ben volt, azt hiszem. Végül valahogy kiderült, hogy azt szerette volna tudni, hogy mivel az orosz vágányok szélesek, az európai vágányok keskenyek, vajon a magyar vágányokat átépítették-e szélesre. Hát én azt nem tudom megállapítani, illetőleg csak akkor tudom megállapítani, ha látok egy széles vágányt és egy keskeny vágányt. Szakember kell ehhez. Ő sem lehetett nagy szakember, mert egy kém, aki vonattal érkezett Bécsből Magyarországra, és még mindig nem tudta megállapítani...

Elvittem a HÉV-hez, akkor már nagyon sokat ittunk, mert minden kocsmában megálltunk, a szótárt elvesztettem, bukdácsoltunk a síneken, és aztán megszorította a kezemet és eltűnt az éjszakában. Hát ezt a történetet elmondtam különféle embereknek, akik nagyon jót mulattak rajta, hogy milyen alacsony színvonalra került Európában a kémkedés, hogy már engem kérnek meg ilyen fontos tények megállapítására. De volt egy valaki, aki nem nevetett olyan szívből, mint a többi, és ez beköpte az ÁVO-n, így kerültem be, mint gaulle-ista kém.

– Hogyan próbálták ezt bizonyítani?

– Nem, nem próbáltak semmit sem bizonyítani. Erről nem volt szó. Ők kérdeztek, és én nem vagyok olyan színtelen ember, hogy csak de Gaulle merült volna fel. Volt ebben katolikus diákmozgalom; az is belekerült a vallomásomba, hogy Francónak toboroztam katonákat. Egyet meg kell mondanom: mivel én nem vagyok politikai ember, én egy botcsinálta nem hős vagyok, tekintve, hogy amíg írtam, nem vertek, hát én nagyon hosszú ideig írtam. Így aztán rengeteg mindent összeírtam, és így kerültek bele a legkülönbözőbb dolgok...

– Francóról mit írtál?

– Hogy én pontosan mit írtam, azt nem tudom. Öt év múlva visszaolvasták nekem, a nagy kihallgatás alatt, és abban volt, hogy én katonát toboroztam Francónak. Tekintve, hogy a spanyol polgárháború alkalmával tizenegy éves voltam, nem tudom milyen hatásfokkal tudtam volna katonákat toborozni, azóta pedig Franco nem kért magyar katonákat.

– Nem próbálta a kihallgatód megtudni, hogy mit kémkedtél?

– Meg vagyok győződve arról, hogy tudta, hogy nem kémkedtem. Ez nem is kérdéses. Nem, nem érdekelte különösebben.

– És miért tartott benn?

– Valószínűleg a normáját kellett teljesítenie. Érdekes módon, amikor a kezemet és a talpaimat verte, azt kiabálta, hogy nem vagyok szadista, nekem ez nem okoz örömet. Érdemben úgy gondolom, hogy én a kommunista ifjúsági vezérek útját kereszteztem. Tévedtek a szerencsétlenek, mert én nem akartam ifjúsági vezető lenni. Az 1946-os diákszerveződéseknél ugyanis az én ötletem volt a Pázmányon a pártsemleges, pontosabban a pártoktól független diákképviselet létrehozása, az ún. Pázmány-lista. Erről már Kaas Ervin beszélt nektek részletesen. Olyan idealista gondolat volt, sokat nem is vártunk, későn jött az ötlet, nem kampányoltunk és... hát robbant. Nyolcvan százalékkal győztünk. De miután végeztem, én művészettel, tudománnyal akartam foglalkozni, ezen túl voltam. Féltek az önálló gondolattól, és ezért nekem nyolc év internálással és börtönnel kellett fizetnem.

– Emlékszel a kihallgatóidra?

– Emlékszem a Rózsavíz becenevűre, aztán az én kihallgatómra, aki alapjában véve nem volt rossz arcú fiatalember, de nem volt semmi különös, amit vissza tudnék idézni. Emlékszem egy hatalmas, rettenetesen nagy darab, kövér emberre, az csak egyszer jött be, egy ilyen lehetetlen üggyel kapcsolatban, nem is tudom, hogy abba belemenjek-e, mert az olyan nevetséges dolog volt. Ez a kollégánk, aki Párizsban élt ösztöndíjjal, és aki a francia kémet küldte nekem, az lehetetlen leveleket írt nekem, poénoskodó, hülyéskedő, költői leveleket. A lényeg az, hogy mi is így válaszoltunk, és én egyszer odaírtam a levél aljába, hogy „Post scriptum: vigyázz a hagymára!" Hadd törje a fejét Párizsban, hogy ez mit jelenthet. Az idők múltak, és persze, hogy nem emlékeztem abból már semmire. Amikor azonban az ÁVO-n voltam, egyszer csak kinyílt az ajtó és bejött ez a hatalmas ember. Úgy nézett ki, mintha három méter magas volna és két méter széles. Biztos nem volt akkora, de nekem úgy tűnt. Odajön hozzám és azt mondja: „Mi van a hagymával?" Én addig is tudtam, hogy sok őrültség van itt körülöttem, de ekkor rájöttem, hogy valahogy bekerültem egy elmegyógyintézetbe, ahol átvették a hatalmat az elmebetegek. És úgy látszik, hogy annyira rajta ült az arcomon ez a teljes értetlenség, hogy csak

nagyon... nagyon kevéssé vert engem, és aztán megmondta, hogy ez valami levélen volt rajta. Így valahogy rekonstruáltam. Szóval nem volt különösebben kegyetlen... legalábbis akkor velem. Akkor ő volt a „jó" őrnagy, ugye. A „jó" őrnagy bejön, amikor az ember ott ül és jól agyon van verve, odajön és azt kérdezi: „Mit csináltak magával ezek a vadállatok?" Az ember nem felel erre semmit. „Borzasztó, borzasztó..." Aztán odamegy az ablakhoz, kinéz, visszafordul: „Valljon be nekik mindent! Nincs értelme, hogy hagyja magát nyomorékká verni. Maga egy nagyon intelligens ember. Hát legyen esze!" És elmegy.

Engem ebben a helyzetben egy kicsit még vigasztalt is, hogy az intelligenciám olyan magas, hogy ez nyilvánvalóan látszik rajtam, még ilyen állapotban is. Akkorra már szakállam nőtt, meg minden. Amikor azonban a cellámba kerültem, kiderült, hogy ez a „jó" őrnagy mindenkit meglátogatott ilyen módon. Szóval nemcsak én voltam nagyon intelligens.

Én nehezen bírtam a verést, összehúztam magam, ha csak lehetett, talán gyáván is viselkedtem, de volt egy pont, amikor kísértésbe estem, hogy hős legyek. A következő volt a helyzet. Éjszaka közepén visznek, félig agyonverve, valahova a zárkámból. Persze nadrágszíjam nem volt, úgyhogy fogtam a gatyámat, cipőfűzőm nem volt, tehát botladozva slattyogtam, és hát nem a legjobb gondolatokkal. Voltak már éjszakai tapasztalataim. De most egy olyan helyre értünk, ahol még soha nem voltam. Hatalmas tölgyfa ajtó, elegáns nagy iroda. És ott ül Péter Gábor. Rám néz, azt mondja: „Mi az, fél? Megverték?" És abban a pillanatban futott át az agyamon, hogy ő talán nem is tudja, hogy micsoda disznóságokat, kegyetlenségeket követnek el a nevében. Tudod, ahogy az iskolában tanultuk ezeket a dolgokat, hogy a császár vagy a cár vagy a király nem is tudta, hogy mit csináltak a nevében. Én eszement, ilyen gondolat! Szóval, gondoltam, hogy Péter Gábor nem tudja ezeket a dolgokat. És bár veszélyes rám nézve, hogy én ezt neki elmondom, de elmondom. Mert ezzel talán megmenthetem mások életét, szóval az volt bennem ... most igen, most hős leszek. És mondtam, hogy igen, megvertek, kínoztak, és másokat is, és ilyet a XX. században, emberekkel... Péter Gábor még csak rám sem nézett és azt mondta: „Megverték? Biztosan megérdemelte." Ennyi. Aztán kérdezett valami hülyeséget a kajáról meg a takarókról.

A véghatározatomban mindössze az állt, hogy internálása indokolt, mert feltételezhető, hogy két de Gaulle hírszerzőnek – honnan szerezték a másikat, nem tudom – titkokat adott ki. Egyébként a de Gaulle-nak való kémkedés még Recsken is nagy hatást tett. Egyszer például másokkal együtt kihívtak a barakkból, és felvittek a törzsbe takarítani. Ebben a törzsépületben határvédő ávósok voltak, tehát azok, akik különben máskor a határon voltak. Ahogy besétáltunk, ezek a fiatal fiúk érdeklődtek, hogy ki miért van ott, és mindenki elmondta – egyébként a való-

ságnak megfelelően –, hogy milyen ártatlanul került be. Én pedig tudtam, hogy teljesen mindegy, mit mondunk, úgyse tehetnek értünk semmit, untam ezt az egész dolgot, gondoltam vagánykodok egy kicsit, és azt mondtam: „Én de Gaulle tábornok kémje voltam." Erre rögtön meghatódtak, leültettek, szinte letisztították a széket. Behívtak másokat is: „Nézzétek, itt van tényleg egy komoly ember!" Még enni is kaptam, amíg a többiek mosták a padlót.

KÖVESDI (KRIZSÁN) GYÖRGY (volt operatív tiszt)

Recsken meghatározatlan idejű, tehát internált személyek voltak, és fokozatosan rájöttem, hogy ezek az emberek végeredményben jog nélkül voltak bezárva, hogy döntő részük ártatlan volt. Kivéve a horthysta tiszteket, mert voltak ott Horthy-katonatisztek, a többiek kint voltak fogságban a Szovjetunióban. Magas rangúak voltak, mint például Kéri Kálmán, de hadd tegyem azt is hozzá, hogy ezeknek nagy része az volt, akit a Magyar Néphadsereg átvett, és tovább dolgoztak a néphadsereg megalakításán. Ezek olyan lojálisak voltak, mint Kéri Kálmán is, bár ő elég magas helyen dolgozott, a vezérkari főnökségen, úgy emlékszem, ő azt mondta, hogy belső elhárításon is dolgozott, de hát belső elhárításon sok mindent lehet érteni. Lehet, hogy például kommunistákat derített fel, kommunista csoportokat is számolt fel, ugye, ezt is lehet belső elhárításon érteni. És mint egy fiatal, huszonhárom éves gyerek, mit tudtam én akkor, tessék mondani?

KÉRI KÁLMÁN

1944. október 15-én a Kárpátokban harcoló I. Magyar Hadsereg vezérkari főnöke voltam. E hadsereg feladata volt a Kárpátok gerincének védelme. A fegyverszüneti tárgyalásokról nem volt képem, tehát, hogy mi folyik a budapesti Vár és Moszkva között, milyen megállapodások, tárgyalások, azt nem tudtam. Ebből kifolyólag 1944. október 15-én a kormányzói proklamáció teljesen váratlanul ért. Hát nem tudtam senkinek, egy hadtest vezérkari főnöknek, egy hadtestparancsnoknak sem világos parancsot adni arról, hogy mi a feladatunk. Hogy ezt megtudjam, a németekhez már nem fordulhattam, Budapestet nem kapcsolták, hát akkor ki maradt? Hát az a szerv, akitől a kormányzó fegyverszünetet kért. Tehát meg akartam ismerni először, vajon van-e fegyverszünet, másodszor, ha van, mik annak a feltételei, harmadszor, a feltételekből mi hárul erre a hadseregre, melynek vezérkari főnöke vagyok. Elhatároztam tehát, hogy felveszem a kapcsolatot a Vörös Hadsereggel. El akarok indulni, és erre Miklós Béla azt mondja, hogy ő is nyomatékot akar adni ennek a tárgyalásnak és ő is átjön. Én nem arra számítottam, hogy én a Vörös Hadsereg vendégségét fogom élvezni, hanem, hogy másnap visszatérek, megtudván, hogy mi van. No de ez nem következett be. Amikor megindultunk, és mielőtt

átléptük volna a magyar arcvonalat, odahívtam a sofőrjeimet és a legényemet, és azt mondtam nekik, hogy én most átmegyek, ti családos emberek vagytok, nem kívánhatom ezt tőletek. Elvezetem én azt az autót magam is. Dicséretükre legyen mondva, hogy egytől egyig azt mondták, hogy „Nem – mi az ezredes úrral maradunk". Így ezek az emberek önszántukból és önkéntesen, nem parancsra és nem kényszerből lépték át az arcvonalat.

Hát átértünk. A két arcvonal között természetesen láttunk hullákat, lövések is voltak, felénk is repültek, de hogy ki lőtt és honnan, azt nem lehetett megállapítani. Végre megpillantottunk egy orosz-kozákot. Ő csak lóháton volt, mi autón. Utolértük és megmondtuk, hogy vezessen minket ide és ide, a hadseregparancsnokához, mert mi tudtuk, hogy az hol van. Alighogy átértünk, volt egy vacsora, amit ők adtak a tiszteletünkre, tehát a Vörös Hadsereg. Mehlisznek volt egy kijelentése, úgy szólt, hogy a németek már nem tudnak küzdeni, már nem számba vehető ellenség. Miután megszoktam, hogy volt elöljáróimnak is mindenkor az igazat jelentettem, ott kijelentettem, hogy kibírják ezek még húsvétig is. Ezt Mehlisz súlyos sértésnek tekintette, így szembekerültem vele.

– Ki volt ez a Mehlisz?

– Mehlisz a IV. Ukrán Front politikai vezetője volt. A második sérelmük az volt, hogy követeltem kísérőim kiadását a fogolytáborból, valamint minden javunkat. Most úgy vélik, hogy ez apolitikus lépés volt részemről. Tehát: inkább kellett volna engednem a kísérőimet fogolytáborba, majd Szibériába szállíttatni, és gépkocsijainkat hátrahagyni. Előttem viszont az lebegett, hogy ezek az új honvédség első katonái, a gépkocsik pedig az első gépkocsijai.

– Mikor kerültél vissza Magyarországra?

– 1944. december 30-án közölték velem, hogy átadnak a Debrecenben megalakult Ideiglenes Magyar Kormány Honvédelmi Minisztériumának. Ekkor kerültem két gépkocsival, két géppisztolyommal, sofőrjeimmel, a Miklós Béla sofőrjével és csapatcsendőrével együtt Debrecenbe, és ott jelentkeztem Miklós Bélánál. Ő közölte velem, hogy az Ideiglenes Magyar Kormány feladata lesz a csapatok megszervezése a németek elleni harcra. A miniszter, Vörös János, ő Moszkvában tárgyalja a fegyverszünetet, ez eddig csak ideiglenes fegyverszünet volt. Addig állítsak fel egy honvédelmi minisztériumot, amely megteszi az előkészületeket, mindenekelőtt szervezési vonatkozásban ezeknek az alakulatoknak a felállítására. Közölte velem, hogy nem nagyon van módjában velem most tárgyalni, mert őt most más ügyek sürgetik. Ezzel elkezdtem a Pénzügyi Palotában a Honvédelmi Minisztérium megszervezését. Első feladatomnak tekintettem, hogy keressek magamnak munkatársakat. Szerencsére megtudtam, hogy Simonffy Tóth Elemér, egykori vezérkari beosztott parancsnokom a hadtestparancsnokságnál is ott van, és így nekiláttunk mindenek-

előtt a szolgálati szabályzat helyesbítésének, merthogy nem lehet ugyanazzal a szabályzattal élni, ha egy más légkör van, azonkívül pedig bizonyos szervezési előkészületek történtek a majdan felállítandó alakulatok részére. Ez a munka rendkívül fáradságos volt, de úgy tűnt egyes politikai tényezők előtt, hogy mi szabotáljuk a Moszkvában megállapított nyolc, majd később két hadosztály felállítását. Ebből az volt igaz, hogy azt mondtam, hogy bűn kiküldeni kiképzetlen embereket a frontra és szembeállítani a német villámgéppuskákkal. A németek akkor még harcoltak, január végét írtuk. Miután egyes tényezőknek úgy tűnt, hogy én vagyok a szabotálója annak, hogy a magyar alakulatok kikerüljenek a frontra, ezzel a váddal le is tartóztattak. A vád igazi okának azt tették, hogy én a kormányminiszter életére török, és ezt egy vacsorán ki is nyilvánítottam. Ezen a vacsorán ott sem voltam. Tehát a statáriális bíróság nem tudta a vádiratot megszerkeszteni. Néhány napi fogság után szabadlábra kerültem, természetesen a régi beosztásomat már nem kaptam meg, tehát nem lehettem már ismét katonai főnöke a Honvédelmi Minisztériumnak. Így aztán beosztás nélkül kerültem ide, Budapestre és elhelyezkedtem, mint polgári tisztviselő egy svájci képviseletnél, tanultam a gyógyszerkémiát. Ez így ment egész augusztus, azt hiszem 8-ig, amikor letartóztatott engem a Katonapolitikai Osztály, de egyben mindjárt át is adott a szövetséges ellenőrző bizottság szovjet része börtönének, és ott voltam egész december 31-ig. Akkor szabadlábra helyeztek, és a következő letartóztatásomig mint a CIBA cégképviselőjének alkalmazottja dolgoztam. A következő letartóztatásom 1949. február 2-án volt.

– Ki tartóztatott le?

– A Katonapolitikai Osztály.

– Miért?

– Ja, hát azt nem mondták meg. Csak később tudtam meg, hogy azzal vádolnak, hogy egy kémszervezetnek voltam a vezetője, valamint egy ellenállócsoportnak a valamije, de ezt csak hetek, mondhatnám hónapok után közölték velem, majdnem egy évig egyedül hagytak a cellában.

– Hol?

– A Bartók Béla úton, egy laktanya pincéjében. Három ízben vittek kihallgatásra, helyesebben egyszer csak azért, hogy lefényképezzenek és ujjlenyomatot vegyenek. Egyébként kihallgatott engem Berkesi András és utána... Kardos György. Kardos Berkesinek a jegyzőkönyve alapján. Pár hétig a zárkában együtt voltam egy Koméri nevezetű internálttársammal, nyilván azzal a céllal, hogy rólam valamit megtudjon. Hogy mondott-e valamit vagy sem, azt már nem tudom.

Aztán elérkezett az az idő, amikor a Katonapolitikai Osztály börtöne feloszlott, és ekkor vittek ki minket Kistarcsára. Engem ott is azonnal börtönbe vittek. Ehhez hozzá kell, hogy fűzzem, hogy mielőtt elhagytuk a katonapolitikát, megkérdez-

ték, hogy fellebbezek-e a letartóztatási parancsom ellen. Azt mondtam, hogy igen. Adtak is erről egy igazolást. Amikor ezt a főfoglár meglátta Recsken, csak annyit mondott: „Erre magának már nem lesz szüksége!", összetépte és eldobta.

– Mit tudnál mondani a katonatisztekről, akikkel a táborban együtt voltál?

– Voltak ott olyan tisztek, akik már elhelyezkedtek a polgári életben, de szükség volt arra a vállalatoknál, hogy megfélemlítsék a dolgozókat, és ezért mindig kiemeltek és elvittek valakit, ha régi tisztet találtak, annál jobban jött nekik. Voltak ott olyanok, akik tisztek lettek az új hadseregben is, és akiknek az ég világon semmi bűnük nem volt. Egy másik részük hibája az volt, hogy vezérkari tisztek voltak, s ez már maga is nagy bűn volt. Aztán olyan csapattisztek, akik, hogy mondjam, talán nem voltak annyira megalkuvók, talán szót emeltek imitt-amott. Aztán voltak olyanok is, köztük jómagam, akik a múltat, a múlt szereplőit jól ismerték, meg az esélyeket is, és nem volt célszerű, hogy ezek az emberek szabadlábon legyenek.

– Milyen volt a bánásmód Recsken?

– Krudélis és megalázó. Különösképpen a büntetőbrigád, mert az egy órával korábban indult a munkába, és egy órával később vonult be. Volt úgy, hogy a sárban kúszva. A mi barakkunk még külön el volt kerítve a többi brigád barakkjaitól. Az is kerítésben volt, de mi még külön egy kerítésben. Az ablakaink le voltak természetesen meszelve, nemcsak berácsozva. Bizonyos időközökben az őrlegénység bejött és felkeltett minket, és volt, hogy azt kívánta tőlünk, hogy bégessünk, vagy hogy lemenjünk a barakkok priccseiről, és ott egymással szembe állítottak minket és egymás ellen uszítottak. Szóval lehetetlen bánásmód volt, és kegyetlen munka, ami abban érvényesült, hogy hiába jött az orvos és mondta, hogy ez beteg, mert az ávós orvos – aki nem volt más, mint egy törzsőrmester, aki azelőtt valami fürdőn volt fürdőmester –, az állapította meg, hogy ez az ember egészséges és munkaképes, avagy nem...

Még az internált orvosok közül is csak néhányra tudom azt mondani, hogy orvosi esküjükhöz hűek voltak, de ezek nevét mindenképpen meg akarom örökíteni: Hoyos János gróf, Ráczkövi Endre, Hunyadi. Ezek orvosok voltak. Mi ezt úgy juttattuk tudomására ezeknek az orvosoknak, hogy amikor naponta reggel jöttek az úgynevezett gyengélkedővizitre, ha ezek léptek be, akkor elordította magát Benkő Zoltán, vagy aki megpillantotta őket, hogy: „Orvos a barakkban!", de ha nem ezek jöttek, akkor utálatunknak úgy adtunk kifejezést, hogy csak azt ordítottuk: „Felcser a barakkban!" De hát akármilyen volt ez a bánásmód, egymás között a bajtársiasság, a segítőkészség mintaszerű volt. És nehogy szellemileg eltespedjünk, minden este valaki egy rövid előadást kellett, hogy tartson. Amellett aludtunk el. Persze volt közöttünk irodalmár, erdész, filozófus, katonatiszt, mezőgazda, amit akartunk. Bevallom, Shakespeare drámáit ott tanultam meg Rainprecht Tónitól. A világirodalmat Faludytól, a csillagászatot egy Cseh Dönci nevezetű internált

társamtól. Szóval mi hasznosítottuk magunkat. És itt kell, hogy fölemlítsek egy embert, aki szerzett nekünk ceruzát és papírt. Egy alkalommal ugyanis jött két ávós, és egy kályhást követelt tőlem. Hát mit tudom én, ki van itt kályhás. Kérdezem: van köztetek kályhás? Erre kilép egy folyamőr kapitány. Ránézek, tudom, hogy ez kályhát láthatott kívülről, de belülről? „Kálmán bácsi, igen, én értek a kályhához." Elmegy a folyamőr kapitány, este jön vissza. Mondom: „Te mióta vagy kályhás?" Mondja: „Nem is voltam soha, most lettem." Akkor miért vállaltad el?" „Kálmán bácsi, hát nekünk kell papír és ceruza. Amikor azt mondták, hogy javítsam meg a kályhát, azt mondtam, hogy nekem ahhoz tervet kell készíteni, hát kell papír és ceruza. Na, most van."

Ezek után, ha az ávósoknál kályhajavításra volt szükség, egész természetes, hogy Konkoly-Thegét hívták. Egy másik alkalommal megint jött két ávós, és azt mondja: „Ide figyeljen, brigádvezető, a legelőkelőbbeket kell, hogy maga kijelölje, mert ezek fogják a mi klozettjainkat tisztítani." Hát én kijelentem, hogy a legnagyobb szarban voltam, de még mielőtt egyáltalán magamhoz tértem volna, kilépett Pálffy-Muhoray vezérkari őrnagy úr és azt mondja: „Én önként jelentkezem." Hát jól van. Utána kilép Somogyi, ez volt a kormányzó jogtanácsosa, utána kilép egy Tóth nevezetű, ez volt a Meteorológiai Intézet vezetője. Így állt össze először négy, majd hat ember. Mikor este visszajöttek, kérdem, hogy miért? „Nagyon örülünk és köszönjük, hogy segítettetek rajtunk, de miért csináltátok ezt?" Megszólal Pálffy-Muhoray Zoltán: „Kálmán bácsi, megtudja még ma este." Hát nagyon vártam. Este megleptek engem újságcikkekkel. Ők azért vállalták, mert tudták, hogy az ávósoknak nincs WC-papírjuk, csak a Szabad Nép. Azzal törlik a feneküket. És ha úgy vélték, hogy egy cikk minket érdekelhet – és mi nem érdekelt?! – azt megmosták és prezentálták.

Meg kell mondanom, hogy akaratom ellenére lettem ennek a büntetőbrigádnak a vezetője. Ugyanis le akartak járatni engem a saját társaim előtt. Tiltakoztam ez ellen, de kijelentették, hogy ez parancs. És akkor átvillant az agyamon: rendben van. Akkor színházat fogok játszani. Ezt könnyű volt megjátszani, mert úgy véltem, fegyelmet fogok tartani, borzasztó fegyelmet. Ehhez nagyon jó alanyok a katonatiszt társaim. Itt van a sok fiatal, az majd beilleszkedik, mint ahogy meg is történt. Úgyhogy a brigád fegyelméhez nem tudtak hozzányúlni, sőt bámulták. Mert ha ez a büntetőbrigád bevonult a munkáról, akkor az ávósok a szemközt levő dombról nézték.

– Miért nézték?

– Láttak egy olyan fegyelmezett alakulatot, amelyre ők nem voltak képesek. Ha ott én „Állj"-t vezényeltem, akkor ott döngött a talaj. Vagy ha én „Oszolj"-t vezényeltem, akkor egy pillanat alatt szétugrottak. Ahogy azok meneteltek!... Úgy

megjátszották a társaim még az arcukkal is, hogy micsoda rend van... olyan marcona pofákat csináltak! És az ávósok néztek minket és elhitték, hogy a büntetőben borzasztó fegyelem van, pedig frászt, ez csak egy védekezés volt, hogy ne köthessenek belénk. Ha magunk között voltunk, egy nyavalyát volt fegyelem, barátok voltunk és sorstársak, akik összetartanak.

DR. SASVÁRI ANDOR (volt rab, utászhadnagy, akkor műegyetemi hallgató, ma nyugdíjas mérnök) [Beszélgetőtárs Gyarmathy Lívia]

1923 decemberében születtem Baján, édesapám ügyvéd. Édesanyám 4 éves koromban meghalt. Apám rokonaihoz kerültem, nagybátyámhoz, nagynénémhez, onnan jártam iskolába, és elemista korom végén az édesanyám nővére és férje vettek örökbe. Az örökbefogadó apám MÁV-intéző, majd -felügyelő volt, az örökbefogadó anyám pedig háztartásbeli. Az elemi iskolából a ciszterci rend III. Béla Gimnáziumába kerültem, és ott végeztem nyolc évet, ott érettségiztem 1941-ben.

– És utána?

– Pályázatot nyújtottam be, hogy műszaki tiszt akarok lenni. Egy évi csapatszolgálat után kerültem a Bólyai János Műszaki Akadémiára, ahol 1944. augusztus 20-án avattak utászhadnaggyá. Kérésemre haza, a bajai utász zászlóaljhoz kerültem, ahonnan azonban rövidesen átvezényeltek a Műszaki Tartalékos Iskolára oktatótisztnek. Ez az iskola előtte Győrben működött, de a légitámadások miatt áthelyezték Kisbodakra, ahol aztán feloszlatták.

1944. november elején Mosonmagyaróvár környékén két utászkiképző ezredet állítottak föl, és mint századparancsnok, gyalogmenetben mentem ki '44–45 fordulóján Ausztrián, Bécsen át, majd bevagonoztak és felvittek Nürnbergbe, majd Regensburgba. Regensburgban rengeteg légitámadáson estünk át. Igyekeztünk a legénység és a magunk életét megfelelő, okos, visszatartó magatartással védeni, és amikor a németek felrobbantották már áprilisban a Duna-hidakat, tehát egész közel volt már a front, akkor saját elhatározásunkból átkeltünk a Dunán. Az amerikaiak elé mentünk, akiket legalább egy hétig vártunk. Ott estem fogságba április 26-án, ahol teljesen szabad térben voltunk, minden fedél, sátor vagy barakk nélkül. Franciaországba vittek minket a Szajna mellé, Párizstól 60 kilométerre, ahol végre sátor alá kerültünk. Ez már nyáron volt, 1945-ben. Onnan aztán ősszel vittek tovább, és '46 márciusában tértem haza.

– Mivel kezdett foglalkozni?

– A műszaki pálya érdekelt mindig, hiszen ezért mentem műszaki katonai pályára is, és mihelyt megtörtént az igazolásom Pécsett, felutaztam Pestre, beiratkoztam a Műegyetemre, az építészmérnöki kar mérnöki szakára. Tekintettel a műszaki

akadémiai végzettségemre, egy évet elengedtek a műegyetemi évekből, de nyolc tárgyból, amelyek nem kerültek a katonai iskolában oktatásra (különféle jogi tárgyak, geológia stb.) felvételi vizsgát kellett tennem.

– Mik voltak az első jelei, hogy valami nem stimmel a személyével?

– Letartóztatásomnak semmiféle előjele nem volt. 1946-ban még nyár előtt az összes különbözeti vizsgát letettem, és nyárra hazautaztam Bajára. Szeptemberben már úgy jöttem vissza, mint a másodév teljesen felkészült hallgatója. A harmadévet befejeztem nagyjából 1948 májusáig, s mint afféle szorgalmas embernek, egy csomó előkollokviumom volt. Hála Isten, mert ennek köszönhetem, hogy 1953 után hamar be tudtam fejezni az egyetemet.

A nagybátyámnál laktam a Tartsay Vilmos utcában Budán. Kötőüzeme volt. Minden különösebb bejelentés nélkül 1948. május 19-én kora reggel csöngettek. Ha jól emlékszem, két civil nyomozó jött, házkutatást tartott, semmi nem volt ott, és gyalog bementünk hármasban a Margit hídon villamossal az Andrássy út 60-ba. Délután már kihallgatásra kerültem.

– Kik hallgatták ki?

– Egy fiatalember, akinek a nevét nem tudom. Azóta sem láttam. Érdeklődött az életem, a tanulmányaim felől, aztán elkezdett kérdezgetni, hogy kivel találkoztam a '46-os hazajövetelem óta. Megmondtam, nagyon sok emberrel találkoztam, hiszen '46 és '48 között eltelt két év is, és a végén megkérdezte, hogy találkoztam-e egy volt évfolyamtársammal, Fejes Gézával. A nyomozó kijelentette, hogy Fejes Géza olyan vallomást tett, hogy találkozott velem '46 tavaszán az utcán öt percre, és illegális szervezkedésről beszélt velem. Én ezt tagadtam. Nézze, ugyanazt tudom mondani magának is, mint a nyomozónak: '46 és '48 között én több száz volt ismerőssel találkoztam, tehát köztük lehetett ő is. De határozottan nem tudtam rá visszaemlékezni. Utána szembesítettek Fejessel az Andrássy út 60-ban, és Fejes azt mondta, hogy találkoztunk és illegális szervezkedésről beszéltünk. Én meg azt, hogy találkozhattunk, de én sem vele, sem mással nem beszéltem illegális szervezkedésről. Ez van a jegyzőkönyvben is.

– Ezt a jegyzőkönyvet az ÁVO meg is írta?

– Igen, én is aláírtam.

– Mit érzékelt, hogy kik és hányan vannak ebben az úgynevezett Fejes-ügyben?

– Hát nézze, kezdetben az Andrássy út 60-ban többnyire egyedül voltam a cellában, és csak amikor átkísértek bennünket a Markó utcába, tulajdonképpen akkor vettem észre, hogy lehetünk olyan tizenkettő-tizenhárman.

– Tudna neveket mondani?

– Akit ismertem, Böszörményi-Nagy Géza, Mohay Károly.

MOHAY KÁROLY (volt rab, akkor műegyetemi hallgató, ma nyugdíjas mérnök)

A nyári szünetekben különböző munkahelyeken, 1947-ben például a Déli vasúti híd szerelésén dolgoztam. Egyszer, munka után, a Boráros téren összetalálkoztam volt társunkkal, Fejes Gézával, aki menyasszonyával jött föl Debrecenből Budapestre. Pár percig beszélgettünk, elmondta, hogy apámmal – aki akkor még nem jött haza – együtt volt Ausztriában, Feistritzben fogolytáborban, majd felírta a címemet a noteszébe. Valahogy bekerült ebbe a noteszbe Sasvári Bandi címe is, ugyanúgy, ahogy harmadik társunk „Bösze", azaz Böszörményi-Nagy Géza neve is. És ez a notesz, a benne lévő három névvel határozta meg eljövendő életünk öt és fél évét.

1948 pünkösd hétfőjén anyám és a húga várt ünnepi ebédre, ehelyett már hajnalban nagy fekete „dög" autó állt meg akkori lakhelyem ablaka alatt, és négy civil ruhás, magát nyomozónak mondó ávós (akkori nevén az Államvédelmi Osztály nyomozói) dübörgött föl a lépcsőn, felébresztettek, mondván, hogy házkutatást tartanak. Mindent felforgatva, egy csomó papírt összegyűjtve, azokat velem együtt a kocsiba bevágva, az Aradi utcai hátsó bejáraton bevittek az Andrássy út 60-ba. Egy nyomorult fogdában töltöttem teljesen egyedül egy napot, nem tudva, miért vittek el. Mivel működtem a Műegyetem Mária Kongregációjában, együtt a jezsuita Szabó páterrel, az akkor dúló Mindszenty-ügyre gondoltam, mint letartóztatásom okára. Egy napi „érlelés" után, másnap éjjel vittek fel kihallgatásra. Mindenféle neveket kezdtek felsorolni, hogy ismerem-e. Pontosan nem tudom, hogy Böszét és Bandit előttem vagy utánam vitték-e be. Egyhetes kihallgatás után aláírattak velem egy jegyzőkönyvet, amelyben elismertem az ismeretséget azokkal, akiket tényleg ismertem az ő listájukról. Semmi többet.

Néhány nap múlva kerültem össze jó pár Debrecenből, Bakonycsernyéről s még ki tudja honnan begyűjtött megviselt emberrel, amikor is mindannyiunkat együtt átvittek a Markóba.

DR. SASVÁRI ANDOR

Akiket később ismertem meg, és korábban soha nem láttam: egy Parázs Albin nevű értelmiségi ember, egy Csík Márton nevű parasztember, ilyen vadász, orvvadász Bakonycsernyéről, egy Greska Imre nevű ember, aztán, azt hiszem, egy Szabó József, és többek között volt egy parasztruhás öreg néni is, hogy az ki volt, nem tudom... és még egy páran...

– Mit keresett az ügyben például a Csík nevű vadászember?

– Meg kell mondanom, hogy nem tudom, de a későbbiek során hallottam, hogy Fejes barátja volt egy Hegyi Imre nevű bakonycsernyei ember és valószínűsítem, hogy az ő ismeretségi köréből voltak ott többen is, talán ez a Csík is. Az a helyzet, hogy amikor Fejessel szembesítettek, meghökkentem, mégpedig attól, hogy alig

ismertem meg. Olyan sovány volt, olyan megviselt, olyan nyúzott, olyan... rettenetesen leromlott állapotban és öltözetben volt, tulajdonképpen azt kell valószínűsítenem, hogy kínjában adott elő neveket, illetve, ahogy később halottam, a noteszében kutatva találtak neveket. De Fejes Gézával én tulajdonképpen sosem beszélhettem, mert mindig szeparálva voltunk egymástól, a szembesítés pedig a nyomozó jelenlétében történt. Azonban amikor átvittek az Andrássy út 60-ból a Markó utcai fogházba – ez egy nyitott tehergépkocsi rakfelületén történt –, összeraktak minket, a tizenhármat, és ebből gondoltam azt, hogy körülbelül mi egybe tartozunk, mert volt ott ugye, három ismerősöm, akik régebben iskolatársként a barátaim voltak, a Böszörményi, a Mohay meg a Fejes. Jellemző módon a kezünkbe nyomtak egy csomó muzeális puskát, kvázi, hogy a járókelők láthassák, hogy az ÁVO ellenforradalmárokat kísér, és vezet át egyik épületből a másikba. Így fuvaroztak át a nyílt Budapesten a déli órákban a Markó utcába. Ott aztán átadtak bennünket a fogházőröknek, és miután érdekelt, hogy mi történik itt, igyekeztem Fejes közelébe kerülni, aki rögtön elkezdett mentegetőzni és előadta, hogy: „Andor ne haragudj, de beszélnem kellett, mert annyira ütöttek, és vannak, akiknek a nevét nem mondhattam. Benneteket, akik nem csináltatok semmit, úgyis el fognak engedni." Tulajdonképpen a lelkiismeretét ezzel nyugtatgatta. Nálam volt akkor valami otthonról hozott élelmiszer, amit akkor kaptam vissza, amikor útnak indítottak, adtam neki belőle, mert rettenetesen nézett ki. A felháborodásomnál, amit vele szemben éreztem, sokkal nagyobb volt a szánalom.

– Végül is milyen következtetéseket tudott levonni az eseményekből?

– Nagyon nehéz erre válaszolnom, mert el voltunk egymástól választva végig, tehát legfeljebb csak láttuk egymást, amikor az ügyészi kihallgatásra vittek. Amikor az ügyész kérdezte, hogy mit írjon a jegyzőkönyvbe, én mondtam, hogy változtatás nélkül fenntartom, amit az ÁVO-n mondtam, ragaszkodom az ottani jegyzőkönyvemhez. Azt mondta erre az ügyész, hogy: „Akkor tulajdonképpen mit kezdjek önnel, el kell engednem." Mondtam: „Ügyész úr, hogyha így látja, engedjen el." Azt mondta: „Ide hallgasson, hogyha elengedem, akkor a kapunál várják az ávósok, és elviszik az internálótáborba." Mondom: „Nézze, akkor csinálja úgy, ahogy a legjobbnak tartja." Tulajdonképpen egy kihallgatásom volt a Markóban, és úgy körülbelül a negyedik hét végén feltűnt, hogy sem Fejes Gézát nem látom már, sem pedig a többieket, akiket arcról ismertem. Az ügyvédemtől érdeklődtem, hogy mi történt Fejesékkel? És akkor az ügyvéd azt mondta, hogy elvitték őket szovjet hadbíróság elé.

– Ez kit érinthetett?

– Fejes Gézán kívül talán Hegyi Imrét, akit mindig is vele együtt hallottam emlegetni. És nem értettem ezt a dolgot. De ott került a kezembe a fogházban, a cellában a Szovjetunió Kommunista Pártjának a története, amit életemben először

kaptam kézbe, először olvastam el, és akkor tulajdonképpen megértettem, hogy miért is vagyok ott.

– Mi lehetett annak az oka, hogy Fejes Géza abból az osztályból, ahol többen voltak, Sasvári Andort, Böszörményi Gézát és Mohay Károlyt nevezte meg az osztálytársai közül?

– Ez alighanem esetleges dolog volt, talán akivel találkozott, azt feljegyezte a noteszába.

– Meddig voltak a Markóban?

– Kb. két hónapig. Utána visszavittek minket az ÁVO-ra és legnagyobb meghökkenésemre mindazokat, akiket eddig légmentesen elszeparáltak egymástól, most összecsukták, úgyhogy még az öreg parasztasszony is ott volt velünk egy cellában. Itt körülbelül öt hétig voltunk.

– Az Andrássy út 60-ból hová kerültek?

– Gyalogmenetben átvittek bennünket a Mosonyi utcáig, a toloncházba. Ott körülbelül egy hétig voltunk. Leraktak bennünket egy részbe, ahol előttünk nem volt senki, csak a minipoloskák, több tízezer, akkorák mint egy gombostűfej. A sok poloskacsípéstől az emberek nyaka, melle rettenetesen nézett ki. Hát az valami irgalmatlan volt, amikor leszállt az este! De a poloskák annyira éhesek voltak, hogy még nappal is jöttek táplálkozni, pedig hát persze, megöltük őket, de éjjel aztán borzasztó volt. Egy terem, ahol körülbelül nyolcvanan voltunk, vaságyak sodronyain, minden szalmazsák nélkül. Rengeteg repedés volt a falban, és volt olyan, aki benyúlt egy dróttal és amikor kihúzta, volt rajta száz poloska. Esténként, mint egy csöndes nyári zápor, úgy lehetett hallani, ahogy a poloskák leesnek a plafonról. Akkor még mindenem nálam volt, úgyhogy felvettem a kesztyűt és egy sállal átkötöttem a nyakamat, madzaggal felkötöttem a pizsamámat a karomra, és a bokámnál a zoknit ráhúztam a pizsamára. Tulajdonképpen az embereknek csak az arcrészük volt szabadon, hogy levegőt tudjanak venni, mert borzalmas volt a poloskainvázió. Ebből a nagy teremből egy pár nap elteltével elvittek bennünket kis cellákba, az úgynevezett „egeresbe", és ott a kezünkbe nyomták az internálási véghatározatot. Utána rabomobilba raktak, voltak ott utcalányok, meg határátlépők, akikre akkoriban ugye, azt mondták, hogy „bokorugrók", sok mindenféle ember, és így vittek át a Károly-laktanyába, amit akkoriban úgy hívtak, hogy Budadéli internálótábor. A jelenlegi balatoni műút kifutása mellett, most Petőfi laktanya. Itt, mint már említettem, mérnökként dolgoztam, utána Kistarcsán is találtam munkalehetőséget.

Emlékezetem szerint Recskre 1950 októberében szállítottak át. Ott várt bennünket egy olyan közösség, melynek jelentős része jobboldali szociáldemokratának nevezett ember volt, akik között nagyon-nagyon sok derék, rendes ember volt,

de nagy különbségek is voltak. Részben világnézeti szempontból, részben azért, mert mögöttünk állt már két és fél év rabság, azok pedig egy hete, egy hónapja lehettek ott, és az a társadalmi környezet, ahonnan mi jöttünk, más volt. Nagyon sok derék, egyszerű, normális, rendes ember volt, de sajnos volt köztük egy csomó, akik beugrottak olyasféle beszédnek, hogy az ő feladatuk tulajdonképpen az, hogy mint megtévedtek, majd betanítják ezeket a fasisztákat, akik mi vagyunk, a munkára, mert ezek nem tudják azt, hogy mi a munka. És majd ők szabadulnak.

– Igaz, hogy a brigádvezetők külön, jobb körülmények között laktak? Pellach Kornél meg a többiek?

– Annyira igaz, hogy egy darabig én is velük laktam a későbbiek során.

– Ön hogy került oda?

– Nézze, nekem nagyon jó barátom volt Erdey Sándor, aki azt a recski könyvet írta Münchenben. 1953 óta nem láttam. Sanyi nemcsak villanyszerelő volt, hanem mindenhez értő és vállalkozó ezermester, és én még Kistarcsán, mint anyagraktáros, sokszor anyagot adtam neki, vettem be tőle, jóban voltunk hát egymással, sőt egy darabig még Budadélen is egy szobában voltunk, úgyhogy kedveltük egymást. Egy nap jön hozzám a Sanyi Recsken és azt mondja, hogy a táborparancsnok rettenetesen be van gazolva, mert úgy hallotta, hogy jön a rovancs. Na most képzelje el, hogy ott semmi az égvilágon rendbe téve nem volt. Sem az emberek ruházata, se a fehérneműváltás nem volt megoldva, de hogy hány szerszám van, vagy milyen eszközök vannak, egyáltalán, hogy hogy áll az egész tábor anyaggazdálkodása, senkinek erről halvány fogalma nem volt. A Sanyi beajánlott engem a táborparancsnoknak, azt mondta, hogy van itt egy ember, aki rendet tud csinálni, mert Kistarcsán is azt csinálta. Úgyhogy egyik pillanatról a másikra rám bízták Recsken az anyagraktárt. Én rögtön magam mellé vettem a Skultéty Laci barátomat meg mindazokat, akik Recsken mellettünk voltak, például egy Kis Feri nevű tiszamelléki parasztfiút, akinek az édesapja is ott volt, szóval ezekkel a „beiskolázott" embereimmel pár hét alatt óriási, sziszifuszi munkával rendbe hoztuk a tábor anyaggazdálkodását. Megszerveztük a nyilvántartást, megszerveztem a fehérnemű mosását oly módon, hogy össze lett szedve, és akkor általában annyi ingünk volt, hogy kicsit több, mint két váltás, tehát az egyik rajta volt az emberen, a másik pedig mosásban volt. Fölvitték a mosodába a Mosonyi utcába. A raktárokat kialakítottuk, mert eredetileg egy régi pajtában lévő sufni volt, és éppen helyhiány miatt nem lehetett rendet tartani. Hozzájuk tartozott még az üzemanyag is, amit kiadtunk, szóval az a lényeg, hogy minden leltározás megtörtént, adminisztratíve minden rendben volt az akkori rendőrségi rendszabályoknak megfelelően, és amikor kinevezett engem oda, akkor bekerültem abba a bizonyos vezetőbarakkba, ahol a brigádvezetők és az orvosok laktak.

– Kik voltak ott?

– Hát nézze, ott volt Pellach, a Kreibich, a Kemecseiek, a Jeges, a Kerekes, a Solymosi, a Koncz János, a Tamás Dezső, egy szadista, gonosz ember; a tábor vezető orvosa, Ács doktor, akkor Ráczkövi és Hunyadi doktor, és még hárman, a Kánya, és úgy emlékszem, hogy Hoyos doktor...

– Miért hívták bulibarakknak?

– Hát azért, mert abban a fejedelmi luxusban volt részünk, hogy kettesével aludhattunk egy kis szobában, és mit mondjak, bővebben adtak enni, nem volt úgy kiméve, mint mondjuk a barakklakók részére, mindig volt maradék, ami szét lett osztva. Én csak körülbelül három hétig laktam ott.

– Kivel volt egy szobában?

– Nem emlékszem...

– Pellach kivel lakott?

– Nem tudom... Hát Pellach helyzete másként alakult, mert később ő ebből a barakkból átköltözött a büntetőbarakk egy toldalékába, amit direkt a büntetőbarakk-parancsnoknak csináltak. A lényeg az, tudja, hogy én annak idején annyit dolgoztam a raktár rendbehozatalával, hogy ébresztőkor felmentem a raktárba és sokszor este 10-11-kor mentem le. Egy alkalommal lefelé menet jól megvertek az ávós őrök útközben.

– Miért?

– Hát csak úgy belémkötöttek, hogy fasiszta, ahogy szokás volt, hogy rabló, fasiszta gazember, és aztán már rúgták is az embert, ütötték, verték.

Akkoriban annyira naiv voltam még, hogy egy alkalommal előfordult, hogy egy fehérneműcserén valamilyen ok miatt nem tudtam annyi tiszta fehérneműt adni, ahányan voltunk. És akkor úgy intézkedtem, hogy csak az orvosok és a szakácsok kapjanak váltást, a többiek egy héttel tovább hordják a fehérneműt, és amikor jön a következő váltás, akkor kap mindenki cserét. És nem vettem be az intézkedésembe a vezetőket és magamat sem. Erre annyira feldühödtek, hogy az egyik táborparancsnok-helyettes – aki palócosan beszélt, olyan fiatalka, magas, nagyon sovány, de nagyon-nagyon rosszindulatú ember, Makaróni volt a foglyoktól kapott neve, alhadnagyi rendfokozatban volt –, jött rovancsolni a raktárba. Az én Kis Feri barátom mindig olyan óvatos kiadó volt, és hogyha kiadott valamit, akkor igyekezett kevesebbet kiadni, mint amennyit felírtak, hogy mindig rendben legyen a raktára. Sosem felejtem el, pechemre pont a prespánpapírt, ami villanyszerelési cikk volt, ma már nemigen használják, azt dobatta fel a mérlegre, és hát valamivel több volt, mint amennyi a könyvelésben szerepelt. Ez ok volt arra, hogy ott mindjárt, abban a pillanatban leváltson és fogdába vágjon. Gyakorlatilag ezzel a raktárosi, és ilyen módon a megkülönböztetett státuszom abban a pillanatban megszűnt.

– Akkor került büntetőbe?

– Utána. A fogdában voltam vagy négy-öt napig... a fogda akkoriban egy földbe ásott kis faépület volt, faszerkezetű. Beállítottak egy telefonfülke nagyságú helyre, bokáig érő vízbe, a csizmát le kellett venni és eloltották a villanyt. Ott kellett állnom, és onnan csak azért hívtak elő, hogy megpofozzanak. Jöttek a nyomozók, a Sísapkás meg a Borzas, és azok végigverték az egész fogdát. Reggelenként kegyetlenül megcsuklóztattak bennünket, békavágtázni kellett a sáros oldalon hátrafelé föl, és közben kutyák harapták az embert. Egyszer kihívott szórakozni a Vipla, és nekem ott kellett fekvőtámaszokat végeznem a fogda előterében, és közben a kutyának mindig mondta: „Fogd meg! Fogd meg! Harapd meg a rablót!" Egyszer valamiért elment oldalt, és amikor a kutya közel jött hozzám – csizma volt rajtam – teljes erőből, ahogy bírtam, jól orrba rúgtam úgy, hogy kalimpált egyet-kettőt a levegőben. Visszarohant az ávós, és rögtön agyba-főbe vert, hogy ilyen gonosz gazembert, hogy ehhez a derék kutyához, akinek a fejében több van, mint az összes internáltnak együtt, hozzá mer nyúlni, „Fogd meg!" stb. De a kutya aztán úgy jött oda, hogy én se a karommal, se a lábammal el ne érjem. Szóval elértem, hogy tisztességet tanult, többet nem harapott belém.

– Utána a büntetőbe került. Találkozott ott az ügytársaival?

– Mohay Karcsi nem volt ott, de Böszörményi Géza ott volt kezdettől fogva. A Géza természete más volt, mint az enyém. Én agilisabb vagyok, olyan voltam mindig, ő visszahúzódó volt, és valószínűsítésem szerint őt az ávósok túl flegmának vették, a szelídségét, csöndességét flegmaként fogták föl, holott éppen ellenkezőleg, de ők flegmának látták és ez bosszantotta őket.

– Elsősorban kik kerültek a büntetőbe?

– Voltak olyanok is, akik konkrét ok miatt voltak ott, mint mondjuk, munkamegtagadás, fegyelmezetlenség, de szerintem a zöme azért volt ott, mert a hatóság azokat javíthatatlannak tartotta, mint ahogy nekem is mondta az ő palócos kiejtésével a Makaróni: „Mágá jávíthátátlán." Nyilván, ahogy én javíthatatlan vagyok, így voltak a többiek is olyanok, ugye. Ne feledjük el, hogy a büntetőbrigádban, mindenütt az egész internálás során, a legkülönbözőbb rétegek, csoportok képviseltették magukat. Volt ott azelőtt vezető állásban lévő ember, aztán Ivády Sándor, a berlini olimpia bajnokcsapatának az erőssége, akkor a háború utáni első miniszterelnök unokaöccse, Dálnoki Miklós Lajos, akkor Dálnok Miklós László, aztán a Dálnoki vezérkari osztályáról a Pálffy-Muhoray Zoltán, tehát jellegzetes értelmiségi emberek. Akkor néhány arisztokrata, például őrgróf Pallavicini Alfréd, gróf Somssich József, gróf Zichy Péter, Ambrózy Gyula. De úgy emlékszem, mintha ott lett volna Koch Hugó is egy darabig. Ő egy vegyészmérnök volt, nagyon intelligens, okos ember, de voltak bankigazgatók is, aztán Rainprecht Tóni, szegény, aki meg-

halt azóta, kisgazdapárti főispán volt Veszprémben, ugyanakkor ott volt dr. Benkő Zoltán, Cseh Ödön, Hertelendy Andor, egy Dobi Tibor nevű amerikás magyarnak a fia. Volt ott nekem egy szegről-végről hazámfia Dél-Bácskából, egy Nagy Matyi nevű derék magyar parasztember, aki mindig magyar volt a szerb időkben is, és nyilvánvaló, hogy emiatt került oda. De volt ott – alattam feküdt – két öreg szocdemvezető, két derék, rendes munkásember. Akkor volt egy Paktorovits Gyula nevű ruszin partizánszázados, ott volt Tabódy Pista, aki huszártisztből pap lett... Szóval olyan társadalmi osztályt nem lehet mondani, akik ne lettek volna képviselve, de azért az értelmiség volt túlsúlyban.

– És ennek a büntetőbrigádnak volt az internált vezetője Kéri Kálmán.

– Nem. Több büntetőbrigád volt, én a leghosszabb ideig tartóban voltam 1950–52-ig. Ebben százhúszan voltunk. Kéri Kálmán bácsi az utolsó büntetőbrigád parancsnoka volt, tulajdonképpen azért tették oda, hogy a tekintélyét lejárassák, de ez nem sikerült. A mi büntetőbrigádunknak Golubovits volt az internált parancsnoka, majd röviddel később Pellach Kornél vette át a vezetését. Úgy szeparáltak minket a többiektől, hogy először is nekünk ebből a barakkból nem volt szabad kimenni. Tehát ha bevonultunk, akkor onnan nem léphetett ki senki. A többiek kijárhattak a barakkokból a közvetlen környékre, a belső táboron belül, de ugye az volt a szabály, hogy aki hozzánk szól, azt rögtön bedobták a büntetőbrigádba. Ez már eleve egy határ volt. A másik dolog az volt, hogy kivonuláskor mi indultunk mindig először, amikor mi kimentünk, akkor álltak a többiek sorba. Mi akkor már gyalogoltunk föl. A munkahelyünk mindig el volt különítve a többiektől, vagy azzal, hogy fent voltunk a gerincen, az élen, és amikor azok a kemény Mátra-szelek fújtak, akkor mi ott dolgoztunk fenn a gerincen, ott pucoltuk le a köveket a rajta levő egyéb rétegektől. Amikor bevonultunk, akkor már az egész tábor bevonult, bementek a barakkokba, és addig nem volt szabad kijönniük, amíg minket meg nem számoltak. Aztán mi bementünk a barakkba, ránk csukták az ajtót, és utána jöhettek ki a többiek a nyitott placcra. Nekünk odahozták a szakácsok az ennivalót, nem mi mentünk ki az ételért. Benn a barakkban osztották ki, nem a barakk előtt. Szóval légmentesen el voltunk zárva, nekem arról fogalmam sem volt, hogy kint a táborban vannak olyan dolgok, hogy újságot kivesznek a latrinából, lemossák és elolvassák, ilyesmiről mi nem tudtunk.

– Hogyan szűnt meg a büntetőbrigád?

– 1952-ben érkezett a táborba egy ÁVH-s bizottság, amelyik végigvizsgálta minden internált ügyét. Ezt oly módon szervezték, hogy egy drótkerítéssel gondosan elválasztották egymástól azokat, akik már átestek kihallgatáson, és azokat, akik még nem. Ezt a szelektálást azonban zavarta volna az, hogy a büntetősöket még külön el kellett volna választani, ezért azt csinálták, hogy a büntetőbrigádot felosz-

latták. Maradtunk ugyanabban a barakkban, de nem voltunk többé büntetőbrigád. Sőt én abban a szerencsében részesültem, hogy rövid időre bekerültem az úgynevezett kistáborba, ami egy véletlen dolog, mert valahogy az emberre rámutattak, hogy bemegy, és fogtam a dolgaimat és indultam a kistáborba, ahová kocsival vittek el. Lenn, a recski vasútvonal mellett volt egy hely, ahol kőanyagot termeltek az alsó közút építéséhez. Itt Kisházi János volt az internálóparancsnok, aki egész ottléte alatt mindig jó indulatú, barátságos, rendes volt az internált társadalommal szemben. Nem tudom, hogy viszonyult az őrzőinkhez, de az biztos, hogy nem tudok olyanról a közvetlen társaim között, akinek kárt okozott volna, és ahol ő volt a vezető, ott mindig jobb volt a hangulat és kellemesebb volt a helyzet. Így volt a kistáborban is.

– Hányan voltak a kistáborban?

– Százan körülbelül. Az ember tulajdonképpen úgy érezte félig-meddig, mintha szabad lenne. Addig teljesen korlátozva voltam, semmiféle mozgási lehetőségem nem volt, és most egyszeriben úgy éreztem magam, mint egy szabad internált. A munkahely olyan volt, kimentünk a közútra, azt építettük. Igaz, hogy a közút le volt zárva, nem volt forgalom, de mégis láttunk vonatot elmenni nem messze tőlünk, és a közút mellett szépen, szétoszlatva nem lehetett olyan rendet, fegyelmet, munkaritmust tartani, mint egy zárt helyen, ahol az ember egy kőfal előtt áll századmagával együtt.

– Az ávósok ugyanazok voltak, mint a nagytáborban?

– Úgy vettem észre, hogy lent egy kicsit megválogatták, hogy a kellemesebbje, ha szabad úgy fogalmazni, a kevésbé durvábbja került oda. Körülbelül három hetet töltöttem ott, amikor felvittek a nagytáborba kihallgatásra. Ott „lebuktam", erről majd később. Néhány iszonyú hónap várt rám magánzárkán. Igyekeztem, hogy úgy mondjam, épségben valahogy kijutni onnan. Egyébként egy hónap után már senki sem törődött velünk. Mint afféle öreg rab, tisztában voltam vele, hogy itt vagyok felejtve. Benyomtak a mellékvágányra, és tulajdonképpen csak akkor van reményem arra, hogy kimegyek, hogyha nagyobb csoportot hoznak be, és kitesznek minket, mert nincs hely. Egy este őrületes ribillióra leszek figyelmes. Behoztak saccolásom szerint harminc-negyven embert egyszerre a fogdába, a folyosóra. Óriási ordítozással több ávós kíséri őket, és akkor letolatják velük a nadrágjukat, leveszik a derékszíjukat, és szíjjal, meg annak a vasával, a csatjával ütik őket ott, ahol érik. Főleg a meztelen feneküket. Ott jajgattak és kiabáltak, öregemberhangokat is hallottam. Na mondom, ez borzasztó szegényeknek, nekünk viszont, akik ott voltunk, talán valami remény, mert lesz váltás. Vártam, hogy kit tesznek be hozzám. Sajnos, senkit. Meg kell mondanom magának, akkoriban már csak úgy tudtam aludni, hogy mielőtt lefeküdtem este a szalmazsák nélküli priccsen takaró,

párna nélkül, egy nyári zsávolyruhában, miközben november-december lett, gyakorlatilag kénytelen voltam a kiéhezett helyzetemben, voltam kb. 41 kiló, csinálni 30-40 karhajlítást meg különféle mozgásokat, guggolást, felállást stb., és amikor már kivert a hideg veríték, akkor lefeküdtem, összehúzódtam, a fejem alá tettem az egy szál zsebkendőmet, és akkor végre elaludtam. Másfél óra múlva azonban felébredtem arra, hogy megvesz az Isten hidege, és akkor kezdtem újból. Így ment egész reggelig. Körülbelül 4-5 hétig tartott, hogy csak ilyen körülmények között tudtam aludni, mert hát egész egyszerűen nem lehetett sehogy másként. Na, és az a lényeg, hogy elcsendesedik akkor este ez a vihar, és másnap reggel hallom, hogy jön egy ávós (egyébként akkor már szürke ruhában voltak), kinyitja a velem szemben levő ajtót és odaszól: „Hogy hívják?" Halkan azt hallom: „Faludy György vagyok." Tehát a velem szemben levő cellában volt. „És mi a foglalkozása?" Azt mondja: „Felügyelő úr, kérem, költő vagyok." „Költő. Hát oszt mit költ?" „Verseket." „Nahát akkor" – azt mondja –, „idehallgasson, költő, hozok magának papírt és ceruzát, és költ nekem egy verset. Értette?" „Igenis, megértettem." Elmegy. Visszajön öt perc múlva. „Na, költő, itt a papír és a ceruza. Szóval ír nekem egy verset, megértette?" „Igenis." „Érte jövök másfél óra múlva. Ha nem írja meg a verset, félholtra verem. Megértette?" „Igenis, megértettem, felügyelő úr!" Na, gondolom magamban, szegény Gyurka, hát neked a legjobb dolgod lehet itt ennek a marhának verset írni. Eltelik másfél óra, jön az ávós: „Na költő, írt verset?" „Igenis, írtam, felügyelő úr." „Hadd hallom!" Azt mondja Faludy: „Falu végén kurta kocsma, oda rúg ki a Szamosra, meg is látná magát benne"... stb., stb. Szépen elmondja az egész Petőfi-verset. Azt mondja az ávós: „Ezt a verset, azt mondja, maga írta?" „Igenis, felügyelő úr, most itt írtam." „Dupla vacsorát kap!"

Hát én ezt a Gézának elmeséltem. Ő nem hallhatta személyesen, mert tőlünk 15-20 méterrel odébb volt. A Faludy cellája viszont pont szemben volt az enyémmel. Ezt Faludy, én és az ávós hallotta, senki más. Na most az a helyzet, hogy amikor itt volt a Gyurka tavaly, mondtam neki, hogy hiába kerestem ennek az emlékét a „Pokolbéli víg napjaim"-ban. Azt mondja a Gyurka: „Te, hát én emlékszem erre, de nem írhattam le, mert angolul jelent meg először, és a Petőfi-versből az angolok nem értettek volna meg semmit. Ennek csak magyarul van értelme." Az az ávós, ha még él, a mai napig nem fogta fel, hogy tulajdonképpen mi is történt.

GÖRGEY GUIDÓ

– Milyen kapcsolatban vagy az 1848–49-es szabadságharc Görgey tábornokával?

– A testvérének vagyok a leszármazottja, Görgey Artúr dédapámnak az öccse volt. Felvidéki katonacsaládból származom. Bécsben születtem, kétéves koromban visszakerültem Magyarországra, középiskoláimat Pécsett jártam, az utolsó három

évet katonaiskolában. Utána a Ludovikára kerültem, és 1941-ben hadnaggyá avattak. Fehérvárott és Komáromban szolgáltam, amikor a németek bejöttek. Nem szerettem a németek módszereit, nem szerettem, ahogy a hazámmal, a vezetőinkkel bántak. Tudtam, hogy a vesztünkre törnek, és a magam módján ellenük fordultam. Kapcsolataim voltak zárdákkal, a Horánszky utcai jezsuita rendházzal meg a 14-es Helyőrségi Kórházzal, ami az Alkotás utcában volt. Egy barátommal együtt 1944 nyarától kezdve kezdtük elhelyezni azokat az embereket, akiknek az élete veszélyben volt. Ezek magyarországi zsidók voltak, vagy amerikai pilóták, akiket Magyarország felett lőttek le, és mások. A kórház egyik orvosán, Reitter alezredesen keresztül kapcsolatba kerültem az ellenállási mozgalommal, ahol a közvetlen vezetőnk Sólyom László vezérkari százados volt. Itt dolgoztam novemberig, akkor mindenféle működés lehetetlenné vált a nyilasok tombolása miatt. 1944 nyarától aztán már illegalitásban voltam. Az öcsém is megtette azokban az időkben a magáét. A Gestapóra került, ahonnan alig tudtuk – Vörös János segítségével – kiszabadítani. Ez sem barátkoztatott minket a németekkel. Nem szerettem, ahogy a vezetőinkkel beszéltek, és hogy az országot mindenféle jogcím nélkül megszállták. Gyűlöltem az atrocitásukat. Tudtam, hogy elvesztik a háborút, tudtam, hogy Magyarországot romba fogják dönteni. Tudtam, hogy minél tovább vagyunk mi az ő szövetségesük, annál rosszabb lesz nekünk. Ez volt az oka, hogy szembefordultam velük, ahogy tudtam.

– Hallottam róla, hogy megpróbáltad megmenteni Szerb Antal életét is.

– Igen, megpróbáltam. Nem az én érdemem volt, hogy megtudtam, hol van. Sőtér Istváné, aki a helyőrségi kórházban volt, ahol Karinthy Cini és mások is. Sőtér és egy Korcsmáros Nándor nevű volt újságíró mondta, hogy: „Fiúk, Szerb Antal egy munkaszolgálatos ezredben, valahol egy kőbányában dolgozik. Gyenge fizikumú ember, és attól félünk, hogy nem fogja túlélni, Valamit tenni kell! Én voltam éppen szabad. Szerb Antalnak helyet csináltunk a Helyőrségi Kórházban, és utána motorbiciklivel elmentem ahhoz az ezredhez, ahol volt. A kapuban mondom az őrnek: „Nyissa ki az ajtót!" Beengedett, mert egyenruhában voltam. Megkerestem Szerb Antalt. Megjelent egy rendkívül intelligens arcú, szemüveges kis ember, én bemutatkoztam és azt mondtam, hogy szeretnék vele négyszemközt beszélni. Bevitt a körletébe, egy szoba volt emeletes ágyakkal, de egyedül voltunk. Mondtam, hogy engem Sőtér és Korcsmáros küldött, hogy vigyem el őt egy olyan helyre, ahol biztonságban lesz. Kértem, hogy szedje össze a holmiját, siessünk, mert ez az őr, aki beengedett, valószínűleg ki is fog engedni, de ha másik őr kerül a kapuba, akkor bajba kerülhetünk.

Szerb Antal bizonytalan volt és azt mondta, hogy ő ilyen gyorsan nem tud dönteni, nem tudnék-e visszamenni másnap? Mondtam, vissza fogok jönni. Másnap

megintcsak bevitt abba a szobába, de akkor már négy-öt ember volt ott, köztük Sárközi György is. Szerb azt mondta, hogy gondolkozott, és nem akarja itt hagyni a barátait. Ő azt hiszi, hogy túl fogja élni itt, mert ez az ezred a pápai nunciatúra által védve van, reménykedik, hogy túléli az eseményeket, és különben is, ő még nem követett el soha szabálytalanságot. Ez a kijelentése megdöbbentett, hiszen körülötte minden, az egész világ ebben az időben szabálytalan volt.

Megkérdezte tőlem, mi indított az ő kiszabadítására? Mondtam, hogy olvastam a könyveit, rendkívül tisztelem és azt hiszem, hogy óriási veszteség volna Magyarországnak és a magyar irodalomnak, hogyha ő nem élné túl ezt a helyzetet. És akkor, emlékszem, azt mondta: „Még soha nem éreztem ennyire, hogy milyen hatalma van egy írónak egy tőle teljesen kívülálló emberre. Mekkora dolog, hogy az irodalmi működésem miatt értem ilyenre vállalkozik." Elbúcsúztam tőle, és azt mondtam, hogy van egy helyem, ha valaki jönni akar, elviszem. Egyedül mentem vissza. Később Szerb Antal elmondta az esetet a feleségének, s úgy emlegettek engem, hogy megmentésére „itt járt az úristen szőke, kék szemű angyala". És azután mégis szegény meghalt Balfon, 1944 karácsonya körül. A háború után a felesége eljött hozzám és megköszönte, amit próbáltam érte tenni, adott nekem egy eredeti dedikált Szerb-példányt, még ma is kapcsolatban állok vele.

– Mikor kerültél be a katonai ellenállásba?

– Az nem katonai ellenállás volt. A katonai ellenállás az volt, amit Kiss altábornagy és Tartsay Vilmos tett. Meg a Nagy Jenő ellenállása volt jelentős, de azzal sem voltam kapcsolatban, illetve kapcsolatban voltam, de csak alig. Az én kapcsolatom úgy alakult ki, hogy a kórházban volt egy orvos, aki tudta, hogy mi segítünk embereket elhelyezni a kórházban, és egyszer azt kérdezte, hogy nem akarunk-e az ellenállásba bekapcsolódni. Mondtuk, hogy igen.

– Ki volt az az orvos?

– Nem emlékszem a nevére. Valamilyen hosszú lengyel neve volt, és később az ÁVO-nál szolgált. Én azonban nem voltam vele kapcsolatban, csak azon az egy napon. Ez az orvos szervezett egy találkozót Sólyom Lászlóval. Kiderült, hogy Sólyom, aki velünk állt kapcsolatban, adott nekünk feladatokat. Az ő főnöke Kádár János volt, akivel csak egyszer találkoztam. A katonai vonallal voltam egyébként kapcsolatban. Egyszer valaki azt mondta, hogy mivel én katona vagyok, nekem tulajdonképpen a katonai vonallal kellene együttműködnöm az ellenállásban. Az illető akkor elvitt engem Almásy Pál alezredeshez. Almásy azt mondta: „Holnap jelentjük Kiss János altábornagy úrnak, hogy vegyenek létszámba téged is." Én azt mondtam, nem akarom, hogy létszámba vegyenek. Ez nem jó módja az ilyen akcióknak. Megijedtem, hogy ezek úgy hiszik, hogy minden rendben van, és hogy az ellenállás győzni fog egy pár napon belül. Féltem, és még aznap este találkoztam

Sólyom Lászlóval. Elmondtam neki a dolgot. Sólyom azt mondta, hogy ne nyúlj hozzájuk, mert ezek le fognak bukni. És pár nap múlva tényleg le is buktak.

Aztán Nagy Jenőt próbáltuk kihozni a Margit körúti fogházból. Halálra volt ítélve. Nagy Jenő menyasszonya könyörgött nekünk, hogy csináljunk valamit. Mi azt az esztelen tervet agyaltuk ki, hogy nagy mennyiségű benzinnel bemegyünk a fogházba, leöntjük azokat a szálfákat, amik a plafont tartották, és a nagy tűzben talán ki fogjuk hozni őket. Nagy Jenő megtudta a terveket és azt üzente, hogy ne csináljatok semmit, ez egy őrültség, és csak magatokat keveritek bajba. Nem is csináltuk meg az akciót. Szóval ennyit az én katonai ellenállással való kapcsolatomról.

– Hogy élted meg a felszabadulást?

– A Vörösmarty téren egy ház pincéjében. Azt terveztük, hogy amikor a németeket kiűzik Budapestről, akkor találkozunk valahol Sólyom Lászlóval. Ott is volt, és elvitt minket a Kommunista Párt Tisza Kálmán téri székhelyére, s akkor végre láttuk egymást, hogy hányan is vagyunk ebben az ellenállási csoportban. Lehettünk összesen nyolcan.

– Tudnál néhány nevet?

– Haris Olivér, Thassy Jenő és én. Aztán volt egy ember Kispestről, de nem tudok több nevet, mert őket sosem láttam.

– A háború után miért nem mentél vissza a honvédséghez?

– Úgy láttam, hogy a katonaságnak nem lesz szerepe. Nem értettem meg, hogy miért kell Magyarországnak katonaság akkor, amikor abban a helyzetben volt, amilyenbe közvetlenül a háború után került. Inkább elmentem a külügybe, ahol a bátyám szolgált. Körülbelül egy évet dolgoztam ott. Egy év alatt elvégeztem a tanfolyamot, és akkor legalacsonyabb rangban mint fogalmazó kezdtem a munkát. Ott voltam egészen 1948 decemberig, amikor „B"-listáztak és felmondtak nekem. Ez adta a végső indítékot, hogy elhagyjam az országot. Anyám és bátyám külföldön éltek, beszéltem nyelveket, nem láttam semmiféle jövőt magam számára Magyarországon. A feleségem gyermeket várt. Elmentem Sólyom Lászlóhoz és azt mondtam neki, hogy „Laci, én soha nem kértem tőletek semmit, de engem most kitettek a külügyből, és nem látom itt a jövőmet. Szeretnék kivándorolni. Annyit megtehettek, hogy adtok nekem egy útlevelet." Erre ő azt mondta, hogy jöjjek viszsza egy hét múlva. Utánanéz a dolgoknak. Egy hét múlva már nem fogadott és kb. három hét múlva letartóztattak azzal, hogy el akarom hagyni az országot.

– Sólyom akkor milyen beosztásban volt?

– A honvédség vezérkari főnöke volt. Én nem értettem meg, hogy ezek az emberek reszketnek az életükért. Azt hittem, hogy ha az ember ilyen pozícióban van, akkor semmiből sem áll, hogy odaszól valakinek, hogy kérem, ezt az embert ismerem, ez tett értünk valamit. Adjanak neki egy útlevelet. Nem tudtam, hogy neki ez

veszélyes. Különben nem kértem volna meg. Nem őmiatta, magam miatt sem. De hát naiv voltam.

– Hogyan tartóztattak le?

– Megjelent a házamban két detektív és letartóztattak. Elvittek a Bartók Béla úti Katonapolitikai Osztályra, ahol egy pincében töltöttem négy és fél napot, kiváló emberek társaságában. Megvertek, de nem nagyon. A kihallgatóőrnagy kigúnyolt, amikor az ellenállásról beszéltem. Azt mondta, hogy maga azért nem szerette a nyilasokat, mert azok nem voltak úriemberek. Aztán, úgy látszik, beszéltek Sólyom Lászlóval, aki igazolta, hogy én velük voltam, úgyhogy ezt többet nem hozták fel. Négy és fél hónap múlva aláírtam egy jegyzőkönyvet, amiben azt mondták, hogy ki akartam menni az országból, amit én nem is tagadtam, és hogy a bátyám disszidált, meg hogy ellene voltam a rendszernek.

– Milyen viszonyok voltak a Katonapolitikán akkor?

– Állati viszonyok voltak. Borzalmas viszonyok. Négy és fél hónap alatt soha nem vittek fel, egyetlenegyszer sem, sétálni. Egy idő múlva megengedték, hogy a családtagok fehérneműt hozzanak be. Az embereket össze-vissza verték, úgyhogy nagyon szomorú hely volt. Onnan elvittek minket az Andrássy útra, ahol csak egy fél órát töltöttünk szerencsére. Jegyzőkönyvet vettek fel, és átadtak minket az ÁVO-nak. Onnan pedig Kistarcsára kerültünk. Ez 1949. július elején volt, és egy évvel és egy pár hónappal később Recskre kerültem.

– Úgy tudom, te együtt jártál iskolába dr. Décsi Gyulával, az ÁVH magas rangú tisztjével, a későbbi igazságügy-miniszterrel, aki az internálási határozatokban döntött.

– Szentgotthárdon gyerekeskedtem, ott jártam elemi iskolába. A bátyám egygyel felettem járt, és mind a kettőnk osztályában volt egy Dandéber nevű fiú – nem tudom pontosan, mikor magyarosítottak Décsire –, az ottani iparos két gyereke. Mind a két fiú rendkívül tehetséges volt, elsők voltak az osztályban. Gyula, az idősebb, és Feri, aki velem járt. A szüleink gyakran meghívták a gyerekeket mihozzánk, mint követendő példákat, mert mi nem voltunk olyan elöl, mint ők. Aztán elkerültünk Szentgotthárdról, és persze nem tudtam, hogy mi történt velük. Később Kistarcsán az internálótáborban valaki azt mondta nekem, hogy miért nem szólsz a feleségednek, hogy próbáljon valamit tenni érted, hiszen ismerted gyermekkorodban. De amit hallottam róla, az arra késztetett, hogy ne próbáljak semmiféle kapcsolatot teremteni vele. Nem vártam semmi jót tőle.

– Milyenek voltak az első benyomásaid Recskről?

– Hát siralmasak. Volt az a rohanás, mindjárt megérkezéskor fel a hegyre. Kutyákkal kergettek fel bennünket a táborba, én edzett katonaembernek szá-

tottam, de akkor már több mint két éve be voltam zárva, heti egyszer félórás sétát engedélyeztek Kistarcsán az ávósok, elszoktam a járástól, pláne a rohanástól. Ott volt egy barátom, akit még az előző transzporttal vittek el Recskre. Ránéztem és megláttam a szája körül két kemény vonást, ami sohasem volt rajta. És ebből láttam, hogy cudar egy helyre kerültem. És akkor tettem magamban egy fogadalmat. Megfogadtam, hogy nem fogok különbséget tenni jó és rossz ávós között, soha nem fogok tőlük semmit sem kérni.

– Meg tudtad tartani a fogadalmad? Nem hajoltál le általuk eldobott csikkért, kenyérhéjért?

– Csikkért nem hajoltam le, de kenyérhéjért igen, de erre nem tettem fogadalmat, mert el sem tudtam képzelni azt az éhezést, ami jött. Nem, nem voltam hős. Nem voltak ott hősök. De becsületesnek lehetett azért maradni.

– Mi volt az életben maradás lehetősége Recsken?

– Az emberek különféle módszereket alkalmaztak a túlélésre. Emlékszem egy társamra, jó barátom volt, aki amikor bejöttünk a munkáról, felmászott a priccsére, lefeküdt, a két kezét letette maga mellé, behunyta a szemét és feküdt. Nem aludt, csak feküdt mozdulatlanul, amíg hozták a vacsorát, akkor evett, majd visszafeküdt. Egy szót sem szólt, semmi olyan mozdulatot nem tett, ami nem volt feltétlenül szükséges. Mások viszont féltek a teljes lepusztulástól, ami az egyik célja volt talán a szisztémának, ezek összejöttek este a priccseken, beszélgettek, ebbe a módszerbe vetették a bizalmukat. Én is közéjük tartoztam. De biztos módszer nem volt, a fekve pihenő barátom is, én is hál'Istennek, túléltük.

– Milyenek voltak az emberek Recsken?

– Volt selejt persze, de a legtöbben kiváló emberek voltak. Megtanultuk Recsken, hogy az emberi érték annyira az egyéniségtől függ, hogy teljesen mindegy, hogy milyen körülmények közül jönnek az emberek, milyen az iskolai végzettségük, milyen fajtából kerültek oda. Az egyéni érték számít. Óriási segítség volt, hogy voltak emberek, akik összetartottak, akik egymást megtanulták tisztelni, mert Recsken a vesékbe láttunk. Ott nem volt mese, ott kijött az emberekből, hogy mit érnek.

– Úgy látod, hogy nem voltak osztálykülönbségek?

– Abszolute nem. Ezek, ahogy az emberek megismerték egymást, eltűntek a kölcsönös előítéletekkel együtt, már akiben voltak előítéletek. Én inkább városi voltam, mint vidéki. Falun, ugye, a kenyér nagy érték volt. De az ember olyan, hogy megtanulja a városi beszédet, és egyszer, amikor penészes kenyeret kaptunk, azt mondtam, hogy ez a kenyér szar. Mellettem megszólalt Puska Lajos, egy nagyon jellemes, csöndes parasztember, hogy: „Ezt nem szabad a kenyérre mondani." Meg volt botránkozva. És akkor rájöttem, hogy neki van igaza, mert a kenyér az szent.

Országos Széchényi Könyvtár

Szent, mert Krisztus teste, szent, mert emberek évezredek óta törik magukat, hogy megtermeljék, szent, mert az embernek az a legfontosabb, hogy meglegyen a mindennapi kenyere. Én ettől a bajtársamtól tanultam meg, hogy ezt nem lehet mondani, nem is mondom soha. A mindennapi szentségének a tiszteletét tőle tanultam. Szóval, rájöttem ott, hogy nem a felületek számítanak, hanem az, hogy mi van benne. Csomó barátom van Recskről, én ezt kaptam onnan, mert a legtöbbjüket máshol nem is ismerhettem volna meg.

Egy másik dolog, amit megfigyeltem, hogy egy ilyen zárt kis társadalomban az ember úgy viselkedik, mint a nagy társadalomban. Például volt divat. Valaki felvett a nyakába egy törülközőt, és akkor ott divat lett, mások is felvettek egyet. Valaki egy zsinórral vagy spárgával összekötötte a köpenyét, mások is spárgát vettek, mert az volt az elegáns. Valaki elfütyült egy régi slágert, amit Magyarországon már senki sem tudott, de ő még emlékezett rá, és az a sláger ott divatba jött. Egy kis mikrokozmosza volt a nagy társadalomnak.

– Hogy gondolsz vissza a besúgókra meg a vamzerekre?

– Nehéz elítélni embereket, mert minden embernek megvan a maga ellenállási foka. Van, akinek több, van, akinek kevesebb. Nekem senki ne mondja azt, hogy egy embert nem lehet megtörni. Talán vannak, akiket nem lehet, de azok nagyon kevesen vannak. Emlékszem, egyszer odajött valaki hozzánk és azt mondta: „Engem most felvittek, és aláírtam, hogy besúgó leszek. De nektek megmondom, és senkinek nem fogok ártani. Muszáj volt aláírni." Hogy ítéljek el egy ilyen embert? Nem azt mondom, hogy Pellach Kornélt, a Kerekest, a Tamás Dezsőt sem ítélem el, persze elítélem, mert ezek önként, valószínűleg minden nyomás nélkül jelentkeztek arra a szerepre, amit vállaltak.

Volt néhány arisztokrata származású rab is Recsken. Tisztában voltak azzal, hogy a történelmi idő elszállt fölöttük, megpróbáltak a változással együtt haladni, vagy legalább emberként átvészelni azt. Aztán megtanulták, hogy az osztályharcos előítélet ellen semmi esélyük nincsen. Korrekt, szelíd, szomorú emberek voltak.

KÖVESDI (KRIZSÁN) GYÖRGY

Voltak ilyen földbirtokos osztályból kikerült emberek, akikről konkrétan azt mondták, hogy osztályellenségek, és az ember úgy is érezte, hogy az osztály ellensége... Nagybirtokkal rendelkeztek, cselédekkel dolgoztattak. Ők csak dőzsöltek, ittak, mulattak, nőztek. Hát ezek tényleg ellenséges magatartást tanúsítottak velünk szemben is, és ezt ki is fejtették, nem voltak szívbajosak.

DR. HOYOS JÁNOS (gróf)

– Van egy olyan veleszületett betegség, hogy a főerek, amelyek a szívhez jönnek, el vannak szűkülve. Miután a szervezet nem kap elég oxigént és elég vért, ezek a gyerekek egy pár év múlva meghalnak. „Blue-baby"-nek (kék babának) hívják őket, mert kékes színű az ajkuk, nincs elég oxigén a vérükben. Szívműtéttel, úgynevezett Blalock-operációval lehet rajtuk segíteni. 1947-ben egy gyerekgyógyász elküldött hozzám egy „blue-baby"-t, hogy operáljam meg. A diagnózisa helyes volt, de én életemben nem csináltam még ilyen műtétet. Egy sebész kollégával, Kudász Jóskával elhatároztuk, hogy megtanuljuk a műtétet. Blalock, aki kidolgozta ezt a technikát, Amerikában élt, Bostonban, és én leveleztem le vele mindent. Dr. Blalock jó tanácsokat adott, és a műtétet már Svájcban is csinálták. Mi Kudász Jóskával először hullán gyakoroltuk be a műtétet, és utána egy évig még kutyákon csináltuk, nekünk kellett a kutyákat is megvenni a sintértelepen, és dr. Blalock minden adatot közölt, sőt az utolsó levelében, mert akkoriban halt meg, még megírta az utolsó tapasztalatait is. És akkor nekiálltunk Kudász Jóskával és megcsináltuk a műtétet. Sikerült, élt a gyerek.

– Mikor volt ez?

– 1949 márciusában. És utána én egy-két hónap múlva lebuktam, letartóztattak.

– Mikor kaptál orvosi diplomát?

– 1939-ben Debrecenben. Akkor elmentem sebésznek, műtősnövendék lettem Hüttl Tivadar mellett, utána tanársegéd Ádám Lajos mellett Pesten, és ott dolgoztam a klinikán, amikor 1948-ban kidobtak, mert nem voltam hajlandó belépni a pártba.

– A háború végét hogyan élted meg?

– Katona voltam, sebész egy egészségügyi oszlopnál, a 21-es hadosztálynál, a Dunántúlon, és mindenki tudta rólam, hogy arra esküdtem, hogy Magyarországot védjem, nem pedig Németországot, úgyhogy amikor megtudtuk, hogy kitelepülünk, én szépen elmentem Zircre azzal, hogy Endrédy Endre apáttal megbeszélve majd ott nyitok egy sebészeti osztályt. Sajnos azonban elkéstem, az oroszok egy fél nappal előtte betelepültek oda, engem azután szépen szabályosan, egyenruhában foglyul ejtettek. Abszolút rendesen bántak velem az elején. A pisztolyt hagyták, az órát elvették. A németek erősen ágyúztak, és éppen elmentünk egy orosz üteg mellett, amit széjjelbombáztak. Odamentem segíteni. Így, mert segítettem, elkerültem egy orosz kórházba, és ez volt az első betekintésem az orosz egészségügybe, ami nem volt éppen dicséretre méltó. Kétszer elszöktem, kétszer elkaptak, de végül is hazakerültem, megtaláltam a szüleimet, volt lakásom, és lassanként minden normális lett. A régi állásomat visszakaptam a III. Számú Sebészeti Klinikán.

– És nem volt semmi bajod a származásod miatt?

– Nekem nagyon nagy szerencsém volt, hogy egy pár ember előkerült a munkaszolgálatból, akiken én annak idején, kint a fronton segítettem, és ők tanúsították

az én háború alatti viselkedésemet, és szakmai vonalon, a klinikán való működésemmel sem volt semmi problémám.

– És mi történt 1947–48-ban, hogy téged elküldtek?

– Én voltam az adjunktusa Ádámnak, és ennélfogva a kórház adminisztrációja az én kezemben volt. Miután a Kommunista Párt kisajátította magának az egyetemi problémákat, hogy azokban csak ő tárgyalhat, mi megalakítottunk egy egyesületet (ezt a Kisgazda Párt égisze alatt csináltuk), és akkor ugye, mi is beleszóltunk az egyetemen belüli választásokba úgy, hogy nem sikerült a kommunistáknak keresztülvinniük az akaratukat. Ez persze felhívta a figyelmet rám, és akkor egy párszor megfenyegettek, egészen addig, míg 1948-ban azt nem mondták nekem, hogy vagy belépek a pártba, vagy pedig otthagyom a klinikát. Elmentem Ádám Lajoshoz, aki akkor a főnököm volt, és mindent elmondtam neki. Azt mondta: „Maradj bent, mert legalább nem kapunk mást helyetted!" Mondtam, én ezt nem csinálom és nem mentem vissza a klinikára. Hogy meg tudjak élni, kisegítettem Frigyesi professzornak, aki akkor a vezető szülész-nőgyógyász volt, azt kell mondanom, hogy egész Közép- és Kelet-Európában, és ezután volt még egy pár magánbetegem. 1949. április 6-án a villamosmegállónál várok, hogy operálni menjek a kórházba, amikor megkérdezi tőlem valaki, hogy én vagyok-e Hoyos dr. Én még udvariasan megemeltem a kalapomat, de akkor szorítást éreztem mind a két oldalamon, hogy ne csináljon feltűnést, üljön be ebbe a taxiba, és behajtottak velem az Andrássy út 60-ba.

– Mi volt ellened a vád?

– Ez egy jó kérdés, mert mindennel vádoltak: voltam én csirkefogó fasisztától kezdve minden. Négy-öt napig tartott, ameddig kisütöttem, hogy körülbelül mit szeretnének. Az első 24 órában, bár nem adtak enni-inni, nem nyúltak hozzám. Később azután már nem voltak annyira udvariasak és tapintatosak. A végén aztán aláírtam egy jegyzőkönyvet, amiről mindenki tudta, hogy légből kapott. Amikor pár év múlva bíróság elé kerültem, akkor nyugati kapitalista hatalmak számára elkövetett kémkedés miatt ítéltek el, de annyira nem voltak precízek, hogy megmondták volna, hogy melyik hatalom volt az.

– Recsken mennyi ideig dolgoztál, mint orvos?

– Vagy kilenc-tíz hónapig működtem mint orvos, és 1951 júniusában vagy júliusában váltottak le, és tettek a büntetőbrigádba.

– A leváltáson túl milyen személyes atrocitások értek?

– Recsken kettő talán. Az egyik, amikor a Sísapkás – a nevét sosem tudtam meg – bevágott a zárkába. A zárka akkora volt, hogy csak állni lehetett benne, sem ülni, sem feküdni nem lehetett. Hát öt napig az nem volt kellemes. A másik pedig az, amikor a büntetőbrigádban velem együtt volt egy medikus, a nevére már nem emlékszem, azt hiszem ez a Michnay szökése után volt, amikor meg akarták

mutatni, hogy ők az erősek. Akkor a Viplafogú odajött hozzám és a medikushoz, és azt mondta, hogy pofozzátok egymást. De mivel erre nem voltunk hajlandók, egy olyan pofont kent le nekem, hogy átrepültem másokon keresztül egy fekhelyre. Akkor bevérzett a jobb szemem, és ezért kellett otthagynom a sebészetet, mert térlátásom azóta sincs. Levált a retinám, szakmailag mondva. Így ma mint belgyógyász dolgozom. Azon kevesek közé tartozom, akiknek magyarországi sebész és amerikai belgyógyász diplomájuk van.

– Mikor kerültél el Recskől?

– 1951-ben egy este kiemeltek a büntetőbrigádból, betettek egy autóba, felvittek Pestre a Katonapolitikára. Abban az egyenruhában voltam, amiben dolgoztunk, régi katonai egyenruha, amin ugyan volt piros csík, hogy meg ne szökjünk, de az őrök a Katonapolitikán azt hitték, hogy tiszt vagyok, és rettenetesen rosszul bántak velem, amíg azt nem mondtam nekik, hogy bányász vagyok. Amikor kisült, hogy kőbányász vagyok, soha annyi ennivalót nem adtak nekem a fogda alatt, mert azt hitték, hogy valódi bányász vagyok. Sajnos nem tartott tovább pár napnál, mert utána elvittek egy másik szárnyba, és akkor elkezdődtek a kihallgatások. Onnan elvittek a bíróságra.

– Mivel vádoltak?

– A nyugati kapitalista, imperialista hatalmaknak való kémkedéssel, de nem voltak olyan precízek, vagy nem tudták a földrajzot, mert hogy melyik hatalomnak kémkedtem, az nem érdekelte őket cseppet sem: első fokon elítéltek 15 évre. Az ügyész fellebbezett, akkor én is fellebbeztem. Volt egy ügyvédem, akit akkor láttam először és utoljára, az ki sem nyitotta a száját a tárgyalás alatt. Végül odajött gratulálni, hogy milyen jól védtem magam.

Erre föl volt egy második tárgyalás, az tényleg cirkusz volt, mert kijöttek, felolvastak, kihirdették az ítéletet, engem szóhoz sem juttattak, és elítéltek életfogytiglanra, ami gyakorlatilag szintén 15 évet jelentett ugyan, de tudtuk, hogy addig, amíg ez a rendszer van, mi ki nem kerülünk.

– Hol voltál börtönben?

– Egyszerűbb megmondani, hogy hol nem voltam, mert kezdetben voltam ugye: Andrássy út 60., Budadél, Kistarcsa, Recsk, Katonapolitika, és onnan elkerültem Vácra.

Vácon a magánzárkaosztályon voltam, de akkor kellett egy orvos. Valószínűleg ez mentette meg az életemet. Az ottani ávós orvos – aki egyben a legnagyobb disznó volt, mert amikor a forradalom kitört, ez fentről lövöldözött a szabadulók után – megbetegedett, úgyhogy az én főnököm megint egészségügyi altiszt lett, aki nem törődött mással, csak a borral és a lányokkal, meg hogy ő meg ne üsse a bokáját. És én vittem a dolgokat egészen Nagy Imre miniszterelnöksége utánig,

akkor összeszedtek minket, hogy miért, azt magam sem tudom, és átvittek Vácról a Gyűjtőbe, ahol egy ideig szintén doktor voltam. Ott is lebuktam, elkerültem a Kis-Fogházba. Szerencsére Csolnokon kellett orvos, erre elvittek Csolnokra, de ott is lebuktam, és bányába kerültem mint bányász. Szerencsémre a munkatársam egy aranyszívű vájár volt. Onnan elvittek Várpalotára ismét orvosnak, és ott történt velem hasonló eset, mint Recsken, hogy röntgen nélkül kellett törést megállapítani. Aztán visszakerültem Csolnokra, és onnan szabadultam 1956-ban.

– Milyen eset történt Várpalotán?

– Hogy röntgen nélkül állapítottam meg törést, és ezért felelősségre vontak. Várpalotán a bányából felhoztak egy őrt, hogy ráomlott a bánya. Nekünk nem volt szabad az őrséget kezelni, az őrségnek nem volt szabad hozzánk, foglyokhoz jönni, de hát én voltam a legközelebbi orvos, persze kihívtak. Nem akarok itt részletekbe menni, megcsináltam a diagnózist anélkül, hogy megvizsgáltam volna, és megmondtam, hogy el van törve a gerincoszlopa, és azt is, hogy hol. Mondtam, vigyék azonnal mentőkocsival. Felírtam egy cédulára: röntgen, ezt és ezt a csigolyát. Le is vitték, én tíz perc alatt kinn voltam a parancsnokságon az ávós operatív tisztnél, aki mondjuk az igazi hatalom volt, és aki engem mindennek lehordott, hogy micsoda orvosi esküm van, hogy igaz-e, hogy meg sem vizsgáltam? Mondom, hogy igaz. Hogy ez micsoda disznóság, ő majd gondoskodik rólam! Na, gondoltam, most jól nézek ki. És délután megint kihívtak a parancsnokságra. A parancsnok, egy fiatal ávós orvos kijön, és akkor szólítottak a hét és fél év alatt egyetlenegyszer „kollégá"-nak. „Azért jöttem ki, hogy megmondjam, kérem, a diagnózisa helyes volt, köszönöm, hogy leküldte az elvtársat azonnal a kórházba, gipszbe is tették már" stb., stb. Én csak ültem, ültem, és amikor felállok, hogy elmehetek, akkor kikísért és azt mondja: „Mondja, kolléga, hogy csinálta meg a diagnózist?" Hát mondom: „Hogyha a főhadnagy úrnak is lesz annyi tapasztalata, mint nekem, akkor maga is meg tudja majd ezt csinálni."

DR. SOMSSICH JÓZSEF (gróf, volt rab, mezőgazdász, ma nyugdíjas hivatalnok az USA-ban)

Pécsett születtem 1916-ban. A középiskolát a pécsi Pius Gimnáziumban végeztem, amelyet a jezsuiták vezettek, utána Budapestre kerültem, ahol a Közgazdasági Egyetemen a mezőgazdasági kart végeztem el. Megkaptam az oklevelet, és egy év múlva agrártörténelemből doktoráltam. Utána évekig otthon vezettem a birtokokat. A háborúban nem vettem részt, nem voltam katona, nagyon rövid ideig munkaszolgálatot teljesítettem. A háború után, mint volt nagybirtokosnak, meghagytak nekem száz holdat. 1948-ban mégis úgy határoztam, hogy nem érdemes tovább maradni, külföldre szándékoztam menni. Letartóztattak. Egy ideig Budadélen voltam ítélet nélkül, később kerültem Kistarcsára, és utána Recskre.

– Amikor a háború elkezdődött, 25 éves voltál. Mit gondoltál róla?

– Antimilitarista meggyőződésű voltam és vagyok. Az első pillanatban kilátástalannak láttam a háborút. Én olyan kis nemzetnek tartottam Magyarországot, hogy a legcélszerűb, ha kivonjuk magunkat bárminemű háborús magatartásból.

– Hol érted meg a háború végét?

– Celldömölkön, rokonoknál. Egy kolostorban bújtam el, ott vártam meg az első csapatokat. Később visszamentem Somogy megyébe, Nagyatád környékére, ahol meghagytak nekünk száz holdat.

– Mit jelentett számodra a földosztás?

– Elkerülhetetlen esemény volt az elvesztett háború végén. Ezen nem volt érdemes szomorkodni. Ha Magyarország a háborút nem vesztette volna el, akkor is életbe lépett volna egy nagyon drasztikus földreform. Magyarország ezen a téren közismerten jóval el volt maradva a többi nyugat-európai országtól.

– Hogyan történt a birtok államosítása?

– Én éppen a nagynéném birtokán voltam, amely nem az én nevemen volt, de örököltem volna. Az nem volt egy nagy jószág: kétezer hold. Ebből tulajdonképpen jó terület csak két-háromszáz hold, a többi legelő és nem hasznos terület. Én úgy gondoltam a háború után, hogy részt tudok venni a földosztásban, főleg azért, mert a községben nem volt senki más, aki mérnöki munkákat el tudott volna végezni. Engem kért fel a Szociáldemokrata Párt, és úgy tudom, maga a Kommunista Párt is felkért, hogy végezzem el a földosztás mérnöki munkáját. Egyszerű mércével mértük a kis területeket, tehát majdnem egy mulatság volt, de abban az időben inkább arról volt szó, hogy az ember hogyan éli túl a dolgokat. Végeredményben nagyon szerencsések voltunk, mert a mi családunknak meghagytak fejenként száz holdat a nyolcezerből, ami ötszáz holdat jelentett, tehát Somogy megyében olyan ötszáz holdnak a birtokosai voltunk, amely fel volt szerelve, jól volt kezelve és aránylag kényelmes jövedelmet biztosított nekünk.

– A családotok részére 1945 óriási változást jelentett.

– Feltétlenül. Már a háború alatt is állandóan felmerülő kérdés volt, hogy kimenjünk-e külföldre vagy maradjunk. Ez a kérdés részben úgy oldódott meg, hogy mikor meghagytak 500 holdat, akkor úgy gondoltuk, hogy a többpártrendszer olyan légkört fog teremteni Magyarországon, hogy nem érdemes kimenni. Az első, aki elment, a bátyám, Somssich László volt. Ő a külügynél szolgált, és amikor Nagy Ferenc lemondott, nem tért vissza, akkor a bátyám sem jött vissza Törökországból, ahol éppen kint volt, hanem emigrált.

Aztán 1948–49-ben kilakoltatások voltak a határ menti területekről. Mi a határ mellett voltunk, Nagyatád-Babócsán, úgyhogy a mi családunkat az Alföldre deportálták és ingatlanainkat elkobozták. De rossz jelek mutatkoztak minden téren.

Az ország vezetésében, a politikai pártokban, az egyes emberek szabadságának korlátozásában, a külföldi utazási lehetőségek megnehezítésében. Talán egy szóval is ki lehetne fejezni: a jövő majdnem kilátástalannak mutatkozott, és elhatároztam, hogy külföldre megyek. Ezért kerestem egy olyan alkalmat, ahol illegálisan át tudom lépni a határt, és így összeköttetésbe kerültem egy társasággal, amely azzal foglalkozott, hogy embereket vitt át Ausztriába. Ha jól emlékszem, körübelül kétszáz dollárnak megfelelő valutát kértek, amit előre kellett fizetni. Egy ilyen ügynök közreműködésével kerültem fel egy teherautóra, melynek a vezetője egy orosz egyenruhában levő osztrák volt, aki már több hónapja sikeresen foglalkozott ezzel. Határátlépésünket azonban előre jelezték a szovjet hatóságoknak, és így letartóztattak minket.

– Feljelentette valaki a kocsit?

– Utólag az jutott a tudomásunkra, hogy igen. Az oroszok már vártak minket Győrben. Olyan volt, mint egy rossz regény. Budapesttől talán 10 km-re felszálltam egy ponyvás teherautóra, és azt sem tudtam, hogy hány utas van rajta. Amikor az oroszok letartóztattak és elkísértek minket Ausztriába, akkor tudtam meg, hogy nyolc más utas is van, és kitudódott, hogy nagy szállítmány ezüst is volt a kocsin, rudakban. Sem akkor, sem a későbbi években nem tudódott ki, hogy ki volt az, aki az ezüstöt külföldre küldi és hogy ki volt a címzett. Az ezüst valószínűleg a szovjet hatóságok kezébe került.

– De '48-ban a határ bizonyos értelemben már le volt zárva. Ahhoz, hogy a teherautó átjusson, komoly összeköttetés kellett.

– Igen, és ez csak úgy volt lehetséges, hogy ezt részben vagy teljesen oroszok szervezték meg Bécsben, éspedig a bécsi orosz szektorban. Alkalmaztak egy osztrákot, aki orosz egyenruhában vezette a kocsit. A kocsi is orosz felségjelvényekkel volt ellátva, a rendszáma is orosz volt. A vezető tudott oroszul, és megfelelően el volt látva orosz papírokkal. Ma úgy mondhatnánk, saját zsebre üzleteltek az oroszok.

– Mi történt veled odakint?

– A szovjet hatóság felkért, hogy legyek a segítségükre, mint tolmács, mivel az utasok közül többen voltak, akik csak magyarul tudtak. Megbarátkoztam az alezredessel, aki a kihallgatások vezetője volt. Tárgyaltam vele, hogyha engem elengedne, milyen összeget kérnének tőlem. Megemlített egy összeget, melyet én sosem tudtam volna kifizetni: ez körülbelül 100-150 000 schilling lett volna, de lehetőségem lett volna egy bécsi telefon útján talán 10 és 50 ezer közötti schillingnek megfelelő összeget előteremteni. Erre sajnos nem került sor, mert az orosz alezredes nem volt hajlandó az összegből engedni. Egy reggel utasítást kaptunk, hogy egy órán belül megjelenik egy autó, amelyik visszavisz minket Budapestre. Budapesten a Vilma királyné úton egy orosz föld alatti börtönbe kerültem. Ami ezután történt, arról már beszéltünk.

– Internálási határozatot kaptál?

– Azt hiszem, akkor kaptam az első internálási határozatot, amelyet Décsi alezredes írt alá, és amely hat hónapra szólt. Abban reménykedtem, hogy hat hónap után vagy adnak ítéletet, vagy pedig szabadon engednek.

Recsken meg voltam győződve róla, hogy minket át fognak vinni a Szovjetunióba. Aztán később meg voltam arról győződve, hogy bíróság elé kerülünk, és akiknek kisebb a bűnük, azokat szabadon engedik. Optimista voltam. Azután 1952-ben már arra gondoltam, hogy mindnyájan ott fogunk pusztulni.

ZICHY PÉTER (gróf, akkor alkalmi munkás, ma nyugdíjas villanyszerelő Budapesten)

1924. december 6-án születtem a nagylángi kastélyban, ami a nagyapámé volt. Nagyláng község ma már nem létezik, összeolvadt Soponyával. Apám, Zichy Pál 1974-ben halt meg Salzburg mellett. 1957-ben legálisan kiment külföldre. Akkor volt egy ideig ilyen lehetőség.

– Családod főrendi család volt. Mióta tartják számon?

– Már az 1200-as évektől vannak utalások, amikor még Zajk, illetve de Zich melléknévvel szerepeltek a család tagjai. A grófi cím tudomásom szerint Zichy Pál győri kapitány nevéhez fűződik, ő kapta egy török ostrom visszaverése után, mint várkapitány. Én a nagylángi ágból származom, Zichy János volt a nagyapám, aki annak idején a Katolikus Néppárt elnöke meg képviselője volt, 1894-től egészen halála napjáig. 1944-ben halt meg. Hathetes koromban Nagyvázsonyba kerültem. Nagyvázsony nem a közvetlen családtagoké volt, hanem az öreg Zichy Béláé, egy távolabbi rokoné. Ő egyedül élt, agglegényként, se kutyája, se macskája nem volt, s amikor megöregedett, olyan végrendeletet hagyott, hogy Nagyvázsonyt kapja egy olyan Zichy családtag, aki különben nem kapna semmit. Ez lett apám, mivel második fiú volt, és a szokás az volt, hogy az elsőszülött veszi át a családi birtokot. Zichy Béla nagyon gazdag volt. Nem tudom, hány hold földje volt, de volt Pesten bérpalotája, és az övé volt Lengyeltóti, egy nagybirtok Somogyban és Nagyvázsony. Ez összesen 6-7000 hold lehetett. Aztán 1945-ben megjelent az a bizonyos 600-as rendelet, amelyik alapján az összes földbirtokot, ingatlant kiosztották. Édasapámnak 100 holdat meghagytak. De természetesen olyan helyen, ami nagyon távol esett a falutól. Igaerő, felszerelés nem volt. Fosztogatások voltak, mindenki vitt, amit látott. A 100 hold is mindig fogyott, fogyott, úgyhogy a végén, egy pár év múlva, már nem maradt semmi. Egy barázda sem. Mire 1948 megérkezett, ilyen-olyan-amolyan címen mindig tördeltek belőle. Én akkor 21 éves fiatalember voltam, hát evidens volt, hogy nem fogok apám nyakán élni. Egyetemre be lehetett iratkozni. Nekem két évem megvolt, tehát a harmadik évre beiratkoztam, de amellett dolgozni is kellett. Csak népi kollégium volt. Oda nem mehettem. Volt egy nagybátyám,

Zichy János, aki a nagylángi birtokot örökölte volna, őneki volt egy konzervüzeme Nyíregyházán, és megkértem, hogy adjon munkát. Így kerültem 1945 őszén nagyon kalandos úton, orosz teherautón utazva Nyíregyházára. Két esztendőt töltöttem ebben az üzemben. 1945-ben jóvátételre gyártottunk az orosz hadseregnek savanyú káposztát. A baj ott kezdődött, hogy a pénz, mire a minisztériumból leért, bagót ért. Nagy kínnal csináltunk egy jóvátételi munkát. Aztán bejött a jó forint, de akkorra már vége lett az állami rendeléseknek. Még nagyobb nehézségek jöttek. A legnagyobbb probléma az volt, hogy miből lesznek az emberek kifizetve. Talán húsz ember dolgozott. Szezonális munka a konzervüzemi. Az adósság nőtt, szegény nagybátyám itt-ott próbált kölcsönöket felvenni, úgyhogy aztán láttam, hogy ez nem megy. Elhatároztam, hogy elmegyek Pestre.

Aztán jöttek a választások. Az ember azt hitte, hogy majd csak lesz valami, de hát nem lett. Pesten hamarosan rájöttem, hogy az én nevemmel nem megy a dolog sehogysem. Több helyen kerestem munkát, de mindenütt azt mondták, hogy pillanatnyilag most nem, de majd értesítjük, ha lesz. Elkeveredtem a volt osztálytársaimon keresztül a Kis Színházhoz. Én voltam a színpadi segédmunkás. Volt kívülem még egy kicsit süsü bácsi, a függönyhúzó, akit Fricinek hívtak. Velünk dolgozott János, aki festő meg asztalos volt. Ővele együtt csináltuk a díszleteket, meg cipeltük őket, meg átdíszleteztünk.

Ez a dolog körülbelül 1948. januártól a szezon végéig, júniusig ment. Akkor mondták, hogy gyerekek, mindenkit felhatalmazunk, hogy nézzen állás után, mert, már 90 százalékig biztos, hogy ősszel nem nyitunk ki. Akkor volt ugye a fordulat éve. Éreztem, hogy nincs más megoldás, külföldre kell mennem. Hosszas gondolkodás és megfontolás után úgy határoztam, hogy megpróbálom. Itt kezdődik tulajdonképpen a recski történet. Elindultam, és át is jutottam a határon. Szapáry Péterrel ketten mentünk át, mert a harmadik srác az másfelé ment, és találkoztunk az osztrák finánccal, aki bekísért az őrszobájukra, amely közvetlenül a határsorompó mellett volt. Akkoriban a határon még volt jövés-menés, sok gazdának kettős birtoka volt. A kaszáló odaát, a szántó ideát, vagy fordítva. No, ott voltunk az osztrák finánccoknál, barátságosan elbeszélgettünk és épp aznap jött le oda Bécsből inspiciálni egy őrnagyi rangban levő szovjet katona. Felvették a jegyzőkönyvet. Kedélyesen elbeszélgettünk, mind a ketten jól beszéltünk németül, aztán ő elment, és meghagyta a beosztottjainak, hogy minket adjanak át a csendőrségnek. Át is adtak minket a zsandároknak. Ugyanabban az épületben székeltek, csak egy szobával arrébb. Kérdeztük, hogy mi lesz velünk? Azt mondja a főnök, az ottani sarzsis, hogy be kell menni a kerületi főnökségre. Délután aztán két csendőr bekísért bennünket egy tömött buszon a szovjet parancsnokságra, a kommandatúrára. Ott állt Szerjózsa egy gitárral a kapuban. Nagy piros zászlók, táblák. Azt mondja az osztrák: „Halt!

Itt megyünk be!" Hát, mondom, nem ez volt megbeszélve. Mese nem volt, átadtak az oroszoknak. Még két hétig voltam vendég Felsőőrön az oroszoknál. Viszonylag nem volt rossz sorom, csak annyiban, hogy én meg a Szapáry Péter külön magánzárkában voltunk. Aztán két hét után összegyűlt egy transzportra való ember, szépen felraktak bennünket a teherautóra és visszavittek Búcsúra. Ez ott van Szombathely mellett. Ott átadtak minket a magyar határőrségnek, akik bevittek bennünket Szombathelyre. Itt már csépelték a népet. Több kihallgató is dolgozott. Két nap után megint beraktak egy ilyen sivatagi Steyerbe, és felhoztak bennünket a budapesti Katpolra. Két hónapig voltam a pincében.

– Megvertek?

– Nem.

– Kihallgattak?

– Persze.

– Miket firtattak?

– A harmadik fiú Merán Feri volt, akivel kijöttem Ausztriába, aki szintén osztálytársam volt. De odabenn folyton Meránról kérdeztek. Amit tudtam, azt tudtam, amit nem tudtam, azt nem tudtam. Azt tudtam, mert Feri azt nem is tagadta, hogy amerikai fogságban volt. Azt is tudtam, hogy volt egy nagybátyja, Merán Károly, aki annak idején a Gestapónak dolgozott. Ki is volt golyózva Pesten a társaságból.

– Hány kihallgatásod volt?

– Összesen kettő. Erről a fiatalemberről érdeklődtek az első kihallgatáson, a másodiknál láttam rajtuk, hogy nem tudnak velem mit kezdeni. Tudniillik egy bizonyos idő után az ember már a harmadik kérdésnél tudja, hogy a kihallgató mit akar. Láttam, hogy nem tud velem mit csinálni, semmilyen skatulyába nem férek bele. De valahogy mégiscsak el kell fűrészelni ezt az ürgét! Azt mondta hát, hogy maga disszidálni akart. Este volt, fenn voltam a második emeleten. Ott már nem volt rács az ablakon. Nyitva volt az ablak, szép meleg este volt. Azt mondja a kihallgató: „Ha most itt lenn az utcán Ausztria lenne, akkor kiugrana az ablakon?" Már akkor mérges voltam, mondom: „Ki!!" Írta a jegyzőkönyvet: „Kijelentette, hogy ha lehetősége nyílna rá, akkor újra megkísérelné a szökést stb., stb."

Hát most mit csináljak? Aztán elmúlt egy pár nap, és átvittek az Andrássy út 60-ba. Nem voltam én ott talán 48 órát sem. Bevittek egy Vári nevezetű századoshoz, aki felolvasta a Katonapolitikán kiállított jegyzőkönyvet. „Nézze" – mondta – „erre a jegyzőkönyvre magát le fogjuk internálni hat hónapra." Kérdezem: „És utána?" „Hát szabadulni fog." Így kerültem Budadélre, onnan Kistarcsára, majd Recskre.

– Kikkel barátkoztál a táborban?

– Volt egy olyan társaság, akiről biztosan te is tudsz, a Jónás Paliék. Sztáray Zoli, Nyeste Zoli, Balogh Gyuszi, Czebe Valér, Hertelendy Andi, Szarka Gabi, Erdélyi

Aurél. Czebe Valér megjárta a Szovjetuniót, a szovjet hadifogságot, nagyon jól ismerte a fogolyállapot lelki buktatóit, és szervezett egy, hogy mondjam, egy fogolyszemináriumot, fogolyakadémiát. Mert túl kellett élni. Mindenki azon volt, hogy túlélje.

– Mi volt a legemlékezetesebb élményed Recsken?

– Fejtésnél dolgoztunk a bányában. Egy-egy brigádnak ki volt adva egy terület, egy olyan négy-öt méter széles sáv, amin az az öt-hat ember dolgozott. Én akkor a Kerekes brigádban dolgoztam. Négy-öt méteres földréteg volt, amit az értékes kőről, az andezitről le kellett bontanunk. A mi brigádunk rakodott, szomszédunk fejtett. A nevére is emlékszem az illetőnek, Mikó Sanyi volt, mokány kis emberke, rendes srác, jó haver. Mikó Sanyi fejtett kb. négy méter magasan, és ugye, a földdel rengeteg kő is lejött. Mikó Sanyi terpeszállásban állt azon a rézsútos lejtőn, és a csákánnyal a lába között nyomta le az anyagot. Lent pedig a kövek folytak le, mi meg rakodtunk. Én éppen egy nagy darab követ emeltem be a csillébe. Ez elég magas volt, mert körülbelül az államig ért. Szóval ott erőlködtem. A szomszéd placcon a Mikó Sanyi leengedett egy darab követ, amelyik egy másik kőnek ütközve szétpattant, felrobbant tenyérnyi szilánkokra. Ezek nagyon éles kőszilánkok voltak. Egy szilánk pont itt a kezem forgójának ugrott neki. Hát a követ még bedobtam, az ujjam meg bent volt a tenyeremben. Hazudnék, hogyha azt mondanám, hogy nem voltam boldog. Gyengélkedőt jelenthettem: szabadulás a bányából. Az ügyeletes orvos Ráczkövi Bandi volt, és amikor meglátta a kezem, elsápadt. Én meg nevettem, hogy jaj, de jó, legalább egy hónapig nem kell a bányában dolgozni. Aki időt nyer, életet nyer, ez benne volt mindenkiben. A Bandi nagyon elsápadt, és először elsősegélyben részesített és azt mondta, hogy adok egy embert, aki le fog kísérni a kórházba. Mondom, nem kell nekem kísérő. Le tudok én egyedül is menni. Nem tudom már, de valaki lekísért, és mikorra leértem a tábor területére, nekem már karikák táncoltak a szemem előtt. A kórházban Ács doktor bekötözte. Akkor már kezdett fájni. Körülbelül két-három napig borzasztóan fájt, nem aludtam se éjjel, se nappal, olyan lüktető fájás volt. A seb teljesen begennyedt, mert ugye, fertőzött volt, és akkor már büdös volt a kezem. Azt mondták az orvosok, hogy: „Holnap majd gyere be, csinálunk egy kis műtétet." Akkor már nem fájt. Nem izgattam én magam semennyit se rajta, műtét, hát műtét. Szóval, lényeg az, hogy valami novokaint vagy mit szagoltattak velem úgy, hogy elvesztettem az eszméletemet egy pár percre és akkor kikaparták a kezem. Meg nem tudom mondani, mit csináltak vele, mert mire észhez tértem, akkorra már kötözték. Előtte kérdezték: „Hogyan akarod, begörbítve vagy egyenesen legyen az ujjad?" Mondtam, legyen így begörbítve. Úgy csinálták. Azóta nem tudom kiegyenesíteni az ujjam. Valamelyik kötözésnél a Bandi azt mondta, azt hiszem, hogy az ín elszakadt, azt összefoltozni nem tudták,

és az ujjam be fog zsugorodni, és így fog állni, ahogy most áll. Attól kezdve én már a bányában csak vízhordó voltam.

PALLAVICINI ALFRÉD (őrgróf, volt földbirtokos és berepülőpilóta, ma az USA-ban él, nyugdíjas hivatalnok)

1909. szeptember 20-án születtem Újaradon, Magyarországon. Iskoláimat Aradon végeztem, utána négy év jogot hallgattam Budapesten, a Pázmány Péter Tudományegyetemen, de nem doktoráltam és nem igyekeztem ügyvéd lenni, mert nem érdekelt, a gépek vonzottak inkább. Motorbiciklivel meg hasonlóval foglalkoztam, és amikor rájöttem, hogy a motor nekem túl lassú, akkor a repülőkhöz mentem és repülni tanultam Mátyásföldön, Nyíregyházán, Debrecenben, Miskolcon. Aztán leszereltem és hazamentem. A trianoni béke miatt Magyarországnak nem szabadott, hogy repülőgépe legyen. Azt nem tudom, milyen alapon, egyszer csak kijelentették, hogy most már rendes katonai repülés lesz. 1938-ban kaptam egy telefonhívást a volt parancsnokomtól, aki közölte velem, hogy berepülőpilótákra van szükségük, és ő rám gondolt. Azt mondtam, hogy én nem vagyok olyan jó pilóta. Erre azt válaszolta, hogy elég jó vagyok, és amit nem tudok, azt majd megtanulom, mert én annyi marhaságot csináltam, mint repülő, és sosem lett belőle semmi baj, hogy ilyesvalakire lenne szüksége. Akkor vonultam be. Az elején még nagyon furcsa nevünk volt: paszományos alsegéd, ami azt is jelentette, hogy katona is vagyok, és mégsem vagyok az. Aztán később átkereszteltek paszományos őrvezetőnek.

– A II. világháború alatt tettél valamit azok érdekében, akiket üldöztek?

– Hát kérem, privátim, azt tettem, amit lehetett. Például összeköttetést szereztem az angolokhoz, de nekem az volt az impresszióm, hogy a külföld sokszor úgy viselkedett, mintha ők lennének az antiszemiták, nem pedig a németek. Úgyhogy irtó sok visszautasítást kaptunk. Egyszer valaki jött hozzám azzal, hogy segíts, ha tudsz, mert nem hiszem, hogy sokáig tudok itt szabadon élni, minél hamarabb külföldre kell mennem. Egy külföldi szervezethez próbáltam bevinni, de azoktól azt a választ kaptam, hogy értsem meg, nekik annyi politikai nehézségük és zűrjük van, hogy nem foglalkozhatnak egy egyénnel. Ez egy amerikai szervezet volt. Hát kérem, én igyekeztem magam kordában tartani, fegyelmezni kellett magam, mert az volt az érzésem, hogy irtózatosan gorombán elkezdek káromkodni. És ez nem egyszer fordult elő. Szóval ennyit a nyugati hatalmak humanizmusáról. De azért itt valahogy egymást között a legtöbb hozzám forduló ügyét megoldottuk.

– Kérlek, mondj egy-két mondatot a családod történetéről!

– Édesanyám erdélyi, ő a Nopcsa családból való. Nopcsa Ferenc nagybátyám ismert paleontológus, Nopcsa Elek nagybátyám pedig a világ első repülőseinek egyike. Talán tőle örököltem a repülés iránti szenvedélyemet. Átjött Amerikába, a

repülés őskorában, a század legelején, tanult az itteni repülősöknél, majd vett egy ősgépet és azzal repülgetett. Édesanyám tehetséges rajzoló volt, Münchenben és Bécsben tanult mint portretista, édesapám 1928-as halála után visszatért a festéshez, beiratkozott Nagybányára, érdekelte a modern festészet. A Pallavicini olasz család, történetéről 960-ból maradt fenn a legelső okmány, 1960-ban Rómában meg is ültük az ezeréves jubileumot. A család több részre oszlott, az idők folyamán két ág kihalt, ma három különböző nevű ág él még, ezek egyike mi vagyunk, a Pallavicinik. Az olasz ág az márki, az ausztriai és magyar ág őrgrófi. Az őseim Mária Terézia apja idején honosodtak meg Magyarországon.

– Mit jelentett Pallavicini utódnak lenni?

– Azt, amit apám belém oltott, mégpedig, hogy ez semmiféle jogot nem jelenthet, hanem inkább rengeteg kötelességet. Ha valamit tettem, amiben nem voltam egészen biztos, hogy jó-e, akkor abból a szempontból bíráltam magamat, hogy vajon eleget tettem-e a kötelességemnek vagy sem. Én máltai lovag is vagyok, ami számomra annyit tesz, hogy kötelességem erkölcsileg tisztának lenni, a jótékonyság a rend fő szempontja és életcélja. Származásom előjogokat nem jelentett. Még bemutatkozásnál se használtam a címet, csak a nevemet mondtam. Igaz, úgyis tudták, és azt hiszem, hogy a nevem miatt ültem nyolc évet.

A háború után mindenemet elvették. Én abból indultam ki, hogy ha meghagynak nekem negyven vagy ötven holdat, mit kezdek vele? Nincs ökröm, se traktorom, egyszóval úgysem tudnék mit kezdeni a földdel.

– Személy szerint mégis mid maradt meg 1945-ben?

– Hát, kérem szépen, Pesten volt nekem két vagy három váltóöltönyöm, amit egy ismerősöm megőrzött nekem.

– És a családi festmények, porcelánok?

– Minden eltűnt.

– Sajnáltad?

– Értéke szerint nem sajnáltam, de érzelmileg nagyon.

– Amikor a család a legmagasabb ponton állt, körülbelül mennyi volt a föld?

– A családfő egy unokabátyám volt, és annak Szeged környékén 100 vagy 200 ezer holdja volt. De az nem mi voltunk. Nekünk körülbelül 10 ezer hold földünk volt.

– A földreform hogyan érintett?

– Egy szempontból nagyon kellemetlenül. A föld nem olyan, mint a pénz. Ha bankban van százezer dollárom, és az hirtelen eltűnik, hát kész, de a földnek nem az értékét nézte az ember, hanem magát a földet, hogy ott vadvirágok vannak és nagyon finom erdei szamóca... Ez az, ami érinti az embert. Ha ma felajánlanák nekem a földet, nem fogadnám el. Már nem tudnék vele mit kezdeni. Maradjon azoknál, akik azt hiszik, hogy tudnak.

– Történelmi igazságszolgáltatásnak érezted, hogy elvették a földet?

– Nem, mert én nem találtam semmi bűnösséget. A föld egy részét a dédapám vásárolta meg jó pénzért, tehát mi senkitől el nem vettünk semmit. De hogy a földet elvették, tulajdonképpen egy csomó kötelezettségtől menekültem meg. Azért nem érdekelt engem akkor semmi, mert vége volt mindennek. Nem tudok olyat elképzelni, ami pótolhatná azt, ami nincs. Ez nem a földbirtok elvesztése, hanem az egész világ elvesztése. Mindegy, hogy milyen valaki, gazdag vagy szegény, földbirtokos vagy nincstelen: volt egy életfelfogása, és annak lett vége. Ez az, ami hiányzik nekem. Engem jóformán semmi más nem érdekelt... Én tudtam volna itt is olyan munkát találni, hogy pénzt keressek, de a pénz nem érdekelt. Engem éppen csak az érdekelt, hogy annyi legyen, hogy éhen ne haljak. Egyszóval én a régi világban nagyon jól éreztem volna magam, még ha nincstelen is vagyok. Vége volt annak az életnek, amit én életnek tekintettem és nem akartam pótlékot, úgyhogy nekem az volt a felfogásom, hogy vége mindennek.

– Végül is mégiscsak valamiféle megrendülés volt, hogy egy világ bezárult.

– Igen. És ez a megrendülés máig megvan. Hogy minden, ami volt, létezett – nincs. Elveszett az élet értelme, a szelleme, a lényege. És ezt évtizedek múlva sem lehet közömbösen venni. Ha nagyon gazdag lennék, vásárolnék valahol messze mindentől egy szigetet, és ott csinálnék magamnak egy olyan életet és egy olyan országot, ami nekem tetszik, amibe visszamenteném azt is, ami a régiben jó volt. Természetes, hogy ez egy buta elképzelés, ilyet úgyse lehetne csinálni, de ez igazán érdekelne, ennek a létrehozása...

– És milyen ország lenne, amit megterveznél?

– Az az én országom lenne. Legközelebb állna a magyarhoz. Mégpedig megmondom miért. Én azt tapasztaltam, hogy a magyar karakter az, ami nekem a legszimpatikusabb és legközelebb áll hozzám. Nem azért, mert magyar vagyok. A magyarokkal úgy vagyok, ha még ellenség is, akkor se tudok úgy haragudni rájuk, mint másokra.

– Mi a rokonszenves ebben a karakterben?

– Hogy meg lehet benne bízni. Egyszóval, ha rossz, akkor tudom, hogy rossz. Ha jó, akkor tudom, hogy jó. Erre lehet alapozni, ez biztonságot ad.

– 1945 után vagyunk, '46–47-ben.

– A háború után valamiből élni kellett. Összeköttetés révén az angol légügyi attaséhoz kerültem, mint tolmács-titkár. Egy-két adandó alkalommal bizonyos célozgatós beszélgetések miatt az volt az érzésem, hogy a kommunisták be akarnak szervezni az angolok ellen. Kategorikusan közöltem velük, hogy ilyesmiről szó sem lehet, mert úgyis első dolgom az lesz, hogy mindent elmondok az angoloknak. Így is lett, rögtön jegyzőkönyvbe vetettem a főnökömmel, az angol attaséval min-

dent. Utána letartóztattak. Az ÁVO pincéjében voltam, utána Budadélre, aztán Kistarcsára, majd Recskre kerültem. Recsken voltam három évet. Recsk után nyolc évet kaptam, amiből leszámították a már leült öt évet. Kiszabadultam 1956-ban a magyar szabadságharc előtt. A pestszenterzsébeti javítóműhelyben dolgoztam, mint segédmunkás. Amikor vége volt a szabadságharcnak s láttam, hogy nincs mit tenni, egy ideig vártam, aztán decemberben kijöttem Ausztriába, onnét hamarosan Olaszországba, ahol az anyám és az öcsém várt. Utána Amerikába mentem.

– Térjünk vissza 1947-hez, amikor az angol légügyi attasé tolmácsa voltál.

– Hát, kérem szépen, nehéz kibogozni az igazságot, de egy bizonyos szempontból igazat adok az ÁVO-nak, hogy engem kémnek minősített. Csak semmi sem úgy volt, ahogy képzelték, és ami volt – volt? –, arról ők nem tudtak. Nem magyarellenes, de oroszellenes hírszerzés volt, amit én csináltam, mert ha megtudtam valahol valamit, akkor azt közöltem az angolokkal. Minden diplomácia hírszerzéssel foglalkozik, és tekintettel arra, hogy én az akkori kormányt, Rákosit meg az oroszokat nem tartottam hozzám közelebb állónak, mint az angolokat, ezért nekem semmi lelkiismereti problémát nem jelentett, hogy az angoloknak segítek az oroszok ellen. Nem kémkedés volt ez, nem pénzért, megbízásból, hanem amiről én úgy gondoltam, hogy Magyarországnak használna Nyugaton, hogy megtudják, mit csinálnak velünk az oroszok meg a bandájuk, akkor azt valakinek beszélgetés közben csak úgy elejtettem. A két rossz közül a jobbat választja az ember. Én nem kedveltem sem az amerikaiakat, sem az angolokat akkor már. Szerintem a II. világháború sose jött volna, hogyha az I. világháború után Wilson nem egy ilyen borzalmas békét diktál. És hát a II. világháború is! Most ne is beszéljünk magunkról. Annyira lehetetlen volt, azért kezdődött, mert a németek megtámadták Lengyelországot. És Anglia garantálta, hogy védi őket. És mivel végződött? A németeket legyőzték, és Lengyelországot, az okot, aminek a függetlenségéért kezdődött a világháború, odaengedték kvázi orosz tartománynak. Hol itt az ész? Szóval ez nem tetszett nekem.

– Nem volt ebben egy kis sodródás az eseményekkel?

– Nem. Azzal nagyon vigyáztam, hogy csak olyat tettem, amit én tartottam helyesnek. Az egyetlen, ami érdekelt, hogy csináljak valami olyasmit, ami a saját elgondolásomnak, a saját értékrendemnek megfelel. Úgy voltam, mint a háborúban a katona, aki tudja, hogy holnap esetleg agyon lesz lőve, de a lelkiismerete tiszta, és csinálja a dolgát, mert ez a kötelessége.

– Az ávósok is tudták, mit jelent, hogy Pallavicini?

– Ajjaj! „Maga őrgróf, mit csinál maga már megint ott? Miért nem szól az inasának?"

Az Andrássy út 60-ban egyszer például jött egy őr, hogy elvigyen valahová kihallgatásra. Elvitt egy folyosóra, és azt mondta, forduljak a falnak. Ez szokásos

volt, hogy ha más valaki jött a folyosón, azt ne lássuk. Odafordultam a falnak, és éreztem, hogy a hátamba nyom valamit. „Tudja mi ez?" Mondom: „Nem." „Hát ez egy pisztoly. Én tudniillik utasítást kaptam, hogy hozzam magát ide, és lőjem agyon." Mondom: „Hát lőjön!" Nem hittem neki. Erre abba is hagyta az egészet. Rossz vicceket csináltak, szórakoztak a nevemmel gúnyosan, amiket az ember egy idő múlva megszokott és úgy tett, mintha nem venné észre.

– Céltábla voltál?

– Ott mindenki céltábla volt. Én büntetőbrigádban voltam Recsken, és a büntetőbrigád általában céltábla volt. Egyszer eltörött a hátgerincem. Építettünk egy barakkot, és egy hétméteres gerendát kellett keresztbe tenni fent az egyik oldalon. Esett az eső, minden csúszós volt, és a gerenda kezdett felém csúszni. A társam, aki ávós besúgó volt, elugrott, egyedül maradtam, és nem tudtam visszatartani. Mellbevágott és hanyattestem, de csak a hátgerincem tört el egy kissé, mert egy kőre estem. Gyalog küldtek be a gyengélkedőre, ami olyan másfél órás út volt. Úgy mentem, hogy mindig kikerestem egy fát, azt átöleltem, onnét kikerestem a legközelebb álló másik fát, és megpróbáltam addig eljutni. A kísérőimnek nem volt szabad segíteni. A gyengélkedőben nem volt röntgen, de az orvos, azt hiszem, gyanította, hogy törés. Nem tudtak semmit csinálni, fekve hagytak két napig, és akkor jött az ávós főorvos, és azt mondta, ez egy szimuláns. Kiküldtek a konyhára, ahol kényelmesebb volt, mert le lehetett ülni és krumplit hámozni. Azt, hogy el volt törve a hátgerincem, csak jóval később tudtam meg.

– Milyenek voltak az ávósok?

– Volt egy kegyetlen ávós. Viplának neveztük. Az mindig örült, ha valami bajt tudott csinálni, de volt egy nagyon rendes ávós is. Annak se tudom a nevét, mi Kutyás őrmesternek neveztük. Egyszer az egyik brigádvezető, akiről nekünk az volt a gyanúnk, hogy besúgó, odahívott és azt mondta: „Látja ott a dombot és a cserepeket? Menjen oda és hozzon húsz cserepet!" Mivel ott út nem volt, csak bokros erdő, ez azt jelentette, hogy a bokrokon kellett átugrani a cseréppel, ami nem volt olyan egyszerű. Valahogy sikerült visszajönnöm a húsz cseréppel. De a brigádvezető azt mondta: „Én nem azt a dombot gondoltam, hanem ott, azokat a cserepeket. Vigye ezeket vissza oda a helyükre, és hozzon onnét húszat." Hát nem hoztam, hanem fogtam ezeket és egy emelintéssel az egészet a fejére dobtam. Másnap reggel ébresztő előtt beszólnak, hogy Pallavicini menjen a parancsnokhoz. A barakkparancsnok aznap a Kutyás őrmester volt. Megkérdezte, hogy tudom-e, miért vagyok itt? Mondom, gyanítom. Azt mondja: „Jól gyanítja, maga az államnak nagy kárt csinált, mert húsz tetőcserepet eltört. Hogy annak a csirkefogónak a fején, azt nem bánom." Utána azt mondja: „Figyeljen ide" – nagyon halkan kezdett el beszélni. – „Nehogy nevessen és nehogy beszéljen erről, mert mind a ketten

bajba kerülünk. Látom, magán csizma van. Szaladjon föl és alá, akár fölboríthat egy-két széket is. Csináljon nagy zajt, én majd tapsolok közben." Tudniillik ő tudta, hogy a barakk másik oldalán hallgatóznak, hogy mi lesz. Hát tényleg, kezdtem föl és alá rohanni, a székeket fel-felborítottam. Ő tapsolt közben. A végén azt mondta, hogy dörzsöljem vörösre az arcomat. Hát ez volt a Kutyás őrmester.

– Recsket szerinted milyen tábornak szánták?

– Énnekem az elején nem volt erről semmi véleményem, de egy bizonyos idő múlva az volt az álláspontom, hogy megsemmisítőtábor. Az én barakkomban volt egy rendőr. Hogy mi volt a bűne, nem tudom. A rendőrnek rossz volt a szíve. Elvitték a gyengélkedőre, ott az ávós orvos megvizsgálta és azt mondta, hogy egy szimuláns csirkefogó. Büntetés: futásban vissza a barakkba. Hát ez futott vissza a barakkba, de csak félútig ért, ott összeesett és meghalt. Hát olyan buta orvos nincs, aki ne látná, hogy egy szívbajos emberrel mit lehet és mit nem. Ez gyilkossági szándék volt. Egy csomó ember eltűnt Recsken, sokan úgy, hogy egészségesen elmentek a parancsnokságra, és soha többet nem jöttek vissza. Feltételezzük, hogy azok is el lettek intézve.

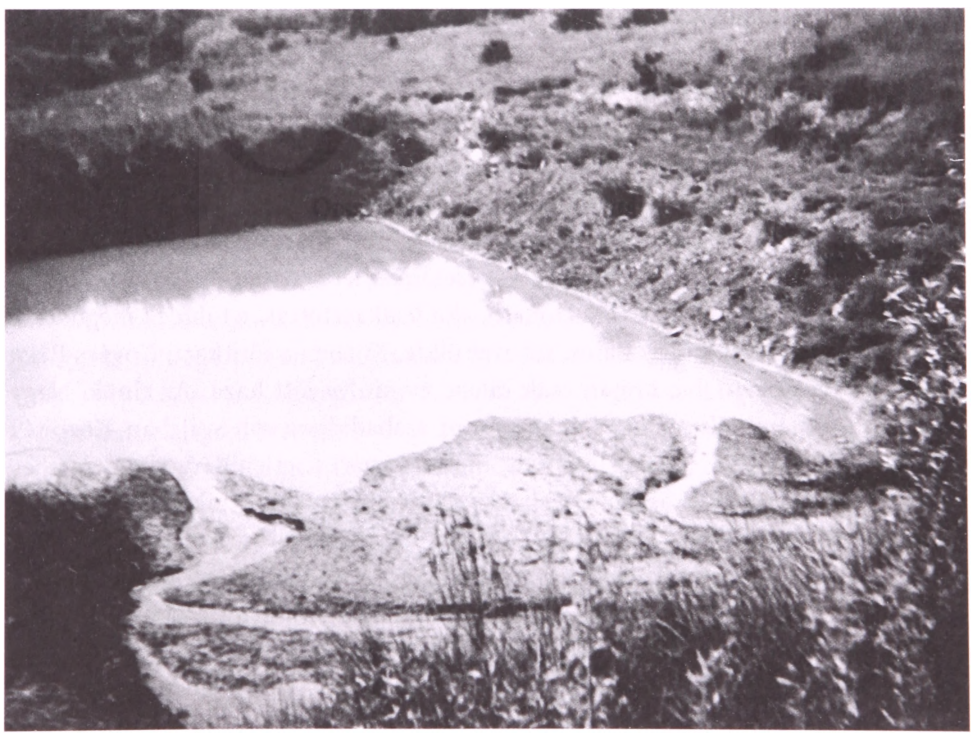
– Mi érdekelt Recsken?

– Engem? Az állatok. Egyik, majdhogynem egyetlen jó tapasztalatom például, hogy egyszer beteg voltam, infekciós volt a kezem, iszonyúan dagadt, nem vittek ki a bányába. Egyedül voltam a barakkban, és egyszer csak egy kis zajt hallottam, hát egy vakondok túrt föl a barakkon belül. Néztem, nagyon csendben voltam, kijött a földből, kezdett föl s alá sétálni, odajött hozzám, körbeszagolgatta a cipőmet, és utána kényelmesen elballagott. Sose jött volna oda hozzám életemben egy vakondok, ehhez Recsk kellett. Amikor a kőbánya mellett erdőt irtottunk, akkor sokszor kiástunk téli álomban lévő kisállatokat, kígyókat, gyíkokat, mormotaszerűséget meg másokat. Mindig odahozták nekem, én pedig nagyon óvatosan beástam őket egy védett helyen, hogy valahogy átvészeljék az erdőirtást. Érdekesek voltak a recski gombák is.

– Mire emlékszel még a recski évekből?

– Volt egy szerencsétlen fiatalember, aki talán egy kissé háborodott volt, de olyan csendes, hogy csak az volt a bűne, hogy azt állította: azért rossz és gonosz a világ, mert az emberek nem elég vallásosak. Minden megtakarított pénzéből bibliát vásárolt, kiült a Nyugati pályaudvar lépcsőjére, és ingyen osztogatta annak, aki hajlandó volt elfogadni. Hát ez a Rákosi-időben természetesen súlyos bűn volt, ezért Recskre került. Recsken az őrök általában bosszantották: „Miért nem szól a maga Istenének, az majd elintézné a maga dolgát." De ő sosem válaszolt. Egyszer vasárnap tavat ástunk. Elég mély volt már, kb. öt méter lehetett. Ez a fiatalember, Musza Pali, ott talicskázott. Én is a közelében, ezért láttam ezt az egész dolgot. Meg voltak rakva alaposan a talicskák, amit nemcsak kézzel kellett fogni, hanem akinek volt, az zsinórral a nyakába akasztotta a talicskát úgy, hogy az ember a nyakával is vitte az

iszonyú súlyt. Egyszer csak megállítja őt az őr: „Na szólt a maga Istenének?" Musza Pali nem válaszolt. Az őr még egy pár ilyesfélét mondott és utána rákiabált: „Ha velem beszél, forduljon felém!" Musza Pali mögött ott volt a kiásott tó. Az őr közben szidta őt és vezényelt neki: „Egy lépést hátra, úgyse segít magán az Isten, mit izél! Egy lépést hátra!" Aztán megint egy lépést hátra. Azt hiszem, az őr azt várta, hogy nem fog hátralépni, bele a semmibe. Musza Pali mindenesetre hátralépett, hanyatt esett az öt méteres mélyedésbe, és a nyakába akasztott zsinórral maga után rántotta a megrakott talicskát. Ott feküdt lent a mélységben, rajta a talicska. Odarohantam, azt hittem, hogy egy széttört hullát találok. Ott feküdt, egy pár könny volt a szemében, és azt mondta: „Bocsánatot kérek, hogy egy pillanatig nem hittem benned, Istenem!" Fölkelt, letörölte magáról a földet, és tovább talicskázott. Gyönyörű érzés volt nézni az őr arcát, ahogy látta, amint Musza Pali nyugodtan tovább talicskázik. Nekem ez egy nagyon fontos történet, mert én nem a rosszat, hanem a jót kerestem Recsken is. És akkor itt volt ez az ártatlan, naiv kis ember, egy ilyennel kegyetlenkedni az irtózatos gonoszság, és a végén mi történik, nemhogy élve marad, hanem fölkel, leveri magáról a földet és tovább talicskázik hitében megerősödve.

A kiásott tó

PÁRTAY TIVADAR (volt rab, a Független Kisgazdapárt alapító tagja, akkor országgyűlési képviselő, ma nyugdíjas Budapesten)

A Független Kisgazdapárt 1931-es alapító tagjai közül én vagyok az utolsó, aki még él. Horthy alatt internáltak. Szálasi alatt bujkáltam. 1939-ben képviselőjelölt, '45-ben képviselő voltam. '49 februárjában az Államvédelmi Hatóság jogerős felmentő ítélettel a zsebemben letartóztatott. Elvittek Budadélre, onnan Kistarcsára, majd Recskre.

– Milyen előzmények után került sor a letartóztatásodra?

– A Kisgazdapártban én először országos szervezésvezető és a *Reggel* felelős szerkesztője voltam. '45-ben még eléggé simán mentek a dolgok, csak 1946-ban éleződtek ki. Ahogy romlott a kelet–nyugati viszony, úgy romlott a Kisgazdapárt helyzete a magyar politikai életben. Az egész azzal kezdődött, hogy a pártba beépült kriptokommunisták és a gyenge vezetők, mint Tildy, Dobi (aki teljesen Rákosi befolyása alatt állt) hatására képviselőinket csoportosan zártuk ki a saját pártunkból. '46 végén teljesen elmérgesedett a helyzet, amikor a Magyar Közösség-perben nyilvánvalóvá vált, hogy a Kisgazdapártot akarják kompromittálni. A pernek a világon semmi köze nem volt összeesküvéshez, de a Katonapolitikai Osztály mégis megkezdte a letartóztatásokat. Érdekessége a dolognak, hogy Bartha, kisgazdapárti honvédelmi miniszter letartóztatta Pálffyt, a Katonapolitikai Osztály vezetőjét, amiért az ő tudta nélkül embereket fogatott le, de másnap megjelent Vorosilov segédtisztje és felszólította Barthát, hogy azonnal bocsássák szabadon Pálffyt. A Magyar Közösség-per célja – ma már ezt a kommunista történészek is elismerik – az volt, hogy a Kisgazdapártot teljes mértékben kompromittálja. Ezért Saláta Kálmán megszökött. Jaczkó Pált, Haám Tibort, Vörös Vincét, Kiss Sándort és még vagy hét-nyolc képviselőnket letartóztatták és perbe fogták. A pernek halálos áldozata is volt, Donáth, akit felakasztottak, a többiek megúszták bizonyos ítéletekkel. Arany Bálint tíz évet ült le. Közben a főtitkárt, Kovács Bélát elvitték a Szovjetunióba, onnan csak kilenc év múlva jött haza. Az elnök, Nagy Ferenc miniszterelnök, nem tudott hazajönni, szabadságon volt Svájcban. Közölték vele, hogy ha hazajön, letartóztatják. Itt maradt a párt fejetlenül, úgyhogy a teljes zűrzavarban, az 1947-es őszi nagyválasztmányon megválasztottak engem főtitkárnak. Ez nem tartott sokáig, délután 4 órától kb. éjfélig, mert akkor az egész társaság lemondott körülöttem, mivel Rákosi magához kérette őket, mondván, hogy a koalíciónak vége. Teljesen leromlottak az állapotok. Nem tartották be a négyéves kormányzati ciklust, hanem 1947 tavaszán új választást írtak ki. Rákosi tanult az 1945-ös kudarcból, és most nem öt, hanem tíz párt indulását engedélyezte. Ennek az lett a következménye, hogy személy szerint ugyan a kisgazda képviselők kivétel nélkül visszakerültek a parlamentbe, de a Kisgazdapárt színeiben csak 17 százalék

volt, a többi a Pfeiffer-pártba, a Barankovics-pártba, a Keresztény Néppártba és a többi kis pártba helyezkedett el. Az én területemen, Felső-Magyarországon 21 képviselő volt összesen, ebből 15 volt a kisgazda, és 1947-ben ebből ketten maradtunk. Szakács József Olaszliszkáról és jómagam. Ez volt az országos arány is.

– Mi volt az oka a Független Kisgazdapárt rohamos felbomlásának?

– Több is volt. Egyrészt egy csomó beépített ember volt. Ők bomlasztottak. Nem sok, de úgy 15-20 ilyen képviselő biztosan volt nálunk. Másodsorban a vezetők, Tildy és Dobi gyengesége és kiszolgáltatottsága. Rákosi mindenkinek megkereste a gyengéjét és azzal befolyásolta. A harmadik ok pedig, hogy óriási felháborodás volt országszerte, mert a szovjet csapatok nem úgy jöttek ide, ahogy Ausztriába vagy Szlovákiába. Az atrocitások egymást érték és főleg faluhelyen, ahol nem volt felettes, legfeljebb egy őrmester vagy egy hadnagy. Bár a nagyvárosok se voltak kivételek, mert vetkőztetések minden éjjel voltak, minden részén Budapestnek is. Ma azt mondják, hogy huligánok tették, de mindenki tudja, hogy orosz katonák voltak. Jellemző például, hogy a debreceni Bika szálló előtt levetkőztették Zilahy Lajos írót, ingre-gatyára, vagy például Uray Tivadar színművészt itt, a Belvárosban. Na hát ilyen esetek százával fordultak elő. Gyömrőn például 27 embert gyilkoltak le, ahogy azt akkor Futó Dezső megírta, és interpellációjában el is mondta a Házban. A kisgazdapárti rendőrfőkapitány meg az igazságügyi államtitkár kiment és a tetteseket (hogy kiket, azt mindenki tudta, mert nem volt titok) letartóztatták és behozták (a kommunista párt helyi vezetősége volt), de harmadnap kiengedték őket.

– Hogyan alakult a politikai pályafutásod?

– Ott dőlt el az én politikai sorsom, hogy 1948 késő nyarán Dobi István közölte velem, hogy Rákosi meghívott engem vacsorára. Nahát elég furcsa dolog volt, és én mindjárt gondoltam, hogy ez nem egy sima ügy. Elmentem a vacsorára, ahol a Magyar Kommunista Párt részéről ott volt Rákosi, Révai, Rajk és Farkas Mihály. Tőlünk is volt egy pár ember. Vacsora után kezdődött egy vita, amelyben először vetette fel Rákosi a Kommunista Pártnak azt az igényét, hogy faluszocializálás címén téeszeket kell szervezni. Szóval azt a földet, nagybirtokot, amit előtte nagy csinnadrattával kiosztottunk, azt kell most visszaszedni és bevinni egy nagybirtokba. Én ez ellen a legélesebben tiltakoztam. A vita reggel háromig tartott, méghozzá nem tisztességes módon, mert úgy ment végbe, hogy kb. tizenöt-húsz percig Rákosi vitatkozott, aztán valamire hivatkozva kiment, akkor átvette a szót Révai, aztán átvette Rajk, aztán Farkas, aztán megint Rákosi, s amikor én megkérdeztem, hogy miért nem kérdezed meg az itt ülő kisgazdapártiakat is, akkor azt mondta: „Mert mi reád vagyunk kíváncsiak." Reggel háromig tartott a vita, teljesen eredménytelenül záródott és mondtam Dobinak, hogy ezek után én már nem óhajtok politizálni, mert én ebben nem veszek részt, én nem vagyok hajlandó megtagadni a

harmincéves múltamat. Így aztán 1948. augusztus végén, szeptember elején (nemcsak én, hanem a Felső-Magyarországon megmaradt négy képviselő is) beadtuk a lemondásunkat a mandátumról és kijelentettük a pártból való kilépésünket.

Aztán kaptam egy táviratot Dobitól, hogy jöjjek fel. Megpróbáltam lebeszélni a téeszesítésben való hallgatólagos részvételről, különböző megállapodások jöttek létre (ennek levelezése is megvan nálam). A lényeg, hogy hiába adtam be a lemondásomat, azt nem publikálták, nem hitelesítette (bár elküldtem neki) a Ház elnöke, úgyhogy még 1970-ben is kiadtak a nyugdíjazásomhoz egy igazolást, amiből kitűnik, hogy én '49 májusáig a képviselőház tagja voltam.

– Mikor történt a letartóztatásod?

– 1949. február 8-án elhívtak tíz perc beszélgetésre, azután kiderült, hogy kikötöttünk az Aradi utcában, az Andrássy út 60. hátsó kapujánál. Bementünk és csak öt-hat hónap múlva jöttem haza.

– Letartóztattak?

– Ott nem, de ott voltam huszonnyolc napig, és kegyetlenül vallattak mindenféle vádakkal. Többek közt például, hogy volt egy sofőröm, egy részeges miskolci ember, aki az Anker köz 2-ben, ahol ideiglenesen laktunk, kiesett az ablakon részegen. Na, az volt az alapvád, hogy én dobtam ki, mert tudta, hogy én Fehérváron lelőttem négy szovjet katonát, Budapesten egyet agyoncsaptam stb., stb. Szóval hét ilyen gyilkosságot szedtek össze, és két hétig nyúztak, vallattak. Közben letartóztatták az Ankerben a velem szemben lakó barátomat is. Az egyik, egy őrnagy, rám vallott hülyeségeket, de a szembesítésnél megmondta, hogy megígérték, hogy átengedik a határon, ha ezt mondja. Amit kapott, az az övé volt ugye, de engem aztán elvittek Budadélre. Onnan Kistarcsára kerültem, és ott Tarcsán a barátaim tanácsára ugyanazon a címen, ami a véghatározatomban volt – tudniillik: azon már csak annyi állt, hogy eljárás alá vontak, mert tudtam a barátaim disszidálási szándékáról – feljelentett a feleségem. Magánváddal, mert az volt az úzus, hogy akit a bíróság felmentett, azt nem lehetett internálni. Na hát engem a bíróság ugyan jogerősen felmentett, de amikor kijöttem, megbilincseltek és elvittek Recskre.

– Milyen volt a helyzet az Andrássy út 60-ban ?

– Csak annyit tudok, hogy bekerültem február 8-án éjjel, s reggel egy őrnagynak titulált ember felszólított, hogy Barankovicsról szerezzek meg bizonyos adatokat. Megtagadtam, erre átadtak, mint később kiderült, Décsi Gyula osztályának. A csoportot, ahova kerültem, egy Ács nevű alezredes vezette, a kihallgatóm vagy előadóm, egy Vágó nevű százados volt. A csoport tagjai voltak még egy Toldi nevű százados, egy Sásdi nevű alhadnagy, nem rosszindulatú, és egy Busztin nevű, fenékig gonosz és rosszindulatú hadnagy, aki a kihallgatások alatt állandóan arra törekedett, hogy vagy a szememet verje ki, vagy a vesémet verje le, amit én meg

is mondtam ott neki. Amikor átadtak, néhány napig álltam a fal mellett, falnak támasztott homlokkal, kifűzött cipővel, ami elvágta a lábfejemet, mert bedagadt. Aztán felvittek egy emelettel följebb egy szobába, ahol Péter Gábor ült egy íróasztal mögött és mellette állt négy-öt jól megtermett, atléta kinézetű fiú. Péter Gábor felugrott, belevágott az arcomba ököllel és azt mondta: „Na, te rohadt fasiszta, csakhogy te is itt vagy már!" Aztán kivittek az előszobába, a két kezemet egy székhez bilincselték, az egyik a hajamat húzta, a másik verte a tarkómat, amíg eleredt az orrom vére, aztán levittek a pincébe, becslésem szerint két emelet mélységbe és bedobtak egy sötét, hatalmas, nagy cellába, ahol egyedül voltam. Onnan hordtak aztán kihallgatásra, amelyek a lehető legkegyetlenebbek voltak. A legenyhébb az volt, amikor az ember talpát gumibottal dagadtra verték, aztán ugráljon, meg vízbe rakták, hogy ne dagadjon, meg a cigarettát a bőrömön oltották el, villanyozás stb. Úgyhogy a végén aztán a felsorolt vádakból, gyilkosságokból született a kisegér, a véghatározat, amely úgy szól – őrzöm –, hogy „eljárás alá vontak, tudomása volt barátai disszidálási szándékáról". Ez igaz volt, mert például a főszerkesztőmet, Lázár Miklóst én kísértem el Jakabházáig, ahol átvitték a határon. Megvártam, míg átment. De én akkor nem voltam hajlandó semmit aláírni, ezt sem írtam alá, mire az előadóm, Vágó százados azt mondta: „Értse meg, hogy ez nem tőlem függ, hát utasításom van." Mondtam: „Akkor vigyen ahhoz, aki az utasítást adta!" Erre szó nélkül felállt és átkísért Décsi ezredes úrhoz. Civilben volt. Akkor láttam először. Décsi közölte velem rendkívül barátságos hangon: „Ugyebár így, ahogy most ön van, nem engedhetem el, mert ön képes elmenni és megmutatni magát a miniszterelnöknek." Mondtam: „El is megyek." Hát össze voltam égetve, csupa vér voltam stb. „Na látja – mondta nekem –, pár hét vagy egy-két hónap kell, ameddig rendbejön. Ha maga aláírja ezt a véghatározatot, akkor én átvitetem Budadélre, és becsületszavamat adom, hogy pár hónap múlva otthon lesz." Én azt mondtam erre neki: „Nézze, kérem, én a maga becsületszavát semmire sem tartom. Maga nekem ne adja a becsületszavát, én nem írok alá semmit." Aznap este elvittek Budadélre, onnan Kistarcsára, onnan pedig Recskre.

BODNÁR ISTVÁN

1912. október 11-én születtem a Zemplén megyei Semjénben. Iskoláimat Sátoraljaújhelyen és Sárospatakon végeztem. A sárospataki tanítóképzőben az *Ifjúsági Közlöny*, a régi diáklap egyik szerkesztője lettem. Ezt a lapot 1932 októberében egy cikkem miatt elkobozták. Ennek a cikknek az volt a címe: 5-10 százalék üzen a szervezetlen húszezernek. Megírtam benne azt, hogy a tanítóságnak szervezkednie kell, mert nyomorult helyzetben van: amíg 120 pengőn indul a próbacsendőr fizetése, addig csak 80 pengőt kap a tanító. Emiatt az *Ifjúsági Közlöny*t elkoboz-

ták, ellenem eljárás indult, leváltottak, a politikai rendőrség kihallgatott. Megpróbáltam a kicsapásom ellen tenni valamit, Sárospatakon nem sikerült, a Vallási és Közoktatásügyi Minisztériumban azt mondták, hogy Magyarország összes középiskolájából kitiltottak, és nem végezhetem el a tanítóképzőt és semmiféle középiskolát sem. 1933. március 15-e után a csendőrök bilincsben vittek le Sárospatakra. Vallattak. Másodrendű vádlott voltam. Százhúsz embert tartóztattak le, harmincketten maradtunk benn. Én hét és fél hónapig. A tárgyaláson négy hónapot kaptam. Szabadulásomnál ott volt Veres Péter: mezítláb jött el Balmazújvárosból. Szabadulás után rendőri felügyelet alá helyeztek. Miután nem akartam jelentkezgetni, kommunista és szociáldemokrata barátaim és ismerőseim segítségével kikerültem Csehszlovákiába, Pozsonyba. Onnan háromszor utasított ki a csehszlovák politikai rendőrség. 1936-ban a pozsonyi *Magyar Újság* meghívott riporternek. Százötven riportot írtam. Ott jelent meg folytatásokban *Földért és aszszonyért* című regényem, miután az előző évben a Práger Könyvkiadó kiadta *Az én falum árnyékában* című regényemet. Kint laktam Dornkappelen azokkal a szegény magyarokkal együtt, akik nem kaptak földet és odatelepültek gyári munkásnak. *Dornkappel* címen írtam egy szociográfiát, amit egy szlovák író elkért tőlem azzal, hogy lefordítja. Aztán kiadta a saját neve alatt. 1938. május 7-én harmadszor is kiutasítottak. A csehszlovák rendőrség átadott a magyaroknak. Budapesten azt mondta nekem egy rendőrtiszt: „Az a szerencséje magának, Bodnár úr, hogy a Felvidéken a szegény magyarok érdekében senki ilyen bátran nem írt egyetlen magyar lapba sem, egyetlen magyar újságíró sem. Ezért mi magának salvus conductust, futási lehetőséget adunk. Próbáljon beilleszkedni, de a kommunistákkal ne érintkezzék, mert maga nagyító alatt van."

Polgári vonalon mozogtam, jelentkeztem a Népszavához újságírónak. Kéthly Anna támogatott, Szeder Ferenc támogatott, Mónus Illés nem támogatott, Szakasits pedig azt mondta: „Maga Garai Sándor titkára volt. Tudja, hogy nekem 1928-ban kemény vitám volt Garaival?" Mondom: „Azóta is utálja magát Garai." Nem is vettek fel a Népszavához. Később, 1943-ban, a *Friss Újság*hoz kerültem. Akkor már volt egy hat hónapi börtönbüntetésem a kabinetiroda megrágalmazása címén. 1943. november 13-án kivittek a frontra, onnan hozott vissza engem Darvas János, Darvas Iván édesapja, meg dr. Dániel Áron, a sajtókamara ügyésze. Így kerültem a haditudósítókhoz lengyel tolmácsnak. 1950 nyarán koholt vádak alapján letartóztattak. Nem közölték velem, hogy miért. Mint a kihallgatásaim során később megtudtam, az ok: a felvidéki szociáldemokratákkal (akiket még mint újságíró ismertem meg) való viszonyom. Hogy „kapcsolatba léptem ezekkel az imperialista bitangokkal". Később megállapították azt is, hogy titoista meg narodnyik vagyok, hogy azért mentem a parasztpártba, mert a Szovjetunió agrárpolitikájával nem

értettem egyet, hogy Buharinra hivatkoztam a sztálini önkényuralom ellen, tehát én tulajdonképpen a párt ellensége vagyok, akit most végre sikerült leleplezni.

– Tudsz-e valamit arról, hogy kik voltak a recski internálótábor kitalálói, szervezői?

– Csak annyit, hogy egy Sipos nevű mérnök határozta meg a tábor helyét. Őt azért hozták be, mert annak idején az Árpád-vonal építésében tevékeny részt vállalt. Én a második csoporttal kerültem ki Recskre. Ebben jobboldali szociáldemokraták voltak, közöttük például Szobodics József, aki szocdem párttitkár volt a Felvidéken.

– Kik voltak az operatív osztály tagjai?

– A vezetője Fórián István, a Borzas. Bőrkabátban járt, civil ruhában, Lenin-sapkában. Később került oda Göndör, mint később megtudtam, Várkonyi Imre. Ő nagyon udvarias volt az őrizetesekkel, soha senkit nem vert meg, csak odament a csoportosulókhoz és azt mondta, hogy oszoljanak szét. Az operatív osztály harmadik tagja egy ilyen pakombartos, magas, sovány ember volt. A nevét nem tudom, nekem ügyem nem volt vele, csak a Sísapkás ávóssal, Kövesdi (Krizsán) Györggyel, azonkívül Borzassal, akiből állandóan dőlt a pálinka- és a rumszag.

– A táborparancsnok vagy az elhárító büntetett Recsken?

– Az elhárítás utasítására történt minden.

– Az elhárítótiszt, Fórián István tagadta ezt. Azt mondta, hogy minden esetben a táborparancsnok döntött a büntetésről.

– Nem igaz. Fórián hallgatta ki azt, aki ellen panasz volt. Az elhárítás szabott ki büntetést, hogy büntetőszázadba kerüljön valaki vagy sem.

– Kik látogatták meg a tábort?

– Rendszeresen jött Princz őrnagy, aki Péter Gábor úgynevezett szűkebb köréhez tartozó ember volt, meg egy vörös, hasas, Károlyi Márton nevezetű férfi. Aztán rendszeres látogatója volt a tábornak Tóth főhadnagy, aki az őrizetesek feje fölött légpuskával verebekre lövöldözött. Többnyire ávós egyenruhában jelent meg, és főleg a szabadulás előtti felhizlalási napokban játszott nagy szerepet. Megnézte, hogy mennyi kosztot, úgynevezett puffasztó kosztot kapunk. Ellenőrzőtiszt volt, az elhárítás egyik felső kapcsolatának a vezetője. Gyakran jött civilben, sötétszürke ruhában. Hajadonfőtt járt, csaknem két méter magas, sovány testalkatú ember volt.

Néha két-három fekete kocsi is érkezett, valamiféle küldöttség, de ezek sohasem elegyedtek szóba senkivel. Recsken volt Sándor József is, az angyalarcú gyilkos, a verőlegény. Így nevezték.

– Nem tudod, mi lett a sorsa?

– Azt tudom, hogy nagy karriert futtattak be vele.

– Kik voltak a brigádvezetők?

– Jeges Sándor. A törökbálinti születésű fiatalembert annak idején mint jó előmenetelű katonát, kiküldték Leningrádba, a tüzérfőiskolára. Ott végzett. Őt azzal tartotta kézben a Katonapolitikai Osztály, hogy az apja százados volt, szembekerült a Gömbös-féle akciókkal, és leszerelt. Jegesék ott éltek az állomás mellett, ő az egyetlen gyermek volt. Aztán lebukott, mert ezzel az egész orosz mintára való átszervezéssel nem értett egyet. Valahol elszólta magát. Így került internálásra, de miután a Szovjetunióban végzett, egyet-mást tudott az ottani munkatáborokról, tehát adtak neki Recsken pozíciót: beállították a múltja alapján bizalmi embernek, ő volt az úgynevezett kivezetőkapu parancsnoka. Ő ellenőrizte, hogy melyik brigádban hány ember megy ki. No most ez a Jeges beszélgetett el azokkal az emberekkel, akiket az Államvédelmi Hatóság vagy ő alkalmasnak talált brigádvezetésre, így kapott brigádvezető beosztást Dudás József, akit a déli internálótáborból hoztak ide. Így kapott Kreibich Béla, Pellach Kornél. Annak idején a Standard Olaj-pörben, amit az amerikaiak ellen lefolytattak, tulajdonképpen ő szolgáltatta a vádhoz az adatokat a kivégzettek, Geigerék ellen. Amikor kinevezték brigádvezetőnek, eleinte nem a büntetőbrigádnál volt, hanem valamilyen favágóbrigádnál, de ott olyan embertelenül hajszolta az embereket, hogy az ávósok kedvében járjon, hogy kinevezték a büntetőbrigád parancsnokává. Nagyon erőszakos ember volt. Megtörtént, hogy aki nem dolgozott, azt félrevitte a bokrok mögé és pofonverte. Azért ott, hogy ne lássák a többiek. Volt Recsken egy úgynevezett buli-barakk. Oda azok tartoztak, akik az internáltak fölött intézték a tábor ügyeit. Például a Chiléből hazatért Tamás Dezső, aki a chilei kommunista párt tagja volt. Ő volt tulajdonképpen az internáltak részéről a legfelső ember. Helyettese Koch Hugó, a Budapesti Csokoládégyár mérnöke. Aztán azok az úgynevezett brigádvezetők, Pellach mellett Kreibich, Gera, Kerekes, egy időben Kemecsei is. Ezeknek az embereknek mérték először a húsos részt a kondérból. Megkavarta Lencsés vagy Déri vagy a Péti Nitrogénművek volt igazgatója. Ő a „Rajk-banda" felakasztását követelte, és mégis odakerült Recskre. A *Szabad Nép*ben megjelent különben erről egy nyilatkozata, megvan nekem.

– Mit tudsz Jankech József haláláról?

– Egy hármas, úgynevezett villanyszerelőbrigád tartotta karban a külső őrség mellett a villanyvezetékeket. Egy időben ott dolgozott a vörös Fellegi is, egy újpesti fiú, de azt aztán valakivel kicserélték. A Jankech Józsi az egy magas, vállas, szőkésbarna férfi volt. Tulajdonképpen ő értett a villanyszereléshez. Egyszer elszakította a vihar a vezetéket. Az őrök telefonon kihívták őket. Jankech felment az oszlopra, de kiesett a kezéből a fogó. Erre az ávós rögtön lelőtte, mert azt hitte, hogy rádobta a fogót. Jankech Józsefet nem hozták be onnan, hanem őröket állítottak mellé, és éjszaka vitték el. Azokat, akik vele voltak, becsukták a büntetőbunkerbe.

– Meg tudnád mondani, hogy körülbelül hány ember halt meg Recsken?

– Nem lehet pontosan tudni. A kő ráomlott Mezőfy Károlyra. Ott halt meg a Horváth nevű, idős szocdem, különben a foglalkozása forgácsoló volt. Dr. Endrődy Zoltán, Módly István, aki Törökországban volt diplomáciai szolgálatban (mint angol kémet vitték el, és utána, amikor visszahozták megkínzott állapotban, nagyon hamar meghalt), aztán Ritzl Sándor, aki szintén szociáldemokrata volt. Pilcher Rezső, Ónodi Mihály, a szegedi Kard és Kereszt Mozgalomban letartóztatott parasztember szintén ott halt meg végelgyengülésben.

– Te mikor kerültél Recskre?

– 1950. szeptember közepén. Minket a Mosonyi utcából indítottak el, hatvanan voltunk. Például Szobodics József, volt pozsonyi szociáldemokrata párttitkár, azután Nagy János, szociáldemokrata vezető ember, azután a két Bajzár László, akik a lágymányosi hőerőmű alkalmazottjai voltak, apa és fia. Ebbe a csoportba tartozott a bajai posztógyár mérnöke, Birner Géza is, meg a Ganz Mávag főmérnöke, Végvári, meg a hajógyár kazánkovács-csoportjának a vezetője is.

– Milyen őrökre, ávósokra emlékszel?

– Ismertem Repetyát. Dobsinai származású. Sokat beszélgettem vele, rendes ember volt. Azért hívták Repetyának, mert mindig annyi kosztot hozatott ki, hogy aki nagyon éhezett és jól dolgozott, annak duplán adott, hogy: „Jöjjön ki repetyálni!" Aztán emlékszem a Mesterre. Nagyon durva volt. De 1953-ban már megszelídült. Emlékszem Viplára. Volt egy kordévállalat, úgynevezett szállítóvállalat. Ezeknek volt hat vagy nyolc lovuk. Ezek szállították a földet az úthoz, ami a felső táborból az alsóba vezetett. Ez a Vipla volt ennek a kordés brigádnak a kísérője. Egyszer Vipla elkérte az egyik lovat, és amikor bokrot irtani mentünk, akkor a hegyről lefele belevágtatott a csoportunkba és összegázolta az embereket. Aztán továbbhajtott... Emlékszem a Lovászra is. Rendes ember volt. Az nem verte, hajszolta az embereket. Később állítólag börtönőr lett. Azután emlékszem arra, aki megpofozott, mert talált nálam egy csonk ceruzát a barakkban.

– Ki volt az?

– Később nyomozó lett a VIII. kerületnél, aztán a Deák Ferenc utcába került. Egy ilyen markáns, nagy orrú, sovány arcú szőke őr volt. Emlékszem még Csepelire is. Csepeli a Jeges mellett teljesített szolgálatot. Ő ellenőrizte, hogy Jeges hogy számolja le az embereket. Mindenkit agyonveréssel fenyegetett. Én különben találkoztam valahol Baranyában az anyjával, aki a fiáról úgy beszélt, hogy az a nagy ember, állítólag nyomozóiskolára küldték. Azért hívták Csepelinek, mert Csepelen dolgozott, és onnan emelték be az ÁVO-ba.

– Mi lett azoknak a csomagoknak a sorsa, amelyek beérkeztek a recski postára?

– Szétosztották egymás között és megették. Mint ahogyan az én, Mosonyi utcában leadott jegygyűrűmet, drága órámat is elvették. Be kellett dobni egy faládába, ahonnan soha vissza nem kaptuk.

– Kik voltak a besúgók?

– Például a Jamniczky, a bolhacirkuszos. Ez feljárt a parancsnoki barakkba, és cigarettacsikkeket hozott le marokszámra a táborba. Azután Ircsik Sándor, aki azelőtt rendőr volt, de kísért egy nőt, aztán megerőszakolta. Biztos adatokat szolgáltatott Pellach Kornél, meg a fogaskerékgyári Kerekes György.

– Kik voltak a bukott kommunisták?

– Hát volt egy pár, de a fene emlékszik a nevükre. Pl. Garamvölgyi Vilmos később belügyminiszter lett, visszavették a rendőrséghez, illetve ő jelentkezett. Vörös lampaszos lett, és azzal provokálták, hogy csinos titkárnőket raktak mellé, mert a felesége és a lánya, azt hiszem, disszidált Svédországba és ezen lebukott. Különben a táborban ő a rabruhákat mosó részlegnek meg a fürdőnek volt a beosztottja.

Volt egy kertészet is, néhány gyümölcsfa, Kruppa Kálmán volt szocdem és egy Rádi nevű volt kertész gondozta. És Sárospataki bácsi, akit a Kertészeti Egyetemről hurcoltak el.

– Bagarus Pálról mit tudsz?

– Bagarus Pál, a rendőr... Normacsalásért tartóztatták le Dörftlerrel együtt. Lehozta a *Szabad Nép*, és mint normacsaló szocdem volt ott. Rendes ember volt különben.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

A 6018-as ügy

Az aktaszám volt egyetemistákat, fiatal értelmiségieket takar, akik annak idején részt vettek az antifasiszta ellenállásban, a háború után a baloldali diákmozgalmakban, de ahelyett, hogy közülük kerültek volna ki az új társadalom vezetői, börtönökbe és munkatáborokba jutottak.

DR. ZIMÁNYI TIBOR

1922-ben Törökszentmiklóson születtem, iskoláimat azonban már Budapesten végeztem a Közgazdaságtudományi Egyetemen, és 1947-ben doktoráltam. Jelenleg, immár tizenkét éve egy kétszázfős ipari szövetkezet főkönyvelője vagyok.

Már a Közgazdaságtudományi Egyetemen bekapcsolódtam az ifjúsági mozgalmakba. Azért mondom, hogy mozgalmakba, mert akkor több ifjúsági egyesület

volt. Ezek között a legdominánsabb talán a Turul Ifjúsági Egyesület volt, ezzel párhuzamosan volt egy egyházi jellegű szervezkedés, az Emericana, de számomra a Turul volt érdekes, mert akkor a Közgazdaságtudományi Egyetemen nem jobboldali személyek vezették a Turult, hanem olyanok, akiknek a neve bizonyára eléggé ismert, sőt mondhatnánk, közismert, mint például Sipos Gyula és Horváth Lajos. Rendkívüli örömömre szolgált 1943-ban, hogy ilyen vezetőkre találtam, úgyhogy közelebbi barátság is fejlődött közöttünk. Sajnos Sipos Gyula és Horváth Lajos szerepe nem tartott sokáig, mert a jobboldali többség távozásra kényszerítette őket. Volt egy kisebbség, amely engem akart a közgazdász Turul meg a Széchenyi István Bajtársi Egyesület vezérévé tenni, sajnos azonban kisebbségben maradtunk. A Turul Egyesületben különböző irányzatok érvényesültek, és amikor én beléptem, az akkori fogalmak szerint kifejezetten baloldali vezetőség volt a Széchenyi István Bajtársi Egyesületben is. Azonban idővel engem is kizártak a Turulból, mert tiltakoztam az ellen, hogy az új vezetés elhelyezte Hitler és Mussolini arcképét a Turul Egyesület helyiségében.

DR. B. RÁCZ ISTVÁN

1923-ban születtem Túrkevén. A család a harmincas évek közepén Pestre költözött, ahol édesapám a csepeli gyárban dolgozott. Én felső kereskedelmi iskolát végeztem, onnan kerültem át a Közgazdaságtudományi Egyetemre. 1943 végén, 1944 elején a KIE-n, az egyetemi ifjúsági mozgalmon keresztül lettem egyik vezetője a Magyar Diákok Szabadság Frontjának, ahol Gyenes Antal, Kardos László, Kiss Sándor és én voltunk a vezetőségi tagok. Akciócsoportjaink voltak. Zimányi volt az egyik, a legfontosabb akciócsoport vezetője abban az időben. 1944 márciusában, amikor a németek bevonultak az országba, és amikor Bajcsy-Zsilinszky rájuk lőtt, akkor a Kommunista Párt kiadta az utasítást az ifjúsági tagoknak, hogy vissza kell vonulniuk, a föld alá kell menniük, és a legfontosabb, amit ők tehetnek, hogy átmentsék magukat, az életüket a háború utáni időkre. Így maradtunk aztán nem kommunisták a diákszövetség ellenállási mozgalmában: Kiss Sándor, Vatay László, Zimányi, Nyeste és mások. Röpcédulákat írtunk és terjesztettünk, voltak különböző akciócsoportok, akik letartóztattak németeket és elvették a papírokat, amelyeket aztán odaadtunk annak, akinek erre szüksége volt. Vatay Laci, aki a röpcédulákat írta és a *Szabad Élet* című illegális újságunkat szerkesztette, 1944. szeptember elején visszavonult az egész illegális mozgalomból, és ezt azután én vettem át. Nemcsak a kinyomtatási munkát, hanem a röpcédula írását is, a *Szabad Élet* néhány számának írását, szerkesztését, amit még sikerült kiadni, mielőtt a németek letartóztattak bennünket 1944. december 15-én.

DR. BENKŐ ZOLTÁN

1923-ban születtem. Polgári, mondjuk azt, jó értelemben vett haladó családból származom. 1941-ben, középiskolai tanulmányaim után, amit a református gimnáziumban végeztem, beiratkoztam a Közgazdaságtudományi Egyetemre. Egyetemi éveimet a tanulás mellett a politika töltötte ki. Tulajdonképpen egy kicsit komikus eseménnyel kezdődött a politikai pályafutásom az egyetemen. Egy helyiségre ki volt írva, hogy Turul Bajtársi Szövetség. Én nem voltam a Turul tagja, de kíváncsi voltam és benéztem. Látom, hogy ott az asztalnál nagy a tömeg: sakkoznak. Nagyon szerettem a sakkot, s volt ott egy nagy bajuszú turulista, aki mindenkit megvert. Én szerényen, mint elsőéves egyetemista (különben pénzben játszottak) jelentkeztem, hogy velem is hajlandó lennél-e játszani? Kérdezte: „Ki vagy te?" Mondtam, én gólya vagyok. Azt mondja: „Na, ülj le, tíz pengőbe megy a játék." Mondom, jól van. Azt hiszem Tokai Ferencnek hívták. És... természetesen megvertem. Szóval valami 80 pengőt nyertem, ami akkor nagy dolog volt. És a turulisták körberöhögték ezt az eléggé nagyszájú sakkozót. No de ez tulajdonképpen arra volt jó, hogy így bármikor beléphettem a Turulba, mindig örömmel fogadtak. Sokat sakkoztam ott és megismerkedtem két személlyel, akik később nemcsak az egyetemi mozgalomban, hanem az ellenállási mozgalomban is elég jelentős szerepet vállaltak. Ez volt Zimányi Tibor, jó barátom és Jónás Pál. Az első politikai demonstrációnk humoros volt, de sikeres. Amikor 1941-ben a német csapatok átvonultak Magyarországon Jugoszlávia megszállására, akkor lett Teleki Pál emiatt öngyilkos. És mi meg voltunk győződve arról, hogy a németek tették el Telekit láb alól. Jónás különben spiritiszta szeánszokat szokott rendezni, játékból vagy komolyan, azt nem tudom, de mindenesetre volt egy hosszú asztal, és az egyikünk azt javasolta, hogy idézzük meg Teleki Pál szellemét... Erre meg is idéztük, és a megbeszélés értelmében, ha az asztal egyet koppant, az azt jelentette, hogy igen, ha kettőt, akkor nem, így idéztük meg Teleki Pál szellemét, és tulajdonképpen ezzel az asztaljáratással azt inspiráltuk a környező hallgatóságba, hogy Telekit a németek gyilkolták meg, amit az 1940-es években óriási dolog volt egyáltalán kijelenteni. Az egyik jobboldali turulista rettenetesen felháborodott és azt mondta, hogyha ez igaz, akkor Teleki Pál szelleme emelje fel az asztalt. Erre egymásra néztünk Jónással és senki sem vette észre, hogy a két kabátunk ujját beakasztottuk az asztal két sarkába és lassan elkezdtük emelni. Szerencsétlenek nem minket néztek, hanem alánéztek az asztalnak, ott keresték a titkot. Közben mi magasra felemeltük az asztalt, a kezünk egész szabadon mozgott... és nem jöttek rá.

DR. JÓNÁS PÁL (volt rab, közgazdász, ma egyetemi tanár az USA-ban)

1922. augusztus 27-én születtem Budapesten, a Mária Valéria szükséglakótelepen. Apám tanulatlan munkás volt, akit soha nem ismertem. Kétéves koromban eltűnt. Anyám és nagynéném neveltek. Ők mint fiatal lányok, korábban Franciaországban éltek nagyapámmal együtt, aki akkor ott dolgozott, ott nőttek fel és bennük volt a francia szellem. Később kimentek újra Franciaországba és magukkal vittek engem. Úgyhogy én ötéves koromig Franciaországban éltem, ott tanultam meg franciául, ami nagyon sokat jelentett később az életemben. Ők varrónők voltak. Azután visszajöttünk Magyarországra, de nem a Mária Valéria-telepre, hanem Kispestre. Ott nőttem fel. Nagynénémnek sikerült egy divatszalont nyitni a Szervita téren, úgy hívták, hogy Grisette divatszalon, és többé-kevésbé jól éltünk. Tízesztendős koromban anyám beíratott a helybeli reálgimnáziumba, 1940-ben érettségiztem, utána felvettek a Műegyetem közgazdasági fakultására. Ott rögtön beléptem az EKIE ifjúsági egyesületbe, ahol az elsőévesek megbízottja lettem. Utána részt vettem a közgazdasági kar Széchenyi Bajtársi Egyesület munkájában is, amely a Turul Szövetséghez tartozott, de az ellenzékhez.

– Milyen viszonyban voltál az akkori politikával?

– Az akkor hivatalos diákszövetségben voltunk. Volt ott akkor egy hihetetlenül érdekes ember, akinek a múltja, jelene egy kicsit zűrzavaros (de hát az egész magyar politika zűrzavaros volt). Fitos Vilmosnak hívták. Turul-vezér volt azelőtt, de otthagyta a Turult, és csinált valamit, amit úgy nevezett, hogy a Magyar Ifjúság Nagybizottsága. Ennek a feladata az volt, hogy megszüntesse a különböző jobboldali bajtársi egyesületeket, és csináljon egy egységes magyar diákifjúsági mozgalmat. Én rögtön csatlakoztam Fitoshoz, és ott találkoztam végeredményben azokkal a barátainkkal, akik részben aztán Recskre kerültek, Nyeste Zolival, B. Ráczcal. Rengeteg embert megismertem, például Gyenes Tónit, aki a Népi Ifjúsági Szövetségnek lett az elnöke, és aki 1956-ban egy pár napig a Nagy Imre-kormányban volt miniszter. A legfiatalabb kommunista képviselő volt 1945-ben. Ebben a csoportban volt Hegedűs András, a későbbi miniszterelnök is. A Győrffy Kollégiumnak majdnem minden tagja, aki ott nőtt fel ezekben az években, szintén Fitoshoz csatlakozott. Zöld Ferenc, aki kommunista képviselő lett később Debrecenben, és Zimányi Tibor is ehhez a körhöz tartozott. Ő volt akkor a legközelebbi barátom. De a Fitos mozgalma sokkal komplikáltabb volt. Voltak ott jobboldaliak, baloldaliak, és lassan, ahogy tájékozódtam, egyre inkább sodródtak a baloldaliak és a radikálisok felé. Ebben az időben számomra itt Kiss Sándor volt a fontos, akinek a csoportjához tartoztam. Kiss Sándor ugye hívő ember volt, én magam nem vagyok hívő, de Kiss Sándor protestantizmusa nagyon mély, nagyon alapos volt.

66 éves vagyok, 1922-ben a Partiumban születtem, tehát azon a földön, ami a történelmi Erdély szélén volt, és ami most Romániához tartozik. Apám református lelkész volt, édesanyám tanítónő. Nagyapám szintén lelkész, őseim közül még jó néhányan, ami meghatározta nagyjából a neveltetésemet is. A falunk színmagyar volt, a kisebbségi sorsból akkor kaptam az első leckét, amikor, bár jó tanuló voltam, tizenegy évesen nem vettek föl a nagyváradi gimnáziumba. Viszont, amint át tudtam szökni a határon, átkerülve Magyarországra, az Alföld közepén, Kisújszálláson, egy református kollégiumban nőttem fel. Az útravalóm az úgynevezett népi irodalom volt, kezdve Szabó Dezsővel, folytatva Németh Lászlóval, hogy csak a legfontosabb neveket említsem. Bár Ady nem volt tananyag, de a tanárunk két hétig csak azt tanította. Amire 1941-ben először átléptem a Műegyetem kapuit, addigra úgy nagyjából a fejemben volt a népi írók mondanivalójából annyi, amennyi 18 éves fejjel megérthető. Ez a szellemi táplálék meg a hazulról hozott magyar kálvinista hagyomány határozta meg a magatartásomat, és azt hiszem, a további sorsomat is. Érdeklődési köröm a humán tudományok, tehát az irodalom, a történelem felé húzott, praktikus okokból mégis úgy gondoltam, hogy inkább mérnök leszek, mint tanár vagy pap. Amikor egyetemre kerültem, az egyetemi diákság még a régi típusú, úgynevezett bajtársi egyesületekbe szerveződött. Ilyen volt például a Hungária Magyar Technikusok Egyesülete a Műegyetemen, a Federatio Emericana, vagy a Turul Szövetség, a legnagyobb és a legfontosabb bajtársi egyesület, amelyre az a történelmi szerep várt, mint utólag kiderült, hogy önmagát vagy legalább az egyesület egy részét demokratizálva egy új típusú diákszervezetet hozzon létre, és az ifjúság felvilágosításával, demokratizálásával beszervezze őket a náci Németország elleni ellenállási mozgalomba. Abban az időben a magyar diákság számos vezetője közül két markáns egyéniség látszott nekem a legfontosabbnak: az egyik Fitos Vilmos, a másik Kiss Sándor. Az utóbbi a Diákok Háza nevű kollégium prefektusa volt, ahol én is laktam, így kerültem vele nagyon közeli barátságba, amely haláláig tartott. Fitos igazi diákvezér volt. Kiss Sándor nem. Kiss Sándor – ahogy ezt mondani szokás – karizmatikus egyéniség volt, aki tiszta emberségével, puszta létével nyert meg embereket, amíg Fitos rábeszéléssel, szívós munkával. Nem tudom, hogy elhallgassam-e azt a tényt, hogy Fitos Vilmos később legközelebbi barátai által is megítéltetett az 1945 utáni politikai szereplést illetően, én azonban erről nem óhajtok beszélni. Én arról a Fitos Vilmosról beszélek, akit 1942–44-ben ismertem, és nekem az a véleményem, hogy ha egy diák egy egész napos, több tantárgyas vizsgán délután megbukik, attól még a délelőtt jelesen megoldott feladatokért meg kell kapnia a jó jegyet.

Lényeg az, hogy a Turul Szövetségben kialakult az úgynevezett Turul Ellenzék. Ennek a Turul Ellenzéknek a legmarkánsabb vezetője az említett Fitos volt. Ugyanakkor Szegeden, Szentgyörgyi Albert professzor támogatásával elindult az úgynevezett diákegység mozgalom, amely akkor fejlődött országos jelentőségű mozgalommá, amikor az országos szervezésben is járatos Fitos Vilmos került az élére. A diákegység mozgalomhoz csatlakozott az addigi diákszervezetek többsége, és ez a diáktevékenység, ez a mozgalom szervezi meg majd 1944-ben a Magyar Diákság Ellenállási Mozgalmát. Ismeretes, hogy évtizedeken át a magyar történetírás ezekkel az évekkel, évtizedekkel úgy foglalkozott, hogy kezdetben vala a Kommunista Párt, csak ők láttak helyesen mindent, csak ők cselekedtek helyesen, másvalaki esetleg csak akkor, ha rájuk hallgatott. Tény az, hogy a kommunista mozgalom Magyarországon jelentéktelen volt általában. Egyetemi hallgatók között még jelentéktelenebb volt, bár az közismert, hogy a híres Györffy Kollégium tagjainak nagy része kommunista lett, és onnan került ki Hegedűs András miniszterelnök is. Igen ám, de amit nem írnak meg és amire nem emlékeznek, hogy a Györffy Kollégium eredetileg Bólyai Kollégium volt, egészen pontosan idézek: „a Turul Szövetség Bólyai Kollégiuma." Tehát a sokat szidott, lefasisztázott átkos Turul Szövetség hozta létre Magyarország első népi kollégiumát. Persze nem a Turul Szövetség, hanem a Turul Ellenzék, tehát az a szárny a Turulban, amelyből később kifejlődött a diákegység mozgalom. Tehát maguk a Györffy kollégisták ugyanannak a népi irodalomnak az emlőin nevelkedtek, mint én vagy a hozzám hasonlók. A különbség az, hogy ők emellett még marxista emlőket is szívtak. Az én szellemi örökségem pedig a népi irodalmon kívül a magyar kálvinizmus. A kettő egyébként nem egészen független egymástól. 1944. március 19-én a németek megszállták Magyarországot. Tudjuk, hogy sajnos csak egy pisztoly dördült el ellenük, Bajcsy-Zsilinszky Endréé, és utána a mi problémánk az volt, hogy ezt a szégyent hogyan lehetne legalább részben jóvátenni.

DR. ZIMÁNYI TIBOR

– Úgy hallottam, a te csoportod robbantott a Görgey zászlóalj laktanyájában.

– Szükség volt egy szervezési csoportra, amely határozott és konkrét terv szerint dolgozik. Először röpirat-sokszorosításokat, később fegyveres és robbantásos akciókat hajtottak végre. Ezek a robbantások nem személyek ellen irányultak, hanem figyelmeztető jellegűek voltak. Ez a robbantásos akció egy látszattámadás volt, ugyanis a Görgey-alakulat, amelyet mi, a Magyar Diákok Szabadságfrontja hoztunk létre, veszélybe került, mert tizenegy munkaszolgálatos fiút befogadott, és ezeket sajnálatos módon felismerték, ezért a Görgey-ala-

kulat elvesztette a nyilasok bizalmát. Addig tulajdonképpen úgy szerepelt, mint a Prónay-különítmény egyik alakulata, de csak a mi általunk megadott jelszóval jelentkező embereket vették fel, és a parancsnokok is mind a mi embereink voltak. Tehát megrendült bennünk a bizalom, és akkor, hogy ezt helyreállítsuk, egy robbantásos támadást intéztünk a Görgey-zászlóalj laktanyája ellen. Nyolc ember vett ebben részt: a helyettesem, Fiam István, aztán Jónás Pál, Nyeste Zoltán, Elek Ottó, Bálint Ernő, Horváth Gyula, Doncsicz József. Ezenkívül voltak még kézigránáttal végrehajtott akciók is. Elég nagy volt a kockázat, igyekeztünk mindig maximálisan biztosítani, hogy a menekülésünk is reális legyen, de abban a korban és abban a fiatal fejben soha nem jutott eszünkbe igazából a halál lehetősége.

DR. BENKŐ ZOLTÁN

1944. március 19. után mindegyikőnk számára nyilvánvalóvá lett, hogy valamit tenni kell a helyzet megváltoztatására. Kapcsolatot kerestem az ellenállási mozgalomhoz, mégpedig a sógoromon, Debrőczy Tiboron keresztül, aki 1944 közepén jött vissza az orosz frontról és komoly összeköttetése volt Boldizsár Iványék ellenállási frontjával, amelyhez természetesen én is lelkesen csatlakoztam. Fiatal fejjel azt a feladatot tűztem ki magam elé, hogy ezt az *Ellenállás* nevű csoportot – amely különben kiadott egy illegális újságot is *Ellenállás* címen – rokoni kapcsolatom révén összekössem más ellenállási csoportokkal. De előbb papírokat kellett szereznem, mert az én korosztályomat 1944 szeptemberében behívták katonának, nem egyénileg, hanem falragaszokon, és természetesen eszem ágában sem volt bevonulni. Meg voltam győződve, hogy a háború elveszett, és különben sem harcoltam volna értelmetlen célért. A probléma az volt, hogy hogyan veszem át papír nélkül azt a papírt, hogy nem vonulok be katonának. És akkor egy egyetemista barátom, Devecseri László elvitt engem a Magyar Királyi Fővezérség különleges alakulatához, amelynek Mikó Zoltán vezérkari százados volt a vezetője. Az ő parancsnoksága alá két csoport tartozott. Az egyik volt ez a demokratikus ellenállási részleg, a másik pedig a Bimbó út 65-ben egy valódi nyilas meggyőződésű részleg, amely komolyan vette a feladatát és csinálta is. Mindegyik Mikó Zoltán neve alatt. Ebből származik a későbbi félreértés Mikó Zoltán személye körül. Mikó számára én rekviráltam egy orvos barátomtól egy kocsit, amire kiírtam nagy betűkkel, hogy Magyar Királyi Fővezérség, és ez nagy dolog volt annak idején az ostrom előtti Budapesten, mert teljesen szabadon közlekedhettem az egyik legjobb papírral. 1944. december 20-án, tehát Budapest bekerítése előtt négy vagy öt nappal Mikó azt kérdezte, hogy hajlandó lennék-e négy személyt átvinni az orosz fronton (Mikó Zoltánnak ugyanis volt egy ala-

kulata Vámosmikolán, a Börzsönyben, a Görgey-zászlóalj, és ide kellett volna elvinni a négy embert).

A Szervita téren álltunk meg két kocsival, és mint kiderült, a négy személy: Kovács Imre, a későbbi parasztpárti politikus, Elek Péter egyetemi tanársegéd, Szigeti és Lám Leó volt, aki később a Rákosi-titkárságon dolgozott. Az akció sikerült.

DR. ZIMÁNYI TIBOR

Éreztük, hogy itt van egy szerencsétlen ország, teljesen tisztán, világosan láttuk, hogy mi lesz a következő években a magyarság sorsa, ha teljesen kiszolgáltatjuk magunkat a németeknek, és senki sem dokumentálja azt, hogy itt nem mindenki németbarát, hanem igenis az ország jelentős része – legalábbis passzívan – gyűlöli a németeket. Tehát ezért akartunk az akcióinkkal legalább egy-egy olyan tényt – plakátolás, röplapozás, robbantás – produkálni, amire kénytelenek felfigyelni.

DR. JÓNÁS PÁL

1944 decemberében elfogott bennünket a Nemzeti Számonkérő Különítmény dr. Balassa csoportja, amelyik a Szálasi-kormánynak volt az „ökle".

DR. ZIMÁNYI TIBOR

A barátaim nagy része előbb került a Margit körúti fegyházba, én ekkor még megúsztam, de december 22-én egy vendéglői razzia során én is a kezükbe kerültem.

DR. BENKŐ ZOLTÁN

Lágymányos úti lakásunkon vészeltem át az ostromot, és 1945. február 13-án láttam meg az első orosz csapatokat, akik ezt a részt elfoglalták. Körülbelül három nappal azután, hogy az orosz csapatok elfoglalták Budát, egyszer csak, romeltakarítás közben, megjelent két orosz tiszt, két civil és egy magyar tolmács. Minket kerestek, nem tudták pontosan, hogy a bátyámat vagy engem, ezért mind a kettőnket elvittek, mégpedig Horthy Paulette volt villájába. Gyalog, hullahegyeken át mentünk a Szilágyi Erzsébet fasor irányába, és amikor kérdeztem a magyar tolmácsot, hogy tulajdonképpen miért tartóztattak le minket vagy egyáltalán mi ez, hogy az oroszok elvisznek minket, akkor röviden megsúgta: Mikó-ügy. Erre én azt hittem, ja, ha Mikó-ügy, akkor világos dolog, ellenállási mozgalom, nekem itt semmi bajom nem lehet. Mint később kiderült azonban, az oroszok Mikó Zoltánnak ezt a kényszerű kettős játékát nem értették, vagy nem akarták megérteni. Mindenesetre – valami elkapott névsor alapján – az egész Mikó-csoportot letartóztatták, több mint száz-százhúsz embert. Köztük volt például Szabó Pál,

a népi író, Asztalos István, az erdélyi író, meg egy csomó egyetemista barátom. Innen pár nap múlva a bátyámat elengedték, mert nem őróla volt szó, hanem rólam. Minket pedig elszállítottak Kunszentmiklósra, Tolbuhin marsall főhadiszállására. Most is emlékszem, a Szippankó út 13-ban szállásoltak el minket egy parasztházba, és ott voltunk tulajdonképpen az NKVD, az orosz titkosszolgálat fogságában. Éjjel-nappal kihallgattak minket, és amikor egyszer kinéztünk az ablakon, a szomszéd házban éppen valakit vittek vécézésre, és egyikőnk felismerte Bethlen István grófot, volt miniszterelnököt. A másik szomszéd házban szintén ilyen alkalommal láttuk meg Werth Henriket, a magyar vezérkar volt főnökét. Hát mondanom sem kell, hogy ezek után nagyon berezeltünk, hogy milyen fontos személyekkel vagyunk mi együtt és tulajdonképpen minek tekintenek minket. 1945. március 28-án, pontosan emlékszem a dátumra, feltettek minket orosz teherautókra, köztünk volt Szabó Pál meg az egyetemista barátaim, és kíváncsian néztük a nap lenyugvó fényében, hogy merre visznek bennünket, keletre vagy nyugatra. Nyugatra vittek, Budapestre, és átadtak éjszaka az éppen akkor megalakult Magyar Politikai Rendészeti Osztálynak, a PRO-nak, az Andrássy út 60-ban, amit akkor vettek át tulajdonképpen a nyilasoktól, mert az volt addig a Hűség Háza.

– Hogy nézett ki az Andrássy út 60.?

– Borzalmasan. Elmondok egy esetet. Mikor bevittek bennünket, egy meghatározhatatlan uniformisban levő orosz-magyar, a magyart törve beszélő tiszt vett át minket, aki ráadásul még részeg is volt. Sorba állított, körülbelül huszonöten voltunk, és mindegyiket megkérdezte, hogy te mi voltál, te mi voltál. Természetesen voltak közöttünk miniszteri tanácsosok, a VKF 2, a magyar vezérkar volt tisztjei, az elhárítás tisztjei, nyilasok stb., szóval egy vegyes társaság, és természetesen mi, demokraták is ott voltunk. És ő mindegyikünknek – ha nem terhelte valami bűnnel saját magát, hanem azt mondta, hogy miniszteri tanácsos voltam stb. – adott egy-egy pofont vagy belerúgott. És én, aki körülbelül a tizennyolchuszadik voltam, elkezdtem gondolkodni: én tényleg nem mondhatom, hogy jobboldali vagy horthysta vonatkozásban valami szerepet vállaltam, egyetemi hallgató voltam, de ezt nyilván nem fogja elhinni nekem. Előttem állt Pröhle Sándor, egy nyilas pap, és amikor odaért ez a személy és kérdezte: „Te mi voltál?", akkor ő azt válaszolta: „Nyilas pap." Erre az nagyot nézett, kezet nyújtott neki és csak azt mondta: „Na emberek, aki nyilas volt, az megy a nyilas szobába, a demokraták, azok mennek a demokrata szobába." Egy pillanatra fölgyújtották a villanyt, kinyitottak egy nagy szárnyas ajtót, és belöktek bennünket egy szobába, ahol a villany fényénél csak egy pillanatra láttam azt, hogy férfiak és nők, egymás hegyén-hátán horkoltak, aludtak. Hatalmas terem volt, a Csengery utca

és az Andrássy út sarkán, alul a pincében. Nem volt szinte egy talpalatnyi hely sem, valakinek a fejére, másnak a lábára léptem, belém rúgtak. Gondoltam, reggelig azért mégsem állok, csináltam magamnak egy fenéknyi helyet és leültem. És emlékszem a mai napig is, hogy azon gondolkoztam, ha ez a demokrata szoba, akkor milyen lehet a nyilas szoba.

Hát reggelre megtudtam, hogy milyen a nyilas szoba. Ennek a hatalmas teremnek a kellős közepén volt egy kb. háromszor három méteres ketrec, ahova puskatussal verték be a nyilasokat. Köztük Pröhle Sándort is, akit halálos ítélettel fel is akasztottak később. De volt köztük egy Bogár nevezetű tömeggyilkos is, akit naponta vittek kihallgatásra, puskatussal verték végig, nem is lehetett már ráismerni. Mi a terem egyik sarkában helyezkedtünk el, és szinte kilátástalannak láttuk a helyzetet, mert semmiféle ételt, italt nem kaptunk. Egyik nap kaptunk egy fazéknyi levesnek nevezett folyadékot, de kenyeret vagy ilyesmit semmit, úgyhogy pár nap múlva már szédelegtünk. Egyszer, amikor WC-re mentem, én magam láttam, hogy egy sarokban egymásra szórt nyilas zászlók, jelvények hevertek, és a falon vérnyomok voltak, a nyilasok áldozatainak vérnyomai. És ahogy a WC-be mentem, megláttam bent egy Szabad Népet. Kiemeltem, akkor az ember már nem volt válogatós, és éppen az Ideiglenes Nemzetgyűlés névsora volt az eltépett lap elején. Lemostam persze vízzel, és ahogy néztem, egyszer csak olvasom, hogy Szabó Pál író. Aki ott ült velem, ott gubbasztott szegény öreg. Visszaviszem, mondom: „Pali bátyám, te vagy a Szabó Pál író, nem?" Azt mondja: „Igen." „Pali bátyám, itt rohadsz, pedig hát az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagja vagy." Az öreg elolvasta, fölugrott: „Az úristenit! És én itt rohadok. Jelentkezni kell kihallgatásra." Mondom: „Megpofoznak, ha jelentkezel. Itt hívnak majd." Ott gubbasztottunk hát tovább. Amikor egyszer megint WC-re mentem, volt ott egy kis dobogó, amelynél letartóztatottak intézték a politikai rendészet és a letartóztatottak közötti adminisztrációt, hogy mikor kit hívnak kihallgatásra, kit visznek stb. És amikor ott támolygok el, egyszer egy borostás arcú ember odaint magához erre a dobogóra és azt mondja: „Téged ismerlek valahonnan." Azt mondja: „Én vagyok a Pinki. Emlékszel rám az ellenállási mozgalomból?" Mondom: „Igen, erre a névre emlékszem." „Én valójában Demény Pál vagyok." Demény Pál volt a Rákosi-ellenes frakció egyik vezetője, Weisshaus Aladár a másik frakcióé, akinek tulajdonképpen nagyobb tömegük volt, mint magának Rákosinak. Egész Csepel Demény Pál mögött állt. Demény azonban egy nemzeti irányú kommunizmus megvalósítására törekedett, és Rákosiéknak első dolguk volt letartóztatni a legnagyobb konkurenciájukat. Mikor Demény megtudta, hogy miért vagyunk itt, azt mondta: „Itt van a politikai rendészeti osztályon a Bauer Miklós és a felesége, századosi rangban, akikkel te együtt dol-

goztál az ellenállási mozgalomban, az *Ellenállás* nevű csoportban. Szólok nekik, hogy hívjanak fel titeket azonnal kihallgatásra." És valóban, egy vagy két óra múlva hívtak is engem kihallgatásra. Bauer Miklós, akit én nagyon jól ismertem az ellenállási csoportból, megmutatta nekem azt a papírt, amellyel az NKVD, tehát a Tolbuhin marsall főhadiszállása átadott minket a Politikai Rendészeti Osztálynak. Mai napig is szóról szóra emlékszem, mi volt benne rólunk: „Diverziós fasiszta csoport tagjai, kémgyanúsak, slussz." Ezzel adtak át minket, tehát a Mikó-féle csoport összes tagját az oroszok. Bauer Miklós azonban tudta, hogy ebből egy szó sem igaz. És mondanom sem kell, hogy egy órán belül kiszabadított mindnyájunkat.

Még folytak a budai Várban a harcok 1945 januárjában, de Pesten már megindult a politikai élet.

NYESTE ZOLTÁN

Január 20. körül történhetett, hogy jó néhányan összejöttünk, és Hegedűs András, a későbbi miniszterelnök – aki akkor Györffy kollégista volt, az egyik legrégibb kommunista a Györffyben, akinek érthető okokból tekintélye volt, és aki tudta, hogy élvezi a párt támogatását – Kiss Sándort ajánlotta a megalakítandó ifjúsági szervezet elnökéül, és mi így is határoztunk. Akkor valahogy úgy éreztük, olyan szomorú helyzetben van az egész ország, hogy nincs értelme széthúzásnak, hogy egy egységes ifjúsági szervezetet kell létrehozni. Így született meg a később hírhedtté vált MADISZ.

A MADISZ központi vezetőségében kommunisták, kisgazdák, pártonkívüliek, parasztpártiak voltak. A szociáldemokraták külön utakon jártak. Nem volt kommunista szervezet. Nemcsak azért nem, mert az elnöke a kisgazdapárti Kiss Sándor volt, hanem abban a korban, 1945 elejéről beszélek, az úgynevezett koalíció szelleme megítélésem szerint még őszinte volt. Véleményem szerint Hegedűs András vagy Kardos László, vagy akár Szikra Sándor (a munkásifjúság képviselője) nem tudták, hogy ők két-három év múlva majd a nyakunkra teszik a kést. Nem volt a levegőben ilyen félelem. 1945-ben nemhogy Rákosi, maga Sztálin sem tudta, hogy három év múlva átveszik a hatalmat. Bizonyos, újabban napfényre került anyagokból arra lehet következtetni, hogy Sztálin és Rákosi hosszabb átmenetet terveztek a hatalom átvételéig. Személyes tapasztalatom, hogy ha az ifjúsági mozgalomban valamelyik lelkes ifjúkommunista elkezdett szavalni a kommunizmusról, proletárdiktatúráról, a bennfentes kommunisták intették le. Demokráciát építünk, nem kommunizmust – ez volt a jelszó. Rákosi Mátyás is fogadott bennünket egy ízben, sőt még ebédre is vendégül látott min-

ket, hogy foglaljanak helyet az urak, foglaljanak helyet az elvtársak. Gyújtsanak rá az urak, gyújtsanak rá az elvtársak, soha nem tévesztette el. Az egyórás beszélgetés után, ahol mi vázoltuk a terveinket, amelyeket ő általában helyeselt, ahogy kifelé megyünk, én maradtam utoljára az ajtóban, és Rákosi sokáig rázta a kezemet, és szóról szóra azt mondta: „Vigyázzanak az urak, nehogy a MADISZ-ból kommunista szervezet legyen!" Hát ugye, én akkor huszonkét éves voltam, és egy kicsit pökhendin azt válaszoltam: „Nyugodjon meg, főtitkár úr, amíg mi ott vagyunk, addig nem lesz." És két-három év múlva már mindnyájan börtönben voltunk.

DR. ZIMÁNYI TIBOR

A MADISZ diákközpontjának voltam egyik vezetője. Jónás Pál volt a diákközpont elnöke, Kiss Sándor pedig a MADISZ elnöke. De nem volt meg az a működési lehetőségünk, amit elképzeltünk. Ahogy erősebb lett a politikai pártok harca a hatalomért, úgy polarizálódott az ifjúsági vonal is. A szociáldemokraták külön utakon jártak már eleve, a Kisgazdapárt is megalakította a maga egyesületét Független Ifjúság néven, a Parasztpárt pedig Nemzeti Ifjúsági Szövetség, NISZ néven. Benkő Zoltán a NISZ-ben dolgozott, mint ifjúsági vezető. B. Rácz István és Varga József pedig kisgazdapárti képviselő lett még 1945-ben, és a Független Ifjúsági Szövetség elnöke, Varga József volt az alelnöke.

DR. VARGA JÓZSEF (volt rab, jogász, jelenleg Ausztriában él, nyugdíjas)

1923-ban születtem Külsővaton, Veszprém megyében. Pápán, a bencéseknél érettségiztem. 1942 őszén kezdtem meg tanulmányaimat Budapesten, a Pázmány Péter Tudományegyetem jogi karán. 1947. július 13-án avattak doktorrá. Még egyetemi éveim alatt, 1943-ban az Országos Széchenyi Szövetség főtitkára lettem, és az voltam egészen '45-ig. A szövetség már a '30-as évek elejétől kezdve rendszeresen foglalkozott falukutatással, mi azonban '43-ban főképpen a szórványgondozást és a felvilágosítómunkát tartottuk fontosnak. Könyveket juttattunk a szórvány magyar területekre. A háború után közvetlenül a Hársfa utcai Diákok Házába kerültem, mint prefektus. Ez rendkívül érdekes esemény volt az életemben, mert a kollégiumban protestáns diákok voltak, és katolikus prefektusuk lett az előző prefektus, Kiss Sándor, valamint Nyeste Zoltán ajánlására. 1945 közepétől tevékenyen részt vettem a Független Ifjúsági Szövetség létrehozásában, majd az 1945 novemberi választások után az első nagyválasztmányon országos alelnökké választottak. Egyben az én feladatom volt a közgyűlés elé terjeszteni az Ifjúsági Szövetség kulturális és nevelési programját. Ennek egyik lényeges követelése a népi kollégiumok létrehozása

volt. '46 közepén, amikor a NÉKOSZ megalakult, az volt az érzésünk, hogy ennek a vezetői teljesen a Kommunista Párt befolyása alatt állnak. Ezért a Kisgazdapárt vezetőségének intenciójára a Független Ifjúsági Szövetség elnökével, B. Rácz Istvánnal megszerveztük a Kisgazdapárt népi kollégiumi akcióját, a Magyar Kollégiumi Egyesületet, amelynek főtitkára lettem. Ez a munka kezdetben rendkívül nehezen indult. Mistéth Endre újjáépítési miniszter személyében azonban rendkívül hathatós pártfogót találtunk, aki a romos épületek helyreállítására pénzt bocsátott a rendelkezésünkre azzal a kikötéssel, hogy a kollégium lakóinak részt kell venniük az újjáépítési munkában, mégpedig ingyenesen, fizetés nélkül. Így jött létre az első kollégiumunk, a Móricz Zsigmond Kollégium a Várfok utcában.

DR. JÓNÁS PÁL

Nagy kiábrándulás volt, hogy a MADISZ, amelynek az egység volt a jelszava, csődöt mondott. A pártok saját ifjúsági szervezeteiket erősítették, Kiss Sándor lemondott a MADISZ elnökségéről, a barátaim is sorra lemondtak. A MADISZ-ban annyira dominált a Kommunista Párt, hogy az egyetemi hallgatóságot nem lehetett a MADISZ-on keresztül szervezni. Úgyhogy mi kiléptünk, és megalakítottuk a MEFESZ-t, a Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetségét. A balatonlellei első kongresszus után, 1945 szeptemberében összeült az első diákparlament, létrehozta a Központi Intézőbizottságot, és akkor engem demokratikusan megválasztottak a MEFESZ elnökévé. Egymás után háromszor lettem az, utoljára 1947-ben. A Központi Intézőbizottságban a politikai spektrum arányos képviseletet nyert.

– Ezek közül kerültek aztán többen is Recskre...

– Hogyne. Hát ott volt Györgyey F. Aladár, aki a katolikus diákszövetség részéről került a MEFESZ-be, Kaas Ervin, aki szintén a katolikusokat képviselte, de érdekes, hogy Recsken találkoztunk az ifjúsági csúcsbizottság, a MIOT különböző tagjaival. Egri Gyurka, a Szociáldemokrata Ifjúsági Szövetség főtitkára volt, Vér Zoltán valamilyen polgári diákegyesületet képviselt, és még mások is itt voltak.

DR. ZIMÁNYI TIBOR

Ahogy a politikai pártok megalakultak és egyre erősebb lett az egymás közötti harcuk a hatalomért és a lakosság, a magyar nép megnyeréséért, úgy polarizálódott az ifjúsági vonal is. Én még az ellenállási mozgalomból ismertem Fehér Lajost, aki akkor a politikai rendőrség helyettes főnöke volt, ő oda be akart engem vinni. De én ezt nem vállaltam, elhárítottam, és a Budapesti Rendőrkapitányságon helyezkedtem el mint főhadnagy.

– Miért nem mentél el a politikai rendőrségre?

– Már akkor olyan jeleket láttam, amiben nagyon nem szerettem volna részt venni. Indokolatlan megtorlások voltak ott, a nyomozások nem törvényesen folytak.

DR. JÓNÁS PÁL

– Mi lett a MEFESZ sorsa?

– A pályája 1947-ig emelkedett. Akkor már a harmadik diákparlamentet tartottuk, már beletartoztunk a Világ Diákifjúsági Szövetségébe, amely Prágában alakult meg. 1946-ban Prágában megalakítottuk az Egyetemi Hallgatók Világszövetségét.

– Mit szólt ehhez a Kommunista Párt?

– Helyeselte. Ennek az elnöke egy cseh kommunista egyetemi hallgató volt, de részt vettek benne a világ demokratikus egyetemi szövetségei is. Az alelnök a francia diákszövetség vezetője volt. Voltak amerikaiak, svájciak is benne, akik mind nagyon jó barátaim lettek és később meghívtuk őket Magyarországra is. 1947-ben aztán megindult a Magyar Közösség-per. A vád: összeesküvés. Régi barátaim nagy részét letartóztatták, közöttük Kiss Sándort, Horváth Jánost, egy csomó demokrata gondolkodású embert, Fitos Vilmost. Érdekes módon ebben a magyar közösségi társaságban főképpen magyar nevűek vettek részt. Egy óriási kivétellel. Köztük volt Weisshaus Aladár, aki az illegális kommunista párt ismert vezetője volt. De őt is, mint a magyar népi közösség faji emberét fogták le. Akkor még Rajk László tartóztatta le. És tekintve, hogy ezeknek az embereknek nagy részét én jól ismertem, ekkor tartóztatott le engem is az ÁVO. Mentem haza és bevittek az Andrássy út 60-ba.

– Mikor volt ez?

– 1947 decemberében. Előtte volt éppen a diákparlament. Miután engem kiengedtek, valahogy úgy éreztem, hogy ez teljesen összeegyeztethetetlen, hogy engem, mint a MEFESZ elnökét az ÁVO minden alap nélkül bevigyen és ott tartson négy napig, ne hagyjon aludni, nem adtak semmit enni, és Szűcs ezredes, a Péter Gábor helyettese kérdezgetett és nyomott engem, hogy tegyek terhelő vallomásokat a barátaim ellen, különösen Kiss Sándor, Horváth Jancsi, Hamza Bandi ellen, akik szintén bent voltak... Még ha akartam volna, akkor sem tudtam volna semmi terhelő vallomást tenni, mert én a magyar közösségi megbeszéléseken nem vettem részt, de ezek az emberek még a diák ellenállási mozgalomból nagyon jó barátaim voltak, közben is állandóan találkoztunk és elbeszélgettünk különböző dolgokról. De miután kieresztettek, az a szörnyű álláspont érlelődött meg bennem, hogy a magyar demokráciának vége van. Hogy mi 1945-től 1947 végéig éltünk, és ezzel végeredményben be is fejeződött.

– A Közösségi-per határvonalnak tekinthető?

– Igen, mert ez volt az első alkalom, amikor a magyar államvédelmi szervek nem jobboldaliak, nem nyilasok ellen, hanem demokrata politikusok ellen léptek föl.

Talán egyetlen szörnyű kivétel van, mert az első ember, akit igazán letartóztattak Magyarországon, az nem egy nyilas keretlegény vagy gyilkos volt, hanem Demény Pál, a Kommunista Pártnak egyik illegális vezetője, aki nem volt hajlandó együttműködni a Rákosi-frakcióval.

– Aztán mi történt veled?

– Az első lehető alkalommal összehívtam a MEFESZ Központi Intéző Bizottságát, és akkor már a napirend pontjai között szerepelt, hogy lemondok. Hám Tibor volt akkor a MEFESZ főtitkára, és mindketten hivatalosan lemondtunk. Fölálltunk és otthagytuk az ülést. Velünk együtt a központi bizottságok többsége is. Többen azért ott maradtak Györffy Sándor vezetésével, aki akkor Györffy kollégiumi tag volt és parasztpárti kommunista. (A Györffy Kollégiumban soha nem lehetett tudni, hogy ki a parasztpárti, ki a kommunista, ezt mindig az általános praktikum szabta meg.) Nos Györffyék akkor meghívták oda Szalai Bélát, aki a kommunista párt pesti központjában dolgozott, mint ifjúsági szakértő. Odajött, és akkor őt egyszerűen kinevezték a MEFESZ elnökévé. Választás nélkül.

DR. ZIMÁNYI TIBOR

Gyakorlatilag már a rendőrségi állás is visszavonulás volt részemről az egyre veszélyesebb politikai élettől. A barátaim is egyre jobban kiszorultak, méghozzá nem szabályos választások révén, hanem erőszakos módszerekkel. Ezután a rendőrségtől is kiléptem, mert kezdte a közrend biztosításának feladatát a demagóg politika háttérbe szorítani. Oda is áramlott be a politika, nem az én speciális területemre, hanem általánosságban. Nem lehetett nem látni mi lesz itt, mi körvonalazódik, sőt már mi is van itt. Eljöttem onnan.

DR. BENKŐ ZOLTÁN

1945. március utolsó napjaiban szabadultam ki az Andrássy út 60-ból Bauer Miklósék segítségével és rögtön bekapcsolódtam az ifjúsági politikai életbe. A Nemzeti Parasztpárt Népi Ifjúsági Szövetségének vezetőségi tagja lettem. Mint ilyen, a MEFESZ-nek, az egyetemisták csúcsszervezetének politikai bizottsági tagja is, vagyis a baloldali blokkhoz tartoztam. A katolikus diákszövetség fölvétele alkalmával felmondtam és megtagadtam a baloldali blokkot, amiért nagyon támadtak, kegyvesztett lettem. Ráadásul a Nemzeti Parasztpártban meghirdettük az Agrárifjúsági Konferenciát, amelyre meghívtuk tizennyolc ország parasztifjúságának képviselőit, ami az egyik legnagyobb szálka volt a kommunisták szemében, mert a zöld internacionálénak, a munkásinternacionálénak lett volna a konkurenciája, de erre már nem került sor: ezt Nonn György a Magyar Ifjúság Országos Tanácsában rögtön megfúrta. Ezután ki is léptünk a Parasztpártból. Közbe kell szúrnom, hogy

a Magyar Közösségi-per kapcsán Kovács Imre kegyvesztett lett a Parasztpártban, és ezzel kapcsolatban engem az Államvédelmi Hatóság három napra letartóztatott. Kovács Imréről, a Nemzeti Parasztpártról, mondjuk úgy, idézőjelben, a „jobboldali részéről" faggattak, de hát nem tudtak meg tőlem természetesen semmit. Kiszabadulásom után fölmentem Kovács Imréhez és elmondtam neki: rólad érdeklődtek és jobb, ha minél előbb eltávozol Magyarországról. Ez meg is történt. Utána én a Külkereskedelmi Minisztériumban dolgoztam és teljesen visszavonultam.

DR. VARGA JÓZSEF

A Magyar Közösség-per megrendítette a kisgazdapárti népi kollégiumi akciót is. Ugyanis legfőbb támogatónkat, Mistéth Endre újjáépítési minisztert letartóztatták, majd a Független Kisgazdapárt lényeges vezető személyiségei közül Hám Tibor, Kiss Sándor, Vatay László szintén az ÁVO-ra kerültek. 1947. január végén a Móricz Zsigmond Kollégium tagjai györffystákat és NÉKOSZ-istákat hívtak meg egy beszélgetésre az összeesküvési perek kérdéseiről. Mi ott rendkívül határozottan azt a véleményt képviseltük, hogy sem Hám Tibor, sem Mistéth Endre, sem Kiss Sándor nem lehetnek összeesküvők. Ezt a véleményt én rendkívül határozottan, személyesen is képviseltem, aminek a következménye az lett, hogy néhány nap múlva Ortutay magához hívatott és közölte velem, hogy vagy szabad elhatározásból otthagyom a Magyar Kollégiumi Egyesületet és lemondok főtitkári tisztségemről, vagy pedig ugyanoda jutok, mint a barátaim jutottak, tudniillik az Andrássy út 60-ba. Néhány nap múlva hivatalosan is közölték velem, hogy leváltanak.

DR. ZIMÁNYI TIBOR

Engem a lakásomon, tehát nem határátlépési kísérlet közben tartóztattak le, de azt mondták, hogy határátlépési kísérletet fogok elkövetni vagy akartam elkövetni. Budapestet el sem hagytam, sőt még útlevélkérelmem is volt. Sorra kerültek azok, akiknek volt valami érdemük, akik úgy érezhették, hogy esetleg beleszólhatnak – mert volt erkölcsi alapjuk – a politikába.

DR. BENKŐ ZOLTÁN

Rajtam kívül tizennyolc-húsz személyt tartóztattak le, az 1945 utáni magyar ifjúságpolitika különböző pártállású reprezentánsait. Az ügyiratszámunk 6018-as volt, amely szám később fogalommá vált.

DR. JÓNÁS PÁL

Először határátlépési kísérlet volt a vád, majd ez kémkedéssé alakult. Hogy én mint a MEFESZ megbízottja a Nemzetközi Diákmozgalom Intéző Bizottságában tájé-

koztattam a külföldi diákvezetőket a magyar politikai állapotokról. Hát magától értetődően együtt ültem ezekkel az emberekkel, különböző terveket csináltunk, és természetesen szóba került a politikai helyzet is. Az ávós kihallgatók olyan megdöbbentően cinikusak voltak, hogy jegyzőkönyvbe vették, amiről én a diákvezetőket tájékoztattam, hogy pl. mik voltak a magyar választások eredményei, és aztán ezzel vádoltak: „Te elmondtad nekik százalékosan a választási eredményt?" „Igen, elmondtam" – válaszoltam –, „hiszen az egész világsajtó ismertette, hogy a Kisgazdapárt 57 százalékkal győzött."

NYESTE ZOLTÁN

Én még 1948 első felében is hivatalos tisztségben voltam az ifjúsági mozgalomban, a központban voltam osztályvezető. Ebből lett a vád is: kémkedés és hírszerzés, mivel tisztségem ellenére kapcsolatban álltam volt ellenállóbarátaimmal. Az ÁVO-t nem érdekelte, hogy ki milyen bűnöket követett el, hanem az, hogy vállalni kellett a kiosztott szerepet.

DR. ZIMÁNYI TIBOR

Annyira furcsa volt, hogy meg kellett „barátkoznom" azzal a ténnyel, hogy kémkedtem, hogy adatokat szolgáltattam ki olyan személynek, akit nem is ismertem, nem láttam soha. Hát a jegyzőkönyvet kénytelen voltam aláírni, mert éreztem, hogy egyszerűen már nem bírom tovább fizikailag a verést.

DR. VARGA JÓZSEF

Alig érkeztünk meg az ÁVO-ra, kaptam két súlyos pofont és lefasisztáztak. Az volt a pechem, hogy a csoportunkban én voltam az utolsó, akit letartóztattak, ezért az én kínzásom és verésem hosszabb ideig tartott mint a többieké, mert olyan vallomást kellett kiverni belőlem, amely az addig koordinált jegyzőkönyvnek megfelelt. Persze ezt én akkor nem tudtam. Később, amikor egymással megbeszéltük a kihallgatásokat, akkor jöttünk rá, hogy ez tulajdonképpen így lehetett.

A 6018-as ügy kapcsán letartóztatták dr. Sztáray Zoltánt is, aki ugyan a háború alatt ismert volt antifasiszta magatartásáról, de idősebb lévén az ifjúsági mozgalmakban 1945 után nem vett részt.

DR. SZTÁRAY ZOLTÁN

1918. június 20-án születtem Szilágy megyében, Wesselényi Miklós, Ady Endre földjén. Középiskoláimat Debrecenben végeztem. Budapesten a Közgazdaságtudományi Egyetemen szereztem diplomát. Az első munkahelyem a Magyar Általános

Hitelbank budapesti központja volt, ahonnan két esztendő után átléptem a Salgótarjáni Kőszénbánya budapesti központjába, majd a háború után, az államosítások révén, az állami tulajdonná vált szénbányák központjának lettem az alkalmazottja. Nemsokára már központi főrevizori beosztásban. A feladatom akkor az volt, hogy egy bizottsággal sorra járva az egyes szénbányakerületeket, mérjem fel, melyek azok a vállalatok, amelyek gazdaságosan működnek. Azt gondolták, hogy a nem gazdaságosan működő szénbányákat okosabb leállítani, mert a szénbányák termelése akkor már bele volt iktatva a 3 éves tervbe is.

Sajnos, a munkánk akadályokba ütközött, mert a bányaszakemberek állandóan szembekerültek a kommunista párt részéről – ellenőrzőelemként – beosztott emberekkel, akik viszont a több termelést szorgalmazták, és olyan bányákat is nyitva akartak tartani, amelyeknek a termelési költsége három-négyszerese volt azoknak, amelyek hozzávetőleg gazdaságosan termeltek. Egy alkalommal egy bizottsági gyűlésen éppen én vetettem fel egyes borsodi bányák gazdaságtalan működését, amikor egy úr a Gazdasági Főtanácstól azt mondta, hogy ettől nem kell félni, mert hiszen ezekben a bányaüzemekben nemsokára fizetés nélküli rabokat fogunk alkalmazni.

– Voltak konfliktusaid a munkahelyeden?

– Igen, meglehetősen hamar. Ahogy visszaemlékszem rá, már 1946 végén, '47 elején is súlyos nehézségeink támadtak, mert a párt egyre küldözgette be az állami kezelésbe vett vállalatokhoz az embereit, akiknek a szénbányászat terén az égvilágon semmiféle ismeretük nem volt. Ennek lett a következménye, hogy politikai okokból számos olyan régi munkaerőt, bányamérnököt, üzemgazdászt bocsátottak el, akikre nagy szükségünk lett volna. Végül a konfliktusaink odáig vezettek, hogy 1947-ben, a választások után eltanácsoltak a szénbányászattól, és áthelyeztek az Országos Tervhivatalba, a statisztikai osztály vezetője lettem. A feladatom meglehetősen nehéz volt. Különösen azért, mert a párt irányította személyzeti osztály nagyon gyakran megakadályozta, hogy olyan képzett statisztikust vegyünk fel az osztályomra, aki teljes értékű munkát tud nyújtani. Itt dolgoztam egészen 1948 októberéig, és éppen abban az időben, amikor az egyforintos kenyérárat próbáltuk kialakítani, egy éjszaka rám törtek az Államvédelmi Hatóság nyomozói és kirángatva az ágyból, félig öltözötten rángattak fel egy dzsipre, amelyiken négy géppisztolyos nyomozó volt. Elvittek az Andrássy út 60-ba. Hosszú hetekig tartott a kihallgatásom, összeesküvéssel és kémkedéssel vádoltak.

DR. JÓNÁS PÁL

Olyan barátunkat is letartóztattak velünk a 6018-as ügyben, mint a fogorvosunk, dr. Ráczkövi Andor, akinek semmi, de semmi köze nem volt soha az igazi diákpolitikához, de az ÁVO-nak az volt a hipotézise, hogy Ráczkövi tartja fenn a kémközpontot. Hogy az ő fogorvosi képei valójában kémjelentések. Behozták az összes röntgenfelvé-

telt, és neki írnia kellett erről az egész dologról. Az asszisztensnője ávós besúgó volt, mert pontosan tudta, amit én Ráczkövivel beszélgettem, miközben ő fúrta a fogamat.

Ráczkövinek soha semmi kapcsolata nem volt ezzel az egész dologgal, kivéve, hogy fúrta a fogunkat. Mégis ő lett az egyik fővádlott, mint a kémközpont vezetője. Ott voltunk együtt az elkülönítőben, egy cellában, a legszörnyűbb körülmények között. Nem kaptunk enni és mindig kivittek összeverni, mert rendkívül veszélyes embereknek tartottak minket.

DR. B. RÁCZ ISTVÁN

– Engem már a Magyar Közösség-perbe be akartak rántani, de szerencsém volt, mert kisgazdapárti képviselő voltam és amikor az ávósok le akartak tartóztatni, sikerült bemennem a Parlamentbe, ahol körülbelül három hétig maradtam. Ezalatt a mentelmi bizottság tárgyalta az ügyemet, és nem adott ki. Három hét után a parlament elfogadta a mentelmi bizottság döntését és én megszabadultam.

– Később mégis letartóztattak.

– Igen. 1950 márciusában, tehát valamivel később, mint a „bűntársaimat" és egyben ellenállótársaimat: Jónást, Zimányit, Nyestét, Sztárayt és másokat, de akkor már nem voltam képviselő, mert 1948-ban lemondtam képviselői tagságomról és a Független Ifjúság elnökségéről.

– Mivel vádoltak?

– Hogy kém voltam és összeesküvésben vettem részt.

NYESTE ZOLTÁN

Érdekességként elmondhatom, hogy abból a tizenkét fiatalból, akik a diákellenállási mozgalom vezetőiként 1944-ben a nyilasok fogságában szenvedtek (most már pár évvel idősebbek voltunk), a Rákosi-korszakban heten ültek, öten voltunk Recsken, ketten – Kiss Sándor és Horváth János – csak azért nem, mert amikor őket letartóztatták, akkor még nem volt Recsk, ők börtönben raboskodtak.

DR. VARGA JÓZSEF

A formális vád kémkedés és összeesküvés volt. A tényleges ok minden valószínűség szerint az volt, hogy a befolyásunk az ifjúsági szervezetekben még '48 első felében is olyan erős volt, hogy adminisztratív eszközzel kívánták ezt a kérdést megoldani. 1953 után, bizalmas értesítések és információk alapján megtudtuk, hogy tényleg így történt. Rajk belügyminiszter elnöklésével volt egy ülés, amelyen vezető györffysták és a NÉKOSZ-osok vettek részt, és ezek javasolták a kikapcsolásunk adminisztratív módját, amihez Rajk belügyminiszter is hozzájárult, de végül is nem ő, hanem utódja, Kádár János hajtotta végre.

DR. BENKŐ ZOLTÁN

A bátyám, miután eltűntem és semmit sem tudtak rólam, bement az ÁVH internálási osztályának főnökéhez, Décsi Gyulához, akit még 1944-ből ismert, a Pénzintézeti Központ Jogügyi Osztályán dolgoztak egy szobában. Mint később elmesélte, a következő párbeszéd zajlott le közte és Décsi között: „Gyula, elvittétek az öcsémet." „Tudom, itt ül alattunk a pincében." „És szabadna tudnom, nemcsak mint ügyvéd, hanem mint a bátyja is, hogy mivel vádoljátok?" „Kémkedés, hazaárulás, összeesküvés. Ebben az ügyben húsz személyt tartóztattunk le, és valószínűleg egy ifjúsági per lesz belőle, amiben három vagy négy halálos ítélet várható." „És az öcsém hányadrendű vádlott benne?" Décsi Gyula cinikusan felelte: „Harmadik vagy negyedik."

DR. JÓNÁS PÁL

Kihallgatott engem Péter Gábor. Ahogy felhoztak a fogdából, odaszól a Péter, hogy: „Pontosan ismerjük a maga múltját, pontosan tudjuk, hogy milyen óriási veszélyeket jelent a magyar demokrácia, a magyar köztársaság, a magyar népuralom számára, és nem csodálkozom egy pillanatig sem, hogy itt van az Andrássy út 60-ban. Minden lehetősége megvolt arra, hogy fontos politikai szerepet töltsön be a népi demokráciában, de nem élt ezzel a lehetőséggel, és csatlakozott a magyar nép ellenségeihez."

DR. BENKŐ ZOLTÁN

Mikor nekem az első vallatásom volt, akkor azt mondták: „Neked olyan belépőjegyed volt a demokráciába, hogy miniszter is lehettél volna." Azt kérdezték, hogy miért politizáltam. Mondtam, azért, mert politikai meggyőződésem, politikai ambícióim vannak, és hivatásomnak tekintem a politikát. Erre az volt a válasz, hogy kegyetlenül megvertek, úgyhogy ezek után ezt a témát én legalábbis nem feszegettem.

DR. ZIMÁNYI TIBOR

A bánásmódot az Andrássy út 60-ban össze tudnám hasonlítani a Margit körúti bánásmóddal. Nem olyan nagy távolságban volt a kettő. A különbség az volt, hogy a Margit körúton parasztfiatalokból verbuválódott csendőrök verték az embert gumibottal, villanyozták, égették le a szőrzetét, itt pediglen vékony, sovány, egészségtelen kinézetű városi fiatalemberek estek neki az embernek ugyanazzal az erővel, vehemenciával és gyakorlatilag ugyanazokkal a módszerekkel, mintha csak eltanulták volna. Fokozatosan kibontakozott, hogy egyáltalán vannak bűntársaim, mégpedig a régi ellenállási mozgalomból, akikkel tartottam a kapcsolatot. Akciócsoportomnak a fele gyakorlatilag mind idekerült. A szembesítések során derült ki azután, mivel is vádolnak, mit is akarnak velem és barátaimmal. Az egyik szempont az volt, hogy aki ellenállt, aki képes volt '44-ben fegyveres tevékenységre, az föltehetően

képes lesz esetleg '47-ben vagy '48-ban is. Én azt hittem, hogy illegális határátlépés lesz ellenem elsősorban a vád, de kiderült, hogy rendszerellenes szervezkedésben veszek részt. De a vád egyre kerekedett, kiderült, hogy kapcsolatokat tartunk fenn külföldi személyekkel is, olyanokkal, akik állítólag '44-ben nyugatra szöktek, tehát jobboldali, nyilas beállítottságúak, és időnként hazatérnek Magyarországra.

– Volt ebben igazság?

– Ez teljes egészében légből kapott. Megdöbbenésünk teljes volt, mert akkor még nem láttuk tisztán, hogy tulajdonképpen mindenki sorra kerül, akinek valamiféle érdeme volt ebben az országban '45 előtt. A kihallgatóm Szűcs őrnagy, illetve alezredes, egyébként későbbi irodalmi olvasmányaimból tudom, ugyancsak az ÁVO áldozata lett, és az Andássy út 60. valamelyik részlegében vesztette életét. Tehát ez a szervezet fokozatosan önmagát is felfalta. A jegyzőkönyvet kénytelen voltam aláírni, mert már éreztem, hogy egyszerűen nem bírom fizikailag a verést. Abban bíztam, hogy majdcsak bíróság elé kerülök, ahol kérem, hogy legalább egy tanút produkáljanak. Biztos voltam benne, ki fog derülni, hogy a vád tarthatatlan, mert semmiféle tárgyi bizonyíték vagy személyi vallomás nem lesz. Gondolom, a barátaim is azért írták alá.

DR. SZTÁRAY ZOLTÁN

Az utolsó eredménytelen kihallgatás után, miután nem tudták belőlem az aláírást kiverni, visszavittek a zárkába, és többé nem hallgattak ki, nem vertek. Valamikor november közepén vittek fel ismét Busztin Gáborhoz, aki elém tett egy papírt, hogy ez a maga internálási végzése, írja alá, hogy átvette. Szó nélkül aláírtam, de megmondtam neki, hogy fellebbezni fogok. És akkor ugyanazzal a gyűlölettel az arcán, ami akkor jelent meg, amikor rájött, hogy soha nem írom alá az általuk koholt jegyzőkönyvet, rám szólt, hogy fellebbezhet, de hosszú-hosszú idő múlva sem lesz maga még szabad.

DR. ZIMÁNYI TIBOR

Egy napon az Andrássy út 60-ban azt vettük észre, hogy valami változás történt a sorsunkban, hogy egyszerűen lefújták valahogy az ügyet, nem állítanak bíróság elé, csak internálási határozatot kaptunk.

DR. BENKŐ ZOLTÁN

Minden valószínűség szerint ez a tornyosuló Mindszenty-per miatt volt, mert az sokkal fontosabb volt annak idején, és azt gondolták, hogy majd a Mindszenty-per után előveszik a mi ügyünket is. Igen ám, de a Mindszenty-per után három-négy hónapra következett a Rajk-per, és az a kommunista pártnak még fontosabb volt. Közben eltelt egy év, és utána Kistarcsára kerültünk, és nyilván úgy gondolták,

hogy valószínűleg Recsken el tudnak minket intézni per nélkül is, hogy az amúgy is tervezett likvidálásunkat a kényszermunkával úgyis elérik.

A 6018-as ügy alighanem magja lehetett egy tervezett monstre pernek, amely az egész magyar fiatal értelmiséget érintette volna. Erre mutat, hogy Recsken több olyan huszonéves rab volt, akinek az aktaszáma ugyan nem 6018-as volt, de ugyanolyan hangadói voltak az ifjúsági mozgalomnak, mint azok, csak éppen nem kálvinista, hanem katolikus, és nem kisgazdapárti, hanem szociáldemokrata vonalon.

Kaas Ervin 1947 őszén a Bazilika előtti nagygyűlésen

KAAS ERVIN (volt rab, akkor egyetemi hallgató, ma kereskedelmi osztályvezető Budapesten)

1925-ben születtem Budapesten. Itt végeztem el az elemi iskolát, majd a Barcsay utcai Madách Imre Gimnáziumba kerültem. Ebben a liberális, humanista szellemű iskolában, melynek cserkészélete is formálta világnézetemet, érettségiztem 1942-ben. '44 nyarán három napon keresztül felvételiztem az Eötvös Collegiumba, mintegy harmincadmagammal, kivétel nélkül olyanokkal, akiket régi Eötvös

Collegiumban végzett tanárok ajánlottak. A felvétel nemcsak a megfelelő gimnáziumi eredmény volt, hanem a haladó gondolkodás is. Különös volt három napon keresztül együtt lenni olyan emberekkel, akik akkor már tudták, hogy fog végződni ez a háború, és az ott lévő diákok egymás közötti vitáiban az rajzolódott ki, hogy a háború után milyen szabad és szép élet következhet Magyarországon. Nem sokkal ezután beiratkoztam a bölcsészkarra, de a beiratkozás után néhány nappal már megjelentek a falragaszok, hogy kötelező bevonulni. Nekem három napra való élelemmel, pótbakanccsal, egyébbel, gyalog Győrbe kellett volna vonulni egy nagy összevonásra, de én nem kívántam részt venni egy nyugatra vezető túrában, hanem megszöktem, és részben gimnáziumi cserkészbarátaimmal, részben az egyetemen a kezdeti időszakban kötött ismeretségek folytán a KISKA 13/1-es ellenállási alakulathoz kerültem. Ez az alakulat egészen december végéig volt együtt. A KISKÁ-ban, a Kisegítő Karhatalmi Alakulatban, egyetemisták és főiskolások voltak a Honvédelmi Minisztériumban szolgáló antifasiszta tisztek vezetésével. Az ellenállási mozgalom törzse és zöme a KISKÁ-ban és a Görgey-zászlóaljban tömörült, és az az emlékmű, amelyik most a Feneketlen-tó partján áll, tulajdonképpen az ebben az alakulatban elpusztult bajtársaink emlékére készült.

– Ki volt a KISKA vezetője?

– Hogy legfelső szinten, a Honvédelmi Minisztériumban ki volt, azt nem tudom, elszigetelt csoportokban működtünk. Annál a csoportnál, ahol én voltam, egy Szécsi nevű zászlós fordult meg gyakran, aki valamikor '46-ban, úgy tudom, ankarai követ lett, azután kinn is maradt, de két alkalommal megfordult az alakulatunknál Spira, a neves történész, és az ismertebb személyek közül említhetném még Darvas Iványt, a színészt. Gyakorlatilag illegalitásban voltunk, és az egyetem épületéből nemsokára a Vilmos laktanyába kerültünk, amely az ellenállási mozgalomnak egyik góca volt. A nyilasok rájöttek, hogy itt egy gyanús társaság van együtt, és széjjelvertek bennünket. Akkor az Asztalos Sándor utcába kerültünk mintegy nyolcvanan, ahol az Oetl vasgyár mellett volt egy aszfaltépítő vállalat, amelynek két dupla udvara volt, és aszfaltégető kemencéken keresztül lehetett átjutni, tehát remek búvóhely volt. De annyira azért nem remek, mint számítottunk rá, mert december vége felé, feltehetően azért, mert valaki közülünk nyílt paranccsal hazament szülőket látogatni, elfogták a nyilasok, és elszólta magát vagy kivették belőle, egy szép napon megjelent egy teherautóval egy nagy csomó nyilas. Bár akkor már voltak fegyvereink és nyolcvanan voltunk, de a búvóhelyünket felderítették, innen tehát mindenképpen el kellett mennünk. Abba a kényelmetlen helyzetbe kerültünk, hogyha hátrafelé mentünk, akkor a németek és a nyilasok lőttek minket, ha előrefelé mentünk, akkor a szovjet csapatok lőttek. Egyetlen csoportról tudok, tizennyolc emberről, akik megpróbálták, és sikerült is felvenniük a kapcsolatot a szov-

jet hadsereggel. A probléma csak az volt, hogy azok a tisztek, akiknél jelentkeztek, igazán nem tudhatták, hogy kikkel állnak szemben, hiszen valaki hiába mesélte el, hogy ő ellenálló, magától értetődő dolog volt, hogy egy-egy ilyen átállt csoportnak nem adtak fegyvert a kezébe, nem sorolták be saját maguk közé, hanem valahová hátrább küldték, és így sajnálatosan ők is végső soron orosz fogságba kerültek, és a tizennyolcból csak három került vissza Magyarországra. Az alakulatunk több helyre szóródott szét. Nagyon keserves hetek következtek, mert a házunk pincéjében nem lehetett tanyázni, hiszen ott rendszeresen razziáztak a nyilasok, fent pedig, az emeleten, hát ... nappal repülőgépekről dobálták a kisbombákat, éjszaka pedig folyt az aknázás, úgyhogy bizony a szoba, ahol laktam, még az ágy is, ahol feküdtem, repeszeket és szilánkokat kapott.

Érdekessége még ennek az időszaknak, hogy még mielőtt az Asztalos Sándor utcába mentünk, azon kevesek közé tartoztam, akik néhányszor bejutottak a gettóba. Egy jó barátom szülei voltak ott, az édesanyja súlyos szívbeteg volt, és megtudtam, hogyha egy bizonyos orvosságot nem kap meg, meg fog halni. Igen kalandos, veszedelmes körülmények között voltam bent két vagy három alkalommal, és egyrészt már akkor láttam azokat a szörnyűségeket és borzalmakat, amik, ahogy teltek a hetek, egyre szörnyűbbek lettek, de csak amikor végül megnyíltak a gettók kapui és bementem a barátom szüleit keresni, akkor tárult elém a borzalmas és szörnyű látvány. Tudni kell, hogy abban az időben pokoli hideg volt, mínusz 18-20 fokos idő, úgyhogy bizony a halottakat is úgy rakták rá kocsira és szállították a mostani Kazinczy utcai fürdőbe, ahol egy zsidó templom volt, azután a Dohány utcai templomhoz, hogy olyan merevek voltak, hogyha a fejüknél és a sarkuknál fogva megfogták, mint egy deszkapallót, úgy lehetett dobálni őket. Több méter magasságba felstószolva álltak a hullák... Szörnyűséges élmény volt. Ahol belövések voltak, elhordtuk a törmeléket és úgy-ahogy rendbe tettük az egyetemet, hogy az oktatás megindulhasson. Elég korán meg is indult. Egyetemi tanáraink is innen-onnan előkerültek, a Kornis a Gestapo fogságából, a másik bujkálásból, a harmadik nem tudom honnan, és azt lehet mondani, hogy '45 májusában már szinte teljes létszámmal működött a bölcsészkar. 1946-ban már igen pezsgő politikai élet volt az egyetemeken, ez természetesen elsősorban a pártok által meghatározott diákpolitikai életet jelentette, mert hiszen vagy a kommunista párthoz vagy valamelyik más párthoz csatlakozók próbálták a maguk pártvéleményét érvényesíteni. Diákparlamentek alakultak, és ezekbe az egyetemisták és főiskolások küldtek képviselőket. Úgy gondoltuk, hogy a választásokon a pártpolitikánál egyetemesebb szempontokat kellene érvényesíteni. Én például néhány barátommal, köztük Györgyey F. Aladárral, aki később szintén Recskre került, indítottunk egy úgynevezett Pázmány-listát. Ez a Pázmány-lista az akkor kirakott hirdetéseken, plakátokon (mert hiszen nagy

divat volt ugye a plakáthábor\u00fa) a modern francia halad\u00f3 katolikus írók és közéleti személyiségek nevét tűzte a zászlajára, de nem kimondottan katolikus jellegű volt, mert igen sokan voltak közöttünk protestánsok is. Eleinte meglehetős gúnyolódás tárgyának volt kitéve ez a Pázmány-lista, aztán történt a meglepetés és számukra a nagy baj, tudniillik az egyetemen a szavazóknak több mint 80 százaléka a Pázmány-listára adta le a voksát, és a 20 százalékon kellett osztozkodniuk a többi pártoknak. 1947-től kezdett romlani a helyzet, mert akkor már előfordult például olyan eset, hogy valaki a MEFESZ ülésén felszólalt, de a felszólalása közben egyszerre csak felpattant az egyik MEFESZ-tag és azt mondta: „Légy szíves, gyere ki a folyosóra!" Az illető kiment a folyosóra, kis idő múlva visszatért, és közölte, hogy az előző felszólalását és javaslatát visszavonja és leült. Néma és döbbent csend volt. Nem sokkal ezután Jónás Palit eltávolították a MEFESZ éléről, helyébe Szalai Béla ült, aki már kimondottan a Kommunista Párt megbízásából került oda. Róla megtudtam, hogy Kaposvárott nyilaskeresztes, Árpád-sávos karszalaggal tényked\u00e9tt 1944 őszén, és ezt többen szóvá is tettük, csakhogy orrost kaptunk, mert kiderült, legalábbis így mondták, hogy a párt megbízásából öltötte fel ezt a jelmezt, és illegális párttagként viselte az Árpád-sávos karszalagot. Lehet. Abban a pillanatban, ahogy Szalai betette a lábát a MEFESZ-be, az elkezdett szétbomlani. Szalai Béla később az egyik legfontosabb, legfőbb posztot töltötte be, az Országos Tervhivatal elnöke lett, miniszter is volt, végül, azt hiszem, mint csehszlovákiai magyar nagykövet ment nyugdíjba. És még egy érdekes és fura dolgot mondok: akkoriban, 1947-ben alakult meg a MIOT, a különböző ifjúsági egyesületek összefogó csúcsszerve. Néhány évvel később, 1951-ben Recsken a MIOT, tehát a Magyar Ifjúság Országos Tanácsa határozatképes volt! Mert a MIOT kommunista, szociáldemokrata, kisgazda, parasztpárti és pártonkívüli választmányának több mint 50 százaléka ott volt Recsken. Kivéve az előbb említett, jól helyezkedő Szalai Bélát, illetve Nonn Györgyöt, aki szintén a MIOT vezetőségébe tartozott. A többieket majdnem maradék nélkül mind eltüntették a süllyesztőben, nevezetesen Recsken.

– Hogyan történt a letartóztatás és mikor?

– A legkülönbözőbb koholmányok alapján. Engem 1948 novemberében tartóztattak le. Nem olyan sokkal előtte tartóztatták le az úgynevezett 6018-asokat. Valamivel utánunk került sor a szociáldemokraták meg a parasztpártiak letartóztatására. Már akkor éreztük, illetve voltak, akiknek meg is mondták, hiszen nyilvánvalóvá vált, hogy egy monstre kirakatpert terveztek meg. Egy Komszomol-per mintájára egy nagy ifjúsági pert.

– Mi volt a konkrét vád?

– Roppant egyszerű volt. Az internálási határozatomban az szerepelt, hogy diszszidálás elősegítése.

– A valóságos indok inkább a Pázmány-lista lehetett.

– Nemcsak az. Volt más is. Tudniillik a Pázmány-lista után nem sokkal engem a Katolikus Diákszövetség alelnökévé is megválasztottak. A Katolikus Diákszövetség és általában a katolikus szervezetek működése egyre nehézkesebb lett, végül az akkori belügyminiszter, Rajk László ezeket fel is oszlatta. Ekkoriban már erős sajtókampány indult meg a szerzetesrendek feloszlatásáért, és hogy a tanítást és az oktatást ki kell venni az egyházak kezéből. Volt egy katolikus ifjúsági nagygyűlés a tanítószerzetek védelmében a Bazilika előtt, 1947 – azt hiszem – szeptemberében. Ennek Mindszenty prímás volt a szónoka, az ifjúság részéről pedig engem kértek fel. Még pontosabban: az Actio Catholicánál ezt a beszédet nekem megírták és ideadták, de én közöltem, ha beszédet mondok, akkor azt mondom el, amit én akarok. A beszédemet megírtam, bemutattam az Actio Catholica akkori elnökének, a pápai prelátusnak, aki közölte, hogy ő felelősséget ezért a beszédért nem vállal, mert túlságosan erősnek tartja. Beszédem lényege az volt, hogy foggal-körömmel, mindenféle eszközzel és módszerrel meg kell akadályozni, hogy azokat a szerzetesrendeket, amelyek Magyarországon évszázadok óta oktatták és tanították a fiatalságot, gyógyították a betegeket a kórházakban, azokat kiűzzék az országból. Én akkor személyesen Mindszentyhez fordultam, hogy hagyja jóvá a beszédet. Elmentem Esztergomba, a beszédet bemutattam. „Ezért a beszédért a legjobb esetben is életfogytig jár" – ezt üzente a titkárán keresztül. Mindszentyvel én különben néhány alkalommal találkoztam azt megelőzően is, a Pázmány-lista után, majd amikor a Katolikus Diákszövetség elnöke voltam. Egy alkalommal kihallgatáson voltunk nála hárman: a nemrég elhunyt görög katolikus püspök, Timkó Imre, a Katolikus Diákszövetség akkori egyházi vezetője, Dávid Katalin művészettörténész meg én. A prímás a szociáldemokratákkal és a kommunistákkal való barátkozásunkat nem nézte jó szemmel, főleg a szegedieket nem, és lévén Dávid Kata a szegediek egyik vezető egyénisége, kvázi, raportra rendelt bennünket Esztergomba. A kihallgatás lényege az volt, hogy úgy látszik, nem ismerjük fel fiatal voltunk miatt, hogy kiket támogatunk és kikkel kötünk szövetséget. Ez engem akkor rendkívüli módon megdöbbentett és úgy tartottam, hogy talán egy kicsit szélsőségesen fogalmaz, amikor azt mondta, hogy nem lehet azoknak a barátaival és szövetségeseivel szövetséget és barátságot kötni, akik a Szovjetunióban tízezreknek és százezreknek a halálát és pusztulását okozták. Bár nem mondta ki, de a hitleri rémtettekhez hasonlította, hogy ártatlan százezreket pusztítottak el azért, mert vallásosak voltak. Egy kicsit röstellem magam most, mert olvasom az újságokat és mindazt, ami Sztálin alatt történt, és rá kellett jönnöm, hogy Mindszenty rosszul informált minket, mert ő csak tízezrekről és százezrekről beszélt, miközben milliók voltak. No ezt a beszédemet végül jóváhagyták, el is mondtam, ami egy újabb vaskos rosszpontot jelentett,

de enélkül a beszéd nélkül, a Katolikus Diákszövetség alelnöksége nélkül is, csak önmagáért a Pázmány-listáért is odakerültem volna. Ugyanis ennek a koncepciós pernek pont az lett volna a lényege, hogy van benne kommunista, aki ugye a pártba befurakodott, és én lettem volna a másik póluson a klerikális reakció. És ezen belül végig az egész paletta: szociáldemokraták, pártonkívüliek, parasztpártiak és így tovább.

– Ebben az ügyben kik voltak az ügytársaid?

– Személy szerint az én ügyemben Györgyey Aladárt tartóztatták le, azonkívül Szőcs Ervin barátomat és Szamosújvári Tibor barátomat, aki a Katolikus Diákszövetségben dolgozott, és az örmény katolikusok vezetője volt. Szamosújvári is Recskre került, most valahol Amerikában él, nevelőintézete van.

EGRI GYÖRGY

1922-ben születtem. Jómódú polgári családból származom, apám ismert ügyvéd volt Budapesten. Talán éppen jómódunk és fiatal korom igazságkeresése vezetett el 1940-től fokozatosan a munkásmozgalomhoz. 1941-ben ismerkedtem össze azzal az emberrel, aki életem további alakulásában és fejlődésében döntő szerepet játszott, Justus Pállal, aki ebben az időben a marxizmusnak egyik legnagyobb magyarázója és filozófusa volt Magyarországon. Az ő hatására vettem részt a háború alatt részben a legális, részben az illegális „munkásmozgalomban". Magát a háborút a keleti fronton csináltam végig. A háború után a Szociáldemokrata Párthoz csatlakoztam, az úgynevezett bal szárnyban volt elég jelentős szerepem. Hamarosan a Szociáldemokrata Párt ifjúsági mozgalmának, a SZIM-nek lettem a főtitkára, részben pedig a szociáldemokrata napilapoknál, a Népszavánál és a Világosságnál dolgoztam, mint újságíró. 1948-ban a két munkáspárt egyesülése után úgy döntöttek a felsőbb hatóságok, hogy politikai szerepet nem játszhatok, mert nem vagyok elég megbízható, kineveztek gazdasági munkakörbe: a magyar paprikaipar vezérigazgató-helyettese lettem, ott voltam 1950 elejéig. 1950 augusztusában egy szép napon három ember kopogtatott a lakásom ajtaján. Azzal a váddal tartóztattak le, hogy államellenes összeesküvés résztvevője voltam, kémkedtem, gazdasági szabotázst követtem el, és az volt aztán a legérthetetlenebb számomra, hogy fegyveres államellenes összeesküvésre szervezkedtem. Tulajdonképp már vártam a letartóztatásomat, olyan tempóban tűntek el barátaim, ismerőseim, kollegáim mellőlem, hogy annak ellenére, hogy teljesen bűntelennek éreztem magam, a letartóztatás nem ért váratlanul. Az Andrássy út 60. vallatószobáiból Kistarcsára kerültem, majd két hét után elvittek Recskre, a munkatáborba. Ide kerültem én, a volt munkásmozgalmi fiatal, ráadásul még zsidó származású is, aki a Horthy-rendszer éveiben is üldözött volt, és itt találkoztam arisztokratákkal, találkoztam munkásmozgalmiakkal

is és az ellenkező oldalról idekerültekkel is, kulákoknak kikiáltott parasztokkal és munkásokkal. Minden rétegével a magyar társadalomnak, és hát kiderült, hogy alapvetően mindannyian egyet akarunk: az emberi tisztesség és emberi jóság alapkérdéseiben egyetértünk, és nincsenek közöttünk jelentős különbségek. Ez megrázó felismerés volt. Ez volt életemnek a meghatározó élménye: egy teljesen új képet kaptam arról, hogy hogyan kell az embereket elbírálni. Ha megpróbálok valami rendszert felfedezni abban, hogy kik kerültek Recskre, akkor nem lehet mást mondani, mint azt, hogy azokat hozták ide, akik az önálló gondolkodás megbocsáthatatlan bűnében leledzenek.

Letartóztatásomkor már mesterem és tanítóm, Justus Pál is letartóztatásban volt, sőt túl voltunk a Rajk-peren is, tehát ilyen többszörös áttétellel én a Rajk-per egyik mellékvádlottja lettem volna anélkül, hogy valaha is találkoztam volna személyesen Rajk Lászlóval. Egyszer ugyan beszéltem vele, akkor is telefonon, és akkor is alaposan összevesztünk.

– Mint szociáldemokrata ifjúsági vezető igen magas pozícióban voltál.

– Igen, hiszen tagja voltam a Szociáldemokrata Párt Országos Vezetőségének, és nagyon sok érdekes, később történelmi jelentőségűvé vált ülésen is részt vettem.

– Milyen emlékeket őrzöl Recskről?

– A számtalan szörnyű emlék mellett, azt hiszem, az volt a legszebb, legemlékezetesebb, amikor a hegy egyszer csak megindult és csúszni kezdett lefelé... lassan, de megállíthatatlanul... de ezt a történetet egy kicsit korábban kell kezdenem. Amikor még csak körülbelül két-három hónapja voltunk a táborban, egy nap a törzsépület előtt megállt egy fekete Pobjeda és kiszállt belőle egy megbilincselt ember, akit elvittek egy külön cellába. Hosszú időn keresztül ott volt, sokkal jobb körülmények között, mint mi, természetesen jó ellátást kapott. Ezt az embert kihozták aztán több hét után ide a munkahelyre, és én ráismertem, mert már találkoztunk: Papp Simon volt, abban az időben Európa egyik legnagyobb hírű geológusa, a Magyar–Amerikai Olajtársaság vezérigazgatója. Én még szabadlábon voltam, amikor Papp Simon egyik napról a másikra eltűnt, és aztán vádat is emeltek ellene szabotázsért. A beszélgetésünk során kiderült, hogy azért hozták el Recskre, hogy csinálja meg a kőbontási tervezetet, hol kezdjék megbontani a hegyet, hogyan építsék föl a bányát. Ő meg is tette, de szándékosan rosszul csinálta meg a terveket, és azt mondta nekem, két éven belül megcsúszik ez a hely, megindul itt az egész cakompakk. Ránéztem, és azt kérdeztem: „Nem félsz?" „Szabotázsért felelősségre vontak egyszer" – felelte – „és most tényleg szabotálni fogok. Mire ez a hegy megcsúszik, én már messze leszek. Ki fog ebben a zűrzavarban emlékezni arra, hogy ki csinálta a terveket?!" Így is történt. Egy nap kijöttünk, a hegy rácsúszott a csillék feladóállomására, és az egészet, úgy ahogy volt, bevitte az erdő kellős közepére, és a munka napokon keresztül

állt a kőbányában, aminek én személy szerint is nagyon örültem. Gondold meg a lelkiállapotunkat! Igaz ugyan, hogy Recskre ártatlan embereket hoztak le, akiknek eszük ágába sem volt a rendszer ellen aktívan föllépni, de az is igaz, hogy ott valóban sikerült nekik dühös rendszerellenes indulatot kiváltani mindenkiből.

GÁBORI GYÖRGY

1940-ben kapcsolódtam be a szociáldemokrata mozgalomba. Tizenhat éves voltam. Dolgoztam a szakszervezetben is, ahonnan 1942-ben kirúgtak mint trockistát, mert a két év folyamán Justus Pálnak voltam a tanítványa, aki az én véleményem szerint még a mai napig is Európa legjobb politikai közgazdásza, marxistája volt. Amikor kirúgtak, lekerültem a szociáldemokraták VI. kerületi pártszervezetébe. Hozzá kell tennem még, hogy végigjártam a mozgalomnak és a pártnak minden ideológiai frakcióját. Voltam ortodox marxista, voltam trockista és végül kikötöttem a szociáldemokrácia politikai koncepciójánál, és a mai napig is ezt a koncepciót képviselem. 1944-ben bekerültem az ellenállási mozgalomba, ahol feketére festett hajjal dolgoztam. Hogy a szeplőimet eltüntessék, nap mint nap sminkeltek, de 1944 októberében a Gestapo így is letartóztatott. Fölkerültem a kis Majestic pincéjébe, ahol végigmentem a kihallgatások minden fázisán. Először vertek, aztán gumibotoztak, aztán villanyoztak. Miután a szovjet hadsereg közeledett Budapest felé, a Gestapo úgy határozott, hogy Dachauba deportál. 1944 decemberében érkeztünk meg Dachauba, ahol is rögtön a fürdőbe mentünk. Útközben megsúgták nekünk, hogy tulajdonképpen hová is megyünk. A cél és az útirány a gázkamra volt. Voltunk vagy negyvenen egyszerre a fürdőben, és mondanom sem kell, hogy fölhangzott a sikoly, és imádkoztak ott az Úristentől kezdve Jézushoz, Szűz Máriához, a zsidó Jehovához, hogy segítsen. És hosszú, hosszú másodpercek teltek el, amíg kiderült, hogy a gáz helyett víz jön. Amikor felöltöztettek bennünket, kaptam egy piros háromszöget, ami azt jelentette, hogy a német koncentrációs tábor politikai foglya vagyok. Volt négy megkülönböztetés: a sárga volt a zsidó, a fekete volt a közbűnténves és a rózsaszín volt a homoszexuális. Dachauból elkerültem Augsburgba, amelyik kimondottan politikai tábor volt.

Augsburgból Burgóba kerültem, ott szabadított fel az amerikai hadsereg. Amikor úgy éreztem, hogy már elég erős vagyok, hazaindultam, mert szent meggyőződésem volt, hogy egy új országot fogunk építeni. Budapestre érkezve bementem a Szociáldemokrata Párt központi titkárságára, ahol a régi elvtársak és barátok fogadtak. Rögtön az ifjúsági mozgalom nagybudapesti titkára lettem és kezdettől fogva, ha szabad azt mondanom, az ún. Justus-frakcióhoz tartoztam, sőt, ha nagyképű akarok lenni, azt is mondhatnám, hogy miután Justusnak meglehetősen sok dolga volt, én lettem a csoport politikai vezetője.

Elérkeztünk a '48-as – mit mondjak?! – „egyesüléshez", amit az első pillanattól kezdve elleneztünk. Volt egy határozata az Egyesült Munkáspárt Központi Bizottságának, mely szerint azokat a szociáldemokrata központi alkalmazottakat, akiket az új szervezet nem vett át, azokat kötelesek elhelyezni, így elkerültem az Agrimpex Külkereskedelmi Vállalatához. Mindössze másfél évet voltam ott, amikor 1950 májusában egyszer nagyot rúgtak a lakásom ajtaján, és megjelent az ÁVO. Megkérdezték, hogy én vagyok-e én, letartóztattak, házkutatást tartottak, és az illető ávós tiszt azt mondta, hogy nyugodtan hozzam az órámat, gyűrűmet, tárcámat, mert hiszen pár napig leszek bent, aztán kiengednek. Erre azt mondtam: „Uram, engem már egyszer a Gestapo letartóztatott, elvitték órám, gyűrűm, tárcám, én már tudom a rutint, és biztos vagyok benne, hogyha önök most bevisznek engem, egyhamar nem fogok kikerülni!"

– Mi volt a vád, amikor letartóztattak?

– Amikor az első előadótisztemhez kerültem, már kész jegyzőkönyv volt, csak éppen alá kellett volna írnom. Ilyenek voltak benne: Justus Pálnak hozott csokoládéban kémjelentést. Egyik szervezője volt az államhatalom megdöntésére irányuló Justus-frakciónak stb. Sok mindent vállaltam volna, amit ugyan soha nem csináltam, de a kivégzésemhez nem akartam asszisztálni. Kegyetlen, amin átmentem emiatt. Szeretnék elmondani egy példát, mert ez igen jellemző volt. Az első kihallgatótiszt sajnos nem boldogult velem. Szőke volt, kék szemű, és nagyon svábosnak nézett ki. És az egyik kihallgatás alatt, amikor már túlságosan fájtak a gumibotütések, azt mondtam az előadónak: „Előadó úr! Amikor megérkeztem Dachauba, az állomáson taknyos tizennyolc-húszéves szőke, fiatal nyilas kölkök vártak, és vertek bennünket bikacsökkel és puskatussal."

– Nem emlékszel rá, hogy ki volt ez a tiszt?

– Mindenkinek fedőneve volt. Igazi név soha nem fordult elő. Talán egyetlenegy esetben, ha szabad elmondanom, mert ez a legérdekesebb ávós történetem. Talán említettem, hogy 1942-ben kizártak a bőrdíszműves és szűcs szakszervezetből, amelynek a titkárát (és ez az egyetlen név, amelyet említeni fogok) Németh Hugónak hívták. Sztálinista volt, a szó igazi értelmében. Hát 1944-ben lebukok, felkerülök a kis Majesticbe, a Gestapóra és ki más volt a folyosón, mint a Németh Hugó...

– Mi volt az a kis Majestic?

– Az egy szálloda volt. Budán, fönt a Sváb-hegyen, ott rendezkedett be a Gestapo. Azt gondoltam magamban, hogy itt, a Gestapón teljesen mindegy, hogy valaki kommunista, sztálinista, trockista, szociáldemokrata, deményista, weisshausista, mégiscsak egyforma foglyai vagyunk a Gestapónak, és megkérdeztem tőle: „Mondd, Hugó, mi lesz velünk?" Azt mondja: „Majd megtudod." Ez nem tetszett nekem. Lekerültem a cellába, ahol voltunk vagy öten, többek között a Pesti Pista,

a Pesti Posta főszerkesztője. Nem telik bele fél óra, visznek kihallgatásra, és az SS-esek mindent az égvilágon tudnak rólam: Németh Hugó köpött. Bevagoníroznak, elvisznek Dachauba, és ki nem jön velünk Dachauba? Németh Hugó. Most ugrok egy nagyot: 1950, az ÁVO pincéje. Visznek kihallgatásra, a smasszer a falhoz állít az I. emeleti folyosón, ahol a magas rangú tisztek irodái voltak, többek között a Péter Gáboré, és látom, hogy fényes csizmák közelednek felém. Én egy nagyon, de nagyon szemtelen kölyök voltam világéletemben, és a szemtelenségemből nem sokat veszítettem itt sem. Amikor már közelebb kerültek hozzám, kifordultam, és középen ki más jön ávós alezredesi egyenruhában, mint Németh Hugó. Akkor elnevettem magam. Azt mondom neki: „Ide hallgass, Németh Hugó! Ahhoz képest, hogy a Gestapo besúgója voltál, megérdemelten igen magas rangra vitted az ÁVO-n."

– Mi történt erre?

– Ordítás, kiabálás volt, hogy hogyan merészelek én egy ávós tisztet meggyanúsítani, és az ordibálásra egyszer csak kinyílik egy dupla faajtós szoba ajtaja, és kilép rajta Péter Gábor. Azt kérdezi: „Mi történik itt?" Az egyik tiszt mondja, hogy én a Németh Hugó alezredes bajtársat meggyanúsítottam azzal, hogy Gestapo-besúgó volt. Erre bevittek a Péter Gábor szobájába. Péter Gábor leültetett, és azt mondta nekem: „Ide hallgasson, Gábori! Én ismerem magát. Már láttam az aktáját. Maga azt hiszi, hogy azért, mert Dachauban volt, azért, mert ellenállásban vett részt, azért, mert szociáldemokrata volt, maga itt mentelmi jogot kap?... Magával ugyanúgy fogunk bánni, mint a többiekkel. Hogy merészelte Németh alezredes bajtársat megvádolni?" Mondom: „Nem vádoltam meg, uram. És különben is, mi együtt kézilabdáztunk Gödön, úgyhogy az az érzésem, hogy kéne egymást ismernünk."

– Mármint kivel kézilabdáztál együtt?

– Péter Gáborral együtt kézilabdáztam 1940–41-ben Gödön, a szakszervezeti üdülőben, és biztos vagyok benne, hogy Péter Gábor emlékezett rá. Az kizárt dolog, hogy nem. Elég az hozzá, hogy ezután egy héten keresztül egyedül voltam egy szobában. Nem, nem cellában, hanem szobában, ahol feketekávét, cigarettát és olyan ételt kaptam, amilyet csak akartam. Hoztak papírt és ceruzát, és éjjel-nappal nem csináltam mást, mint ezt a történetet írtam le. Az ötödik napon már szidtam magamat, hogy követhettem el ilyen baromságot, mert lent a pincében sokkal jobb dolgom volt. Az ujjaim megmerevedtek, már majdnem az őrültség fokán voltam, míg végül aztán abbahagyatták velem az írást. És higgyék el nekem, hogy leírtam százszor, ezerszer, de soha egyetlenegy hibát el nem követtem. Leírtam 1942-től 1944-ig mindent egész pontosan, a legapróbb részletekig, ami a Gestapón történt. Aztán levittek a pincébe. Másnap felvittek kihallgatásra a szőkéhez, a kék szeműhöz, és az első mondata az volt: „Gábori, ha keresztre feszül, akkor sem fog engem lebuktatni." Ebből tudtam meg, hogy a Németh Hugó lebukott.

– Kihallgatóid milyen rangban voltak? Mit tudsz róluk?

– Minden kihallgató vagy előadótiszt, aki velem foglalkozott, civil ruhában volt, és soha, egyetlenegyszer elő nem fordult, hogy a smasszer néven vagy rangon nevezte volna az illető előadót. Amint mondtam, az első, a szőke, kék szemű nem bírt velem. Kaptam egy másik kihallgatót, aki göndör, fekete hajú, magas, sémita kinézésű volt, de változatlanul nem voltam hajlandó aláírni a jegyzőkönyvet. A harmadik nap megdühösödött, hívta a smasszerokat, és levittek a gumiszobába. Ekkor csaknem a szó szoros értelmében agyonvertek, és ezután vittek le, amint erről már beszéltem, Szálasi volt cellájába.

Letartóztatásom első két hónapjában semmi kétségem nem volt, hogy újabb szociáldemokrata pört szeretnének kovácsolni, hiszen a kérdések fő karaktere és irányvonala ez volt. Egyszer véletlenül (azt hiszem ez az ÁVO történetében nagyon ritkán fordult elő) megláttam valakit, ahogy vittek föl kihallgatásra. Volt zöld lámpa és piros lámpa a folyosó kereszteződésénél, és mi csak akkor mehettünk, ha a zöld lámpa égett. Ha piros lámpa volt, akkor az őr a falhoz állított és nem volt szabad kinéznünk. De úgy állított a falhoz, hogy fogta a fejemet is.

Szóval egyszer visznek kihallgatásra, zöld volt a lámpa, de minden valószínűség szerint a pirosat ugyanabban a másodpercben nyomhatták meg, és kivel nem találkoztam a folyosón, mint Ries István volt igazságügy-miniszterrel. Egymásra néztünk. Azt én nem tudom, hogy én mennyire voltam összeverve, de hogy a Ries István arcán nem volt egy tisztességes emberi folt, azt higgyék el nekem. Én még nem láttam úgy összeverve embert, mint ahogy Ries István össze volt verve. Ebből következtettem arra, hogy az én vallatásom is lényegében egy újabb szociáldemokrata pörbe fog csúcsosodni. A vád, amint mondottam, kémkedés volt, szervezkedés az államhatalom megdöntésére.

– De ezt nem írtad alá. Mi volt az, amit mégis kénytelen voltál aláírni?

– Ó, aláírtam, hogy trockista voltam, aláírtam, hogy ha nem is szervezkedtem, de a munkáspártok egyesülése után is volt kapcsolatom az elvtársakkal. Persze én tudtam, hogy ki bukott már le, mert azért hívtak néha tanúvallomási jegyzőkönyvhöz, hogy írjam alá, és akkor a nevekből tudtam, hogy ki bukott már le és kit akarnak lebuktatni. És én aszerint ítéltem meg erkölcsileg az illetőt: hogyha bolsi volt, akkor azt mondtam, hogy trockista volt, frakciós volt, ha szociáldemokrata volt és rendes volt, akkor elmondtam minden rohadt árulónak és kommunistának. Ez volt a metódusom. Amikor a kihallgatások kezdtek ritkábbak lenni és a verések is ritkultak, kezdtem rájönni, hogy valami fordulat történt az ávósok tervében, elképzelésében. Amikor már több mint tíz napon keresztül hozzám sem nyúltak, nem is hallgattak ki, akkor már biztos voltam abban, hogy ebből tárgyalás nem lesz. Még néhányszor fölvittek, próbálták aláíratni a jegyzőkönyvet, és végül is,

amikor kihagyták a kémkedést a jegyzőkönyvből, akkor aláírtam. Engem tulajdonképpen nem érdekelt. Ekkor már biztos voltam benne, hogy ez az utolsó fázis. Hogy mi lesz velünk, azt nem tudom.

Két héttel később kizavartak a cellából, és lekísértek az Andrássy út 60. bejáratának a folyosójára. Döbbenetes látvány volt: a folyosón ott állt az egyik legjobb barátom, Faludy György, a költő, aztán Egri Gyurka, a szociáldemokrata ifjúsági vezető, ott voltak a trockisták, a deményisták is. Betettek minket egy zsuppkocsiba, és nem tudtuk, hogy hová megyünk, de amikor megálltunk a kistarcsai tábor előtt, akkor már nem volt kérdéses. Két hétig voltunk Tarcsán, mi csomagoltuk be a recski tábor piros színnel festett katonai ruháit, mi adtuk ki a ruhákat, csizmákat és így tovább, és 1950. október 22-én bevagoníroztak, és október 23-án megérkeztünk Recskre.

A tábor egyik legveszedelmesebb rabja alighanem egy szociáldemokrata költő volt: Faludy György. Hogy mégis élve úszta meg Recsket, ez csupán az ÁVH-s parancsnokok és nyomozótisztek elképesztő műveletlenségével magyarázható, akik álmukban sem képzelték, hogy egy vers nagyobb galibát okozhat, mint egy robbantásos merénylet.

FALUDY GYÖRGY

1910-ben születtem Pesten. A berlini, a grazi, a bécsi és párizsi egyetemekre jártam. Azután hazakerültem, és meglehetősen ismert író lettem. 1938-ban emigráltam Párizsba, onnét Marokkón át az Egyesült Államokba kerültem, annak a hadseregében szolgáltam a II. világháború alatt. 1946-ban hazajöttem Magyarországra, '50-ben hamis vádak alapján letartóztattak. A hírhedt recski táborba kerültem. 1953-ban szabadultam, aztán '56-ban másodszor is emigráltam, és azóta Angliában, Máltán, Firenzében, az Egyesült Államokban és Kanadában élek. Egyetemi tanár voltam és vagyok most is. Előadásokat tartok, könyveimből, írásaimból élek.

– Miért jöttél haza 1946-ban?

– Mert nem tudtam másképp elképzelni az életemet. Magyar költő vagyok, mit kezdjek Amerikában? Ez volt az oka. 1931-től vagyok a Magyar Szociáldemokrata Párt tagja. 1946-ban, amikor hazajöttem, fölmentem Kéthly Annushoz, a régi ismerőshöz és baráthoz, aztán elmentem a Népszavához, a lap egyik irodalmi szerkesztője lettem. A verseim egy része, amiket az emigrációban írtam, megjelent az 1947-es Könyvnapon. Az volt talán az utolsó szabad lélegzésű idő, mert aztán kezdett elszorulni a lélegzetem. Az állam – mindenekelőtt Rákosi és Révai – kezdett beleszólni az irodalomba, olyan dolgokba, melyekhez ők nem értettek. Kvázi napiparancsot akartak adni az íróknak. Végül tulajdonképpen csak azt engedték, hogy frázisokat, szólamokat lehetett megírni versben, ami azt jelentette, hogy senki nem

olvasta őket többé. Rákosi 60. születésnapjára, amikor hiányoztam, mert Recsken voltam, megjelent egy könyv, amelyben az egekig magasztalják ezt az embert, de olyan módon, hogy például ilyenek vannak benne, mondjuk, hogy költőnek is ő a legnagyobb. Vagy hogy a karjából, a vállizmaiból erőművek fakadnak... Szóval olyan dolgok, amelyek nevetségesek, és ha én Rákosi lettem volna, az illetőket lecsukattam volna, hiszen teljesen világos volt, hogy hazudnak. De ez befelé egyre súlyosabban érintette az embert. Hát mit írjál? Ha az ember írt Rákosi ellen egy verset, mit csinálhatott vele? Arról, hogy ezt kiadják egy folyóiratban vagy akár a Népszavában, szó se lehet természetesen. Föl sem olvashatom a barátaimnak, mert félek. Rengeteg ávós ügynök volt az ember körül, akik följelenthették.

– A költők között is voltak ügynökök?

– Igen... igen. De jobb, ha nem említem, hogy kik. Feledjünk, fátylat rá! De voltak, bőven voltak. Hát az volt az ijesztő. Tehát mit csináljak? Ha fölolvasom a feleségemnek vagy az édesanyámnak, azok sírva fakadnak, mert ugyan egyetértenek velem, ők sem szeretik Rákosit, de mi lesz azzal az emberrel, aki ilyeneket ír Rákosiról? Csak próbálom most az akkori lelkiállapotomat leírni... A költő ír az íróasztalfióknak, és közben a talajt, amin áll, kihúzzák a lába alól. Aztán nem merek már az íróasztalfióknak sem írni, mert talán házkutatás lesz, megtalálják és lecsuknak húsz évre miatta és a Marczius Tizenötödike című '48–'49-es lapnak, Kossuth lapjának bekötött példányaiba írom le a verset úgy, hogy a betűket hátrafelé húzom alá ceruzával, és amikor hazamegyek, a kéziratot összetépem és gombócokba gyűrve a csatornába dobom. Egy-egy gombócot egy-egy csatornába, de éjjel meg azt álmodom, hogy egy ávós ül minden csatornában egy szoros halászhálóval, és Péter Gábor asztalán összeállítják a versemet... így tudom valahogy az ember akkori lelkiállapotát jellemezni.

Aztán ez persze kívülről is látszott, mert a lapokban támadások és feljelentések kezdődtek. A Szabad Népben például. Mégpedig olyan cikkek, amelyek a rendőrség figyelmébe ajánlják az illetőt. Engem mint anarchistát támadott például, ahogy régebben mint kommunistát támadtak. Ez volt számomra a rémálmok kora: az ember éjjel megy az Andrássy út – Sztálin út – Népköztársaság útján, és hirtelen a házak összeszorulnak, egyre szűkebb lesz az utca, amíg csak a vállammal nem érintem a falat, de aztán kezdik a vállamat is nyomni, míg az Andrássy út 60. előtt egy ember a hajamnál fogva fölemel és behúz az ablakon. Ez a rémálom követte az embert éjszakáról éjszakára, de ha kinézett az ablakon, tényleg ott állt az ávósautó a ház előtt. Emlékszem, egy éjjel nem tudtam aludni ettől, sétáltam valahol a Belvárosban, mögöttem két detektív persze, és jön velem szembe Pálóczi-Horváth Gyurka, mögötte is két detektív. Megállunk egymással szemben, a négy detektív tisztes távolságra áll mögöttünk, és azt mondja nekem a Pálóczi Gyurka: „Te meg vagy bolon-

dulva, hogy éjjel nem tudsz aludni? Hát mi bajod történhetik? Te szociáldemokrata vagy, életfogytiglant kapsz. Én kommunista vagyok, engem fölakasztanak."

Szóval az ember érezte, hogy le fogják tartóztatni. 1950-ben lementünk egyszer Zsuzskával, a feleségemmel Balatonszárszóra. (Szárszó vonzott engem mindig, József Attila temetése kötött oda.) A szántódi révnél abban a pillanatban álltunk meg, ahogy a komp elindult át, és mögöttünk megérkezett az ávóskocsi. Április vége lehetett, és nagyon szeretek fürdeni, és mindig fürdőnadrág van rajtam, úgyhogy az autóban levetettem a többit és beugrottam a vízbe. Láttam, hogy a két ávós keserves pofát vág, levetkőzik gatyára, és utánamúszik, hátha elúszom a Fekete-tengerig vagy hová. Úgy látszik, kötelességük volt, hogy az embert a saját közelükben tartsák. No szóval a vége csak az lett, hogy elküldtek Karlovy Varyba a filmfesztiválra, hogy írjak kritikákat, de a határon letartóztattak és bevittek az ÁVO-ra. Egy nyolcpontos vádiratot adtak olvasni. Az első vád az volt, hogy disszidálni akartam Csehszlovákián keresztül. Amikor engem hivatalosan küldtek! A második vádpont az volt, hogy fegyveres felkelést szerveztem a Népköztársaság megdöntésére, és amikor ezt elolvastam, behunytam a szememet és láttam, hogy a könyvtáram eltűnik, tehát hogy házkutatást tartanak, és elviszik a könyvtárat. Amikor aztán évek múlva hazakerülök, az ajtóban megállok, és ott a könyvtár. Mondom a Zsuzskának, hogy maradtak ezek a könyvek itt? Azt mondja, miért ne maradtak volna? Hát nem volt házkutatás? Nem. Szóval valakit fegyveres felkelés szervezésével vádolnak, és nincs nála házkutatás. Ez volt a bizonyíték számomra, hogy azok, akik a vádat koholták, pontosan tudták, hogy nem igaz. Aztán az volt benne, hogy titoista vagyok, hogy trockista vagyok, aztán hogy kleriko-fasiszta körökkel érintkezem stb. Ez mind így együtt. És az utolsó az volt, hogy a magyar népet mindennél jobban gyűlölöm. Hát ez teljesen idiotikus vádpont, amire én odamondtam az illetőnek, aki néha gumibotot rázott az orrom előtt, hogy ebből egy szó se igaz. Erre azt mondja: „Most nem arról van szó, hogy igaz-e vagy sem, hanem hogy aláírja-e vagy sem." Kérdem: „És ha nem írom alá?" Azt mondja: „Akkor szemétládában fogják magát innét kivinni." Amire azt mondom: „Adja ide hamar!" Odajött hozzám, látom, remegett a keze, mert teljesen váratlan volt, hogy valaki ezek ellen a vádak ellen nem védekezik. És aláírtam. Tizenegy kópiát kellett aláírni, és akkor jött az, amitől nevethetnékem támadt, tudniillik attól fogva két hétig az illető nem tudott mit csinálni velem. Engem két hétre adtak oda neki, hogy ezt aláírassa velem, és én aláírtam öt perc alatt.

– Miért írtad alá azonnal?

– Nézd, mert tudtam, hogy úgyis azt csinálnak velem, amit akarnak. Nem volt semmi értelme, hogy félig agyonverjenek, és akkor írom alá. Ezekkel nem lehetett nagyon vitatkozni, úgyhogy amikor az egyik mindenáron ki akarta húzni belőlem, és ez napokig ment, hogy amerikai kém vagyok, akkor gondoltam, leegy-

szerűsítem a dolgot, tekintve, hogy úgy látszott, úgyis nyilvános főtárgyalás lesz az ügyben valami nagy perben (ahogy aztán nem lett). Elmondtam neki, hogy 1941. április 1-jén New York-ban, a 72. utca és a Broadway sarkán levő drugstore-ban – azt mondja: „Mi az, hogy drugstore?", mondom neki: „Kocsma.", azt mondja: „jó", – találkoztam két OSS, Office of Strategic Service, az amerikai kémiroda két ügynökével, Edgar Allan Poe-val, leírtam Poe-t, a költőt: alkoholikus, magas homlokú, kónyabajuszú, rokonszenves képű... – „A rokonszenvest hagyja ki!" – ordítja a gépíró kisasszonynak az ávós – és Walt Whitmannel, egy fehér szakállú emberrel... Azt mondja: „Na és más nem volt?" Mondom: „Más?" Ez addig nyúzott engem, amíg az ebédszünetben, miközben orral a falnak álltam, kitaláltam az ördögöt. Hogy az volt a harmadik. Úgy mondtam el neki, hogy a harmadikat Zebulon Edward Bubelnek, Belzebubnak hívták; az ismertetőjelei, hogy két dudor van a homlokán, hogy lőcslábú, sántítva jár, és hogy Rasol-szaga van, amit ortodox izraeliták használnak a borotválkozásnál, hogy kést ne használjanak... Azt kérdi, hol lakik? Mondom neki: „Ninive utca 42., Babilon." Azt mondja: „Velem akar izélni, maga állat, én tudom jól, hogy Babilon csak a Bibliában van!" Mondom: „Nem, Babilon Long Islanden van, New York államban, hívja föl a telefonközpontot." Ordított, átment a szomszéd szobába, de megnyugtatva jött vissza, mert én tényleg tudtam, hogy van Babilon Long Islanden.

Na most, erről a háromról, szóval az ördögről, Edgar Allan Poe-ról és Walt Whitmanről aztán lenn a földszinten este keménypapírra személyleírást kellett adnom, amit lemásoltak, és küldtek az ÁVO-posztokra a határra, hogyha az ördög jön kémkedni, akkor lefogják. Később állandóan jöttek azzal, hogy maga az, aki a „P-o-e-vel" esküdött össze. Mondtam, hogy oe-val kell írni, de „Pó"-nak kell kiejteni. Szóval ez inkább az én mulatságomra volt, ha szabad így mondanom, hogy valami kis szórakozásom legyen ezen a rettenetes helyen.

– Végül is hogy záródott az ügyed?

– Fölvittek végül Péter Gáborhoz. Ezt nem szívesen mondom el, mert harmincöt év múlva senki nem hiszi már el, mert az a kor, az az időszak lezárult és mindaz, ami benne történt, hihetetlennek tűnik, úgyhogy én nem szoktam elmondani, és most is csak inkább a kortársaknak mondom el, akik tudják, hogy igaz. Szóval fölvittek Péter Gáborhoz, aki a nagy íróasztal mögött ült a bőrfoteljében, kínált nekem helyet, cigarettát, alkoholt, minden fenét fölajánlott. Előtte egy dosszié feküdt a nevemmel, jó nagy dosszié. Miután engem is tegezett, természetesen visszategeztem, és megkérdeztem, hogy olvastad-e. Azt mondja: „Nem olvastam, de belenéztem." Mondom: „És van benne valami értelmes, kézzelfogható vád ellenem?" Azt mondja: „Nincs." Mondom: „Nagyszerű, ez azt jelenti, hogy kikerülök innét." Azt mondja: „Nem. Behoztak, és itt is fogsz megdögleni!" Azt mondom erre: „Miért?"

Azt mondja: „Mert rád nincs szükség. Hülyékre nincs szükség." Mondom: „Miért volnék hülye?" Amire ő átnyúl az íróasztalon, mert ingben ültem ottan, csupa véresen, föl volt szaggatva az ingem, megráz engem, és azt mondja: „Te ne volnál hülye, aki Amerikából hazajöttél ebbe a szarba?!"

Szóval ennyi volt, és mint egy halálos ítélet, úgy hangzott. Ez az, amit az eljövő kor már nem hisz el, és én nem is írtam meg soha. Pálóczi Bubinak egyszer elmondtam, ő írta meg a Sunday Timesban, lehet, hogy egyesek innét tudják.

Pár nappal később egy gépelt papírt nyújtott át nekem az egyik ávós a kihallgatáson, amelyen az állt, hogy állambiztonsági okból – itt pontok következtek – évre internáltak. Kérdem: „Hány évre?" Azt mondja, hogy számoljam meg a pontokat. 25 pont – 25 év. Ez volt az úgynevezett ítélet, aztán Kistarcsára vittek, és két héttel később Recskre. Recsken az volt a nagyszerű, hogy aki gonosz volt, az még gonoszabb, és aki jóindulatú volt, az még derekabb lett, úgyhogy az emberek szétváltak hirtelen, Jókai Mór fekete-fehér világa volt az ember előtt, tudta, hogy kiben lehet teljesen megbízni, az életet adjuk egymásért, és ki az, aki egy szelet kenyérért az embert beárulja és tönkreteszi.

A másik tanulság az volt, hogy a testünk micsoda nagy segítséget nyújt nekünk, hogy a léleknek vagy annak, ami szellemi, micsoda nagy hasznára van a test rögtön, automatikusan azzal, hogy az ember szakálla lassabban nőtt, a körmei lassabban nőttek, hogy kevesebbet egyen, de kevésbé éhezzen, mégis hogy az ember bőre megkeményedett, úgyhogy ha az eső végigcsorgott a hátunkon – az első három hónapban folyton, folyton és folyton esett, az első nap a köpenyünk ázott át, a második nap a zubbonyunk, harmadnap az ingünk, negyednap a patak az ember gerincén folyt –, az ember úgy érezte mégis, mintha egy másik ember gerincén folyna, nem az övén. Behúzódtunk egy pár milliméternyire a bőrünk mögé. Nem fájt olyan nagyon az ág, amelyik belénk kapaszkodott, a pofon vagy a rúgás, amit az ávóstól kaptunk. A test védekezett. De védekezett minden más irányba is. Volt, ami kifinomult, volt, ami eltompult. A szaglásunk kifinomult. Ha az ember igazán dolgozott, ahogy megkívánták, akkor éhen halt. Tehát az egyetlen mentségünk a szabotázs volt. A szabotázs jelentette az életet, a munka a halált. Mint a német táborokban, csak azzal a különbséggel, hogy az embert ott helyben vitték a gázkamrába, avagy helyben agyonlőtték vagy beledobták a tűzbe. Ez Recsken nem volt, legalábbis nem ilyen mértékig. Jankécht lőtte agyon valaki a telegráfról, de általában ez nem volt. De a német táborokban – mint ahogy elmondták nekem azok, akik ott voltak, a Dálnoki, a Gábori, szóval aki mind a kettőben volt –, megvolt az a nagy reményük, hogy béke lesz, hogy vége lesz a háborúnak. Míg mi Recsknek a végét nem láthattuk előre, tehát nem tudtuk, hogy még öt évig, tíz évig vagy harminc évig tart. Ugyanakkor azonban, ha szabad így mondanom, volt egy bizonyos optimizmus is,

tekintve, hogy nem lőttek szájon, azaz nem lőttek bele az emberbe, szóval a kegyetlenségnek az a fajtája, ami a náci táborokban napirenden volt, az hiányzott.

A szellemi élet egy bizonyos optimizmust tartott fönn bennünk, mindenekelőtt az, hogy este összejöttünk beszélgetni. Lassan kezdődött ez, mert eleinte, az első időkben tizenkét vagy tizennégy órát dolgoztunk és holtfáradtan kergettek be bennünket a barakkba, úgyhogy a csizmánk odadagadt a lábujjakhoz, nem tudtuk lehúzni, és úgy feküdtünk sáros csizmával a török szalmára, úgy aludtunk. Aztán reggel kikergettek minket újra dolgozni, és ez így ment háromszázhatvannégy napig egy évben, kivéve a május elsejét.

Amikor a nagy éhség ideje jött, és körülbelül 1000-1200 kalóriát kaptunk naponta vagy annyit sem, szóval ebben a rettenetes atmoszférában, ahol mindennap egy, két, néha három ember halt éhen, egyszer behajtanak este minket a hóban a barakkhoz, és én kiálltam a barakk elé mosakodni a hóban, odajött hozzám Boross-Tóby Jóska. Nyíregyházi városi tisztviselő volt, nagyon derék, magas ember – a magas embereknek nehezebb dolguk volt, mert hiszen ugyanannyi kosztot kaptak, mint a kicsinyek –, szóval odajött hozzám, és azt mondta: „Gyurka, megbocsátasz ugye nekem, de én a ma esti előadásodra, tudom, Platonról fogsz beszélni, nem jövök el. Én próbálom a növények életét élni. Egy órával több alvást adok magamnak, talán így könnyebben túlélem." Amikor ezt mondta, én olyan gyenge voltam, hogy becsuktam a szememet, nem feleltem rá neki mindjárt. Ebben az éhínség-éhhalál állapotban az idő megrövidül rettenetesen, az embernek folytonos hallucinációi és fantáziái vannak, én a nagyanyám verandáját láttam virágokkal, januárban, és éreztem a virágok, a jácintok szagát is, és megfeledkeztem Boross-Tóbyról. Amikor kinyitottam a szememet, ő már nem volt ott. Visszamentem a barakkba, és arra gondoltam, most illenék odamennem a Boross-Tóbyhoz, és meggyőznöm arról, hogy ne adja föl magát, ne próbáljon az alvásba menekülni, mert az nem gyógyszer, inkább jöjjön el az előadásra, de olyan fáradt voltam, hogy nem mentem el. Bizonyos mértékig ezért felelősséget is érzek magamban. A Boross-Tóby Jóska nem jött el az előadásra, és öt vagy négy nap múlva, nem emlékszem pontosan, elkezdett szaladni a hóban, összeesett és nemsokára meghalt.

– Véleményed szerint mi volt az oka, hogy teljesen elszigetelve tartották ezt a tábort?

– Az Államvédelmi Hatóság rendkívül szégyenlős volt, és mindent megtettek, hogy meg ne tudják külföldön a tábor létezését.

– Milyen érzést váltott ki belőled, hogy Michnay megszökött?

– Roppant örömet persze, és egy kis diadalt. Egyik veszteség a másik után, és akkor hirtelen valakinek sikerül, ami teljesen lehetetlennek tűnt előttünk, megszökött és aztán a rádióban, a Szabad Európában bemondta hatszáz ember nevét; a feleségem is onnan tudta meg, hogy élek, és mások is ugyanígy voltak.

– Milyenek voltak az őrök?

– Nagyrészük olyan, akit besoroztak, aztán bevittek valahova, amiről nem tudták pontosan, hogy micsoda. Akiknek azt mondták rólunk, hogy mi vagyunk a földbirtokosok, a fő fasiszták, és akik ezt elhitték, mert hiszen nem volt módunk megcáfolni. De ezt elhitte más is. Amikor engem egyszer elvittek szenet lapátolni a recski állomásra éjjel, ott lapátolom a vagonból ki a szenet, velem szemben ül az ávós, és akkor egy parasztember közeledik felém és amikor meglát, fölemeli az öklét és azt mondja: „Ugye, most szenvedsz, rohadt kulák?"

– Tudta valaki az őrök közül, hogy te költő vagy?

– Igen. „Maga Kisfaludy Sándor" – mondta nekem az egyik, amikor bejött, hogy kérjen tőlem a recski szeretőjének az emlékkönyvébe egy verset. De nem írtam, megtagadtam. Azt mondtam, hogy verset nem írok neki, de szívesen mondok neki verset este. Ez egy trükk volt a részemről, mert este mindig összevertek minket. Kiállítottak a folyosóra, és végig véreste vertek. És mondtam nekik este a verseket. Maupassant- és Csehov-novellákat, és mindent, ami eszembe jutott, soknak nagy sikere volt, az Ezeregyéjszakának különösen.

– Írtál verset Recsken?

– Nagyon sokat. Sokat, mindenekelőtt azért, mert hiszen az ember azt hitte, hogy meghal. Volt rá kilencvenöt százalék esély, tehát az ember megpróbálta azt, amit még nem írt meg, és magát Recsket is, ezt az egészet, amit érzett, megírni. Persze, nem volt könnyű, hiszen papírunk, ceruzánk nem volt, és azonkívül az ember sose lehetett egyedül. Persze írtam én verset az amerikai hadseregben is, amikor nem voltam egyedül. Ahol igazán jól éreztem magam, az a fogda volt. Enni ugyan alig kaptam, még kevesebbet, mint kinn, de nyugton hagytak, akár a sötétzárkában, akár a magáncellában, és tudtam verset csinálni. Elhatároztam, hogy mit írok meg: az ember vizuális fantáziája óriási módon működött és semmi akadálya nem volt, hogy az ember a fejében csinálja meg, a baj legfeljebb az, hogy akkor én vagyok a kézirat „egyetlen példánya". Tehát ha én nem élem túl, akkor a kézirat sem éli túl. Szóval, föl-alá jártam mindig a cellában, két és fél lépés így, két és fél lépés vissza, negyven kilométer általában egy nap, ami azért jólesett, de hát katasztrófa volt a kalóriáknak. Hanem, amikor később nagyon éhes voltam, akkor megtöltöttem a csizmámat homokkal, rohadt régi utászcsizma volt, úgyhogy tudtam állni, nem kellett szétnyújtanom a könyökömet, hogy állva tartsam magamat, a köpenyt a fejemre húztam, és így állva – én vagyok a nagy költő – írtam a verset! Minden nap körülbelül negyven sort, ami azt jelentette, hogy a nap, amely a fogdában tizenkét órát, húsz órát, negyven órát látszott tartani, most csak három órát tartott. Már megint este van. Szóval rettenetes gyorsan múlt az idő, ami gyönyörűséges volt. Minden sort, amit „leírtam", megismételtem negyvenszer-ötvenszer

is, este elmondtam az egészet, amit aznap „írtam", és másnap reggel mindazt, amit eddig „írtam". Aztán jött a nagy rémület, hogy kikerülök a fogdáról... Majd a barátaim megtanulják. Volt olyan, aki ezer sort, volt, aki ezerötszáz sort tanult meg, és aztán később... Van egy versem: amit Zsuzskához, a feleségemhez írtam, még az ávón, és amikor kiszabadultunk, én csak az utolsó csoporttal szabadultam, de ők előbb szabadultak, s az egyik, Egri Gyurka fölment a feleségemhez, és elmondta azt a verset, amit neki írtam. De csak az első három versszakot, aztán azt mondta, tovább nem tudom, de holnap följön hozzád Gábori Gyurka, aki az utolsó négy versszakot tanulta meg és az elmondja neked. Így került ki a vers, így kerültek ki a verseim. Azt gondoltuk, hogyha mindnyájan meghalunk, legéppuskáznak minket, tömegsírba vetnek, ketten-hárman akkor is kimásznak majd a tömegsírból, és azok között talán lesz olyan, aki ezt a verset tudja... Ez boldogság volt. Azt hiszem, hogy a kényszerítő körülmények, a halál közelsége használ a költőnek, talán jobb verseket ír, hogyha fél a haláltól, mint amikor nincs szemben a halállal.

KÍNRÍMEK

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Jaj, jaj nekem!
Csupa ütés, csupa rúgás,
az alfelem.

Mi lesz velem?
Tízévi börtön, pusztulás,
jaj, jaj nekem!

Húszévi sitt:
az ember nők után visít,
de nincs vizit.

Szibéria!
Jajgathatok, mire megyek?
Visz Béria.

A tundra:
ahol elfagy a rab feje
s az ujja.

S az ávós banda!
mikor megvertek, mindegyiknek
felállt a farka.

Jaj nekem!
Felakasztanak, tarkón lőnek.
Jaj nekem!

Ha pedig
szabadulnék, megírom őket.
Jaj nekik!

(Recsk, 1950)

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Harmadik rész

A tábor megszűnése

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Fóris Béla

Csete József

Az archívumokban
nincs hozzáférhető fényképe.

Fazekas Péter

Tóth Gyula

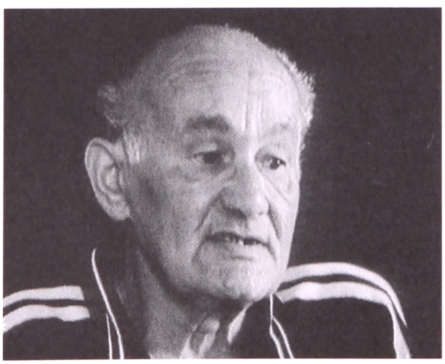
OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

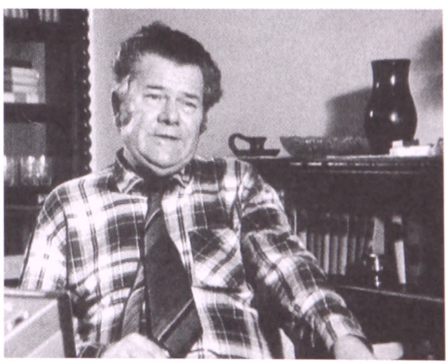
Nagy László – „Makaróni", az operatív részleg első vezetője (1950–1951)

Fórián István – „Borzas", az operatív részleg második vezetője (1951–1953)

Kövesdi (Krizsán) György – „Sísapkás", operatív tiszt

Várkonyi Imre – „Göndör", operatív tiszt

továbbá Kassai László – „Tanító", Rajos Pál, Bartos István, az operatív csoport tagjai

Varga János – „Vágottnyakú”, párttitkár

Kovács János

Iván József

Seres Pál

Kibli János

Sikala Ferenc – „Vipla”

Bálint János – „Zablás”

Tóth András

Vereczki János – „Vörös (Piros) tizedes”

Bukszát Tibor

Bakhoffer József

Felszámolás – elszámolás

1952 nyarán nagy létszámú bizottság érkezett a táborba – a mendemonda szerint fiatal jogászok, kezdő hadbírók voltak –, és nagyméretű vizsgálatba kezdtek: minden rabot kihallgattak a saját ügyében, és az eredményről jegyzőkönyvet vettek fel.

STEINER GYÖRGY

Engem egy főhadnagy, akit életemben nem láttam, az hallgatott ki. Elővette a régi jegyzőkönyveket és azt kérdezte: „Maga ezért van itt internálva?" Mondtam: „Jelentem ezért." Azt mondja: „Akkor foglaljon helyet, legyen szíves." Ez volt az első ávós, aki azt mondta, hogy üljek le. Azt kérdezte: „Rágyújt? Dohányzik?" Mondtam: „Igen." „Parancsoljon!" És megkínált cigarettával, tüzet adott. Nézte, nézte a papírjaimat, majd azt mondta: „Nézze, én nem tudom, lesz-e innen szabadulás, de ha egyszer lesz, én garantálom magának, hogy az elsők között fog szabadulni." Fölállt, kezet fogott velem, és azt mondta, hogy „minden jót kívánok".

Persze az „osztályidegen" rabokkal szemben más volt a bánásmód, és a kihallgatás célja pedig az, hogy akit lehet, bíróság elé állítsanak, hogy így legalizálják recski rabságukat.

TABÓDY ISTVÁN

A nyomozók perbe akartak fogni, és azzal vádoltak, hogy Bajcsy-Zsilinszkyné és az én volt parancsnokom, Szepessy-Schaurek Ottmár összeesküvést szőttek az államrend ellen. Ha nekem egyéni bűnömet kellett volna bevallani, a gyilkosságig bezárólag mindent bevallottam volna, mert már abszolút nem is számítottunk rá, hogy kikerülünk onnan. De ez a vád annyira becstelennek tűnt a szememben, hogy a huszár ezredesemet és egy köztiszteletben álló öregasszonyt vádoljanak meg teljesen hazug dolgokkal, hogy összesen száznegyvennégy napig éheztettek a fogdán, és csak abból a kosztból kaptam, amin mások éhen haltak, abból is csak egyszer naponta. Végül az őr telefonált, és nem vállalta tovább a felelősséget az életemért. Őneki köszönhetem, hogy végül a fogdát felfüggesztették.

A bizottság a már kihallgatott rabokat elkülönítette a többiektől oly módon, hogy a tábort egy drótkerítéssel kettéosztották, és aki átment a kerítés túloldalára, az többé vissza nem jöhetett. Ez egyben a büntetőbrigád feloszlását is jelentette. Így lettem végre én is két év után „normális" rab, igaz, hogy csak néhány napig, mert ami-

kor felhívtak kihallgatásra, véletlenül összetalálkoztam az „ügytársammal", Sasvári Andorral, aki éppen a kihallgatószobából jött, természetesen váltottunk néhány tájékozódó mondatot, ezt egy elbújtatott spicli rögtön jelentette, és mindkettőnket magánzárkába csuktak azzal, hogy onnan addig ki nem jövünk, amíg eddig rejtett bűneinket be nem valljuk. Mivel nem tudtunk semmit sem mondani, három hónapon át, december végéig bent tartottak bennünket, nyári ruhában, köpeny és takaró nélkül, fél koszton. Csoda, hogy élve kerültünk ki. Az utolsó három héten már sem enni, sem mozogni nem tudtam, úgy le voltam romolva, s ahogy kiszabadulásom után kiderült, vesegyulladást vészeltem át, orvosi segítség nélkül. Hogy mi volt a felülvizsgálat célja? Alighanem adminisztratív rendteremtés az évek óta felgyűlt, kivizsgálatlan ügyek tengerében, azzal a céllal, hogy ítélettel legalizálják helyzetünket, ugyanis a KÖMI elvileg csak elítélteket dolgoztathatott kényszermunkán. Akit pedig nem lehet elítélni, azt majd szabadon fogják engedni, gondoltuk mi optimistán.

DR. SASVÁRI ANDOR

Egy fiatal ávós hadnagyhoz kerültem, aki előtt ott voltak az én '48-as irataim, és arra számítottam, hogy valamibe be akar nyomni, valami nagyobb dolog vállalásába. És kellemesen meglepett, hogy abszolút normális, korrekt emberre akadtam a személyében, aki nagyon rövidre fogta a kihallgatást, kérte, mondjam el röviden, hogy mi történt. Elolvasta a jegyzőkönyvet és látta, hogy azzal teljesen egyezik. Jól van, kérem, jegyzőkönyvbe foglaljuk és kész. És semmiféle kényszert nem gyakorolt, sem idegi, sem fizikai kényszert, semmit, hogy megmásítsam a korábbiakat. Amíg a jegyzőkönyvet írták, kint kellett várakoznom a barakk előterében, és a túlsó oldalon álltak azok, akik kihallgatásra vártak. Megláttam közöttük Böszörményi Gézát, és intettem neki, hogy jöjjön ki a mellékhelyiségbe. Egyszerre indultunk és megnyugtattam, hogy semmitől se féljen, semmiféle tettlegesség, bántalmazás nincs, és már jöttünk is kifelé. És ezt valaki kihallgatta az egyik fülkéből, és feljelentett minket. Ide hallgasson! Én már akkor több mint négy éve fogoly voltam és a besúgásra nagyon vigyáztam, és most mégis elvesztettem a reális ítélőképességemet, és nem jutott eszembe, hogy négy év után is beültetnek valakit az árnyékszékre, hogy hallgatózzon és jelentsen.

– Tudja ki volt az?

– Nem. És utána már hívtak is az ávóra minket. Odaállítottak a fal felé, hogy valljuk be, mi az, amit eddig titkoltunk és letagadtunk. Nem tudtunk mondani semmit, s ezért három hónapra betettek minket a fogdába, mindkettőnkre három havi rendkívül kínzó fagyoskodással és éhezéssel teli magánzárkás időszak várt. Szeptemberben kerültünk be, szalmazsák nem volt, nyári zsávolyruhában voltunk

decemberig. Mindennap jött az elején a Tóth, felkattintotta a villanyt, mert sötétben voltam, megkérdezte: „Eszébe jutott valami? Nem? Akkor itt fog megrohadni!" Puff! Becsukta az ajtót. Ez tartott egy-két hétig, utána átvittek egy másik cellába, szintén sötétbe, és kezdődött az, hogy naponta csak egyszer adtak enni... délben. Már nem volt semmi testi-lelki tartalékunk A reggelit csak hallottam, hogy viszik, de hozzám nem hozták, a vacsorát is hallottam, hogy hozzák, de hozzám nem... A zárkám úgy volt elsötétítve, hogy volt rajta egy kis ablak, az le volt takarva kavicsozott kátránypapírral, de az egyik kis kavicsszem leesett. Ez azt jelentette, hogy délben, amikor pont merőlegesen sütött a nap, egy-két órán keresztül halvány, vékony fény jött be, akkora, hogy ha elé tartottam a hüvelykujjamat, pont a körmömet fedte. Tehát nem volt teljesen sötét, egy picit derengett. Akkor láttam először, hogyan tanítja az egérmama a kisegereket menekülni. Ez úgy zajlott – főleg hallottam, mert látni nem nagyon láttam –, hogy a kisegerek valahol összeültek, és a mama, mint egy macska, úgy megrohanta és meglökte őket az orrával. Akkor hirtelen visítással elkezdtek rohanni. Ezt naponta többször megismételték. Ami kevés kenyeret kaptam, hát nagyon kevés volt, de abból mégis adtam nekik egy kicsit... Tudja, az a helyzet, hogy mit csináljon az ember? Hát ez őrjítő volt. Először is gondolja meg, hogy tulajdonképpen a szemem helyett belépett a fülem. Annyira kifinomodott, hogy volt egy rohadt smasszer, magas, hajlott hátú, rosszindulatú gonosz pali, és mindig homok volt kinn, hogy ne lehessen hallani, mikor jön. Nem volt tégla vagy deszka, és amikor odajött, ez a zirklit és a villanyt egyszerre hajtotta és csapta fel. Jaj volt annak, akit fekve talált, mert akkor rohant, jó erőben volt, és az illetőt agybafőbe verte. De hát mit csináljon az ember tulajdonképpen, mit csináljon? Nézze, átvettem egy csomó műegyetemi anyagot. Végig spekuláltam. Aztán statisztikai feladatokat oldottam meg. Akkor, idehallgasson, nekem kisgyerekkorom óta egy kedvencem, hobbim van, a zene. Minden dallamot, ami eszembe jutott felidéztem, és szépen sorba raktam szerzők szerint, azok történelmi ideje szerint, úgyhogy amikor én három hónap után kikerültem, akkor valami hat-hétszáz motívum volt nálam úgy rendbe rakva, hogy napjában mindig sorba vettem, és ami eszembe jutott, azt mindig beillesztettem. Még az altételeket is, hát Beethoven szimfóniáinak minden tételéből volt anyagom. Még a madár is, ahogy fütyült, az is emlékeztetett valamire, és az ember meghallotta. Utána abban a barakkban, ahova kerültem, vagy két hétig tartottam füttyel kísért zenei előadást, mert összegyűlt annyi anyagom. Minden magyar és idegen nyelvű valamikori memoritert felújítottam magamban.

KÖVESDI (KRIZSÁN) GYÖRGY

Az operatív csoportból meg voltunk bízva néhányan, hogy nyomozással segítsük a vizsgálatot. Jött ugye egy komplex bizottság Budapestről, nem tudom milyen

osztályról, és ugye én is be voltam osztva meg a Kassai Laci is, aki később felkerült Budapestre a politikai osztályra, meg nem tudom még kicsoda, hogy állapítsuk meg, mennyire jogos a fogva tartás. De hát Recsken nem volt jog, mert ha jogról beszélünk, emberi védelemről, akkor már oda se kellett volna kerülni nekik. Ez biztos. Legalábbis annak a kétszáz szocdemnek, akit én vizsgáltam, egyáltalán nem kellett volna odakerülni. Mind munkásemberek voltak, gyári munkások, és gondolom, hogy mikor a két párt egyesült, utána vehették ezeket őrizetbe. Mindegyikkel elbeszélgettem, tán vagy három hónapig tartott, én nyugodtan leírtam a jelentésemet, becsületesen, őszintén, hogy ennek a kétszáz embernek a fogva tartását nem tartom szükségesnek. Persze rajtunk kívül mások is vizsgáltak másik csoportot. Hogy ők mi jelentést írtak, azt nem tudom. A lényeg, hogy mikor befejeztem a vizsgálatot, személyesen vittem fel a jelentésem Budapestre. Leadtam, azt mondták, hogy várjak. Vártam egy napig, szállodában voltam.

– Kinek adta át a vizsgálat eredményét?

– Az osztályunknak, a 6/2 osztálynak a Jászai Mari téren.

– Ki volt a vezető?

– Tóvölgyi Antal hadnagy vagy főhadnagy volt a közvetlen parancsnok, és a vezető Lőke alezredes, Lőke Miska. Másnap berendeltek, egy olyan hét-nyolc fős bizottság ült ottan. Rátértünk a vizsgálati dologra, és akkor az a Miska, aki alosztályvezető-helyettes volt – tán még most is ott van, ha nem ment nyugdíjba, jól be tudta rágni, nyalni magát –, azt mondta, hogy amíg a munkásosztály esztergályol a gyárban és építi a szocializmust, én elárulom a proletárdiktatúrát.

Megütköztem persze, hát munkáscsaládból származom, miért árulnám el én a saját osztályomat? „Tessék, itt az igazolványom" – kivettem az igazolványomat, letettem az asztalra. „Önként jöttem ide, pártvonalon kértek fel, önként megyek el. Van nekem szakmám, és dolgozok én a szabó szakmában. Nem csinálom én ezt a cirkuszt. Nem szerettem ezt az egészet, már akkor nem szerettem." Akkor azt mondták, hogy menjek ki a folyosóra, üljek le. Ültem kb. három órán keresztül. Akkor egy idegen a nyolc közül kihozta az igazolványomat. „Ne búsuljon" – azt mondja –, „ne törje magát, ne gyötrődjön! Tegye el az igazolványát, menjen el egy hónap szabadságra! Majd értesítjük, hogy hova fog kerülni." Hát sokáig nem értesítettek, visszamentem Recskre, és akkor, azután kerültem el Kecskemétre. Gondolom, hogy ők intézték ezt. Ja, még azt is hozzátették, ez a Miska mondta: „Te most Recsken vagy az internálótáborban? Egy hely neked is van ott." Szó szerint. Kár, hogy akkor nem volt magnó, hogy ezt felvehettem volna, hogy bebizonyítsam, hogy szó szerint így szólt. Nekem is van egy hely Recsken. Hát gondoltam, biztos, hogy van.

A bizottság ősszel befejezte munkáját és visszament a táborból Budapestre. Szabadulásunkról többé nem esett szó, végigdolgoztuk harmadik recski telünket is a kőbányában. 1952–53 telének végén új emberszállítmány érkezett a táborba, lehettek vagy 250-en. Civilben voltak, és teljesen elkülönítették őket tőlünk, s barakkjukat magas fakerítés vette körül, hogy még belátni se lehessen hozzájuk. Munkára nem jártak, ha napközben felkísért egy őr valakit közülünk a törzsbe, vagy közülünk való szakács vagy gyengélkedő tartózkodott a tábor udvarán, arra rögtön ráordítottak, hogy forduljon el, úgyhogy jószerivel még az arcukat sem láttuk soha. Annyi mégis kiszivárgott, hogy vasúti alkalmazottak, elsősorban vezető állású értelmiségiek a MÁV különböző igazgatóságairól, az ország legkülönbözőbb területeiről. Hamarosan rádöbbentünk, hogy nyilvánvalóan utánpótlás érkezett az évek alatt megfogyatkozott rablétszám feltöltésére, és ismét felerősödött bennünk a régi gyanú, hogy a recski tábor nem tranzit jellegű, hanem megsemmisítő célzatú.

És akkor csoda történt. A hatalmas hegy, amelynek az oldalából a követ bányásztuk, megbillent és megindult lefelé. Kiderült róla, hogy nem is valódi hegy, hanem egy valamikori vulkán andezitté fagyott lávasapkája, ami most elvesztette egyensúlyát, és csúszni kezdett lefelé a nedves altalajon, megállíthatatlanul. Először csak néhány centit hetente, később nyolc-tíz centit naponta. Leradírozta a csillepályákat, az utakat, rácsúszott a drótkötélpálya feladóállomására, a rengeteg el nem szállított, összetört és faragott követ benyomta az erdőbe, aztán az erdőt hullámosra gyűrte maga előtt. Még ma is láthatók az öt-hat méteres talajhullámok a vízszintesen álló kiszáradt fákkal és az agyagba nyomott készre tört kővel. Mi, rabok, akkor igazán boldogok voltunk, és sokan égi jelnek tekintettük az eseményt. Ráadásul 1953 márciusában különös, vad hírek kezdtek terjedni a táborban különböző csatornákon, például ilyenek: Meghalt de Gaulle! Meghalt Adenauer! Meghalt Eisenhower! Elhunyt Sztálin generalisszimusz! Mint öreg rabok pontosan tudtuk, hogy az államférfiak tömeghalála nevetséges rémhír, melyet az operatív osztály nyomozói terjesztenek a besúgóik révén abból a célból, hogy megkeverjék a fejünket és elködösítsék a valódi információt, ami csak az lehet: a négy államférfi közül az egyik meghalt. De melyik? Éreztük – a ködösítés mértékéből –, hogy ez alighanem maga a generalisszimusz lesz, és végtelenül boldogok voltunk, amikor a táborban készakarva bent felejtett újságokból megtudtuk, hogy Sztálin valóban elpusztult. Optimista hangulatunkat csak növelte, hogy a nemrég beszállított kétszázötven vasutas rab – az utánpótlásunk – éppoly váratlanul és hirtelen eltűnt a táborból, mint ahogy ideérkezett. Szinte természetesnek tartottuk, hogy alig egy hónappal Sztálin halála után, áprilisban felolvasták néhány tucat régi rab nevét azzal, hogy szabadulni fognak.

NYESTE ZOLTÁN

Számomra máig ismeretlen okból én az első csoporttal szabadultam. Közeli barátaim és ügytársaim közül velem együtt csak dr. Ráczkövi Andor orvos szabadult. Nem tudja senki, hogy miért éppen mi, és miért nem a többi. Erről kár filozofálni, mert amikor a tábort véglegesen szétoszlatták, néhány olyan rabtársamat, akiről úgy tudtuk, hogy olyan valaki, akitől a rendszer nagyon fél, elengedték. Egy másikat, akitől nem volt félnivaló, azt még három évre lecsukták. Nem lehet ezt követni. Tény, hogy én 1953 áprilisában már otthon voltam.

Az elhelyezkedéssel is szerencsém volt, mert öt-hat heti álláskeresés után találtam egy tervezőirodát. Ipartervnek hívták, volt ott véletlenül néhány ismerősöm, akik beajánlottak. A dolog érdekessége, hogy Recskről úgy szabadultam, hogy aláírtam egy nyilatkozatot, aminek a szövegére teljesen emlékszem, így szólt: „Ha abból, ami velem itt és ezalatt az idő alatt történt, bármit bárkinek elmondok, annak büntetése 10 évi börtön, ha a cselekmény súlyosabban nem minősül." Természetesen szó nélkül aláírtam, akkor már mindent aláírtam volna, és hazamenve természetesen tucatnyi barátom feleségét vagy édesanyját értesítettem arról, hogy a férje vagy a fia ott van. De ennek a papírnak hasznát vettem álláskeresés közben, mert amikor az Ipartervben a személyzeti osztályvezetőnő és a párttitkár elé kerültem, mert ugye az álláskeresés Magyarországon akkor úgy ment, hogy hiába vett fel valakit a főmérnök, hogy neki kell egy szakember, amíg a párt és a személyzeti osztály rá nem adta az áldását, addig reménytelen volt. Nos amikor a személyzeti osztályvezetőnő, Kristófné megkérdezte, hogy honnan jövök, mit csináltam eddig, akkor hivatkoztam erre a papírra, hogy kérem, én nem beszélhetek, forduljon bizalommal az Államvédelmi Hatósághoz, ők majd megmondják. Nem tudom, hogy fordultak-e vagy nem, de felvettek. Ettől kezdve ott dolgoztam tervezőként, egészen a forradalom napjáig, tehát durván három éven keresztül.

FARKAS PÁL

1953. április 9-én szabadultam, 35 hónappal azután, hogy elvittek Kistarcsára. Aláírattak egy papírt, hogy nem beszélhetek Recskről stb., hogy Recskért semmi hátrány nem fog érni, hát ez egy nagy humbug volt, ahogy humbug volt akkor minden. Hátrányom lett a munkavállalásban, a tanulmányaimban, csak 1955-ben folytathattam esti iskolában. Miután elbukott a forradalom, ezért mentem el, hogy végre úgy élhessek, ahogy Magyarországon élhettem volna, ha nem ezek a kommunista maffiózók kaparintják kézbe a hatalmat. Nem félni, szabadon lélegzeni – ezt vették el tőlem.

Az áprilisi csoport szabadulása után azt hittük, hogy megkezdődött egy folyamat, és minden héten el fognak majd engedni pár száz embert. Nem így lett: 4-5 hónapig nem történt semmi. Arra gondoltunk, hogy épp úgy becsaptak minket, mint 1950-ben, amikor szabadítás ürügyén Kistarcsáról Recskre szállítottak bennünket; hogy az áprilisi csoportot egy másik táborba vitték át, és csak a mi megnyugtatásunkra híresztelik azt, hogy szabadultak.

PUSKA LAJOS

Az őrök kezdték mondogatni, hogy „maguk szabadulnak ám", de hát nem hittük el, sohase hittük el ezt a szót, hogy szabadulunk. Ez kacsa, ez nem igaz. Az utolsó időben akkor már találkoztunk a Magyar Közlönnyel a fa tetején meg a kőrakás tetején. Azt ugye, nem mi hoztuk be, ezt odatették, biztos az őrök. Meg ismételgették, hogy szabadulunk. És a végén tényleg.

Nagy Imre

A minisztertanács határozata az internálás intézményének megszüntetéséről és a kitiltások feloldásáról

Az alkotmányban foglalt alapelvek megvalósítása, valamint a törvényesség fokozottabb érvényesítése érdekében a minisztertanács az alábbiakat határozza:

1. A rendőrhatósági őrizet alá helyezés (internálás) intézménye megszűnik és az errevonatkozó jogszabályok hatályukat vesztik.

2. A minisztertanács utasítja a belügyminisztert, hogy a rendőrhatósági őrizet alá helyezéseket (internálásokat) legkésőbb az 1953. évi október hó 31. napjáig oldja fel és az internálótáborokat szüntesse meg.

3. A minisztertanács utasítja a belügyminisztert, hogy a jelen minisztertanácsi határozat kihirdetéséig elrendelt kitiltásokat (kitelepítéseket) ugyancsak október hó 31. napjáig oldja fel.

4. Ez a határozat nem érinti az egyes városokban (községekben) való letelepedés engedélyhez kötéséről szóló jogszabályok azokra is alkalmazandók, akikkel szemben a kitiltást a jelen határozat értelmében fel kell oldani. (MTI)

Hamarosan tényleg új szelek kezdtek fújdogálni. A sztálinista magyar kormány számára ösztönzés érkezett Moszkvából, hogy változtasson politikáján, hiszen az országban teljes a politikai és gazdasági csőd. Rákosi Mátyás kénytelen volt átengedni a vezetést Nagy Imrének, aki 1953 nyarán új kormányprogramot hirdetett meg, és eltörölte a kitelepítést és az internálást. A recski tábor körülményei ugrásszerűen megváltoztak. Az élelmezés mennyiségileg-minőségileg egyaránt feljavult, szinte hizlalni kezdtek bennünket. Megjavult a bánásmód, a munkahelyen megszűnt az ordítozás, a verés, megszelídültek a kemény brigádvezetők, a felügyelő ávós urak még azt is megengedték, hogy vasárnap strandoljunk az általunk kiásott, ismeretlen célú vizesgödörben, a Nagy Rabszolgatóban, a Csád-tóban, meg a Baszoga-tóban. A tábor bejáratánál hatalmas virágoskert pompázott, amit országos hírű rabszakemberek, virágkertészek hoztak létre és gondoztak. Aki akkor arra járt, azt hihette üdülőtáborba vagy Liszenko-féle növénynemesítő állomásra érkezett.

DR. FELVINCZI TAMÁS

1953-ban párt- és kormányhatározat alapján eltörölték az internálást, a kitelepítést, és szűkebb körben közkegyelmet is meghirdetett a kormány. Ezzel azonban a táborok sorsa még nem dőlt el, hiszen azokat föl kellett számolni. Ezt a rendkívül kellemetlen feladatot a Büntetés-végrehajtási Őrség kapta meg, amelyiknek azért mégis volt valami gyakorlata a fogvatartottak kezelésében és az ilyen fölszámolásokban is. Az Államvédelmi Hatóság a minisztertanácsi határozat megjelenése után azonnal kivonta a parancsnokait a táborokból, vagyis elhelyezte őket onnan. A táborok parancsnok nélkül voltak. A BV Parancsnokság arra az átmeneti időre, amíg az egész felszámolást végrehajtotta, kénytelen volt valamilyen parancsnokot odaállítani, aki bv-alezredes így került a recski tábor élére. Egyébként neki semmi köze sem volt ahhoz a táborhoz, vagy az Államvédelmi Hatósághoz.

– Ki volt Tóth Gyula alezredes?

– Tóth Gyula 1949-ben került a Büntetés-végrehajtási Őrséghez, a párt helyezte oda mint munkáskádert. Először a Budapesti Országos Büntetőintézet, a Gyűjtőfogház parancsnoka volt, majd számos más beosztást töltött be, részben a minisztériumban, részben más büntetőintézetekben. Jóindulatú ember volt, akitől minden durvaság távol állt. Beosztottai általában szerették. Azért helyezték Recskre, mert egyrészt alezredesi rangban volt, másrészt idősebb ember volt már akkor, és ez bizonyos tekintélyt adott neki. De sajnos ez a tekintély sem volt elég ahhoz, hogy simán lebonyolítsa a tábor felszámolását. Igen nehéz helyzetbe került, minthogy a tábor őrsége, amely az ÁVH állományába tartozott, rendkívül rosszindulatúan viszonyult hozzá, magyarul mondva nem akartak engedelmeskedni egy büntetés-

végrehajtási alezredesnek, hiszen az ÁVH-sok mélyen lenézték a bv-őrséget. Tóth alezredesnek rengeteg nehézséget kellett leküzdenie, tulajdonképpen egyedül volt, és nagyon gyakran telefonált különböző ügyekben Pestre segítséget és eligazítást kérve, hogy haladni tudjon a munkával.

Tóth Gyula

A recski tábor régi ÁVH-s személyzete, elsősorban az operatív osztály beosztottjai sértőnek érezték, hogy nekik egy bv-s parancsnok dirigáljon, sokszor keresztezték Tóth Gyula utasításait, és a háta mögött meggátolták szándékai kivitelében.

PÁRTAY TIVADAR

Amikor az új táborparancsnok megjött, sorakoztatott, és azt mondta, hogy én nem titkolom a nevem, Tóth Gyula vagyok, valaha cipész voltam. Aztán mindenféle reformokat ígért, hogy akinek panasza van, menjen hozzá. Na, de ez nem tartott soká, mert akik először feliratkoztak hozzá, azokat mindjárt össze-vissza verték a nyomozók, mert hát ott nem a táborparancsnok dirigált, hanem a nyomozócsoport.

DR. FELVINCZI TAMÁS

Az ÁVH villámgyorsan felszámolta a börtönügyi osztályát is, amelyhez ezek a táborok is tartoztak, és amikor felhívtuk az ÁVH központját és kértük a börtönügyi osztály illetékesét, hogy valami támpontot kapjunk a felszámoláshoz, azt közölték velünk, hogy a börtönügyi osztályt megszüntették és nem tudnak kapcsolni senkit. Arra a kérdésre, hogy hová lettek az osztály beosztottai, azt felelték, hogy ki ide,

ki oda, és azzal letették a kagylót. Tehát semmiféle együttműködésre sem voltak hajlandók.

– Hova kerültek azok az ÁVH-s parancsnokok, akiket Recskről leváltottak?

– Különböző helyekre, pontosan nem tudom, de arról van tudomásom, hogy volt olyan, akit letartóztattak, például a Budapesti Országos Börtön, a Gyűjtőfogház parancsnokát, egy bizonyos Bánkúti őrnagyot.

– Miért tartóztatták le?

– Az elkövetett törvénytelenségek miatt.

– Mit jelentett az, hogy az ÁVH nem adott felvilágosítást, nyilvántartást az internálótáborokról?

– Nem adták át a táborokban lévő fogvatartottak névjegyzékét, ami elemi követelmény ahhoz, hogy egy tábort fel lehessen számolni. Nem adtak át nyilvántartást arról, hogy időközben kik hunytak el, sem a fogvatartottak egészségi állapotáról és számos másról, letétekről például, azaz a fogvatartottak személyes tárgyairól. Tehát teljesen sötétben tapogatóztunk, és a bv beosztottainak kellett kimenni a táborokba és összeírni, hogy egyáltalán kik vannak ott. Nagy segítséget nyújtott aztán a körülmény, hogy egy törzsőrmestert az Államvédelmi Hatóság volt nyilvántartójából áthelyeztek a büntetés-végrehajtáshoz. Ez egy nagyon jóindulatú ember volt, és neki voltak kézzel írott följegyzései bizonyos adatokról, például az elhunytakról. Egyebek közt arról, hogy ezeket az elhunytakat milyen néven anyakönyvezték, mert nem mindig a saját nevükön, a halotti anyakönyvbe.

Az Államvédelmi Hatóság intézményeiben elhaltakat eleinte szabályszerű papírokkal adták át a temetőnek, de aztán előfordult, hogy hamis nevet írtak be a megfelelő okmányba, később pedig már semmilyen papírt sem adtak. Nekem annak idején egy temetőőr mesélte, hogy nem merték kérni a papírt, mert megfenyegették őket az ÁVH-sok.

– A személyes letéti tárgyakkal kapcsolatban mi volt a helyzet?

– Azokkal óriási problémáink voltak, tudniillik egyrészt nyilvántartás nem volt, másrészt teljesen össze voltak keveredve a letétek. Az értéktárgyak igen nagy számban hiányoztak, tehát jegygyűrűk, órák és ehhez hasonló tárgyak, amelyeket azután a Belügyminisztériumnak kellett megtérítenie.

– Miért nem volt nyilvántartás?

– Hát ezt pontosan nem tudom, egyesek úgy tartották az Államvédelmi Hatóságnál, hogy ezek az emberek úgysem szabadulnak ki többet, úgyhogy teljesen felesleges nyilvántartani a személyes tárgyaikat.

– Előfordult-e, hogy ÁVH-börtönben gyerek született?

– Igen, tudok ilyen esetekről. Velük is sok bajunk volt, míg megtalálták őket. Ismeretlen okból ugyanis az Államvédelmi Hatóság ezeket a gyerekeket hamis

néven anyakönyvezte, és valamelyik gyerekotthonban helyezte el őket. Hozzá kell tennem, hogy a gyermekeknek jó dolguk volt, megfelelő elbánásban részesültek, itt nem volt semmi hiba. A hiba ott volt, hogy amikor 1953-ban a szülők vagy a hozzátartozók keresték gyermeküket, akit két-három évvel korábban elvettek tőlük, mint ahogy az előírás is a börtönökben, nem tudtuk, hogy hol vannak. Tehát meg kellett őket keresni, és ez néha meglehetősen nehéz volt.

– Önnek is voltak ilyen személyes élményei?

– Igen, nekem is volt ilyen élményem. Egy később magas beosztásba került személy (akit feleségével együtt tartóztattak le) felesége már a letartóztatáskor mindenórás volt, és gyermekét az Országos Büntetőintézetben szülte meg. Az Államvédelmi Hatóság a gyermeket hamis néven anyakönyvezte, és elhelyezte az egyik budapesti gyermekotthonban. Amikor a Büntetés-végrehajtási Parancsnokság újra átvette 1953-ban ezeket a börtönöket, azonnal levélírást és látogatást engedélyezett az ott fogva tartott személyeknek. Ekkor derült ki, például ennél a személynél is, hogy ő azt hitte, hogy a gyermek az anyával együtt a börtönben van, de egyik helyen sem volt. A keresés nagyon nehéz volt, mert nem kevés akadályozója akadt. Neveket nem akarok és nem is tudok most már mondani, de egyesek úgy gondolták, hogy nem érdekünk és nem a mi feladatunk, hogy az ÁVH által eldugott gyerekeket megkeressük. Én pedig azon a véleményen voltam, hogyha nem is mi csináltuk ezeket a törvénytelenségeket, föltétlenül hozzá kell járulnunk ahhoz, hogy amennyire lehet, jóvátegyük ezeket a szomorú eseteket.

– Tanúja volt annak, amikor a nevezett asszony megtudta, hogy megvan a gyereke?

– Nem, mert őt még akkor nem engedték ki, ez csak később következett be, és az ügyben az asszonynak a testvére járt el. Meg kell mondanom, hogy nagyon lelkesen és lelkiismeretesen. Azt azonban el kell mondanom, hogy amikor a gyermekre rábukkantam egy gyermekotthonban, még nem volt százszázalékosan biztos, hogy ez a keresett gyermek, viszont olyan jellegzetes vonásai voltak a gyermeknek, hogy tudtam, aki a szülőket ismeri, az föltétlenül ráismer. Nagy örömmel konstatáltam aztán, hogy az a bizonyos sógor kiment a gyermekotthonba, és azonnal azt mondta, hogy igen, ez a húgom gyermeke.

– A táborok felszámolásával együtt került sor a közkegyelem végrehajtására is. Mi volt ezzel kapcsolatban a Büntetés-végrehajtási Parancsnokság szerepe?

– 1953 nyara, amikor mindez történt, rendkívül mozgalmas időszak volt a Büntetés-végrehajtási Parancsnokság életében. Mondhatom, éjt nappallá téve kellett dolgoznunk, ugyanis nemcsak a táborokat kellett fölszámolnunk, hanem azt az igen sok elítéltet is szabadon kellett engedni, akire a közkegyelem kiterjedt. A kormányzatnak volt egy olyan óhaja, hogy a szabadulók lehetőleg ne csoportosuljanak vasútállomásokon vagy más nyilvános helyeken, és azt kívánták, úgy szervezzük, úgy

ütemezzük a szabadon bocsátásokat, hogy csoportosulásokra ne kerüljön sor. Ez abban az időben, amikor komputerekről még szó sem volt, borzasztó nehéz feladat volt, ugyanis figyelembe kellett venni, hogy az ország melyik részén, hányan szabadulnak, és milyen irányba utaznak, hogy olyan vasúti csomópontokon, mint például Szolnok vagy Győr, vagy ehhez hasonló frekventált helyeken ne jöjjön össze nagyobb tömeg a szabadult elítéltekből. Erre egy óriási, szoba nagyságú táblázatot kellett csinálni, ahol pontosan be kellett jelölni, hogy honnan, mikor, mennyi elítélt szabadul. Nagyjából sikerült ezt végrehajtani, mert rendbontásra nem került sor sehol.

1953 augusztusában végre elkezdődtek a szabadulások a recski táborból.

BALÁZS ISTVÁN

Felállt a táborparancsnok és elbúcsúzott tőlünk. Nagyon rendes embernek ismertem meg. Azt mondta: „Emberek, maguk kimennek egy más világba. Első és legfontosabb, hogy ne járjon a szájuk."

PUSKA LAJOS

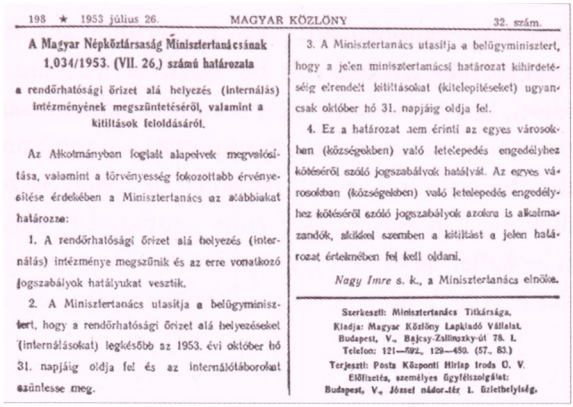
Hát úgy engedtek el, hogy menjen haza szépen, próbáljon beilleszkedni a demokráciába, magának bűne nem volt. Aláírattak velem egy papírt, hogy tíz évig nem mondom meg, hogy mi történt itt. Tetszik érteni?

BALÁZS ISTVÁN

Megkaptuk a szabadulási papírt, amin Tóth aláírása volt, meg is van itt a táskámban, és akkor, kérem szépen, elmentünk a kapuig. A kapunál éppen lement egy ávós egy kisebb teherkocsival és azt mondja: „Tessék felszállni, levisszük a pályaudvarig." Nem, mi gyalog megyünk le. A bizalmatlanság százszázalékos volt. Lent csoportosan körülálltak a nők, hogy mit tudom én, Gilicze Feri fent van-e a táborban? Dehogy mertem én egy szót szólni! Mint a süket meg a vak, beültünk a kupéba. Somóczyval együtt mi Pestre jöttünk, és kérem szépen a Somóczy még egy nagy csokor virágot vett a feleségének és a két lányának. Azt mondja, legalább virággal menjen haza. Hát én meg azt az utat választottam, hogy először hazamegyek édesanyámhoz. Hazamentem anyámhoz, és már nem volt kinn a neve... a temetőben volt.

PUSKA LAJOS

Kérem szépen, mikor hazaértem Göllére, a házunkban két lakót találtam. A családom kint volt egy tanyán négy kilométerre Göllétől. Egyedül, egymaga. Hát oda

198 ★ 1953 július 26. MAGYAR KÖZLÖNY 32. szám.

A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 1.034/1953. (VII. 26.) számú határozata

a rendőrhatósági őrizet alá helyezés (internálás) intézményének megszüntetéséről, valamint a kitiltások feloldásáról.

Az Alkotmányban foglalt alapelvek megvalósítása, valamint a törvényesség fokozottabb érvényesítése érdekében a Minisztertanács az alábbiakat határozza:

1. A rendőrhatósági őrizet alá helyezés (internálás) intézménye megszűnik és az erre vonatkozó jogszabályok hatályukat vesztik.

2. A Minisztertanács utasítja a belügyminisztert, hogy a rendőrhatósági őrizet alá helyezéseket (internálásokat) legkésőbb az 1953. évi október hó 31. napjáig oldja fel és az internálótáborokat szüntesse meg.

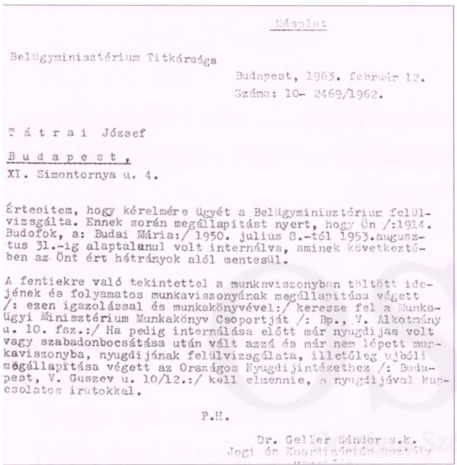
3. A Minisztertanács utasítja a belügyminisztert, hogy a jelen minisztertanácsi határozat kihirdetéséig elrendelt kitiltásokat (kitelepítéseket) ugyancsak október hó 31. napjáig oldja fel.

4. Ez a határozat nem érinti az egyes városokban (községekben) való letelepedés engedélyhez kötéséről szóló jogszabályok hatályát. Az egyes városokban (községekben) való letelepedés engedélyhez kötéséről szóló jogszabályok azokra is alkalmazandók, akikkel szemben a kitiltást a jelen határozat értelmében fel kell oldani.

Nagy Imre s. k., a Minisztertanács elnöke.

Szerkeszti: Minisztertanács Titkársága.
Kiadja: Magyar Közlöny Lapkiadó Vállalat.
Budapest, V., Bajcsy-Zsilinszky-út 78. I.
Telefon: 121—592., 129—450. (57., 83.)
Terjeszti: Posta Központi Hirlap Iroda Ü. V.
Előfizetés, személyes ügyfélszolgálat:
Budapest, V., József nádor-tér 1. üzletbelyiség.

Magyar Közlöny

Másolat

Belügyminisztérium Titkársága

Budapest, 1963. február 12.
Száma: IO- 2469/1962.

T á t r a i József

B u d a p e s t ,
XI. Simontornya u. 4.

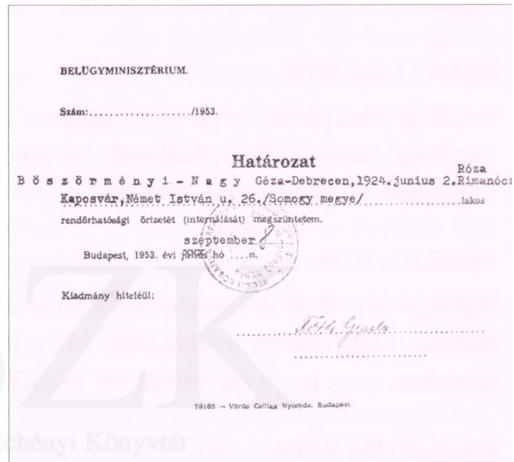
Értesítem, hogy kérelmére ügyét a Belügyminisztérium felülvizsgálta. Ennek során megállapítást nyert, hogy Ön /:1914. Budafok, a: Budai Mária:/ 1950. július 8.-tól 1953.augusztus 31.-ig alaptalanul volt internálva, aminek következtében az Önt ért hátrányok alól mentesül.

A fentiekre való tekintettel a munkaviszonyban töltött idejének és folyamatos munkaviszonyának megállapítása végett /: ezen igazolással és munkakönyvével:/ keresse fel a Munkaügyi Minisztérium Munkakönyv Csoportját /: Bp., V. Alkotmány u. 10. fsz.:/ Ha pedig internálása előtt már nyugdíjas volt vagy szabadonbocsátása után vált azzá és már nem lépett munkaviszonyba, nyugdíjának felülvizsgálata, illetőleg újbóli megállapítása végett az Országos Nyugdíjintézethez /: Budapest, V. Gusev u. 10/12.:/ kell elmennie, a nyugdíjával kapcsolatos iratokkal.

P.H.

Dr. Geller Gyula s.k.
Jogi és Kegyadományügyi Osztály

Tátrai József felmentése

BELÜGYMINISZTÉRIUM.

Szám:...../1953.

Határozat

Rózsa
B ö s z ö r m é n y i - N a g y Géza-Debrecen,1924.június 2.Rimanóc
Kaposvár,Német István u. 26./Somogy megye/.....lakos
rendőrhatósági őrizetét (internálását) megszüntetem.

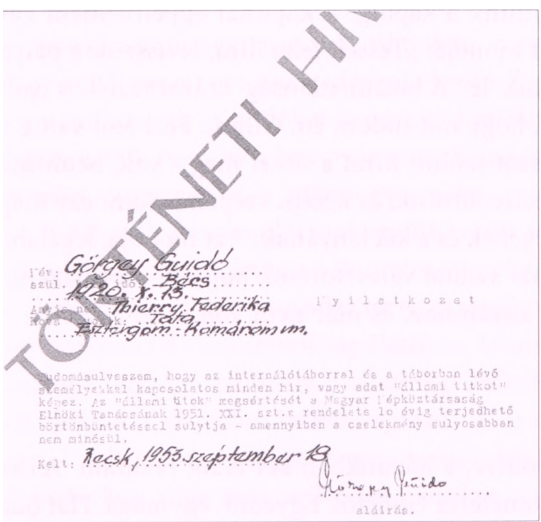
szeptember
Budapest, 1953. évi ..... hó .....n.

Kiadmány hiteléül:

.....

79185 → Vörös Csillag Nyomda, Budapest.

Böszörményi-Nagy Géza szabadító határozata

Név: Görgey Guidó
szül. Pécs
1920. V. 13.
Anyja neve: Thierry Fadrika
Lakása: Tata,
Bánom. Komárom vm.

Nyilatkozat

Tudomásulveszem, hogy az internálótáborral és a táborban lévő személyekkel kapcsolatos minden hír, vagy adat "állami titkot" képez. Az "állami titok" megsértését a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1953. XXI. szt.r rendelete 10 évig terjedhető börtönbüntetéssel sújtja - amennyiben a cselekmény súlyosabban nem minősül.

Kelt: Tacsk, 1953 szeptember 13

Görgey Guidó
aláírás.

Görgey Guidó titoktartási nyilatkozata

TÖRTÉNETI HIV

mentem haza... Ezerkettőszáz forintot kaptam, mikor hazajöttem, a három évnek ez volt a gyümölcse. És ezt sem pénzben kaptam meg, hanem utalványban, a postán lehetett beváltani. A postás jó barátunk volt. Mikor hazajöttem, átvittem az utalványokat, beváltotta. De Recsken ezek ráütötték a recski pecsétet. Másnap tudták a faluban, hogy Recsken voltam. Tetszik érteni, addig nem tudták. Én hiába tagadtam, hogy Recsken voltam. Ez volt szeptemberben, decemberben innét a házamból elment az egyik lakó csak úgy, minden további nélkül a faluból, én meg akkor, kérem, rögtön jöttem, és beköltöztem ebbe a lakásba. Nekem senki nem szólt, hogy mit csinálok, minek költöztem be. Kérem szépen, utána elment a másik, akkor meg hazahoztam az apósomat, anyósomat, azok meg beköltöztek a hátuljába. Tehát így jöttünk vissza, majdnem hogy erőszakkal, mert a kulcsot nem kaptuk vissza, azt elvitték a tanácshoz, még máma is ott van talán, mert nem mentem el érte.

BINDER GÉZA

Énrám 1953. szeptember 11-én került sor. Lejött a táborparancsnok-helyettes, és felolvasta név szerint, hogy kik fognak szabadulni, hogy ezek menjenek át a 3. barakkba. Voltunk vagy százötvenen. Akkor már az ávósok szürke ruhában voltak, nem zöldben. Akkor jött a táborparancsnok, a Tóth Gyula, és azt mondta, hogy emberek, maguk szabadok... Már előtte egy pár hónappal az ávósok nem tegeztek bennünket, és nem kellett vigyázzba állni előttük. Azt mondta Tóth Gyula, hogy a miniszterelnökünk felszabadította magukat. Volt, aki büntetlenül volt itt és dolgozott, szenvedett, ezektől köszönettel vesszük. Akkor kiosztotta a jutalmat, hogy ki mennyit dolgozott. Én 600 Ft-ot kaptam.

Akkor elvittek bennünket egyenként a raktárhoz, ahová a ruháink be voltak dobálva. (Kistarcsán én szépen összekötöttem a ruhámat.) Vártam, hogy az én ruhámat adják ide. Ledobáltuk a rabruhát, és adtak nekünk egy nadrágot és egy kabátot. Mondom az ávósnak, hogy nekem volt gyűrűm is és pénztárcám is, és abban pénz volt, meg volt karórám is. Az ávós azt mondta, hogy keresse, ahol leadta. Mondom, itt adtam le. Azt mondja, akkor elkeveredett. Így aztán kaptam egy ócska, foltos nadrágot meg egy rossz kabátot.

A katonák kikísértek bennünket az állomásra. Voltunk úgy negyvenen. Kaptunk vonatjegyet még fenn a táborban. Felszálltam a vonatra. Még mindig letaglózott állapotban voltam. Először a nővéremhez mentem. Bemegyek oda, és nem is tudtunk szólni, csak sírtunk. A lakásomba nem mehettünk vissza, mert egy pártember lakott benne, és minden bútorunkat széthordták a pártemberek. Megmondta a szomszédom, hogy ki vitte el a kredencet, ki vitte el az ágyakat... Eleinte megpróbáltam visszaszerezni a bútoromat. Mentem érte, de ezek az emberek be sem engedtek, mert azt mondták, hogy nekik ezt a demokrácia adta.

Mikor a családommal találkoztam – őket is visszahozták Hortobágyról – a legkisebb fiam nem ismert meg. Kérdezte, hogy ki ez a bácsi? Mikor találkozott a család, mindenki sírt. A feleségem mondta: „Apuka, mivé lettünk?! Oda lett három év az életünkből."

Először a Mátravidéki Erőműhöz mentem, ahonnan elküldtek, hogy megbízhatatlan vagyok. Aztán elmentem pályamunkásnak, és közben elkezdtem egy tanfolyamot végezni, de a helyettes pályamester azt mondta, hogy én nem járhatok oda, mert megbízhatatlan vagyok. Nyilas volt, most meg pártember lett. Ilyen kétszínű, kétkabátos, köpönyegforgató. Voltak ilyenek.

– Rehabilitáltak?

– A hatvanas években bementem a BM-be, és kerestem Solymosi József ezredest, aki ott volt Recsken. Azt mondta: „Szervusz, te himpellér! Mi járatban vagy?" Mondom, hogy miért jöttem. Erre azt mondta: „Későn jöttél. Már adtunk pénzt, ötezer, tízezer forintot, kinek hogyan. Miért nem jöttél két évvel ezelőtt?" Pénzt már nem tud adni. Mondom: „Akkor utaltass ki Hatvanban egy házhelyet. Nekem az is jó. Nincs lakásom, akkor építeni fogok."

Alighogy hazaértem, már jöttek a Műszaki Hivatalból. Kérdezték, hogy: „Maga hol járt, hogy azonnal házhelyet kell kiutalni magának?" „Hát Pesten jártam" – feleltem nekik. Hamarosan kiutalták nekem hét forintért négyszögölét. Ez lett nekem az internálásból a Solymosi József révén. De rehabilitálni nem rehabilitáltak.

PÁRTAY TIVADAR

1953. szeptember 14-én szabadultam Recskről. Egy női sínadrágban és síblúzban meg egy rossz katonaköpenyben és báránysüvegben érkeztem meg a Széher útra. Utána vagy két hétig próbáltam összeszedni magam. Meg kell mondanom, hogy én viszonylag nem voltam rossz állapotban. Lefogytam tizennyolc kilót, de az nem is volt sok nekem. De semmilyen perspektívát nem láttam, sehol nem vettek föl bennünket, hát hiába volt a nagy recski elbocsátás. Először is behívtak a rendőrségre és rendőrségi felügyelet alá akartak helyezni, mire közöltem a pasassal, egy rendőrszázados volt itt az utcában, hogy álljon meg a menet. Nem köztörvényes bűnöző vagyok, nem lehet ref. alá helyezni. Nem is helyeztek ref. alá.

Aztán találkoztam az utcán dr. Balogh Györggyel, aki régen országos titkár volt a Kisgazdapártban, és akkor az Autókernek volt a főkönyvelője. Így kerültem az Autókerhez, a Liszt Ferenc térre, trógernek. Nem sokáig voltam ott, fél évig, mert összetalálkoztam kapuvári és soproni ismerősökkel, és rajtuk keresztül a Kapuvári Vaskombinát és a Soproni Cipészek anyagbeszerzője lettem egy jó darabig, aztán elkerültem a Belspedhez a kikötőbe rakodómunkásnak, mert pénzt kellett keresnem, és egymás után születtek a gyerekeim: '54-ben, '55-ben, '56-ban. Kétféle-

képpen lehetett pénzt keresni: vagy megalkudott az ember, vagy pedig nehéz testi munkát végzett. Hát én az utóbbit választottam. Száztíz kilós ládákat kellett hajóra, uszályra cipelni, de nagyon jól kerestünk, kb. háromszorosát az átlagnak.

TABÓDY ISTVÁN

Az én szabadulásom baljós előjelekkel indult. Amikor engem szólítottak és beosztottak egy viszonylag kis csoportba, ott mindenki megdöbbent, mert azt gondolták, hogy ahová én kerülök, ott nem szabadulás lesz, hanem nagyon rossz vég várható. Ez volt az összes csoport között a legkisebb létszámú. Aztán mi jártunk a legjobban mégis, mert ellenünk semmiféle vádat nem tudtak összehozni. Volt, akit elvittek bíróság elé, volt, akit utána még sok évre elítéltek, sőt úgy tudom, volt, akit kivégeztek, de minket még rendőri felügyelet alá sem helyeztek, hanem egész egyszerűen kiengedtek minket. Az őr, amikor a szabadulócédulámat odaadtam, megkérdezte tőlem: „Tabódy, elmegy papnak?" Mondom: „Elmegyek." Idézhetetlen káromkodást mondott, odaadta a cédulát, és azt mondta, hogy takarodjon innen!

– Hogyan alakult a sorsod 1953 után?

– Elmentem a kazánfalazókhoz egy évig rakodómunkásnak, mert önmagamat akartam ellenőrizni, hogy ne egy ilyen rabpszichózis alapján menjek papnak, de aztán az Úristen félreérthetetlenül megint úgy sarokba szorított, hogy '54-ben fölvettek a Szemináriumba. 1955. május 3-án az Állami Egyházi Hivatal kitiltott azzal az indoklással, hogy nem lehetek a demokrácia hű papja. De semmiféle előzmény nem volt. Akkor a püspököm megkérdezte, hogy fönntartom-e a szándékomat. Mondtam neki, hogy fönntartom. Azt mondta, keressek magamnak egy könnyű állást, és ő azt a pénzt, amit a Szemináriumba értem befizetne, azt odaadja nekem, és tanuljak tovább. Továbbtanultam, és 1956. október 11-én, miután Hegedüs miniszterelnöknek írtam egy levelet, az ő külön utasítására visszavettek a Szemináriumba.

Így lényegében teljesen kimaradtam az '56-os eseményekből, noha hét hónapot ültem miatta főbüntetésként, és mellékbüntetésként az anyám belehalt az izgalomba. Ugyanis Mindszenty bíboros, aki engem gyerekkorom óta ismert, üzent értem kiszabadulása után, hogy menjek föl hozzá, és azt az utasítást adta, hogy az Egyházügyi Hivatal irattárát biztosítsuk, menjünk ki tíz kispappal és lakjunk ott. Ki se mentem, mert már nem is lehetett kimenni – bejöttek az oroszok –, de azért a cselekményért, hogy a tíz kispapot kijelöltem, hét hónapra ítéltek, napra annyira, amennyit vizsgálati fogságban voltam, de elrendelte a bíróság, hogy engem vissza kell venni a Szemináriumba, és '58-ban pappá szenteltek. A püspököm sajnos azt mondta nekem, hogy menjek vissza még egy évre a Szemináriumba, hogy egy kicsit paposodjak, mert a katonai stílus még most is bennem van. Lényegé-

ben ez lett a vesztem, mert engem jelöltek ki az úgynevezett seniornak, én voltam az összes többi kispap összekötője az elöljáróság felé, és hát lényegében én kormányoztam ottan kispapi szinten a dolgokat. Becsültek a kispapok, szerettek, az információkat első kézből továbbadtam nekik mindig, de végül jött egy törés az életünkben. Akkoriban a Szentszék kifejezetten ellenezte az úgynevezett papi békemozgalmat, és minket mindenáron el akartak vinni békegyűlésre. A kispapok legnagyobb többsége ellenállt, a legvégsőkig is, még a püspökök sem tudták őket rávenni, és akkor hetvenötünket kizártak a Szemináriumból. Én ebből a hetvenötből saját tapasztalataim alapján megszerveztem egy földalatti szemináriumot, ami lényegében nem volt törvénybe ütköző, és gondoskodtam róla, hogy a vizsgákat világhírű professzoroknál tehessék le, akik többnyire a jezsuita rendbe tartoztak... Tehát rendesen vizsgáztak, a pápai nuncius külön engedélyével, aki anyagilag is támogatott minket. Pappá szenteltünk közülük tizenhetet.

Ezért perbe fogtak, s hiába hivatkoztam arra, hogy semmiféle törvény nem tiltja a papszentelést, és nincs meghatározva az, hogy csak templomban lehet papot szentelni, ennek ellenére kémkedés, hazaárulás, szervezkedés vezetésének vádjával, mivel a Vatikánnal érintkezésben voltam, tizenkét évre ítéltek, amit végig le is ültem. 1961-ben kezdődött a per és a letartóztatás is.

– Tizenkét évet ültél?

– Leültem. Így 1945 után összesen tizenkilencet. Az utolsó két hónapot Casaroli bíboros itteni ügyködése folytán elengedték, ami nevetséges dolog volt, mert nekem két hónapom volt hátra, a paptársamnak meg, akit aztán nagy fénnyel kiengedtek, egy hónapja. Hirtelen dobtak ki a börtönből, mert nem akartam kimenni, nem akartam elfogadni... Olyan hirtelenül dobtak ki, hogy nem vettem észre, hogy mi nyom a bakancsomban, ami amúgy is tizenkét évig száradt a zsákban. Csak mondtam, hogy nyom a bakancs. Este, amikor hazaértem Révfülöpre, és lehúztam a bakancsot, láttam, hogy egész nap egy golyóstollbetéten járkáltam, mert még azt sem engedték, hogy megnézhessem, mi nyomja a lábamat.

GORTVA GYULA

Miután szabadultam, kértem magamat vissza a párt sorai közé. Munkásember voltam és munkás is maradok. Nagyon sokan nézték ezt, hogy ennyi év után nem változott meg ez az ember. Nem változtam meg! Recsk után, mikor szabadultam, rögtön hozzáfogtam az ügyem tisztázásához. A Központi Bizottságtól kértem a tagságba az újrafelvételemet. A Pártkongresszus visszaadta a könyvemet. Tízezer forint pénzjutalomban részesültem. Féltem is, amikor kijöttem az Országházból, mert ahogy a tízezer forintot felvettem, jöttek oda, hogy adjam át ügyvédnek, az majd képviseli az ügyemet. Azt mondtam, hogy nem! Az államot nem fogom

beperelni. Közben jött 1956. Itthon tízen szerveztük volna meg a pártot, de ebből csak nyolcan jelentünk meg a Tanácsházán, és utána hát szintén jártam szemináriumokra, fejlesztettem magam. 1972-ben mentem rokkantsági nyugdíjba 1666 forinttal. De közben elvesztettem a szememet, a jobb szememet kiütöttem, teljesen menthetetlen volt. Kétszázhuszonnégy forintot állapított meg az akkori orvosi bizottság, de egy fillér kártalanítást sem kaptam. Ők azt mondták, hogy Gortva elvtárs, mint brigádvezetőnek, mindent megadunk magának, csak hát jöjjön dolgozni. És a kártalanítást akkor mellőzték. Most 4329 forint a nyugdíjam. Nyugdíjazásom után árvalányhajjal kereskedtem Szentkúton. Ott annak mindig kelete volt. A feleségem cukrot árult. Aztán fillérekből lett a forint. Kaptam engedélyt a tanácstól, hogy árulhatok. Hát valamiből élni kellett.

ZICHY PÉTER

Az én kálváriám ezzel nem ért véget, reffel szabadultam, és Recsk után még kilenc évig voltam rendőri felügyelet alatt. Segédmunkás voltam. Ami elképzelhető, minden munkát csináltunk a rakodástól kezdve a csemeteápolásig. Kerti munka, erdősítés, gyérítés, és mindenben benne voltam egészen '62-ig. Utána feljöttünk Budapestre, és itt voltam villanyszerelő-segédmunkás a KÉV-nél, most az a KÉV-Metro. Letettem a szakmunkásvizsgát, és az akkoriban nyílt Magyar Közlekedési Múzeum felújítási munkáinál két évet dolgoztam. A múzeumnál voltam karbantartó villanyszerelő egészen '82 októberig, aztán decemberben kerültem a Magyar Államvasutak vezérigazgatóságához, szintén mint karbantartó villanyszerelő. Onnan is mentem nyugdíjba.

– 1956-ban módodban állt volna, hogy emigrálj. Miért nem tetted?

– Akkor már nős voltam, sőt a kislányom is élt már, és az egyik döntő motívum az volt, hogy itt maradtam, hogy a lányomnak akkoriban elég rossz volt a fizikai állapota, rossz körülmények között éltünk, alultáplált volt. Aztán én nekivágjak egy határnak? Mert hát én aztán tudom, hogy mi az. Ezt nem lehetett megtenni.

– A gyerekeid sorsában jelentett még valamit a származás?

– Igen. Hiába voltam villanyszerelő. Azt mondták, nem számít, hogy most micsoda! Az számít, hogy kicsoda volt!

– És az unokáknál?

– Nem. Nem hiszem. Iskolai vonalon már nem.

KISS DÁNIEL

1953 őszén, amikor megkaptam a szabadulólevelemet, nem mehettem ki a kapun, hanem visszavittek a kistarcsai internálótáborba és rögtön betettek a fogdába. Nem zárták rám a fogdaajtót, de az őr közölte velem, hogy az én esetemben egy

bizottság még várható. Így vártam egy-két napot, és egyszer egy délelőtt fölhívtak a parancsnokságra, ahol egy ÁVH-s ezredes több tiszt társaságában közölte velem, hogy az én ügyem annyira speciális – értve ezen, hogy a kezem gúzsbakötés közben leégett –, hogy ezt szabadulásom esetén az imperialisták kihasználhatják propagandacélokra, és őneki az a véleménye, hogy amennyiben én erről bárkinek beszélnék, akkor többéves börtönbüntetést kaphatok. Megkérdeztem, hogy mi van akkor, ha az esetről más beszél, hiszen ez köztudott volt a recski táborban. Ekkor azt közölte velem, hogy ez őt nem érdekli, ez kifejezetten az én kijelentésemre vonatkozik, mert az bizonyítéknak számít, és amennyiben nem beszélek, akkor ők engem békén fognak hagyni, és nyugdíjat is kapok.

– Hány éves voltál akkor?

– Akkor voltam 23. évemben. Ezt követőleg aláíratta velem ezt a megállapodást, hogy én elismerem, hogy ez üzemi baleset volt. Szabadulásomat követően körülbelül két-három hónappal egy levelet kaptam, mely szerint felkértek arra, hogy a büntetés-végrehajtási kórházparancsnokság balesetvizsgáló bizottsága előtt jelenjek meg ügyem felülvizsgálata érdekében, mégpedig 1953. december 22-én. Elmentem a régi OTI épületébe, ahol egy háromtagú bizottság volt jelen. Tagja volt az a Gáti Béla ávós őrnagy is, aki engem operált. Felvettek egy jegyzőkönyvet, amiben az van, hogy a kistarcsai internálótáborban 1951. október 21-én ilyen és ilyen paragrafusok szerint meghatározott baleset ért. A baleset olyképpen következett be, hogy a sérült kezem megégett. Holott 1951. október 21-én történt velem ez az eset Recsken a fogdán, tehát én nem lehettem Kistarcsán. Ebből még az is következik, hogy a hatóságok 1953 decemberében úgy döntöttek, hogy Recskről nem fognak beszélni, és írásban sem fogják elismerni a létezését. Ezt követően az történt, hogy elhelyezkedtem egy szövetkezetben, ahol senki nem tudott semmit rólam, az aláírt papír szellemében hallgattam. És egy reggel, amikor bementem a szövetkezetbe, akkor mindenki felállt. Így köszöntöttek. Kiderült, hogy az Amerika Hangja bemondta az esetet.

GÁBORI GYÖRGY

Mielőtt elmondanám a szabadulásomat, el kell mesélnem egy ezzel kapcsolatos eseményt. 1953 tavaszán történt. Éjszaka volt. Berúgják a barakk ajtaját, és visznek kihallgatásra. Amikor leugrottam az ágyról és belebújtam a csizmába, akkor még megjegyeztem a Faludynak, hogy Gyurkám, most esküszöm neked, nem csináltam semmit, nem tudom, miért visznek.

Bevisznek a kihallgatói szobába, a törzsbe. Az íróasztal mögött ült egy civil ruhás tiszt, akit soha életemben nem láttam. Azt mondja: „Gábori, foglaljon helyet!" Helyet foglaltam. Azt mondja: „Mit kér? Tessék, gyújtson rá! Kér kávét? Kér enni?"

Hű, gondoltam magamban, ez egy rossz helyzet, ha én ennyi mindent kapok itt a törzsben, akkor itt valami baj van. De akár hiszed, akár nem, nem volt baj. Azt mondja nekem az előadótiszt: „Gábori, hajlandó volna a gép mellé ülni és leírni a Faludy Gyurkának a Zsuzsához írt versét?" „Előadó úr, kérem, nem tudom, miről beszél. Hát itt van a Faludy, miért pont engem? Hát hívja föl a Faludyt, kérdezze meg!" Azt mondja: „Nézze, én azért választottam magát, mert én tudom, hogy Faludy ezt nem fogja bevallani, hogy ő írt ilyen verset. De én biztosítom magát, semmi baja nem fog történni se neki, se magának. Tegye meg nekem, írja le!"

Gondolkoztam és megkérdeztem: „Mondja, előadó úr, mit ér ez meg magának?" „Mit kér?" „Előadó úr, kapok három csomag cigarettát, kapok egy darab kenyeret, és akkor leírom a verset." Hozatta, leültem a géphez és leírtam a Zsuzsa-verset. Ideadta a cigarettát, és még szemtelen is voltam, mondom, elvehetem még, ami ott van az íróasztalon? Volt még egy fél csomag cigaretta, meg egy alma, azt is elkértem. Hívta az őrt, visszakísért. Sem Gyurkának, sem nekem nem lett semmi bajom. A cigarettát természetesen elosztottuk. Ez volt Faludy György első igazán jelentékeny ellenértéke a ki nem adott verséért.

– Mit gondolsz, miért írattatta le veled a verset?

– Nem tudom. Olyan döbbenetes volt, hogy egy ávós tiszt lejön Pestről, megveszteget engem, amikor tudja, hogy lebukhat ő is, ha én nagyon akarom. Azt mondotta, hogy ő nagy tisztelője Faludy Villon-fordításának, és nagyon szereti a költészetet. De ennél többet nem mondott. Az volt számomra a döbbenetes, hogy még alkudni is lehetett vele. Soha többé az életemben nem láttam.

No most, rátérve a szabadulásomra: 1953. augusztus végén vagy szeptember elején történt. És amikor kiszabadultam, fölkerestem Faludy Gyurkának a feleségét, Zsuzsát és elmondtam neki a Zsuzsa-verset.

FALUDY GYÖRGY

Recskről 1953. szeptember 17-én szabadultam, a dátumot nehéz elfelejteni. Az utolsó csoporttal jöttem, úgyhogy a feleségem azt hitte, már nem szabadulok, hanem elvittek valami más intézetbe. A szabadulás eleinte rettenetes boldogságot jelentett, hogy nem jár valaki mögöttünk, hogy az ablakon ki lehet látni, hogy széken lehet ülni, hogy gyufát lehet zsebben tartani, és így tovább, hát szóval a szabadságnak azok a természetes és primitív dolgai, amiket itt kinn mindenki megszokott és nem tudja elképzelni, hogy ezek nélkül éljen, ami örök örömet ad az embernek... Én harmincöt esztendeje vagyok boldog amiatt, hogy szék van alattam, hogy sétálni tudok, szóval a szabadságot most tudom csak igazán értékelni, életem második felében. Én addig természetesnek tartottam.

– Miért emigráltál újból?

– Hát ez egy nagy vita volt a feleségem és köztem. A feleségem '56-ban, az akkori Népszavában három cikket írt az ÁVO-ról. Ez azt jelentette volna, hogyha maradunk, akkor őt becsukják, nem lehetett tudni, mennyi időre. Nem akasztják föl, de mindenképpen becsukják, és én ezt nem akartam. Magam is abban a helyzetben voltam, hogy nem voltam biztos benne, hogy velem mi történik, ha maradok. És Recsk után még egy börtönt az ember nem tud élve kibírni, ezt is tudtam. Ezenkívül sok mondani- és írnivalóm volt még. Ha nem lett volna, talán maradtam volna, de sok minden volt, amit csak külföldön lehetett elmondani. Úgyhogy a lelkiismeretem vitt oda, de rendkívül keserűen mentem ki, mert hiszen magyar költő vagyok.

– Hova utaztál?

– 1956 után először Londonba mentem, ott az Irodalmi Újságot szerkesztettem több évig, aztán amikor a feleségem meghalt, akkor elmentem másfél évre Firenzébe és Málta szigetére. Aztán meghívtak Kanadába a barátaim, ott tanítottam a Columbia egyetemen, és azóta mindenféle egyetemeken tanítok most is, ami nagy öröm nekem és rengeteg könyv.

Most jelent meg a huszonkettedik könyvem.

Nem minden rabot engedtek szabadon Recskről. Egy részüket bíróság elé állították, és mondvacsinált ürügyekkel súlyos börtönbüntetésre ítélték.

DR. SZTÁRAY ZOLTÁN

A tábor zömét 1953. szeptember közepéig szabadon bocsátották. 1953 őszén nem lakhattunk már többen a táborban, mint nyolcvanan-százan. Bennünket a régi barakkjainkból áttettek a vasutasok barakkjába. Hosszú ideig fogalmunk sem volt, hogy mi történik velünk, senki semmit nem közölt. Valamikor október közepén aztán mégis több embert hívtak, és valaki észrevette, hogy fent a parancsnoksági épület előtt állt egy rabszállító autó, ezeket az embereket ebbe rakták bele és az autó elvitte őket. Ekkor vált nyilvánvalóvá, hogy valahová, egy másik, ugyancsak zárt intézetbe visznek el minket és nem szabadítanak. Valaki kitalálta, hogy nem lehetetlen, hogy bennünket bíróság elé állítanak.

Sajnos, igazunk is lett, mert valamikor október vége felé én is odakerültem. Kiszólítottak, talán tízünket-tizenkettőnket felkísértek a parancsnoksági épület előtt lévő térségre, ahol két rabomobil állt. Ebbe betuszkoltak valamennyiünket, egy-egy kis zárt, vasajtós cellácskába, ahol csak egyedül álltunk, és megindult velünk az autó lefelé a recski kőbányából. Egy pár órai utazás után megint megállt az autó és bementünk egy kapun. Felismertem, hogy Kistarcsán vagyunk.

Bevezettek bennünket egy nagy terembe, amely vakolatlan cementblokkokból épült és priccsekkel volt ellátva. A helyiség tele volt. Lehettek körülbelül negyvenen

vagy ötvenen bent, és mind olyan emberek, akiket azelőtt soha nem láttam. Lassan ismerkedni kezdtem velük: kérdezték honnan jöttem, mondtam, hogy Recskről. Érdekes, hogy ők tudták mi az, hogy Recsk, ami azt jelenti, hogy már előtte korábban is megjárták recskiek ezt a helyiséget. Kiderült, hogy ezeket az embereket Tiszalökről szállították oda, és azok a katonatisztek vagy éppen törzstisztek voltak, akik korábban a Szovjetunióban voltak fogságban, majd amikor a Szovjetunióból elbocsátották őket, akkor a határnál a magyar hatóságok letartóztatták és elvitték őket a tiszalöki munkatáborba. Egészen 1953 nyaráig vagy őszéig dolgoztatták őket, majd azután ugyanúgy, ahogy engem, őket is bíróság elé állították.

Pár napig voltam ebben a helyiségben, amikor egyszer szólították a nevemet, és egy őr elvezetett egy irodába, ahol egy vörös arcú, vörös hajú ügyész hallgatott ki. Elővett egy dossziét, amelyiken a nevem állt, és négy-öt lap lehetett benne, többek között az a jegyzőkönyv, amelyet én annak idején, öt esztendővel korábban az Andrássy út 60-ban Busztin Gábor íróasztalán nem voltam hajlandó aláírni. Felolvasta előttem ezt a jegyzőkönyvet és megkérdezte, hogy miért nem írtam alá. Mondtam neki, hogy azért, mert a jegyzőkönyvben foglaltak nem igazak. Én nem esküdtem össze senkivel és semmiféle kémtevékenységet nem folytattam. Nem szólt semmit, bezárta a dossziét, aztán elvezettetett az őrrel. Ez volt az ügyészi kihallgatásom. Másnap megint szólították a nevemet, és akkor két őr kíséretében bevezettek ugyanezen a részen egy nagy terembe, ami számomra megint ismeretlen volt. A végében volt egy pódium, ahol egy bíró ült és mellette másik két személy, az egyik egy nő, a másik egy férfi. Rájöttem, hogy bírósági tárgyaláson vagyok, ahol rendszerint egy bíró elnököl és mellette van két laikus ülnök. Az elnök, azt hiszem, Jónás volt. Elővett egy dossziét, felolvasta nevemet, megkérdezte az adataimat és közölte, hogy összeesküvés és kémkedés címén tizenöt esztendei börtönbüntetésre ítél. Ez körülbelül három vagy négy mondatot vehetett igénybe, pontosan nem emlékszem, már csak azért sem, mert nem tudtam figyelni. Képtelen voltam megérteni, hogy hol vagyok, miféle bírósági ítélet ez, hogy van egy bíró, mellette két ülnök, a háta mögött két gépfegyveres ávós és én egyedül.

Miután a bíró felolvasta az ítéletemet, anélkül, hogy engem szólásra szólítottak volna, azt hiszem egy kicsit egzaltált hangon a pódium felé kiáltottam: „Kérem, hogy tanúkat hallgassanak ki és fellebezni fogok!" A bíró rám se nézett. Az egyik őr oldalba vert a géppisztolyával és kivittek.

– Védőügyvéd nem volt jelen?

– Ó, majdnem elfelejtettem. Igen, volt egy védőügyvédem is. Egy apró, kicsi ember, aki tőlem jobbra egy kis asztalkánál ült, és elővett egy kockás fedelű kis füzetkét. Amikor hallotta a nevemet, belelapozott, valamit megtalált benne, rám nézett, nem szólt hozzám semmit, és amikor elhangzott a bírósági ítélet, csak akkor szólalt meg,

hogy a védencem korábbi magatartása talán enyhébb ítéletet érdemelt volna. Ez volt az összes védőbeszéd, amit elmondott. Utána nem szóltak semmit, elvezettek, és megint törtem a fejemet, hogy mit fogok csinálni a következő tíz esztendőben.

Másnap reggel körülbelül ugyanebben az időben, reggel nyolc órakor megint szólították a nevemet, megint ugyanaz a két őr jelent meg az ajtóban és visszavittek ugyanebbe a terembe. Ekkor már leültettek egy padra, két ávós őr állt a hátam mögött, ugyanaz a bíró, ugyanaz az a két ülnök ült a pódiumon, megint felolvasta a bíró az ítéletemet, de már akkor nem tizenöt esztendőt mondott, hanem csak ötöt. A kis védőügyvéd akkor odajött hozzám és megszorította a kezemet. Ez volt a védelem cselekedete, semmi több.

Fellélegeztem. Meg voltam nyugodva, mert az öt évet, amit most kiszabtak, én már réges-régen leültem. De hiába vártam a szabadulólevelem átadását, helyette két nap múlva átvittek a Markó ÁVH részére fenntartott harmadik emeleti részlegébe, betettek egy magánzárkába. Soha senki énhozzám egy árva szót sem szólt. Adtak olvasnivalót, amennyit csak kértem, annyi élelmet, amennyit meg tudtam enni, így viszonylag feljavultam.

1953. december 24-én szabadultam.

– Hogyan alakult tovább a sorsod?

– Nagyon nehezen tudtam elhelyezkedni. Ennek oka az volt, hogy reffel szabadultam, és Pestet nem tudtam elhagyni. Munkakönyvet nem adtak, fizikai munkát végeztem. Végül, nehezen, a tokodi üveggyárnál kaptam állást, ott dolgoztam a forradalomig.

Országos Széchényi Könyvtár

GYÖRGYEY F. ALADÁR

Amikor Recsket feloszlatták, engem is elküldtek, de nem haza, hanem Kistarcsára, ahol bíróság elé kerültem ugyanazokkal a vádakkal, amiért Recsken voltam, hogy de Gaulle kémje meg hasonlók. Alapi Gyula volt az ügyész. Szép jelenet volt, ahogy együtt ültünk egy kis irodában. Alapi, a titkárnő és én. A titkárnő nem tudott gépelni. Mindig visszakérdezte: hogy betűzik ezt? És Alapi úgy érezte, hogy ez a nő mindkettőnket hátráltat a munkában, tehát állandóan rám nézett, amikor a nő valamit kérdezett és mutatta: „Hát lehet így dolgozni?" Tőlem várt szimpátiát. Egy darabig még csak mosolyogtam, de aztán rájöttem, miért adjak én ennek a stricinek szimpátiát? Intézze ő el a titkárnőjével.

A titkárnőügyről különben... eszembe jut egy másik, ami az ávón történt az első kihallgatásom alkalmával, amikor behoztak. Bejött egy titkárnő gépelni, és én abban reménykedtem, hogy egy nő előtt mégsem fognak verni, de hát tévedtem: nem volt kifejezetten egy lovag. De amikor a nő elkezdte festeni a körmét, az ávós hozzáfordult: „Mit csinál maga itten, rúzsozik meg körmöt fest?" Szóval kezdte

szidni. Erre a nő ránézett, azt mondta: „Elvtárs, nekem ez a szabadnapom, önként vagyok itt." Erre az ávós elszégyellte magát és egy csodálatos szellemi harmónia jött létre köztük, amiből csak én maradtam ki.

De visszatérve az elítélésemre: bevittek a bírósághoz, ahol Jónás volt a főbíró és voltak népi ülnökök, és az ügyész, aki akkor már nem az Alapi volt, hanem valaki más, akinek ő odaadta a vádiratot, és aki ugye elmondta a különböző szörnyű vádakat, és akkor meglepő módon az egyik népi ülnök szót kért. Ahogy elnéztem Jónást, láttam, hogy ez még soha nem fordult elő, ez valami egészen rendkívüli dolog, hogy egy népi ülnök valami iránt érdeklődik. Azok ott csak ülnek, felveszik a napidíjakat és alszanak. Jónás megdöbbent: „Hát mit akar kérdezni?" Kiderült, hogy az ügyész elmondta, hogy én milyen osztályidegen vagyok, és ezért a népi ülnök úgy érezte, hogy most jött el az ő perce. Hozzám fordult: „Azt mondja meg nekem, hogyha igaz, amit az ügyész elmondott, hogy a maga családjának vagyona volt meg minden, földbirtoka, akkor miért akart maga elmenni ebből az országból?" Én erre azt mondtam: „Hát kérem, azt a földbirtokot itt elvették." „Igen?" – kérdezte meglepve, és megint elaludt. Érdekes jelenet volt, hogy valaki 1953-ban, aki népi ülnök, nem tudta, hogy Magyarországon földbirtokreform volt. Vagy lehet, hogy csak álmából ébredt fel?

Na mindenesetre elítéltek nyolc évre, beszámították, amit már eltöltöttem, és elkerültem Várpalotára. Aztán bevittek Márianosztrára, Csolnokra, a tolonckórházba kerültem, szóval még bejártam Magyarország egyes helyeit és meg kell mondanom, mindenütt nagy tisztelettel fogadtak a börtöntársaim azért, mert Recskről jöttem. Ez valahogy elterjedt, és ahogy Angliában volt Oxford meg Cambridge, úgy Magyarországon volt Recsk és Vác. A váciak mindig úgy érzik, hogy az az előkelőbb, de énnekem meggyőződésem, hogy Recsk. Az volt az igazi.

KÉRI KÁLMÁN

Recskről én nem szabadultam, hanem október végén, az utolsók között Kistarcsára kerültem egy ügyész elé. Alapi volt a neve. Felolvasott nekem egy vallomást, amit egy volt vezérkari tiszttársam tett, és abban többek között az volt, hogy egyszer, amikor Kéri Kálmánnal találkoztam, az azt mondta, hogy a világháború után a gazdasági súly Európából átkerült az Egyesült Államokba. Én mondtam Alapinak, igaz, hogy ezt mondottam, ilyesmit írt egy leningrádi közgazdász is, mondtam a nevét. Hát szóval én ezzel lekicsinyeltem a mi szövetségeseinket, mondta Alapi, és ezzel a váddal kerültem a Jónás-tanács elé. Elég az hozzá, el lettem ítélve 4 évre. Nagyon érdekes az ítélet indoklása, felolvasom:

„...négy évi börtönre, mint főbüntetésre, a közügyektől négy év időtartamú eltiltásra és ötszáz forint vagyonelkobzásra, mint mellékbüntetésre ítéljük." És köteles vagyok az államnak a bűnügyi költségeket is megtéríteni.

Indoklás: „A felszabadulás után volt tiszttársaival kapcsolatot tartott, az ilyen összejövetelek alkalmával politikai kérdésekről is beszélgettek. Vádlott e beszélgetéseken ismételten kijelentette, hogy a nyugati imperialisták, elsősorban az USA, gazdaságilag és technikailag sokkal erősebbek, mint a Szovjetunió, és egy esetleges háború esetén az amerikaiak fognak győzni."

Én sokkal óvatosabb ember voltam annál, hogy ilyet mondjak, de ő ezt megállapította, és ezen az alapon négy évre elítélt. Az ítéletet kihirdette, megkérdezte, hogy fellebbezek-e. A legcsöndesebb és legalázatosabb hangon jelentettem, hogy nem fellebbezek, mert én túlteljesítettem ezt. Ugyanis én többet, mint négy évet ültem. Akkor döbbent rá a tanácselnök, hogy engem többre kellett volna ítélni, de azt már nem lehetett és akkor elhangzott, hogy elvezetni. Szokás szerint, mivel addig minden ilyen kihallgatásra engem megbilincselve vezettek, ide is, odafordultam a foglárhoz és tartottam a kezemet. Ekkor hangzott el Jónás szájából: „Bilincselést mellőzni!" És immáron bilincs nélkül vonulhattam a cellámba. Az ítéletet akkor nem kaptam meg.

– Mikor szabadultál?

– 1953. december 3-án, éjfélkor, egy rongyos katonaruhában. Amikor lefogtak, rendesen öltözve, bundában vonultam be, aztán, hogy mit csináltak a dolgaimmal, ezt én már nem tudom, de engem úgy engedtek ki, mint egy koldust. Utána mindjárt el akartam helyezkedni, dolgozni akartam, élni akartam, mert egy fillért sem kaptam a munkám után. Ahova elmentem az első négy-öt nap, mindenütt az ítéletet kérték tőlem és azt mondták: így nem tudunk önnel semmit sem csinálni. Elhatároztam, hogy bemegyek a bírósághoz, kérek kihallgatást ettől a Jónástól, adjon nekem egy ítéletet, egy papírt vagy bármit. Nagy nehezen be is jutottam hozzá, de ez meglátott és rám ordított, hogy mit akarok. Mondom szép, alázatos hangon, hogy papír kell nekem. Azt mondja: „Maga örüljön, hogy él, ne okvetetlenkedjen, menjen a fenébe." Csak később kaptam aztán antedatálva azt az ítéletet, amit most felolvastam.

Így tudtam hat hét után munkába állni. Szerencsém volt, mert egy társamnak kapcsolata volt az Országos Fordító Irodával és bevitt oda. Ott éppen kerestek valakit, aki olasz és francia tüzérségi, ballisztikai szövegeket tud fordítani. Egyszer aztán behívat a személyzetis és azt kérdezi: van-e most munkám. Mondom, hogy igen. „Azonnal adja le, ön nekünk nem dolgozhat." Kérdeztem, miért nem, nem volt jó a munkám? „A munkája jó, de ön nem dolgozhat, mert maga az a Kéri." Kérdem, milyen Kéri? „Hát, aki az Illés Béla regényében szerepel." Mondom, igen, de hát kérem, az egy regény. „Nem számít, az Illés Béla regénye a fontos, azonnal adjon le mindent" – és ezzel ki lettem rúgva. És megint munka nélkül voltam. Abból éltem, amit addig kerestem. Amíg egyszer nem hívat egy internált társam, Szarka Gábor az Astoriába. Valami címet akart tőlem megtudni. Ő ott, az italraktárban segédmunkás volt. Éppen beszélgettünk a személyzeti portán, amikor odajön az üzlet-

vezető, és azt mondja Szarka Gábornak, hogy kellene neki egy megbízható ember. Ezt a megbízhatót olyan hangsúllyal mondta, hogy megértettem, hogy ennek külön jelentése van. Szóval olyan megbízható, mint a Szarka Gábor, tehát egy deklasszált elem, aki becsületes kell legyen, mert ha nem, akkor mindenhonnan kirúgják. Azt mondja Szarka: itt van éppen egy. Így lettem éjjeliőr az Astoria szállodánál.

PALLAVICINI ALFRÉD

Néztem, ahogy szabadulnak a társak. A végén, egy szép napon az én nevemet is olvasták. Nagyon kíváncsi voltam, mi lesz. Hát egy teherautóra kerültem, ami elvitt először a Katpolra, majd a Gyűjtőbe. Bírósági eljárást indítottak, ami tartott 20 percig, jogilag az egész abszurd volt. Beraktak egy zárkába, ahol voltunk vagy tízen és kisült, hogy a tízből hatnak már volt halálos ítélete. Engem nyolc évre ítéltek, amibe beszámítottak ötöt – a Recsk előtti kettőt meg a recski hármat. Mikor mondtam, hogy fellebbezni fogok, azt mondták, fellebbezzen, de figyelmeztetjük, hogy akkor húsz évet kap. Mondtam, ez már zsarolás. Mire a bíró, van ügyvédje, kérdezze meg a véleményét. Ekkor tudtam meg, hogy az a kis ember, aki ott ült és sohase szólalt meg, az az ügyvédem. Azt mondta nekem, csináljon, amit akar. Hát per az ilyen per? Végül is abból indultam ki, hogy vagy vége lesz ennek a bolsevikinek nevezett őrületnek, és akkor úgyis kiszabadulok, vagy nem lesz vége, és akkor ahogy eddig leültem már öt évet, akár további ötvenet is leülhetek, úgysem engednek ezek szabadon, akkor úgyis örökké ott maradok. Úgyhogy közöltem velük, hogy nem akarok fellebbezni.

Az egész ügyben az egyetlen jó az volt, hogy a szünetben az ügyész megkínált cigarettával, de figyelmeztetett, hogy tüntessem el, ha bevonul a bíróság. A cigarettát becsikkeltem és amikor az őr vezetett vissza, tüzet kértem. Először nem akart adni, de emlékeztettem, hogy az ügyész adta a cigarettát. Égő cigarettával vonultam be a zárkába, ami azért kellett nekem, mert a cellatársak zöme halálraítélt volt, azt akartam, hogy egymás között elszívhassák. Így is lett.

Kiszabadultam 1956-ban, a magyar szabadságharc kirobbanása előtt. A pesterzsébeti javítóműhelyben mint segédmunkás dolgoztam. A szabadságharc után, amikor vége lett, vártam még egy ideig, de láttam, hogy nincs mit tenni, és akkor decemberben kijöttem Ausztriába, onnét aztán hamarosan Olaszországba, ahol az anyám és öcsém várt, és ahol a Pallavicini család barátsággal fogadott. Később Amerikába mentem, és ma New Yorkban élek.

– Konkrétan mi volt az ítélet?

– Hát kémkedés, természetesen. Viszont ha a kémkedés igaz, akkor nyolc év nem egy büntetés. Király Bélával voltam bent együtt, egy munkahelyen.

– Pallavicini létedre nem maradtál Olaszországban a rokonoknál, hanem kimentél Amerikába. Miben bíztál?

– Hát kérem, az egyik inspiráció az volt, hogy annyit fogok keresni, hogy azt csinálok amit akarok, és akkor utazni fogok. És hát annyit ugyan nem kerestem, de nem is volt szükséges, mert a British Airways jogelődjénél kaptam állást, ezáltal kilencven százalékos kedvezményt kaptam a repülőjegyekre. Először jegyeket adtam el. Aztán később, amikor a BSI kezdett komputerre áttérni, akkor arra mentem át. És onnét mentem aztán nyugdíjba.

– És repültél ?

– Hát kérem, repültem, mint utas.

– De mint pilóta?

– Mint pilóta nem.

– Miért?

– Azért, mert két évet kellett volna tanulni egy vagyonért, hogy igazolványt kapjak. Az igaz, hogy egyszer repültem engedély nélkül. Átrepültem az Atlanti-óceánt, mert a kapitány, aki tudta, hogy ki vagyok, és tudta, hogy berepülőpilóta voltam, kérdezte, hogy nem akarok-e körülnézni. Érdekelt engem, hogy milyen egy ilyen nagy utasszállító. Azt mondja a kapitány: „Tudja mit, üljön be a helyemre!" Beültem.

DR. JÓNÁS PÁL

Recskről nem szabadultam, hanem a bíróság elé vittek, az Olti Tanács elé, és én voltam az egyetlen recski ember, akit a bíróság felmentett. Ennek ellenére csak mint segédmunkás kaphattam állást, pedig ugye felmentő ítélet után kárpótolni kellett volna, hiszen hivatalosan kiderült, hogy ártatlanul ültem Recsken.

A Vegyesipari Javító Vállalatnál dolgoztam mint kazánszerelő, és kitűnően éreztem magam. A mi kis csoportunk nagyon jól keresett, és a melósokkal ragyogó kapcsolatban voltam. Azt mondták; „Szakikám, az isten szerelmére, hát ne dolgozzék annyit, gyerünk ki, igyunk rumot!" Úgyhogy mint segédmunkás, állandóan be voltam egy kicsit rúgva, mert az öreg szakmunkások mindig elvittek engem inni. Mindenkinek volt egy kis lelkiismeret-furdalása velem kapcsolatban. Aztán a Vas- és Edénybolt Vállalathoz kerültem, később a beruházási osztály vezetője lettem, és hogy ilyen értelmiségi munkám volt, jöttek a régi barátok, bekerültem különböző társaságokba.

Ezek révén eljutottam a Petőfi Kör vitáira is, amelyek hihetetlenül fontosak voltak és eredetiek abból a szempontból, hogy felvetettek bizonyos kérdéseket, úgy mint a magyar szabadság és a sajtószabadság kérdését, és így előjátéka lett az 1956-os forradalomnak. Ez olvadás volt, és én ott tudtam meg, milyen embertelen idő volt Magyarországon, amíg mi bent voltunk Recsken.

Amikor először beszéltem a szabadulásom után Kardos Lászlóval, a Györffy Kollégium volt igazgatójával, Laci azt mondta: „Te nem tudod, milyen óriási szerencsétek

volt, hogy ott voltatok Recsken, mert Recsken meg tudtátok őrizni az emberségeteket. Meg tudtátok őrizni a politikai tőkéteket, politikai tőkét tudtatok gyűjteni a jövőre, de mi itt kint az életben – ahogy mondotta –, elkurvultunk. Nem merünk egymás szemébe nézni, mert valamennyien tudjuk egymásról, hogy ki mit csinált, ki milyen dolgokban vett részt." Hát ilyen dolgoktól tényleg megkímélt bennünket Recsk.

És eljött 1956. Én akkor bekerültem az Értelmiség Forradalmi Bizottságába, részt vettem a Nagy Imrével való tárgyalásokon, november 3-án megválasztottak a Petőfi Kör elnökének, Tánczos Gábor lett a főtitkár, és az intézőbizottságba bekerült egy csomó emberünk, recskiek, mint B. Rácz István, Zimányi és mások. Utána összeültünk és elkezdtünk beszélgetni, hogy mi legyen a jövőnk. Megbeszéltük, hogy legyen egy napilapunk, legyen egy hetilapunk és legyen még egy havi folyóiratunk is, amelyben kifejtjük azt, hogy Magyarországon ne legyen soha semmifajta személyi visszaütés, bosszú, ez az ország egyszerűen nem engedheti meg magának ezt a luxust.

Ha valakit el kell ítélni, azt a bíróságok ítéljék el, és ne próbáljunk lámpavasra lógatni senkit se. Ez volt az a gondolat, amivel kapcsolatban Mindszentyvel is beszéltünk az Értelmiség Forradalmi Bizottságában. Kértük az érseket, hogy a rádióbeszédében fejtse ki, hogy itt ne legyen személyi bosszúállás. Ez volt a helyzet. Dudást, aki ott volt velünk együtt Recsken, rábírtuk arra, hogy az ávós foglyait adja át hivatalosan Oszkónak, a rendőrkapitánynak.

Kérdésünkre Oszkó Gyula, aki rendőrtisztként maga is végigszenvedte a Rákosi-rendszer és az ÁVH börtöneit, erről a következőket mondta el. Szabadulása után, 1956-ban, a Belügyminisztérium anyagi és technikai főosztályának helyettese volt. A forradalom alatt ő lett a BM Forradalmi Bizottságának az elnöke, rangja ekkor ezredes. Az említett rabokat valóban bevitték a Jászai Mari téri épületükbe, ő átvette őket, hogy ne az utca ítélkezzen, hanem a törvényesség érvényesüljön. Ezeknek az ávósoknak semmi bajuk nem történt, egy-két nap múltán nemzetőrök és fegyőrök közös őrizete mellett egy részüket a pestvidéki fogházba szállították át.

DR. JÓNÁS PÁL

Sajnos 1956. november 4-én Nagy Imre felhívására ébredtünk, amelyben bejelentette, hogy szovjet csapatok vonulnak be az országba, és kérte a külföldi kormányokat, tudományos egyesületeket, hogy segítsenek Magyarországnak. Nekem akkor, mint a Petőfi Kör elnökének már sofőrös kocsi járt, ez valami fantasztikus dolog volt, de a kocsi nem érkezett meg, hanem helyette B. Rácz István barátom kopogtatott és mondta, hogy Pali, óriási bajok vannak, menjünk, szerezzünk értesüléseket. Elmentünk a jogi karra, onnan a közeli Erzsébet szállóba, ahol nemzetközi újságírók voltak, ott adtam valami nyilatkozatot a francia rádió számára, és végeredményben

mi még mindig úgy éreztünk, hogy lesz lehetőség valami megoldásra, mert a hatalom nem volt a szovjet csapatoknak a kezében. A hatalom nem volt a magyar kormány kezében sem, amelyet kineveztek, tehát Kádárék kezében sem, hanem az adminisztratív hatalom még mindig a Munkástanácsok kezében volt, amelynek a vezetője Rácz Sándor volt. És valahogy az volt az érzésem, lehet, hogy irracionálisan, hogy talán sikerül kiegyezni a Kádár-kormánnyal arra vonatkozólag, hogy itt egy demokratikus Magyarországot kezdjünk el. Talán, mondjuk, szocialistább alapokon, de azért végeredményben mégis emberi szabadság alapján. De láttuk, hogy ezek a dolgok sajnos nem történnek meg, és ekkor dönteni kellett arról, hogy az országot elhagyjuk, egyszerűen azért, mert nem akartuk megismételni azokat az élményeket, amelyeken már keresztülmentünk. És azt hiszem, ez az értékelés jó volt, mert a barátaink közül, akik otthon maradtak, például Zimányi Tibor, 1957-ben került börtönbe és 1960-ban csak „szerencsével", amnesztiával szabadult. A Gestapo börtöne után, az internálótáborok és Recsk után most – ahogy ezt börtönnyelven mondják – „bezuwachsolt" harmadszor is, és hosszú időre. Régi barátaimmal B. Rácz Istvánnal, Gábori Györggyel átmentünk a határon, nagyon nehéz döntés után, mert nem úgy mentünk külföldre, mint kivándorlók, hanem úgy, mint politikai emigránsok. Ott voltam a Magyar Forradalmi Tanács megalapításában Strasbourgban, utána átmentünk Párizsba, és végül az Egyesült Államokba. Azóta ott élek, de számomra még ma is a magyarországi otthon a legnagyobb élmény, és a szülőföld hívása óriási hívás, annak ellenére, hogy beleilleszkedtem az amerikai intellektuális életbe, mint egyetemi tanár, amerikai lányt vettem feleségül és a gyermekem már jellegzetes amerikai fiatal.

DR. ZIMÁNYI TIBOR

Miután a szabadulásomkor aláírtam a papírt, hogy nem beszélek a történtekről, magyarán, hogy nem is voltam Recsken, sehol sem voltam, elhelyezkedtem Angyalföldön mint segédmunkás a Fémmunkás Vasszerkezeti Gyárban. Jól éreztem magam, az emberek befogadtak, mivel látták, hogy doktor létemre bírom a fizikai munkát. Pertuban voltunk, együtt söröztünk, jó baráti kapcsolatok alakultak ki. Délelőtt ezt a munkát végeztem, délután nyelvet tanultam és angolból fordítottam, mert szükségem volt arra, hogy szellemileg is megőrizzem magam. Két év után a Villamos Automatika Intézetben értelmiségi munkakörhöz jutottam, és 1955 végén pénzügyi-beruházási előadó lettem az állami gazdaságoknál, sajnos nem Pesten, hanem a Mohács-szigeten. Csak a hét végén tudtam Pestre visszatérni, és ezért az 1956-os mozgolódásból meglehetősen kimaradtam.

A Petőfi Körben is csak ritkán voltam, és akkor is nagyon szerényen vettem részt. Nekem akkor az volt a meggyőződésem, hogy valódi kilátásunk a változásra nincs, a hatalom nem fog engedni. De függetlenül a pesszimizmusomtól, amikor a rádióból érte-

sültem hogy mi van Pesten, akkor mindent elkövettem, hogy felutazzak, és ez október 25-én – ha jól emlékszem – sikerült is. Felérkeztem a Nyugatiba. Szemben van a Zrínyi Nyomda, amely akkor a párt nyomdája volt, óriási tömeg volt előtte, akkor már teljesen a felkelők kezében volt, és hihetetlen látvány volt, ahogy az erkélyről szónokoltak, és kezdtem magamban egy kicsit önkritikát gyakorolni, hogy íme, mégis csak lehetséges, és akkor igyekeztem felvenni a régi barátaimmal a kapcsolatot...

Hamar megtudtam, hogy a jogi kar épületében jön össze a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottsága, hát ennek a munkájába kapcsolódtam aztán én is be. Ott volt már ekkor Markos György, egyetemi tanár volt a Közgazdasági Egyetemen, de ő egy másfajta kommunista szellemet képviselt, ma úgy mondanám, hogy kifejezetten reformkommunista. Demokratikus szemléletű volt, csak egy hibája volt, hogy hitt a kommunizmusban, a szocialista gazdasági elvekben, de ezt nem akarta erőszakkal megvalósítani. Ott volt Kardos László, tehát a Györffy kollégisták, ott volt Jónás Pál is, Vitányi Iván, és találkoztam Dudás Józseffel, aki akkor már elfoglalta ugye, a Szabad Nép székházát. Vele nekem nagyon érdekes módon alakult az ismeretségem, mert amikor 1948-ban bevittek az Andrássy út 60-ba, akkor a szomszéd zárkában volt. Picike zárkák voltak, köztük elválasztófalakat húztak, és az elválasztófalak tulajdonképpen az ablakok közepének mentek, de nem vitték ki teljesen az üvegig, úgyhogy a fal végén át lehetett beszélni, és akkor kölcsönösen bemutatkoztunk. Jó tanácsokat adott, rutinos vizsgálati tapasztalatokkal rendelkező személy volt, de aztán elkerültünk, és legközelebb Recsken találkoztam vele, mert ő volt a recski tábor legelső csoportjának a műszaki vezetője, mint mérnök. Ő nem sokáig volt Recsken, azt hiszem egy hónap múlva eltűnt. Mint utólag megtudtam, kivitték Oroszországba. Mint foglyot. Ezt a feleségétől tudom. És akkor itt találkoztunk újra Dudással. Az Értelmiség Forradalmi Bizottsága és a Dudás-csoport, hogy úgy mondjam, együtt kapott meghívót Nagy Imrétől. Bementünk a Parlamentbe. Már jó esti sötétedéskor értünk oda, és sehol semmi hivatalos karhatalom nem volt. Akkor éreztem valahogy teljes egészében, hogy itt a régi hatalom megszűnt, és gyakorlatilag egy óriási vákuum van, mert a felkelők még nem tudták ezt teljesen betölteni.

Dudás odajött mellém, a bizottságban voltunk vagy tizenketten, szóval elég népes bizottság volt, és kezdte mondani, hogy te mint közgazdász, hogy gondolod, hogy kellene a gazdasági életet a jövőben kialakítani. Egyértelmű volt, hogy győzött a felkelés, ez egy napig nem volt vitás nálunk, és ő mindjárt mondta is, hogy úgy gondolja, hogy olyan százötven-kétszáz főig vissza kellene adni az üzemeket, mert csak úgy működnének jól. Hogy mit szólok hozzá, mi a véleményem. Hát, én nem fejtettem ki ezzel kapcsolatban semmit, csak meglepett, hogy neki ez a véleménye.

Tehát akkor létrejött a beszélgetés Nagy Imrével, és ez azért érdekes, mert ez lett az '56-os peremnek az egyik vádpontja. A kádári formula ugyanis úgy szólt, hogy a

résztvevőknek megbocsátunk, de az aktív résztvevőknek nem. Most hogy alakult ki az, hogy ki aktív és ki passzív? Ha én abban a bizottságban csak ott vagyok, leülök és végighallgatom, akkor nem vagyok bűnös, mert akkor csak passzív résztvevő vagyok, de ha már felszólalok, akkor már aktívvá lépek elő, és a kádári szemlélet szerint már büntetendő vagyok. Tehát az volt az egyik vádpont ellenem, hogy én itt felszólaltam és arra kapacitáltam, illetve hát egy kicsit megtámadtam Nagy Imrét, hogy nagyon lassan követi a tömegek mozgását, lemarad a tömegektől, hogy határozottabban álljon a felkelők vonala mellé. Ebben volt valami igazság, mert akkor Nagy Imre és a felkelők között még ellentét volt. Ez teljesen egyértelmű, és ő azt hiszem, azért is akarta ezt a beszélgetést, hogy lássa, mit képviselnek tulajdonképpen a felkelők. Na most, a későbbi tárgyaláson akadt egy tanú, aki azt állította, hogy én itt felszólaltam. De ugye mindig két tanú kell, hogyha nincs tárgyi bizonyíték, ezt még a szocialista törvényesség is így írja elő. Egyébként a vizsgálat folyamán állandóan hangoztatták, hogy most milyen törvényesen járnak el velünk szemben, mert kétségtelen, a Fő utcában voltunk, és ott velem szemben nem alkalmaztak fizikai kényszert.

– Ez mikor volt?

– 1957 májusában. Akkor tartóztattak le. Addig inkább a fegyveres alakulatokat próbálták felszámolni, és később kezdődött annak az értelmiségi rétegnek a letartóztatása, akik nem ténylegesen fegyverrel, hanem szellemi fegyverrel küzdöttek. Tehát ez volt az egyik vádpontom, a másik pedig az, hogy a Kilián-laktanyában talán október harmincadikán volt egy gyűlés, ahol végre eljutottak odáig – és ez a konszolidációnak egyik rendkívül fontos lépése volt –, hogy közös járőrözésben egyeztek meg. Tehát a honvédség, a rendőrség és a felkelők közös járőrtevékenységbe fognak kezdeni egy közös parancsnokság alatt. És ennek a közös parancsnoknak a megválasztására gyűltünk ott tulajdonképpen össze.

Engem az Értelmiségiek Forradalmi Bizottsága küldött Kardos Lászlóval együtt oda, és nagyon érdekes volt számomra, mert én addig nem tudtam olyan részleteket, hogy a Corvin-köziek és Maléter között rendkívül erős az ellentét, hogy finoman fejezzem ki magam. Malétert javasolták közös járőrparancsnoknak, de a Corvin-köziek, Pongráczék teljesen egyértelműen és határozottan tiltakoztak ez ellen, és amikor ezt meg akarták beszélni, akkor elkezdték a konkrétumokat mondani. Számomra ez eléggé megdöbbentő volt, de ezeknek igazaknak kellett lenniük, mert Maléter sem cáfolta meg. Hogy mik voltak ezek? Hát elsősorban: amikor a Kilián-ba ment először, akkor lövetett a Corvin-köziekre. Elfogott több Corvin-közit, és őszerintük például akkor dobta ki az utcára őket, amikor az orosz tankok jöttek az Üllői úton befelé, tehát magyarán védtelen helyzetben voltak. Szóval ilyen konkrétumokat soroltak fel, és ezért ejtették el Maléter megválasztását, így került azután

előtérbe Király Béla, aki ennek köszönheti a katonai kulcspozícióját. Így lett Király Béla tábornok, aki nemrég szabadult a börtönből, a közös járőrözési parancsnok.

Na most például itt megint azt mondották, hogy én felszólaltam, de erre megint nem volt tanú, hanem milyen formában bizonyították? Volt egy tanú, aki azt mondta, hogy egy olyan harminc év körüli ember felállt egy székre és felszólalt. Nem azt mondta, hogy én, mert szembesítettek legalább negyven emberrel, de egyik sem mondta, hogy engem látott ott. Akkor egy másik meg azt mondta, hogy egy hosszúkás fejű szólalt fel, a harmadik azt mondta, hogy egy őszülő hajú, a negyedik meg azt mondta, hogy szerinte egy szürke ruhás. Ezzel már gyakorlatilag kész is volt a bizonyítás, úgy hangzott, hogy mozaikszerűen bizonyítást nyert, hogy a Zimányi felszólalt. Öt évre ítéltek, de az ítéletemet írásban a mai napig nem kaptam meg és nem sikerült megszereznem. Tizenöt hónapot voltam vizsgálati fogságban, mert nem tudtak bizonyítékot szerezni. Ebből tizennégyet magánzárkában töltöttem, ami elég szép idő. Utána a Gyűjtőfogházba kerültem, mint „kisidős". Öt évig mindenki kisidős volt, öt év fölött nagyidős, azok Vácra kerültek. 1960-ban jött a hatéves felezéses amnesztia, ebbe beleestem, mert addigra három évet lehúztam az ötből, és így 1960. április 2-án szabadultam. És akkor megint előttem állt az újrakezdés nemes lehetősége. Egy maszek kisiparosnál lettem fröccsöntőmunkás, és emellett a fordítói irodának kezdtem dolgozni, angolból fordítottam. 1970-ben az általános amnesztia után tiszta erkölcsi bizonyítványt kaphattam, és lassan visszakerültem közgazdasági területre. Most egy szövetkezetnél vagyok nyugdíjba menő főkönyvelő. Úgy tűnik, hogy vert helyzetben vagyok? Én éppenséggel fordítva érzem, mert a nyilas rendszer, amelyik először letartóztatott, az a letartóztatásom után három hónappal megbukott. Összeomlott a Rákosi-rendszer is nyolc évvel azután, hogy 1948-ban lefogott. Az a rendszer, amelyik '56 után tartóztatott le, ha még nem is omlott össze, de óriási változásokra kényszerült, hogy fenntartsa magát, s úgy érzem, hogy mindez teljes egészében az én magatartásomat igazolta.

DR. JÓNÁS PÁL

– Mi történt volna, ha 1956-ban a recskiek átveszik a hatalmat?

– Benne lennénk Európában határok nélkül, tiszteltük volna a törvényt, nem áldoztuk volna föl az ország gazdasági érdekeit a politikáért. Mert ez tönkretette Magyarországot, Isten tudja milyen hosszú időre. Az ötvenes években a magyar értékeknek olyan szörnyű elpocsékolása történt, hogy abból az ország nagyon sokáig nem fog kilábalni. Mint közgazdász élesen és nagyon szomorúan látom ezt. És hogy továbbmenjek, felelősségre kellene vonni ezeket az embereket, akik megteremtették a kereteit és lehetőségét, hogy ezek az emberek kínozzanak más embereket. És hogy proletárdiktatúra címén tönkretegyék az ország-

got. Ami valójában nem is proletárdiktatúra volt – ami egy szép elv lenne, csak hát ami diktatúra, az már eleve jó nem lehet –, hanem egy moszkovita klikk diktatúrája.

Mint közgazdász vizsgáltam Afrikában egyes országok fejlődési lehetőségeit. És az a szörnyű konzekvenciája a kutatásaimnak, hogy a Szaharától délre nem lesz fejlődés, nem lesznek afrikai „kistigrisek" azért, mert bizonyos országoknak nincs történelmi tudata, múltja, amihez hozzá lehetne kapcsolni a modern jövőt. Hogy jön ez Magyarországhoz, Recskhez, 1956-hoz? Beszéltem jó pár 1956 után született magyarországi fiatallal, nincs már történelmi tudatuk. Nem Recsk, ami csak szimptóma, hanem ez a – proletár internacionalizmus álnévre hallgató volt és meglévő – rezsim igazi, óriási súlyú és következményű bűne: a nemzet történelmi tudatának szisztematikus kiirtása. Egy emlékezetét vesztett ember, aki nem tudja saját magáról ki volt, nem tudja, mi történt vele, az nem tud döntéseket sem hozni a jövőjére (legfeljebb csak igen korlátozottakat) nézve. Egy nemzetnek ugyanez a helyzete történelem nélkül, nemzeti hagyományok nélkül. Történelem nélkül nem lehet gazdasági fejlődés. Tisztán közgazdasági alapon ez, és nem kevesebb a bűnük. Morális vagy filozófiai megközelítés felesleges. Nem értenék.

NYESTE ZOLTÁN

Én nem szeretem elválasztani az elvi kérdéseket a gyakorlattól. Itt komoly bűnökről van szó, embereket megöltek, agyonvertek, lemészároltak. Nemzedékeket lehetetleníttek el, vették el tőlük a normális emberi létezés formáit. Tönkrevágtak egy országot úgy, hogy nem tudni, mikor áll föl. Nem engedek az elvből, hogy a bűnnek büntetése kell legyen. Mert ez is hozzátartozik a nemzeti emlékezethez, történelemhez, mint erköcsi mérték. Én elvből nem engedek abból, hogy Rákositól az utolsó recski ávósig mindegyiket bíróság elé kellett volna állítani. Haynaut még az angolok is leköpték Aradért. Hitler vetérkarát kivégezték. És Sztálin, Rákosi, Gerő és a többiek? És 1956-ért felelt már valaki? Nem. Ezt a rendszer nem tette meg, és tulajdonképpen érthető, miért nem. Mert akkor többé nincs rendszer. Önmagát számolná fel. Mert az már demokrácia lenne. Mert a rendszerbe a felelősség nincs belekombinálva. Ezért kellett minket Recskre vinni, ezért kellett '56-ot leverni, újabb tízezreket elűzni.

Az 1953-as párt- és kormányhatározat megszüntette az Államvédelmi Hatóság önálló főhatóság jellegét, és a Belügyminisztérium felügyelete alá rendelték újra, hogy véget vessenek az ÁVH ellenőrizhetetlen, diktatórikus tevékenységeinek. Az intézkedés sajnos nem érte el célját, az elszabadult, gonosz szellemet nem sikerült visszagyömöszölni a palackba.

1953 nyarán az akkori belügyminiszter, Györe József helyettes lett, belügyminisztternek pedig Gerő Ernőt nevezték ki. Gerő viszont egyúttal a Minisztertanács első elnökhelyettese is volt, magas pártfunkciót töltött be. Úgyhogy nemigen jutott ideje arra, hogy a belüggyel foglalkozzon. Első helyettese Piros László államvédelmi altábornagy lett, gyakorlatilag ő irányította a Belügyminisztériumot ettől az időtől kezdve. A legtöbb kulcspozícióba az Államvédelmi Hatóság volt beosztottjai kerültek vagy igyekeztek kerülni, ez egy hosszabb folyamat volt, a lényeg az, hogy a Belügyminisztérium minden főosztályára, tehát a rendőrséghez, a büntetés-végrehajtáshoz, mindenhova igen nagy számban kerültek volt ÁVH-s beosztottak. Végül is úgy nézett ki, ez az én saját véleményem, hogy nem az ÁVH-t rendelték a Belügyminisztérium alá, hanem fordítva. Az ÁVH-nak rendelték alá a Belügyminisztériumot.

– Mi volt az az átköltözés 1953-ban?

– A Belügyminisztérium köztudomásúan a Roosevelt téri épületben volt 1953-ban, míg az Államvédelmi Hatóság központja a Jászai Mari téren, a mai Pártközpont épületében. 1953-ban helycsere történt, az Államvédelmi Hatóság átköltözött a Roosevelt térre, és a Roosevelt tériek átköltöztek a Jászai Mari térre, gondolom azért, mert a Jászai Mari téri épületnek már meglehetősen rossz híre volt akkoriban.

– Annak idején különféle történetek keringtek külföldön a tiszalöki táborban történtekről. Hallott ön ezekről?

– Ebben a táborban az ÁVH, részben vagy kizárólag, pontosan már nem emlékszem, külföldieket, franciákat, nyugat-németeket, olaszokat és jugoszlávokat tartott fogva, ezért a tábort csak úgy félig-meddig adták át nekünk 1953-ban. A külső őrség teljesen az ő embereikből állt, többségében a belső is, mi tulajdonképpen csak egy parancsnokot adtunk oda, aki, büntetés-végrehajtási tiszt lévén, teljesen járatlan volt az internálótábor vezetésében, de a foglyokról sem tudott semmit. Akkor már befejezés előtt álltak az illetékes budapesti diplomáciai képviseletekkel folytatott tárgyalások, a katonai attasék már névsort is kaptak arról, hogy milyen állampolgáraik fognak szabadulni és mikor. A foglyokat az ÁVH természetesen nem tájékoztatta arról, hogy napokon belül szabadulni fognak, azok viszont nyugtalankodtak, mert bár pontosan nem tudták, hogy mi történik, de érezték és érzékelték, hogy valami van a levegőben. A nyugtalanság végül is zendüléshez vezetett, amelynek során rövid időre még a parancsnokot is fogságba ejtették s csupán néhány jóindulatú fogolynak sikerült őt társai kezéből kimentenie.

A zendülésnek nem akart vége szakadni, sőt egyre veszélyesebb méreteket öltött annyira, hogy a foglyok átlépték azt a biztonsági vonalat, amelyet semmiképpen

sem volt szabad átlépni, mert az ÁVH szabályai szerint ilyen esetben tüzet kellett nyitni. Itt is ez történt: az őrtoronyban álló ÁVH-s őr golyószóróból vagy gépfegyverből az előírásnak megfelelően tüzet nyitott, ennek következtében két vagy három halott is volt, külföldiek. Ebből természetesen országos botrány lett, a párt és állami szervek a hajukat tépték, tudniillik a névsorokat a diplomáciai képviseletek megbízottai már megkapták, s most elő kellett állni azzal, hogy ezeket és ezeket az embereket nem tudják átadni, mert meghaltak. Az ügyet csak óriási diplomáciai bonyodalmak után sikerült elsimítani.

– Hogy kerültek ezek a külföldiek a tiszalöki táborba?

– Ezt elsősorban az Államvédelmi Hatóság tudná megmondani. Tudomásom szerint ezek az emberek hadifogságban voltak a Szovjetunióban, onnan kerültek át valahogy Magyarországra. A jugoszlávok leginkább jugoszláviai magyarok voltak, akiket hadifogolytáborokból adtak át nekünk, innen viszont a két ország között fönnálló rossz viszony miatt nem engedték tovább őket.

– A börtönök és az internálótáborok ÁVH-s személyi állománya 1953-ban átkerült a büntetés-végrehajtáshoz. Hogyan viselték el ezt?

– Előre kell bocsátanom, hogy nem az egész személyi állomány került át, a táborok őreiből csak egy kisebb rész, mert hiszen nem is volt rájuk szükség. Az előbb már említett börtönök őrsége viszont majdnem teljes számban átkerült. Ez természetesen azzal járt, hogy a fegyőrség egyenruháját, a szürkét kellett fölvenniük az eddig büszkén viselt zöld helyett. Ezt óriási csapásnak tekintették, majdnem mintha valami szégyenruhát kellett volna fölvenniük, helyenként botrányos jelenetek játszódtak le, esetenként megtagadták, hogy átöltözzenek. Az akkori vezetőségük előléptetésekkel, különböző ígéretekkel, a kedvezmények megmaradásával biztatva tudta csak rávenni az állományt, hogy végül is belenyugodjanak az egyelőre megváltoztathatatlanba. Előfordult, hogy vasárnapra például a volt ÁVH-s őr újra a zöld ruhát vette föl, amikor kimenője volt, és csak bent hordta a szürkét.

FÓRIÁN ISTVÁN

– 1953-ban feloszlatták a recski internálótáborokat. Hogyan alakult a maga személyes sorsa?

– Budapestre, a Belügyminisztériumba kerültem.

– Milyen rangban?

– Főhadnagy voltam.

– Mit csinált a Belügyben ?

– Ugyanazt, elhárítást. Utána Vácra kerültem. Aztán leszereltem Pesten.

– Miért?

– 1956-ban, amikor az Írószövetséget már letartóztatták, akkor az, aki egy kicsit gondolkozni tudott, az olyan, mint én is, aki annyira benne voltam, láttam, hogy ennek nem lesz jó vége, és kértem a leszerelésemet.

– Könnyen beleegyeztek?

– Könnyen. A belügyi pártértekezleten ugyanis erősen bíráltam az akkori vezetést, a kormányt, a belügyi pártbizottságot. Le is szereltek '56 júliusában és Makóra, a járási tanácsra kerültem tsz-szervezőnek.

– Mennyi ideig volt tsz-szervező?

– A karhatalom felállásáig. 1956. októbert 26-án jöttek értem Budapestről, hogy azonnal vonuljak vissza a Belügybe, jelentkezzek katonai szolgálatra, de én megtagadtam a parancsot. Én már akkor tudtam, hogy itt már pillanatnyilag nincs olyan hadsereg vagy szervezett BM, aki engem utólag fegyelemre tudna vonni azért, hogy én nem vonulok be katonának. Tudtam, hogy ez már egy fölbomlófélben lévő hadsereg, egy fölbomlófélben lévő rendőrség, tehát kerek-perec megtagadhatom a bevonulást. Én megmondom őszintén, hogy soha olyan véleményem nem volt, nem is vetődött fel, hogy ez a társadalmi rendszer nem életképes. Beleláttam mindenbe, tudtam, hogy sok hiba történt, amivel nem értettem én magam se egyet. De a rendszerben mindig bíztam. Jelen pillanatban is bízom, de jelen pillanatban is nagy hibák vannak elkövetve, ha nem is olyan oldalon. Akkor is láttam, hogy súlyos hibák vannak, mert az a sok ezer ember, aki benn van, az nem bűnös. Úgy voltam '56-ban, hogy visszavonulok, de aztán mégis bevonultam a karhatalomba, mert hívtak.

– Mennyi ideig volt ott?

– A karhatalom fölszámolásáig, aztán visszakerültem a Belügyminisztériumba újra, a pécsi megyei rendőr-főkapitányság belső elhárítási alosztályára.

– Milyen beosztásban?

– Főelőadóként. Külső katonai vonalra kerültem. Nem sokáig. Ott szintén begyűrűztek ezek a dolgok, hogy... – ezzel nem árulok el titkot – tervet kellett készíteni, hogy mennyi a leleplezendő szervezkedés évente. Mondtam, ez ma már nem módszer, ez nem megy. Ezért nézeteltérésbe kerültem a főnökeimmel. Megmondtam nekik: „Nézzék, nekem ezt már ne magyarázzák, én már megjártam öt fillérrel a vásárt, én már láttam, tapasztaltam. Arra nem lehet tervet készíteni, hogy ebben az évben fölszámolok mondjuk öt szervezkedést azért, hogy én őrnagy legyek vagy százados." Ezt a főnökeimmel nem tudtam megértetni, ők meg nem tudtak egyetérteni velem. Megmondtam nekik, én nem hozok létre azért egy szervezkedést, hogy a főnökeimnek legyenek aktái. Ha van, az más, azt föl kell számolni. De csak azért, hogy jó legyek, azért én ilyet nem csinálok. Nem értettük meg egymást, újra kértem a leszerelésemet 1958-ban, és akkor megfogadtam,

hogy semmilyen dologban többet nem veszek részt. Elmentem fizikai munkásnak. Először itt, a hódmezővásárhelyi vegyesipari vállalatnál kitanultam a kárpitosszakmát, utána meg elmentem a házgyárba, és ott dolgoztam, mint gépkezelő az utóbbi időben. Mostan érszűkület miatt lerokkantítottak.

– Hogy látja, milyen volt az élete?

– Nézze, erre egy szóval válaszolok: én katona voltam, hajtottam végre parancsokat, amit jelen pillanatban és jelen esetben is végrehajtanak, és merem állítani, hogy jelen pillanatban is megvannak azok a törvénysértések, ha nem is épp olyan százalékban, mint akkor voltak, csak más irányúak, más természetűek. Magam részéről úgy érzem, hogy túl nem lőttem a célon. A katona parancsot hajt végre. Az a meggyőződésem, hogy ma is, aki katona vagy rendőr, annak végre kell hajtani a parancsokat.

– Bármilyen parancsot?

– Bármilyen parancsot. Bármilyen parancsot!

– Szóval Önnek nincs olyan gondolata, hogy...

– Van, lehet gondolata. Lehet gondolata a katonának, persze más lapra tartozik, hogy csak a polgári életben, amikor saját önnön maga döntheti el, hogy milyen intézkedést foganatosítson. De a parancsot azt végre kell hajtani, bármilyen parancsot kap. Ha végiggondolok az életemen, én azt mondhatom, hogy nem volt olyan magas beosztásom, hogy én a dolgokon változtatni tudtam volna.

– Önnek elég magas beosztása volt.

– Talán, talán... lehetett volna nagy akarat árán segíteni a dolgokon, de ehhez más politikai irányzatnak, más politikai határozatoknak kellett volna lenni. Mert mihelyst a politika megváltozott, azonnal megváltoztak a körülmények is. Egy húzásra, egy intésre. Egyébként a másik meg az, hogyha lehetett volna, sok mindent másképp csináltam volna, de erre a törvény adta lehetőségek nem voltak meg. Amikor már változtak a politikai körülmények, mint ahogy mondottam is, még ellent is mondtam, de mint ahogy tetszett látni, ez se tetszett a főnököknek, mert ezért kellett leszerelnem.

– Ön elégedett, kiegyensúlyozott ember?

– Nézze, én a magam részéről elégedetlen vagyok. A társadalomnak az alakulása az első pillanattól kezdve nem úgy alakul szerintem, ahogy én elképzeltem. Nézze... hogy is fejezzem ki magamat: van egy olyan tény, hogy... hogy teljesen nem találtam meg az életemben a számításomat. Tudniillik mindenfele nem az egyenességet láttam ebben a társadalmi rendszerben, hanem az önzést, taposást tapasztaltam. Az emberek nem azt nézik, hogy a társadalom felfejlődjön, hanem azt nézik, hogy minél jobb anyagi körülmények közé tapossák magukat, minél magasabb fokra tapossák magukat, és aztán kiskirályokként éljenek és megszedjék magukat. Én többet vártam ettől a társadalmi rendszertől...

– Mit várt?

– Szóval több becsületes embert. Több becsületes embert. Nézze, ha én továbbra is járom azt az utat, hogy taposok, akkor ma mint őrnagy vagy mint ezredes vagy mint vezérőrnagy ülök valahol, és jó nyugdíjba könyöklöm fel magam.

– Mégis, mi tört össze magában?

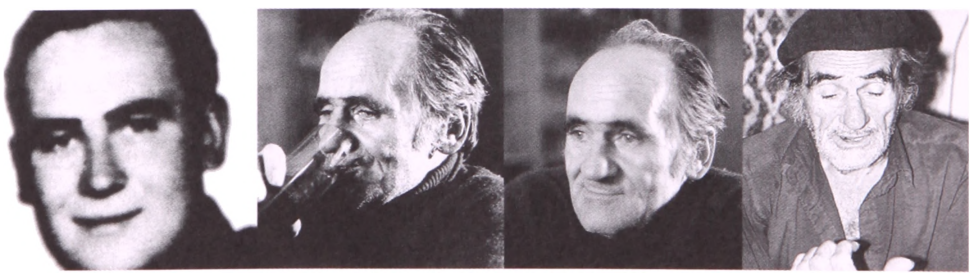
– Az igazságtalanság. Pécsen is előírták nekem, hogy mint főhadnagynak legalább 3-4 szervezkedést kell lelepleznem. Hát honnan? Én nagyon átgondoltan éltem az életemet azóta, hogy leszereltem, de mindenütt azt látom, hogy azok érvényesülnek, akik az ellenkezőjét csinálják, akik könnyen hozzányúlnak a máséhoz, a társadalméhoz, ehhez-ahhoz, hát szóval... egyik embernek mindent lehet, a másiknak nem. Azt mondják a Rákosi-időre is, hogy ugye voltak kiskirályok, hát annak neveztek bennünket. Most ugyanúgy van. Valahogy azt mondom, hogy a múltat nem kívánom vissza se testemmel, se lelkemmel, mert az még több rosszat hozott a népre, de ez a társadalom is sok csalódást okoz, meg még fog is okozni. Nézze, hogy énrólam mit mondanak, én azt nem tudom. Én nem bírálhatom el saját magamat, és nem is vagyok erre hajlandó, vagy nem is vagyok erre illetékes.

– Ön soha senkire nem emelte a kezét?

– Tudtommal nem. Így jött, vagy így volt... mit mondjak erre... rászoktam az italra. De miért iszik valaki, vagy miért nőzik valaki? Teljes mértékben, úgy lelkileg, mint emberileg nem voltam boldog az életemben... Lehet, hogy én voltam a Borzas. Lehet, hogy hallottam, csak nem foglalkoztam vele. Tudja, annyi minden lezajlódott az életemben. Már harminc éve ennek, régóta beteg vagyok, mert idegproblémám is van, gyomoridegem van. Ebből kaptam fekélyt, most meg érszűkület, úgyhogy most már teljesen kivagyok.

– Magáról az terjedt el, hogy hihetetlenül kemény és kegyetlen ember volt Recsken. Mi erről a véleménye?

– Nézze, katona voltam. Ezt tudom mondani.

Fórián István – „Borzas", 1950, 1988, 2004

1953 késő őszén az utolsó rab és a maradék őrszemélyzet is elhagyta a recski kényszermunkatábort. Még a télen katonák érkeztek, és az üresen álló barakkokat honvédségi raktárnak rendezték be, de néhány hónap múlva kiderült, hogy erre a tábor alkalmatlan, mert rengeteg volt a bolha, azonkívül a honvédségi ruha- és bőrfelszerelés penészedni, rohadni, dohosodni kezdett. Így a honvédség a tábort feladta. Anélkül, hogy bárkinek szóltak volna, pánikszerűen elköltöztek. Két hétbe került, mire a Belügyminisztérium értesült a dologról, és megbízta az egri Megyei Büntetés-végrehajtó Intézetet, hogy sürgősen gondoskodjék a tábor őrzéséről, mivel ismeretlenek bontják a barakkokat, a drótkerítést, lopják a drága anyagot.

BERTA SÁNDOR (az egri Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet volt őrparancsnoka)

Hazajött Nagy elvtárs Budapestről, a minisztériumból, és azt mondta nekem: „Berta elvtárs, baj van. Magának ki kell menni Recskre. A tábor teljesen üresen áll, a honvédség otthagyta, nem tartózkodik a területen senki, tehát őrizetlen. Berta elvtárs, olyan utasítást kaptam, hogy olyan embert állítsak oda, aki az őrzést is ellátja, viszont a tábort is karbantartja, és annak esetleges felszámolását is véghez viszi." Ez volt 1954. március 18-án. Egy nap időm volt a gondolkozásra. Másnap nekem megadták a felmentést az addigi beosztásomból, és rögtön el kellett foglalnom Recsken az új szolgálati helyemet.

– Milyen érzés volt hirtelen a világ végére költözni?

– Hát olyan érzés, hogy én tulajdonképpen hazajöttem. Mert én innen vonultam be a bv-hez Hevesre, és onnan Egerbe.

– Mi fogadta magát a táborban?

– Amikor bementem a táborba, volt egy belakatolt kapu meg oltári nagy bozót. Mert volt a tábor mellett az épületeken kívül még egy két és fél holdas gyümölcsös is, ahol teljesen a fák aljáig ért a gaz, mert előző évben a honvédség már egyáltalán nem művelte, tehát nem gondozta senki... legelőször ehhez fogtam hozzá. Míg a családom Egerben volt, ott laktam

– Volt berendezése még akkor a tábornak?

– Hát még akkor a gépi berendezések általában megvoltak.

– Priccsek, ágyak, takarók?

– Az ágyak megvoltak. A takarókat eldiszponálták még akkor, amikor az internáltakat elvitték. Több épület volt. Volt lakóbarakk, ami hét méter hosszú volt, azt felszámoltam, azt hiszem, kettőt. A harmadik megmaradt. Akkor volt egy fogdaépület. Ott volt az, hogy egy internált készített magának egy naptárt. Minden napra egy bolha volt a falra fölragasztva. Amit megszámoltunk – nem én egyedül, hanem a minisztériumi kiküldötteknek is megmutattam ezt a képet –, az bizony jóval fölül volt a százon, kétszáz körül volt. Valódi naptárt bolhából. Mire enged

következtetni ez? Csak arra, hogy igen komoly hiányosság volt fertőtlenítési szempontból. Mert bizony még mikor bontottuk is, nagyon sokszor meg kellett fürdeni a tóban, hogy a bolhától megszabaduljunk! Annyi volt.

Na akkor eltöltöttem én ottan... mit mondjak, másfél évet. Addig senki nem volt az egész táborban rajtam kívül. Jöttek ellenőrzésre, kijöttek, szétnéztek, megnézték az aggregátorházat, Garasinnak szívós mániája volt, mikor kijött: „Berta elvtárs, nyissa ki az aggregátorházat, hogy hogy van karbantartva a motor!"

– Járt itt kinn Garasin Rudolf?

– Járt, járt... Nekem a feladatom volt elsősorban az illetéktelen személyeknek a távoltartása a tábortól. Aztán hozzátartozott a tábor karbantartása, tisztogatása. Hát persze ezt mind magamnak kellett csinálni, mert beosztottam az lent volt a kistáborban, mikor nem voltam itthon, akkor ő helyettesített, meg legtöbbször az asszonytárs helyettesített, mert a telefonnál állandóan ott kellett lenni, úgyhogy a telefon be volt szerelve.

Berta Sándor és felesége, Recsk, 1954.

1955-ben behívatott a parancsnokom Egerbe, hogy körülbelül mi a véleményem nekem a tábornak a további használatáról. Én azt a javaslatot tettem, hogyha egy mód van rá, hadd maradjon meg a tábor a BM-nek üdülőnek. Akkor a parancsnokomat felhívatták Budapestre, és ott megadták neki az utolsó szót, hogy a tábort fenntartani nem lehet, tehát politikai okok miatt fel kell számolni.

– Mi volt ez a politikai indok?

– Nyugati propaganda volt ebben... A recski tábor tulajdonképpen Európában egy hírhedt koncentrációs tábornak volt feltüntetve. Úgyhogy azt minden körülmények között a föld színéről el kellett takarítani. Így hát '56 elején meg is kezdődött a tábornak a lebontása. Kaptam ötven embert, hozzá a tizennégy-tizenöt katonát...

– Ki volt ez az ötven ember?

– Ötven elítélt Egerből. Köztörvényesek mind. Rövididős köztörvényes elítéltek. Ezek állandóan kint voltak, úgyhogy ott volt az ellátás, a feleségem vezette a konyhát nekik, volt egy elítélt szakács, aki főzött. Ugyanakkor a honvédségnek is a konyháját, tehát az étkezését, nekem kellett ellátni. Megkaptam az ellátmányukat, ugyanúgy az elítéltekét is, és saját konyhát kellett nekik külön vezetni, az őrségnek.

– Mi lett a faanyaggal?

– Na most a lebontás elég huzamos ideig tartott. Az összes faanyag, ami kikerült az épületekből, ezek mind föl lettek leltározva, és az depózva lett addig az ideig, míg az elszállításra nem került.

– Hova szállították el?

– Különböző bv munkahelyekre. Hát olyan utasítás jött, hogy elsősorban az egyéni építkezőket, tehát a BM-beosztottaknak az építkezéseit kell belőle segíteni. Bizonyos térítés ellenében.

– Kik kértek ebből a faanyagból?

– Voltak rendőrök, rendőrtisztek, szóval a fegyveres szerveknek a beosztottai.

– Nem emlékszik, hogy köbméterét mennyiért adták akkor ennek a fának?

– Különböző árak voltak. Azt tudom, a gerenda kettőszázötvenhárom forint volt köbmétere, a deszkáé... már így fejből most nem tudom olyan pontosan, de úgy, hogy jutányosan, körülbelül ötven százalékos árkedvezmény volt erre a bontott anyagra. Persze nem mindenre, mert végül például ott volt a kúpcserép, a betongyűrűk, amik a csatornázásból fel lettek szedve. Ezeket nem lehetett eladni, mert azt elszállították különböző munkahelyekre: Pálhalma, Baracska, Nagyfa... vagontételben vagy autókkal, mikor hogy adódott.

A tábor területe a megmaradt néhány épülettel 1956. augusztus 3-án felvett jegyzőkönyv alapján az Észak-Mátrai Erdőgazdaság tulajdonába ment át.

OSZK Országos Széchényi Könyvtár

ZALAVÁRI GYÖRGY (kerületvezető erdész)

A recski tábor felszámolása után az erdőgazdaság visszakapta magának a területet, ami megelőzőleg is az erdőgazdaságé volt Málerd néven. A tábor megalakulásakor kitermelték a fákat, és egy puszta terület maradt. 1958-tól kezdve az erdőgazdaság a puszta terület felszámolását úgy hajtotta végre, hogy éves ütemezéssel különböző fafajokkal – fenyővel és lomblevelű fákkal – betelepítette. Ez harminc évvel ezelőtt történt, és mint az itteni kerületvezető erdész, én végeztem el.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Memento

STEINER GYÖRGY

Még remény se volt a kiszabadulásunkra. Buchenwaldban a háború végének vágya éltetett. Itt az volt az iszonytató, hogy nem volt mire várni. Nem volt remény. Egyszer kijelentette a Borzas, hogy „a Rákosi elvtárs azt mondta, nem azért söpörtük össze az utca szemetjét, hogy újból széjjelhintsük megint!"

KAAS ERVIN

Egyszer a Csete táborparancsnok valamelyik tiszttel hallótávolságban beszélgetett, és azt mondta – hangsúlyozom, ezt én a saját fülemmel hallottam –, hogy nem érti, mit kell itt vacakolni, ezt az egész rohadt fasiszta társaságot le kell géppuskázni. Ez a megoldás.

PUSKA LAJOS

Az őrök közül volt olyan, aki azt mondta, hogy majd a kányák, amikor hazaviszik a csontjaitokat, akkor mentek ti innét haza. Ilyen is volt, kérem.

RECSK HALOTTAI

Baán László, Balogh Félix, Bedő Gyula, Boross-Tóby József, dr. Endrődy Zoltán, Fehérváry Mihály, Horváth Endre, Jankech József, Kovács Sándor, Körmöczy György, Kulin Viktor, Mezőfy Károly, Módly István, Nagy Imre, Novák József, Ónodi Mihály, Pilcher Rezső, Ritzl Sándor, Szalai Árpád, Szaládi Rezső, Tóth Zoltán, Ulrich Lajos, Vörös István, Wennesch Boldizsár, Zugyel Bertalan.

HALÁL

A hegy árnyékában áll. Kísértetes. Néma. Ő volt.
Recsk. Az erdő egyetlen nyíló vadrózsató most.

(Forrás mögül fehér hasával kibukkanva már
édes homályban sugdolódzik a gyertyán és a nyár.)

Ő volt. Társam vére terjed, ágazódik. Gyémánt.
Oly könnyen ölte, mint aki két méhszárnyat szétránt.

(Kárpáti Kamil)

Epilógus

GÖRGEY GUIDÓ

Hogy mi volt Recsk? Emberi eltévelyedés. A barbarizmus újjászületése a XX. században. A XIX. században ilyen nem volt. A XX. században az I. világháborútól kezdve, Hitlertől, Sztálintól kezdve ezek a dolgok mind lehetségessé váltak. A korlátlan hatalom birtoklása ezt természetszerűen lehetővé teszi.

– Van valami garancia arra, hogy ez nem fordulhat elő még egyszer?!

– Garancia akkor lenne, hogyha egy olyan generáció nőne fel, akik az ilyesmit teljesen megvetnék, akiknek az emberi érték fontosabbá válna minden másnál. Amíg ez nincs, addig én nem látok semmiféle garanciát.

EGRI GYÖRGY

A recski tábor, akárhogy próbálnám így utólag enyhíteni a kifejezést, megsemmisítőtábor volt. Hivatalosan ugyan internálótábornak nevezték, hivatalosan ugyan figyeltek a munkára is, hogy legyen valami produktivitás, de a lényege megsemmisítőtábor volt. Akiket ők idehoztak, minden valószínűség szerint azzal a szándékkal hozták ide, hogy azok innét többé élve ki nem mennek.

– Bizonyos vagy ebben?

– Ebben majdnem bizonyos vagyok. Természetesen lehet, hogy a történelemkutatók más eredményre jutnak, de az én emlékeim szerint és az én tapasztalataim szerint ez volt az alapja.

PUSKA LAJOS

Én mindig azt mondtam, hogy talán azok, akik részesei voltak annak, hogy engem elvittek, olyan ostobák voltak, hogy nem tudták fölfogni annak a súlyát, hogy abban az időben mi történhet egy emberrel, akinek akármi úton-módon az elvitetéséhez hozzájárultak. Tudom kik – egy sem él belőlük, mind meghaltak, az a négy-öt személy – ha ezek tudták volna azt, hogy énnekem ezt a kálváriát meg kell járni, nem hiszem, hogy megcsinálták volna... De nem tudták.

– Az őrökre értettem...

– Emberségesebbek lehettek volna, de ők buta emberek voltak, buták, tetszik érteni, nem gondolkoztak vagy nem is tudtak gondolkozni, ezért voltak kegyetlenek.

DR. HOYOS JÁNOS

Életemnek egyik legszörnyűbb ideje volt, örülök, hogy megúsztam. Megtanultam egy csomó embert nagyon becsülni, mert ott aztán tényleg megismerte az ember, hogy ki milyen fából volt faragva. Megbocsátottam azoknak, akik egy kicsit melléléptek, ételt loptak például, ami ott a fő bűn volt, de éhes volt és nem volt elég karaktere. Megtanultam, hogy óvatosan kell bánni az emberekkel, mert sok csúnyaság lakik bennük. És megtanultam, hogyan lehet elbolondítani az embereket. Igaz, szerintem az ÁVO a népességnek a salakját választotta ki, mert rendes emberekkel ezt nem lehetett volna megcsináltatni. Ezek az ávéhások tényleg olyanok voltak, hogy egy állattal jobban bánik az ember, mint ezek velünk.

DR. JÓNÁS PÁL

Valamennyiünk számára nyilvánvaló volt, hogy a kérdés a következő: ki él tovább, Sztálin vagy mi? Ha Sztálin nem hal meg 1953 elején, akkor mi halunk meg Recsken. Én is azok közé tartozom, mint például Géza, aki egyszerűen nem beszél ezekről a recski dolgokról. Próbálja őket elfelejteni. Nekem különösképpen hallgatnom kell, hiszen amerikai környezetben élek, akik el sem hinnék, ami velem történt. Hogyan magyarázzam meg egy amerikainak, hogy több órára gúzsba kötöttek azért, mert beleolvastam a párt hivatalos napilapjába. Pedig ezért kötöttek gúzsba. Éjjel volt, néztem a csillagokat, és mindig azt mondtam magamnak: „Ide figyelj, Pali! Itt egy óriási élményben van részed, egy olyan élményben, ami nem történik meg sehol ebben a világban. Te itt most azért szenvedsz a XX. század második felében, mert elolvastál egy részt egy újságból, amit kimostál az ávósok latrinájából. Ez sehol az égvilágon nem történik meg..."

FARKAS PÁL

Recsk egy jó iskola volt nekem. Nem akarom ezt, mint jó élményt elkönyvelni, mert néha ma is rémülten felriadok, ha előjön álmomban. De megismertem az embereket. Megvolt minden emberi gyarlóságuk, de a többség mégis sokkal nemesebb volt, mint ahogy azt az adott körülmények megengedték. És hálát adok, hogy nem az őrzők között voltam, hanem az őrizettek közt.

DR. SOMSSICH JÓZSEF

Recsk azt jelenti, hogy küzdeni kell, amíg élünk, hogy többet ne forduljon elő. Sehol, semmikor.

DR. JÓNÁS PÁL

Recsktől nem lehet megszabadulni, sem a recski élményektől. Ha beleértem Budadélt és Kistarcsát is, akkor öt évet elvesztettünk az életünkből. De ugyanakkor nyertünk

is dolgokat, hogy például mi most ketten itt beszélgetünk. Hogy van az életemben egy olyan baráti csoport, akikre akármilyen körülmények között akármikor számíthatok.

KLÉBL MÁRTON

A sok nélkülözés, a sok megpróbáltatás, amin átmentem, erős elszánást fejlesztett ki bennem, hogy túl kell élnem. Makaróni állt a fejemen, és még szerencsém volt, hogy nem úgy ütött, hogy nyomorék lettem volna. De az erős elszánás megmaradt bennem, és később bárhol bármilyen akadály jött, le tudtam küzdeni. De Recsket nem lehet elfelejteni. Ezt csak magammal viszem és...

GORTVA GYULA

Én ott Recsken sokat gondoltam a családomra, mert a feleségemet, gyermekemet hagytam otthon, éjjeleken át nem tudtam aludni. Én munkásember vagyok, megvagyok akármilyen nehéz körülmények között. De a család! Azzal mi van? Hogy élnek, hogy vannak? Gondolkoztam rajta és az jutott eszembe, amit az iskolán megtanultam, hogy a társadalmi rendszerben, amikor az osztályharc folyik, lesznek olyanok, akik ártatlanul is belekerülnek ebbe az osztályharcba, mint párttagok vagy hasonló egyebek. Jó munkások is belekerülhetnek.

EGRI GYÖRGY

Recsken kialakult egy baráti közösség, és ez még tulajdonképpen mindig fennáll a világ minden részében, és kialakult egy nagyon érdekes álláspont, éspedig, hogy bosszút pedig nem állunk. Mert a bosszú ellenbosszút szül. Egyszer abba kell hagyni a bosszúállásokat, a leszámolást a múlttal, és miért ne mi legyünk az az áldásos generáció, amelyik ezt elkezdi? Mi nem akarunk bosszút állni senkin, és azt hiszem, ez volt Recsk legnagyobb tanulsága a mi részünkre, és talán az ország részére is az lehet, hogy az igazi demokráciával nem fér össze a bosszúállás.

STEINER GYÖRGY

1956-ban feljött hozzám egy volt internálttársam és azt mondta, a Hantos alezredes, aki az én kihallgatóm volt, le van tartóztatva a Fő utcában, menjünk oda... Mondtam, én nem megyek. Nem érdekel, hogy mi lesz vele, de én nem állok bosszút. Nem volt bennem se harag, se bosszú. Kiábrándulás az volt bennem, ma is van.

ZICHY PÉTER

Nem mondom, hogy könnyű volt, de hála a Gondviselésnek, mindig akadtak a legnehezebb, legkritikusabb helyzetben is, akik egy pillantással, egy jó szóval, egy kézfogással segítettek.

PUSKA LAJOS

Gyűlölet, az nem, nincs bennem, kérem szépen, ezt merem mondani, nem vagyok egy olyan embertípus.

FARKAS PÁL

Én megbocsátani nem tudok, én nem vagyok jó katolikus. Nem tudok megbocsátani, mert ártatlanul csináltak velem olyan dolgokat, ami, ami leírhatatlan... Én nem akarok, kérlek szépen, velük többet élni, ezzel a rendszerrel.

DR. SZTÁRAY ZOLTÁN

Énbennem nincs semmi gyűlölet. Énbennem sajnálkozás magam irányában Recsk miatt nincsen. Mondhatnám azt, hogy az életem gazdagodásának tekintem... Nem hiszem, hogy bárhol olyan élményekben lett volna részem, amiket megéltem Recsken. Azóta értem meg, hogy mi az ember!

DR. HOYOS JÁNOS

Biztos, hogy maradt a szívemben keserűség. Ezt nem lehet megemészteni, egész mélyen ott van. Olyan lehetetlen, hogy ez nyom nélkül elmenjen ugye, mert nem az, hogy igazságtalan vagy igazságos volt, hanem hogy céltalan volt! Teljesen céltalan kínzás volt!

BALÁZS ISTVÁN

Kaptam egy írást 1955-ben, hogy menjek el az Országházba. Elmentem. Egyetlen recski internálttal találkoztam, Karácsonyi bácsival... Hát szegényke már biztos nem él. Adtak ötezer forintot, aláírtam, hogy felvettem ötezer forintot.

– Te ötezer forint kártérítést kaptál, de volt, aki száznyolcvanezret.

– Nem egyforma elbírálás alatt ment, az biztos, de nekem a szabadság többet ért... Nem tudok tovább beszélni, ne tessék haragudni, nem szeretek ilyen izgalomba lenni... Én nem bántottam soha senkit!

KRIZSÁK JÁNOS

Hazajöttem, a gyerekeim így álltak, egy megvesztegetett göncük nem volt. A feleségem dolgozott az Astra-gyárban, a keresetének a hatvanöt százalékát kapta csak meg. Miért? Azért, mert a férje nem megbízható elem és internálva van. Ehhez mit szólnak?

– Maradt a szívedben valami nyom, valami olyasmi...

– Volt, van és marad!... Erre csak azt tudom mondani. Amíg élek... Miért tették ezt? Miért? Mondja meg nekem valaki! Meg tudja mondani valaki?!

Kell, hogy Recsknek tisztes emléke maradjon, mindenekelőtt azért, mert újabb harminc év múlva ezt már nem lehet elhinni, és kell hogy a derék, tisztes tanulságot ebből levonják. A másik ok az, hogy a történteket már az élők sem nagyon hiszik el, és néha, hogyha megpróbálok visszaemlékezni rá, én magam sem tudom elhinni, teljes realitásnak fölfogni. Olyan lehetetlen volt, hogy Voltaire után, és a felvilágosodás után, a XIX. század után ez jöjjön Európa közepén!

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Függelék

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

I. A tanúságtevők

ANTAL ISTVÁN (1925)

Volt ávéhás. 1947-től tért haza Németországból a hadifogságból. Belépett a rendőrséghez. 1952-től Recsken ÁVH-s szakaszvezető. Recskre nősült. Az interjú készítése idején recski nyugdíjas volt.

BALÁZS ISTVÁN (1912)

Volt rab. Szövőmesterként dolgozott a Goldberger textilgyárban. 1945-ben lett a Szociáldemokrata Párt tagja. 1950-ben tartóztatták le, majd Recskre internálták. 1953 őszén szabadult. Az interjú készítése idején Budapesten élt, nyugdíjas volt.

BÁLINT JÁNOS

Volt ÁVH-s szakaszvezető, őrsparancsnok. 1950 szeptemberétől 1953 szeptemberéig teljesített szolgálatot a recski tábor belső őrségénél. 1954 májusában szerelt le. Az interjú készítése idején nyugdíjas volt.

BENKŐ ZOLTÁN dr. (1923–2005)

Volt rab. Közgazdasági egyetemet végzett, 1947-ben doktorált. Egyetemistaként 1944–45-ben részt vett a magyar diákság ellenállási mozgalmában, majd a háború után a Demokratikus Ifjúsági Mozgalomban. 1948-ban letartóztatták, majd internálták. 1953-ban szabadult Recskről. Részt vett az 1956-os forradalomban. Utána a Német Szövetségi Köztársaságba emigrált. Az interjú készítése idején ott élt üzletemberként. A rendszerváltozás után hazatelepült. Az elsők között publikált Recskről.

BERTA SÁNDOR

1949-től a BM Büntetés-végrehajtási (BV) Intézetnél volt tiszthelyettes. 1952-től az egri bv intézet őrsparancsnoka volt, innen helyezték át 1954-ben az üres recski táborba, ahol 1958 januárjáig az üres tábor felügyelője, majd felszámolója lett. Az interjú készítése idején nyugdíjas volt.

BIHARI PÁL (1929)

Volt ÁVH-s tiszt. 1949-től tartozott az ÁVH belső karhatalmához. 1951 júniusától októberig századosi rangban a recski tábor külső őrségének századparancsnoka volt. 1954-ben szerelt le. 1957 óta vezette egy nagyvállalat üzembiztonsági osztályát. Az interjú készítése idején is ez volt a munkahelye.

BINDER GÉZA (1914–2004)

Volt rab. MÁV-pályamunkás és váltókezelő volt Hatvanban. 1948-ig a Szociáldemokrata Párt tagja, az egyesülés után kizárták a pártból. 1950-ben tartóztatták le, Recskre internálták, ahonnan 1953-ban szabadult. Az interjú készítése idején nyugdíjban volt.

BODNÁR ISTVÁN (1912-1988)

Volt rab. Baloldali magatartásáért 21 évesen négy hónapot ült fogházban. Íróként, újságíróként dolgozott Csehszlovákiában és Magyarországon. 1950-ben letartóztatták és Recskre internálták, ahonnan 1953-ban szabadult. Az interjú készítése idején már súlyos beteg, nyugdíjas volt.

BÖSZÖRMÉNYI-NAGY GÉZA (1924–2004)

Volt rab. Egyetemi hallgató korában tartóztatták le 1948-ban. Internálták Budadélre, majd onnan Kistarcsára, 1950-ben pedig a recski kényszermunkatáborba, ahonnan 1953-ban szabadult. Kiszabadulása után segédmunkásként dolgozott. 1956-ban fejezte be az egyetemet és utána tíz évig vegyészként dolgozott az iparban. 1964–68 között elvégezte a Színház- és Filmművészeti Főiskolát. Azóta filmrendezőként dolgozott.

B. RÁCZ ISTVÁN dr. (1923–†)

Volt rab. Közgazdasági egyetemet végzett, majd doktorált. Mint egyetemi hallgató a háború alatt részt vett a magyar diákság ellenállási mozgalmában. A háború után a Független Kisgazdapárt Ifjúsági Szervezetének lett az elnöke, valamint országgyűlési képviselő. 1950-ben letartóztatták. Internálták, három évet töltött Recsken. 1953 őszén szabadult. Részt vett az 1956-os forradalomban. Utána emigrált. Részt vett Strasbourgban az emigrációs konferencián. Az USA-ban telepedett le, ott egyetemi tanár volt, közgazdaságtudományt tanított, az interjú készítése idején nyugdíjas professzor volt. Elhunyt.

CSAPLÁR PÉTER (1901–†)

Volt rab. 1919 óta szociáldemokrata párttag. A Bőripari Munkások Országos Szövetségének alapító tagja. 1945-től a Közlekedési Dolgozók Szakszervezetének vezetőségi tagja. A Szakszervezeti Tanács titkára. 1950-ben letartóztatták és Recskre internálták. 1953-ban szabadult. Az interjú készítése idején nyugdíjasként élt Budapesten. Elhunyt.

EGRI GYÖRGY (1922–†)

Volt rab. A háború után a Szociáldemokrata Párt ifjúsági mozgalmának volt a főtitkára, újságíróként is dolgozott. 1950-ben egy nagyvállalat igazgatójaként tartóztatták le. Internálták Recskre. 1953-ban szabadult. Részt vett az 1956-os forra-

dalomban, majd emigrált. Kanadában dolgozott mint újságíró. Az interjú készítése idején nyugdíjasként Torontóban élt. Elhunyt.

FALUDY GYÖRGY (1910)

Volt rab. Ismert író és költő volt már a harmincas években. Baloldali szemléletű írásai miatt sok támadás érte, ezért 1938-ban emigrálnia kellett. Párizsban élt, majd Marokkón át az Egyesült Államokba utazott. A háborúban az amerikai hadsereg katonájaként harcolt a távol-keleti hadszíntéren. 1946-ban hazatért és íróként, újságíróként dolgozott. A szociáldemokrata Népszava munkatársa volt. 1950-ben letartóztatták és Recskre internálták. 1953-ban szabadult. Az 1956-os forradalom után újra emigrált. Angliában, Máltán, Firenzében, az Egyesült Államokban élt, végül Kanadában telepedett le. Az interjú készítése idején egyetemi tanár volt. Előadásaiból és írásaiból élt. A rendszerváltás után hazatelepült Magyarországra.

FARKAS ISTVÁN (1927-1988)

Volt recski lakos. Az interjú készítése idején a recski ércbányában dolgozott mint fúrómester.

FARKAS PÁL (1930–†)

Volt rab. Bécsben született, iskoláit Budapesten végezte. Kezdő tisztviselőként dolgozott, amikor letartóztatták. 1950-ben internálták Recskre. 1953-ban szabadult. Az 1956-os forradalom után emigrált Franciaországba, majd három év múltán az Egyesült Államokba. Az interjú készítése idején New Jersey államban élt, mérnökként dolgozott. Elhunyt.

FAZEKAS LÁSZLÓ

Recski lakos, volt vendéglőtulajdonos. A recski kényszermunkatábor működésének idején az államosított vendéglőjében alkalmazottként dolgozott. Az interjú készítése idején is Recsken élt mint nyugdíjas.

FELVINCZI TAMÁS dr.

Jogász. 1948–1955 között az IM és BM büntetés-végrehajtás területén dolgozott. Szakértőként kértük föl az interjúra.

FÓRIÁN ISTVÁN (1931)

Tizenhét évesen katonának jelentkezett. Onnan az ÁVH kötelékébe került. Operatív tiszti iskolát végzett kiváló eredménnyel, s ezért főhadnagyi rangot kapott.

A Belügyminisztériumban dolgozott 1950 őszéig, akkor Recskre helyezték, mint elhárítótisztet. Az addigi vezető – Nagy László – után ő lett az operatív csoport parancsnoka. A rabok maguk között „Borzas"-nak nevezték A tábor feloszlása után, 1953-ban Budapestre helyezték, 1956 nyarán leszerelt. A forradalom miatt visszahívták a BM karhatalom kötelékébe, majd Pécsett a megyei rendőrfőkapitányságon lett a belső elhárítás főelőadója. 1958-ban saját kérésére leszerelt és elment fizikai munkásnak. Mint gépkezelő szakmunkás ment rokkantsági nyugdíjba 1988-ban.

GÁBORI GYÖRGY (1924–†)

Volt rab. Tizenhat éves kora óta tagja a Szociáldemokrata Pártnak. Részt vett az ellenállási mozgalomban. 1944-ben deportálták a dachaui koncentrációs lágerbe. A felszabadulás után hazajött, a Szociáldemokrata Párt nagybudapesti titkára lett. 1950-ben letartóztatták és Recskre internálták. 1953-ban szabadult. Részt vett az 1956-os forradalomban. Emigrált. Részt vett a strassbourgi konferencián 1957-ben. Kanadában telepedett le. Az interjú készítése idején taxivállalata volt, abból élt. Könyvet írt dachaui és recski élményeiről. Elhunyt.

GORTVA GYULA (1920–†)

Volt rab. Kőműves a szakmája, de bányában is dolgozott. 1945-től párttag. 1950-ben letartóztatták és Recskre internálták. 1953-ban szabadult. Az interjú készítése idején rokkantnyugdíjasként Mátraverebélyen élt. Elhunyt.

GÖRGEY GUIDÓ (1920)

Volt rab. Katonatiszti pályára ment, 1941-ben avatták hadnaggyá. Részt vett az ellenállási mozgalomban. Kísérletet tett Szerb Antal megmentésére. A háború után nem folytatta katonai pályáját, külügyi tisztviselőként helyezkedett el. 1948-ban letartóztatták. Internálták. Később három évre Recskre került, ahonnan 1953-ban szabadult. Utána kőművesként dolgozott. 1956-ban emigrált. Az Egyesült Államokban telepedett le. Nyugdíjba meneteléig az utazási szakmában dolgozott. Az interjú készítése idején New Yorkban élt.

GYÖRGYEY F. ALADÁR (1925)

Volt rab. Friss diplomás volt, amikor letartóztatták 1948-ban. Internáltként Recskre került. 1953-ban, a tábor feloszlatásakor bíróság elé állították, és utólag nyolc évre ítélték. 1956-ban szabadult. A forradalom után emigrált az Egyesült Államokba. Az interjú készítése idején a Yale egyetem orvostörténeti könyvtárának vezetője volt. Jelenleg nyugdíjas.

HOLLÓ FERENC

Recski lakos. 1950-ig kocsis volt a recski Irgalmas Nővérek kolostorában. Később segémunkás lett. Az interjú készítése idején a recski gázcseretelep vezetője volt.

HOYOS JÁNOS dr. (1917–2003)

Volt rab. 1939-ben kapott orvosi diplomát. Szívspecialista és szívsebész, 1948-ban ő végezte társával az első speciális csecsemőszívműtétet Magyarországon. 1949-ben letartóztatták. Internálták. 1950-ben Recskre került, de onnan 1951-ben elvitték bíróság elé. 15 évre ítélték. 1956-ban szabadult. Részt vett a forradalomban. Emigrált az Egyesült Államokba, ahol belgyógyászként praktizált. Az interjú készítése idején a Máltai Lovagrend egyik vezetője és az Amerikai Magyar Cserkészek Nagy Tanácsának elnöke volt.

IVÁN JÓZSEF (1930)

Volt ÁVH-s szakaszvezető. Eredeti szakmája pék. 1950-ben került az ÁVH állományába. 1950. augusztus 1-jétől 1953 novemberéig a recski táborban teljesített szolgálatot mint titkos ügykezelő. 1954-ben saját kérésére leszerelt. Az interjú készítése idején a sütőiparban dolgozott, mint művezető.

JÓNÁS PÁL dr. (1922–1998)

Volt rab. Közgazdasági egyetemet végzett. Doktorált. A háború végén egyetemi hallgatóként részt vett az antifasiszta ellenállási mozgalomban. 1945 után egyik vezetője a baloldali diákmozgalomnak. 1948-ban letartóztatták. Internálták. A rabság utolsó éveit 1950-től Recsken töltötte. 1953-ban szabadult. 1956-ban részt vett a forradalomban, majd emigrált. 1957-ben részt vett a Magyar Emigrációs Szövetség megalapításában Strasbourgban. Az Egyesült Államokban telepedett le. Sok országban dolgozott mint amerikai gazdasági szakértő, és egyetemi tanárként közgazdaságtant tanított. Az interjú készítése után, 1989-ben ment nyugdíjba, New Mexikóban élt.

LÉTAI VIKTOR

Volt bv-szakaszvezető Recsken. 1948-ban hívták be katonának. Innen „káderezés" útján a Honvédelmi Minisztériumba irányították, portaszolgálatot látott el. 1951-ben került Recskre. Az interjú készítése idején, 1986-ban Recsken élt nyugdíjasként.

KAAS ERVIN (1925–2001)

Volt rab. A háború alatt részt vett az ellenállási mozgalomban. 1945 után – egyetemi hallgatóként – részt vett az ifjúsági politikai életben. A katolikus diákszövetség

elnöke volt. 1948-ban letartóztatták és internálták Budadélre, onnan Kistarcsára, majd Recskre. 1953 őszén bíróság elé állították és öt évre ítélték, annyira, amennyit addig letöltött. Másnap szabadon engedték. Részt vett a forradalomban, ezért ismét elítélték öt hónapra. Az interjú készítése idején kereskedelmi osztályvezető volt egy szövetkezetnél, Budapesten élt.

KÁRPÁTI KAMIL (1929)

Volt rab. Már ifjú korában írói pályára készült. Tizenhat évesen ifjúsági lapot szerkesztett. 1949-ben – 20 éves korában – letartóztatták és internálták Kistarcsára, majd Recskre került. 1951-ben egy koholt ügyben katonai bíróság elé állították és többedmagával tíz évre ítélték. 1956-ban szabadult. Budapesten él. Ismert író és költő.

KERESKEDŐ JENŐ (1929–†)

Volt rab. Huszonegy éves szabósegéd volt, amikor 1950-ben letartóztatták. Recskre internálták. 1953-ban szabadult. Utána szabóként dolgozott nyugdíjazásáig. Az interjú készítése idején Budapesten élt. Elhunyt.

KÉRI KÁLMÁN (1901–1994)

Volt rab. Mozdonyvezető apja katonaiskolába adta. Tüzértiszt lett, majd vezérkari iskolát végzett. A II. világháború végén vezérkari ezredesként ő volt az I. magyar hadsereg vezérkari főnöke. Részt vett a fegyverszüneti tárgyalásokon. Megbízást kapott az új Honvédelmi Minisztérium megszervezésére. Rövid idő múlva leváltották beosztásából és leszerelték. A polgári életben helyezkedett el. 1949-ben letartóztatták és internálták. Recskre került. 1953-ban, a tábor feloszlatásakor bíróság elé állították és négy évre ítélték. Mivel beszámították addigi internálását, a büntetését letöltöttnek vették. Szabadulása után az Országos Fordító Irodánál helyezkedett el, ahonnan rövidesen eltávolították. Ezután az Astoria szállodában dolgozott mint éjjeliőr. Az interjú készítése idején Budapesten nyugdíjas volt. A rendszerváltás után visszakapta tiszti rangfokozatát, az első szabadon választott parlament képviselője lett.

KISS DÁNIEL (1930)

Volt rab. 1949-ben joghallgató korában tartóztatták le, majd internálták. Először Budadélre, onnan Kistarcsára, végül Recskre került. Az egyik őr, Vipla, azaz Sikala Ferenc durva bánásmódja következtében több ujját amputálni kellett. 1953-ban szabadult. Részt vett az 1956-os forradalomban. Utána Ausztriába emigrált. Az interjú készítése idején Bécsben élt és üzletemberként dolgozott.

KISS FERENC (1923)

Volt ÁVH-s törzsőrmester. Eredeti szakképzettsége: szilikátgépésztechnikus. 1950-ben önkéntes katonaként lett az ÁVH fegyveres testületének tagja. 1952-ben került Recskre, ahol a tábor önálló villanytelepének működéséért felelt. 1953-ban, még a tábor feloszlatása előtt leszerelt. 1957-ben a Mátravidéki Kőbánya Vállalat személyzeti vezetője lett, később üzemvezetője, majd termelési osztályvezetője. 1983 óta, így az interjú készítése idején is nyugdíjas volt.

KLÉBL MÁRTON (1927)

Volt rab. 1949-ben a Közgazdasági Egyetem negyedéves hallgatója és egyben egy gyarmatáru-kereskedés alkalmazottja volt, mikor letartóztatták. Recskre internálták. Mivel tudomása volt a Michnay-féle szökésről, elszállították a recski táborból és bíróság elé állították. Két és fél évre ítélték, melyet a Margit körúti fegyházban töltött. 1953-ban amnesztiával szabadult. 1956-ban az Egyesült Államokba emigrált. Az interjú készítése idején építési vállalkozó volt New Yorkban. A rendszerváltozás után hazatelepült.

KOÓS IMRE (1925)

Volt rab. 1950-ben, mikor letartóztatták, vasúti pályamunkásként dolgozott. Recskre internálták. 1953-ban szabadult. Az interjú készítése idején Kisterenyén élt, méhészettel foglalkozott.

KORONDI BÉLA

Volt recski postamester. 1945-ben Erdélyből családjával együtt repatriált Magyarországra. Először Mezőkövesden dolgozott, majd 1948. május 31-én Recskre helyezték családjával együtt. Ő lett a postahivatal vezetője, felesége pedig a helyettese. Az interjú készítése idején mindketten nyugdíjasként Recsken éltek.

KOVÁCS JÁNOS

Volt ÁVH-s politikai tiszt. A Paraszt Szövetség Ifjúsági Szervezetének volt titkára szülőfalujában. 1949 tavaszán jelentkezett a rendőrséghez, de az ÁVH-hoz osztották be. Később politikai tiszti tanfolyamot végzett. Törzsőrmesteri ranggal helyezték 1952 tavaszán Recskre. Ugyanez év novemberében fegyelmi vétség miatt leszerelték. Az interjú készítése idején nyugdíjas erdei munkás volt.

KÖVESDI (KRIZSÁN) GYÖRGY (1929)

Volt ÁVH-s operatív tiszt. Eredeti szakmája szabó, 1947 óta párttag. 1949-ben került az ÁVH kötelékébe. Kriminalisztikai nyomozó- és őrparancsnoki tanfolya-

mot végzett. Az Andrássy út 60-ban őrségi századnál teljesített szolgálatot a 612-es osztályon 1952-ig. Parancsnoka Lőke alezredes volt. 1952-ben Recskre helyezték, ahol nyomozótiszt volt. A rabok őt azonosították „Sísapkásként". 1953-ban a recski tábor feloszlatása után Kecskemétre, Komlóra, Szegedre, végül Miskolcra került. 1955-ben a BM büntetés-végrehajtási állományába került. Tizenöt évig javító-nevelő előadóként dolgozott, majd visszahívták a főkapitányságra nyomozó-vizsgálónak. 1965-ben családi okokból Krizsánról Kövesdire változtatta a nevét. 1979-ben ment nyugdíjba, mint rendőrőrnagy, az interjú készítése idején Miskolcon élt.

KŐRÖSMEZEY LÁSZLÓ dr. (1926)

Volt rab. Mérnök. 1949-ben internálták. 1950–53 között Recsken volt.

Interjú gyanánt írásban készített feljegyzést a kötet számára, amelynek részletét közreadtuk.

KRIZSÁK JÁNOS (1918)

Volt rab. 1945 óta a Szociáldemokrata Párt tagja. Eredeti szakmája: asztalos. A csepeli Weiss Manfréd (későbbi Rákosi Művek) bognárüzemében volt csoportvezető. 1950-ben letartóztatták és Recskre internálták. 1953-ban szabadult. Az interjú készítése idején nyugdíjas volt, Budapesten élt.

MICHNAY GYULA (1922)

Volt rab. Apja katonatiszt volt, anyja részt vett a háború alatti ellenállási mozgalomban, mielőtt a Gestapo letartóztatta volna, agyonlőtte magát. Apai nagynénje révén a Clemenceau család rokona. Katonai középiskolába járt. A háború végén munkaszolgálatos volt. Kapcsolatba került az ellenállási mozgalommal. A háború után a Szövetséges Ellenőrző Bizottságnál tolmácsként dolgozott. 1947-ben letartóztatták. A budadéli táborba internálták, ahonnan megpróbált megszökni, de a szökés közben egy őr a karját keresztüllőtte. Innen Kistarcsára, majd Recskre internálták. 1951 májusában Recskről hét társával szökést kísérelt meg, de egyedül csak neki sikerült átjutni a nyugati határon és hosszas procedúra után értesíteni a nyugati hírközlő szerveket a recski kényszermunkatábor létezéséről. A Német Szövetségi Köztársaságban telepedett le. Az interjú készítése idején nyugdíjas üzemvezető volt.

MOHAY KÁROLY (1924)

A pécsi Nagy Lajos Király Gimnáziumban érettségizett. 1944-ben avatták hadnaggyá a M. Kir. Bolyai János Honvéd Akadémián. Amerikai hadifogságba esett, Franciaországból szabadult 1946-ban. A Műszaki Egyetem kultúrmérnöki karára

iratkozott be. 1948-ban letartóztatták, Budadélre, Kistarcsára, majd Recskre került. Szabadulása után mérnökként dolgozott. Jelenleg nyugdíjas.

MÓZES MIHÁLY (1925)

Volt rab. Eredeti foglalkozása lakatos. 1949-ben tartóztatták le. Kistarcsára, majd Recskre internálták. 1951 májusában hét társával megszökött a recski táborból, de néhány hét múlva elfogták. Ezután két évre a Fő utcai katonai fegyházba vitték. Utána bíróság elé állították és nyolc évre ítélték. A váci fegyházban töltötte büntetését, ahonnan 1954-ben súlyos betegsége miatt szabadlábra helyezték. Nyugdíjazásáig a metróépítkezésnél dolgozott, mint keszonmunkás.

MÜLLER ISTVÁN

Volt recski lakos. Tizennyolc éven keresztül vezette a község MÉH-telepét. Az interjú készítése idején nyugdíjasként élt Tófalun.

NYESTE ZOLTÁN (1922–2001)

Volt rab. A Partiumban született, református lelkészi családból származott. Budapesten szerzett mérnöki diplomát. Egyetemistaként részt vett a diák ellenállási mozgalomban, a háború után pedig a Demokratikus Ifjúsági Mozgalomban. 1948-ban letartóztatták és internálták. 1950-ben Recskre került, ahonnan 1953-ban szabadult. Részt vett az 1956-os forradalomban, majd emigrált. Először az NSZK-ban élt, majd az Egyesült Államokban telepedett le. New Jersey államban nyugdíjazásáig egy nagyvállalat mérnökeként dolgozott. 1980-ban a New Brunswickban működő Bessenyei György Kulturális Egyesületben előadás-sorozatot tartott recski élményeiről. Ennek kibővített szövege 1982-ben könyv formájában is megjelent „Recsk – Emberek az embertelenségben" címmel. A könyv Magyarországon is olvasható volt szamizdatkiadásban.

PALLAVICINI ALFRÉD (1909–1996)

Volt rab. Aradon végezte a gimnáziumot. A budapesti Tudományegyetemen jogot tanult 4 évig. Nem doktorált. 1938-ban berepülőpilóta lett és így szolgálta végig a háborút. Francia hadifogságba került. Miután hazajött, a Svéd Vöröskeresztnél dolgozott, majd az angol légügyi attasé tolmácsa lett. 1948-ban letartóztatták, majd internálták. Internálásának utolsó három évét Recsken töltötte. A tábor feloszlatása után bíróság elé állították és 8 évre ítélték. 1956-ban szabadult. Olaszországi rokonaihoz emigrált, majd az Egyesült Államokban telepedett le. Nyugdíjazásáig a British Airways légitársaságnál dolgozott. Az interjú készítése idején New Yorkban élt.

PAP LÁSZLÓ (1927)

Volt ávéhás. Sorkatonai szolgálat után falujában DISZ-titkár lett. 1950-ben belépett a belügybe, az ÁVH-hoz osztották be. Recsken ÁVH alhadnagyként szolgált. A pártiskola elvégzése után hadnagy lett. Leszerelése után függetlenített párttitkár volt Vas megyében. 1956 után ércbányász, munkásőr volt. Az interjú készítése idején Recsken élt nyugdíjasként.

PÁRTAY TIVADAR (1908–1999)

Volt rab. A Független Kisgazdapárt alapító tagja volt 1932-ben. 1945 után országgyűlési képviselő lett. 1949-ben letartóztatták, majd internálták. 1950–53-ig a recski kényszermunkatáborban volt. Az interjú készítése idején nyugdíjasként Budapesten élt.

PUSKA (SAT) LAJOS (1918–1996)

Volt rab. Eredeti foglalkozása földműves. 1945-ben megválasztották Gölle falu Hangya Szövetkezete ügyvezető elnökének, ahol fizetés nélkül, társadalmi munkában dolgozott. 1949-ben letartóztatták, majd 1950-ben Recskre internálták. 1953-ban szabadult. Az interjú készítése idején tsz-nyugdíjasként élt Göllén.

RÁCZKÖVI ANDOR dr. (1918–†)

Volt rab. Fogorvos. 1948-ban letartóztatták, majd internálták. 1950-ben a recski kényszermunkatáborba került, ahonnan 1953-ban szabadult. Az interjú készítése idején nyugdíjas fogorvos volt, Budapesten élt. Elhunyt.

RUZSICS KÁROLY (1926)

Volt rab. Ötödéves joghallgató korában tartóztatták le 1950-ben. Recskre internálták. Egy máig anonim recski lakos segítségével sikerült szüleinek kijuttatni üzenetet. 1953-ban szabadult. Ezután segédmunkásként, később villanyszerelő szakmunkásként dolgozott. Az internálás ideje alatt szerzett súlyos betegsége miatt korán rokkantnyugdíjas lett. Az interjú készítése idején Budapesten élt.

SASVÁRI ANDOR dr. (1923–1994)

Érettségi után műszaki tiszti pályára ment. 1944 nyár végén avatták utászhadnagygyá a Bolyai János Műszaki Akadémián. Fronton nem volt. 1946-ban tért haza francia hadifogságból. Műegyetemi hallgatóként tartóztatták le 1948-ban, majd internálták. 1950–53 között Recsken volt. 1956-ban mérnöki oklevelet szerzett és utána mérnökként dolgozott. Az interjú készítése idején nyugdíjas volt. Budapesten élt.

SERES PÁL (1930)

Volt ÁVH-s tiszthelyettes. Tizenöt éves korában lett párttag. 1950-ben vonult be az ÁVH-hoz katonának. Tiszti iskolára került, de fegyelmi okokból kizárták és 1950 októberében Recskre helyezték gazdasági ügyintézőként. 1953 őszén Székesfehérvárra, majd Pécsre helyezték. 1954-ben fegyelmi okok miatt leszerelték. Az interjú készítése idején tsz-nyugdíjas volt.

SOMSSICH JÓZSEF dr. (1916–2000)

Volt rab. Középiskoláit a jezsuitáknál végezte, majd a Mezőgazdasági Egyetemen tanult, ahol 1939-ben szerzett doktorátust. A háborúban antimilitarista elvei miatt rövid ideig munkaszolgálatot teljesített. 1948-ban tényleges határátlépési kísérlet miatt letartóztatták, majd internálták. 1950–53-ig a recski kényszermunkatáborban volt. 1956-ban az Egyesült Államokba emigrált. Tizenegy évig az amerikai autóklubnál dolgozott, majd 10 évig New York város iskolarendszerében hivatalnokként tevékenykedett. Az interjú készítése idején nyugdíjas volt New Yorkban.

STEINER GYÖRGY (1923–†)

Volt rab. 1944-ben Buchenwaldba deportálták, onnan Bergen-Belsenbe, ahol az amerikaiak szabadították fel. 1946-ban tért haza Magyarországra ideiglenesen, majd 1948-ban véglegesen. ÁVH-s katona lett. 1949-ben letartóztatták, majd Kistarcsa után Recskre internálták. 1953-ban szabadult. Az interjú készítése idején Budapesten nyugdíjasként dolgozott egy bútorüzletben. Elhunyt.

SZTÁRAY ZOLTÁN dr. (1918)

Volt rab. Közgazdasági egyetemet végzett. Amikor 1948-ban letartóztatták, az Országos Árhivatal Statisztikai Osztályán dolgozott miniszteri osztálytanácsosi minőségben. Letartóztatása után internálták, majd 1950 őszén Recskre került. A recski táborban illegális újságot szerkesztett. A tábor 1953-as feloszlatásakor bíróság elé került, utólag 5 évre ítélték, azt kitöltöttnek véve 1953 karácsonyán szabadult. Részt vett az 1956-os forradalomban, majd Párizsba emigrált. Később az Egyesült Államokban telepedett le. Elsősorban íróként és szerkesztőként ismert. Az Új Látóhatár című folyóiratnak évtizedek óta főmunkatársa és amerikai szerkesztője. Az elsők között publikált Recskről. Hosszas munkával kb. 900 fős rabnévsort állított össze, melyet később más munkák is felhasználtak. (Előtte 1951-ben a nyugatra szökött Michnay Gyula mondott el emlékezetből a Szabad Európa és az Amerika Hangja rádióállomásnak 500-600 nevet.) 1980-ban megalapította Kaliforniában a Recski Szövetséget bejegyzett egyesületként. Célja kapcsolattartás és anyagi-jogi segítség a recskiek között. Recski tanú címmel időszakos kiadványt ad ki. 1981-ben

az Új Látóhatár különlenyomataként megjelentette a „Recski kényszermunkatábor" című monográfiáját, mely Magyarországon is olvasható volt szamizdatkiadásban. Már a rendszerváltás előtt felvette a kapcsolatot magyar állami vezetőkkel – például Kádár Jánossal – a Magyarországon élő volt recski internáltak jogi státuszának rendezése érdekében. Például, hogy az akkoriban nyugdíjba vonuló volt recskiek munkaviszonyába és nyugdíjába számítsák be az internálás éveit. Választ nem kapott. Ő vetette fel a recski emlékmű, illetve a Recski Nemzeti Emlékpart megvalósításának gondolatát, amelyeket 1992-ben, illetve 1996-ban fel is avattak. 1997-ben jelent meg a Püski Kiadónál Csákánykő – A recski kényszermunkatábor című kötete. Jelenleg Kaliforniában él és magyar tematikájú novellákat, könyveket ír, publikál.

TABÓDY ISTVÁN (1921–2000)

Volt rab. Katonacsaládból származott. Ludovika Akadémiát végzett és a háború alatt huszártisztként szolgált. 1945 után is hivatásos katonatisztként dolgozott tovább, 1947-ben századossá léptették elő. Kinevezése után pár héttel letartóztatták, majd internálták. Többször kísérelt meg szökést. 1950–53 között Recsken volt. Szabadulása után a katolikus papi hivatást választotta. Az 1956-os forradalom után hét hónapos börtönbüntetésre ítélték. 1958-ban szentelték pappá. 1961-ben letartóztatták és törvényellenesen 12 évre ítélték. 1973-ban szabadult. Összesen 19 évet töltött 1947 és 1973 között ártatlanul börtönben. Az interjú készítése idején Kislángon volt plébános. Bicske katolikus plébánosaként és tábori papként hunyt el.

TÁTRAI JÓZSEF (1914–†)

Volt rab. Eredeti szakmája bádogos és vízvezeték-szerelő. 1938-ban a Szociáldemokrata Párt tagja lett. 1950-ben letartóztatták és Recskre internálták. 1953-ban szabadult. Az interjú készítése idején Budapesten élt nyugdíjasként. Elhunyt.

TÓTH ANDRÁS (1928)

Volt ÁVH-s őrmester. Eredeti szakmája vájár. 1949-ben rendőrnek jelentkezett, de az ÁVH-hoz sorozták be. A Fő utcai Budapesti Hadbíróságon szolgált. 1952-ben fegyelmi büntetéssel helyezték Recskre, ahol a tábor feloszlatásáig teljesített szolgálatot. Leszerelése után bányában dolgozott. Az interjú készítése idején nyugdíjas volt.

VARGA JÁNOS (1930)

Volt ÁVH-s őrmester. 1947 óta párttag. 1949-ben lett ÁVH-s tiszthelyettes. 1950 augusztusában Recskre helyezték. A táborban párttitkár és szolgálatvezető volt. Az internáltak „Vágottnyakúnak" nevezték maguk között. 1953 áprilisában leszerelt és az Ércbánya Vállalatnál bányászként helyezkedett el. Az interjú készítése idején nyugdíjasként élt.

VARGA JÓZSEF dr. (1923–1998)

Volt rab. A bencéseknél érettségizett. Jogi egyetemet végzett, 1947-ben doktorált. Részt vett a háború alatti és utáni demokratikus ifjúsági mozgalmakban és tevékenyen dolgozott az ifjúsági politikában. 1948-ban letartóztatták, majd internálták. 1950–53 között Recsken volt. Az 1956-os forradalom után Ausztriába menekült. A bécsi Európa Ház tanulmányi vezetője lett, majd 1966-ban igazgatója. Négy évig tagja volt az Európa Tanács Intéző Bizottságának. Az interjú készítése idején Bécsben élt mint nyugdíjas.

VÁGÓ ERNŐ (1920–†)

Volt rab. Váci születésű. Középiskoláit Budapesten végezte. 1947-ben tartóztatták le, majd internálták. 1950–53-ig a recski kényszermunkatáborban dolgozott. 1953-ban a tábor feloszlatásakor bíróság elé állították és öt és fél évre ítélték. Mivel beszámították addigi internálását, a büntetést letöltöttnek vették. 1956-ban emigrált, az Egyesült Államokban telepedett le. Az interjú készítése idején Los Angelesben élt. Elhunyt.

VÁRKONYI IMRE (1928)

Volt ÁVH-s operatív tiszt. 1949-ben vonult be az ÁVH karhatalmához. 1950-ben Budapesten tiszti iskolát végzett. A Michnay Gyula-féle szökés után, 1951-ben (vagy 1952-ben) került a recski tábor operatív csoportjába nyomozótisztnek. Fórián István csoportvezető-helyettese volt. A rabok a „Göndör" nevet adták neki. 1953 őszén, a tábor feloszlatása után először a BM büntetés-végrehajtási osztályára, majd a rendőrség bűnügyi osztályára került, ahol 1988-ig, nyugdíjazásáig dolgozott. Az interjú ebben az időszakban készült vele.

VERECZKI JÁNOS (1928)

Volt ÁVH-s tizedes. A budapesti cementmű segédmunkása volt, mikor jelentkezett az ÁVH kötelékébe. 1950 júniusáig tartó rövid kiképzés után Recskre helyezték. A rabok maguk között „Vörös tizedesnek" vagy „Piroskának", „Piros tizedesnek" nevezték hajszíne miatt. 1953 februárjában felhelyezték Budapestre. Később leszerelt. Az interjú készítése idején nyugdíjasként élt Recsken.

VIRÁG MIKLÓS dr. (1915)

Volt bv-s alezredes. Jogi egyetemet végzett. 1945-től dolgozott a pártközpont jogügyi osztályán. 1950-ben a tervhivatalba került. Vas Zoltán, az Országos Tervhivatal akkori elnöke megbízta a KÖMI (Közérdekű Munkák Igazgatósága) gazdasági vezetésével. Később a BM Büntetés-végrehajtási Parancsnokság alezredesének

nevezték ki. 1952-től a recski tábor is, mint munkahely, a hatáskörébe tartozott. Az interjú készítése idején egy nagyvállalat jogi tanácsadója volt.

ZALAVÁRI GYÖRGY

Volt recski kerületvezető erdész. Az ötvenes években is hozzá tartozott a recski kényszermunkatábor környéke. A tábor felszámolása, későbbi lebontása után az ő vezetésével történt a volt tábor területének fásítása.

ZELLER FERENC

Recski lakos. Az ötvenes években az ércbánya bányásza volt. Az interjú készítése idején nyugdíjasként élt Recsken.

ZICHY PÉTER (1924)

Volt rab. 1945-ben a család elvesztette birtokait, ezután alkalmi munkákból élt. 1948-ban határátlépés közben, Ausztriában elfogták az osztrák vámosok, és átadták az oroszoknak. Budadélre, Kistarcsára, végül Recskre internálták. 1953-ban szabadult, de utána még 9 évig rendőri felügyelet alatt tartották. Villanyszerelői szakmunkásvizsgát tett és mint karbantartó villanyszerelő dolgozott. Az interjú készítése idején és jelenleg is Budapesten él nyugdíjasként.

ZIMÁNYI TIBOR dr. (1922)

Volt rab. Közgazdaságtudományi Egyetemet végzett, 1947-ben szerzett doktorátust. Egyetemi hallgató korában bekapcsolódott a háború alatti antifasiszta ifjúsági mozgalmakba. A fegyveres diákellenállás egyik vezetője volt. A nyilasok elfogták, de sikerült megszöknie. 1945 után is részt vett az ifjúságpolitikában. Majd rendőrtiszt lett, de rövidesen otthagyta a rendőrséget és a politikától is visszahúzódott. 1948-ban letartóztatták. Budadélre, Kistarcsára, végül Recskre internálták. Szabadulása után fizikai munkásként helyezkedett el, majd tisztviselő lett. Részt vett az 1956-os forradalomban. Emiatt letartóztatták 1957-ben. Bíróság elé állították és 5 évre ítélték. 1960-ban amnesztiával szabadult. Ismét csak fizikai munkásként tudott elhelyezkedni és csak tíz év elteltével jutott képzettségének megfelelő állásba. 1989-ben bekövetkezett nyugdíjazásáig egy szövetkezet főkönyvelője volt. A rendszerváltás után az első szabadon választott országgyűlés képviselője lett. Zimányi Tibor a Magyar Recski Szövetség egyik alapító tagja és elnöke. Budapesten él.

(Csak abban az esetben jeleztük az elhalálozás idejét, ha gyászjelentés volt a birtokunkban, az elhalálozás tényét pedig csak akkor, ha azt hivatalos szövetség megerősítette.)

II. Akik hallgattak

Felkérésünkre a következő személyek nem adtak nyilatkozatot:

PÉTER GÁBOR – volt ÁVH-s altábornagy
DR. DÉCSI GYULA – volt ÁVH-s ezredes
PIROS LÁSZLÓ – volt ÁVH-s altábornagy
FÓRIS BÉLA – a recski tábor volt ÁVH-s parancsnoka
FAZEKAS PÉTER – a recski tábor volt ÁVH-s parancsnoka
TÓVÖLGYI ANTAL – volt ÁVH-s főhadnagy
PELLACH KORNÉL – volt internált brigádvezető

III. Táborparancsnokok

FÓRIS BÉLA – áv. százados, 1950. június–1951. július, Recsk
CSETE JÓZSEF – áv. százados, 1951. augusztus–1952. március, Recsk
FAZEKAS PÉTER – áv. százados, 1952. március–1953. április, Recsk
TÓTH GYULA – bv. alezredes, 1953. április–1953. szeptember, Recsk

IV. Belső őrség

[A IV. és V. melléklet Bank Barbara munkája]

SIMON LÁSZLÓ – áv. főhadnagy, belső őrség parancsnoka, Recsk
VARGA JÁNOS – áv. őrmester, belső őrség párttitkára, Recsk
KOVÁCS JÁNOS – áv. hadnagy, belső őrség politikai tisztje, Recsk
IVÁN JÓZSEF – áv. tizedes, titkos ügykezelő, Recsk
SERES PÁL – áv. hadnagy
TATÁR ISTVÁN – áv. főtörzsőrmester
MESTER JÁNOS – áv. törzsőrmester

KIBLI JÁNOS – áv. tizedes
RÁCZ LAJOS – áv. főtörzsőrmester
VERECZKI JÁNOS – áv. tizedes
BÁLINT JÁNOS – áv. törzsőrmester
SIKALA FERENC – áv. tizedes
TÓTH ANDRÁS – áv. őrmester
PÁLINKÁS JÁNOS – áv. tizedes
FEHÉR JÁNOS – áv. tizedes
KOVÁCS JÁNOS – áv. tizedes
REMÉNYI SÁNDOR – áv. szakaszvezető
GYÖRGY IMRE – áv. őrmester
FÁBIÁN JÁNOS – áv. tizedes
BUKSZÁT TIBOR – áv. tizedes
TUHOL ANDRÁS – áv. őrmester
BAKHOFFER JÓZSEF – áv. tizedes
OLÁH AMBRUS – áv. szakaszvezető
KATÓ BERTALAN – áv. szakaszvezető

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

V. Operatív vezetők

NAGY LÁSZLÓ – áv. főhadnagy, az operatív részleg vezetője, táborparancsnok-helyettes, Recsk
FÓRIÁN ISTVÁN – áv. főhadnagy, az operatív csoport vezetője, Recsk
VÁRKONYI IMRE – áv. alhadnagy, az operatív csoport vezetőhelyettese, Recsk
KÖVESDI (KRIZSÁN) GYÖRGY – áv., nyomozó, az operatív csoport tagja, Recsk
KASSAI LÁSZLÓ – áv. törzsőrmester, nyomozó, az operatív csoport tagja, Recsk
RAJOS PÁL – áv. alhadnagy, nyomozó, az operatív csoport tagja
BARTOS ISTVÁN – áv. főhadnagy, nyomozó, az operatív csoport tagja

VI. A recski tábor halottai

(Azoknak a névsora, akiknek a neve 2005. október 31-ig ismertté vált. A névsor Bank Barbara tudományos kutató munkája, kiegészítve az interjúk néhány adatával.)

BAÁN LÁSZLÓ (1908. október 4.–Recsk)

BALOGH FÉLIX (?–1951. december 23.) A Mosonyi rabkórházban halt meg, eltemetve a váci rabtemetőben.

BEDŐ GYULA (1916–1951. december 16., Recsk) Eltemetve a váci rabtemetőben.

BOROSS-TÓBY JÓZSEF (1907–1951. február 28., Recsk) A táborban halt meg, onnan tetemét a toloncházba szállították.

DR. ENDRŐDY ZOLTÁN (1904–1951. december 9.)

FEHÉRVÁRY MIHÁLY (1902–1952. március 7., Recsk) Eltemetve a váci rabtemetőben.

HORVÁTH ENDRE (1891–?) [Kiss Dániel emlékei szerint vele együtt szállították Budapestre, rabkórházba 1951. október 21. után.]

JANKECH JÓZSEF (1905–1952. július 12., Recsk) Eltemetve a Rákospalotai Köztemetőben.

KOVÁCS SÁNDOR (1902–1952. február 9., Recsk) Eltemetve a váci rabtemetőben.

KÖRMÖCZY GYÖRGY (1927–1953. szeptember 23.) A Gyűjtőfogházba szállították át, eltemetve a Rákospalotai Köztemetőben.

KULIN VIKTOR (1891–1951. május 29.) A Mosonyi rabkórházba szállították, eltemetve a váci rabtemetőben.

MEZŐFY KÁROLY (1924–1952. február 9.) Elhunyt a váci rabkórházban, eltemetve a váci rabtemetőben.

MÓDLY ISTVÁN (1898–1952. november 16., Recsk)

NAGY IMRE (1905–1952. október 6., Recsk) Eltemetve Újpest, Megyeri temetőben.

NOVÁK JÓZSEF (?–1951. december 6., Recsk) Eltemetve a váci rabtemetőben.

ÓNODI MIHÁLY (?–1951. október) [A halál időpontja Kiss Dániel adata, halála tényét megerősíti Pártay Tivadar emlékezése is.]

PILCHER REZSŐ (1893–1952. szeptember 13., Recsk)

RITZL SÁNDOR (?–?) [Bodnár István, Kaas Ervin, Pártay Tivadar, Zichy Péter interjúi megerősítik éhhalála tényét.]

SZALAI ÁRPÁD (1909–1952. szeptember 13.) Elhunyt a váci rabkórházban, eltemetve a váci rabtemetőben.

SZALÁDY REZSŐ (1894–1951. július 5.) Elhunyt a Mosonyi rabkórházban, eltemetve a Farkasréti temetőben.

TÓTH ZOLTÁN (1911–1952. július 30., Recsk) Eltemetve a váci rabtemetőben.
ULRICH LAJOS (1921–1952. április 17., Recsk) Eltemetve a váci rabtemetőben.
VÖRÖS ISTVÁN (1902–1951. december 14., Recsk) Eltemetve a váci rabtemetőben.
WENNESCH BOLDIZSÁR (1903–1952. április 10.)
ZUGYEL BERTALAN (1895–1952, Recsk) Eltemetve a váci rabtemetőben.

(Az interjúkra csak abban az esetben támaszkodtunk, ha legalább ketten említést tettek az adott internált haláláról.)

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

A recski rabok névsora (1950–1953)

Amikor Böszörményi Géza 1989-ben ezt a kötetet összeállította, a volt recski társai – elsősorban Michnay Gyula és dr. Sztáray Zoltán – által összeállított, folyamatosan bővített és publikált névsort sikerült kiegészítenie néhány, az interjúk közben felbukkant névvel. Azóta megnyíltak az archívumok, már nemcsak kizárólag a véges emlékezetre kell hagyatkozni. A következő névsor *Bank Barbara* tudományos kutató munkája.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Abrankó András	1924	Olaszliszka	Gozs Erzsébet
Ábrahám László	1922	Szeged	Debnár Margit
Ackermann Hermann	1912	Tiszavid	Wasser Záli
Ács László dr.	1908. 08. 01.	Budapest	Hoffmann Ilona
Ádám József	–	–	–
Adami Béla	1905. 11. 10.	Budapest	Vidra Emilia
Adamits István	–	–	–
Ágfalvi András	1911. 06. 22.	Ágfalva	Frinkl (Rinkl) Erzsébet
Aggteleky Béla	1920	Sopron	Tömpler Emma
Agócs István	1896. 01. 18.	Kenderes	Juhász Erzsébet
Ágoston Imre (Julián) dr.	–	–	–
Agyagasi István	1911	Nagyszeben	Gurbács Rozália
Ahsbahs Gerald Egon	–	–	–
Ajtay Károly	1915. 06. 27.	Hegyközszentimre	Czövek Erzsébet
Ajtonyi Károly	1906. 02. 05.	Mohács	Krámer Ilona
Alapy Gábor	1912. 04. 15.	Budapest	Kurz Gizella
Albert Attila	1911	Gidófalva	Kisbíró Anna
Albert Gyula	1919. 09. 28.	Budapest	Tenkács Mária
Albrecht Ferenc	1898. 09. 19.	Bánfihunyad	Bónis Irén
Albrecht János	1919	Budapest	Székely Julianna
Alföldi Károly	1918	Soroksár	Hollósi Mária
Alföldy Imre	–	–	–
Alpár László	1914	Nagyvárad	Weisz Gizella
Ambrózy Gyula	1908	Temesremete	Wilczek Anna
Amrich László dr.	1920	Mázaszászvár	Lutz Mária
Andrásik László	1916. 06. 17.	Budapest	Soupek Erzsébet
Andrusek Mihály Ányok (Annyok)	–	–	–
Károly Tibor	1919. 07. 22.	Debrecen	Csiszár Erzsébet
Antal Ferenc	1904. 08. 07.	Debrecen	Kiss Erzsébet
Antalközi József	1908	Ózd	Vas Mária
Aradi István	1923	Hatvan	Magyar Mária
Arany Árpád	1902	Budapest	Bodrogi Etel
Arany Béla	1925. 10. 08.	Foktő	Bencze Mária
Árkos Pál	1909. 12. 07.	Sepsiszentgyörgy	Erlich Julianna
Árva János	1903	Szeged	Dobó Rozália

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Árvay Géza	1903	Budapest	Árvay Mária
Atlasz Miklós	1905. 07. 31.	Pécs	Bernstein Hermina
Áts (Ács) Zoltán dr.	1916	Budapest	Csalány Márta
Aykler Zsigmond	1920	Nagyszőlős	Borsos Sarolta
Baán László	1908. 10. 04	Hódmezővásárhely	Durkó Eszter
Babai Dezső	1905. 01. 14.	Királyhida	Zakál Julianna
Babay Sándor	1918	–	Géhringer Irén
Babos Tibor	1902	Körmend	Schwarz Ida
Bachurek József	1902. 08. 05.	Újpest	Bachurek Mária
Bacsó Antal	1921	Nagykőrös	Pahán Julianna
Bacsó Mihály	1900. 09. 06.	Szeged	Nyári Anna
Baczó Béla	–	–	–
Badacsonyi Béla	1921. 09. 19.	Pécs	Velkovics Julianna
Badacsonyi István	–	–	–
Badics Jenő	1893	Szigetmonostor	Csáky Anna
Bagarus Pál	1903. 10. 01.	Alsóság	Morócz Júlia
Bagi József	–	–	–
Bagi Mihály	1916	Cinkota	Molnár Erzsébet
Bajsa Andor	1920	Kunhegyes	Müller Ilona
Bajtai Dezső	1913. 06. 09.	Arad	Lóczi Róza
Bajzár László id.	1895	Újpest	Mohácsi Janka
Bajzár László ifj.	1920	Tolna	Jelus Róza
Bajzáth Pál	1912. 05. 16.	Mezőkövesd	Ócsai Borbála
Bakacsi János	1911	Földeák	Nagy Viktória
Bakó Barnabás	1907	Budapest	Temesvári Irma
Bakos János	1905	Sárosd	Király Borbála
Baksa Ferenc	1920	Kalocsa	Deák Ágnes
Balassi József	1909. 03. 03.	Kiskunmajsa	Takács Mária
Balázs Gyula	1911	Monor	Púpos Júlia
Balázs Gyula	1916	Monor	Cseri Lenke
Balázs István	1912	Miskolc	Havrilla Matild
Balázs János	1912. 02. 07.	Alsószlovánka	Horváth Mária
Balázsi Béla	1919	Csíkszépvíz	Dobos Erzsébet
Balázsi Miklós	1909. 07. 08.	Nagykároly	Janiczki Margit
Bali István	1904	Kisharsány	Zsebe Julianna
Bali Mihály	1916	–	–

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Bálint Ferenc	1923	Óbecse	Juhász Mária
Bálint Ferenc ifj.	1929. 10. 25.	Zalaegerszeg	Szalai Mária
Bálint Jakab	–	–	–
Balkó Antal	1907	Berettyóújfalu	Bacsó Julianna
Balla Ferenc	1904	–	–
Balla Ferenc	1907	Szeged	Kálmán Irma
Balogh Félix	–	–	–
Balogh István	1922. 09. 04.	Győr	Tarr Eszter
Balogh István	1920	–	–
Balogh József	1905	Felsőpodluzsány	N. Novák Margit
Balogh László	1920	Nagyiván	Csőke Judit
Balogh Sándor	1916	Tarnaszentmiklós	Gulyás Mária
Baltai László	1925	Szombathely	Kausz Terézia
Bándi Géza B.	1905	Mezőkövesd	Surcz Malvin
Bándi Miklós	–	–	–
Bándi Sándor	1912	–	–
Bandl Imre	1921	–	–
Bánhegyi (Kuszi) János	1906	Acsa	Kuszi Cecília
Bánhegyi Miklós	1924. 02. 26.	Csallóközaranyos	Nagy Vilma
Bánhegyi Tihamér dr.	1908	Kalocsa	Platner Anna
Bánkfalvi Gyula	1912	Zombor	Benedek Aranka
Bánki Jenő dr.	1918	Budapest	Blahos Gizella
Bankó Béla	1914. 01. 17.	Cavicsfalu, Oravica	Jána Flóra
Bánkuti László	1918	Muzsla	Szauder Ilona
Bányász Mihály	1923	–	K... Krisztina
Bányász Miklós	–	–	–
Barakonyi Béla	1908. 12. 22.	Rákoscsaba	Hainer Julianna
Baranyai János	–	–	–
Baranyai Vince	1922	Budapest	Bánki Irma
Baranyi János	1929	Budapest	Kovács Anna
Baranyi Márk	1930	Lajosmizse	Juhász Mária
Baranyi Pál	1925	Lajosmizse	Juhász Mária
Baráth József	1909	Rahó	Zsiska Gizella
Baráth Lajos	1907	–	Fábián Anna
Barátfalvi Ottó	1912. 02. 16.	Budapest	Hieronimy Jolán
Barbély Elemér	1900	Budapest	Tabajdi Erzsébet

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Bárdoly Jenő	1912. 12. 25.	Szatmárnémeti	Szabó Julianna
Bárdos János	1902	–	–
Barinkai Dénes dr.	1911. 07. 30.	Likér	Munka Anna
Bársony László	1918	Nagykőrös	B. Szűcs Julianna
Barta Sándor	1898	Harasztos	Barta Mária
Bártfai Emil	1898. 09. 28.	Ágfalva	Purth Emma
Bartos István	1929	Tápiósüly	Benyovics Erzsébet
Baschki Béla	1905	Vilmány	Brenden Klára
Bata Szilveszter	1920	Szeged	Bozsó Mária
Bathó János dr.	1910	Budapest	Gschwandtner Mária
Bayer Ágoston	1924	Kápolnásnyék	Baly Júlia
Beck András	1896. 06. 01	Bakonyjákó	Beck Erzsébet
Bede János	1906	Igal	Czeiner Róza
Bedő Béla dr.	1901. 12. 12.	Budapest	Kraupa Gabriella
Bedő Dezső	1921	Győrszenese	Edvi Mária
Bedő Gyula	1916	–	–
Begidzsán András	1918. 12. 03.	Makó	–
Beiczy Ferenc	1928. 03. 01.	Rákosszentmihály	Tupl Ilona
Beke László dr.	1917. 10. 30.	Budapest	Sitzmann Zsófia
Beleznai Frigyes	1912. 10. 03.	Somoskőújfalu	Klemnicsek Mária
Beleznai József	1902. 01. 17	Budapest	Schneider Júlia
Belloni Dezső	1920. 05. 13.	Budapest	Rózsavölgyi Ilona
Belovai Márton	1897	Algyő	Lovászi Mária
Bencsi Attila	1922	Budapest	Mester Margit
Bene István	1905	Szeged	Ördögh Piroska
Bene István	1919	Pátka	Csóró Rozália
Benedikti István	1910. 02. 24	Pécel	Littstein Jolán
Benke László dr.	1920	Balassagyarmat	Kovács Erzsébet
Benke Valér	–	–	–
Benkő Sándor	1922. 10. 21.	Budapest	Szécsi Anna
Benkő Zoltán dr.	1923. 04. 15.	Budapest	Merdler Eugénia
Benus Béla	1928	Mátraverebély	Zagyi Mária
Benus József	1920	Mátraverebély	Zagyi Mária
Beöthy Ottó dr.	1904	Budapest	Steipi Róza
Berecz György	1919	Hatvan	Nána Anna
Berecz István	–	–	–

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Berei-Nagy Elek	1902	Dicsőszentmárton	Nagy Jolán
Berendi Lajos	1916	Debrecen	Szigeti Mária
Bereznay Frigyes dr.	1912	Somoskőújfalu	Klemnicsek Mária
Berghoffer Károly	1900	Szatmárnémeti	Cwecsek Hermina
Berta József	1926	Hidasnémeti	Orosz Erzsébet
Berzsenyi Ádám dr.	1895. 11. 09.	Kemenesörmény	Róth Vilma
Berzsenyi Ödön	1904	Nagykanizsa	Ellischer Etelka
Bessenyei György	–	–	–
Bessenyei Zénó	–	–	–
Bessenyői Miklós	1919	Mándok	Wyha Elvira
Bethlendi Ferenc	1899	Bánffihunyad	Csonka Katalin
Bezzegh Tibor	–	–	–
Biber András	1926	Budapest	Török Magdolna
Biborka Ferenc	1905	Makó	Károlyi Terézia
Bicskei Pál	1921	Budapest	Szurovek Júlia
Bihari Sándor	1926	Monor	Szurok Erzsébet
Biborka Ferenc	1905	Makó	Károlyi Terézia
Billinger Károly	–	–	–
Binder Géza	1914. 12. 30.	Hatvan	Gyetván Mária
Bircsák Norbert	1923	Budapest	Trivisz Ilona
Birner Géza	1896	Budapest	Pataki Erzsébet
Bíró Ernő dr.	1915	Horgos	Wéber Jella
Bíró Ferenc	1906. 09. 17	Budapest	Végh Eszter
Bíró Géza dr.	1900	Budapest	Lajki Matild
Bíró Gyula	1895. 08. 11	Budapest	Vég Magda? Kiss Zsófia
Bíró Sándor	1924. 01. 01.	Újpest	Pokorny Amália
Birtha Zoltán dr.	1905	Léva	Komoróczi Margit
Bissinger Rudolf	–	–	–
Bisztriczki Emil	1926	Baja	Bisztriczki Margit
Bitó András	1930. 09. 05.	Sándorfalva	Bitó Erzsébet
Bittó Endre Károly	1905	Győr	Augusztinovics Irén
Bodnár István	1912. 10. 15	Semlyén	Bognár Mária
Bodnár László	1899	Miskolc	Ondressik Hermina
Bodonyi Tibor József	1932. 07. 09.	Budapest	Szurdi Gizella
Bogár László	1906	Elek	Zámbó Angéla
Bognár Sándor	1918	–	Staupek Irma

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Bohácsik Tibor	1921. 10. 01.	Rákóczifalva	Fábián Mária
Bóka Menyhért	1913	Tuzsér	Márta Julianna
Bokor Géza	1903	Szeged	Göndör Rozália
Bokor János	1916	Soroksár	Schmidt Mária
Bottka László	1925. 03. 25.	Székesfehérvár	Luka Mária
Boldogh Gyula dr.	1920. 09. 23.	Budapest	Papp Regina
Bona Zoltán dr.	1912. 02. 23.	Dicsőszentmárton	Dániel Katalin
Borbás Pál	–	–	–
Borbély Elemér	1900	–	–
Borbély Sándor	–	–	–
Borcs (Borcár) József	–	–	–
Borcsányi András	–	–	–
Boros József	1921	Gyékényes	Molnár Katalin
Boros Tibor	1920	Marosvásárhely	Szőke Berta
Boros Vendel	1910	Alsórajk	Koczak Mária
Boross-Tóby József	1907. 01.	Debrecen	Rickl Margit
Borovichényi József	–	–	–
Borovichinyi Pál	–	–	–
Borsai Konrád	1895	Budapest	Brünni Magda
Borsányi Lajos	1900	Hatvan	Csaszli Mária
Borsi Béla dr.	1913	Debrecen	Riskó Mária
Borzas (Schlesinger) Sándor	1897. 06. 08.	Felsőszálláspatak	Rosenzweig Róza
Bosnyák László	1924	Szabadka	Kocsis Katalin
Both Béla	1921. 12. 18.	Keresztény	Keresztényi Marcella
Botya Mihály	1923	Pámóc	Ceppil Virág
Bozó Artúr	1928	Mátraszőlős	Feder Katalin
Bozóky György	–	–	–
Bögöly Mihály	–	–	–
Bölcsföldi András	–	–	–
Bölcsföldi Lajos	1900	–	Farkas Mária
Böröcz Jenő	1912	Borota	Benedikti Mária
Böszörményi-Nagy Géza	1924. 06. 02.	Debrecen	Rimanóczy Róza
Bötykös Zoltán	1920	Demecse	Puskás Piroska
B. Rácz István dr.	1923. 09. 08	Túrkeve	Nagy Ilona
Breicska Imre	–	–	–

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Brejska Károly	1922. 12. 31.	Újpest	Mühlhauser Erzsébet
Brenner János	–	–	–
Breuer János	1908	Budapest	Nagy Zsófia
B. Szabó József	1913	Cegléd	Gáspár Erzsébet
Buchmann Ágoston	1914	–	–
Buchmann Gusztáv	–	–	–
Buchmüller János	1924	Csomaköz	Prég Rozália
Budai András	1911	–	–
Budai Béla	1917	Fadd	Büttös Mária
Bulinszky József	1910	Budapest	Barna Erzsébet
Bulla János	1910	Budapest	Baksa Erzsébet
Burka András	1906	Alattyán	Dudás Judit
Burka András	1920	Alattyán	Csermák Erzsébet
Burschik Erik	1901. 12. 15.	Budapest	Ringeisen Ilona
Buzsáki László	1912. 05. 31.	Marcali	Bogyai Margit
Cacska (Kovácsik) Kálmán	1917	Salgótarján	–
Chován Ödön	1920. 04. 24.	Budapest	Kuti Karolin
Csaba Árpád István	1931	Budapest	Vidovits Teréz
Csaba Ferenc	1912. 10. 10.	Varasd	Holczmüller Mária
Csabli Lajos	1923	Tapolca	Tóth Hermina
Csákány Győző	–	–	–
Csákány János	1920	–	–
Csala Albert	1898	Makó	Szűcs Ilona
Csanád Vilmos	1913	–	–
Csánits József	1922	Kőszeg	Kopfer Katalin
Csányi Bertalan	1913	Szentmihály	Okolicsányi Mária
Csaplár Péter	1901	Budapest	Csaplár Katalin
Csapó László	1919	Sellye	Idanovics Ilona
Csatay Tibor	1915	–	–
Császár Árpád	1927	Budapest	Kovács Eszter
Csáthy Dénes dr.	1919. 05. 01.	Szikszó	Michnay Márta
Csécse(i) László	1923. 12. 23.	Budapest	Jakab Anna
Csecsődi Sándor	1909. 03. 30.	Tiszafüred	Ládányi Róza
Csegezi József	1905. 12. 27.	Bethlen	Gombás Kornélia
Cseh József	–	–	–
Cseh Ödön dr.	1923. 01. 05.	Budapest	Schwartz Aurélia

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Cseke József	1923	Pötréte	Hompó Julianna
Cseke József	1924	Budapest	Bichler Anna
Csellár Gábor dr.	1913. 12. 23.	Miskolc	Helm Ilona
Csellár Sándor	1913	–	–
Csendes Béla dr.	1921. 11. 16.	Nyúlhegy	Kéring Anna
Cserháti István	1900	Pécs	Szonocker Erzsébet
Cseri János	–	–	–
Cséri Lajos	–	–	–
Cserján Attila István	1925	Kassa	Pozsonyi Jolán
Csermák János	1928	Kisköre	Nagy Anna
Csermák László	1924	Budapest	Klinger Irén
Cserna Sándor	–	–	–
Cserneczky Gyula	–	–	–
Csernota János	1925. 09. 30.	Hajdúdorog	Szabó Anna
Cservenka Béla	1927. 07. 12.	Budapest	Feldmayer Mária
Cseterás Simon dr.	1910	Királyháza	Réz Róza
Csetneky Árpád (László) dr.	1914	Szeged	Pataki Anna
Csík Ferenc	1922	Kecel	Radva Erzsébet
Csík Márton	1904	Bakonycsernye	Boros Júlia
Csík Mátyás	1925. 02. 25.	Szabadka-Ludaspuszta	Forró Matild
Csikány Béla dr.	–	–	–
Csikász Kálmán	1912	Nagybarcza	Pál Eszter
Csillár Gábor dr.	–	–	–
Csintalan György	1901	Törökszentmiklós	Turner Róza
Cs. Nagy József	1918	–	Márton Anna
Csobri Andor	–	–	–
Csocsics József	–	–	–
Csongrádi Pál	1918	Annavölgy	Koroknai Erzsébet
Csonka Kálmán	1917	Salgótarján	Csermák Erzsébet
Csontos Dániel	1898	Berzseny	K. Szabó Eszter
Csontos Gyula	1910. 11. 12.	Tatatóváros	Molnár Verona
Csontos János	–	–	–
Csontos Kálmán	–	–	–
Csoszor Miklós	1931	Battonya	Kovács Ilona
Csűrös Zoltán dr.	–	–	–
Csutorás Simon dr.	–	–	–

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Czebe Valér	1913	Lőcse	Czebe Lilla
Czeglédi György	1928	Budapest	Mucha Mária
Czeglédy Mihály	1926	Újpest	Szigeti Ilona
Czéh Lőrinc	1912	Pusztavám	Krepsz Mária
Czérna Sándor	1919	Debrecen	Jónás Zsuzsanna
Czigány András	1920	Mikekarácsony	Hajós Gizella
Czippauer János	1890	Budapest	Keiner Terézia
Cziráki József	1909. 01. 07.	Budapest	Ferenczi Katalin
Czupor (Csupor) András	1902	Toroczkó	Halmágyi Teréz
Dancsecs (Doncsecs) Ödön	1927	Rábatótfalu	Korpics Mária
Dabi Lajos	1897. 05. 31.	Budapest	Szerbith Mária
Dabóczy István	1898	Marosvásárhely	Thiczi Adél
Dajka Béla	1906	Nagyrábé	Cs. Szabó Julianna
Dallos László	1907	–	–
Dálnoki-Miklós Lajos	1929	Budapest	Csákány Éva
Dálnoki-Miklós László	1921. 03. 24.	Budapest	Lábán Melánia
Damján János	–	–	–
Dancs Károly	1916. 08. 01.	Zalaszentlászló	Prok Teréz
Dara József	1925. 09. 04.	Mosdós	Umbach Irén
Dávid Gyula	1913	–	–
Dávid Gyula	1915	Pacsa	Száhonyi Anna
Deák András	1918	Beregszász	Zsurki Terézia
Deák Antal	1916	Visznek	Kakukk Rozália
Deák Gergely	1925	Regőce	Béres Mária
Deák Gyula	–	–	–
Deák József	1903	Csongrád	Liha Franciska
Deák József	1925	–	Kiss Júlia
Dékány János	1920. 09. 01.	Szeged	Noszke Auguszta
Dékány József	1920	–	–
Demeter Ferenc	1915	Mezőkeresztes	Kovács Erzsébet
Demkó Ferenc	1923	Boldogkőújfalu	Réti Anna
Dencs József	1918	Keszthely	Nagy Erzsébet
Dénes István	1927	Budapest	Bán Gabriella
Déri Gutmann Péter	–	–	–
Déri János	1912	Óbesnyő	Guth Etel
Déri Péter	–	–	–

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Déri Róbert	–	–	–
Descha Imre	1925	–	–
Detre (Eisenberg) István	1919. 09. 09.	Budapest	Weisz Erzsébet
Detre Tamás	1924. 09. 30.	Szigetvár	Stefaits Mária
Dévay D. (Danhauser) Sándor	1899	Vihnyefürdő	Kovalik Mária
Dévay Vilmos	1913	Budapest	Vértes Erzsébet
Dévényi Dankó Ferenc	–	–	–
Dicső Antal	1912	Szeged	Juhász Erzsébet
Dicső János	–	–	–
Dicső Sándor	1903. 08. 04.	Onga	Kandra Zsuzsanna
Diószeghy Győző	1913	Budapest	Tencs Júlia
D. Kiss István	1917	Magyarbányhegyes	Maller Anna
Dobi Tibor Károly	1922	Pesterzsébet	Kok Mária
Dobó Géza	1904	Szeged	Szél Piroska
Dobó Imre	1910	Szeged	Wolford Vera
Dobó József	1921. 06. 25.	Balassagyarmat	Mikó Mária
Dobó Szilveszter	1900	Szeged-Mórahalom	Széll Piroska
Dobos András	1920	Tiszaföldvár	Ócsai Erzsébet
Dobos István	1899. 11. 10.	Gyula	T. Nagy Mária
Dobos István	1917	Nagyszőlős	Halász Margit
Dobos József	1905	Oriovác	Bajcsics Mária
Dobrai Márton	–	–	–
Domján Imre	1922	Nagyszalonta	Nagy Etel
Domján János	1899	Salgótarján	Juhász Ilona
Domokos Ferenc	1901. 11. 04.	Budapest	Váradi Alfréda
Domonkos Sándor	1896	Budapest	Schneiger Genovéva
Dosztál Béla	1923. 04. 11.	Komárom	Balogh Mária
Dörftler Henrik	1911	–	–
Drahos Imre	1925. 06. 22.	Bugyi	Fazekas Etel
Dranda Lénárd	1930	–	–
Dreska Imre	1925. 06. 10.	Bakonycsernye	Hodula Jolán
Dubányi János	1929	Gyula	Körös Berta
Dubrowszky Vladimír	–	–	–
Dudás Béla	1910. 12. 02.	Nagylak	Nagy Elvira
Dudás József	1912	Marosvásárhely	Kovács Róza

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Dugalin György	1925	Hercegszántó	Kovácsev Olga
Dülk József	1923. 03. 22.	Hercegfalva	Feiter Anna
Dvorzsák Antal	1892	Alsókubin	Stoffer Ilona
Éder István	1919	Battonya	Vincze Anna
Egervári János	1914	Egerszalók	Paparó Mária
Egressi Ignác	1894	Vecsés	Schiller Anna
Egri György	1922. 07. 11.	Budapest	Deutsh Erzsébet
Egyed Dénes	1912. 03. 16.	Lugos	Mérei (Méray) Berta
Egyed Sándor	1905	–	Fisó Lujza
Elek Lajos	1915	Hajdúböszörmény	Pásztor Julianna
Éles Antal	1914	Biharkeresztes	Zemliczky Mária
Éles Gusztáv	1917	Budapest	Hintseker Lujza
Előd István	1901	–	–
Eltér Géza	1915. 06. 12.	Rábamolnári	Cseresznyés Mária
Endrődy Zoltán dr.	1904. 04. 29.	Komárom	Francisci Irén
Énekes József	1923	Veszprém	Gerencsér Szidónia
Engi Andor	1921. 10. 10.	Szeged	Cseh Julianna
Enyingi János	1905	Bodajk	Váci Katalin
Előri Lajos	1913	Rábcakapni	Nagy Teréz
Előri Sándor	–	–	–
Eperjes (Eisen) Ignác	1894	–	–
Erdélyi Aurél dr.	1910. 12. 23.	Budapest	Holpert Ella
Erdélyi Ferenc	1915	Budapest	Lázár Erzsébet
Erdélyi Péter	1903. 07. 21.	Gyula	Szilágyi Róza
Erdélyi Sándor	1930	–	–
Erdélyi Tibor	1927	Mőzs	Stand Rozália
Erdey Sándor	1920. 08. 14.	Pusztavacs	Halmai Jolán
Érdi Szász Ernő	1903	Budapest	Szászi Emma
Erdődy Győző	1909	Jászfelsőszentgyörgy	Laczkó Teréz
Erős András	1927. 11. 14.	Csallóközaranyos	Horváth Mária
Erős Ferenc	1914	Galacz	Kovács Katalin
Eszterhás (Vasek) Ernő	1917	Zólyombrézó	Turcsányi Ida
Fábián András	1913	Tiszabő	Németh Mária
Fábián János	1917	Budapest	Kvitter Zsuzsanna
Fábián László	1898	Budapest	Vajkovecz Anna
Fábián Nándor	1925	Sárvár	Kalinka Hermin

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Fábián Zoltán	1926. 06. 13.	Sárvár	Kalinka Hermin
Fábri Imre	1902	Málas	Schwartz Szidónia
Fajtha Ferenc	1905	Budapest	Jakkel Mária
Fajtha Károly	1908	Budapest	Kupecz Mária
Faludy György	1910. 09. 22.	Budapest	Biringer Erzsébet
Faragó Géza	1909. 08. 15.	Tarnaméra	Adamik Rozália
Faragó Gyula	–	–	–
Farkas Gábor	1932	Nagymihály	Jerena Mária
Farkas Géza	1915	Budapest	Hornung Mária
Farkas Imre	–	–	–
Farkas János	1918	Alsónémedi	Deák Anna
Farkas János	1918	Seregélyes	Barna Rozália
Farkas József	1907	Budapest	Hettinger Teréz
Farkas Kamill	1895	Szebeny	Horváth Teréz
Farkas Kornél dr.	1913	Pécs	Trixler Stefánia
Farkas Lóránt	1914	Budapest	Kovács Irén
Farkas Mihály	–	–	–
Farkas Miklós	1924	Nyírvasvári	Sára Erzsébet
Farkas Olivér dr.	1914	Mezőnagymihály	Dévald Matild
Farkas Pál	1930	Bécs	Kasilow Mária
Farkas Sándor	1921. 10. 20.	Dióskál	Czigány Rozália
Farkas Vilmos	1931	Szentgotthárd	Forján Mária
Farkas Zoltán	1917	Temesvár	Solymási Irma
Fazekas Gyula	–	–	–
Fazekas János	1919	Nyárádköszvényes	Kakucs Katalin
Fazekas Jenő	1902	Nyitra	Winkler Katalin
Fazekas Károly	1901	Battonya	Gyulai Erzsébet
Fehér Ferenc	1903	Tarcspuszta	Jodis Mária
Fehérpataki József	1920	Budapest	Házi Erzsébet
Fehérváry Mihály	–	–	–
Fejes Zoltán	1914	–	Vas Erzsébet
Fekésházi Géza	1924. 09. 13.	Rákosszentmihály	Kölcsei Kende Mária
Fekésházi László	1904	Kisvárda	Ruttkai Etelka
Fekete Béla	1920	Budapest	Győrffy Mária
Fekete István	1920. 04. 03.	Csanádpalota	Bakos S. Borbála
Fekete János	1904	Tiszakürt	Bézi Mária

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Fekete János	1913	–	–
Fekete Kálmán	1923	Budapest	Zanpek Katalin
Fekete László	–	–	–
Fekete Pál	1921	Kiskunhalas	Farkas Rozália
Fekete Sándor	–	–	–
Félegyházi-Megyesi Ágoston	–	–	–
Felkai László dr.	–	–	–
Felkai Rezső	1912	Budapest	Obermayer Mária
Felkai Rudolf dr.	–	–	–
Fellegi (Fellner) Béla	1912	Rákospalota	Ginelli Paula
Felnémethy Rudolf	–	–	–
Fényes Bertalan	–	–	–
Ferancz József ifj.	1926. 11. 28.	Mezőhegyes	Szilli Julianna
Ferdinándy László	1895	Budapest	Bencsik Izabella
Ferencsik József	1930	Hatvan	Gyökér Mária
Ferencz Mihály	1921	Nyíregyháza	Melich Mária
Ferencz Nándor	1913	Fiume	Hajdú Vilma
Ferenczy József	1908	Jánoshegy	Lukács Rozália
Ferge Dezső	1923	Debrecen	Kiss Julianna
Fiam István	1922. 10. 16.	Komádi	Tverdon Ilona
Filakovity Mátyás	1915	Hercegszántó	Patarics Mária
Fischer Árpád	1896	Budapest	Bagoly Mária
Fischer Ferenc József	1904	Budapest	Müllner Teréz
Fischer Géza	1891. 07. 20.	Budapest	Spitzer Helén
Fischer Lajos	–	–	–
Fister Tibor	1928. 03. 10.	Hatvan	Kostyelik Júlia
Fixl Ferenc	1924	Vaskeresztes	Pauper Anna
Fodor Boldizsár	1918	Budapest	Reményik Ilona
Fodor Gyula	–	–	–
Fodor István	1908	Kalocsa	Romsitsch Borbála
Fodor János	1929	Solymár	Simon Julianna
Fodor László dr.	1900	Nagybánhegyes	Flaschner Berta
Fodor Pál	1921	Hódmezővásárhely	Tóth Erzsébet
Fodor Zoltán	–	–	–
Fogarasi Szabó Sándor	–	–	–

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Fonó Klein László	1925	Újpest	László Julianna
Forczek Miklós	1930. 07. 11.	Sári	Forczek Ilona
Forgács András	1923. 01. 27.	Dorogháza	Bakos S. Borbála
Forthuber Béla dr.	1920. 08. 23.	Budapest	Ciffelmayer Margit
Földházi Imre	1925	Abádszalók	Orczi Erzsébet
Földi József	1931	Zabor	Bathó Amália
Földvári (Frech) Henrik	1905	Budapest	Opavszki Borbála
Földváry-Boér Elemér	1930	Budapest	Földváry Éva
Francz József	1907. 04. 28.	Kompolt	Jackkel Anna
Frank László	1914	Budapest	Bohus Margit
Frankl Ferenc	–	–	–
Frantsik Géza	1915	Torbágy	Kreschák Rózsi
Frauenhoffer József	1910	Szenthubert	Rassilier Katalin
Freylich Jenő	1899	Visniszinavár	Rapaport Hanna
Friesz György	1908	–	Csermák Mária
Frimnel Ferenc	1899. 07. 12.	Ercsi	Kovács Etel
Fullajtár Ferenc	1930	Szenttamás	Zóki Júlia
Fuszek Emil	–	–	–
Fülöp Jenő	1921	Nemesrempehollós	Kovács Margit
Füstös Kálmán	1928	Gyömrő	Gyenes Teréz
Füzesi Andor (András)	1907	Nagyberek	Kopek Ágnes
Füzesséry Ágoston	1926	Sátoraljaújhely	Walter Mária
Füzesséry Sándor	1926	–	–
Gaál Sándor	1919	Zajta	Sárossi Mária
Gábor Gusztáv	1910	Debrecen	Szmerka Irén
Gábori György	1924	Putnok	Róth Gizella
Gády Béla	1897	Budapest	Wágner Matild
Gál Lajos	1929	Lajosmizse	Treffer Gizella
Gál Sándor	1919	Zajta	Sárosi Mária
Galambos József	1930	Budapest	Madarász Erzsébet
Galambos (Goldstein) Dezső	1905	Békéscsaba	–
Galba János	1916. 04. 08.	Vác	Danis Mária
Gallauner Károly	1921. 07. 11.	Budapest	Janicsek Izabella
Gálos Géza	1924	Gyoma	Rau Zsuzsanna
Gálos István	–	–	–

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Gálya András	1914	–	Köles Mária
Garamszegi Harry	1921. 03. 17.	Budapest	Piller Olga
Garamvölgyi János	1920	–	–
Garamvölgyi János	1928	Budapest	Beck Piroska
Garamvölgyi József	1920	Pusztaföldvár	Macsényi Julianna
Garamvölgyi Vilmos	–	–	–
Gáspár György	1911	Dombóvár	Méhes Franciska
Gáspár Lajos	1897	Gyögyőszőlős	Banga Katalin
Gáspár Sándor	–	–	–
Gáti Róbert	1919	Budapest	Grovberg Auguszta
Gavenda Lajos	1896	Újpest	Hufnágel Mária
Gebe Endre	1899	–	–
Géczi Lajos	1932	Szalafő	Bedő Olga
Gecsényi Lajos	1899	Kistelek	Lengyel Eszter
Gelléri Gyula dr.	1913	–	Homoki Ilona
Gellért Imre	1911	Budapest	Grossmann Teréz
Gémes István	1892	Budapest	Weisz Emilia
Gémesi Gyula	1922	Szabadi	Gelczing Margit
Gera Béla	1920	Rákospalota	Nagy Mária
Gergye János	1914	Kőszegpály	Pintér Erzsébet
Gerencsér Zoltán	1899	Bulkeszi	Zvarényi Eugénia
Gerecz Árpád	1900	Piski	Trucskó Mária
Gergely Géza	1929	Balatonszabadi	Bognár Mária
Gergely Gyula	1900	–	–
Gergely István	1924	Nyírbogdány	Szilágyi Erzsébet
Gerle Imre	1919	Szeged	László Julianna
Gerle Lóránd	1921	Szeged	László Julianna
Geszthelyi-Nagy Zoltán	1915	Nagyvárad	Fekete Gizella
Gibiczer (Gibiszer) Béla	1908	Pesterzsébet	Süttönhelm Anna
Giláser Gusztáv	1901	Nagybörzsöny	Somogyi Zsuzsanna
Golda Győző	1927	Tatabánya	Szipok Majer Julianna
Goldberger György	–	–	–
Goldstein Dezső	1905	Békéscsaba	Heimlich Verona
Golemsky Miksa	1915	Besztercebánya	Stubnya Hermina
Golubovics József	–	–	–
Golubovits István	1919	Bisse	Tóka Erzsébet

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Golya András	1914	Tura	Köles Mária
Gombás József	–	–	–
Gombos Gyula	1896	Dunapataj	Herczeg Julianna
Gonda György	–	–	–
Gortva Gyula	1920	Mátraverebély	Nyerges Mária
Gosztonyi János	1921	Őriszentpéter	Horváth Szidónia
Gosztonyi József	–	–	–
Göböly Ferenc	–	–	–
Görgey Guidó	1920	Bécs	Thierry Friderika
Görhöny József dr.	1916	Mélykút	Novák Mária
Gráf István	1918	Budapest	Kokron Antónia
Gráfel Miksa	1925	Nyárosd	Patasi Emilia
Gremsperger Mihály	1899	Hercegfalva	Stuhl Katalin
Grúber Imre	1902	Budapest	Baranyai Gertrúd
Grunsity János	1902	Battonya	Jaksity Ljubjana
Gulyás András	1894	–	–
Gulyás József	1912	–	Baranyi Mária
Gulyás József dr.	1927	Kunszentmárton	Fazekas Erzsébet
Guttmann Jenő	–	–	–
Gyarmati Béla	1899	Jászapáti	Nagy Rozália
Gyarmati Mihály	1903	Debrecen	Korom Eszter
Gyarmati (Meres) Miklós	1921	Híradony	Baba Júlia
Gyarmati Tibor	1911		Alszegi Ilona
Gyimesi György	1923	Kisoroszi	Janicsek Jusztina
Gyömörei Lajos	1930	Keszthely	Gaál Teréz
Györgyey F. Aladár	1925	Budapest	Györgyey Flóra
Györgyfalvi György	1925	Bócsa	Legény Laura
György-Imre Károly	1924	Magyarkeszi	Geiger Hilda
Gyucsán Gyula	1898	Csurgó	Tokaji Anna
Gyuricsány József	–	–	–
Gyuricza István	1920	Hidasnémeti	Gyuricza Julianna
Gyurkovics Géza	1898	Budapest	Part Paulina
Hadarics Kálmán	1925	Fertőszentmiklós	Madarász Katalin
Hadházi József	1914	Jedd	Ambrus Eszter
Hadmacsik Tibor	1913	Budapest	Iváni Franciska
Haider Ferenc	1920	Budapest	Györki Teréz

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Hajagos Gyula	1903	Budapest	Pető Anna
Hajagos József	–	–	–
Hajas Árpád	1921	Mátramindszent	Bakos Mária
Hajas-Juhász Alfréd	1887	Biatorbágy	Juhász Ilona
Hajdek Róbert	–	–	–
Halász Miklós	1914	Budapest	Halász Sára
Halász Tibor	1914	Ipolyhídvég	Kornfeld Rozália
Halász Tibor	1924	–	–
Halász Zoltán	–	–	–
Halászffy Zoltán	1921	Budapest	Gemperle Ilona
Halik Béla	1899	Budapest	Halik Franciska
Halmágyi Sándor	1929	Cegléd	Petz Mária
Halmos László	–	–	–
Haluska Zoltán	1932	Arad	Busai Magdolna
Hamerli István dr.	1905	Pécs	Vilmán Mária
Hammer Géza	1908	Budapest	Lenke Margit
Hammer Pál	1910	Gyöngyös	Pénz Ilona
Hamzik László	–	–	–
Hankovszky Géza dr.	1908	Temesvár	Nagy Matild
Haraszthy Vince dr.	1896	Ladamócz	Bernhardt Anna
Haraszti József	1916	Pilisszántó	Vaclavik Mária
Hargittai (Hajcser) László	1903	Szolnok	Medgyesi Mária
Harmath István id.	1903	–	–
Harmath István ifj.	1929	Budapest	Nigrinyi Pálma
Harmath László	1916	Győr	Hoffmann Mária
Harnisch József	1910	Lébény	Götl Anna
Hartung József	1926	Németpalkonya	Glaub Erzsébet
Hartweg Antal	1918	Beremend	Grimm Rozália
Hattayer Imre	1931	Budapest	Kiss-Fodor Borbála
Hattayer Simon	–	–	–
Hauder Károly	–	–	–
Havas Gábor	1900	Barcs	Hoffmann Irma
Hável József	1905	Zenta	Matkovics Anna
Héder István	1919	Lázári	Kállai Karola
Hegedüs Imre	1912	Fiume	–
Hegedüs János András	1910	Budapest	Makó Margit

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Hegedüs László	1920	Püspökladány	Krenczner Mária
Hegyi István	1914	Nyögér	Vajkovich Anna
Heidinger Béla Simon	1926	Újpest	Jonanovics Franciska
Heinisch Nándor	1917	Máramarossziget	Boldizsár Ida
Héja Pál	1924	Szeged	Sós Julianna
Helmi Róbert	1921	Budapest	Paál Jolán
Henkel István	1916	Budapest	–
Henkel Károly	–	–	–
Herendi Károly	1914	Barcs	Biba Gizella
Hernádi József	1915	Dág	Heintz Anna
Hernek András	1930	Szolnok	Kecső Apollónia
Hertelendy Andor	1927. 05. 25.	Pacsa	Szentmihályi Margit
Hetényi (Handl) Jenő	1914. 11. 14.	Bonyhád	Ulrichshoffer Mária
Hetessy Kálmán dr.	1911	Kecskemét	Mészáros Etelka
Hideghéti József	–	–	–
Hiesz György	1923	Kisterenye	Oravetz Jozefin
Hinfner Kálmán	1906	Telki	Bányai Margit
Hoch Árpád	–	–	–
Hoffentráger (Heffentraeger) Emil	1919	Újpest	Schramm Anna
Hoffmann József	1916. 04. 16.	Bölcske	Magyar Margit
Hoffmann Pál	1910	Tököl	Trer Ilona
Hojdek Róbert	1900	Zichyfalva	Gulyás Ilona
Holczer László	1908	–	–
Holecz József	1930	Rábatótfalu	Korpics Anna
Holec Pál	–	–	–
Hölei József	1930	–	–
Honti-Heim Ferenc	–	–	–
Honti Nándor	1908	Budapest	Hadvinger Erzsébet
Hoos Károly	1911	Dozmat	Kálmán Katalin
Horányi Lajos	1901	–	–
Hornyák József	1902	Detek	Tüdős Mária
Hortobágyi Gyula	–	–	–
Horváth B. József	1914	Csurgó	Varga Katalin
Horváth Endre	1891. 03. 28.	Budapest	Blum Krisztina
Horváth Ferenc	1914	Kispest	Szabó Ágnes

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Horváth János	1914	–	–
Horváth János id.	1926	Vezekény	Horváth Irén
Horváth János ifj.	1920	Alexinovka	Lachwitz Hilda
Horváth József	1901	Terenye	Szeknyei Rozália
Horváth László	1903	–	–
Horváth Pál Mihály	1931	Visznek	Besenyei Mária
Horváth Sándor	1930	Sárosd	Horváth Anna
Horváth Tibor	1917. 03. 05.	Vrlovec	Katona Mária
Hovancsik András	1917	Sajószentpéter	Erős Katalin
Hoyos János dr.	1917	Bécs	Mautner Mária
Hrecska Jenő	1892	Budapest	Stefán Katalin
Hruby Frigyes Ferenc	1918	Talpas	Szillinger Róza
Hugyec János	–	–	–
Hugyec Pál	1913	Békéscsaba	Rigler Erzsébet
Hunyadi Sándor dr.	1908. 02. 28.	Piski	Molnár Mária
Hurja Pál	1925	Budapest	Borcsai Júlia
Huszár Benjamin	1907	–	–
Hutai Hubert	–	–	–
Igaz Béla	1906	Bercel	Szalai Anna
Ignácz István	1921	Miskolc	Hopkó Ilona
Ignatovits Sándor	1914	Budapest	Balázs Anna
Ijjász Ferenc	1911	Budapest	Kuniczó Johanna
Ikvai Mihály	1899	Debrecen	Ehrenberger Mária
Ikvay Gyula	–	–	–
Illavszki Jenő	1903	Trencsén	Karntman Olga
Illés László dr.	1917	Korompa	Takács Ágnes
Illésfalvy-Szabó József	1914	Drávakeresztúr	Ilarits Rozália
Illyés Endre	1895	Magyarrég	
Imre Béla	1908	Túrkeve	Pálfi Anna
Inatkó Gusztáv	1892	Máramarossziget	Tóth Julianna
Incze Lajos	1923	Marosludas	Zrínyi Anna
Incze László	1921	Sikcsicsó	György Mária
Ircsik Károly	1930	Balatonarács	Kuti Vilma
István László	1927	Balatonarács	Kuti Zsófia
Istvánfi Gyula	1904	Balassagyarmat	Koricsánszki Gizella
Ivády Sándor dr.	1903	Budapest	Jeszenszky Anna

Név	Sz. év	Születési hely	Anyja neve
Iván József dr.	1912. 03. 26.	Vasvár	–
Ivánka Rudolf	–	–	–
Iványi Béla	–	–	–
Iványi Ferenc dr.	–	–	–
Iványi István id.	1911	Kisharsány	Kovács Mária
Izsák Lajos	1896	Ják	Benkő Erzsébet
Írásos Kálmán	–	–	–
Jakab Bálint	1923	Mezőkovácsháza	Mezei Matild
Jakab József	1915	Felnémet	Sütő Mária
Jakab Lajos	1896	Ipolyhídvég	Laci Erzsébet
Jakob Antal	1892	Töröktopolya	Konrád Anna
Jakobec Ferenc	1903	–	Stomer Mária
Jakus Imre	1905	Szeged	Gyárgyán Anna
Jakus Pál	–	–	–
Jamniczky Győző	–	–	–
Jamniczky László	1911	Budapest	Szabó Mária
Jandácsik Ferenc	–	–	–
Jandácsik Sándor	1924	Abony	Sándor Róza
Jankech József	1905	Rákospalota	Müller Etel
Jankó Ferenc id.	1904	Derekegyháza kiskirályság	Szendi Horváth Júlia
Jándi Ferenc	1930. 05. 12.	Albertirsa	Juhász Mária
Jándi János	–	–	–
Jánosa Sándor	1912	Cinkota	Kutalik Teréz
Járvás Béla	–	–	–
Jávori János	1907	Tarnabod	Jéger Klára
Jávori Szilárd	–	–	–
Jávorszki Tibor	1912	Budapest	Márton Lujza
Jecsmenik István	1924	Salgótarján	Pócsa Jolán
Jeges Sándor	1924	Kiskunhalas	Szikora Ilona
Jelinek László	–	–	–
Jellinek Lajos	1919	–	–
Jeszenszky-Bőhm Attila	1906	Királyhágó	Szépligeti Klementina
Jodál Sándor	1901	Bonyhád	Ehring Anna
Jónás Pál dr.	1922	Budapest	Antal Irén
Joó József	1916	Bozsók	Prisznyák Mária
Józsa Mihály	–	–	–

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Juhász János	1924	Szeged	Csúcs Teréz
Juhász Jenő	–	–	–
Juhász Károly	1909	Zsurk	Süttő Krisztina
Junász (Juhász) Géza	1922	Rákospalota	Horos Olga
Junghansz Károly	1918	Mezőhegyes	Komlódi Rozália
Juranovics István	1904	Szeged	László Ilona
Jurassa Béla	1911	Füzesabony	Pacsinszka Mária
Juszt István dr.	–	–	–
Kaas Ervin	1925. 12. 11.	Budapest	Kollár Jolán
Kalapos Ernő	1911. 06. 08.	Inota	Juhász Anna
Kalmár Gyula	1927	Döbrőköz	Gerencsér Mária
Kamarás Ferenc	–	–	–
Kamin Károly	1904	Budafa	Tóth Karolin
Kanozsai János	1906	Kürt	Salgó Rozália
Kanyó József	1926	Érdmindszent	Lanter Erzsébet
Kapi Béla	1900	Tiszaadony	Rácz Mária
Kapdebó Dénes	–	–	–
Kaposi Ferenc	–	–	–
Kaposi György	1914. 09. 11.	Debrecen	–
Kaposi István	1897	–	Horváth Júlia
Kapuvári Ferenc	1925. 07. 04.	Adari	Kukucska Erzsébet
Karagits György	–	–	–
Karagity Antal	1913	Gara	Zomborcsevics Rozália
Karai Imre	1932	Budapest	Karai Ilona
Karácsony Ferenc	1906	–	Szabó Erzsébet
Karácsonyi-Szobodics József	1891	Gelcse	Szobodics Terézia
Kardos Ferenc	1918. 12. 12.	Görgeteg	Janusics Mária
Kardos István	1912	Kartal	Karácsony Mária
Kardos László	–	–	–
Karrai Tibor	1928	–	–
Karteszi József	–	–	–
Karizs András	1905	Gádoros	Varga Veronika
Kassai Tibor	1928	Sárbogárd	Krebs Margit
Katona Ferenc	1910	–	Károly Anna
Katona István	1908	–	–
Katona Lajos	1906	Ókeresztény	Kéri Erzsébet

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Katona László	1918	–	–
Kaunitz István	–	–	–
Kádár Géza	1901	Csicsók	Szabó Júlia
Kálmán László dr.	1917	Budapest	Szirmai Jolán
Kálnoky Domonkos	1907	Magyarbánhegyes	Hajdú Mária
Kálnoky-Kiss Tibor	1909	Körmend	Horváth Karolin
Kálnoki Tibor	1909	Székelyderes	Liptay Matild
Káldy Ferenc	1905	–	–
Kálóczy Kálmán	–	–	–
Kámán Károly	1904	–	–
Kánya Tibor dr.	1919	Klotildliget	Csaba Ilona
Károlyfi Gyula	1898	Budapest	Csizmadia Zsuzsanna
Kárpáti József	1900	Budapest	Czumpf Mária
Kárpáti Kamil	1929. 05. 04.	Pesterzsébet	Karitz Aranka
Kármán Tibor	–	–	–
Kecskés András	1903	Maczonka	Kecskés Teréz
Kecskés Ferenc	–	–	–
Kekén András	–	–	–
Kékesi Zoltán	1911	Nyíregyháza	Csernek Mária
Kelemen Gyula dr.	–	–	–
Kemecsei László	1911	Sajóvárkony	Kuna Ilona
Kemecsei (Dulovics) József	1909	Ózd	Kuna Ilona
Kemenes János	1926	Keszthely	Flieg Margit
Kemény Ferenc	–	–	–
Kemény István	1907	Somogyvasas	Deák Rozália
Kemény László	1909	Kassa	Szabó Anna
Kenész János	–	–	–
Kenéz István	–	–	–
Keppel Miklós	–	–	–
Keppel Vilmos	1932	Szombathely	Haibl Gizella
Kerbolt Lajos	1908	Tököl	Sági Izabella
Kerekes András	1911	Kenderes	Süveges Eszter
Kerekes Endre	1924	Sátoraljaújhely	Makár Berta
Kerekes Ferenc	–	–	–
Kerekes György	1915	Szabadka	Ghatstein Mária
Kereskedő Jenő	1929	Budapest	Zács Ilona

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Keresztesi Ferenc	1899	–	Dékány Anna
Keresztesy Lóránt	1914	Budapest	Egressy Franciska
Kerékfy Zoltán	–	–	–
Kerner Antal	1922	Miskolc	Szopkó Ilona
Kerner Béla	1913	Budapest	Roholuczk Anna
Kerner Ottó	1930	Bakonypeterd	Hahn Mária
Kerni Kálmán	1903	Újpest	Vozárik Mária
Kertész Géza	1908	Budapest	Paulik Margit
Kertész Imre	1921	Budapest	Wellisch Erzsébet
Kertész János	1922	Sárvár	Takács Rozália
Kertész László dr.	1926	Marosvásárhely	Bálint Ilona
Kertész István	–	–	–
Kertész Sándor	1929	Kapocsapáti	Vaszily Mária
Keserű Imre	1920	Püspökladány	Nádházi Eszter
Keszey Imre dr.	1926	Sárbogárd	Horváth Erszébet
Keszthelyi Mihály	1916	Barcs	Turcsics Julianna
Kéri Kálmán Gyula	1901. 07. 25.	Igló	Fröhlich Vilma
Kéri Kálmán	1924	Gégény	Vas Róza
Kidlinger Ignác	1910	Taksony	Ruff Anna
Kihut József	1929. 10. 13.	Nemeske	Kovács Anna
Kintér Mihály	1908	Berettyóújfalu	Tóth Zsuzsanna
Király Antal	1906	Szeged	Bozsó Piroska
Király Béla	1900. 11. 13.	Szentendre	Helle Vilma
Király István	–	–	–
Király József	1927	Székesfehérvár	Biber Julianna
Király Viktor	1928	Barcs	Pfalz Ilona
Király Zoltán	1921	Budapest	Teljesniczky Ilona
Kiry Gyula	1919. 06. 14.	Nagyszentmiklós	Lévai Izabella
Kis Béla	–	–	–
Kis Ferenc Sándor	1925. 03. 14.	Budapest	Véber Erzsébet
Kis Tibor	–	–	–
Kisházi Iván György	1911	Budapest	Fodor Ilona
Kisházi János (Gellért)	1921. 02. 21.	Budapest	Fodor Ilona
Kismarjai Tibor dr.	1904. 10. 06.	Pomáz	Matyók Júlia
Kispál Imre	1929	Szeged	Babuczi Júlia
Kispál Vilmos	1912	Mindszent	Ferenczi Teréz

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Kiss András	1915	Mózsa	Szabó Julianna
Kiss Béla	1921	Lajtaújfalu	Szávuj Ilona
Kiss Dániel	1930	Derecske	Szabó Ilona
Kiss Ernő	1908	Nemti	Pintér Mária
Kis Ferenc Sándor	1925	Budapest	Véber Erzsébet
Kiss István	1917	Magyarbánhegyes	Maller Anna
Kiss István	1911	Berettyóújfalu	Pozsár Zsuzsanna
Kiss János	1915	Jáktelek	Dalasa Rozália
Kiss László	1926	Csehó-Guta	Pálinkás Teréz
Kiss Miklós	1914	Hatvan	Zsákai Klára
Kiss Pál	1898	Bártfa	Vécsei Margit
Kiss Roland dr.	–	–	–
Kiss Sándor	1899	–	Kovács Erzsébet
Kiss Sándor dr.	1906	Zombor	Szalai Margit
Kiss Tibor	1909	Székelyderzs	Liptai Matild
Kiss Zoltán	1922	Budapest	Mikó Ágota
Kizman János	1904	Budapest	Bumbera Mária
Klárai (Kler) Vilmos	1926	Budapest	Herzán Jolán
Klébl Márton	1927. 01. 27.	Rákosszentmihály	Panyi Ágnes
Knap József	–	–	–
Kobilárcsik Frigyes	1911	Budapest	Kovács Mária
Koch Hugó	1908	Budapest	Hoffmann Erzsébet
Kocsis Károly	1902		Török Lenke
Kodrán István	1925	Mezőhegyes	Gáncs Zsófia
Kodrán Lajos	–	–	–
Kolczonay István dr.	1912	Diósgyőr	Hallender Margit
Kolbert János	1912	Szomajom	Fett Mária
Kollár Fekete István	1910	Fabor	Gál Regina
Komáromi Ferenc	1898	Kolozsvár	Veress Róza
Komáromi István	1915	Budapest	Pirott Karola
Koncz János	1917	–	–
Koncz László	–	–	–
Kondor Antal	1901	–	Pete Etel
Konkoly-Thege Miklós	1914. 06. 20.	Pécs	Fodor Erzsébet
Konnert Artur	1913. 05. 08.	Világos	Fegyverneki Ilona
Koós Imre	1907. 12. 18.	Komárom	Scheibner Gizella

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Koós Imre	1925	Kisterenye	Koós Erzsébet
Koós Zsigmond	1909	Rum	Molnár Ilona
Kopek Imre dr.	1923	Nagysalló	Dudics Irén
Koppány Bertalan	1914	Diósgyőr	Petróczky Zsuzsanna
Koppány Kálmán	1894	Ruszkin	Kimek Júlia
Korcz László	1924	Váp-Ikervár	Szvák Ilona
Korda György	1908	Debrecen	Róth Irén
Kordik Géza	1906	Bustnári	Komáromi Mária
Kormány Géza dr.	1922. 01. 16.	Monor	Kormány Terézia
Korniss Ferenc	1927	Budapest	Müller Lujza
Korondy Endre	1916. 03. 03.	Marosvásárhely	Barátosi Balogh Ilona
Korpics Ferenc	1928	Rábatótfalu	Holecz Júlia
Kósa Béla	1909	Gyömrő	Horváth Dalma
Koschatzky László	–	–	–
Kostyán Jenő	1906	Bécs	Horváth Erzsébet
Kotsits Attila	1921	Zsolna	Siplák Mária
Kovalóczky Károly	1906	Hatvan	Kácsor Etel
Kovács Albert	1904	Nagykőrös	Szőke Mária
Kovács Dezső	1911	Budapest	Csáki Ibolya
Kovács (Kohn) Elemér	1902	Noráp	Weisz Johanna
Kovács Ferenc	1915	Orosháza	Kovács Julianna
Kovács Gusztáv	1920	Miskolc	Gleich Mária
Kovács Gyula	1906	–	–
Kovács István	1900	Pécs	Halt Teréz
Kovács István	1914	Kisszéke	Dick Katalin
Kovács István	1928	Balkány	Kormos Borbála
Kovács István Iván	1920	Budapest	Galilei Ilona
Kovács Imre	1914	Maglócza	Hajós Teréz
Kovács János	1900	Rácgörcs	Heitinger Rozália
Kovács János	1915	–	–
Kovács János	1925	Vízvár	Pinzár Anna
Kovács János	1932	Villford	Lutz Mária
Kovács Lajos	1924	Zalaegerszeg	Grosszmann Mária
Kovács Lajos	1912	Debrecen	Kövbényi Anna
Kovács László Gyula	1906	Tarpa	Engel Róza
Kovács Sándor	1902	–	–

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Kovács Tibor	1916	Miskolc	Vanicsek Irén
Kovács Zoltán	1912	Debrecen	Mészáros Róza
Kozári Mihály	1908	Budapest	Kercsi Erzsébet
Kozma Gábor	1932. 02. 05	Temesvár	Börcsök Rozália
Kozma Sándor	1920	Esztergom	Krássik Katalin
Kósa Béla	1909	–	–
Köbli Sándor	1932	Szombathely	Weber Mária
Köhler Emil	1921	Budapest	Máté Eszter
Körmendy Károly	1918	Kispest	Lökös Mária
Körmöczy György	1927	–	Ferencsik Valéria
Környei Ferenc	1908	–	–
Kövesi Pál dr.	1907	Selmecbánya	Schwarz Margit
Kő Antal	1921	Győr	Szabó Erzsébet
Kő Miklós	1918	Győr	Szabó Erzsébet
Kőrösy György	–	–	–
Kőrösmezey László dr.	1926	Budapest	Kuntorád Ernesztin
Kővári Lajos	–	–	–
Krajczer Artúr	1893	Diósgyőr	Schmidt Matild
Kralovánszky Ubul	–	–	–
Krassói Ede	1925	Budapest	Soltész Kornélia
Krasznai (Köhler) László	1905	Marótpuszta	Nürberger Irén
Krasznay Béla	1923	Cegléd	Mauer Klára
Kreibich Béla	–	–	–
Kreidl Ferenc	–	–	–
Krevitz Béla	1907	Budapest	Hindeziel Alujza
Krizsák János	1918	Dunaharaszti	Mihályfi Teréz
Krizsek Ferenc	1926	Ajkacsingóvölgy	Tatai Mária
Kröninger István	1923	Jákó	Kemény Mária
Kruppa Rezső	1900	Temesvár	Kollek Hedvig
Kruskovics András	1909	Pécs	Hoffmann Mária
K. Szűcs János	1908	Komádi	Balogh Júlia
Kubisi Béla	1899	Szeged	Jámbori Mária
Kucsebár József	1924	Dunaföldvár	Markovics Mária
Kudinger István	1923	Zákó	Kemény Mária
Kukor Vince	1912	Alsórajk	Papp Mária
Kukucs Lajos	1914	Debrecen	Kerner Antónia

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Kulin Viktor	1891	–	–
Kunéry István András	1922	Szeghalom	Kondor Erzsébet
Kuron Mihály	1917	Petrozsény	Sósch Regina
Kurta Gábor	1930	Sári	Garajszki Teréz
Kutasi István dr.	1912	–	–
Kvanka Béla	1893	Nagyszeben	Jakab Julianna
Laborczy Gyula	1911	Hercegszántó	Polyák Mária
Laczkó István	1914	Budapest	Kaska Irén
Laczófi Géza Jenő	1919	Murakeresztúr	Salla Julianna
Lada József	1903	–	Berecz Karolin
Lakatos Imre	1922	Debrecen	Herzfeld Margit
Lantos István	1924	Csongrád	Serfőző Mária
Lantos Pál	–	–	–
Láda Ferenc	1922	Nagyhalász	Valinszky Gizella
Láda János	–	–	–
Láng Ignác	–	–	–
Langó József	1918	Kiszombor	Márkus Szilvia
Lányi Pál	1898	Kiskőrös	Rimár Mária
László Gáspár	–	–	–
László Jenő	1907	Pécel	Pongrácz Ilona
László Károly	1918	Vámospécs	Kiss Julianna
Lászlóffy Tibor	–	–	–
Lecsenyei Lajos	–	–	–
Lehoczky László	1892	Balogfalva	Petnyecsek Teréz
Leleszi Barnabás	1896	Lelesz	Wittner Margit
Lencse József	1929	–	Káfony Julianna
Lencsés Ferenc	1913	Esztergom	Kövér Julianna
Lencsés János	1907	Budapest	Auspitz Teréz
Lendvai Kamill	–	–	–
Lendvay Kálmán	1922	Tiszaörs	Csizmadia Erzsébet
Lengyel Ferenc	1911	Komárom	Feichtling Erzsébet
Lengyel József	1913	Maconka	Orosz D. Ilona
Lengyel József	1895	Gálszécs	Hanser Kornélia
Lengyeli Károly	1898	Budapest	Soller Teréz
Letenyei László dr.	1906	Szabadka	Baki Anna
Levardi Károly	1920	Esztergom	Begovics Mária

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Léka Endre	1912	Polgár	Bajcsik Laura
Létay István	1918	Emőd	Mészáros Eszter
Lieb József	1921	Budapest	Elekes Gizella
Liebner Sándor	1897	Budapest	Rosenfeld Gizella
Ligeti József	1910	Veszprém	Németh Anna
Ligetvári Mihály	1918	Feldebrő	Molnár Margit
Lipcsei-Magyar Sándor	1908	Budapest	Schreiber Ilona
Lipcsei Márton	–	–	–
Lipcsey Sándor	1911	Mezőladány	Király Eszter
Lipták András	1924	Sajókazinc	Székely Erzsébet
Lipták Jenő	1928	Soroksárpéteri	Fejszés Etel
Liszka Nándor dr	1908	Szeged	Debreceni Sára
Lovassy Jenő	–	–	–
Lóránt István	1904	Szécsény	Ruzsinszky Teréz
Lőcsey Elemér	–	–	–
Lőcsey Géza	1926	Hatvan	Borhit Klára
Lőrincz Lajos	1900	Miskolc	Varga Borbála
Ludvig Károly	1913	Hatvan	Visnyovszky Margit
Ludwig Imre	1924	Szeged	Szántai Mária
Lukács Andor	–	–	–
Lukács Géza	1915	Budapest	Gulyás Ilona
Lukács György	1919	Nagyszalonta	Luczi Julianna
Lukács Gyula Iván	1920	Budapest	Jankovics Vilma
Lukács István	–	–	–
Lukács Sándor id.	–	–	–
Lukács Sándor ifj.	1923	Putnok	Ragályi Karolina
Lung Egyed	1899	Lovrin	Tasszinger Sarolta
Maár Béla	1918	Budapest	Varga Ilona
Maár Gyula	1905	Győr	–
Mácsi Aba	1907	–	Szélik Arany
Madaras Ferenc	1927	Dorog	Lengyel Anna
Magay Zoltán	1902	Kunszentmiklós	Técsy Berta
Magyar Károly	1925	Kolozsvár	Mészáros Ilona
Magyar Lajos	1899	Szkendroviár	Katona Verona
Magyarits János	–	–	–
Magyarits Sándor	1916	Regensburg	Kövér Borbála

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Majer István	1931	Parádhuta	Kalmár Julianna
Majer Márton	1927	Ceglédbercel	Hochrer Anna
Majer Mihály	1909	Hatvan	Pető Anna
Majorosi János	1922	Budapest	Markó Magdolna
Makai Béla	1907	Dunaörs	Horváth Erzsébet
Makkai Lajos	1925	Cegléd	Lengyel Ilona
Makai Zsigmond	1926	Gyón	Batu Piroska
Makkai Béla	1910	–	–
Mak(k)ai Ervin	1927	Balatonboglár	Gáspár Róza
Makkai Oszkár dr.	1892	Nagybecskerek	
Maklári Béla	1905	Györöcske	Béres Julianna
Makra János	1896	–	–
Malcsik Mihály	1910	Budapest	Fábián Zsuzsanna
Mányi Pál	1910	Pankota	Papp Anna
Márai István	1907	Királyháza	Malakucsi Julianna
Marényi Ernő	1914	Zalaegerszeg	Knapp Elvira
Marcsi György?	1908	–	–
Marinák István	1921	Kispest	Kiss Erzsébet
Marinkay István	1920	Budapest	Szeleczky Erzsébet
Márk László	1912	Tövis	Szőke Terézia
Martin Sándor	1899	–	–
Marton Sándor	1908	Csenger	Nagy Mária
Marzányi István	1907	Kalocsa	Papanek Valéria
Matécsik Mihály	1901	Abony	Bartucz Angyal
Matusovics Elemér	1924	Lucafalva	Gál Vilma
Matyja Ferenc	1920	Újpest	Swicsczek Katalin
Mauthner Gyula	1926	Budapest	Keller Rozália
Mayer Márton	1927	Ceglédbercel	Hochrein Anna
Márai Sándor	–	–	–
Márk László	1912	Tövis	Szőke Terézia
Márton István	–	–	–
Márton László	1926	Arad	Trendler Erzsébet
Máthé Miklós	1917	Nyíregyháza	Harn Mária
Mátraházi (Müller) István	1913	Pesterzsébet	Adler Elvira
Mátyási István	1904	Erdőbénye	Neubelter Mária
Mátyássy József	1900	Kuha	Végh Katalin

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Medveczky Sándor	–	–	–
Megyer Tibor	1901	Budapest	Machik Mária
Megyeri Tamás	1924	Vasmegyer	Russay Magda
Melis Mihály	–	–	–
Mensáros Attila	–	–	–
Merész Károly	1899	–	Pneiser Hermina
Mester Béla	–	–	–
Mesterházi István	1901	Pécs	Josipovics Anna
Metz István	–	–	–
Mező Imre	–	–	–
Mező József	1906	Hosszúpályi	Balogh Julianna
Mezőfy Károly	1924	Budapest	Banzi Teréz
Mélai János	1912	Nagymaros	Andresz Mária
Ménesi Ferenc	1901	Budafok	Kolmann Róza
Mérai József	1926	Budapest	Bayer Terézia
Mészáros Gusztáv	1900	Dombrád	Bodnár Ágnes
Mészáros Sándor	1900	Abádszalók	Sipos Erzsébet
Mézes Ferenc	1917	Budapest	Dechy Julianna
Michnay Gyula	1922	Budapest	Szaliter Szidónia dr.
Mihaleczki János	1914	Battonya	Juhász Rozália
Mihalovich László	–	–	–
Mihály József	1899	Sátrány	Györczik Zsófia
Miklósi István	–	–	–
Mikó Ferenc	1914	Hidasnémeti	Gyuricza Julianna
Mikó Miklós	1928	Felnémet	Sütő Julianna
Mikola Emil	1915	Nagyszeben	Veja Ilona
Mille Kálmán	1909	Újszentanna	Pollák Ilona
Miski Károly	1920	Abrudbánya	Fodor Mária
Miskovits Péter	1897	Arad	Balázs Flóra
Miszlai Gyula	1899	Nosztánypuszta	Ferenczi Rozália
Mituk Elek Károly	1920	Budapest	Kovács Mária
Mogyoró István	1902	Budapest	Lénárt Lídia
Mogyorós Sándor	–	–	–
Mohay Károly	1924	Budapest	Wolf Irén
Mohr János	1893	Szomajom	Pincz Katalin
Moldoványi József dr.	1914	Adony	Petsei Cecília

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Molnár Aladár	1901	Tiszolc	Kiss Julianna
Molnár Antal	1926	Alsógöd	Szolpy Johanna
Molnár Béla	1927	Pécs	Pártai Róza
Molnár Ferenc	1914	Kisvárda	Rottmann Róza
Molnár Ferenc dr.	1906	Szárföld	Horváth Mária
Molnár Frigyes	–	–	–
Molnár Géza	1903	Budapest	Gróf Katalin
Molnár István	1910	Verőce	Gandár Anna
Molnár József	1907	Szentkirályszabadja	Vezér Jolán
Molnár József dr.	1915	–	–
Molnár Lajos	1910	Szentiványfa	Kovács Anna
Molnár László	1917	Sopron	Gábor Mária
Molnár Ödön	1911	Mezőkeszű	Geiger Anna
Molnár Sándor	1901	Miskolc	Mayer Mária
Morvai Ferenc	1928	Hajdúhadháza	Kiss Emilia
Morvai Tibor	1914	Debrecen	Gál Emma
Módly István	1898	Szombathely	Puly Antónia
Móricz Gyula	1921	Budapest	Sergieve Alexandra
Motika Ottó	1921	Szeged	Gábris K. Hajnalka
Mózes Mihály	1925	Csanádpalota	Sz. Kovács Margit
Mózsa Géza	1914	Budapest	Heredczky Magda
Mulla Kálmán	–	–	–
Murai (Mok) Lajos	1901	Páka	Mendli Irén
Musilla József	1900	Budapest	Steindl Magdolna
Musza Pál	1922	Kalocsa	Hünner Erzsébet
Müller József	1896	Újpest	Wolf Magdolna
Müller Kálmán	1909	–	–
Müller Károly	1894	Bukarest	Veszeli Franciska
Nadabán György	1920	Gyula	Hotorán Ilona
Nagy András	–	–	–
Nagy Antal	1917	Petneháza	Nagy Margit
Nagy Barna Sándor	1918	Budafok	Gaál Erzsébet
Nagy Bernát	1919	–	–
Nagy Béla	1918	Szentmártonkáta	Varga Zsófia
Nagy Elek	1902	Dicsőszentmárton	Nagy Jolán
Nagy György	–	–	–

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Nagy Imre	1905	Újpest	Márkus Róza
Nagy István	1916	Kecskemét	Ipacs-Szabó Mária
Nagy József	1910	Sümeg	Molnár Mária
Nagy József	1914	–	–
Nagy József László	1923	Debrecen	Farkas Magdolna
Nagy József	1918	–	–
Nagy József	1923	–	–
Nagy József	1925	Debrecen	Fülöp Mária
Nagy József	1926	Verseg	Kovács Franciska
Nagy Mátyás	1902	Óbecse	Sághi Ágnes
Nagy Mihály	1919	Dolova	Rácics Melona
Nagy Pál	1911	Salgótarján	Bögi Teréz
Nagy Sándor	1920	Abony	Braunstein Karolin
Nagybarna Nándor	1917	–	–
Narinkai István	1920	Budapest	Szleczky Erzsébet
Negrelli Aladár	1919	Budapest	Takács Gizella
Nemes János	–	–	–
Nemesi Lajos	1901	Tornyosnémeti	Bodnár Eszter
Neukum Márton	1914	Várgesztes	Hillmann Teréz
Németh Emil	1903	–	–
Németh Emil	1913	Celldömölk	Eperjesi Matild
Németh Endre	1919	Szentpéterfa	Barabás Mária
Németh Imre	1913	Talapatka	Klement Mária
Németh István	1917	Rum	Horváth Julianna
Németh István	1920	Badacsonytomaj	Forgács Erzsébet
Németh István	1925	Sopron	Binder Magdolna
Németh Lajos	1924	Zalahosszúfa	Németh Mária
Németh Lajos	1924	Perenteg	Horváth Erzsébet
Németh Sándor	1913	–	–
Németh Tibor	1923	–	–
Novák Gusztáv	1920	Sátoraljaújhely	Miszlik Eszter
Novák István	1918	Komádi	Tóth Rozália
Novák József	–	–	–
Novák Károly	1900	Fogaras	Szmael Irma
Nyerges Pál dr.	1914	Anarcs	Gönczy Márta
Nyeste Zoltán	1922	Mezőtelki	Juhász Karolin

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Nyeste Pál	–	–	–
Nyéki Elemér	1925	Terehegy	Zadrovics Erzsébet
Nyulas (Nyilas) Kálmán	1931	Bugyi	Fazekas Emilia
Nyilas Péter	1921	Szeged	Csikós Erzsébet
Okolicsányi László	1900	Mossócz	Orottner Janka
Okolicsányi Miklós	1923	Rimaráhó	Kovács Margit
Okolicsányi Pál	1902	Budapest	Lippai Sári
Oláh Mihály	1909	Mátraballa	Kovács Katalin
Olajos Béla	1917	Emőd	Varga Mária
Oltai László	1927	Budapest	Binezics Teréz
Oltványi Ferenc	1922	–	–
Oltványi Vince	1897	Horgos	Szűcs Krisztina
Ondré Jenő	1904	Újpest	Salamon Rozália
Ondrusek Mihály dr.	1921	Budapest	Bilik Mária
Orbán György	1921	Hajdúnánás	Bencs Júlia
Orbán Lajos	1915	Nemestördemic	Nyers Erzsébet
Orosz D. Tamás	1899	Maconka	Konszky Katalin
Orosz Béla	1919	Hete	Bakó Irma
Oszlányi Károly	–	–	–
Otto László	1929	Szombathely	Dudosits Mária
Ónódi Mihály	–	–	–
Ötvös Gyula	1922	Budapest	Pautics Ilona
Őri Sándor	1924	Budapest	Topp Erzsébet
Paál László	1913	Nagylévárd	Mach Anna
Pajer János	1924	Perbál	Kopp Katalin
Paktorovics Gyula	1914	Ungvár	Tirmann Johanna
Palágyi József	1901	–	Bilics Mária
Pallavicini Alfréd	1909	Újarad	Nopcsa Ilona
Palocsay István	1919	Nagymihály	Reviczki Klára
Panajott Béla	1912	Magyaróvár	Dömötör Inocencia
Pandúr Károly	1914	Budapest	Simor Dula
Pandur Viktor	1915	Miskolc	Lukács Erzsébet
Páncsity János	1926	Gara	–
Papp András	–	–	–
Papp Ferenc	1903	Budapest	Kolbert Erzsébet
Pap István	1932	Hatvan	Karácsony Erzsébet

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Papp János	1900	Budapest	Fekete Teréz
Papp János ifj.	1911	Szeged-Alsóközpont	Kispál Vera
Papp József	1922	Szeged	Vas Etelka
Papp Viktor dr.	1913	Ungszenna	Bucsinszky Emma
Papp Zoltán	1908	Nyírbátor	Gombos Erzsébet
Paraszt Ferenc	1901	Békésszentandrás	Farkas Erzsébet
Parragh Dénes	1918	Jászberény	Katona Jolán
Parázs Albin	1917	Náprádfa	Mátai Rozália
Paski Béla	–	–	–
Pataki Ferenc	1904	Nagyrőce	Majoros Anna
Pataki Gábor	–	–	–
Pathó László	1926	Kőszeg	Rondvég Julianna
Paulinyi Béla	1925	Budapest	Marcsek Anna
Pál András	1926	Nagybarca	Tóth Ilona
Pál Károly	1912	Karancsalja	Kristóf Katalin
Pálfi Gyula	1924	Dunaharaszti	Verbó Margit
Pálffy László dr.	1917	Pusztaegres	Sáfár Anna
Pálffy-Muhoray Zoltán	1911	Jászberény	Pálffy Kornélia
Pártay Tivadar	1908	Dombóvár	Almási Hermina
Pásthy Ottó	–	–	–
Pászthy János	1916. 10. 19.	Aszód	Komenda Ilona
Pásztor Antal	–	–	–
Pásztor István	1905	Budapest	Lefkovics Júlia
Pásztor József	1910	Zsita	Treba Mária
Pazonyi István	1911	Nyíregyháza	Simkó Zsuzsanna
Pellach Kornél	1920	Budapest	Szalaton Erzsébet
Pelsőczi József	1917	Rendve	Jurik Orsolya
Pendl Antal	1903	Dunabogdány	Kammerer Borbála
Perczel Tamás	1923	Budapest	Szabó Judit
Pereszlényi Miklós	1917	–	Markó Irén
Perényi László	1918	Túrócszentmárton	Dugovich Dolorosa
Perger Gyula	1923	Nyírád	Osváth Júlia
Perger Károly	1921	Pesterzsébet	Takács Karolin
Peszteric Károly	1924	Újpest	Vida Magdolna
Pesti István	1897	Piskó	Horváth Rozália
Péterfi Sándor dr.	1922	–	Démény Róza

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Pethő György	1910	Tar	Zatureczki Mária
Pethő László	1926	Miskolc	Szatmári Julianna
Pethő Péter Pál	1927	Kiskunhalas	Orcsik Erzsébet
Petkóczy János	–	–	–
Petőcz Gusztáv	1906	Moson	Posztpiril Anna
Petőházi Lajos ifj.	1928	Kőszeg	Tuba Irma
Petrányi Ede	1900	Técső	Tarics Erzsébet
Petruska Miklós	1924	Rozsály	Szilágyi Róza
Péchy László	1917	Csökmő	Papp Katalin
Péntek Gábor	1917	Debrecen	Nagy Erzsébet
Péter Ernő dr.	1906	Vid	Kozma Borbála
Péter Ernő	1927	Őrimogyoród	Péter Teréz
Péter Ervin	1922	Abaújszántó	Czinger Mária
Péter János	1918	Pusztavacs	Kastyik Mária
Péter János	1929	Zalaegerszeg	Szalai Mária
Péter Szabó András	1924	Rákosszentmihály	Herbst Ilona
Péterfy Sándor dr.	–	–	–
Philip László	1905	Budapest	Steyfner Irén
Pieringer Károly dr.	1925	Vaspör	Gilics Katalin
Piláth József	1900	Újpest	Meisslinger Emilia
Pilcher Rezső	1893	–	Pilcsher Mária
Pintér János dr.	1908	Rohonc	Jobl Erzsébet
Piroska László	1910	–	Piroska Margit
Pogrányi János	1913	Komárom	Leininger Erzsébet
Polák Gusztáv	1901	Budapest	Baldauf Anna
Polyák János	1920	–	–
Polyák József	1920	Tímár	Bányász Teréz
Pokol Gyula	1911	Záhony	Mező Ónod
Pokomándi Elek	–	–	–
Pongácz Dezső	–	–	–
Porcsa Mihály	1900	Dorogszentpál	Csók Katalin
Porpáczy Ottó	1924	Szombathely	Cwitkovics Anna
Port Elemér	1912	Budapest	Kubik Katalin
Posch József	1921	Felsőcsatár	Horváth Rozália
Potondi István	1911	Kalocsa	Balaton Julianna
Posgay Imre	–	–	–

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Pozsgai Imre	1914	Pogányszentpéter	Petrekovics Anna
Preisz Márton	1906	Pilisszentiván	Háver Katalin
Prónay József	–	–	–
Prosen Sildo	1923	Drágatijani	Micsetics Ljubica
Pröhle István	1907	Nyíregyháza	Kremm Eugénia
Pucsinszki István	1921	Sári	Faldina Kamilla
Purgly Tamás	1904	Papkeszi	Világhy Pálma
Puska (Sat) Lajos	1918	Gölle	Tapaszti Anna
Puskás Bálint	1899	Nagykanizsa	Nagy Zsuzsanna
Pzanda Lénárd	1930	Sári	Nagy Teréz
Rab (Ráb) Béla	1909	Budapest	Rab Mária
Raáb István	–	–	–
Radócz Ferenc	1925	Csurog	Horváth Petronella
Radványi Ferenc dr.	1920	–	–
Radvány János	–	–	–
Radványi László	–	–	–
Ragó Raffael	1922	Besenyőtelep	Kriston Rozália
Ragoncza István	–	–	–
Rainprecht Antal dr.	1908	Veszprém	Fenyvesi Aranka
Rajk István	–	–	–
Rajki (Waller) Aladár	1921	Réde	Hindler Mária
Ramaszeder Tibor	1900	Budapest	Hagedüs Mária
Raminger Károly	1922	Debrecen	Tamási Mária
Rangl István	1926	Esztergom	Ticzingel Ilma
Ransch István	–	–	–
Rasz Ignác	1891	–	–
Rattai Lajos	1913	Orosháza	Körösi Rozália
Rausch István	1908	Újpest	Manner Karolin
Rácsik László	1920	Budapest	Horváth Margit
Rácz Imre	1924	Brennerbánya	Tonté Julianna
Rácz István	1899	Újperint	Kiss Anna
Rácz János	–	–	–
Rácz Mihály	1909	Dávod	Nóta Ilona
Ráczkövi Andor dr.	1918	Kolozsvár	Szigethy Aranka
Rádi Vince	1904	Kiskunfélegyháza	Farkas Mária
Rák Jenő	1913	Barcs	Tóth Rozália

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Rásonyi Papp István	1925	Csongrád	Fekete Mária
Rátkai Béla dr.	1915	Budapest	Kugel Mária
Rátkai Lajos	–	–	–
Rehák György	–	–	–
Reibl László	1923	Budapest	Seregély Júlia
Reich János	1928	Berkenye	Granszmann Kunigunda
Reinicz Egon	1923	Budapest	Schweit Róza
Reismann László	1908	–	Kohn Gizella
Reisz Márton	1906	–	–
Reitinger Sándor	1916	Vámosmikola	Gyenes Julianna
Reményi Gábor	1921	Budapest	Szépe Teréz
Rendes Péter	1913	–	Luncz Ilona
Rex Tibor	1924	Zombor	Gansler Margit
Rédei György	1923	Budapest	Veszely Teréz
Révai György	1920	Budapest	Donáth Ilona
Rézner János	1916	Szombathely	Dank Lívia
Riba János	1908	Budapest	Muchstadt Anna
Richter Péter	1918	Szabadka	Magyar Rozália
Rieber László	–	–	–
Rigó Ernő dr.	1904	Nagykáta	Jeszenszky Mária
Rippel János	1920	Dunabogdány	Lang Lujza
Ritzl Sándor	–	–	–
Rostás Pál	1903	Medina	Schmidt Mária
Rossz István	1901	Dorog	Muha Mária
Rozsnyai Nándor	1900	Budapest	Sumi Borbála
Róth János	1911	Budapest	Ernisch Mária
Róth János	1915	–	–
Rovicsár (Rozvicsák) István	1922	Komoró	Török Mária
Rovni Ferenc	1913	Miskolc	Bugyi Zsuzsanna
Rózsás János	1924	Szolád	Mihály Rozália
Rózsás József	1924	–	–
Röhmer Alfréd	1901	Zólyom	Muka Emilia
Rubi Frigyes	1928	Budapest	Lipcsei Mária
Ruscsák László	1930	Hatvan	Szehozs Gizella
Rusznyák Pál dr.	1913	Léva	Goldbrunner Mária
Ruzicska György	–	–	–

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Ruzsics Károly	1926	Budapest	Panpera Eugénia
Saiter Béla	1909	–	–
Saláta Gyula	1907	Budapest	Börzsönyi Julianna
Saly Dezső	1904	Sárvár	Bernhardt Hedvig
Sasvári Andor dr.	1923	Baja	Csábi Blanka
Sarlós Rezső	1908	Békásmegyer	Vértes Hermina
Sata József	1899	Pécs	Gortati Rozália
Sándor Elemér	–	–	–
Sándor István dr.	1913	Budapest	Póka Erzsébet
Sándory Nagy Jenő	1925	Karcag	Séllei Teréz
Sándorffy Gyula	–	–	–
Sánta József	–	–	–
Sára József	1926	Kaposvár	Varga Mária
Sári Béla	1907	Mezőkovácsháza	Kuliga Júlia
Sárkány Győző	–	–	–
Sárközi István dr.	1901	Lábod	Kriticka Paula
Sármány József	–	–	–
Sárosi György	–	–	–
Sárosi (Sárossy) Pál	1911	Miskolc	Lelkó Jusztina
Sárospataki György dr.	1904	Arad	Filimon Hajnalka
Sárvári Zoltán	1915	Hencida	Kun Ágnes
Sáska Sándor	1925	Bugyi	Miszki Júlia
Schatz Nándor	1912	Pancsova	Balgács Mária
Scarler Mihály	1895	Budapest	Pannoch Teréz
Schiller Ernő	1891	Lipótszentmiklós	Móser Eleonóra
Schiller Géza	1908	Igló	Móser Eleonóra
Schiller János	1900	Őrszállás	Kovács Mária
Scilling Géza	1895	–	–
Schlager Antal János	1899	Szerencs	Hegedüs Róza
Schmall József	1923	Hajmáskér	Babovszky Etel
Schneczky Ferenc		–	–
Schosztek János	1906	Újpest	Ihring Julianna
Schramrn Pál	1889	–	–
Schreiner János	1906	Budapest	Krops Irén
Schusztál György	1912	Érsekújvár	Schlatek Julianna
Schuszter Antal	1898	Budapest	Umbach Karolin

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Schwenk Imre	1899	Homonna	Schwenk Mária
Schwerlihovszky Pál	1915	Munkács	Delán Terézia
Schwilgin Frigyes	1926	Dunaharaszti	Barabás Mária
Sebődi György	1914	Csepel	Mechovecz Anna
Sefcsik Jenő	–	–	–
Seidel István	1910	Torzsa	Winner Ilona
Selmeczy (Safranek) Ferenc	1897	Újpest	Jármer Leopoldina
Selmeczi István	1901	Hőlak	Pfneisel Mária
Selmeci Pál	1901	Gyula	Feledi Teréz
Seregély Lajos	1909	–	Simon Rozália
Seregély László	1914	Kiskunlacháza	Kamarás Mária
Seres János	1907	Ada	Tóth Ágnes
Serf Viktor	1887	Budapest	Ördögh Terézia
Sesevits László Antal	1895	Pozsega	Lottinger Teréz
Siegler Ede	1905	Szeged	Kacskovics Ilona
Sigetter Viktor	1893	Beszterce	Leitner Anna
Simon Ágoston	1919	Berlin	Weisz Etel
Simon Gábor	–	–	–
Simon Gyula	1918	Karád	Rózsa Erzsébet
Simon Illés	1905	Soborsin	Prékupás Katalin
Simon Károly	1918	Celldömölk	Kiss Rozália
Simonfai (Simonfi) István	1914	Jákó	Wálerz Mária
Simonyi István	1912	Huszt	Podolcsák Janka
Simontsits Elemér	1895	Szentmártonkáta	Dessewffy Mária
Simsalek Lajos	1904	Somlóvásárhely	Mátics Karolina
Sipos Domonkos	1923	Meggyes	Soós Mária
Skolnyik József	–	–	–
Skorka János	–	–	–
Skublics György	1928	Csepreg	Bauer Emma
Skultéty László	1917	Szombathely	Györkös Margit
Slézinger Steve	–	–	–
Slinák Ferenc	1913	–	–
Solt László	–	–	–
Soltész Ödön	1911	–	–
Solthy Vilmos	–	–	–
Solti Mihály	1912	Budapest	Magó Angela

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Solti László	1926	Budapest	Máté Margit
Solymos Tibor	–	–	–
Solymosi (Schmelka) József	1919	Salgótarján	Romenda Mária
Somjai János	1911	–	–
Somlai Ferenc	1920	Budapest	Forntán Anna
Somlai-Simalik Lajos	–	–	–
Somóczy Lóránt dr.	1914	Budapest	Andreidesz Irma
Somogyi Béla	1894	Nagyvárad	Mazsó Ilona
Somogyi József	1907	Szombathely	Galovics Erzsébet
Somogyi Sándor	1902	Budapest	Diósy Mária
Somossy László dr.	1903	Debrecen	Závary Eleonóra
Somosvári Frigyes	1909	Pelsőc	Lugyik Mária
Somssich József dr.	1916	Pécs	Szögyényi Mária
Sóskuti Endre	1902	Budapest	Stolcz Ludmilla
Sosztál György	1912	Érsekújvár	Chropek Julianna
Sosztek János	1906	Újpest	Ihring Julianna
Sóti Frigyes	1916	Zenta	Tóth Matild
Sótonyi József	1910	–	Novák Katalin
Söjtöry Ferenc	1913	Zalagyömrő	Németh Teréz
Stehlik Ferenc	1912	Diósgyőr	Lipcsei Erzsébet
Steiner György	1923	Szombathely	Polák Janka
Stern Mendel	1921	Huszt	Roóz Dóra
Stern Pál	1924	Kiskunhalas	Zoltán Irma
Stibor Imre	1912	Petrozsény	Gitta Erzsébet
Stibrányi Márton	1905	Budafok	Kálh Róza
Stinner János	1904	Hegyeshalom	Vitsch Mária
Stumpf Lóránt	1920	Szeged	Szász Ilona
Suba László	1924	Vámospércs	Polgár Eszter
Suda József	1923	Nyíregyháza	Simicskó Anna
Suga Béla	1907	Budapest	Szedunka Mária
Sugár Sándor	1924	Szeged	–
Sugár Sándor	1930	Szeged	Süli Mária
Sugár Tamás	–	–	–
Sukics György	–	–	–
Suput Mihály	1890	Priboj	Rapaics Borbála
Sütő János	1911	Tiszapalkonya	Tóth Julianna

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Süveges Ferenc dr.	–	–	–
Szabadi István	–	–	–
Szabadi József	1924	Székesfehérvár	Ács Erzsébet
Szabados István	1918	Salgótarján	Kaspál Ilona
Szabó András	1907	Kőtelek	Hajnal Mária
Szabó Antal	1909	Szeged	Bozó Etel
Szabó Ágoston	1925	–	Lanos Ágnes
Szabó Bálint	1920	Orosháza	Csmela Erzsébet
Szabó Béla	1913	Bibolddaróc	Varga Erzsébet
Szabó Béla	1931	Szeged	Istvánffy Gizella
Szabó Ferenc	1900	Budapest	Huszár Anna
Szabó Ferenc	1910	Karcag	T. Mészáros Julianna
Szabó György	1909	Kézdivásárhely	Székely Rozália
Szabó György	1918	Nagykikinda	Rácz Piroska
Szabó Ignác	1925	Kiskunlacháza	Szűcs Piroska
Szabó Imre	1895	Sopronnémeti	Gassner Mária
Szabó Imre	1910	Miskolc	Újlaki Margit
Szabó István	1928	Pátroha	Farkas Mária
Szabó István	–	–	–
Szabó János	1910	Kisköre	Oláh Erzsébet
Szabó János	1912	Dunapataj	Tóth Zsófia
Szabó József	1915. 07. 03.	Abony	Mészáros Erzsébet
Szabó József	1918	Bakonycsernye	Koldecsik Erzsébet
Szabó József	1929	Jászberény	Suba Margit
Szabó Károly	1906	Budapest	Szabó Etelka
Szabó Mátyás	1929	Jánoshalma	Bognár Erzsébet
Szabó Sándor	1909	Szalóka	Orosz Erzsébet
Szabó Sándor	1917	Alag	Lappy Anna
Szabó Tibor	1911	–	Pályi Karolin
Szabó Zoltán	1921	Ehedd	Bereczki Ágnes
Szakál Imre	1924	Kiskunhalas	Szabó Garbai Mária
Szakács Sándor	1913	Rákoscsaba	Benyovszki Erzsébet
Szakáts Béla	–	–	–
Szakáts József	1910	Ditró	Kiss Ilona
Szalai Árpád	1909	Kismarja	Lovas Eszter
Szalay Gyula dr.	1915	Ajka	Géringer Gizella

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Szalay Lajos	1894	Magyaróvár	Antoni Anna
Szalay László	–	–	–
Szalády Rezső	1894	Budapest	Vallenta Mária
Szalkai István	1907	Kismánya	Mészáros Anna
Szalóky Dénes	1917	Celldömölk	Pölczmann Jolán
Szalontai János	1912	Simontornya	Németh Erzsébet
Szamitter Béla dr.	1909	Tiszakórod	Váradi Piroska
Szamosújváry Tibor	1923	Debrecen	Pataki Anna
Szamosvári Frigyes	–	–	–
Szanka Gábor	1917	Beregszász	Polgár Margit
Szanyi István	1919	Budapest	Marx Mária
Szarka Béla	1900	Nárokpapír	Mester Amália
Szarka Gábor dr.	1917	Beregszász	Polgár Margit
Szarvas Ferenc	1909	Felsőgalla	Leszka Ilona
Szarvas Pál	1929	Jászberény	Bathó Erzsébet
Szaszák Béla	1894	Miskolc	Klimkó Mária
Szádovszki Sándor	1904	Újpest	Mező Rozália
Szálka Imre dr.	1916	Királymező	Arovits Ágnes
Szántó Zoltán	–	–	–
Szász Flórián	1919	Kőtelek	Náda Rozália
Szászi Pál	–	–	–
Szászi Kovács Pál	1908	Ózd	Tóth Mária
Szeberényi András	1922	Kisterenye	Kormos Anna
Szecsei Imre dr.	1911	Budapest	Bagin Erzsébet
Szederkényi Ferenc	1916	Miskolc	Vályi-Nagy Jolán
Szegedi László	1921	Kőröstarcsa	Juhos Julianna
Szegfű András	1898	Szeged	Dubek Viktória
Szeghalmi Lajos	1913	Budapest	Krajcsik Irén
Szekercés József	1905	Újkígyós	Kiss Ágnes
Szekeres Gyula dr.	1913	Tapolca	Kéz Vilma
Szekeres Vince dr.	1923	Keszthely	Raáb Anna
Szekér Gyula	1922	Budapest	Biszkupits Mária
Szeleczky Gyula	1907	Budapest	Littvai Erzsébet
Szenczy Sándor dr.	–	–	–
Szenes Árpád	1928	Budapest	Horváth Anna
Szente György	1928	–	–

OSZK Országos Széchényi Könyvtár

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Szenes József	1906	Tát	Sabók Erzsébet
Szentgyörgyi Dániel	1906	Ilosva	Papp Erzsébet
Szentirmay Antal	1923	Gyula	Kiss Erzsébet
Szentpály-Gavallér Ákos	1910	Máramarossziget	Karácsonyi Mária
Szepessy Géza	1924	Budapest	Kántor Mária
Szerb János	1913	Battonya	Orvos Anna
Szécsényi Ferenc	1903	Csongrád	Borda Mária
Szécsi János	1901	Budapest	Józsa Erzsébet
Székely Ferenc	1901	–	–
Székely Imre	1929	Debrecen	Kiss Julianna
Székely János dr.	1915	Mályi	Razgha Mária
Székely Pál dr.	1921	Budapest	Praznovszky Margit
Székely Péter	1914	Budafok	Berger Borbála
Székely Sándor	1898	Bácsgyulafalva	Komoróczi Janka
Székely Tibor	–	–	–
Szél Árpád	–	–	–
Széles György	–	–	–
Széll István	1899	Hódmezővásárhely	Széll Rozália
Szigethy József	–	–	–
Szigeti Tivadar	1923	Budapest	Ványa Zsófia
Szimicsek Alajos	1904	Gyöngyös	Fabricius Erzsébet
Szíjgyártó Béla	1924	Budapest	Kockás Julianna
Szíjgyártó Miklós	1913	Szilágykémer	Réderer Róza
Szilas(s)y(i) István	1909	Fehérgyarmat	Bocskai Mária
Szilágyi Endre	1919	Budapest	Vermes Irma
Szilágyi János	1922	Hatvan	Józsa Erzsébet
Szilágyi Lajos	1897	Zenta	Olajos Róza
Szilágyi Sándor	–	–	–
Szilágyi Tibor	1919	Tiszanagyfalu	Vargha Erzsébet
Szilbereki Jenő	–	–	–
Szilberki Béla	–	–	–
Szlávik Zsigmond	1927	Budapest	Nagy-Szabó Veronika
Szlimák Ferenc	1913	Csepel	Helizna Anna
Szluka János	1926	Gyömrő	Kakucska Mária
Szobonya Pál	–	–	–
Szoboszlai (Turcsik) Ferenc dr.	1912	Galgóc	Lipták Rozália

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Szokoli Lajos	1928	–	–
Szokoli László	1928	Diósgyőr	Nozusnyik Mária
Szolnoki István	1915	Fadd	Panekker Mária
Szomjas Árpád	1902	Diósgyőr	Bolyus Erzsébet
Szommer Endre	1928	Budapest	Galand Ilona
Szovits László	–	–	–
Szóbel Miklós	1913	–	–
Szögi Imre	1901	Szeged	Csáti Etel
Szőnyegi László	1913	–	–
Szőnyi Bálint	1918	Ács	Molnár Zsófia
Szörényi Tibor	1927	Budapest	Zajac Erzsébet
Szőts Ervin	1927	–	–
Sztankay Oszkár	–	–	–
Sztáray Zoltán dr.	1918	Magyarcsaholy	Baróty Anna
Szuha Balázs	–	–	Saraba Anna
Szuha István	1930	Taktakenéz	Papp Júlia
Szujovszky Zoltán	–	–	–
Szulok Lajos	1925	Budapest	Szilágyi Julianna
Szűcs Imre	1904	Budapest	Szűcs Erzsébet
Szűcs János	–	–	–
Szűcs József	1898	Szentimrefalva	Buriczki Ilona
Tabi Lajos	–	–	–
Tabódy István	1921	Budapest	Trinkl Hermina
Takács Ágoston dr.	1921	Ókér	Krespai Matild
Takács Béla	1927	Budapest	Pétercz Emma
Takács István	–	–	–
Takács József	1921	Rákoskeresztúr	Benedek Julianna
Takács József	1914	Temesvár	Prosztner Magdolna
Talabér Károly	1930	Rábatótfalu	Korpics Julianna
Tálas Gyula	1911	Tiszaroff	Horváth Emilia
Talján László	1925	Ács	Falu Margit
Tamás (Trepper) Dezső	1917	Jászárokszállás	Fischer Blanka
Tamás József	1909	Mezőméhes	Piroska Katalin
Tamáskovits Lajos	1914	Újpest	Tamáskovics Stefánia
Tanay Zsigmond	–	–	–
Tanos Jenő	1904	Kispest	–

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Tarkó András	1913	Gyula	Csűri Julianna
Tarnai László	–	–	–
Tarr János	–	–	–
Tassi István	1912	Nyíregyháza	Saliga Margit
Tasnádi Bálint	1911	Tiszaberek	Fóris Antónia
Tasnádi Károly	1896	Újvidék	Horn Paula
Tatai Géza	1920	Budapest	Ditrich Márta
Tataja László	1923	Budapest	Vizner Erzsébet
Tatár György	–	–	–
Tárkányi-Horváth István	–	–	–
Tárkányi Mihály	–	–	–
Tárnok József	–	–	–
Tárnoki József	1904	Eszék	Lechner Ilona
Tátrai József	1914	Budafok	Budai Mária
Telegdi Gyula	1910	Old	Kovács Zsófia
Temesi Lajos	1915	Gyimót	Neuperger Júlia
Temesvári Ferenc	1900	Új-Arad	Klug Borbála
Temesvári Rudolf	–	–	–
Ternovszky György dr.	1913	Kolozsvár	Toldi Franciska
Tesch Norbert	1925	Budapest	Lanbenberger Franciska
T. Horváth István	1920	Bratislava	Lippy-Matus Mária
Thuránszky László	1921	Kolozsvár	Vécsei Teréz
Tihanyi Ferenc	1902	–	Paches Erzsébet
Tímár Sándor	1897	Marosvásárhely	Papp Mária
Tóbiás József	1919	Szokolya	Altsák Anna
Tolnai Ágoston	1912	Budapest	Bayer Anna
Tolnai Gusztáv	–	–	–
Tolnai Károly	–	–	–
Tolnai Lajos	–	–	–
Tonka Béla György Kálmán	1913	Szombathely	Pap Mária
Tompa Zoltán dr.	1913	Munkács	Varga Mária
Tonigold Benedek	1915	Szomor	Spitzer Magda
Torbágyi Gyula	1918	Budapest	Bogárdi Irén
Torday Egon	–	–	–
Torkos László	1901	Natany	Székely Vilma
Torma Béla	1895	–	–

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Torma István	1904	Szabadka	Kocsis Katalin
Torma Lajos	1910	Cserszegtomaj	Giber Mária
Tornyi Győző	1901	Biharugra	Rózsa Zsuzsanna
Torzsay Gyula dr.	1896	Apatin	Ádám Ilona
Tóth Ferenc dr.	1903	–	Németh Ágnes
Tóth Ferenc	1919	–	–
Tóth Géza	1922	Budapest	Lamperth Júlia
Tóth Géza dr.	1901	Nyitra	Czakó Anna
Tóth Gyula	1912	Pesterzsébet	Berlin Teréz
Tóth János	1915	Kassa	Bogsch Irma
Tóth Károly	1896	Dunapataj	Bolvári Julianna
Tóth Károly	1926	Kecskemét	Sándor Teréz
Tóth Sándor	1901	Hatvan	Haran Julianna
Tóth Sándor	1902	Debrecen	Koszorús Zsuzsanna
Tóth Sándor	1923	Debrecen	Róna Zsófia
Tóth Zoltán	1901	–	–
Tóth Zoltán	1911	–	Bodrogi Eszter
Tölgyes (Teplár) Ferenc	1902	Magyarkeszi	Kubicza Anna
Török László	1907	Nagylak	Németh Ilona
Tömpe Imre	1908	Pötréte	Mátyás Anna
Török János	1906	Hegyközújlak	Kalmár Mária
Törtei András	1923	Magyarkanizsa	Bagi Piroska
Trauker József	1930	Felcsút	Bach Mária
Trombitás Lajos	1911	Érsekvadkert	Molnár Viktória
Tschandl Tivadar	1902	Pozsony	Angeli Erzsébet
Turánszki Károly	–	–	–
Turánszki László	1921	Budapest	Vécsei Teréz
Turfit Antal	1924	Budapest	Medveczky Olga
Turnai László	1901	–	Mészáros Ágnes
Ughy Jenő	1922	Celldömölk	Szollár Anna
Ugody István	1926	Dánszentmiklós	Nagy Irén
Újházi György	1895	Budapest	Dubony Emilia
Újlaki Kálmán	1914	–	Rédermacher Erzsébet
Újlaki Tibor	1915	Budapest	Bene Valéria
Ulm Béla	1897	Újpest	Richtarek Róza
Ulrich Lajos	1921	–	Garazsik Irén

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Ungár András	–	–	–
Ungár Barna	1918	Nyíregyháza	Kalocsai Irén
Ungár Győző	1903	Budapest	Wenner Katalin
Urbán Endre	1927	Nagyvárad	Hillebrand Gizella
Urbán József	1910	Budapest	Kalmár Mária
Vágó Ernő	1920	Vác	Bodri Erzsébet
Vajay Imre	1917	Nagybánya	Erdei Emma
Vajda Pál	–	–	–
Vajda Tivadar	1911	–	–
Vajkó Pál	1926	Budapest	Brugberger Ilona
Vajna István	1900	Kovászna	Török Margit
Vajnai Pál	1905	–	Erdélyi Zsuzsanna
Válik István	1917	Kecskemét	Juhász Eszter
Vándor László	–	–	–
Vanyek László	1919	Kispest	Bradetz Teréz
Váradi István	1917	Csór	Cimet Szerém
Varga Béla	1917	Budapest	Kuné Mária
Varga Dénes	1911	Nyúlfalva	Varga Magdolna
Varga Dénes dr.	1913	Magyarrégen	Wohanka Paula
Varga Gábor dr.	1912	Balatonfüred	Sörös Krisztina
Varga Géza	1923	Almásháza	Molnár Mária
Varga Gyula	1914	Nagyberény	Bodri Julianna
Varga István	1914	Jánoshida	Halmai Etel
Varga István	1927	Győr	Huszár Vilma
Varga I. János	1911	Kiskunlacháza	Végh Erzsébet
Varga II. János	1915	Temesvár	Kurunczi Mária
Varga János	1928	Budapest	Lischovényi Teréz
Varga József	1928	Alattya	Varga Gizella
Varga József	1923	Külsőrott	Nagy Karolin
Varga József	1918	Újpest	Vinter Julianna
Varga Lajos	1911	Nagyberény	Bodri Julianna
Vári Gyula	1905	Csurgó	Vlaszáli Julianna
Varró László	1910	Mátraszele	Francz Anna
Varvasovszky László dr.	1912	Kaposvár	Bárdosi Jolán
Vasadi Zoltán	–	–	–
Vásárhelyi János	1902	Győr	Pék Mária

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Vass Ferenc	1907	Szeged	Babarczi Erzsébet
Vass István	1918	Hatvan	Tóth Rozália
Vaspál Vilmos	1928	Kisterenye	Szilágyi Emerencia
Vaszner Ferenc	1903	Mohács	Hoch Katalin
Vattay Antal	–	–	–
Velenczei Sándor	1912	Irsa	Láng Hermina
Veréb Kálmán	1896	Tarnaméra	Bártfai Borbála
Veréb László	1925	Budapest	Budinszky Irén
Vermes László	1910	Budapest	Muczina Róza
Vertetics László	1924	Budapest	Szentgáli Franciska
Veszelics József	1925	Horvátlövő	Schneider Johanna
Veszprémi Ferenc	1911	Veszprém	Takács Erzsébet
Végh Antal	1927	Hajdúszoboszló	Czeglédi Erzsébet
Végvári (Weisz) Jenő	1907	Egyháznagyszeg	Fischer Adél
Vér Zoltán	1924	Budapest	Hams Adél
Vértessy László	1924	–	–
Viczián Pál	1930	Szilpatak	Gulya Erzsébet
Vida Lajos	1921	Pesterzsébet	Bochák Ilona
Vielkievicz József	1898	Budapest	Tomecskó Erzsébet
Vietorisz Géza	1911	Budapest	Friedmann Etel
Vigh András	–	–	–
Vígh Antal	1921	Sándorfalva	Vancsó Veronika
Villy Sándor	1910	Szabadka	Papp Terézia
Vincze Henrik	–	–	–
Vincze János	–	–	–
Vinczellér Mihály	1927	Izsák	Burnicz Éva
Viniczai Károly	1910	–	Fiedl Mária
Viray Károly dr.	1905	Szeged	Fülöp Mária
Visnyei Sándor	1903	Husztót	Szikszai Mária
Vitális István	1914	Kondoros	Konyecsni Anna
Vizi Sándor	1925. 04. 03.	Budapest	Molnár Anna
Vízkelety Miklós	1918	Szombathely	Piroska Anna
Vogeler Róbert	1911	New York	Besse Mary
Vojacsek Andor	1929	Budapest	Holecsányi Teréz
Vojtek Gábor	1924	Szurdokpüspöki	Kiss Katalin
Vojtek Géza	–	–	–

Név	Születési év	Születési hely	Anyja neve
Volford Gyula	1928	Mórahalom	Benák Anna
Volfordt István	1923	–	–
Volford János	–	–	–
Vorgics (Vorgits) Mátyás	1907	Kásád	Tomics Márta
Vörös Ádám	–	–	–
Vörös István	1902	Budapest	Bolyos Aranka
Vörös János	–	–	–
Vörös Kálmán	1897	Budapest	Évner Emilia
Vörösházi László	1915	Budapest	Rempel Erzsébet
Vujakovits Sebő	1902	Rácalmás	Petrovics Katalin
Weisenburger Ferenc	1920	Szentendre	Alatki Róza
Wennesch Boldizsár	1903	–	Lőner Izabella
Wieslesch József	1923	Budapest	Mayer Erzsébet
Winterrnantel Ferenc	–	–	–
Wittib Ferenc	1917	Kétegyháza	Kovács Róza
Wohlfrot József	1925	Szeged-Királyhalom	Lázár Veron
Wolfner János	–	–	–
Wolford Imre	1900	Szeged	Vőszeki Verona
Wolfordt Gyula	1928	Mórahalom	Benák Anna
Wolford István	1923	Szeged	Lázár Veron
Wunder Károly	1920	Győr	Sütő Irén
Würtzburger Imre	1928	Győr	Fischi Margit
Wrangel Flórián	–	–	–
Zagyva Gábor dr.	–	–	–
Zavarkó Ferenc	–	–	–
Zágon József dr.	1909	–	Ille Anna
Zentai József	1916	Kurd	Rajkó Mária
Zichy Péter	1924	Nagyláng	Eszterházy Margit
Ziegler Endre	–	–	–
Zimányi Tibor dr.	1922	Törökszentmiklós	Szerémi Etelka
Zinnermann István	–	–	–
Zongor Géza	1907	Zágráb	Kolozsvári Irén
Zugyel Bertalan	1899	–	–
Zsákai László	1908	Hatvan	Rápi Mária
Zsátos Kálmán	1917	Székesfehérvár	Hollander Mária
Zsemberi Gyula	–	–	–
Zsilinszky András	1911	Budapest	Szabó Mária
Zsoffka Mátyás	1907	Budapest	Schvan Anna

Névmutató

A,Á

Adenauer, Konrad 362
Ady Endre 220, 316, 328
Alapi Gyula 380–381
Almásy Pál 282
Ambrózy Gyula 277, 428
Ami, recski ávéhás 244
Andó, bíró 252
Antal Károly 233–234
Antal István 119–121, 143, 167, 409
Aradi István 238, 428
Arany Bálint 304
Arany János 220
Ács Lajos 306,
Ács László, dr. 136, 138, 181, 276, 296, 428
Ádám Lajos 287–288

B

B. Rácz István, dr. 27, 144, 171, 313–332, 385–386,
Baán László 400, 425, 429
Bagarus Pál 167, 222, 312, 429
Bajcsy-Zsilinszky Endre 313, 317
Bajcsy-Zsilinszkyné *lásd* 358
Bajzár László, id. 311, 429
Bajzár László, ifj. 311, 429
Bakhoffer József 357, 424
Bakos József 195
Baky László 101
Balassa, dr. 319
Balázs István 35, 56–57, 62, 80, 94, 369, 405, 409, 429, 491
Balázs János 238
Bálint Ernő 318
Bálint István 35
Bálint János 97, 118, 151–152, 159, 191, 195, 209, 222, 245, 357, 409, 424
Balla Ferenc 215, 216, 430
Ballai Sándor 238
Balogh György dr. 295, 372
Balogh Félix 400, 425, 430
Bánkúti Antal 50, 367
Bárdoli Jenő 161–162
Barecz György 238
Barkóczy-család 61, 122, 135
Bartha Albert 304
Bartos István 355, 424
Bauer Miklós 321–322, 326

SZK
Országos Széchényi Könyvtár

Bauer Miklósné 321
Bauer Róbert 157
Bedő Béla dr. 136, 431
Bedő Gyula 400, 425
Beethoven, Ludwig van 360
Benjámin László 197
Benkő Zoltán dr. 16, 27, 85, 175–177, 255, 268, 278, 314–332, 409, 491
Beöthy Ottó 165, 431
Berkesi András 267
Berta Sándor 396, 409
Berzsenyi Ádám dr. 223, 432
Bethlen István 320
Bihari Pál 88, 105, 409
Binder Géza 231–238, 371, 410, 432
Birner Géza 311, 432
Bíró Ferenc 61, 432
Bíró Sándor 43, 432
Blalock, amerikai professzor 287
Bódi B. János 133
Bodnár István 209, 307–312, 410, 492
Bodonyi Tibor 238, 432
Boldizsár Iván 318
Boldogh Gyula dr. 20, 219–220, 433
Boross-Tóby József 175, 349, 400, 425, 433
Borsos Ferenc 132–133
Borzas *lásd* Fórián István 92, 189, 191, 226–227, 244, 277, 309, 355, 395, 400, 412, 433
Böszörményi-Nagy Géza 5–6, 16, 34, 39, 42, 102, 271–274, 277, 359, 370, 427, 433
410, 491
Buharin, 309
Bukszát Tibor 357, 424
Bulinszky József 222, 434
Busztin Gábor 21–23, 26, 31, 235, 242, 306, 332, 379

C, Cs

Casaroli, bíboros 374
Churchill, Winston 262
Csabli Lajos 235, 434
Csaplár Péter 66, 410, 492
Cseh Ödön dr. 268, 278, 434
Csehov, Anton Pavlovics 221, 350
Csendes Béla dr. 20, 223, 254–256, 435
Csendes Bill, recski ávéhás 104
Csepeli, recski ávéhás 160–161, 192, 193, 194, 311
Csete József 165, 173, 175, 196, 199, 207, 236–237, 354, 400, 423
Csík Márton 272, 435
Csík Mátyás 180
Csillag Sándor dr. 110, 139
Csillag Tibor 254
Czebe Valér 219–221, 223, 295–296, 436

D
Dálnoki Veress Lajos 10
Dálnoki-Miklós Lajos 101, 348, 436
Dálnoki-Miklós László 277, 436
Dálnoki Miklós Béla 257
Dániel Áron 308
Darvas Iván 308, 334
Darvas János 308
Dávid Katalin 337
Debrőczy Tibor 318
Décsi Gyula dr. 23, 49, 284, 293, 306, 307, 331, 423
Demény Pál 321, 326
Dénes István 163, 436
Déri János 310
Déri Péter 145, 436
Déry Tibor 222
Detre Tamás 250–252, 437
Devecseri László 318
Dickens, Charles 219, 221
Dobi István 304–306
Dobi Tibor 278, 437
Dobó József 69–71, 437
Donáth Ferenc 304
Donáth György 10
Doncsicz József 318
Dörftler Henrik 312, 437
Dosztojevszkij, Fjodor Mihajlovics 221
Dücskő, recski ávéhás 244
Dudás József 310, 387, 437
E
Egervári János 154, 438
Egri György 81, 147, 220, 222–223, 324, 338–340, 344, 351, 402, 404, 410, 438, 492
Eisenhower, Dwight David 226, 362
Elek Ottó 318
Elek Péter 319
Endrédy Endre 287
Endrődy Zoltán dr. 311, 400, 425, 438
Eöri Lajos 245
Erdei Aurél 220
Erdélyi Aurél dr. 295, 438
Erdey Sándor 16, 145, 218, 275, 438
F
Fábián János 424
Faludy György 15–16, 83, 138, 146, 148, 202, 221–223, 248, 268, 280, 344–352, 376–377, 406, 411, 439, 492
Farkas István 127, 132–134, 411
Farkas János 62,
Farkas Lajos 133,

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Farkas Mihály 72, 238, 305, 439
Farkas Mihály, kommunista pártvezető 305
Farkas Pál 64, 71, 170, 193, 363, 403, 405, 411, 493
Farkas Vladimir 26
Fazekas László 130–131, 411
Fazekas Péter 199, 354, 423
Fehér János 424
Fehér József IV. 238
Fehér Lajos 324
Fehérváry Mihály 99, 100, 400, 425, 439
Fejes Géza 15, 271–274, 439
Fekete Béla 61, 66, 439
Fekete Pál 167, 440
Fellegi (Fellner) Béla 310, 440
Felvinczi Tamás 86, 172, 202, 205, 365–366, 391, 411
Ferdinándy László 214, 440
Fery Sándor 203
Fiam István 255, 318, 440
Fitos Vilmos 315–317, 325
Flaubert, Gustave 221
Földes György 125
Földes-Pap Károly dr. 158
Földi József 220, 441
Földváry-Boér Elemér 226, 441
Fórián István 91–92, 97, 103, 125–126, 151, 165–166, 173, 175, 177–178, 191, 194, 309, 355, 392, 395, 411, 421, 424
Fóris Béla 70–71, 74, 90, 124, 165, 235, 237, 354, 423
Franco, Francisco 262–263
Fürjes József 234
Futó Dezső 305

G,Gy

Gaál János 127
Gábori György 16, 29, 101, 144, 167, 169–170, 193, 223, 340–344, 348, 351, 376, 377, 386, 412, 441, 493
Gál Ignác 233
Garai Sándor 308
Garamvölgyi József 223, 442
Garamvölgyi Vilmos 312, 442
Garasin Rudolf 50, 195, 204, 206, 397
Gáti Béla 181, 376
Gaulle, Charles de 261–262, 264–265, 362, 380
Gentleman, recski ávéhás 176
Gera Béla 310, 442 (?)
Gerő Ernő 53, 74, 201, 390–391
Golubovits István 168–169, 278, 442
Gonda György 53, 443
Görgey Guidó 41, 51, 220–223, 261–262, 280–286, 317, 318, 319, 334, 370, 402, 412, 443, 494
Gortva Gyula 72, 374, 404, 412, 493

Gosztonyi Péter 45
Gyarmathy Lívia 5–6, 16, 102, 194, 270
Gyenes Antal 313, 315
Györe József 391
Györffy Sándor 326
Györgyey F. Aladár 33–36, 38–39, 158, 214, 223, 261–265, 324, 335, 338, 380, 412, 443, 494
György Imre 424

H

Hajagos Gyula 237, 444 (?)
Hajder Ferenc 68
Halász dr., ávéhás orvos 138
Hamza András 325
Hám Tibor 304, 326, 327
Hantos László 117, 404
Haraszti József 148, 161, 444
Haris Olivér 283
Harsányi János 195
Haynau, Julius Jakob von 390
Hecsey Pál 259
Hegedüs András 373, 201, 205, 208, 315, 317, 322
Hegyi Imre 272, 273
Hertelendy Andor 220, 278, 295, 445
Hitler, Adolf 30–32, 313, 390, 402
Holló Ferenc 134, 413
Horthy Miklós 7, 10, 65, 101, 176, 185, 257, 265, 304, 319, 338
Horváth András 194
Horváth Endre 175, 311, 400, 425, 445
Horváth Gyula 318
Horváth János 325, 330, 446
Horváth Lajos 313,
Hoyos János dr. 29, 69, 102, 136, 138–139, 163, 171, 268, 276, 287–290, 403, 405, 413, 446, 494
Hunyadi Sándor dr. 136, 268, 276, 446
Hüttl Tivadar 287

I

Ibsen, Henrik 221
Ignácz István 162, 446
Ignatovits Sándor 238, 446
Illés Béla 125, 382 (?)
Incze László 144, 446
Ircsik Sándor 312
Ivády Sándor 139, 277, 446 (?)
Iván József 89–91, 199, 231, 356, 413, 423, 447

J

Jaczkó Pált 304
Jamniczky László 312, 447
Jankech József 310, 348, 400, 425, 447
Jánosa Sándor 145, 447

Jávori János 238
Jávori Szilárd 235, 238, 447
Jávorszki Tibor 55, 447
Jeges Sándor 66, 166–167, 169–171, 237, 276, 310–311, 447
Jeney, zászlós 259
Jókai Mór 348
Jónás Pál dr. 24, 43, 165–166, 169, 171, 175, 202, 213, 220–221, 223, 255, 295, 314–331, 336, 379, 381–382, 384–385, 387, 389, 403, 413, 436, 447, 495
József Attila 346
Juhász József 113
Justus Pál 29, 338–341

K

Kaas Ervin 119, 128–129, 165, 263, 324, 333–338, 400, 413, 425, 448, 495
Kádár János 72, 193, 202, 282, 330, 386, 420, 449
Kálmán Károly 52
Kánya Tibor dr. 136, 276, 449
Kapócs Ferenc 260
Karácsonyi-Szobodics József 67, 309, 311, 405, 448
Kardos György 267
Kardos István 238, 448
Kardos László 313, 322, 384, 387–388, 448
Karinthy Ferenc 281
Károlyi György, gróf 184,
Károlyi Márton 26, 309
Kárpáti Kamil 25, 27, 30, 32, 41, 43, 77–79, 82–83, 85, 96, 102, 167, 173, 183, 246–254, 401, 414, 449, 495
Kassai László *lásd* Tanító 91, 97, 355, 361, 424
Kató Bertalan 424
Kelemen, százados 259
Kemecsei József 61, 98, 276, 449
Kemecsei László 61, 276, 310, 449
Kerekes György 61, 66, 71, 103, 166–167, 276, 286, 296, 310, 312
Kereskedő Jenő 238–242, 414, 497
Kéri Kálmán 80, 95, 143, 213, 265–270, 278, 381–382, 414, 448, 450, 496
Kertész Géza 148, 450
Kéthly Anna 111, 308, 344
Kibli János 356, 424
Kihut József 148, 150, 450
Király Béla 383, 389, 450
Kis Ferenc 275–276, 450, 451
Kisfaludy Sándor 350
Kisházi János 39, 279, 450
Kiss Dániel 97, 175, 180, 182, 200, 375, 414, 425, 451, 496
Kiss Ferenc 250
Kiss Ferenc, recski ávéhás 93, 114, 124, 145–146, 252, 415
Kiss János 282, 451
Kiss Sándor 304, 313, 315–316, 322–325, 327, 330, 451
Klébl Márton 20, 102–103, 161, 163, 404, 415, 496

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Kluger Endre 116
Koch Hugó 209, 211, 277, 310, 451
Komócsin Zoltán 105
Koncz István 61
Koncz János 276, 451
Konkoly-Thege Miklós 269, 451
Koós Imre 173, 415, 451, 497
Kopácsi Sándor 41
Korcsmáros Nándor 281
Kornis Gyula 335
Korondi Béla 51, 124, 415
Kovács Béla 304,
Kovács Imre 319, 327, 452
Kovács János, ávéhás hadnagy 195, 197, 356, 415, 423
Kovács János, ávéhás tizedes 424
Kovács Sándor 400, 425, 452
Kovalóczky Károly 238
Kozma Gábor 250, 453
Kozma Sándor 238, 242, 453
Körmöczy György 212, 400, 425, 453
Kőrösmezey László dr. 210, 417, 453, 497
Kövesdi (Krizsán) György *lásd* Sísapkás 198, 261, 265, 286, 309, 355, 360, 415, 424
Kreibich Béla 178, 276, 310, 453
Krizsák János 55, 58, 60–62, 67, 75, 84, 166, 208, 405, 416, 453, 497
Kruppa Kálmán 312
Kulin Viktor 400, 425, 454
Kun Béla 257
Kutyás szaki *lásd* Oláh Ambrus 194, 227, 237, 301, 302

L

Lakatos Géza 257
Lám Leó 319
Lányi Pál 62, 454
László, volt recski rab, mérnök 174
Lázár Ödön 158,
Lázár Miklós 307
Lencsés Ferenc 65–66, 68, 136, 139, 145, 222, 237, 244, 310
Lenin, Vlagyimir Ilijics 115, 117, 309
Létai Viktor 90, 141, 413
Létay István 158, 455
Lőcsey Géza 148–150, 152–155, 161, 455
Lőke Mihály 361, 416
Lovász, recski ávéhás 311
Ludvig Károly 235, 238, 455
Lukács Imre 260

M

Majsay Emil 20, 27, 35, 255
Makaróni *lásd* Nagy László 81, 140, 160–162, 170, 173, 183, 251–253, 276, 277, 355, 404
Maléter Pál 388

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Markos György 387
Marosán György 54, 57
Maupassant, Guy de 350
Medve Zsigmond dr. 166
Mehlisz, szovjet tábornok 266
Merán Ferenc 295
Merán Károly 295
Mermelstein Izidor 35
Mester, recski ávéhás 192, 196, 311
Mester János 423
Mezőfy Károly 175, 311, 400, 425, 457
Michnay Gyula 36, 148–150, 152–155, 160, 198, 217, 251–253, 257–260, 288, 349, 415–416, 419, 421, 427, 434, 457, 498
Miklós Béla 265–266
Mikó Sándor 296,
Mikó Zoltán 318–319, 322
Mikszáth Kálmán 221
Mille Kálmán 75, 457
Mindszenty József 272, 332, 337, 373, 385
Mistéth Endre 324, 327
Módly István 311, 400, 425, 458
Mohay Károly 6, 34, 39, 43, 271–274, 277, 416, 457
Mókus, váci fegyőr 254
Mónus Illés 308
Mozart, Wolfgang Amadeus 219
Mózes Mihály 148–152, 160, 162–163, 174, 417, 458, 498
Müller István 135, 417
Münnich Ferenc 42, 257
Mussolini, Benito 313
Musza Pál 302–303, 458

N, Ny

Nagy Ferenc 10
Nagy Imre, volt miniszterelnök 289, 315, 364, 385, 388
Nagy Imre 400, 425, 459
Nagy József 235, 238
Nagy László 81, 97, 124, 141, 183, 251–253, 413, 425
Németh Emil 65, 459
Németh Hugó 341–342
Németh László 316
Nonn György 326, 336
Nopcsa Elek 297
Nopcsa Ferenc 297
Novák József 400, 425, 459
Nyéki László 55, 60
Nyerges Pál dr. 216, 225, 459
Nyeste Zoltán 14, 15, 30, 32, 45–46, 77, 79, 81, 83, 120–121, 141, 192, 199, 214, 219–221, 223, 227–228, 255, 295, 313–330, 363, 390, 417, 459, 460, 498
Nyilas Károly 60

O, Ó
Okolicsányi Miklós 20, 460
Oláh Mihály 127, 460,
Olti Vilmos 384
Ortutay Gyula 327
Ónodi Mihály 180, 311, 400, 425
Óvári Sándor 240–242

P
Paktorovits Gyula 278
Pálffy György 10, 304
Pálffy-Muhoray Zoltán 101, 269, 277, 461
Pálinkás János 424
Palkó János 238
Pallavicini Alfréd 21, 23, 25, 277, 297–303, 383, 417, 499
Pálóczi György 345, 348
Papp Simon 339
Pap László 167, 194, 418
Parázs Albin 272, 461
Pártay Tivadar 75, 304–307, 366, 372, 418, 425, 461, 499
Pászthy János 183, 250–251, 461
Paulinyi Béla 128, 129, 461
Pellach Kornél 61, 66–67, 167, 169–170, 275–276, 278, 286, 310, 312, 423, 461
Péter Gábor 8, 10, 23–24, 49, 264, 307, 309, 325, 331, 342, 345, 347, 423
Petrovics, recski ávéhás 193
Pieringer Károly 145, 462
Pilcher Rezső 311, 400, 425, 462
Piros László 391, 423
Platon 349
Pongrácz Gergely 388
Potecz, ávéhás százados 77, 160
Princz Gyula 23, 50, 64, 77–78, 110, 309
Pröhle Sándor 320, 321
Puska (Sat) Lajos *lásd* Puska Lajos
Puska Lajos 141, 242–244, 364, 369, 400, 402, 405, 499

R
Ráczkövi Andor 20, 41, 136–137, 140, 165, 171, 178–179, 190, 226, 268, 276, 296, 329, 363, 418, 463, 500
Rácz Lajos 424
Rainprecht Antal 189, 219, 268, 277, 463
Rajk László 10, 12, 72, 118, 202, 305, 310, 325, 330, 332, 337, 339
Rajos Pál 355, 424
Rákosi Mátyás 11, 31, 32, 49–50, 53, 54, 55, 58–59, 106, 125–126, 139, 238–239, 300, 302, 304–305, 319, 321–323, 326, 330, 344, 345, 365, 385, 389, 390, 395, 400, 416
Reitter, alezredes 281
Repetya, ávéhás őr 170, 244
Révai József 305, 344
Riba János 62, 464
Ries István 260, 343

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Ritzl Sándor 311, 400, 425, 464
Roosevelt, Franklin 262, 391
Rozsnyai Nándor 212, 464
Rustyák Lajos 33, 35, 41
Rusznyák Pál dr. 220, 464
Ruzics Károly 128, 418

S, Sz

Ságvári Endre 203
Saláta Kálmán 304
Sándor József 309
Sárközi György 282
Sásdi Andor 26, 242, 306
Sasvári Andor dr. 6, 34, 35, 36, 39, 40, 41, 43, 270–280, 359, 418, 465, 500
Schiffer Pál 54, 202
Schwilgin Frigyes 128–129, 466
Seres Pál 108–109, 124, 126, 131–132, 134, 144, 146, 356, 419, 423, 466
Shakespeare, William 219, 268
Sikala Ferenc *lásd* Vipla 99–100, 180, 192, 357, 414, 424
Simonffy Tóth Elemér 266
Simon László 423
Sipos Gyula 313
Sísapkás *lásd* Kövesdi (Krizsán) György 189, 198, 211, 277, 288, 309, 355
Skultéty László 275, 466
Solymosi (Schmelka) József 276, 372, 467
Sólyom László 7, 281–284
Somóczy Lóránt dr. 369, 467
Somogyi Béla 214, 269, 467
Somssich József dr. 20, 22, 24, 26, 290–293, 403, 419
Sőtér István 281
Spira György 334
Stehlik Ferenc 61, 467
Steiner György 116–118, 160, 176, 358, 400, 404, 419, 467, 500
Stern Pál 148, 149, 151, 467
Sulyok Dezső 246
Szabó Margit 126
Szabó József 250, 468
Szabó Páter 272
Szabó Dezső 316
Szabó Pál 319–321
Szakács Bálint 131
Szakács József 305
Szakasits Árpád 54, 57–59, 111, 308
Szalády Rezső 400, 425, 469
Szalai Árpád 62, 400, 425, 468
Szalai Béla 326
Szálasi Ferenc 29, 31, 33, 336, 304, 319, 343
Szálka Imre dr. 20, 469
Szamosújvári Tibor 338
Szapáry Péter 294–295

Szarka Gábor dr. 20, 220, 295, 382, 383, 469
Szécsi, zászlós 334, 431, 470
Szeder Ferenc 308
Széles György 238, 470
Szentgyörgyi Albert 317
Szepesi Géza 68
Szepessy-Schaurek Ottmár 358
Szerb Antal 281–282, 412
Szikra Sándor 322
Szilágyi András 215
Szőcs Ervin 338
Szőke szaki, recski ávéhás 193
Szörényi Tibor 252
Sztálin, Joszif Visszarionovics 30, 32, 85, 89, 139, 163, 226, 238–239, 262, 322, 337, 345, 362, 390, 402–403
Sztáray Zoltán dr. 6, 15, 19–22, 31, 35, 39, 41, 45, 51, 82, 98, 121, 207, 215, 220–221, 224, 255, 295, 328, 330, 332, 378, 405, 419, 427, 471, 501
Szűcs Ernő 24, 325, 332
Szuszlov, Mihail 53

T

Tabódy István 37–38, 183–191, 278, 358, 373, 420, 471, 501
Tallián László 167
Tamás Dezső 167–168, 212, 276, 286, 310
Tánczos Gábor 385
Tanító *lásd* Kassai László 355
Tartsay Vilmos 271, 282
Tátrai József 58, 61, 62, 65, 67, 71, 200, 370, 420, 472, 501
Teleki Pál 257–258, 314
Thassy Jenő 283
Tildy Zoltán 8, 260, 304, 305
Timkó Imre 337
Tolbuhin, marsall 320, 322
Toldi Ferenc 23, 306
Tóth András 52, 96, 107, 142, 165, 191, 309, 357, 365, 369, 420, 424
Tóth Géza dr. 269, 473
Tóth Gyula 207, 227, 354, 365–366, 371, 423, 473
Tóth Pál 133
Tóth Zoltán 69, 400, 426, 473
Tóvölgyi Antal 361, 423
Tuhol András 424

U,Ú

Ughy Jenő 255, 473
Ujlaki Tibor 178
Ulrich Lajos 400, 426, 473
Úr József 110
Uray Tivadar 305

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

V, W
Vágottnyakú *lásd* Varga János
Vágó Ernő, volt rab 49, 67–68, 421, 474
Vágó Ödön 26, 306–307
Váradi, recski ávéhás 196
Varga János *lásd* Vágottnyakú 103, 104, 121, 130, 174, 182, 188, 202, 356, 420, 423, 445
Varga József dr. 323, 327–328, 330, 421
Vári, százados 295
Várkonyi Imre 53, 97, 166, 177, 182, 309, 355, 421, 424
Vas Zoltán 203–204, 421
Vásárhelyi János 238, 474
Vass István 235, 237, 475
Vatay László 313, 327
Vereczki János 106, 178–179, 180, 192, 357, 421, 424
Veres Lajos 257–258
Veres Péter 308
Vér Zoltán 324, 475
Vietorisz Géza 85, 475
Vincze Sándor 52
Vipla *lásd* Sikala Ferenc 99, 100, 137, 180, 189, 192, 227, 277, 289, 311, 357, 414
Virág Miklós 203, 206–208, 421
Vitányi Iván 387
Vízi Sándor 250
Vorosilov 259, 304
Vörös István 235, 400, 426, 476
Vörös János 281, 476
Vörös tizedes *lásd* Vereczki János
Vörös Vince 304
Weisshaus Aladár 321, 325
Weiss Edit 158
Wennesch Boldizsár 400, 426, 476
Werth Henrik 320
Wilson, Th. W. 300

Z, Zs
Zádori Sándor 124
Zagyva István 52
Zalavári György 399, 422
Zeller Ferenc 130, 131, 135, 422
Zichy János 294
Zichy Péter, gróf 37, 41, 172, 220, 277, 293–297, 375, 404, 422, 425, 476, 502
Zilahy Lajos 305
Zimányi Tibor 16, 45–46, 76, 93, 95, 142, 159, 202, 210, 255, 312–332, 385–386, 389, 422, 476, 502
Zöld Ferenc 315
Zsákai László 235, 476
Zsögöd dr., ügyvéd 38–39
Zugyel Bertalan 400, 426, 476

Képmelléklet

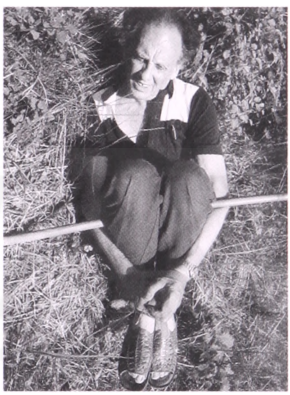
A kötetben megszólaló recski rabok fotói

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

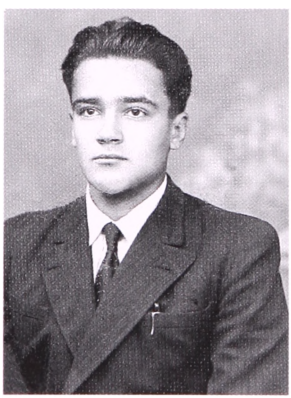
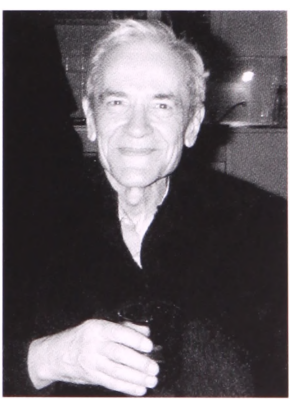
OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

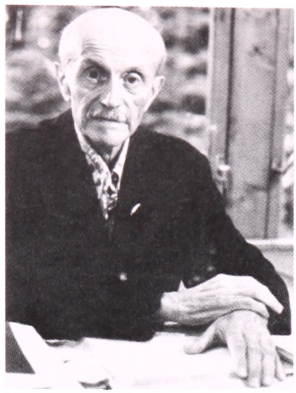

Balázs István

Benkő Zoltán

Böszörményi-Nagy Géza

Bodnár István

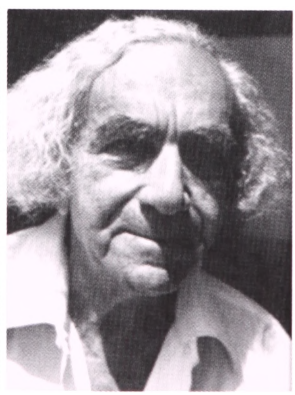
Csaplár Péter

Egri György

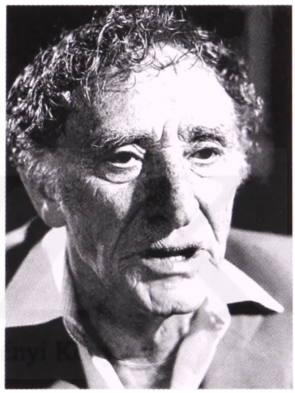

Faludy György

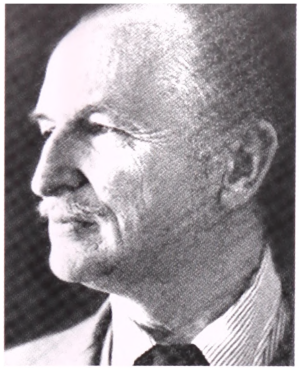
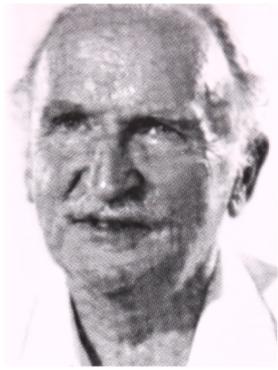

Farkas Pál

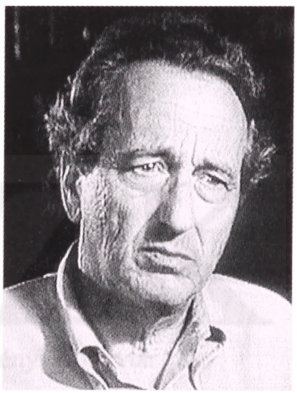
Gábori György

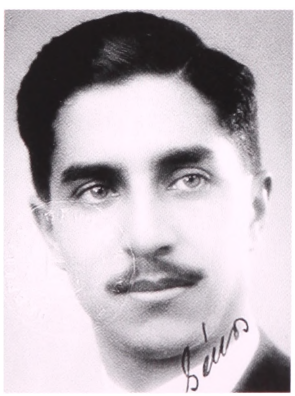
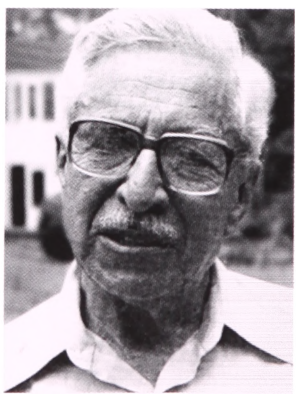

Gortva Gyula

Görgey Guido

Györgyei F. Aladár

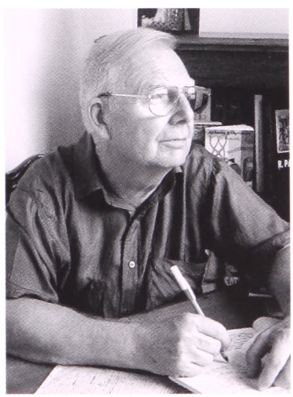
dr. Hoyos János

dr. Jónás Pál

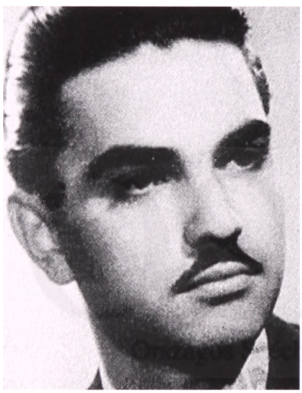
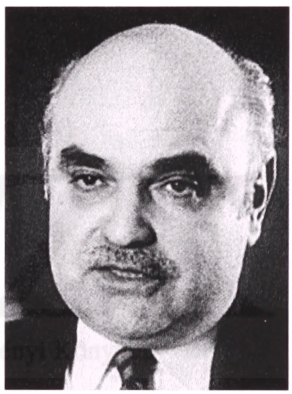

Kaas Ervin

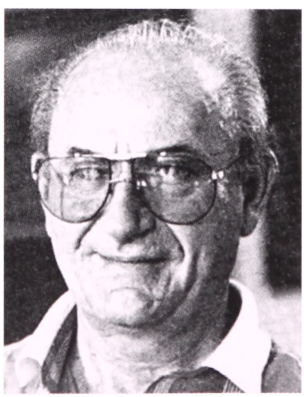
Kárpáti Kamil

Kéri Kálmán

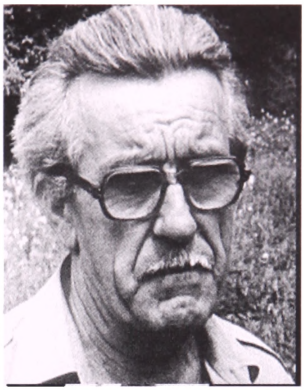
Kiss Dániel

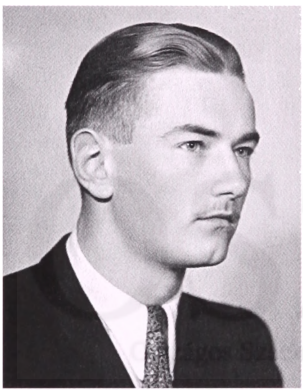
Klébl Márton

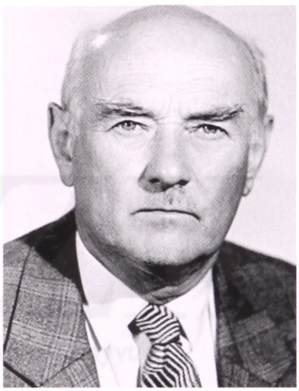

Kereskedő Jenő

Koós Imre

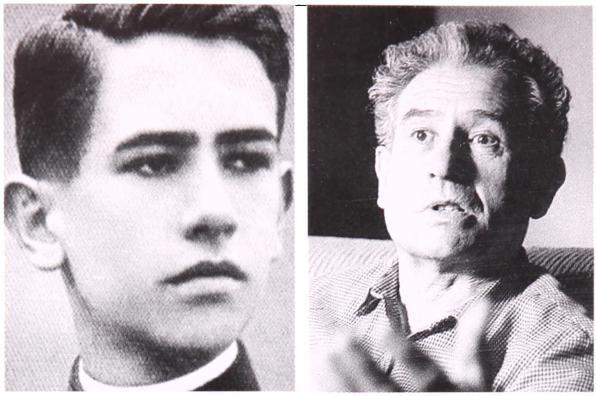

dr. Kőrösmezey László

Krizsák János

Michnay Gyula

Mózes Mihály

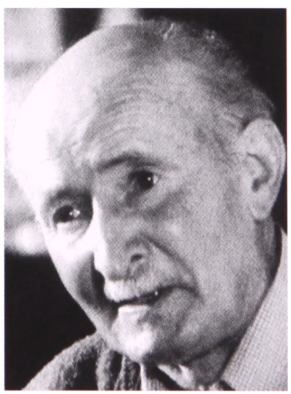
Nyeste Zoltán

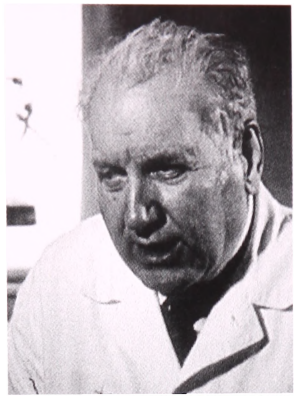

Pallavicini Alfréd

Pártay Tivadar

Puska Lajos

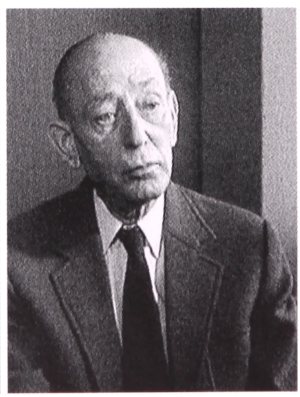
dr. Ráczkövi Andor

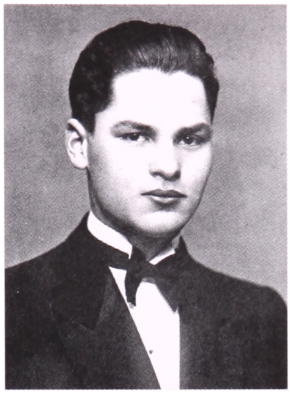

dr. Sasvári Andor

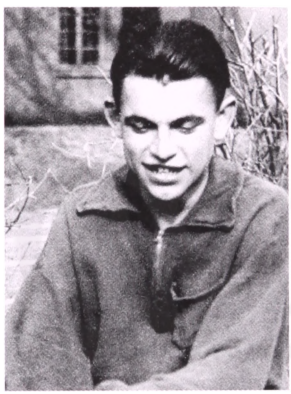
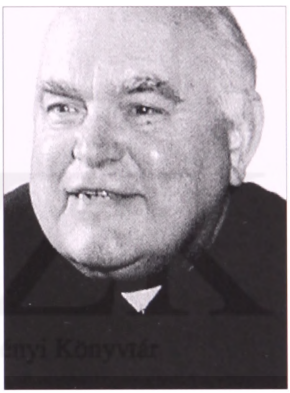

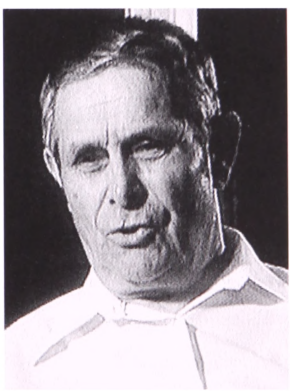
Steiner György

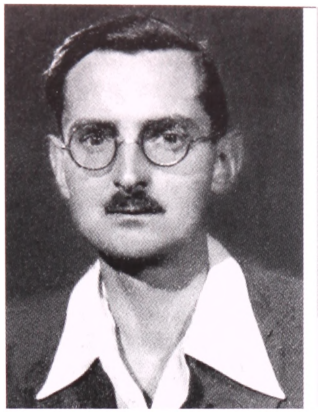
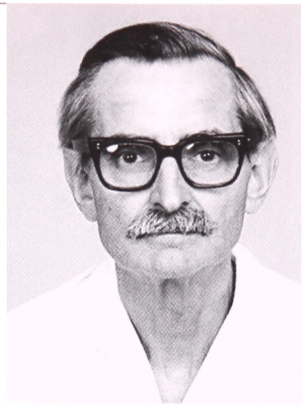

dr. Sztáray Zoltán

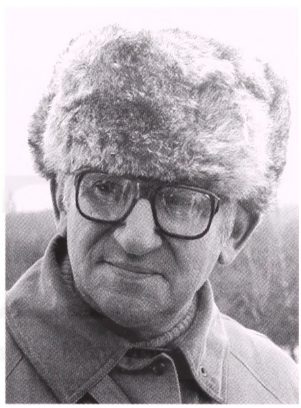
Tabódy István

Tátrai József

Zichy Péter

dr. Zimányi Tibor

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

TARTALOM

A SZERKESZTÉS SZEMPONTJAI (Kiczenko Judit) 5
RECSK „ELŐTÖRTÉNETE" (M. Kiss Sándor) 7
A SZERZŐ ELŐSZAVA 15

PRELÚDIUM
Andrássy út 60. 19
Budadél 33
Kistarcsa 40

I. A RECSKI KÉNYSZERMUNKATÁBOR LÉTTREJÖTTE
A szemtanúk 49
„Jobboldali" szociáldemokraták 55
Az első kistarcsai internáltak 64
Újabb kistarcsaiak 76
Rabok és rabtartók 88
Hogyan lesz valakiből ávós? 105
Recsk – a „tündérkert" 119
Recsk – a falu 124
Éhség, betegség, értéktelen „rabélet" 136
A szökés 148
Kápók, bulizók, vamzerek 165
A kegyetlenség variációi 173
Enyhítés és szigorítás csapdái 198
Erős várunk: a szellem 219

II. MAGYARORSZÁG RECSKEN
Kisemberek, kémek, katonatisztek – költők, tudósok,
arisztokraták – szocdemek, kommunisták, ellenzékiek 231
A 6018-as ügy 312

OSZK Országos Széchényi Könyvtár

III. A TÁBOR MEGSZŰNÉSE
Felszámolás – elszámolás 358
Memento 400
Epilógus 402

FÜGGELÉK
I. A tanúságtevők 409
II. Akik hallgattak 423
III. Táborparancsnokok 423
IV. Belső őrség 423
V. Operatív vezetők 424
VI. Recsk halottai 425

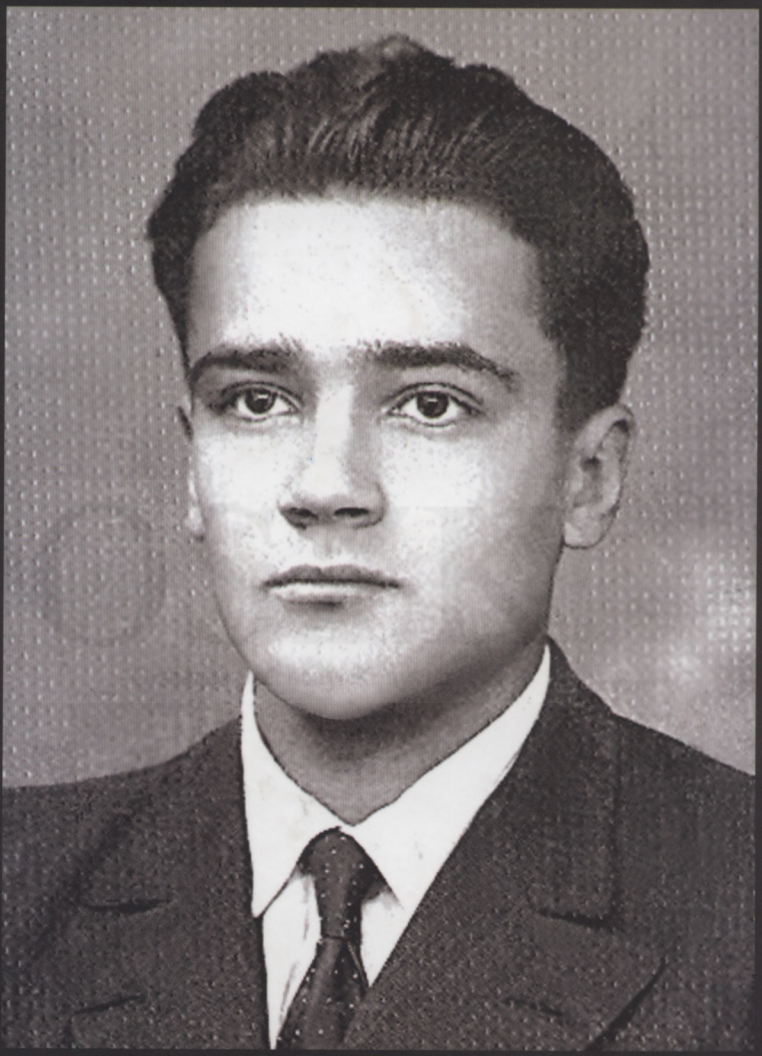
A RECSKI RABOK NÉVSORA 427
NÉVMUTATÓ 477
KÉPMELLÉKLET 489

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Böszörményi Géza

SZÉPHALOM KÖNYVMŰHELY

ISBN 963 7486 21 6
9 789637 486210